

Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba
odgovornih za teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena na teritoriji
bivše Jugoslavije od 1991.

Predmet br. IT-04-74-T

Datum: 29. maj 2013.

Original: FRANCUSKI

PRETRESNO VIJEĆE III

U sastavu: sudija Jean-Claude Antonetti, predsjedavajući
sudija Árpád Prandler
sudija Stefan Trechsel
sudija Antoine Kesia-Mbe Mindua, rezervni sudija

Sekretar: g. John Hocking

Presuda objavljena: 29. maja 2013.

TUŽILAC
protiv
Jadranka PRLIĆA
Brune STOJIĆA
Slobodana PRALJKA
Milivoja PETKOVIĆA
Valentina ĆORIĆA
Berislava PUŠIĆA

JAVNO

PRESUDA

tom 1 od 6

Tužilaštvo:

g. Kenneth Scott
g. Douglas Stringer
g. Roeland Bos
g. Pieter Kruger
gđa Kimberly West

Odbrana:

g. Michael Karnavas i gđa Suzana Tomanović za Jadranka Prlića
gđa. Senka Nožica i g. Karim A. A. Khan za Brunu Stojića
gđa. Nika Pinter i gđa Natacha Fauveau-Ivanović za Slobodana Praljka
gđa. Vesna Alaburić i g. Guénaél Mettraux za Milivoja Petkovića
gđa Dijana Tomašegović-Tomić i g. Dražen Plavec za Valentina Ćorića
g. Fahrudin Ibrišimović i g. Roger Sahota za Berislava Pušića

Sadržaj

TOM 1

UVOD	1
POGLAVLJE 1: MJERODAVNO PRAVO	8
I. Krivična djela	8
A. Zločini protiv čovječnosti	8
1. Uslovi za primjenu člana 5 Statuta	8
2. Ubistvo	12
3. Deportacija i prisilno premještanje	13
4. Zatvaranje	16
5. Silovanje	18
6. Progoni	19
7. Druga nehumana djela	21
B. Teške povrede Ženevskih konvencija	22
1. Uslovi za primjenu člana 2 Statuta	22
a) Postojanje oružanog sukoba	23
b) Međunarodni karakter oružanog sukoba ili stanje okupacije	23
i. Međunarodni oružani sukob	23
ii. Stanje okupacije	25
a. Navodi u Optužnici o postojanju okupacije	26
b. Razlika između međunarodnog sukoba i okupacije	27
c. Okupaciona sila	27
c) Osobe ili imovina nad kojima su počinjene teške povrede zaštićene su Ženevskim konvencijama	28
i. Zaštićene osobe	29
ii. Zaštićena imovina	31
d) Postojanje nekusa između oružanog sukoba i krivičnih djela za koje se tereti	32
2. Hotimično lišavanje života	32
3. Nečovječno postupanje	33
4. Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno	36
5. Oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je u velikim razmjerima, protivpravno i bezobzirno	38
6. Deportacija i protivpravno premještanje civila	39
7. Protivpravno zatočenje civila	39
C. Kršenje zakona i običaja ratovanja	42
1. Uslovi za primjenu člana 3 Statuta	42
2. Okrutno postupanje	43
3. Protivpravni fizički rad	45
a) Rad interniranih lica	46
b) Rad ratnih zarobljenika	47
4. Bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom	49
5. Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju	50
6. Pljačkanje javne i privatne imovine	52
7. Protivpravni napad na civile	53
8. Protivpravno provođenje terora među civilnim stanovništvom	56
II. Odgovornost	57
A. Vidovi odgovornosti iz člana 7(1) Statuta	57
1. Počinjenje	57
2. UZP	58
a) Materijalni element (<i>actus reus</i>)	60
b) Element svijesti (<i>mens rea</i>)	62
3. Planiranje	64
4. Poticanje na počinjenje	65
5. Naređivanje	67
B. Odgovornost predviđena članom 7(3) Statuta: odgovornost nadređenog	68
1. Priroda odgovornosti nadređenog: odgovornost za nečinjenje	68
2. Uslovi za primjenu člana 7(3) Statuta	69

a) Postojanje odnosa subordinacije.....	70
i. Krivična djela koja su počinili podređeni	70
ii. Test kontrole	71
b) Element svijesti: "znao ili je bilo razloga da zna"	73
i. Stvarno znanje	73
ii. Element svijesti "bilo je razloga da zna"	74
c) Neizvršavanje dužnosti da se spriječe zločini ili kazne počinioci	75
i. Nužne i razumne mjere	76
ii. Obaveza sprečavanja	77
iii. Obaveza kažnjavanja	78
C. Pitanje kumulativne odgovornosti na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta	79
POGLAVLJE 2: PRAVILA U VEZI S DOKAZIMA	80
DIO 1: PRAVILA U VEZI S PRIHVATANJEM DOKAZA	81
I. Opšta pravila o prihvatanju dokaza koje je Vijeće primijenilo u ovom predmetu	82
II. Smjernice u vezi s prihvatanjem dokaza	84
III. Prihvatanje dokaza u vezi sa zločinima koje su počinile druge strane u sukobu	85
DIO 2: PRAVILA U VEZI S OCJENOM DOKAZA	86
Odjeljak 1: Svjedoci <i>viva voce</i>	87
Odjeljak 2: Svjedočenje vještaka na osnovu pravila 94bis Pravilnika	88
I. Stručni izvještaji prihvaćeni posredstvom vještaka Ewe Tabeau i Svetlane Radovanović	90
A. Analiza Prvog izvještaja Ewe Tabeau, konkretno u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja Svetlane Radovanović	91
1. Izvori	91
2. Metodologija	92
3. Poređenje izvještaja Ewe Tabeau i izvještaja Svetlane Radovanović	93
4. Zaključci Vijeća u vezi s Prvim izvještajem Ewe Tabeau	94
B. Analiza Drugog izvještaja Ewe Tabeau, posebno u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja Svetlane Radovanović	95
1. Izvori i metodologija	96
2. Poređenje izvještaja Ewe Tabeau i izvještaja Svetlane Radovanović	97
3. Zaključci Vijeća u vezi s Drugim izvještajem Ewe Tabeau	98
C. Analiza Trećeg izvještaja Ewe Tabeau, posebno u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja Svetlane Radovanović	99
1. Izvori	100
2. Metodologija	102
3. Poređenje izvještaja Ewe Tabeau i izvještaja Svetlane Radovanović	104
4. Zaključci Vijeća u vezi s Trećim izvještajem Ewe Tabeau	106
II. Izvještaj vještaka prihvaćen posredstvom vještaka Vlade Šakića	108
A. Opšti cilj izvještaja vještaka	108
B. Analiza problema povezanih s izvještajem i iskazom vještaka Vlade Šakića	109
1. Problemi u vezi s nepristrasnošću Vlade Šakića	110
a) Oспорavanje nepristrasnosti Instituta Ivo Pilar, na čijem čelu je Vlado Šakić	110
i. Nastanak Instituta Ivo Pilar i njegove veze s hrvatskom Vladom	110
ii. Veze instituta sa hrvatskim obavještajnim službama	111
b) Oспорavanje nepristrasnosti Vlade Šakića kao vještaka	111
2. Problemi vezani za vjerodostojnost Vlade Šakića i za vjerodostojnost i dokaznu vrijednost njegovog izvještaja	112
C. Zaključak Vijeća	113
Odjeljak 3: Dokumenti koje su svjedoci komentarisali i koji su uvedeni posredstvom svjedoka na suđenju i dokumenti prihvaćeni putem pismenih zahtjeva	114
Odjeljak 4: Dokumenti prihvaćeni isključivo s ciljem provjere vjerodostojnosti svjedoka <i>viva voce</i>	115
Odjeljak 5: Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno	116
Odjeljak 6: Dokazi prihvaćeni na osnovu članova 92bis i 92quater Pravilnika	116
Odjeljak 7: Izjave i iskazi optuženih	117
I. Prihvatanje prethodnih izjava optuženih	118
II. Izjave optuženih na osnovu člana 84bis Pravilnika	119
III. Svjedočenje optuženih Praljka i Petkovića	120

Odjeljak 8: Potkrepa	121
Odjeljak 9: Dokazi iz druge ruke	122
Odjeljak 10: Dokumenti koje su neke strane osporile jer ih smatraju "falsifikatima"	123
POGLAVLJE 3: STVARANJE, RAZVOJ I ORGANIZACIJA ZAJEDNICE I REPUBLIKE HERCEG-BOSNE.....	123
DIO 1: KONTEKST STVARANJA HERCEG-BOSNE.....	123
I. Nastanak HDZ-a BiH i pobjeda nacionalističkih stranaka na prvim višepartijskim izborima u BiH – 1990.....	124
II. Proglašenje nezavisnosti Hrvatske – 25. jun 1991.....	125
III. Događaji iz avgusta 1991. godine: sjednica Glavnog odbora HDZ-a BiH u vezi s okupljanjem opština s većinskim hrvatskim stanovništvom, primjena "posebnog plana" u slučaju napada na hrvatski narod i proglašenje vanrednog stanja od strane HDZ-a	126
IV. HDZ BiH osniva krizne štabove u tri regionalne zajednice – 18. septembar 1991.	127
V. Događaji iz oktobra 1991.: Skupština proglašava suverenitet BiH, a srpski poslanici osnivaju posebnu skupštinu srpskog naroda.....	127
VI. Zajednička sjednica kriznih štabova Hercegovачke i Travničke regionalne zajednice – 12. novembar 1991.	128
VII. Proglašenje Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (HZ HB) – 18. novembar 1991.....	128
DIO 2: GLAVNI DOGAĐAJI KOJI SU USLIJEDILI NAKON OSNIVANJA HERCEG-BOSNE	130
I. Osporavanje osnivanja HZ HB.....	130
II. Želja za ponovnim ujedinjenem hrvatskog naroda (decembar 1991. – februar 1992.).....	130
III. Nezavisnost BiH (mart 1992.).....	132
IV. Osnivanje HVO-a, vrhovnog odbrambenog tijela hrvatskog naroda HZ HB (april 1992.).....	132
V. HVO proglašen za vrhovno izvršno i upravno tijelo HZ HB (maj 1992.).....	133
VI. Početak mirovnih pregovora i Cutileirov plan (februar 1992. – avgust 1992.).....	133
VII. Pregovori u okviru Vance-Owenovog plana (avgust 1992. – januar 1993.).....	135
VIII. Događaji koji su uslijedili nakon Vance-Owenovog plana i pokušaji provođenja načela plana na terenu (januar 1993. – avgust 1993.)	138
IX. Od Međugorja do odustajanja od Vance-Owenovog plana (maj 1993. – ljeto 1993.).....	145
X. Owen - Stoltenbergov plan	146
XI. Washingtonski sporazum (1. mart 1994.).....	148
DIO 3: POLITIČKA, ADMINISTRATIVNA, VOJNA I PRAVOSUDNA STRUKTURA HZ(R) HB	149
Odjeljak 1: Politička i administrativna struktura	150
I. Predsjednik HZ(R) HB	150
A. Ovlaštenja predsjednika	150
B. Formiranje Predsjedničkog vijeća i gubitak vlasti predsjednika HR HB koje je uslijedilo.....	151
II. Predsjedništvo HR HB i Zastupnički dom HR HB	151
A. Funkcije Predsjedništva i Zastupničkog doma.....	152
B. Struktura i sastav Predsjedništva i Zastupničkog doma	153
C. Odnosi Predsjedništva HZ HB i Zastupničkog doma HR HB s HVO-om HZ HB i Vladom HR HB	154
III. Vlade HZ HB i HR HB.....	155
A. Uloga HVO-a HZ HB i Vlade HR HB kao izvršnog organa Herceg-Bosne.....	155

1. 1. Vojna ovlaštenja HVO-a HZ HB i Vlade HR HB.....	156
2. Odnosi HVO-a s Predsjedništvom HZ HB i Vlade HR HB sa Zastupničkim domom.....	158
3. Organizacija rada u HVO-u HZ HB i Vladi HR HB.....	159
4. Odnosi HVO-a HZ HB i Vlade HR HB s opštinskim vlastima.....	160
B. Konkretna uloga predsjednika HVO-a i predsjednika Vlade HR HB.....	161
IV. Odjel obrane HZ HB i Ministarstvo obrane HR HB.....	162
A. Struktura i funkcionisanje Odjela obrane i Ministarstva obrane.....	162
1. Glavni stožer kao organ Odjela obrane.....	164
2. Uprave i uredi Obrane.....	164
3. Kolegij Odjela obrane.....	165
4. Odnosi s međunarodnim i humanitarnim organizacijama.....	166
B. Uloga i dužnosti predstojnika Odjela obrane i ministra odbrane.....	166
1. Hijerarhijska veza predstojnika Odjela obrane i ministra obrane s oružanim snagama.....	167
2. Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane i ministra obrane za imenovanja u oružanim snagama.....	170
3. Ovlaštenja za imenovanje vojnih tužilaca i sudija.....	173
C. SIS.....	174
1. SIS HZ HB.....	174
a) Zadaci SIS-a.....	174
b) Strukture i interno funkcionisanje SIS-a.....	175
c) Mjesto SIS-a u hijerarhiji HVO-a.....	177
2. SIS HR HB.....	179
D. Sektor Odjela obrane za zdravstvo.....	181
E. Komisija zadužena za zatvore i zatočeničke centre.....	182
V. Ostali odjeli i ministarstva.....	182
A. Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe.....	182
1. Hijerarhijska veza Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe s HVO-om i Vladom HR HB.....	183
2. Ovlaštenja Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe.....	184
B. Odjel za financije.....	186
C. Odjel pravosuđa i opće uprave.....	188
D. Ministarstvo unutarnjih poslova.....	189
VI. Komisije i službe HVO-a/ HR HB.....	190
A. Služba i Komisija za razmjenu.....	190
1. Ovlaštenja Službe i Komisije za razmjenu.....	190
2. Hijerarhijska veza između Službe za razmjenu i HVO-a HZ HB.....	191
B. Komisija za nestale osobe.....	192
C. Komisija za humanitarna pitanja.....	192
D. Opštinski organi.....	193
1. Hijerarhijska veza između opštinskih HVO-a i HVO-a HZ HB.....	193
2. Odgovornost opštinskih HVO-a u pogledu odbrane.....	195
3. Finansiranje opštinskih vlasti.....	196
4. Organizacija rada opštinskih vlasti.....	196
Odjeljak 2: Vojna struktura.....	197
I. Vrhovno zapovjedništvo.....	197
A. Ovlaštenja Vrhovnog zapovjedništva.....	198
1. Ovlaštenja Vrhovnog zapovjedništva za imenovanje vojnih zapovjednika u oružanim snagama.....	198
2. Ovlaštenja Vrhovnog zapovjedništva u oblasti opšteg organizovanja oružanih snaga.....	199
B. Uloga vrhovnog zapovjednika u rukovođenju oružanim snagama.....	200
II. Glavni stožer.....	203
A. Struktura Glavnog stožera.....	204
1. Formiranje Glavnog stožera.....	204
2. Osobe koje su se smjenjivale na dužnosti načelnika i zapovjednika Glavnog stožera.....	204
a) Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera od 14. aprila 1992. do 24. jula 1993.....	204
b) Slobodan Praljak, zapovjednik Glavnog stožera od 24. jula 1993. do 9. novembra 1993.....	205
c) Ante Roso zamjenjuje Slobodana Praljka na dužnosti zapovjednika 9. novembra 1993., Milivoj Petković ostaje u Glavnom stožeru.....	207
d) Milivoj Petković zamjenjuje Antu Rosu na čelu Glavnog stožera 26. aprila 1994.....	208
3. Organizacija i funkcionisanje Glavnog stožera.....	208

a) Strukture i modaliteti postupanja koji omogućavaju obavještanje Glavnog stožera i načelnika o situaciji na terenu	209
b) Modaliteti prosljeđivanja informacija Glavnom stožeru i načelniku GS.....	211
B. Glavni stožer kao tijelo koje rukovodi i komanduje oružanim snagama.....	213
1. Zapovijedi Glavnog stožera upućene oružanim snagama	214
2. Odgovornost Glavnog stožera za obučavanje oružanih snaga u oblasti međunarodnog humanitarnog prava ..	216
3. Odnosi Glavnog stožera i političkih organa HZ(R) HB	218
III. Oružane snage	219
A. Sastav oružanih snaga HVO-a	220
B. Opšta struktura oružanih snaga	222
1. Operativne zone i brigade	222
2. Specifičnost OZ Srednja Bosna i specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli"	225
C. Lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama.....	226
D. Jedinice za podršku oružanim snagama i njihov lanac komandovanja	228
1. Topništvo i zrakoplovna grupa.....	228
2. Profesionalne jedinice	230
a) PPN "Vitezovi"	231
b) Pukovnija "Bruno Bušić" i PPN "Ludvig Pavlović"	231
c) KB i ATG u sastavu KB-a.....	232
i. Organizacija KB-a i ATG.....	232
ii. Mjesto KB-a i ATG u sastavu KB-a u vojnom lancu komandovanja.....	234
iii. Odnosi Odjela obrane i Mladena Naletilića, KB-a i ATG u njegovom sastavu	236
3. Domobrani	237
IV. Vojna policija	239
A. Osnivanje i razvoj Vojne policije.....	240
1. Osnivanje Vojne policije i Uprave Vojne policije: april – septembar 1992.....	240
2. Integrisanje Uprave Vojne policije u Odjel obrane i posljedice tog integrisanja	242
a) Uprava Vojne policije kao organ bezbjednosti Odjela obrane	243
b) Odnosi Vojne policije i predstojnika Odjela obrane	243
i. Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane za imenovanja u Vojnoj policiji.....	244
ii. Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane u pogledu organizacije Vojne policije: zajedničko ovlaštenje s načelnikom Uprave Vojne policije	244
iii. Predstojnik Odjela obrane kao pretpostavljeni načelniku Uprave Vojne policije	245
3. Nova struktura i način funkcionisanja Uprave i jedinica Vojne policije - od oktobra 1992.	246
a) Prva reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: oktobar 1992. – jul 1993.	246
b) Druga reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: jul - decembar 1993.....	249
i. Reorganizacija Uprave Vojne policije	249
ii. Reorganizacija jedinica Vojne policije	251
c) Posljednja reforma Uprave i jedinica Vojne policije – od decembra 1993.....	252
i. Reorganizacija jedinica Vojne policije	253
ii. Reorganizacija Uprave Vojne policije.....	254
B. Zadaci Vojne policije HVO-a HZ HB.....	254
1. Zadaci u vezi sa zatočenicima i zatočeničkim centrima	256
a) Odgovornost Vojne policije za nadzor i obezbjeđenje zatočeničkih centara HVO-a HZ HB	256
b) Odgovornost Vojne policije za razmjenu, premještanje, rad zatočenika i njihovo puštanje na slobodu	260
i. Odgovornost Vojne policije za razmjenu "ratnih zarobljenika"	261
ii. Odgovornost Vojne policije za premještanje zatočenika	261
iii. Odgovornost Vojne policije za radove koje su zatočeniци obavljali izvan zatočeničkih centara.....	263
iv. Odgovornost Vojne policije za premještanje zatočenika van teritorije BiH i tranzit kroz Hrvatsku ..	263
v. Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu.....	264
2. Zadaci u vezi s održavanjem javnog reda, suzbijanjem kriminaliteta i disciplinom u oružanim snagama HVO-a	265
a) Odjel za kriminalističke istrage u Upravi Vojne policije zadužen isključivo za suzbijanje kriminaliteta ...	266
b) Veze Vojne policije s drugim organima HVO-a zaduženim za suzbijanje kriminaliteta	267
c) Uloga Vojne policije u krivičnom postupku.....	268
d) Uloga Vojne policije u suzbijanju kriminaliteta u oružanim snagama HVO-a.....	268
3. Zadaci Vojne policije u vezi sa slobodom kretanja i osiguranjem objekata i zvaničnih ličnosti	269
4. Zadaci Vojne policije u borbenim dejstvima nauštrb "redovitih" zadataka	272
C. Raspodjela ovlaštenja u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije	274
1. Ovlaštenja zapovjednika OZ i brigada HVO-a u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije.....	274
2. Ovlaštenja Uprave Vojne policije u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije	278

a) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije za imenovanja u jedinicama Vojne policije	279
b) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije za popunu, školovanje i obuku jedinica Vojne policije.....	280
c) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije...	281
d) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije za prepotčinjavanje jedinica Vojne policije	284
Odjeljak 3: Sistem redovnog pravosuđa	288
I. Pravosuđe uglavnom zasnovano na modelu SR BiH	289
II. Problemi u funkcionisanju pravosuđa.....	290

TOM 2

POGLAVLJE 4: ČINJENIČNI ZAKLJUČCI U VEZI SA ZLOČINIMA POČINJENIM U OPŠTINAMA I ZATOČENIČKIM CENTRIMA	1
DIO 1: OPŠTINA PROZOR	1
I. Geografski položaj i struktura stanovništva opštine Prozor	3
II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine	3
A. Opšti prikaz političkih, administrativnih i vojnih organa Hrvata i Muslimana	4
B. Oružane snage HVO-a u opštini Prozor	5
1. OZ Sjeverozapadna Hercegovina i Brigada "Rama" HVO-a	5
2. "Kinder-vod"	6
3. Vojna policija HVO-a	6
4. Civilna zaštita, domobranstvo i MUP	7
5. Prisustvo pripadnika HV-a	8
III. Događaji koji su prethodili napadu na grad Prozor 23. i 24. oktobra 1992.	8
IV. Tok kriminalnih događaja navedenih u Optužnici	9
A. Napad na grad Prozor 23. i 24. oktobra 1992. i njegove posljedice	9
1. Napad na Prozor	10
2. Uspostavljanje kontrole nad Prozorom	11
3. Oštećivanje imovine i kuća, palež i krađa nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom	12
a) Oštećivanje i palež imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom	13
b) Krađa imovine u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom	14
B. Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana	16
C. Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992.	17
D. Tok pregovora između zaraćenih strana u novembru 1992. i povratak muslimanskog stanovništva u opštinu Prozor	18
E. Napad na sela Parcani, Lizoperci i Toščanica 17. - 19. aprila 1993., paljenje kuća i smrt tri stanovnika Toščanice	20
1. Napad na Parcani 17. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata	21
2. Napad na Lizoperce 18. i 19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata	22
3. Napad na Toščanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana	22
F. Napad HVO-a na desetak sela u opštini Prozor od juna do sredine avgusta 1993., oštećivanje imovine i džamija i smrt šest Muslimana	23
1. Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima	24
2. Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine	25
3. Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine	25
4. Napad na selo Munikoze i oštećivanje imovine	26
5. Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije	26
6. Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca	27
7. Napad na selo Parcani i oštećivanje imovine	28
8. Oštećivanje sjedišta Islamske zajednice grada Prozora	28
G. Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od ljeta 1993.	29
H. Hapšenje, zatočenje i raseljavanje Muslimana, muškaraca, žena, djece i starijih osoba, od proljeća do kraja 1993.	30
1. Hapšenje muškaraca Muslimana u opštini Prozor od proljeća 1993. do kraja 1993.	31
2. Zatočenje muškaraca Muslimana u više zatočeničkih centara u opštini Prozor od proljeća do decembra 1993.	34
a) Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoj školi u Prozoru	34
i. Opis, organizacija i način rada Srednje škole u Prozoru kao mjesta zatočenja	34
ii. Dolazak, premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Srednje škole u Prozoru	36
iii. Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru	39
iv. Radovi koje su izvodili zatočenici iz Srednje škole u Prozoru	40
v. Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.	43
vi. Izvještavanje o situaciji u kojoj se nalaze zatočenici u Srednjoj školi u Prozoru	46
b) Zatočenje muškaraca Muslimana u Unisovoj zgradi	46
c) Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru	48
d) Zatočenje muškaraca Muslimana u objektima MUP-a u Prozoru	49

i.	Organizacija, način rada i broj zatočenika u objektima MUP-a u Prozoru.....	49
ii.	Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru.....	50
e)	Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoškolskom centru.....	53
3.	Hapšenje, zatočenje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba u opštini Prozor u julu i avgustu 1993.....	55
a)	Hapšenje i smještanje žena, djece i staraca u kuće u Podgrađu, Lapsunju i Dugama.....	55
b)	Postupanje prema ženama, djeci i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama.....	57
c)	Zatočenje u naselju Podgrađe, postupanje prema Muslimanima, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji.....	58
i.	Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe.....	58
ii.	Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji.....	60
d)	Zatočenje u Lapsunju, postupanje prema Muslimanima, krađa, prisiljavanja na polni odnos i seksualni nasrtaji.....	62
i.	Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunju.....	62
ii.	Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Lapsunju, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji.....	62
e)	Zatočenje u Dugama, postupanje prema Muslimanima, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji.....	63
i.	Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge.....	63
ii.	Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađe, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji.....	64
f)	Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993.....	65
4.	Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.....	67
a)	Postupanje prema Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.....	67
b)	Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije.....	69
DIO 2: OPŠTINA GORNJI VAKUF.....		71
I. Geografski položaj i struktura stanovništva opštine Gornji Vakuf.....		72
II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine Gornji Vakuf.....		73
A. Politička i administrativna struktura.....		73
B. Vojna struktura.....		74
1. TO i ABiH.....		75
2. HVO.....		75
III. Porast napetosti između HVO-a i ABiH u opštini Gornji Vakuf: septembar 1992. – 16. januar 1993.....		77
A. Uspostavljanje kontrole nad opštinom i sukobi između HVO-a i ABiH tokom druge polovine 1992.....		77
B. Ojačavanje položaja HVO-a krajem 1992. - početkom 1993.....		78
C. Incident s hrvatskom zastavom 6. januara 1993.....		78
D. Sukobi HVO-a i ABiH oko 11. i 12. januara 1993.....		79
E. Naredjenja za stavljanje oružanih snaga ABiH pod komandu HVO-a od 14. i 16. januara 1992.....		80
IV. Napadi od 18. januara 1993. u opštini Gornji Vakuf.....		81
A. Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada.....		82
B. Napad na više sela u opštini Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada.....		84
1. Napad na selo Duša.....		84
2. Napad na selo Hrasnica.....		87
3. Napad na selo Uzričje.....		89
4. Napad na selo Ždrimci.....		90
V. Pokušaji prekida vatre nakon napada u opštini Gornji Vakuf.....		92
VI. Navodi o kriminalnim događajima nakon napada HVO-a i uspostavljanja kontrole nad selima u opštini Gornji Vakuf.....		93
A. Navodi o kriminalnim događajima nakon napada i uspostavljanja kontrole nad selom Duša.....		94
1. Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša.....		94
2. Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju.....		95
B. Navodi o kriminalnim događajima nakon napada i uspostavljanja kontrole nad selom Hrasnica.....		96
1. Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica.....		97
2. Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju.....		97

3. Navodi o kriminalnim događajima nakon napada i uspostavljanja kontrole nad selom Uzričje.....	101
a) Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje	101
b) Zatočenje stanovnika sela Uzričje	102
c) Raseljavanje stanovnika sela Uzričje.....	105
4. Navodi o kriminalnim događajima nakon napada i uspostavljanja kontrole nad selom Ždrimci.....	105
a) Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba.....	105
b) Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci	107
VII. Kriminalni događaji u vezi s fabrikom namještaja u Trnovači	108
A. Navodi o premještanju muškaraca Muslimana, iz Duše i Hrasnice, u fabriku namještaja u Trnovači	109
B. Organizacija i način rada fabrike namještaja u Trnovači kao mjesta zatočenja	109
C. Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u Fabrici namještaja u Trnovači.....	110
D. Razmjena muškraca iz Duše i premještanje muškaraca iz Hrasnice u zatočenički centar u Prozoru.....	112
DIO 3: OPŠTINA JABLANICA (SOVIĆI I DOLJANI)	113
I. Geografski položaj i struktura stanovništva opštine.....	115
II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine	115
A. Politička i administrativna struktura	115
B. Vojna struktura.....	117
1. TO i ABiH.....	118
2. HVO.....	119
III. Pretpostavke za napad na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993.....	121
A. Porast napetosti između Hrvata i Muslimana u opštini Jablanica od proljeća 1992. do sredine aprila 1993.	121
B. Sukobi u opštini Jablanica sredinom aprila 1993.	122
C. Zaoštravanje napetosti između Hrvata i Muslimana u Sovićima i Doljanima u danima koji su prethodili napadu od 17. aprila 1993.	123
IV. Napadi HVO-a na sela Sovići i Doljani i hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba, od 17. do 23. aprila 1993.	125
A. Tok napada na Soviće i Doljane 17. aprila 1993.....	125
B. Hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba u Sovićima i Doljanima od 17. do 23. aprila 1993.	128
1. Prva hapšenja 17. aprila 1993.	128
a) Sovići.....	128
b) Doljani.....	129
2. Nastavak hapšenja od 18. do 23. aprila 1993.	130
a) Sovići.....	130
b) Doljani.....	130
3. Počinioci napada i hapšenja	131
V. Navodi o kriminalnim događajima nakon napada na sela Sovići i Doljani i nakon hap{ enja	132
A. Zatočenje u Školi u Sovićima, smrt zatočenika i radovi koje su izvodili zatočenici.....	132
1. Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja.....	134
2. Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima	135
3. Smrt muškaraca Muslimana zatočenih u Školi u Sovićima	136
4. Radovi koje su izvodili zatočenici	137
5. Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima	137
B. Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993.	138
C. Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići.....	140
1. Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja.....	141
2. Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići.....	142
D. Premještanje žena, djece i starijih osoba iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići u pravcu Gornjeg Vakufa oko 5. maja 1993.	143
1. Kontekst premještanja žena, djece i starijih osoba iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići u Gornji Vakuf	143
2. Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993.	145
E. Zatočenje muškaraca Muslimana na Ribnjaku kod Doljana i smrt nekih od njih	147

1. Organizacija Ribnjaka kao mjesta zatočenja.....	147
2. Postupanje prema zatočenicima na Ribnjaku.....	148
3. Smrt nekih zatočenih Muslimana na Ribnjaku.....	149
F. Blokiranje međunarodnih posmatrača i mirovnih snaga 17. aprila 1993. i narednih dana	149
G. Rušenje i paljenje kuća i vjerskih objekata u selima Sovići i Doljani.....	151
1. Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 24. aprila 1993.	152
2. Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.....	153
H. Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.	154
DIO 4: OP[TINA MOSTAR	155
Odjeljak 1: Geografski položaj i struktura stanovništva opštine	158
Odjeljak 2: Politička, administrativna i vojna struktura opštine.....	160
I. Politička i administrativna struktura.....	160
A. Krizni štab.....	160
B. HVO opštine Mostar	161
C. Političke strukture Muslimana u Mostaru	164
II. Vojna struktura	165
A. Organizovanje TO-a u Mostaru	165
B. Oružane snage HVO-a	166
C. Snage ABiH	168
Odjeljak 3: Događaji koji su prethodili sukobu Hrvata i Muslimana od 9. maja 1993.....	169
I. Borbe srpskih oružanih snaga i združenih hrvatsko-muslimanskih snaga.....	169
II. Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno "kroatiziranje"	170
III. Zaoštavanje napetosti između Hrvata i Muslimana.....	179
Odjeljak 4: Događaji u opštini Mostar u maju 1993.....	182
I. Vojne operacije od 9. do 12. maja 1993.	182
A. Napad od 9. maja 1993.	183
B. Pad Vranice 10. maja 1993.	187
C. Linije fronta i vojni položaji nakon 9. maja 1993.	189
D. Nastavak borbi i pokušaji prekida vatre.....	190
II. Navodi o zločinima počinjenim tokom maja 1993. godine.....	191
A. Rušenje dvije džamije u zapadnom Mostaru oko 9. i 11. maja 1993. godine	191
B. Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.....	193
C. Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom druge polovine maja 1993.....	197
1. Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.....	198
2. Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993. godine	199
D. Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993. godine ..	199
III. Navodi o zločinima počinjenim u zatočeničkim centrima HVO-a u Mostaru u maju 1993. godine	202
A. Duhanski institut	203
B. Mašinski fakultet.....	204
1. Organizacija Mašinskog fakulteta kao zatočeničkog centra.....	205
2. Postupanje prema zatočenicima na Mašinskom fakultetu	206
3. Sudbina dvanaest vojnika ABiH	206
C. Zgrada MUP-a.....	209
Odjeljak 5: Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.	211
Odjeljak 6: Događaji 30. juna 1993. i navodi o zločinima počinjenim u julu i avgustu 1993. godine	215
I. Napad na kasarnu "Tihomir Mišić" 30. juna 1993. godine	215

II. Navodi o zločinima koja je HVO počinio nakon napada od 30. juna 1993.	218
A. Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.	218
B. Raseljavanje muslimanskih porodica koje su stanovale u zapadnom Mostaru, oko 30. juna 1993.	220
C. Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993.	221
D. Ostali navodi o zločinima počinjenim u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.	224
1. Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u druge zemlje od sredine jula do avgusta 1993.	225
2. Puštanje na slobodu Muslimana zatočenih na Heliodromu sredinom jula 1993. pod uslovom da oni i njihove porodice odu iz BIH.	226
3. Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.	227
E. Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993.	230
F. Napad u okolini Mostara 24. avgusta 1993. i navodi o zločinima počinjenim nakon tog napada	232
1. Napad na selo Raštani, Hidroelektranu Mostar i kasarnu "Tihomir Mišić"	233
2. Navodi o zločinima počinjenim tokom napada HVO-a na selo Raštani	234
a) Smrt četiri muškarca Muslimana tokom napada na selo Raštani.	235
b) Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Raštani	237
c) Postupanje prema muslimanskim ženama i djeci tokom napada na selo Raštani	238
d) Raseljavanje muslimanskih žena i djece tokom napada na selo Raštani	238
Odjeljak 7: Navodi o zločinima počinjenim u periodu od septembra 1993. do aprila 1994.	239
Odjeljak 8: Navodi u vezi s opsadom istočnog Mostara i zločinima koji su uslijedili (juni 1993. – april 1994.)	244
I. Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru	245
II. Snajpersko djelovanje po stanovništvu istočnog Mostara.	252
A. Definicija snajperiste i metode korištene tokom snajperskih djelovanja u Mostaru	253
1. Definicija snajperiste	253
2. <i>Modus operandi</i> , naoružanje i obuka snajperista HVO-a	255
B. Dokazi u vezi s položajima snajperista HVO-a u Mostaru	256
C. Dvanaest snajperskih incidenata opisanih u Povjerljivom prilogu Optužnici	261
1. Snajperski incident br. 1	261
a) Opis događaja	261
b) Okolnosti i analiza incidenta	261
c) Činjenični zaključci	261
2. Snajperski incident br. 2.	262
a) Opis događaja	262
b) Okolnosti i analiza incidenta	264
c) Činjenični zaključci	265
3. Snajperski incident br. 3.	266
a) Opis događaja	266
b) Okolnosti i analiza incidenta	267
c) Činjenični zaključci	268
4. Snajperski incident br. 4.	269
a) Opis događaja	269
b) Okolnosti i analiza incidenta	270
c) Činjenični zaključci	271
5. Snajperski incident br. 6.	272
a) Opis događaja	272
b) Okolnosti i analiza incidenta	273
c) Činjenični zaključci	274
6. Snajperski incident br. 7.	275
a) Opis događaja	275
b) Okolnosti i analiza incidenta	276
c) Činjenični zaključci	278
7. Snajperski incident br. 8.	279
a) Opis događaja	279
b) Okolnosti i analiza incidenta	279
c) Činjenični zaključci	281
8. Snajperski incident br. 9.	282
a) Opis događaja	282
b) Okolnosti i analiza incidenta	283
c) Činjenični zaključci	285
9. Snajperski incident br. 10.	286

a) Opis događaja	286
b) Okolnosti i analiza incidenta	287
c) Činjenični zaključci	289
10. Snajperski incident br. 11	289
a) Opis događaja	289
b) Okolnosti i analiza incidenta	290
c) Činjenični zaključci	292
11. Snajperski incident br. 13	293
a) Opis događaja	293
b) Okolnosti i analiza incidenta	294
c) Činjenični zaključci	295
12. Snajperski incident br. 14	296
a) Opis događaja	296
b) Okolnosti i analiza incidenta	298
c) Činjenični zaključci	300
13. Opšti zaključci u vezi sa snajperskim incidentima	301
D. Kampanja snajperskih djelovanja čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara	301
1. Žrtve snajperskih djelovanja: poginuli i ranjeni u istočnom Mostaru – primjeri	302
a) Žrtve poginule tokom opsade istočnog Mostara – primjeri	302
b) Žrtve ranjene tokom opsade istočnog Mostara – primjeri	303
2. Kampanja snajperskih djelovanja čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara	304
a) Otvaranje snajperske vatre na žene, djecu i starije osobe	305
b) Otvaranje snajperske vatre na građane dok se bave svakodnevnim aktivnostima	307
III. Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru	308
A. Priliv stanovništva u istočni Mostar	309
B. Dostupnost hrane	310
C. Dostupnost vode i električne energije	311
D. Dostupnost medicinske njege	315
E. Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći	316
F. Izolacija stanovništva istočnog Mostara	322
IV. Otvaranje vatre na pripadnike međunarodnih organizacija	325
V. Navodi o uništenju Starog Mosta	332
A. Korištenje Starog mosta poslije 9. maja 1993.	333
1. Korištenje Starog mosta od strane ABiH	334
2. Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara	335
B. Uništenje Starog mosta	335
1. Oštećivanje Starog mosta do 8. novembra 1993.	336
2. Ofanzivna dejstva 8. novembra 1993. i granatiranje Starog mosta	337
a) Zapovijed Milivoja Petkovića od 8. novembra 1993.	338
b) Napad tenka HVO-a na Stari most 8. novembra 1993.	339
c) Uništenje Starog mosta do večeri 8. novembra 1993.	342
3. Rušenje Starog mosta 9. novembra 1993.	343
a) Hipoteza 1: rušenje prouzrokovano nastavkom granatiranja od strane HVO-a 9. novembra 1993. ujutro	344
b) Hipoteza 2: rušenje prouzrokovano eksplozivom aktiviranim na desnoj obali Neretve	346
4. Reakcija političkih vlasti i oružanih snaga HVO-a na jednoglasnu osudu međunarodnih aktera	352
a) Pokušaj vlasti HVO-a da minimaliziraju ili da zataškaju svoju odgovornost za uništenje Starog mosta	352
b) Reakcija međunarodnih aktera koji su oružane snage HVO-a proglasili odgovornim za uništenje Starog mosta	355
c) Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve	355
d) Postupak koji je HVO pokrenuo protiv posade tenka	357
C. Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta	358
VI. Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru	359
VII. Zaključci Vijeća o postojanju opsade istočnog Mostara	362
DIO 5: HELIODROM	362
I. Organizacija Heliodroma kao zatočeničkog centra	364
A. Osnivanje zatočeničkog centra na lokaciji Heliodroma	364

B. Objekti zatočeničkog centra Heliodrom.....	366
C. Komandna struktura Heliodroma	367
1. Upravljanje Heliodromom	367
2. Organi nadležni za obezbjeđenje Heliodroma.....	369
3. Organi nadležni za logistiku.....	372
4. Organi nadležni za odobravanje pristupa u zatvor i pristupa zatočenicima	373
a) Pristup na Heliodrom za pripadnike HVO-a.....	374
b) Pristup na Heliodrom za predstavnike međunarodnih organizacija i novinare.....	377
5. Organi odgovorni za puštanje na slobodu, razmjenu i premještanje zatočenika	379
a) Organi odgovorni za puštanje na slobodu zatočenika.....	380
b) Organi odgovorni za razmjenu zatočenika	383
c) Organi odgovorni za premještanje zatočenika.....	383
6. Organi odgovorni za njegu i zdravlje zatočenika	384
7. Organi odgovorni za korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova i obaviješteni o tome.....	387
a) Postupak za dobijanje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova.....	388
b) Organi koji su odobrali korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova	389
c) Organi nadležni za zatočeničke za vrijeme izvođenja radova	393
d) Organi obavješćivani o incidentima za vrijeme izvođenja radova	393
e) Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova.....	394
II. Dolazak zatočenika na Heliodrom	397
A. Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993.	397
B. Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja tokom druge polovine maja 1993.	399
C. Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993.	399
D. Dolazak na Heliodrom zatočenika iz drugih zatočeničkih centara	401
III. Uslovi zatočenja	401
A. Uslovi zatočenja muškaraca.....	401
1. Prenapučenost logora	402
2. Nedostatak ležajeva i pokrivača.....	403
3. Dostupnost hrane i vode.....	404
4. Loši higijenski uslovi	407
5. Dostupnost medicinske njege.....	408
a) Sanitetska služba	409
b) Medicinska njega zatočenika.....	410
6. Uslovi zatočenja u samicama.....	412
B. Uslovi zatočenja žena i djece od sredine maja do 17. decembra 1993.....	413
IV. Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu.....	415
V. Radovi koje su izvodili zatočenički	419
A. Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova.....	420
B. Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada.....	423
C. Postupanje prema zatočenicima tokom prisilnog rada	425
VI. Korištenje zatočenika za živi štit.....	426
A. Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit.....	426
B. Zatočenički s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru	428
C. Zatočenički s Heliodroma poginuli u živom štitu	430
VII. Ograničavanje posjeta pripadnika međunarodne zajednice zatočenicima na Heliodromu.....	432
VIII. Organizovanje odlaska zatočenika s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH	433
A. Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od približno 17. jula 1993. do novembra 1993.	434
B. Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993.	437
IX. Drugi načini puštanja na slobodu ili premještanja u druge zatočeničke centre, do zatvaranja Heliodroma u aprilu 1994.....	438
A. Premještanje zatočenika s Heliodroma u druge zatočeničke centre HVO-a	438
B. Razmjena zatočenika s ABiH i posljednji zatočenički pušteni na slobodu	438
DIO 6: ZATOČENIČKI CENTAR VOJNO	439

I. Organizacija Zatočeničkog centra Vojno	440
A. Opis Zatočeničkog centra Vojno.....	440
B. Struktura i način rada Zatočeničkog centra Vojno	441
1. Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno	441
2. Organi i ličnosti obaviješteni o postojanju Zatočeničkog centra Vojno i o događajima u njemu	443
II. Kategorije zatočenika u Zatočeničkom centru Vojno	444
III. Uslovi zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno	446
IV. Postupanje prema zatočenicima u Zatočeničkom centru Vojno i smrt nekih od njih	447
A. Postupanje prema zatočenicima za vrijeme zatočeništva u Zatočeničkom centru Vojno	448
B. Smrt zatočenika za vrijeme zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno.....	450
V. Radovi koje su zatočeniци s Heliograma i iz Vojnog izvodili u zoni Vojno-Bijelo Polje i postupanje prema njima za vrijeme radova	452
A. Zatočeniци s Heliograma upućeni na radove u zonu Vojno-Bijelo Polje	452
B. Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje.....	455
C. Postupanje prema zatočenicima s Heliograma na radovima u zoni Vojno-Bijelo Polje	456
D. Smrt i ranjavanje zatočenika s Heliograma i iz Zatočeničkog centra Vojno za vrijeme radova	458
1. Zatočeniци s Heliograma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su ranjeni za vrijeme radova	459
2. Zatočeniци s Heliograma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova	460
DIO 7: OPŠTINA LJUBUŠKI I ZATOČENIČKI CENTRI U LJUBUŠKOM	462
I. Politička, administrativna i vojna struktura opštine	465
A. HVO opštine Ljubuški kao opštinska civilna vlast	465
B. Vojna struktura opštine Ljubuški	466
II. Događaji u vezi s navodima o progону stanovnika opštine Ljubuški	467
A. Razoružavanje, popisivanje i ograničenje sloboda Muslimana u opštini Ljubuški.....	468
B. Hapšenje Muslimana u opštini Ljubuški u avgustu 1993.....	469
C. Raspologanje praznim stanovima Muslimana u opštini u oktobru 1993.....	470
III. Zatvor u Ljubuškom	471
A. Organizacija Zatvora u Ljubuškom.....	471
1. Opis Zatvora u Ljubuškom.....	471
2. Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom	472
B. Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom.....	474
C. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Ljubuškom	479
1. Prikvatni kapacitet Zatvora u Ljubuškom i stanje ćelija	480
2. Ishrana zatočenika u Zatvoru u Ljubuškom	482
3. Loši uslovi u Zatvoru u Ljubuškom - smještaj i higijena	482
4. Dostupnost medicinske njege zatočenicima Zatvora u Ljubuškom	483
5. Uslovi zatočenja žena zatočenih u Zatvoru u Ljubuškom.....	483
6. Posjete međunarodnih organizacija i mješovitih komisija Zatvoru u Ljubuškom.....	484
D. Radovi koje su izvodili zatočeniци iz Zatvora u Ljubuškom.....	485
E. Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru u Ljubuškom	487
IV. Logor Vitina-Otok.....	489
A. Organizacija Logora Vitina-Otok	489
B. Dolazak zatočenika u Logor Vitina-Otok i njihovo premještanje	491
C. Uslovi zatočenja u Logoru Vitina-Otok	491
D. Radovi koje su izvodili zatočeniци iz Logora Vitina-Otok.....	492
E. Postupanje prema zatočenicima u Logoru Vitina-Otok.....	493
V. Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški	493
VI. Činjenični zaključci Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom	495
DIO 8: OPŠTINA STOLAC.....	497
I. Struktura stanovništva opštine Stolac.....	498

II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine Stolac	499
A. Politička i administrativna struktura opštine Stolac	499
B. Vojna struktura opštine Stolac	500
1. ABiH	500
2. Oružane snage HVO-a	500
III. Tok kriminalnih događaja	502
A. Hapšenje uglednih Muslimana u opštini Stolac oko 20. aprila 1993.	504
B. Hapšenje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac u julu 1993.	505
C. Hapšenje žena, djece i starijih osoba, raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje imovine u opštini Stolac u julu i avgustu 1993.	506
1. Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine	507
2. Događaji u Aladinićima, Pješivac Gredi, Rotmilju i Stocu od 12. do 15. jula 1993.	507
a) Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima	507
b) Raseljavanje stanovništva, smrt jedne žene i krađa imovine u Pješivac Gredi	508
i. Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi	508
ii. Krađa imovine u vlasništvu Muslimana u Pješivac Gredi	510
c) Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotmilju ..	511
d) Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu	511
3. Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima	512
4. Događaji u Stocu i Prenju u avgustu 1993.	513
a) Raseljavanje stanovništva, oštećivanje kulturnih dobara, džamija i stambenih objekata u Stocu	513
i. Raseljavanje stanovništva Stoca	514
ii. Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu	514
iii. Oštećivanje stambenih objekata u Stocu	515
b) Oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Prenju	516
D. Zatočenje žena, djece i starijih osoba u opštini Stolac	516
1. Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima	516
a) Identifikacija Škole u Aladinićima/Crnićima	517
b) Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993.	517
c) Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993.	518
d) Vlasti odgovorne za zatočenički centar HVO-a u Školi u Aladinićima/Crnićima	518
2. Zatočenje u privatnim kućama u Pješivac Gredi	519
3. Zatočenje u fabrici TGA	520
4. Zatvaranje u Vaspitno-popravnom domu	520
5. Zatočenje na drugim lokacijama koje nisu navedene u Optužnici	522
E. Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH	522
F. Zatočenje muškaraca Muslimana, u Koštanoj bolnici tokom ljeta i jeseni 1993.	523
1. Prenamjena Koštane bolnice u bazu Vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini	523
2. Raseljavanje bolesnika iz Koštane bolnice na teritorije pod kontrolom ABiH	524
3. Zatvaranje muškaraca Muslimana u Koštanoj bolnici i njihov odlazak u druge zatočeničke centre HVO-a	525
4. Premlaćivanja i smrt zatočenika u Koštanoj bolnici	526
a) Smrt zatočenika u Koštanoj bolnici	526
b) Premlaćivanja u Koštanoj bolnici	528
G. "U Stocu nema nijednog Muslimana", septembar 1993.	531
DIO 9: OPŠTINA ČAPLJINA	531
I. Struktura stanovništva opštine	533
II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine	534
A. Politička i administrativna struktura opštine	534
B. Formiranje snaga ABiH i HVO-a iz snaga TO	535
C. Struktura oružanih snaga HVO-a	535
1. 1. brigada "Knez Domagoj"	535
2. 3. satnija 3. bojne Vojne policije	536
III. Tok kriminalnih događaja	537
A. Djela progona počinjena nad muslimanskim stanovništvom opštine Čapljina od 1992.	538
B. Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana, uključujući ugledne članove zajednice, u opštini Čapljina 20. aprila 1993.	538

C. Hapšenje i zatvaranje muškaraca, Muslimana, u opštini Čapljina u julu 1993.	539
D. Nestanak 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo 16. jula 1993.	541
E. Deložiranje žena, djece i starijih osoba, njihovo raseljavanje i navodi o zločinima počinjenim u opštini Čapljina od jula do septembra 1993.	543
1. Događaji u selu Domanovići i okolini oko 13. jula 1993.	544
a) Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića	545
b) Smrt dvije mlade žene u Domanovićima	545
c) Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Domanovića	546
2. Događaji u selu Bivolje Brdo i okolini oko 13. jula 1993.	546
a) Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda	547
b) Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu	548
c) Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu	548
d) Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Bivoljeg Brda i okoline	549
3. Događaji u Počitelju i okolini oko 13. jula 1993. i od 27. jula do 5. avgusta 1993.	549
a) Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja	550
b) Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Počitelja	551
4. Događaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993.	551
5. Događaji u selu Lokve i okolini od 13. do 16. jula 1993.	551
a) Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Lokava	551
b) Rušenje džamije u Lokvama 14. jula 1993. i kuća Muslimana, stanovnika Lokava, 16. jula 1993.	552
i. Rušenje džamije u Lokvama 14. jula 1993.	552
ii. Rušenje kuća u vlasništvu Muslimana 16. jula 1993.	553
c) Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Lokava	553
6. Događaji u Višićima i okolini oko 14. jula 1993. i 11. avgusta 1993.	553
a) Rušenje džamije u Višićima 14. jula 1993. ili približno tog datuma	554
b) Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Višića 11. avgusta 1993.	555
c) Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Višića	555
7. Događaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.	556
F. Zatvaranje Muslimana i njihovo raseljavanje na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje od jula do oktobra 1993.	557
1. Zatvaranje Muslimana u opštini Čapljina	557
a) Zatvaranje Muslimana u Silosu	557
i. Organizacija silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara	558
ii. Uslovi zatočenja u Silosu	560
iii. Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana zatvorenih u Silosu	561
b) Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina	561
2. Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje	563

TOM 3

DIO 10: ZATVOR U DRETELJU	1
I. Organizacija Zatvora u Dretelju	3
A. Opis Zatvora u Dretelju	3
B. Komandna struktura u Zatvoru u Dretelju i podjela nadležnosti među raznim vlastima	4
1. Upravljanje Zatvorom u Dretelju	4
2. Jedinice prisutne u Zatvoru u Dretelju i njihova komandna struktura	5
a) 3. satnija 3., kasnije 5. bojne Vojne policije	5
b) Prva brigada "Knez Domagoj"	6
c) Domobrani	6
3. Podjela nadležnosti u Zatvoru u Dretelju	6
a) Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani	7
b) Vlasti za vođenje ispitivanja zatočenika	7
c) Vlasti nadležne za obezbjeđenje i stražu nad zatočenicima	8
d) Vlasti nadležne za medicinsku njegu	8
e) Vlasti nadležne za odlazak zatočenika	9
II. Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju	11
III. Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju	13

A. Broj zatočenika u Zatvoru u Dretelju.....	13
B. Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju.....	13
IV. Uslovi zatočenja i smrt jednog zatočenika.....	15
A. Nedostatak prostora i vazduha.....	16
B. Nepostojanje higijenskih uslova.....	18
C. Nedovoljne količine hrane i vode.....	19
D. Nepostojanje medicinske njege.....	21
E. Uslovi zatočenja u samicama.....	24
F. Događaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika.....	25
G. Pобољшanje uslova zatočenja u Zatvoru u Dretelju poslije dolaska Tomislava Šakote.....	26
V. Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika.....	27
A. Postupanje prema zatočenicima.....	28
B. Smrt više zatočenika.....	32
C. Postupanje prema zatočenicima u samicama.....	35
VI. Ograničenja pristupa zatočenicima i sakrivanje nekih zatočenika od predstavnika MKCK.....	36
A. Ograničenje pristupa u Zatvor u Dretelju.....	36
B. Sakrivanje nekih zatočenika u Silosu u Čapljini od predstavnika MKCK-a krajem avgusta 1993.....	37
VII. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju.....	38
A. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na druga mjesta zatočenja.....	38
B. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke.....	39
DIO 11: ZATVOR U GABELI.....	40
I. Organizacija Zatvora u Gabeli.....	42
A. Otvaranje i zatvaranje Zatvora u Gabeli.....	42
B. Opis Zatvora u Gabeli.....	44
C. Komandna struktura u Zatvoru u Gabeli i podjela nadležnosti među raznim vlastima.....	45
1. Upravljanje Zatvorom u Gabeli.....	45
2. Podjela nadležnosti u Zatvoru u Gabeli.....	46
a) Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane.....	46
b) Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani.....	46
c) Vlasti nadležne za obezbjeđenje i nadzor zatočenika.....	47
d) Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege.....	48
e) Vlasti nadležne za odlazak zatočenika.....	49
II. Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli.....	52
III. Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli.....	54
IV. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Gabeli.....	56
A. Nedostatak prostora.....	57
B. Loši higijenski uslovi.....	59
C. Nedovoljne količine hrane i vode.....	59
D. Nedovoljna medicinska njega.....	61
E. Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.....	62
V. Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika.....	62
A. Postupanje prema zatočenicima.....	63
B. Smrt više zatočenika.....	67
VI. Ograničenja pristupa zatočenicima i skrivanje nekih zatočenika od predstavnika jedne međunarodne humanitarne organizacije.....	70
A. Ograničenja pristupa zatočenicima u Zatvoru u Gabeli.....	70
B. Sakrivanje nekih zatočenika od predstavnika MKCK-a u oktobru 1993.....	71
VII. Premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli.....	72
A. Premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre.....	73
B. Odlazak zatočenika u treće zemlje.....	74

1. Premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u Zatvor u Ljubuškom ili na Heliodrom prije odlaska u treće zemlje	74
2. Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje	74
DIO 12: OPŠTINA VAREŠ	75
I. Geografski položaj i struktura stanovništva opštine	77
II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine	78
A. Politička i administrativna struktura	78
B. Vojna struktura	79
1. 2. Operativna grupa	79
2. Brigada "Bobovac"	80
3. Specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli"	81
III. Tok kriminalnih događaja	82
A. Hapšenje i zatočenje pripadnika ABiH u Pajtovom Hanu 18. oktobra 1993.	82
B. Napad ABiH na Kopjare 21. i 22. oktobra 1993. i reakcija HVO-a	84
C. Zapovijed Slobodana Praljka od 23. oktobra 1993.	85
D. Hapšenje više rukovodilaca HVO-a 23. oktobra 1993.	87
E. Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Varešu 23. oktobra 1993.	88
1. Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja	89
2. Zatočenje muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu, u Školi u Varešu i u Zatvoru u Vareš-Majdanu	92
a) Zatočenje muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu	92
i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Gimnazije u Varešu kao zatočeničkog centra	92
ii. Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu	93
iii. Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu	94
b) Zatočenje muškaraca Muslimana u Školi u Varešu	97
i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Škole u Varešu kao zatočeničkog centra	97
ii. Uslovi zatočenja u Školi u Varešu	97
iii. Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu	98
c) Zatočenje muškaraca Muslimana u Zatvoru u Vareš-Majdanu	99
i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Zatvora u Vareš-Majdanu	99
ii. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Vareš-Majdanu	100
iii. Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru u Vareš-Majdanu	101
3. Puštanje zatočenika na slobodu	101
F. Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu	102
G. Selo Stupni Do	103
1. Ultimatum HVO-a približno u junu 1993.	103
2. Napad na Stupni Do i navodi o zločinima	104
a) Napad na Stupni Do	105
b) Počinioci napada na Stupni Do	107
c) Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu	108
d) Smrt mještana sela	109
i. Smrt mještana u kući Kemala Likića i u blizini kuće	110
ii. Smrt mještana ispred kuće Zejnila Mahmutovića	111
iii. Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini	113
e) Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do	116
3. Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do	117
H. Prikrivanje zločina i njihovih počinilaca od strane HVO-a	119
1. Informacije i istražni postupci po nalogu HVO-a, te izostanak postupaka protiv počinilaca	120
2. Zadržavanje Ivice Rajića na dužnosti i prihvatanje pseudonima Viktor Andrić	123
I. Odlazak Hrvata koji su živjeli u Varešu	125
POGLAVLJE 5 : ISPITIVANJE USLOVA ZA PRIMJENU ČLANOVA 2, 3 I 5 STATUTA	126
DIO 1 : POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOBA, ZAJEDNIČKI USLOV IZ ČLANOVA 2, 3 I 5 STATUTA	127
DIO 2 : OSTALI USLOVI ZA PRIMJENU ČLANA 2 STATUTA	129
I. Postojanje međunarodnog oružanog sukoba ili okupacije	129
A. Postojanje oružanog sukoba međunarodnog karaktera	129
1. Dokazi o direktnoj intervenciji snaga HV-a na strani HVO-a u sukobu s ABiH	132
2. Dokazi o indirektnoj intervenciji i opštoj kontroli Hrvatske	135
a) Slanje oficira HV-a iz Zagreba u sastav HVO-a	136

b) Združeno rukovođenje HV-a i HVO-a vojnim operacijama.....	137
c) Dostavljanje izvještaja HVO-a hrvatskim vlastima.....	138
d) Postojanje logističke podrške iz Hrvatske.....	138
i. Finansijska podrška, slanje oružja i opreme.....	138
ii. Pomoć u obuci i stručnom znanju.....	139
e) Politički aspekti opšte kontrole Hrvatske nad HVO-om HZ(R) HB.....	139
3. Opšti zaključak o međunarodnom karakteru sukoba.....	141
B. Postojanje stanja okupacije.....	141
1. Analiza dokaza.....	143
2. Opšti zaključak o postojanju stanja okupacije.....	147
II. Zaštićeni status imovine i osoba, žrtava krivičnih djela za koja se tereti.....	148
A. Status Muslimana, pripadnika HVO-a, koje je HVO zatočio.....	148
B. Status muškaraca Muslimana starosti od 16 do 60 godina, koje je HVO zatočio.....	152
C. Zaštićeni status imovine i osoba u zatočeničkim centrima i opštinama na koje se odnosi Optužnica.....	155
III. Neksus između krivičnih djela za koje se tereti i oružanog sukoba/ okupacije.....	155
DIO 3 : OSTALI USLOVI ZA PRIMJENU ČLANA 3 STATUTA: NEKSUS IZMEĐU KRIVIČNIH DJELA ZA KOJA SE TERETI I ORUŽANOG SUKOB A.....	
I. Postojanje stanja okupacije u kontekstu navoda o krivičnim djelima na osnovu člana 3 Statuta.....	156
II. Postojanje nekusa između krivičnih djela za koja se tereti i oružanog sukoba/okupacije.....	156
DIO 4 : OSTALI USLOVI ZA PRIMJENU U VEZI SA ČLANOM 5 STATUTA: RASPROSTRANJENI ILI SISTEMATSKI NAPAD NA CIVILNO STANOVNIŠTVO.....	
I. Postojanje napada.....	158
II. Rasprostranjeni ili sistematski karakter napada.....	158
III. Civilni karakter stanovništva.....	163
IV. Neksus između djela za koja se tereti i napada.....	164
V. Stanje svijesti fizičkih počinitelja.....	164
VI. Veza između napada i oružanog sukoba.....	164
VII. Zaključak.....	165
POGLAVLJE 6 : PRAVNI ZAKLJUČCI VIJEĆA.....	
DIO 1 : UBISTVO (TAČKA 2).....	
I. Opština Prozor.....	165
II. Opština Gornji Vakuf.....	167
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	168
IV. Opština Mostar.....	168
V. Heliodrom.....	170
VI. Zatočenički centar Vojno.....	172
VII. Opština Stolac.....	173
VIII. Opština Čapljina.....	173
IX. Zatvor u Dretelju.....	175
X. Zatvor u Gabeli.....	176

XI. Opština Vareš	176
DIO 2 : HOTIMIČNO LIŠAVANJE ŽIVOTA (TAČKA 3).....	178
I. Opština Prozor.....	178
II. Opština Gornji Vakuf.....	180
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	181
IV. Opština Mostar	182
V. Heliodrom.....	184
VI. Zatočenički centar Vojno	185
VII. Opština Stolac	186
VIII. Opština Čapljina	187
IX. Zatvor u Dretelju	189
X. Zatvor u Gabeli	190
XI. Opština Vareš	191
DIO 3 : SILOVANJE (TAČKA 4).....	193
I. Opština Prozor.....	193
II. Opština Mostar.....	195
III. Zatočenički centar Vojno.....	197
IV. Opština Vareš	197
DIO 4 : NEČOVJEČNO POSTUPANJE (SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE) (TAČKA 5).....	198
I. Opština Prozor.....	198
II. Opština Mostar.....	200
III. Zatočenički centar Vojno.....	201
IV. Opština Vareš	202
DIO 5 : DEPORTACIJA (TAČKA 6).....	203
I. Opština Prozor.....	203
II. Opština Mostar.....	203
III. Heliodrom.....	205
IV. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	206
V. Opština Čapljina	208
VI. Zatvor u Dretelju	210
VII. Zatvor u Gabeli	211
DIO 6 : PROTIVPRAVNA DEPORTACIJA CIVILA (TAČKA 7).....	211
I. Opština Prozor.....	211
II. Opština Mostar.....	211

III. Heliodrom.....	213
IV. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	215
V. Opština Čapljina	217
VI. Zatvor u Dretelju	219
VII. Zatvor u Gabeli	220
DIO 7 : NEHUMANA DJELA (PRISILNO PREMJEŠTANJE) (TAČKA 8).....	220
I. Opština Prozor.....	220
II. Opština Gornji Vakuf.....	222
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	225
IV. Opština Mostar	226
V. Heliodrom.....	229
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	231
VII. Opština Stolac	233
VIII. Opština Čapljina	235
IX. Zatvor u Gabeli.....	237
DIO 8 : PROTIVPRAVNO PREMJEŠTANJE CIVILA (TAČKA 9)	238
I. Opština Prozor.....	238
II. Opština Gornji Vakuf.....	240
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	243
IV. Opština Mostar	244
V. Heliodrom.....	246
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	248
VII. Opština Stolac	251
VIII. Opština Čapljina	253
IX. Zatvor u Gabeli.....	255
DIO 9 : ZATVARANJE (TAČKA 10).....	255
I. Opština Prozor.....	255
II. Opština Gornji Vakuf.....	258
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	259
IV. Opština Mostar	260
V. Heliodrom.....	261
VI. Zatočenički centar Vojno	262
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	262

VIII. Opština Stolac.....	263
IX. Opština Čapljina.....	266
X. Zatvor u Dretelju.....	268
XI. Zatvor u Gabeli.....	269
XII. Opština Vareš.....	269
DIO 10 : PROTIVPRAVNO ZATOČENJE CIVILA (TAČKA 11).....	271
I. Opština Prozor.....	271
II. Opština Gornji Vakuf.....	274
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	275
IV. Opština Mostar.....	276
V. Heliodrom.....	278
VI. Zatočenički centar Vojno.....	278
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	279
VIII. Opština Stolac.....	280
IX. Opština Čapljina.....	283
X. Zatvor u Dretelju.....	286
XI. Zatvor u Gabeli.....	287
XII. Opština Vareš.....	287
DIO 11 : NEHUMANA DJELA (USLOVI ZATOČENJA) (TAČKA 12).....	289
I. Opština Prozor.....	289
II. Opština Gornji Vakuf.....	290
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	291
IV. Heliodrom.....	292
V. Zatočenički centar Vojno.....	293
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	294
VII. Opština Stolac.....	295
VIII. Opština Čapljina.....	296
IX. Zatvor u Dretelju.....	297
X. Zatvor u Gabeli.....	298
XI. Opština Vareš.....	298
DIO 12 : NEČOVJEČNO POSTUPANJE (USLOVI ZATOČENJA) (TAČKA 13).....	300
I. Opština Prozor.....	300
II. Opština Gornji Vakuf.....	302

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	303
IV. Heliodrom.....	304
V. Zatočenički centar Vojno.....	305
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	306
VII. Opština Stolac	307
VIII. Opština Čapljina	308
IX. Zatvor u Dretelju	309
X. Zatvor u Gabeli	310
XI. Opština Vareš	310
DIO 13 : OKRUTNO POSTUPANJE (USLOVI ZATOČENJA) (TAČKA 14).....	312
I. Opština Prozor.....	312
II. Opština Gornji Vakuf.....	314
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	315
IV. Heliodrom.....	316
V. Zatočenički centar Vojno.....	317
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	318
VII. Opština Stolac	319
VIII. Opština Čapljina	321
IX. Zatvor u Dretelju	322
X. Zatvor u Gabeli	322
XI. Opština Vareš	323
DIO 14 : NEHUMANA DJELA (TAČKA 15)	325
I. Opština Prozor.....	325
II. Opština Gornji Vakuf.....	332
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	334
IV. Opština Mostar	337
V. Heliodrom.....	342
VI. Zatočenički centar Vojno	345
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	347
VIII. Opština Stolac	347
IX. Opština Čapljina	348
X. Zatvor u Dretelju.....	350

XI. Zatvor u Gabeli.....	351
XII. Opština Vareš.....	351
DIO 15 : NEČOVJEČNO POSTUPANJE (TAČKA 16).....	356
I. Opština Prozor.....	356
II. Opština Gornji Vakuf.....	363
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	365
IV. Opština Mostar.....	368
V. Heliodrom.....	374
VI. Zatočenički centar Vojno.....	377
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	378
VIII. Opština Stolac.....	379
IX. Opština Čapljina.....	380
X. Zatvor u Dretelju.....	382
XI. Zatvor u Gabeli.....	383
XII. Opština Vareš.....	383
DIO 16 : OKRUTNO POSTUPANJE (TAČKA 17).....	388
I. Opština Prozor.....	388
II. Opština Gornji Vakuf.....	395
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	398
IV. Opština Mostar.....	401
V. Heliodrom.....	406
VI. Zatočenički centar Vojno.....	410
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	412
VIII. Opština Stolac.....	413
IX. Opština Čapljina.....	414
X. Zatvor u Dretelju.....	416
XI. Zatvor u Gabeli.....	417
XII. Opština Vareš.....	417
DIO 17 : PROTIVPRAVNI FIZIČKI RAD (TAČKA 18).....	422
I. Opština Prozor.....	422
II. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	424
III. Heliodrom.....	425
IV. Zatočenički centar Vojno.....	426

V. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	426
DIO 18 : UNIŠTAVANJE IMOVINE ŠIROKIH RAZMJERA KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM, A IZVEDENO JE PROTIVPRAVNO I BEZOBZIRNO (TAČKA 19).....	428
I. Opština Prozor.....	428
II. Opština Gornji Vakuf.....	430
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	432
IV. Opština Mostar	433
V. Opština Stolac	434
VI. Opština Čapljina	435
VII. Opština Vareš.....	436
DIO 19 : BEZOBZIRNO RAZARANJE GRADOVA, NASELJA ILI SELA, ILI PUSTOŠENJE KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM (TAČKA 20).....	437
I. Opština Prozor.....	437
II. Opština Gornji Vakuf.....	441
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	442
IV. Opština Mostar	443
V. Opština Stolac	446
VI. Opština Čapljina	447
VII. Opština Vareš.....	448
DIO 20 : UNIŠTAVANJE ILI HOTIMIČNO NANOŠENJE ŠTETE USTANOVAMA NAMIJENJENIM RELIGIJI ILI OBRAZOVANJU (TAČKA 21)	449
I. Opština Prozor.....	449
II. Opština Gornji Vakuf.....	450
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	450
IV. Opština Mostar	450
V. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	452
VI. Opština Stolac	452
VII. Opština Čapljina.....	453
DIO 21 : ODUZIMANJE IMOVINE KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM, A IZVEDENO JE PROTIVPRAVNO I BEZOBZIRNO (TAČKA 22).....	454
I. Opština Prozor.....	454
II. Opština Gornji Vakuf.....	455
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	456
IV. Opština Mostar	457
V. Opština Stolac	459

VI. Opština Čapljina	460
VII. Opština Vareš	461
DIO 22 : PLJAČKANJE JAVNE I PRIVATNE IMOVINE (TAČKA 23).....	464
I. Opština Prozor.....	464
II. Opština Gornji Vakuf.....	465
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	466
IV. Opština Mostar	467
V. Opština Stolac	468
VI. Opština Čapljina	469
VII. Opština Vareš	471
DIO 23 : PROTIVPRAVNI NAPAD NA CIVILE (OPŠTINA MOSTAR) (TAČKA 24)	472
DIO 24 : PROTIVPRAVNO TERORISANJE CIVILA (OPŠTINA MOSTAR) (TAČKA 25)	474
DIO 25: OKRUTNO POSTUPANJE (OPSADA MOSTARA) (TAČKA 26).....	476
DIO 26 : PROGONI NA POLITIČKOJ, VJERSKOJ I RASNOJ OSNOVI (TAČKA 1)	476
I. Opština Prozor.....	476
II. Opština Gornji Vakuf.....	478
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	478
IV. Opština Mostar	480
V. Heliodrom.....	483
VI. Zatočenički centar Vojno	484
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	485
VIII. Opština Stolac	486
IX. Opština Čapljina	487
X. Zatvor u Dretelju.....	488
XI. Zatvor u Gabeli.....	489
XII. Opština Vareš.....	489

TOM 4

POGLAVLJE 7: KRIVIČNA ODGOVORNOST OPTUŽENIH	1
DIO 1: UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUHVAT	1
Odjeljak 1: Ciljevi UZP-a za koji se tereti u Optužnici	2
I. Krajnji cilj UZP-a za koji se tereti u Optužnici: stvaranje hrvatskog entiteta djelimično u granicama Banovine iz 1939.	2
II. Zajednički zločinački cilj.....	11
A. Stavovi strana u postupku o postojanju jednog ili više udruženih zločinačkih poduhvata.....	11

1. Stav tužilaštva	11
a) Glavni udruženi zločinački poduhvat: "UZP HZ(R) HB"	12
b) "UZP zarobljenici" – drugi vid UZP-a	15
c) "UZP deportacija/prisilno premještanje" – drugi vid UZP-a	16
2. Stavovi odbrane optuženih o navodima o UZP-u	16
B. Postojanje zajedničkog zločinačkog plana	17
Odjeljak 2: Doprinos optuženih UZP-u	32
I. Jadranko Prlić	32
A. Funkcije Jadranka Prlića	34
B. Ovlaštenja Jadranka Prlića	36
1. Ovlaštenja Jadranka Prlića u svojstvu predsjednika HVO-a/Vlade HZ(R) HB u vezi s upravljanjem radom i aktivnostima HVO-a kao vlade HZ HB (uključujući odjele/ministarstva, komisije i službe, budžetske, pravosudne i opštinske organe)	39
a) Ovlaštenja Jadranka Prlića za donošenje odluka u HVO-u/Vladi HZ(R) HB	39
b) Neposredno učestvovanje Jadranka Prlića u radu određenih odjela/ministarstava i službi HVO-a	41
c) Uloga Jadranka Prlića u upravljanju i nadzoru nad radom opštinskih organa	47
2. Ovlaštenja Jadranka Prlića u vojnom domenu	47
3. Ovlaštenja Jadranka Prlića u pogledu zatočeničkih centara	51
4. Ovlaštenja Jadranka Prlića u vezi s kretanjem humanitarne pomoći i pristupom humanitarnoj pomoći	52
5. Veze između Jadranka Prlića i hrvatskih rukovodilaca	53
6. Zaključci Vijeća o ovlaštenjima Jadranka Prlića	54
C. Odgovornost Jadranka Prlića po osnovu prvog vida UZP-a	54
1. Opština Gornji Vakuf	55
2. Opštine Prozor i Jablanica (Sovići i Doljani)	60
3. Uloga Jadranka Prlića u kampanji masovnog hapšenja Muslimana u više opština u periodu od 30. juna 1993.	65
4. Opština Mostar	67
a) Pitanje uloge Jadranka Prlića u politici "kroatizacije" Muslimana u Mostaru	68
b) Uloga Jadranka Prlića u akcijama hapšenja u maju 1993. i deložacija muslimanskog stanovništva Mostara od sredine maja 1993. do februara 1994.	69
i. Akcije 9. maja 1993. i narednih dana	69
ii. Znanje Jadranka Prlića o deložacijama Muslimana u Mostaru od sredine maja 1993. do februara 1994.	71
c) Uloga Jadranka Prlića u opsadi istočnog Mostara	74
i. Prihvatanje kampanje granatiranja i drugog vatrenog djelovanja HVO-a po istočnom Mostaru	74
ii. Uloga Jadranka Prlića u vezi sa životnim uslovima stanovništva u istočnom Mostaru i blokiranjem humanitarne pomoći	76
5. Opština Vareš	80
a) Pitanje uloge Jadranka Prlića u prikrivanju krivičnih djela koje je HVO počinio u Stupnom Dolu i njegovog propusta da kazni počinioce	80
b) Uloga Jadranka Prlića u raseljavanju Hrvata iz Vareša	83
6. Jadranko Prlić je doprinio politici raseljavanja stanovništva koju je vodio HVO HZ(R) HB	86
7. Zatočenički centri	90
a) Heliodrom	92
i. Znanje Jadranka Prlića o zatočenjima i uslovima zatočenja Muslimana na Heliodromu	92
ii. Uloga Jadranka Prlića u vezi s pristupom na Heliodrom	94
iii. Uloga Jadranka Prlića u korištenju zatočenika na linijama fronta	95
iv. Uloga Jadranka Prlića u puštanju na slobodu zatočenika s Heliodroma	96
b) Zatočenički centar Vojno	98
c) Zatvor u Dretelju	99
d) Zatvor u Gabeli	103
8. Jadranko Prlić je negirao i prikrivao zločine počinjene nad Muslimanima, podsticao ih je i nije preduzeo nikakve mjere kako bi te zločine spriječio ili kaznio njihove počinioce	105
a) Jadranko Prlić je negirao i prikrivao zločine počinjene nad Muslimanima u HZ(R) HB	106
b) Jadranko Prlić je podsticao činjenje krivičnih djela protiv Muslimana u HZ(R) HB	108
c) Jadranko Prlić nije preduzeo mjere u cilju sprečavanja daljnjih zločina nad Muslimanima HZ(R) HB i krivičnog gonjenja i kažnjavanja počinilaca	109
9. Zaključci Vijeća o odgovornosti Jadranka Prlića po osnovu prvog vida UZP-a	110
D. Odgovornost Jadranka Prlića po osnovu trećeg vida UZP-a	119
1. Opština Gornji Vakuf	119
2. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	120
3. Opština Mostar	120
4. Zatvori u Dretelju i Gabeli i Zatočenički centar Vojno	121

II. Bruno Stojić	123
A. Funkcije Brune Stojića.....	124
B. Ovlaštenja Brune Stojića.....	125
1. Učestvovanje Brune Stojića na presudnim sastancima HVO-a/Vlade HZ(R) HB.....	126
2. Bruno Stojić je imao kontrolu nad oružanim snagama HZ(R) HB	127
3. Bruno Stojić je imao kontrolu nad Vojnom policijom	132
4. Bruno Stojić je predstavljao HVO u mirovnim pregovorima.....	135
5. Prestanak funkcija Brune Stojića	136
C. Odgovornost Brune Stojića po osnovu prvog vida UZP-a	136
1. Opština Prozor	137
2. Opština Gornji Vakuf	137
3. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	140
4. Opština Mostar	141
a) Uloga Brune Stojića u dejstvima od 9. maja 1993.	142
b) Učestvovanje Brune Stojića u premještanju muslimanskog stanovništva iz zapadnog Mostara od juna 1993. nadalje.....	144
c) Uloga Brune Stojića u opsadi istočnog Mostara.....	147
i. Znanje Brune Stojića o zločinima u istočnom Mostaru.....	147
ii. Uloga Brune Stojića u napadima na pripadnike međunarodnih organizacija i na civilno stanovništvo istočnog Mostara	148
iii. Uloga Brune Stojića u ograničavanju kretanja humanitarnih konvoja	151
5. Opština Čapljina.....	152
6. Opština Vareš.....	154
7. Zatočenički centri.....	156
a) Heliodrom.....	157
b) Zatvor u Ljubuškom	159
c) Zatvori u Dretelju i Gabeli.....	159
8. Bruno Stojić je negirao zločine počinjene nad Muslimanima, nije ih sprečavao i nije kažnjavao njihove počiniocce	162
a) Ovlaštenja Brune Stojića da spriječi zločine HVO-a nad Muslimanima u HZ(R) HB ili da kazni počiniocce 162	
b) Odnos Brune Stojića prema djelovanju Mladena Naletilića zvanog Tuta i njegovih vojnika	164
c) Bruno Stojić je negirao zločine počinjene nad Muslimanima u HZ(R) HB	166
9. Zaključci Vijeća o odgovornosti Brune Stojića po osnovu prvog vida UZP-a	167
D. Odgovornost Brune Stojića po osnovu trećeg vida UZP-a	174
1. Djela seksualnog nasilja počinjena tokom akcija deložacije.....	174
2. Djela krađe počinjena tokom akcija deložacije.....	175
3. Uništavanje ustanova namijenjenih religiji prije juna 1993.	178
III. Slobodan Praljak.....	181
A. Funkcije Slobodana Praljka	182
B. Ovlaštenja Slobodana Praljka.....	183
1. Komandna ovlaštenja Slobodana Praljka nad oružanim snagama HVO-a od jeseni 1992. do 24. jula 1993....	186
a) Komandna ovlaštenja Slobodana Praljka nad oružanim snagama HVO-a prije 24. jula 1993.	186
b) Uloga Slobodana Praljka kao posrednika u oružanim snagama HVO-a prije 24. jula 1993.	189
2. Komandna ovlaštenja Slobodana Praljka nad oružanim snagama HZ(R) HB od 24. jula do 9. novembra 1993.	190
a) Jedinice pod zapovjedništvom Slobodana Praljka.....	190
i. OZ i brigade	191
ii. Vojna policija	192
iii. Ostale jedinice oružanih snaga HZ(R) HB	194
b) Razni domeni nadležnosti Slobodana Praljka kao zapovjednika Glavnog stožera HVO-a	194
i. Opšta administrativna i rukovodna vlast nad oružanim snagama HVO-a	194
ii. Ovlaštenja za rukovođenje i komandovanje aktivnostima oružanih snaga HVO-a na terenu	196
3. Ovlaštenja Slobodana Praljka u vezi s obezbjeđivanjem logističke podrške i naoružanja za oružane snage HVO-a iz Hrvatske.....	197
C. Odgovornost Slobodana Praljka po osnovu prvog vida UZP-a.....	199
1. Slobodan Praljak kao posrednik između Hrvatske i Vlade HZ(R) HB	199
a) Slobodan Praljak učestvovao je na sastancima visokih hrvatskih rukovodilaca u kontekstu uspostavljanja hrvatske kontrole nad teritorijama HZ(R) HB kako bi se ostvario zajednički zločinački cilj.....	202
i. Slobodan Praljak učestvovao je na sastancima visokih hrvatskih rukovodilaca na kojima se određivala politika prema Herceg-Bosni	202

ii. Slobodan Praljak je u vezi s BiH održavao privilegovanu i stalnu vezu s Hrvatskom	204
a. Slobodan Praljak je prezentirao i podržavao hrvatske stavove u vezi s HZ(R) HB na međunarodnim skupovima.....	204
b. Slobodan Praljak je imao uticajan položaj među hrvatskim rukovodiocima u vezi s pitanjima koja se odnose na BiH.....	205
b) U skladu sa svojim funkcijama, Slobodan Praljak je učestvovao u prenošenju informacija, uputstava, naređenja, zahtjeva i politike Hrvatske u HZ(R) HB i obrnuto.	207
i. Slobodan Praljak je obavještavao oružane snage i Vojnu policiju HVO-a o politici koju je Hrvatska provodila ili podržavala u BiH	207
ii. Slobodan Praljak je, kao predstavnik hrvatskih vlasti, bio posrednik za provođenje instrukcija Hrvatske na teritoriji BiH, konkretno putem izdavanja uputstava zapovjednicima HVO-a	208
iii. Slobodan Praljak je hrvatske rukovodioce obavještavao o stanju u BiH	209
c) Slobodan Praljak je tražio, organizovao i omogućio dobijanje od oružanih snaga Republike Hrvatske pojačanja u vojnom kadru za oružane snage HVO-a, u cilju ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja.	210
2. Doprinos Slobodana Praljka zločinima koje je HVO počinio u opštinama i zatočeničkim centrima na koje se odnosi Optužnica	211
a) Opština Gornji Vakuf	214
b) Opština Prozor	217
i. Vojne operacije HVO-a i kampanje deložacija	217
ii. Rad zatočenika na linijama fronta	220
c) Opština Mostar	221
i. Vojne operacije HVO-a u periodu od 24. jula do 9. novembra 1993.	221
ii. Blokiranje humanitarne pomoći za istočni Mostar	224
d) Opština Vareš	226
e) Zatočenički centri	229
i. Zatvor u Gabeli	229
ii. Zatvor u Dretelju	232
iii. Heliodrom	233
3. Slobodan Praljak je negirao zločine počinjene nad Muslimanima, nije ih sprečavao i nije kažnjavao njihove počiniocce	234
a) Slobodan Praljak je tolerisao zločine nad Bosanskim Muslimanima	234
b) Slobodan Praljak nije sprečavao zločine nad Muslimanima i nije kažnjavao počiniocce	235
4. Zaključci Vijeća o odgovornosti Slobodana Praljka po osnovu prvog vida UZP-a	236
D. Odgovornost Slobodana Praljka po osnovu trećeg vida UZP-a	241
1. Krađe u opštini Gornji Vakuf	242
2. Krađe u selu Raštani u opštini Mostar	242
3. Krađe i seksualno zlostavljanje u opštini Vareš	243
IV. Milivoj Petković	245
A. Funkcije Milivoja Petkovića	247
B. Ovlaštenja Milivoja Petkovića	248
1. Komandna ovlaštenja Milivoja Petkovića	249
a) Jedinice pod komandom Milivoja Petkovića	249
b) Ovlaštenja Milivoja Petkovića za komandovanje oružanim snagama	251
2. Ovlaštenja Milivoja Petkovića za pregovaranje i izdavanje naređenja za prekid vatre	257
3. Ovlaštenja Milivoja Petkovića da prosljeđuje odluke političkog ogranka HVO-a vojnom ogranku	258
C. Odgovornost Milivoja Petkovića po osnovu prvog vida UZP-a	259
1. Opština Prozor	260
2. Opština Gornji Vakuf	263
3. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	267
4. Opština Mostar	273
a) Uništenje Baba-Beširove džamije oko 10. maja 1993.	274
b) Deložacije stanovništva zapadnog Mostara počevši od 9. maja 1993.	275
c) Hapšenje muškaraca Muslimana u periodu od 30. juna 1993.	276
d) Opsada istočnog Mostara	277
i. Granatiranje	278
ii. Humanitarna pomoć i pristup međunarodnih organizacija istočnom Mostaru	280
iii. Rušenje Starog mosta	282
5. Opština Stolac	282
6. Opština Čapljina	283
7. Opština Vareš	283
8. Zatočenički centri	290
a) Zatvor u Gabeli	290

b) Zatvor u Dretelju	291
c) Heliodrom.....	293
d) Zatočenički centar Vojno.....	295
e) Zatvor u Ljubuškom i Logor Vitina-Otok	296
9. Milivoj Petković je negirao zločine počinjene nad Muslimanima, nije ih sprečavao, nije kažnjavao počinioc i podsticao ih je	297
a) KB i njegove ATG.....	298
b) Pukovnija "Bruno Bušić".....	299
10. Zaključci Vijeća o odgovornosti Milivoja Petkovića po osnovu prvog vida UZP-a.....	300
D. Odgovornost Milivoja Petkovića po osnovu trećeg vida UZP-a.....	308
1. Djela lišavanja života počinjena tokom akcija deložiranja i tokom zatočenja	308
a) Djela lišavanja života počinjena tokom akcija deložiranja u opštinama Stolac i Čapljina	308
b) Djela lišavanja života počinjena u Zatvoru u Dretelju.....	309
2. Seksualno nasilje.....	310
a) Seksualno nasilje tokom akcija deložiranja u Mostaru.....	310
b) Seksualno nasilje tokom vojnih operacija u opštini Vareš	311
3. Krađe.....	312
a) Krađe tokom akcija deložiranja muslimanskog stanovništva u opštini Gornji Vakuf	312
b) Krađe tokom akcija deložiranja muslimanskog stanovništva u opštini Jablanica (Sovići i Doljani).....	313
c) Krađe tokom akcija deložiranja muslimanskog stanovništva u opštinama Stolac i Čapljina	314
d) Krađe tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru počevši od 9. maja 1993.....	314
e) Krađe tokom vojnih operacija u gradu Varešu i selu Stupni Do u oktobru 1993.	315
4. Uništenje džamija u opštini Jablanica (Sovići i Doljani) u aprilu 1993.	316
V. Valentin Ćorić.....	318
A. Funkcije Valentina Ćorića	320
B. Ovlaštenja Valentina Ćorića.....	321
1. Ovlaštenja Valentina Ćorića u pogledu komandovanja Vojnom policijom HVO-a i njene organizacije	322
a) Komandna ovlaštenja Valentina Ćorića nad jedinicama Vojne policije.....	323
b) Ovlaštenja Valentina Ćorića u pogledu organizacije Vojne policije i Uprave Vojne policije.....	325
c) Znanje Valentina Ćorića o radu jedinica Vojne policije.....	327
2. Ovlaštenja Valentina Ćorića u pogledu suzbijanja kriminaliteta	328
3. Ovlaštenja Valentina Ćorića u vezi sa slobodom kretanja ljudi i roba.....	330
4. Vlast Valentina Ćorića nad zatočeničkim centrima HVO-a.....	332
a) Upravljanje zatočeničkim centrima HVO-a	334
i. Uloga Valentina Ćorića u osnivanju zatočeničkih centara HVO-a i upravljanju njima	334
ii. Uloga Valentina Ćorića u obezbjeđenju u zatočeničkim centrima HVO-a	335
iii. Uloga Valentina Ćorića u vezi s logističkim aspektima uslova zatočenja.....	338
iv .Uloga Valentina Ćorića u vezi s pristupom u zatočeničke centre HVO-a.....	338
b) Radovi koje su izvodili zatočenici	339
c) Premještanje zatočenika iz jednog zatočeničkog centra u drugi.....	340
d) Puštanje zatočenika na slobodu	340
5. Vlast Valentina Ćorića nad jedinicama KB-a	341
6. Zaključci Vijeća u vezi s ovlaštenjima Valentina Ćorića.....	342
C. Odgovornost Valentina Ćorića po osnovu prvog vida UZP-a.....	343
1. Opština Gornji Vakuf	343
2. Opština Mostar	345
a) Uloga Valentina Ćorića u kampanji hapšenja u zapadnom Mostaru tokom prve polovine maja 1993.	345
b) Učestvovanje Valentina Ćorića u deložacijama muslimanskog stanovništva iz zapadnog Mostara u periodu od juna 1993.	347
c) Uloga Valentina Ćorića u opsadi istočnog Mostara	349
i. Uloga Valentina Ćorića u kampanji granatiranja i drugog vatrenog djelovanja HVO-a po istočnom Mostaru.....	349
ii. Izolacija stanovništva istočnog Mostara i blokiranje humanitarne pomoći.....	351
d) Zaključci Vijeća o ulozi Valentina Ćorića u zločinima počinjenim u Mostaru	353
3. Opština Ljubuški	354
4. Zatočenički centri.....	354
a) Heliodrom.....	355
i. Uloga Valentina Ćorića u zatočenju muslimanskih civila na Heliodromu	355
ii. Uloga Valentina Ćorića u obezbjeđenju zatočenika na Heliodromu	357
iii. Uloga Valentina Ćorića u pogledu odobravanja pristupa na Heliodrom.....	359
iv .Znanje Valentina Ćorića o uslovima zatočenja na Heliodromu	360
v. Uloga Valentina Ćorića u radovima koje su obavljali zatočenici s Heliodroma na liniji fronta.....	361

vi. Uloga Valentina Ćorića u puštanju na slobodu zatočenika s Heliodroma s ciljem njihovog iseljavanja u treće zemlje.....	362
vii. Zaključci Vijeća o ulozi Valentina Ćorića u zločinima počinjenim na Heliodromu	363
b) Zatvor u Ljubuškom i Logor Vitina-Otok	364
i. Zatočenje muškaraca Muslimana koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga u Zatvoru u Ljubuškom	364
ii. Uloga Valentina Ćorića u obezbjeđenju zatočenika u Zatvoru u Ljubuškom	365
iii. Uloga Valentina Ćorića u odobravanju pristupa u Zatvor u Ljubuškom.....	365
iv. Uloga Valentina Ćorića u radovima koje su obavljali zatočenici iz Logora Vitina-Otok na liniji fronta	366
v. Uloga Valentina Ćorića u odvođenju zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom i dovođenju zatočenika u Zatvor u Ljubuškom.....	366
vi. Uloga Valentina Ćorića u puštanju na slobodu zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom i Logora Vitina-Otok	367
vii. Zaključci Vijeća o učestvovanju Valentina Ćorića u zločinima počinjenim u Zatvoru u Ljubuškom i Logoru Vitina-Otok	368
c) Zatvor u Dretelju	368
i. Uloga Valentina Ćorića u zatočenju muslimanskih civila i uslovi zatočenja u Zatvoru u Dretelju.....	369
ii. Uloga Valentina Ćorića u obezbjeđenju zatočenika u Zatvoru u Dretelju	371
iii. Uloga Valentina Ćorića u vezi s pristupom međunarodnih organizacija u Zatvor u Dretelju	372
iv. Uloga Valentina Ćorića u vezi s puštanjem na slobodu zatočenika iz Zatvora u Dretelju	372
v. Zaključci Vijeća o ulozi Valentina Ćorića u zločinima počinjenim u Zatvoru u Dretelju.....	373
d) Zatvor u Gabeli.....	373
i. Uloga Valentina Ćorića u zatočenju muslimanskih civila u Zatvoru u Gabeli.....	373
ii. Uloga Valentina Ćorića u vezi s puštanjem na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli.....	374
e) Srednja škola u Prozoru.....	375
f) Zaključci Vijeća o ulozi Valentina Ćorića u vezi sa zatočeničkim centrima.....	375
5. Zaključci Vijeća o odgovornosti Valentina Ćorića po osnovu prvog vida UZP-a	376
D. Odgovornost Valentina Ćorića po osnovu trećeg vida UZP-a	382
1. Krađe počinjene u Gornjem Vakufu	383
2. Seksualno nasilje i krađe počinjeni tokom akcija deložiranja u Mostaru.....	383
3. Djela lišavanja života i krađe počinjena tokom akcija protjerivanja u Stocu i Čapljini	385
4. Djela lišavanja života koja su bila posljedica loših uslova i zlostavljanja u zatočeničkim centrima	386
VI. Berislav Pušić	388
A. Funkcije Berislava Pušića	389
B. Ovlaštenja Berislava Pušića	391
1. Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi sa zatočeničkim centrima HVO-a.....	392
a) Ovlaštenja Berislava Pušića u pogledu evidentiranja i kategorizacije osoba u zatočeništvu HVO-a	394
b) Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s puštanjem zatočenika na slobodu.....	396
c) Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s pristupom u zatočeničke centre	397
d) Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s korištenjem zatočenika za radove	398
e) Ovlaštenja Berislava Pušića u pogledu postupanja prema zatočenicima – uslovi zatočenja i zlostavljanje	399
2. Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s razmjenom	400
a) Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s razmjenom zatočenika.....	400
b) Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s razmjenom osoba koje nisu bile zatočenici	402
3. Ovlaštenja Berislava Pušića u vezi s predstavljanjem HVO-a pred međunarodnom zajednicom.....	403
4. Kontakti Berislava Pušića s visokim funkcionerima HVO-a	409
C. Odgovornost Berislava Pušića po osnovu prvog vida UZP-a	414
1. Opština Prozor	414
2. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	415
3. Opština Mostar	418
a) Uloga Berislava Pušića u okupljanju Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovom zatočenju na raznim mjestima u gradu i postupanju prema zatočenicima tokom maja 1993.	418
b) Uloga Berislava Pušića u raseljavanju muslimanskog stanovništva zapadnog Mostara u periodu od kraja maja 1993.	420
c) Uloga Berislava Pušića u počinjenju zločina u vezi s opsadom istočnog Mostara, konkretno u blokiranju humanitarne pomoći	421
4. Opština Čapljina.....	425
5. Zatočenički centri.....	425
a) Provođenje Odluke Mate Bobana od 10. decembra 1993.....	426
b) Heliodrom.....	428

i. Uloga Berislava Pušića u evidentiranju i kategorizaciji zatočenika na Heliodromu	428
ii. Znanje i uloga Berislava Pušića u vezi s uslovima zatočenja i zlostavljanjem na Heliodromu.....	429
iii. Znanje i uloga Berislava Pušića u vezi s radovima koje su zatočenici obavljali na liniji fronta	432
iv. Uloga Berislava Pušića u vezi s pristupom na Heliodrom.....	434
v. Uloga Berislava Pušića u oslobađanju zatočenika s Heliodroma puštanjem na slobodu ili putem razmjene	436
c) Zatvor u Dretelju	439
d) Zatvor u Gabeli.....	440
e) Zatvor u Ljubuškom i Logor Vitina-Otok	443
i. Zatvor u Ljubuškom	443
ii. Logor Vitina-Otok.....	445
f) Zatočenički centar Vojno.....	445
6. Berislav Pušić je davao i širio lažne informacije o zločinima koja je počinio HVO.....	446
7. Zaključci Vijeća o odgovornosti Berislava Pušića po osnovu prvog vida UZP-a.....	452
D. Odgovornost Berislava Pušića po osnovu trećeg vida UZP-a.....	460
Odjeljak 3: Pluralitet osoba koje su pristale uz zajednički zločinački cilj.....	461
DIO 2: OSTALI VIDOVI ODGOVORNOSTI	467
I. Bruno Stojić	467
II. Slobodan Praljak	468
III. Milivoj Petković	469
IV. Valentin Ćorić	471
POGLAVLJE 8: KUMULATIVNE OSUDE.....	473
DIO 1: NAČELO KUMULATIVNOG OSUĐIVANJA	473
DIO 2: KUMULATIVNE OSUDE NA OSNOVU ČLANOVA 2, 3 I 5 STATUTA	475
DIO 3: KUMULATIVNE OSUDE ZA DJELA KAŽNJIVA NA OSNOVU ČLANOVA 2 I 3 STATUTA	476
I. Nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 13, član 2) i okrutno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 14, član 3)	476
II. Nečovječno postupanje (tačka 16, član 2) i okrutno postupanje (tačka 17, član 3)	477
III. Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 19, član 2) i bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 20, član 3)	478
IV. Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 19, član 2) i uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju (tačka 21, član 3).....	479
V. Oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 22, član 2) i pljačkanje javne i privatne imovine (tačka 23, član 3).....	480
POGLAVLJE 9 : KAZNA	480
DIO 1: PRAVNI OKVIR IZRICANJA KAZNE.....	480
I. Težina krivičnog djela.....	483
II. Lične prilike osuđenika.....	483
III. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti.....	484
IV. Praksa izricanja kazni na sudovima bivše Jugoslavije.....	487
DIO 2: ODMJERAVANJE KAZNE	488
I. Težina krivičnih djela.....	488
II. Lične prilike optuženih	492
A. Jadranko Prlić	492

1. Obim učestvovanja u počinjenju zločina	493
2. Otežavajuće okolnosti	494
3. Olakšavajuće okolnosti	494
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu Jadranka Prlića	496
B. Bruno Stojić	496
1. Obim učestvovanja u počinjenju zločina	497
2. Otežavajuće okolnosti	498
3. Olakšavajuće okolnosti	498
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu Brune Stojića	499
C. Slobodan Praljak	499
1. Obim učestvovanja u počinjenju zločina	500
2. Otežavajuće okolnosti	501
3. Olakšavajuće okolnosti	502
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu Slobodana Praljka	503
D. Milivoj Petković	504
1. Obim učestvovanja u počinjenju zločina	504
2. Otežavajuće okolnosti	505
3. Olakšavajuće okolnosti	506
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu Milivoja Petkovića	508
E. Valentin Ćorić	508
1. Obim učestvovanja u počinjenju krivičnih djela	509
2. Otežavajuće okolnosti	509
3. Olakšavajuće okolnosti	510
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu Valentina Ćorića	511
F. Berislav Pušić	511
1. Obim učestvovanja u počinjenju zločina	512
2. Otežavajuće okolnosti	512
3. Olakšavajuće okolnosti	513
4. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu Berislava Pušića	514
POGLAVLJE 10: DISPOZITIV	515

TOM 5

DODATAK 1: GLOSAR	1
DODATAK 2 : ISTORIJAT POSTUPKA	16
I. Imenovanje sudija i nadležnih vijeća	16
II. Imenovanje zastupnika optuženih	16
III. Pretpretresni postupak	19
A. Prvobitna optužnica	19
B. Preliminarni podnesci u vezi s nedostacima u formi optužnice	20
C. Preliminarni podnesci u vezi s osporavanjem nadležnosti	22
D. Izmijenjena optužnica	24
E. Dovođenje i prvo stupanje optuženih pred Sud	25
F. Pritvor i privremeno puštanje na slobodu	25
G. Statusne konferencije	26
H. Dostavljanje pretpretresnih podnesaka	26
I. Formalno primanje na znanje	26
IV. Obilazak mjesta događaja	26
V. Suđenje	27
A. Dokazni postupak tužilaštva i odbrane	28
1. Dokazni postupak tužilaštva	29
2. Dokazni postupak odbrane	30

B.	Usvajanje smjernica za vođenje postupka	32
C.	Trajanje i obim unakrsnog i dodatnog ispitivanja	34
1.	Trajanje unakrsnog ispitivanja.....	34
2.	Obim unakrsnog ispitivanja.....	35
3.	Obim dodatnog ispitivanja.....	36
D.	Formalno primanje na znanje	36
E.	Zahtjev Hrvatske za dopuštenje da postupa u svojstvu <i>amicus curiae</i>	36
F.	Odluka na osnovu pravila 98bis Pravilnika	37
G.	Nova izmijenjena optužnica	37
H.	Replike.....	38
I.	Ponovno otvaranje dokaznog postupka	39
J.	Zahtjev Prlićeve i Praljkove odbrane za izuzeće sudije	40
K.	Završni podnesci i završne riječi tužilaštva i odbrane	41
L.	Privremeno puštanje na slobodu	42
1.	Spisak odluka u vezi sa zahtjevima za privremeno puštanje na slobodu tokom ljetnog ili zimskog sudskog raspusta Međunarodnog suda	45
2.	Spisak odluka u vezi sa zahtjevima za privremeno puštanje na slobodu u periodima prekida pretresa	51
3.	Spisak odluka po zahtjevima za privremeno puštanje na slobodu u periodu do izricanja presude, donijetih na osnovu pravila 65(B) Pravilnika kako je izmijenjeno 28. oktobra 2011.....	52
DODATAK 3 : mape – OPŠTINA MOSTAR		56
I.	Važne lokacije u zapadnom Mostaru	56
II.	Uništene ili teško oštećene džamije tokom opsade istočnog Mostara.....	58
DODATAK 4 : SPISAK SVJEDOKA		59
IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE TRECHSELA: EVENTUALNI <i>DOLUS</i> , <i>DOLUS EVENTUALIS</i> , INDIRECTNA NAMJERA		85
SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE TRECHSELA: PRISILNI RAD Nihada Kovača, pravni zaključci u vezi s opštinom Jablanica (Sovi) i Doljani (tačke optužnice 15, 16 i 17).		89

TOM 6

IZDVOJENO I DJELIMIČNO SUPROTNO MIŠLJENJE SUDIJE JEAN-CLAUDEA ANTONETTIJA, PREDSDJEDAVAJUĆEG VIJEĆA

UVOD

1. Predsjednik Vijeća je 2. marta 2011. proglasio zatvorenim pretres u ovom postupku, koji je trajao više od četiri godine, čime je započelo vijećanje iza zatvorenih vrata, u skladu s pravilom 87(A) Pravilnika.¹ Tokom narednih mjeseci, Vijeće je analiziralo i ocijenilo dokaze uvrštene u spis kako bi utvrdilo individualnu krivičnu odgovornost Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića u vezi s događajima u osam opština i pet zatočeničkih logora u BiH u periodu od 1992. do 1994. godine.

2. Vijeće je svjesno činjenice da se ovom presudom, u kojoj je riječ ne samo o istorijskom kontekstu stvaranja Herceg-Bosne i njene političke, administrativne i vojne

¹ T(f), str. 52976.

strukture, nego i o činjenicama u vezi s političkim i društvenim događajima u određenom broju opština BiH tokom više godina, piše istorija jednog dijela BiH u periodu od kraja 1991. do sredine 1994. godine. Međutim, Vijeće želi da naglasi da pisanje istorije BiH od 1991. do 1994. godine nije glavni cilj ove presude. Pisanje istorije je prije svega zadatak historičara, a sudski postupak ne može, zbog svojih posebnih zahtjeva i granica, u potpunosti služiti istoriji. Glavni zadatak Vijeća je da presudi o krivičnoj odgovornosti šestorice ljudi na osnovu činjenica i konkretnih navoda, koji su izneseni u tekstu koji slijedi.

3. Tužilaštvo u ovom predmetu tereti Jadranka Prlića, Brunu Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića² individualnom krivičnom odgovornošću na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta zbog njihove uloge u događajima u periodu od 1992. do 1994. godine u opštinama Prozor, Gornji Vakuf, Jablanica (Sovići i Doljani), Mostar, Ljubuški, Stolac, Čapljina i Vareš, kao i u zatočeničkim logorima Heliodrom, Vojno i Ljubuški, te u okružnim vojnim zatvorima u Dretelju i u Gabeli.

4. U vezi s tim, tužilaštvo optužene tereti odgovornošću za teške povrede Ženevskih konvencija (član 2 Statuta), kršenja zakona ili običaja ratovanja (član 3 Statuta) i zločine protiv čovječnosti (član 5 Statuta).

5. Optužnica³ je podijeljena u šest dijelova: optuženi, UZP, predmetne činjenice, krivična odgovornost, tačke optužnice i "dodatni navodi".

6. Prvi dio daje informacije o optuženima i posebno o njihovom položaju u predmetno vrijeme.

7. Prema Optužnici, Jadranko Prlić i Bruno Stojić su u predmetno vrijeme bili na visokim političkim funkcijama u HZ HB, a zatim u HR HB.

8. Dana 15. maja 1992., Mate Boban je imenovao Jadranka Prlića za načelnika Odjela za financije HVO-a, a zatim 14. avgusta 1992. za predsjednika HVO-a, koji je u to vrijeme bio vrhovni izvršni, upravni i vojni organ HZ HB.⁴ U avgustu 1993., postao je premijer HR HB, pri čemu su njegove dužnosti, kako tvrdi tužilaštvo, ostale uglavnom iste kao i dok je bio

² Navodi u vezi s krivičnom odgovornošću Berislava Pušića razlikuju se od navoda u vezi s ostalim optuženima u tome što se Berislav Pušić ne tereti za krivična djela počinjena u Prozoru u oktobru 1992. i u Gornjem Vakufu u januaru 1993. V. razmatranja dalje u Uvodu.

³ Za više detalja o raznim izmjenama Optužnice u ovom predmetu, v. "Pretpretresni postupak" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁴ Optužnica, par. 2.

na položaju predsjednika HVO-a.⁵ Tužilaštvo tvrdi da je Jadranko Prlić tokom većeg dijela 1992. i 1993., uz Matu Bobana, bio najmoćniji funkcioner u političkoj strukturi i organima vlade Herceg-Bosne/HVO-a, a krajem 1993. godine praktično je zasjenio i Matu Bobana.⁶

9. Bruno Stojić je bio na čelu Odjela (kasnije Ministarstva) obrane HVO-a od 3. jula 1992. do novembra 1993.⁷ Dana 16. decembra 1993., postavljen je za načelnika Ureda Hrvatske Republike Herceg-Bosne za proizvodnju i promet oružja i vojne opreme HR HB.⁸ Tužilaštvo navodi da je, kao osoba na čelu Odjela (kasnije Ministarstva) obrane HVO-a, Bruno Stojić bio vrhovni politički i rukovodni funkcioner tog organa, nadležan za oružane snage Herceg-Bosne/HVO-a.⁹

10. Prema navodima u Optužnici, Slobodan Praljak i Milivoj Petković imali su u predmetno vrijeme visoke vojne funkcije u HZ HB, a zatim u HR HB.

11. Od približno marta 1992. do jula 1993., Slobodan Praljak je, kako tvrdi tužilaštvo, obavljao funkcije visokog časnika Hrvatske vojske, pomoćnika ministra obrane i višeg predstavnika Ministarstva obrane Republike Hrvatske pri vladi i oružanim snagama Herceg-Bosne/HVO-a, i *de facto* komandovao oružanim snagama HVO-a u tom periodu.¹⁰ Nakon toga je, od približno 24. jula 1993. do 9. novembra 1993., kao "zapovjednik Glavnog stožera" bio na položaju najvišeg vojnog zapovjednika oružanih snaga Herceg-Bosne/HVO-a.¹¹

12. Milivoj Petković je 14. aprila 1992., ili približno tog datuma, raspoređen na čelo Izmještenog zapovjednog mjesta Hrvatske vojske u Grudama, u Bosni i Hercegovini, koje je bilo ili postalo Glavni stožer oružanih snaga HVO-a.¹² Milivoj Petković je, prema tome, od aprila 1992. do približno 24. jula 1993. bio na položaju vojnog zapovjednika oružanih snaga Herceg-Bosne/HVO-a kao načelnik Glavnog stožera HVO-a.¹³ Od približno 24. jula 1993. do aprila 1994., bio je zamjenik vrhovnog zapovjednika oružanih snaga HVO-a.¹⁴ Tužilaštvo

⁵ Optužnica, par. 2.

⁶ Optužnica, par. 3.

⁷ Optužnica, par. 4.

⁸ Optužnica, par. 4.

⁹ Optužnica, par. 5.

¹⁰ Optužnica, par. 7-8.

¹¹ Optužnica, par. 7-8.

¹² Optužnica, par. 9.

¹³ Optužnica, par. 9.

¹⁴ Optužnica, par. 9.

tvrdi da je, s obzirom na svoje funkcije i položaje, Milivoj Petković *de jure* i/ili *de facto* rukovodio i komandovao oružanim snagama Herceg-Bosne/HVO-a.¹⁵

13. Prema navodima u Optužnici, Valentin Ćorić je, na raznim položajima i funkcijama koje je obavljao tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, imao centralnu ulogu u formiranju, upravljanju i radu Vojne policije HVO-a, posebno na položaju načelnika Uprave Vojne policije u okviru Odjela, a kasnije Ministarstva obrane HVO-a od aprila 1992. do barem novembra 1993.¹⁶ Tužilaštvo tvrdi da je on *de jure* i/ili *de facto* rukovodio i komandovao Vojnom policijom HVO-a, koja je imala važnu ulogu u upravljanju zatvorima i zatočeničkim objektima Herceg-Bosne/HVO-a. U novembru 1993., imenovan je za ministra unutarnjih poslova Hrvatske Republike Herceg-Bosne.¹⁷

14. I na kraju, prema navodima u Optužnici, Berislav Pušić je imao odlučnu ulogu u HVO-u kad je riječ je o razmjeni zarobljenika i upravljanju zatočeničkim centrima i zatvorima HVO-a 1992.-1993. godine: 22. aprila 1993. Valentin Ćorić ga je zadužio da zastupa Vojnu policiju HVO-a prilikom razmjene bosanskih Muslimana koje je HVO držao u zatočeništvu; 5. jula 1993., Jadranko Prlić ga je postavio na čelo Službe za razmjenu, a 6. avgusta 1993. Bruno Stojić ga je imenovao za predsjednika komisije kojoj je povjerena uprava nad zatočeničkim centrima i zatvorima u Herceg-Bosni/HVO-u.¹⁸ Osim toga, Bruno Stojić ga je 11. maja 1993. imenovao za oficira za vezu HVO-a s UNPROFOR-om.¹⁹

15. Drugi dio Optužnice bavi se navodima o UZP-u i učestvovanjem svakog od optuženih u UZP-u u periodu na koji se odnosi Optužnica.

16. Prema navodima u Optužnici, u periodu od 18. novembra 1991., ili prije tog datuma, pa do približno aprila 1994. i nakon toga, više osoba, među kojima su bili optuženi, pokrenulo je i učestvovalo u UZP-u političkog i vojnog podjarmljivanja bosanskih Muslimana i drugih nehrvata koji su živjeli na onim dijelovima teritorije Republike Bosne i Hercegovine za koje se tvrdilo da pripadaju HZ HB, budućoj HR HB.²⁰ Članovi UZP-a su, konkretno, s ciljem trajnog uklanjanja Muslimana i drugih nehrvata BiH, etničkog čišćenja područja HZ(R) HB i pripajanja hrvatskih zajednica kao dijela "Velike Hrvatske", i to upotrebom sile, zastrašivanja ili prijetnje silom, progona, zatvaranja i zatočenja, prisilnog

¹⁵ Optužnica, par. 10.

¹⁶ Optužnica, par. 11-12.

¹⁷ Optužnica, par. 11.

¹⁸ Optužnica, par. 13-14.

¹⁹ Optužnica, par. 13.

²⁰ Optužnica, par. 15-16.

premještanja i deportacije, oduzimanja i uništavanja imovine i drugim sredstvima koja predstavljaju ili obuhvataju činjenje zločina kažnjivih po članovima 2, 3 i 5 Statuta Međunarodnog suda.²¹ Prema navodima u Optužnici, cilj članova UZP-a bio je uspostavljanje hrvatske teritorije u granicama Banovine Hrvatske, teritorijalnog entiteta koji je postojao od 1939. do 1941. godine, a obuhvatao je i kreiranje političke i nacionalne mape tih područja tako da njima dominiraju Hrvati, kako u političkom tako i u demografskom smislu.²²

17. Tužilaštvo tvrdi da je svaki od optuženih, djelujući individualno ili putem svojih gorenavedenih položaja i ovlaštenja, a u dogovoru s drugim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu u rukovodnom svojstvu na jedan ili više načina, tj. osnivanjem, organizovanjem, upravljanjem, finansiranjem, omogućavanjem i podržavanjem struktura vlasti te političkih i vojnih struktura i procesa u HZ(R) HB i HVO-u; osnivanjem, organizovanjem, upravljanjem i finansiranjem sistema zatvora i zatočeničkih centara HVO-a koji su korišteni za zatvaranje bosanskih Muslimana i osnivanjem, organizovanjem, upravljanjem i finansiranjem sistema za deportaciju ili prisilno premještanje bosanskih Muslimana u druge zemlje ili dijelove BiH.²³

18. U trećem dijelu, tužilaštvo opisuje istorijski i politički kontekst stvaranja HZ HB i HR HB i iznosi predmetne činjenice u vezi s osam opština i pet zatočeničkih logora na koje se odnosi Optužnica: opštinama Prozor, Gornji Vakuf, Jablanica (Sovići i Doljani), Mostar, Ljubuški, Stolac, Čapljina i Vareš, kao i zatočeničkim logorima Heliodrom, Vojno i Ljubuški, i okružnim vojnim zatvorima Dretelj i Gabela.

19. U vezi s tim, tužilaštvo koristi događaje vezane za osnivanje HZ HB i HR HB kako bi iznijelo navode o rasprostranjenom i sistematskom etničkom čišćenju u kojem su učestvovali optuženi.²⁴

20. U četvrtom dijelu Optužnice navode se vidovi odgovornosti optuženih. Optuženi u ovom predmetu, terete se, na osnovu člana 7(1) Statuta, da su planirali, poticali, naređivali i/ili počinili zločine koji se navode u Optužnici.²⁵ Prema navodima, oni su odgovorni na osnovu svog činjenja i, u slučajevima kada su bili dužni da djeluju, na osnovu svog

²¹ Optužnica, par. 15-16.

²² Optužnica, par. 15-16.

²³ Optužnica, par. 17.

²⁴ Optužnica, par. 39-41.

²⁵ Optužnica, par. 218.

nečinjenja ili propusta da djeluju.²⁶ Alternativno, optuženi se terete, na osnovu člana 7(1) Statuta, za zločine čije su planiranje, pripremu ili izvršenju pomagali ili podržavali.²⁷

21. Tužilaštvo takođe tvrdi da su zločini za koje se optuženi terete u Optužnici počinjeni u okviru UZP-a čiji su optuženi bili članovi ili u kojem su učestvovali.²⁸

22. U Optužnici se navode svi vidovi UZP-a.²⁹ Prema tome, svaki optuženi je, djelujući pojedinačno i u dogovoru s drugim osobama ili preko drugih osoba, učestvovao u UZP-u i zločinima za koje se tereti i svjesno im doprinio, s namjerom ostvarivanja ciljeva UZP-a (prvi vid).³⁰

23. Svaki optuženi je, prema navodima, krivično odgovoran zbog svog svjesnog učešća u sistemu zlostavljanja 1) koji je obuhvatao mrežu zatvora i zatočeničkih logora HZ(R) HB, koji su se sistematski koristili za hapšenje, zatočenje i zatvaranje hiljada bosanskih Muslimana u protivpravnim uslovima, što predstavlja ili obuhvata činjenje zločina za koje se tereti u Izmijenjenoj optužnici³¹ i 2) u kojem su bosanski Muslimani deportovani u druge zemlje ili premješteni u dijelove BiH koji nisu bili pod kontrolom HZ(R) HB, što predstavlja ili obuhvata činjenje zločina za koje se tereti u Izmijenjenoj optužnici (drugi vid).³²

24. Takođe, svaki zločin koji se navodi u Optužnici, a koji nije počinjen u okviru ostvarivanja cilja UZP-a ili koji nije bilo njegov planirani dio, bio je prirodna i predvidiva posljedica UZP-a i njegovog provođenja ili nastojanja da se on provede (treći vid).³³

25. Na kraju, u Optužnici se takođe navodi, alternativno, da je svaki optuženi krivično odgovoran kao nadređena osoba na osnovu člana 7(3) Statuta.³⁴ Šestorica optuženih su, prema tome, optuženi na osnovu svih vidova odgovornosti iz Statuta za sve zločine navedene u Optužnici,³⁵ s izuzetkom optuženog Pušića koji nije optužen za zločine u opštini Prozor u oktobru 1992. i u opštini Gornji Vakuf u januaru 1993.³⁶

²⁶ Optužnica, par. 218.

²⁷ Optužnica, par. 220.

²⁸ Optužnica, par. 221-227.

²⁹ Optužnica, par. 221-227.

³⁰ Optužnica, par. 221-222.

³¹ Optužnica, par. 224.

³² Optužnica, par. 225.

³³ Optužnica, par. 227.

³⁴ Optužnica, par. 228.

³⁵ Optužnica, par. 218-228.

³⁶ Optužnica, par. 230 i 72.

26. U petom dijelu Optužnice detaljno se navodi 26 tačaka.³⁷ Tih 26 tačaka Optužnice može se podijeliti u tri kategorije:

(a) Teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. (član 2 Statuta):

Optuženi se terete za: hotimično lišavanje života (tačka 3 Optužnice); nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje) (tačka 5 optužnice); protivpravnu deportaciju civila (tačka 7 Optužnice); protivpravno premještanje civila (tačka 9 Optužnice); protivpravno zatočenje civila (tačka 11 Optužnice); nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 13 Optužnice); nečovječno postupanje (tačka 16); uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 19 Optužnice) i oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 22 Optužnice).

(b) Kršenje zakona i običaja ratovanja (član 3 Statuta):

Optuženi se terete za: okrutno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 14 Optužnice); okrutno postupanje (tačka 17 Optužnice); protivpravni fizički rad (tačka 18 Optužnice); bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 20 Optužnice); uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju (tačka 21 Optužnice); pljačkanje javne i privatne imovine (tačka 23 Optužnice); protivpravni napad na civile u Mostaru (tačka 24 Optužnice); protivpravno terorisanje civila u Mostaru (tačka 25 Optužnice) i okrutno postupanje (opsada Mostara) (tačka 26 Optužnice).

(c) Zločini protiv čovječnosti (član 5 Statuta):

Optuženi se terete za: progone na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi (tačka 1 Optužnice); ubistvo (tačka 2 Optužnice); silovanje (tačka 4 Optužnice); deportaciju (tačka 6 Optužnice); nehumana djela (prisilno premještanje) (tačka 8 Optužnice); zatvaranje (tačka 10 Optužnice); nehumana djela (uslovi zatočenja) (tačka 12 Optužnice) i nehumana djela (tačka 15 Optužnice).

27. U šestom, posljednjem, dijelu Optužnice pod naslovom "Dodatni navodi" tvrdi se da su u ovom predmetu ispunjeni uslovi za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta. Tužilaštvo tvrdi, na primjer, da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u BiH postojao oružani sukob,

³⁷ Optužnica, par. 229.

međunarodni oružani sukob i djelimična okupacija, i da su sva djela i propusti koji se optuženima u ovom predmetu stavljaju na teret kao zločini protiv čovječnosti bili dio rasprostranjenog ili sistematskog napada organa vlasti i snaga HVO-a na muslimansko civilno stanovništvo BiH.³⁸ Osim toga, tužilaštvo generalno tvrdi da su elementi koji se zahtijevaju za konkretna krivična djela ispunjeni. Tužilaštvo, na primjer, tvrdi da su djela, propusti ili ponašanje koji se optuženima stavljaju na teret kao progoni počinjeni s namjerom da se vrši diskriminacija na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi³⁹ i da djela, propusti odnosno ponašanje koji se stavljaju na teret optuženima kao krivična djela protiv imovine nisu bili opravdani vojnom nuždom.⁴⁰

28. Šestorica optuženih su se prilikom prvog stupanja pred sud 6. aprila 2004. izjasnili da nisu krivi ni po jednoj od tačaka prvobitne optužnice.⁴¹

29. Ova presuda podijeljena je u deset poglavlja: mjerodavno pravo (poglavlje 1); pravila u vezi s dokazima (poglavlje 2); stvaranje, razvoj i organizacija Hrvatske zajednice Herceg-Bosne i Hrvatske Republike Herceg-Bosne (poglavlje 3); činjenični zaključci u vezi sa zločinima počinjenim u opštinama i u zatočeničkim centrima (poglavlje 4); ispitivanje uslova za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta (poglavlje 5); pravni zaključci Vijeća (poglavlje 6); krivična odgovornost optuženih (poglavlje 7); kumulativne osude (poglavlje 8); kazna (poglavlje 9) i dispozitiv (poglavlje 10).

POGLAVLJE 1: MJERODAVNO PRAVO

30. Ovaj dio Presude odnosi se na mjerodavno pravo i podijeljen je u dva dijela. Prvi dio bavi se krivičnim djelima (I): zločinima protiv čovječnosti (A), teškim povredama Ženevskih konvencija (B) i kršenjima zakona i običaja ratovanja (C); u drugom dijelu razmatra se odgovornost (II): vidovi odgovornosti predviđeni članom 7(1) Statuta (A), uslovi za primjenu člana 7(3) Statuta (B) i pitanje kumulativne odgovornosti prema članovima 7(1) i 7(3) Statuta (C).

³⁸ Optužnica, par. 231-238.

³⁹ Optužnica, par. 233.

⁴⁰ Optužnica, par. 237-238.

⁴¹ U vezi s tim, v. "Dovođenje i prvo stupanje optuženih pred Sud" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

I. Krivična djela

A. Zločini protiv čovječnosti

31. Ovaj dio poglavlja o mjerodavnom pravu dijeli se na sedam odjeljaka. Prvi se odnosi na uslove za primjenu člana 5 Statuta. Narednih šest odjeljaka odnosi se na neka od krivičnih djela iz člana 5 Statuta i odgovaraju tačkama Optužnice koje se zasnivaju na tom članu, tj. tački 1 (progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi), tački 2 (ubistvo), tački 4 (silovanje), tački 6 (deportacija), tački 8 (nehumana djela - prisilno premještanje), tački 10 (zatvaranje), tački 12 (nehumana djela - uslovi zatočenja) i tački 15 (nehumana djela).

1. Uslovi za primjenu člana 5 Statuta

32. Član 5 Statuta daje Međunarodnom sudu nadležnost *ratione materiae* nad zločinima protiv čovječnosti i sadrži spisak krivičnih djela koja konkretno zabranjuje.⁴²

33. Krivično djelo navedeno u članu 5 Statuta predstavlja zločin protiv čovječnosti samo ako je počinjeno u "oružanom sukobu".⁴³ Taj uslov postojanja oružanog sukoba nije obilježje zločina protiv čovječnosti nego je preduslov za nadležnost Međunarodnog suda da sudi za te zločine.⁴⁴ Prema tome, zločini protiv čovječnosti spadaju u nadležnost Međunarodnog suda ukoliko su počinjeni tokom oružanog sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije.⁴⁵

34. Zatim, da bi se kvalifikovala kao zločini protiv čovječnosti, djela nekog optuženog moraju ulaziti u okvir rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv "bilo kojeg civilnog stanovništva". U praksi Međunarodnog suda utvrđeno je da sljedeći elementi moraju biti dokazani da bi se mogao primijeniti član 5 Statuta:

35. Prvo, mora postojati napad.⁴⁶ Pojam napada treba razlikovati od pojma oružanog sukoba. Iako do napada može doći u okviru oružanog sukoba, napad isto tako može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba ili se nastavljati tokom sukoba, no ne

⁴² Član 5 Statuta predviđa sljedeće: "Međunarodni sud je nadležan da krivično goni osobe odgovorne za sljedeća krivična djela kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera, i usmjerena protiv civilnog stanovništva: a) ubistvo; b) istrebljivanje; c) porobljavanje; d) deportacija; e) zatvaranje; f) mučenje; g) silovanje; h) progoni na političkoj rasnoj i vjerskoj osnovi; i) druga nehumana djela".

⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 82 i 86; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249 i 251. V. takođe Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 141; *Tužilac protiv Vojislava Šešelja*, predmet br. IT-03-67-AR72.1, "Odluka po Zahtevu za preispitivanje 'Odluke po interlokutornoj žalbi po pitanju nadležnosti' od 31. avgusta 2004. godine", 15. jun 2006. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Šešelj* od 15. juna 2006.), par. 21.

⁴⁵ Odluka u predmetu *Šešelj* od 15. juna 2006., par. 21.

⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

mora nužno biti njegov dio.⁴⁷ Međutim, kao što je već istaknuto, Međunarodni sud ima nadležnost da sudi za počinjena krivična djela samo ako su ona počinjena u okviru napada koji se odvijao "u toku oružanog sukoba". "Napad" je definisan kao "slijed ponašanja koje uključuje izvršenje djela nasilja".⁴⁸ U slučaju zločina protiv čovječnosti, pojam "napada" nije ograničen na pribjegavanje oružanoj sili, nego može uključivati i situacije zlostavljanja civilnog stanovništva.⁴⁹

36. Drugo, napad mora biti usmjeren protiv bilo kojeg civilnog stanovništva. Izraz "usmjeren protiv" znači da je u kontekstu zločina protiv čovječnosti civilno stanovništvo primarni objekt napada. Kako bi utvrdilo da li je to slučaj, pretresno vijeće mora uzeti u obzir, između ostalog, sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorni karakter napada, prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te razmotriti u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom.⁵⁰

37. Upotreba izraza "stanovništvo" ne znači da je napadnuto cijelo stanovništvo neke geografske cjeline u kojoj je došlo do napada.⁵¹ Dovoljno je da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je pretresno vijeće uvjerenjeno kako je napad doista bio usmjeren protiv civilnog "stanovništva", a ne ograničenog i nasumce odabranog broja pojedinaca.⁵²

38. Što se tiče "prirode" stanovništva, prihvaćeno je da ciljano stanovništvo mora biti u osnovi civilnog karaktera. Iz toga slijedi da prisustvo među civilnim stanovništvom osoba koje ne potpadaju pod definiciju civila ne lišava to stanovništvo civilnog karaktera.⁵³ Žalbena vijeće je preciziralo da su relevantni elementi za utvrđivanje civilnog statusa napadnutog stanovništva civilni status žrtava, broj civila i udio civila u napadnutom stanovništvu.⁵⁴ Međutim, Vijeće podsjeća da je utvrđivanje civilnog karaktera stanovništva pitanje koje se tiče ocjene dokaza. Osim toga, Vijeće primjećuje da Petkovićeva odbrana tvrdi da se krivično djelo zatvaranja predviđeno članom 5(e) može počiniti samo nad civilima i da se ne može

⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 89; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 415.

⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 86; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 416.

⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 91.

⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 305; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 90.

⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 305; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 90.

⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 50.

⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113 i 115.

počiniti ako su zatočenici ratni zarobljenici.⁵⁵ U vezi s tim Vijeće ističe da, prema ustaljenoj jurisprudenciji, nije potrebno da pojedinačne žrtve djela u osnovi i same budu civili, pod uslovom da je stanovništvo na koje je izvršen napad civilnog karaktera. Doista, osoba koja je *hors de combat*, to jest osoba koja ima status borca, ali više ne učestvuje u borbama jer je na primjer ranjena ili zarobljena, može biti žrtva zločina protiv čovječnosti, pod uslovom da to djelo čini dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo.⁵⁶

39. Formulacija "bilo kojeg" znači da se zločini protiv čovječnosti mogu počiniti protiv civila koji imaju isto državljanstvo kao i počinilac, protiv lica bez državljanstva, kao i protiv lica koja imaju različito državljanstvo.⁵⁷

40. Vijeće primjećuje da je više timova odbrane u svojim završnim podnescima i završnim riječima pokrenulo pitanje statusa muškaraca bosanskih Muslimana pripadnika HVO-a i vojno sposobnih muškaraca Muslimana zatočenih od strane HVO-a. To pitanje timovi odbrane posebno su pokretali kad je riječ o uslovima za primjenu člana 5 Statuta i konkretnom krivičnom djelu zatvaranja.⁵⁸ Vijeće smatra da je, budući da analiza tih pitanja implicira ocjenu dokaza, primjereno to pitanje razmotriti u dijelu koji se odnosi na uslove za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

41. Treće, napad mora biti rasprostranjen i sistematski.⁵⁹ Taj uslov je alternativan, a ne kumulativan.⁶⁰ Pridjev "rasprostranjen" odnosi se na činjenicu da je napad bio širokih razmjera i da je za posljedicu imao veliki broj žrtva, dok pridjev "sistematski" ukazuje na organizovanu prirodu djela nasilja i na malu vjerovatnost da su počinjena nasumce.⁶¹ To znači da su "obrasci" zločina – to jest redovno ponavljanje, koje nije slučajno, sličnog kriminalnog ponašanja – uobičajeni izraz takvog sistematskog događanja.⁶² Faktori koji se

⁵⁵ Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52558; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 255, 256 i 258.

⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 32 i 36; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 307, 309, 311, 313 i 314. Što se tiče konkretno definicije "civila", treba primijetiti da je Žalbena vijeće u predmetu *Martić* potvrdilo da pojam "civil" u smislu člana 5 odgovara pojmu "civil" u međunarodnom humanitarnom pravu (Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 299).

⁵⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 635.

⁵⁸ Završni podnesak Praljkeve odbrane, par. 85; Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52558 i 52559; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 255 i 256; Završni podnesak Čorićeve odbrane, par. 369-371.

⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85 i 97; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 93; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 648.

⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94.

⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 94; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 429. Među faktorima zbog kojih je Pretresno vijeće u predmetu *Kunarac* smatralo da su vojska bosanskih Srba i paravojne grupe izvršile sistematski napad na civilno muslimansko stanovništvo Foče, Gackog i Kalinovika, bila je činjenica da "[k]ad su se gradovi i sela potpuno našli u njihovim rukama, srpske snage [...] koristil[e] su isti obrazac ponašanja: muslimanske kuće i stanove sistematski su pljačkal[e] ili spaljival[e], muslimanske seljane kupil[e] i zarobljaval[e], a koji put ih pritom tukl[e] ili ubijal[e]." (Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 570-578).

mogu uzeti u obzir prilikom utvrđivanja da li napad zadovoljava jednu ili drugu okolnost ("rasprostranjen" ili "sistematski") ili obje su, između ostalog, posljedice napada po ciljano stanovništvo, broj žrtava, priroda djela, eventualno sudjelovanje zvaničnika ili predstavnika vlasti, ili bilo koji raspoznatljivi obrazac zločina kako je gore definisan.⁶³

42. Samo napad, a ne i pojedinačna djela optuženog, mora biti rasprostranjen ili sistematski.⁶⁴ Takođe, dovoljno je da djela optuženog budu dio tog napada da bi se - ako su svi ostali uslovi ispunjeni - jedno djelo ili relativno ograničen broj djela optuženog mogli okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti, osim ako ta djela nisu izolovana ili nasumična.⁶⁵

43. Djela počinioca moraju biti počinjena u okviru napada.⁶⁶ Drugim riječima, djela počinioca moraju, po svojoj prirodi ili posljedicama, objektivno biti dio napada.⁶⁷ Nije nužno da djela budu počinjena usred tog napada i, ako postoji dovoljna veza, krivično djelo koje je počinjeno prije ili poslije glavnog napada na civilno stanovništvo ili je njegovo počinjenje bilo prostorno udaljeno od samog napada može još uvijek predstavljati dio tog napada.⁶⁸ S druge strane, kao što je već navedeno, izolovano djelo, to jest djelo koje je bilo toliko udaljeno od napada da se ne može razumno zaključiti da je bilo sastavni dio napada, ne može se smatrati zločinom protiv čovječnosti.⁶⁹

44. Postojanje određene politike ili plana čiji je cilj počinjenje krivičnih djela nije traženi uslov za zločine protiv čovječnosti. Međutim, to može biti relevantno u postupku dokazivanja.⁷⁰

45. I na kraju, počinilac djela je morao znati za napad na civilno stanovništvo i da su njegova djela dio tog napada.⁷¹ Međutim, počinilac ne mora nužno biti upoznat s pojedinostima napada ni odobravati svrhu ili cilj tog napada.⁷² Osim toga, nije važno da li je počinilac u napadu učestvovao iz čisto ličnih razloga⁷³ i to može postati relevantno tek prilikom odmjerenja kazne, u smislu otežavajućih ili olakšavajućih okolnosti.⁷⁴ Konačno,

⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 95; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 430.

⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 431.

⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 649.

⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 99; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 418.

⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 100; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 649.

⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 100; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 550.

⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 98; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 653-655.

⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 99-100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 102-103; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 434.

⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 252 i 272.

⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 269. U jurisprudenciji je prihvaćeno da treba ustanoviti razliku između pojmova "namjera" i "pobuda", pri čemu je pobuda generalno razlog koji nekoga navede da počinji krivično djelo, kao

diskriminatorna namjera nije uslov za zločine protiv čovječnosti, osim u slučaju krivičnih djela za koja se to izričito zahtijeva, to jest progona iz člana 5(h) Statuta.⁷⁵

2. Ubistvo

46. Krivično djelo ubistva (*murder*) kažnjivo je po članu 5(a) Statuta. Prema ustaljenoj jurisprudenciji Međunarodnog suda, za krivično djelo ubistva moraju biti ispunjena tri sljedeća uslova:

a) nastupila je smrt žrtve;

b) smrt žrtve nastupila je kao posljedica djela ili propusta optuženog ili osoba za koje je on krivično odgovoran;

c) optuženi, odnosno osobe za koje je optuženi krivično odgovoran, počinio je to djelo ili propust s namjerom 1) da žrtvu liši života ili 2) da nanese tešku tjelesnu povredu za koju je razumno trebao znati da bi mogla prouzrokovati smrt.⁷⁶

3. Deportacija i prisilno premještanje

47. Krivično djelo deportacije predviđeno je, kao takvo, u stavu (d) člana 5 Statuta, dok je prisilno premještanje obuhvaćeno pojmom "druga nehumana djela" iz stava (i) tog istog člana.⁷⁷ Prema jurisprudenciji Žalbenog vijeća, i *actus reus* deportacije i *actus reus* prisilnog premještanja podrazumijevaju prisilno raseljavanje osoba s područja na kojem zakonito borave, protjerivanjem ili drugim oblicima prisile, bez osnova koje su dopuštene međunarodnim pravnim normama.⁷⁸ Za razliku od prisilnog premještanja, koje se može odvijati u potpunosti unutar granica jedne države, deportacija se nužno odvija preko granice.⁷⁹

što je, na primjer, mogućnost lične finansijske koristi ili političkih prednosti ili pak želja za odmazdom ili osvetom. Kad je već uzeta u obzir kao obilježje krivičnog djela, zločinačka namjera se ne može uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne kao otežavajuća okolnost, za razliku od lične pobude. Prema tome, u jurisprudenciji Međunarodnog suda postojanje lične pobude je u više navrata uzeto u obzir kao otežavajuća ili olakšavajuća okolnost prilikom izricanja kazne optuženom (Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 63; Presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 45).

⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 305.

⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 259; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 589.

⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 330-331; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 566.

⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 234.

⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 300, 302 i 317.

48. Vijeće smatra da raseljavanje mora biti posljedica djela ili propusta optuženog ili osobe za koju je on krivično odgovoran.⁸⁰ Na tužilaštvu je da dokaže vezu između tog djela ili propusta i raseljavanja žrtava.⁸¹

49. S obzirom na to da je svrha zabrane prisilnog raseljavanja to da se zaštiti pravo pojedinca da ostane u svome domu i u svojoj zajednici i da ne bude lišen svoje imovine, Vijeće smatra da "raseljavanje s nekog područja" u smislu člana 5 Statuta postoji onda kada je mjesto na koje je žrtva raseljena toliko udaljeno da je ona spriječena da efektivno ostvaruje ta prava.⁸²

50. Jurisprudencija Međunarodnog suda ne zahtijeva da prisilno raseljavanje bude izvršeno silom u strogom smislu riječi. Dovoljna je prijetnja silom ili prisila, fizička ili psihološka, ako stanovništvo, suočeno s takvom klimom prisile, nije imalo drugog izbora nego da napusti svoju teritoriju.⁸³ Upravo je taj nedostatak stvarnog izbora ono što uslovljava protivpravni karakter raseljavanja.⁸⁴ Kako bi se utvrdilo da li su žrtve prisilnog raseljavanja imale stvaran izbor, potrebno je analizirati okolnosti u kojima se odvijalo njihovo raseljavanje.⁸⁵

51. Dakle, pristanak žrtve ne čini prisilno raseljavanje nužno zakonitim budući da okolnosti u kojima je došlo do pristanka mogu tom pristanku oduzeti svaku vrijednost.⁸⁶ Pristanak žrtve mora se ocijeniti u kontekstu u kojem je dat. Načelno, okolnosti zatočenja u atmosferi straha i nasilja oduzimaju pristanku svaku vrijednost.⁸⁷

52. Međunarodno pravo u izuzetnim situacijama, i pod vrlo strogim uslovima, dopušta prisilno raseljavanje neke osobe. Tako potpuna ili djelimična evakuacija nije zabranjena "ako to zahtijevaju bezbjednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi".⁸⁸ U članu 49 Ženevske konvencije IV stoji da "[s]tanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tom području prestanu". Takođe, potrebno je preduzeti

⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 893.

⁸¹ Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 893.

⁸² Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 130; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 677.

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 319; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229 i 233.

⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 282; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 707.

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229.

⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 284, gdje se poziva na član 49 Ženevske konvencije IV, član 19 Ženevske konvencije III i član 17 Dopunskog protokola II; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 524 i 526.

sve moguće mjere da se evakuisano stanovništvo prihvati u zadovoljavajućim uslovima u pogledu smještaja, zdravlja, higijene, bezbjednosti i ishrane.⁸⁹

53. Osim toga, Žalbeno vijeće prihvata, u određenim situacijama, prisilno raseljavanje stanovništva iz humanitarnih razloga.⁹⁰ Međutim taj izuzetak ne vrijedi ako su humanitarnu krizu koja je dovela do raseljavanja izazvala protivpravna djela optuženog.⁹¹

54. Činjenica da su međunarodne organizacije, kao što su MKCK ili UNPROFOR, učestvovala u organizovanju prisilnog raseljavanja stanovništva, nije relevantna za nezakoniti karakter tog raseljavanja.⁹² Osim toga, to što je raseljavanje nekog pojedinca izvršeno u okviru sporazuma sklopljenog između političkih i vojnih vođa ili pod okriljem MKCK-a ili bilo koje druge organizacije ne čini raseljavanje dopuštenim.⁹³

55. Deportacija kao zločin protiv čovječnosti predviđen članom 5(d) Statuta pretpostavlja prelazak državne granice.⁹⁴ Deportacija postoji onda kada se neko raseljava preko državne granice između dvije države.⁹⁵ Takođe, u jurisprudenciji Međunarodnog suda kao deportacija se kvalificira i prelazak preko "*de facto* granice". Kad govori o "*de facto* granici", Žalbeno vijeće misli na prisilno raseljavanje s okupiranog teritorija.⁹⁶ Pitanje da li je riječ o "*de facto* granici" u smislu međunarodnog prava, to jest o granici čiji prelazak predstavlja krivično djelo deportacije mora se ocjenjivati od slučaja do slučaja.

56. S druge strane, Žalbeno vijeće je zaključilo da privremene linije fronta (*constantly changing frontlines*) ne ulaze u definiciju *de facto* granice i da prisilno premještanje koje zahtijeva prelazak tih privremenih linija fronta ne može biti osnova za osuđujuću presudu za deportaciju.⁹⁷

⁸⁹ Član 49 Ženevske konvencije IV

⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287, gdje se poziva na član 17 Dopunskog protokola II, ali se ne navode situacije koje omogućavaju raseljavanje iz humanitarnih razloga; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 600, gdje se poziva na Komentar Dopunskog protokola II u vezi s članom 17 i gdje se konstatuje da je raseljavanje iz humanitarnih razloga, kao što je zaštita stanovništva od epidemije i prirodne katastrofe, opravdano.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287.

⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 286; Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 127. Vijeće posebno napominje da u paragrafu 127 Prvostepene presude u predmetu *Simić* Vijeće u predmetu *Simić* podsjeća na, s jedne strane, humanitarni karakter mandata organizacija kao što su MKCK, kojima je jedan od osnovnih zadataka "pružanje zaštite i pomoći žrtvama oružanih sukoba" i, s druge strane, na načela neutralnosti i nepristrasnosti na kojima se temelji rad tih organizacija: "Iz analize mandata MKCK-a može se zaključiti samo to da je MKCK u 'razmjene' bio uključen jedino iz humanitarnih razloga i njegova uloga u njima ne smije se shvatiti kao 'ozakonjenje' takvih postupaka.")

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 350; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 523.

⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 289 i 300-303; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 234.

⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300 i 301; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 679.

⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300.

⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 301-303; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 679.

57. Ni deportacija ni prisilno premještanje ne zahtijevaju namjeru počinioca da trajno raseli žrtve.⁹⁸

58. *Mens rea* tih krivičnih djela postoji kada je počinilac prisilnog raseljavanja imao namjeru da silom raseli žrtve. U slučaju deportacije, počinilac je uz to morao imati i namjeru da to raseljavanje bude preko *de jure* ili *de facto* granice.⁹⁹

59. Osim toga, prisilno premještanje mora ispuniti tri konkretna uslova da bi predstavljalo nehumano djelo u smislu člana 5(i) Statuta: 1) žrtvi mora biti nanesena teška povreda tjelesnog ili duševnog integriteta; 2) ta povreda mora biti rezultat činjenja ili nečinjenja optuženog ili osobe za koju je krivično odgovoran, čija težina je jednaka težini djela navedenih u članu 5 Statuta i 3) optuženi ili osoba za koju je krivično odgovoran morali su prilikom počinjenja djela posjedovati namjeru da nanesu tešku povredu tjelesnog ili duševnog integriteta, ili znati da njihovo činjenje ili nečinjenje može prouzrokovati tešku povredu tjelesnog ili duševnog integriteta žrtve.¹⁰⁰

4. Zatvaranje

60. Vijeće smatra da izraz "zatvaranje" treba shvatiti kao proizvoljno zatvaranje, to jest, bez opravdanja i van zakonskih okvira civilnog i vojnog postupka.¹⁰¹

61. Žalbena vijeće je konstatovalo da je zatvaranje osoba protivpravno u smislu člana 5(e) Statuta u sljedećim situacijama:

- kada zatvaranje osoba predstavlja kršenje člana 42 Ženevske konvencije IV, tj., kada ne postoji realna osnova da se vjeruje da je njihovo zatvaranje apsolutno neophodno zbog razloga bezbjednosti sile koja ih drži u zatočeništvu;
- kada se u pogledu zatočenih civila ne poštuju zajamčeni proceduralni zaštitni mehanizmi koje zahtijeva član 43 Ženevske konvencije IV, čak i onda kada je prvobitno zatočenje bilo opravdano i

⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 307 i 317, gdje se poništava konstatacija Pretresnog vijeća da je počinilac deportacije morao imati "namjeru da [žrtvu] udalji s ciljem da se ne vrati" (Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 687).

⁹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 307 i 317.

¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 117; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 234-236.

¹⁰¹ V. *mutatis mutandis* Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 116; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 302.

- kada se zatvaranje odvija kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.¹⁰²

62. Žalbeno vijeće je preciziralo da postojanje međunarodnog oružanog sukoba, što je uslov za primjenu članova 42 i 43 Ženevske konvencije IV, nije nužno da bi zatvaranje predstavljalo zločin protiv čovječnosti.¹⁰³

63. Međutim, Vijeće smatra da se članovi 68 i 78 Ženevske konvencije IV, koji predviđaju mjere zakonitog zatočenja u uslovima okupacije, moraju uzeti u obzir prilikom ocjene postojanja krivičnog djela protivpravnog zatvaranja u smislu člana 5(e) Statuta. Prema tome, Vijeće smatra je zatvaranje osoba protivpravno u smislu člana 5(e) Statuta u sljedećim situacijama:

- kada su osobe koje se nalaze na okupiranoj teritoriji i koje su počinile djelo jedino u namjeri da naškode okupacionoj sili, a da to djelo ne nanosi povredu životu ili tjelesnom integritetu pripadnika okupacionih snaga ili okupacione uprave, ne uzrokuje ozbiljnu kolektivnu opasnost i ne nanosi veliku štetu imovini okupacionih snaga ili okupacione uprave ili postrojenjima kojima se one služe, zatočene na period koji nije srazmjeran težini počinjenog djela, protivno članu 68 Ženevske konvencije IV;
- kada su osobe koje se nalaze na okupiranoj teritoriji zatočene protivno članu 78 Ženevske konvencije IV, to jest, kad ne postoji nikakav ozbiljan razlog da se smatra da to imperativno zahtijeva bezbjednost okupacione sile;
- kada zatočenim osobama nisu pružene garancije u pogledu postupaka predviđenih članom 78 Ženevske konvencije IV, čak i kada je njihovo prvobitno zatočenje bilo opravdano.

64. Kad je riječ o članu 42 Ženevske konvencije IV, Žalbeno vijeće je konstatovalo da "imperativni razlozi bezbjednosti" moraju biti takvi da je zatočenje "apsolutno nužno" radi bezbjednosti neke države. Vijeće smatra da je ta definicija jednako primjenjiva i na član 78 te konvencije. U tom pogledu, jurisprudencija Međunarodnog suda generalno daje široka diskreciona ovlaštenja strani koja pribjegava toj mjeri prilikom ocjenjivanja što predstavlja opasnost za njenu bezbjednost.¹⁰⁴ Međutim, sila koja drži zatočenike nije opšte uzevši

¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 114; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 303.

¹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 115.

¹⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 323; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 574 i 1132.

ovlaštena da zatoči cjelokupno civilno stanovništvo strane u sukobu. Ona mora u vezi sa svakom pojedinom osobom utvrditi da ona predstavlja konkretnu opasnost za bezbjednost države.¹⁰⁵

65. Za neka djela se smatra da su štetna za bezbjednost države: špijunaža, sabotaze i "prenošenje informacija neprijateljskoj vladi ili državljanima neprijateljske države".¹⁰⁶ S druge strane, sama činjenica da je osoba državljanin neprijateljske strane ili da se svrstala na njenu stranu ne opravdava sama po sebi njeno lišenje slobode.¹⁰⁷ Isto tako, činjenica da je osoba muškog pola i vojno sposobna ne predstavlja nužno prijetnju bezbjednosti neprijateljske strane.¹⁰⁸ Internacija i upućivanje na prinudni boravak predstavljaju izuzetne mjere koje se preduzimaju samo nakon pažljivog razmatranja svakog pojedinačnog slučaja.¹⁰⁹

66. Čak i kad je prvobitno zatočenje civila bilo opravdano zbog imperativnih razloga bezbjednosti, ono može postati protivpravno ako sila koja drži zatočenike ne poštuje postupke predviđene članom 43 Ženevske konvencije IV.¹¹⁰ Dakle, svaka osoba zatočena u skladu s članom 42 te konvencije ima pravo da sud ili nadležno administrativno tijelo ponovo uzme u razmatranje tu odluku, i to u najkraćem mogućem roku. Ako se žalba odbije, sud ili administrativno tijelo će povremeno, a najmanje dva puta godišnje, preispitati slučaj.¹¹¹

67. Ako konstatuje da odluka da se osoba internira ili uputi na prinudni boravak nije opravdana imperativnim razlozima bezbjednosti države koja drži internirane osobe, nadležno tijelo mora poništiti tu odluku.¹¹²

68. Član 78 Ženevske konvencije IV predviđa slična prava za internaciju i prinudni boravak, što se, i jedno i drugo, smatra "zatvaranjem" u smislu člana 5(e) Statuta, na okupiranom području.

¹⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 327; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 577 i 578.

¹⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 280; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 576.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 327; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 577 i 1134.

¹⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 284; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 577.

¹⁰⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 578.

¹¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 320; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 579-583.

¹¹¹ Član 43 Ženevske konvencije IV.

¹¹² Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 287, gdje se poziva na Komentar Ženevske konvencije IV, str. 281; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, str. 246. V. također član 132 Ženevske konvencije IV koji, između ostalog, predviđa da je "[s]ila koja drži internirana lica dužna [...] osloboditi svako internirano lice, čim prestanu postojati uzroci koji su izazvali njegovo interniranje".

5. Silovanje

69. Materijalni element krivičnog djela silovanja čini seksualna penetracija, čak i djelimična, a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinilac poslužio, ili b) usta žrtve penisom počinioca; kada do takve seksualne penetracije dođe bez pristanka žrtve. Pristanak za tu svrhu mora biti dan dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje žrtve, procijenjen na osnovu konteksta postojećih okolnosti.¹¹³ Element svijesti čini namjera da se postigne ta seksualna penetracija i znanje da se to događa bez pristanka žrtve.¹¹⁴

70. Žalbena vijeće je preciziralo da primjena sile ili prijetnja primjenom sile svakako predstavlja neoboriv dokaz odsustva pristanka, ali primjena sile nije po sebi element bića silovanja. Naime, postoje drugi faktori, uz primjenu sile, zbog kojih se seksualna penetracija može smatrati činom na koji žrtva nije pristala i koji nije željela.¹¹⁵ Vijeće smatra da počinilac, umjesto fizičke sile, može iskoristiti posebne okolnosti prisile koje za žrtvu potpuno isključuju mogućnost pružanja fizičkog otpora. Kao primjer, konstatovano je da zatočenje žrtve u trenutku počinjenja djela može predstavljati takvu okolnost.¹¹⁶

71. Žalbena vijeće u predmetu *Kunarac* preciziralo je da, kada žalioци tvrde da "samo trajan otpor omogućuje silovatelju da uvidi da njegovo udvaranje ne nailazi na dobrodošlicu, oni ne samo da griješe u pogledu primjene prava nego i izriču besmislicu u pogledu činjenica".¹¹⁷

6. Progoni

72. Krivično djelo progona na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi zabranjeno je članom 5(h) Statuta. U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, *actus reus* ili materijalni element krivičnog djela progona čine djelo ili propust "koji su *de facto* diskriminacija i uskraćuju ili narušavaju neko temeljno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom". *Mens rea* ili element svijesti zahtijeva da to budu zločini "koji su izvršeni hotimično, sa namjerom diskriminacije po jednoj od navedenih osnova, tačnije, na osnovi rasne, vjerske ili političke pripadnosti".¹¹⁸ Mada se u članu 5(h) Statuta

¹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 395; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 460.

¹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 395; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 460.

¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 129; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 185.

¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 132.

¹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 128.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 327; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

koristi veznik "i" između više navedenih diskriminatornih osnova, taj veznik treba tumačiti u duhu međunarodnog običajnog prava po kojem svaki od tih razloga predstavlja sam po sebi dovoljnu osnovu za progon.¹¹⁹

73. Vijeće usvaja objašnjenje koje su dala vijeća u predmetima *Krnojelac* i *Vasiljević*, da diskriminatorna namjera sama za sebe nije dovoljna i da djelo ili propust mora stvarno "imati za posljedicu [...] diskriminaciju", a ne samo biti počinjeno s namjerom diskriminacije.¹²⁰ Što se tiče *actus reusa* krivičnog djela progona, Žalbeno vijeće je, dakle, prihvatilo postojanje *de facto* diskriminacije i onda kada osoba ne pripada diskriminisanoj grupi i žrtva je diskriminacije zato što je počinitelj pogrešno mislio da ona pripada toj grupi.¹²¹

74. Iako se izraz progon često koristi da bi se opisao niz djela, i samo jedno djelo može predstavljati progon¹²² ako stvarno diskriminiše i ako je izvršeno hotimično s namjerom da se diskriminiše po nekoj od zabranjenih osnova.

75. Nije nužno da djelo progona bude djelo izričito zabranjeno članom 5 Statuta. I uskraćivanje velikog broja prava može predstavljati progon.¹²³ Prema tome, djela za koja se smatra da predstavljaju krivično djelo progona, uzeta sama za sebe ili zajedno s drugim djelima, moraju biti iste težine kao i djela navedena u članu 5 Statuta, posmatrana bilo pojedinačno bilo u kombinaciji s drugim djelima.¹²⁴ Za primjenu kriterijuma težine, djela progona se ne smiju posmatrati izolovano, nego u kontekstu i uzimajući u obzir i njihov kumulativni efekt.¹²⁵

¹¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 713.

¹²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 245; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 432. U ta dva predmeta, Pretresno vijeće je naglasilo da bi bez tog zahtjeva – da postoji posljedica diskriminacije – distinkcija između krivičnog djela progona i drugih krivičnih djela, kao što su ubistvo ili mučenje, praktično izgubila svaki smisao; takođe, u predmetu *Krnojelac*, Pretresno vijeće je konstatovalo da bi u tom slučaju optuženi mogao biti proglašen krivim za progon, a da zapravo niko nije stvarno bio progonjen.

¹²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 431. Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* je konstatovalo da u slučaju da neka žrtva ne pripada ciljanoj nacionalnoj grupi, djelo počinjeno protiv nje dovodi do *de facto* diskriminacije prema drugim pripadnicima te druge grupe protiv kojih takva djela nisu bila usmjerena, a koja je izvršena s ciljem da se neka grupa diskriminiše zbog njene nacionalnosti.

¹²² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 102; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 624. Kako bi ilustriralo svoj stav, Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić* je reklo da je moguće da je jedan pojedinac učestvovao u ubistvu samo jedne osobe koja pripada nekoj ciljanoj nacionalnoj grupi i da to ubistvo, samo za sebe, može predstavljati progon ako je počinitelj očito imao namjeru da ubije tu osobu zbog toga što je ona pripadala ciljanoj nacionalnoj grupi.

¹²³ Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 296; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 614.

¹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 321-323.

¹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 574; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 615 e) i 622.

76. Element svijesti krivičnog djela progona definiše se kao "posebna namjera da se nekom ljudskom biću nanese povreda zbog toga što pripada određenoj zajednici ili grupi".¹²⁶ Zahtijevana diskriminatorna namjera je *dolus specialis*.¹²⁷ Ona se ne može direktno izvesti samo iz opšteg diskriminatornog karaktera napada koji je okvalifikovan kao zločin protiv čovječnosti.¹²⁸ Međutim, na osnovu takvog konteksta može se izvesti zaključak da je postojala diskriminatorna namjera ako, s obzirom na činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena krivična djela potvrđuju postojanje takve diskriminatorne namjere.¹²⁹ Konačno, za progon se ne zahtijeva da postoji politika diskriminacije niti da je optuženi, ako je pokazano da je takva politika postojala, učestvovao u formulisanju te diskriminatorne politike ili prakse u okviru organa vlasti¹³⁰.

7. Druga nehumana djela

77. "Druga nehumana djela" kažnjiva su po članu 5(i) Statuta kao zločini protiv čovječnosti. Član 5(i) je rezidualna odredba koja obuhvata djela koja ne potpadaju pod neki drugi stav člana 5 Statuta.¹³¹ Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, da bi neko djelo predstavljalo "druga nehumana djela", treba pokazati postojanje djela ili propusta čija težina je jednaka težini drugih djela nabrojanih u članku 5 Statuta. Djelo ili propust mora, dakle, biti izvršeno na sistematski način ili biti velikih razmjera i mora ispunjavati sljedeće uslove:

a) žrtvi je morala, s obzirom na konkretne okolnosti, biti nanesena teška tjelesna ili duševna povreda, odnosno teška povreda ljudskog dostojanstva,

¹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 111; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 235.

¹²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 328; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 737.

¹²⁸ Kao što je ispravno podsjetilo Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac*, treba napomenuti da napad na civilno stanovništvo nije nužno diskriminatornog karaktera i da diskriminatorni karakter ne predstavlja konstitutivni element napada na civilno stanovništvo, Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, fusnota 267.

¹²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 129. Žalbeno vijeće u predmetu *Krnojelac* je konstatovalo da se u te okolnosti može uvrstiti, na primjer, funkcionisanje zatvora (naročito sistematski karakter zločina počinjenih nad jednom rasnom ili vjerskom grupom) ili opšti stav navodnog počinitelja krivičnog djela vidljiv iz njegovog ponašanja. (Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 184). Među okolnosti koje pokazuju diskriminatornu namjeru uključeno je i to što su svi stražari pripadali jednoj nacionalnoj grupi, a zatočenici drugoj. (Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 950).

¹³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 165; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 625.

¹³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 315; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 563. Pretresno vijeće u predmetu *Kupreškić* je ispravno podsjetilo na sljedeću konstataciju iz Komentara zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija u vezi s pojmom "nečovječno postupanje": "[U]vijek je opasno pokušati biti previše detaljan – naročito u ovoj oblasti. Koliko god pažljivo bio sastavljen spisak raznih oblika nanošenja boli ili štete, ne bi nikada bilo moguće mjeriti se sa maštom budućih mučitelja koji će poželjati da zadovolje svoje zvjerske instinkte; što se više teži za preciznošću i potpunošću spiska, to on postaje restriktivniji. Prihvaćena formulacija je fleksibilna, a istovremeno i precizna", Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 563, gdje se poziva na Komentar Ženevske konvencije IV, str. 44.

b) te patnje ili povrede moraju biti rezultat djela ili propusta optuženog ili osobe za koju je optuženi krivično odgovoran i

c) osoba koja je krivično odgovorna morala je djelovati 1) s namjerom da nanese teške tjelesne ili duševne povrede ili teške povrede ljudskog dostojanstva žrtve, ili 2) bez te namjere, ali s mogućnošću da razumno predvidi da to djelo ili propust može dovesti do teških tjelesnih ili duševnih povreda ili teških povreda ljudskog dostojanstva žrtve.¹³²

78. Da bi se utvrdila težina djela, u obzir se moraju uzeti sve činjenične okolnosti, "uključujući karakter radnje ili propusta, kontekst u kojem se odvijaju, njihovo trajanje i/ili ponavljanje, tjelesni, duševni i moralni učinak te radnje na žrtvu i lične okolnosti žrtve, uključujući njenu dob, pol i zdravstveno stanje".¹³³

79. Kao što je gore navedeno, "druga nehumana djela" obuhvataju niz kriminalnih aktivnosti koje nisu eksplicitno nabrojane. Zbog toga je u jurisprudenciji konstatovano da sljedeća djela, među ostalim, ulaze u kategoriju "nehumanih djela": sakaćenje i druge vrste teških tjelesnih povreda, premlaćivanje i druga nasilna djela, teške tjelesne i duševne povrede, prisilno premještanje, nečovječno i ponižavajuće postupanje, prisilna prostitucija i prisilni nestanak osoba.¹³⁴

80. U Optužnici se kao nehumana djela - zločin protiv čovječnosti - kvalifikuju "uslovi zatočenja" i "prisilno premještanje" čija žrtva je bilo civilno muslimansko stanovništvo.¹³⁵ Budući da je već razmotrilo kvalifikaciju prisilnog premještanja,¹³⁶ Vijeće ovdje samo konstatuje da je utvrđeno, na osnovu gorenavedene definicije nehumanih djela, da zatočenje u teškim uslovima može predstavljati nehumano djelo u smislu člana 5(i) Statuta ako uzrokuje tešku duševnu ili tjelesnu bol ili patnju, odnosno predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva.¹³⁷

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 117; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 165.

¹³³ Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 131; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 536.

¹³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 208; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 730.

¹³⁵ Tačke 8 i 12 Optužnice.

¹³⁶ V. "Deportacija i prisilno premještanje" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Zločini protiv čovječnosti.

¹³⁷ U vezi s tim, v. Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 133; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 209.

B. Teške povrede Ženevskih konvencija

81. Ovaj dio mjerodavnog prava podijeljen je u sedam dijelova. Prvi dio odnosi se na primjenjivost člana 2 Statuta. Daljnjih šest dijelova odnose se na određena krivična djela koja su pokrivena članom 2 Statuta i odgovaraju tačkama Optužnice koje se zasnivaju na tom članu, tj. hotimično lišavanje života (tačka 3), nečovječno postupanje (tačka 5 – seksualno zlostavljanje, tačka 13 – uslovi zatočenja, i tačka 16), uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 19), oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 22), deportacija i protivpravno premještanje civila (tačka 7 odnosno 9), protivpravno zatočenje civila (tačka 11).

1. Uslovi za primjenu člana 2 Statuta

82. Teške povrede su nabrojane u članu 50 Ženevske konvencije I, članu 51 Ženevske konvencije II, članu 130 Ženevske konvencije III i članu 147 Ženevske konvencije IV od 12. augusta 1949.

83. Član 2 Statuta u vezi s teškim povredama Ženevskih konvencija¹³⁸ primjenjiv je ako su ispunjeni sljedeći uslovi: (a) postojanje oružanog sukoba; (b) postojanje oružanog sukoba koji ima međunarodni karakter ili karakter okupacije;¹³⁹ (c) činjenica da su osobe ili imovina nad kojima su počinjene teške povrede zaštićene Ženevskim konvencijama i (d) postojanje nekusa između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti.¹⁴⁰

¹³⁸ U članu 2 Statuta stoji sljedeće: "Međunarodni sud je nadležan da krivično goni osobe koje su počinile ili naredile da se počine teške povrede Ženevskih konvencija od 12. augusta 1949., odnosno sljedeća djela protiv osoba ili imovine zaštićenih odredbama relevantne Ženevske konvencije:

- (a) hotimično lišavanje života;
- (b) mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke eksperimente;
- (c) hotimično nanošenje velikih patnji ili teških povreda tijela ili zdravlja;
- (d) uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno;
- (e) prisiljavanje ratnog zarobljenika ili civila da služi u snagama neprijateljske sile;
- (f) hotimično uskraćivanje prava ratnom zarobljeniku ili civilu na pravičan i redovan sudski postupak;
- (g) protivpravna deportacija ili premještanje ili protivpravno zatvaranje civila;
- (h) uzimanje civila za taoce."

¹³⁹ Vijeće podsjeća da su Ženevske konvencije primjenjive na situacije okupacije na osnovu zajedničkog člana 2 Ženevskih konvencija i da član 4 Ženevske konvencije IV priznaje status zaštićenih osoba, između ostalog, osobama koje se nalaze u vlasti okupacione sile.

¹⁴⁰ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 80-84; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 176. Sudija Antonetti govori o pitanju međunarodnog oružanog sukoba u svom izdvojenom djelimično suprotnom mišljenju koje je priloženo Presudi.

a) Postojanje oružanog sukoba

84. Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, oružani sukob postoji svuda gdje se pribjelo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.¹⁴¹

b) Međunarodni karakter oružanog sukoba ili stanje okupacije

i. Međunarodni oružani sukob

85. Primjena odredbi u vezi s teškim povredama Ženevskih konvencija uslovljena je međunarodnim karakterom sukoba. Neosporno je da je sukob međunarodni ako se odvija između dvije ili više država. Takođe, oružani sukob koji je *prima facie* unutrašnji može postati međunarodni ili imati međunarodni karakter ako "druga država sopstvenim trupama interveniše u sukobu".¹⁴² Vijeće smatra da se prilikom utvrđivanja da li sukob ima međunarodni karakter, taj sukob mora promatrati kao cjelina. Dakle, nije potrebno dokazati prisustvo jedinica druge države na svakom mjestu na kojem su počinjeni zločini.¹⁴³ Prisustvo jedinica strane vojske na području zahvaćenom sukobom ili na područjima koja graniče s teritorijom na kojoj se odvija sukob - području odnosno područjima od strateškog značaja za sukob - može biti dovoljan pokazatelj na osnovu kojeg se može zaključiti da je riječ o direktnoj intervenciji strane države u sukobu i utvrditi međunarodni karakter tog sukoba.¹⁴⁴

86. Međunarodni karakter unutrašnjeg sukoba može proizaći i iz činjenice da neki učesnici unutrašnjeg oružanog sukoba djeluju u ime neke druge države.¹⁴⁵ U tom slučaju važno je utvrditi stepen vlasti ili kontrole strane države nad oružanim snagama koje se bore u njeno ime.¹⁴⁶ U predmetu *Tadić*, Žalbeno vijeće je zaključilo, nakon što je konstatovalo da međunarodno pravo ne zahtijeva uvijek jednak stepen kontrole nad pripadnicima oružanih grupa, kao i nad pojedincima kojima domaći zakoni ne daju status agenata države da bi se utvrdilo da li se ovi potonji mogu smatrati *de facto* organima države,¹⁴⁷ da se u svrhu utvrđivanja da li su učesnici u unutrašnjem sukobu djelovali u ime druge države i time dali

¹⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 56, gdje se upućuje na Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

¹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 84; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 76.

¹⁴³ V. Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 194; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 71.

¹⁴⁴ V. *mutatis mutandis* Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 108-110; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, 314 i 319-321.

¹⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par 76; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 84.

¹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 13, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 97.

sukobu međunarodni karakter, mogu primijeniti tri različita kriterijuma, ovisno o karakteru entiteta o kojem je riječ. Riječ je o sljedećim kriterijumima: (a) kriterijum opšte kontrole (za oružane grupe koje djeluju u ime druge države); (b) postojanje konkretnih uputstava ili naknadnog javnog odobravanja (za izolirane pojedince ili grupe bez vojne organizacije) ili (c) izjednačavanju pojedinaca sa državnim organima na osnovu njihovog stvarnog ponašanja (*actual behaviour*) unutar državnih struktura.¹⁴⁸

(a) Budući da pitanje opšte kontrole ima posebnu važnost u ovom predmetu, Vijeće smatra da treba detaljno prenijeti mjerodavno pravo koje je iznijelo Žalbena vijeće u predmetu *Tadić*. Takođe, da bi se odgovornost za djela koja su počinile vojne ili paravojne grupe pripisala nekoj državi, Žalbena vijeće je smatralo da treba pokazati da je ta država imala opštu kontrolu nad grupom, ne samo time što je oprema i finansira, nego i tako što koordinira ili pomaže pri opštem planiranju njenih vojnih aktivnosti.¹⁴⁹ Samo pod tim uslovom može postojati međunarodna odgovornost države za protivpravno djelovanje grupe. Nije, međutim, potrebno zahtijevati još i to da je država dala, bilo vođi grupe ili njenim pripadnicima, uputstva ili direktive za počinjenje nekih konkretnih djela kojima se krši međunarodno pravo.¹⁵⁰

(b) Kad je riječ o pojedincima ili grupama koji nisu organizovani kao vojna struktura, kriterijum opšte kontrole nije smatran dovoljnim. Smatra se da su takva grupa ili pojedinac djelovali kao *de facto* organ države samo ako im je ta država dala konkretna uputstva ili direktive za počinjenje nekog konkretnog djela ili, alternativno, da je *a posteriori* javno izrazila odobravanje za ta djela.¹⁵¹

(c) Treći kriterijum koji se tiče izjednačavanja pojedinaca sa državnim organima omogućava da se *de facto* organima države smatraju privatne osobe ako su djelovale u sklopu oružanih snaga ili su s njima bile povezane, ili su pak bile u dosluhu s državnim vlastima.¹⁵²

¹⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 13, gdje se upućuje na Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 137.

¹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 141.

¹⁴⁹ U paragrafu 79 svog Završnog podneska, tužilaštvo tvrdi da dostava oružja ABiH preko Hrvatske u periodu na koji se odnosi Optužnica ne utiče na karakter sukoba između HVO-a i ABiH, pozivajući se na paragraf 372 Drugostepene presude u predmetu *Kordić*. da bi potkrijepilo tu tvrdnju. Vijeće dalje primjećuje da tužilaštvo ne osporava jurisprudenciju u vezi s tim pitanjem. Vijeće će analizirati to pitanje prilikom razmatranja uslova za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

¹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 131.

¹⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 132 i 137.

¹⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 144.

ii. Stanje okupacije

87. Budući da u Ženevskim konvencijama nema definicije okupacije, Vijeće upućuje na Haški pravilnik, čije odredbe čine dio običajnog prava.¹⁵³

88. Vijeće usvaja kriterijume koje je iznijelo Vijeće u predmetu *Naletilić* za utvrđivanje da li je vlast okupacione sile stvarno uspostavljena i u vezi s tim smatra da se ti kriterijumi ne moraju primjenjivati kumulativno:

- okupaciona sila mora biti u mogućnosti da organe vlasti okupiranih teritorija, koji su morali biti onemogućeni u javnom funkcioniranju, zamijeni svojim organima vlasti;
- neprijateljske snage su se predale, poražene su ili su se povukle. U tom pogledu, područja borbi ne mogu se smatrati okupiranom teritorijom. Međutim, sporadičan lokalni otpor, čak i uspješan, ne utječe na stvarnost okupacije;
- okupaciona sila ima dovoljno snaga na terenu, ili je u mogućnosti da u razumnom roku pošalje snage tako da se vlast okupacione sile osjeti;
- na datoj teritoriji je uspostavljena privremena uprava;
- okupaciona sila je izdala uputstva civilnom stanovništvu i obezbijedila njihovo provođenje.¹⁵⁴

89. Više pitanja u vezi s okupacijom bilo je predmet rasprave među stranama u završnim podnescima i u završnim riječima odbrane. Što se tiče strogo pravnih aspekata, Vijeće će ih analizirati u ovom dijelu Presude. Vijeće će najprije iznijeti argumente u vezi s navodima iz Optužnice o postojanju okupacije, i na njih odgovoriti. Zatim će iznijeti neslaganja u gledištima strana u vezi s pitanjem razlike između međunarodnog oružanog sukoba i stanja okupacije, i stranama će o tome dati odgovor. Vijeće će na kraju, nakon što iznese argumente strana u vezi s pojmom "okupacione sile", podsjetiti na jurisprudenciju u vezi s tim.

a. Navodi u Optužnici o postojanju okupacije

90. Tužilaštvo u svom završnom podnesku tvrdi da su optuženi Praljak i Petković odgovorni kao zapovjednici okupirane teritorije u više opština BiH.¹⁵⁵ Petkovićeva odbrana u svom završnom podnesku ističe da je tužilaštvo to pitanje po prvi put pokrenulo u svom završnom podnesku, da to uopšte nije pomenulo ni u Optužnici ni u prepretnom podnesku i da nije predočilo dokaze u prilog tome da su optuženi Praljak i Petković bili zapovjednici okupacionih snaga.¹⁵⁶ Petkovićeva odbrana tvrdi da se zbog toga te optužbe trebaju odbaciti.¹⁵⁷ Tužilaštvo replicira da Optužnica, ako se čita kao cjelina, odbrani daje dovoljno

¹⁵³ V. Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 215.

¹⁵⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 217.

¹⁵⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 323 do 360.

¹⁵⁶ Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52565 i 56566.

¹⁵⁷ Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52566.

obavještenja o toj optužbi.¹⁵⁸ Tužilaštvo podsjeća da se u paragrafu 232 Optužnice dvaput pominje djelimična okupacija i da je u svom pretpretresnom podnesku uputilo na "teritorijalnu ekspanziju" i preuzimanje kontrole ili zauzimanje opština.¹⁵⁹ Tužilaštvo smatra da sve to predstavlja osnovu za krivičnu odgovornost optuženih.¹⁶⁰ I konačno, Petkovićeve odbrana u duplici tvrdi da optuženi Petković kao načelnik Glavnog stožera, nije nikad optužen kao zapovjednik okupacione sile i da optužbe koje je tužilaštvo iznijelo u posljednjih nekoliko mjeseci suđenja nisu bile predmet dokaza koje je predočilo tužilaštvo.¹⁶¹

91. Vijeće konstatuje da postojanje djelimične okupacije teritorije jeste navedeno u Optužnici, u paragrafu 232. Vijeće takođe primjećuje da Praljкова odbrana o pitanju okupacije raspravlja u svom pretpretresnom podnesku, u paragrafu 31. Nadalje, i Praljкова i Petkovićeve odbrana o tom pitanju govore u svojim završnim podnescima, koji su podneseni istovremeno sa završnim podneskom tužilaštva.¹⁶² Osim toga, u Optužnici se i za optuženog Praljka i za optuženog Petkovića navodi da su "*de jure* i/ili *de facto* rukovodi[li] i komandova[li] oružanim snagama Herceg-Bosne/HVO-a"¹⁶³ i optuženi su za sve zločine navedene u Optužnici za koje se terete po svim oblicima krivične odgovornosti predviđenim u članovima 7(1) i 7(3) Statuta.¹⁶⁴ Zbog toga Vijeće može jedino zaključiti da su timovi odbrane bili u dovoljnoj mjeri obaviješteni o navodima protiv optuženog Praljka i optuženog Petkovića u svojstvu zapovjednika okupiranih zona. Međutim, Vijeće podsjeća da je, prilikom dokazivanja odgovornosti optuženog po osnovu njegove funkcije komandanta okupirane zone, na tužilaštvu da prije svega dokaže postojanje okupacije. Dokazi u vezi s navodima o stanju okupacije biće analizirani u činjeničnom dijelu Presude.

b. Razlika između međunarodnog sukoba i okupacije

92. Što se tiče pravne definicije okupacije, tužilaštvo u svom završnom podnesku tvrdi da postojanje džepova otpora u nekim zonama teritorije koja se smatra okupiranom tim zonama ne oduzima status okupiranih zona sve dok okupaciona sila ima nad njima kontrolu.¹⁶⁵ Međutim, u svojoj završnoj riječi Praljкова odbrana tvrdi da je tužilaštvo napravilo pravnu grešku prilikom analize pitanja da li je u vrijeme predmetnih događaja u

¹⁵⁸ Replika tužilaštva, T(f), str. 52837 i 52838.

¹⁵⁹ Replika tužilaštva, T(f), str. 52838.

¹⁶⁰ Replika tužilaštva, T(f), str. 52838.

¹⁶¹ Duplika Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52941.

¹⁶² V. npr., Završni podnesak Praljkovе odbrane, par. 440; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 38, 115 i 258.

¹⁶³ Par. 8 i 10 Optužnice.

¹⁶⁴ Par. 218 do 228 Optužnice.

¹⁶⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 91 i 92.

Herceg-Bosni postojalo stanje okupacije i smatra da postojanje međunarodnog oružanog sukoba nije isto što i postojanje okupacije.¹⁶⁶ Petkovićeve odbrane, pozivajući se na Presudu u predmetu *Naletilić* i na Dopunski protokol I, u svojoj završnoj riječi tvrdi da se radi o situacijama koje se međusobno isključuju.¹⁶⁷ Tužilaštvo u replici odbacuje argument Petkovićeve odbrane navodeći kao primjer slučajeve iz Drugog svjetskog rata.¹⁶⁸ Vijeće primjećuje da je Petkovićeve odbrane zadržala svoj prvobitni stav u duplici, ali čini se da uprkos tome tvrdi da je stanje okupacije u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba moguće u slučaju sukoba manjih razmjera.¹⁶⁹

93. Tužilaštvo konkretno tvrdi da su i zone iza linija fronta predstavljale okupirane zone.¹⁷⁰

94. Vijeće smatra da ništa u jurisprudenciji, kao ni u običajnom pravu, ne isključuje mogućnost da se borbe, koje imaju karakter međunarodnog oružanog sukoba, mogu voditi na okupiranoj teritoriji, a da ta teritorija pritom ne gubi status okupirane teritorije sve dok okupaciona sila ima kontrolu nad tom teritorijom u skladu s gore definisanim kriterijima.

c. Okupaciona sila

95. Vijeće takođe primjećuje da Praljkova odbrana i Prlićeva odbrana ne osporavaju gore navedene kriterijume koje je iznijelo Vijeće u predmetu *Naletilić*¹⁷¹ za utvrđivanje da li postoji stanje okupacije.¹⁷² Međutim, Vijeće konstatuje da Praljkova odbrana, kako se čini, tvrdi, na osnovu presude Međunarodnog suda pravde u predmetu *Demokratska Republika Kongo protiv Ugande*,¹⁷³ kako je tužilaštvo, da bi se neka teritorija u BiH mogla smatrati okupiranom od strane HVO-a, trebalo pokazati van razumne sumnje da je stepen kontrole koji je Vlada Republike Hrvatske imala nad HVO-om bio jednak kontroli koju je imala nad HV-om.¹⁷⁴

¹⁶⁶ Završna riječ Praljkove odbrane, T(f), str. 52439.

¹⁶⁷ Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52569-52571.

¹⁶⁸ Replika tužilaštva, T(f), str. 52843.

¹⁶⁹ Duplika Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52941.

¹⁷⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 92.

¹⁷¹ V. "Razlika između međunarodnog oružanog sukoba i okupacije" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹⁷² Završna riječ Praljkove odbrane, T(f), str. 52439; Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f) str. 52567; Duplika Praljkove odbrane, T(f), str. 52925.

¹⁷³ "Armed activities in the territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v. Uganda), Judgement, ICJ Reports 2005, str. 168, par. 177.

¹⁷⁴ Završna riječ Praljkove odbrane, T(e), str. 52440.

96. Vijeće smatra da treba podsjetiti da je jurisprudencija Međunarodnog suda jasna kad je riječ o kriterijumima primjenjivim na utvrđivanje međunarodnog karaktera sukoba. Žalbeno vijeće je utvrdilo da oružani sukob ima međunarodni karakter kada, na primjer, strana država vrši opštu kontrolu nad jednom od strana u sukobu.¹⁷⁵ Prema tome, Vijeće zaključuje da je, kada tužilaštvo dokaže da strana u oružanom sukobu nad kojom strana država vrši opštu kontrolu ispunjava gore iznesene kriterijume kontrole nad teritorijom, stanje okupacije tog dijela teritorije dokazano.

c) Osobe ili imovina nad kojima su počinjene teške povrede zaštićene su Ženevskim konvencijama

97. Uslov za primjenu člana 2 Statuta jeste da teške povrede Ženevskih konvencija budu počinjene protiv zaštićenih osoba (i) ili imovine (ii) u smislu odredbi relevantne Ženevske konvencije.¹⁷⁶

i. Zaštićene osobe

98. Vijeće podsjeća da osobe koje nemaju pravo na zaštitu na osnovu tri prve Ženevske konvencije potpadaju pod djelokrug Ženevske konvencije IV o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, pod uslovom da su ispunjeni uslovi iz člana 4 Ženevske konvencije IV.¹⁷⁷

99. Građanske osobe u smislu Ženevske konvencije III definisane su negativno u odnosu na oružane snage.¹⁷⁸ Civilima se smatraju sva lica koja nisu borci, kako je definisano članom 4(A)(1), (2), (3) i (6) Ženevske konvencije III i članom 43 Dopunskog protokola I. U slučaju nedoumice, strana u sukobu ili okupaciona sila treba poći od pretpostavke da je riječ o civilu.¹⁷⁹

¹⁷⁵ V. "Međunarodni oružani sukob" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹⁷⁶ V. Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 81: "Gore navedeni razlozi potvrđuju da je ova [referenca] (u članu 2 u vezi s osobama i imovinom koji su zaštićeni relevantnim odredbama Ženevskih konvencija) jasno nameravala da ukaže da se krivična dela navedena u članu 2 mogu krivično goniti jedino ako su počinjena protiv osoba ili imovine koji se smatraju "zaštićenima" po Ženevskim konvencijama pod strogim uslovima koje postavljaju same Konvencije. Ova referenca u članu 2 na "zaštićene osobe i imovinu" nužno uključuje osobe spomenute u članovima 13, 24, 25 i 16 (zaštićene osobe) i 19 i 33 do 35 (zaštićeni objekti) Ženevske Konvencije I; u članovima 13, 36, 37 (zaštićene osobe) i 22, 24, 25 i 27 (zaštićeni objekti) Konvencije II; u članu 4 Konvencije III koja se odnosi na ratne zarobljenike; i u članovima 4 i 20 (zaštićene osobe) i članovima 18, 19, 21, 22, 33, 53, 57 itd. (zaštićena imovina) Konvencije IV koja se odnosi na civile."

¹⁷⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 125; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 271; Komentar Ženevske konvencije IV, str. 56 i 57.

¹⁷⁸ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 1913 i 1914.

¹⁷⁹ Član 50(1) Dopunskog protokola I.

100. U članu 4(1) Ženevske konvencije IV "zaštićene osobe" su definisane kao one koje se "u bilo kome trenutku i na bilo koji način, nađu, u slučaju sukoba ili okupacije, u vlasti jedne strane u sukobu ili jedne okupacione sile čiji nisu državljani". Prema tome, zaštićeni su prije svega civili, na neprijateljskoj ili okupiranoj teritoriji ili u zoni borbenih dejstava, koji nemaju državljanstvo strane u sukobu u čijim se rukama nalaze ili koji su lica bez državljanstva.¹⁸⁰ Nadalje, Žalbeno vijeće je usvojilo teleološki pristup člana 4 i zauzelo je stav da je ključni kriterijum za utvrđivanje statusa zaštićene osobe lojalnost strani u sukobu.¹⁸¹ Doista, u kontekstu međunacionalnog oružanog sukoba, lojalnost se može temeljiti više na nacionalnoj pripadnosti nego na državljanstvu.¹⁸² Žalbeno vijeće je zaključilo da se "[d]ržavljanstvo žrtava [...] ne bi se smjelo utvrđivati na osnovu formalnog opisa državljanstva, nego na osnovu suštinskih odnosa, pri čemu treba uvažiti razliku u etničkoj pripadnosti žrtava i počinitelaca i njihove veze sa stranom intervenirajućom silom".¹⁸³

101. Civili koji se nalaze na teritoriji prije početka sukoba ili okupacije, kao i oni koji su došli kasnije uživaju zaštitu koju pruža Ženevska konvencija IV. Takođe, izraz "u vlasti" ima veoma široko značenje koje prevazilazi okvire direktne vlasti. Stoga "[s]ama činjenica da se neko nalazi na teritoriji strane u sukobu ili na okupiranoj teritoriji implicira da je to lice u vlasti [...] okupatorske sile".¹⁸⁴

102. S druge strane, zaštitu koju pruža Ženevska konvencija IV, ne uživaju državljani države koja saučestvuje u ratu "dokle god država čiji su oni državljani ima redovno diplomatsko predstavništvo kod države u čijoj se vlasti nalaze".¹⁸⁵ Da bi ta odredba bila primjenjiva, treba pokazati da su države bile saveznice i da su njihovi uzajamni diplomatski odnosi bili efikasni i zadovoljavajući.¹⁸⁶ U tom pogledu, treba uzeti u obzir ne samo formalne diplomatske odnose koji postoje među državama nego i to kakva je bila stvarna situacija.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 164; Komentar Ženevske konvencije IV, str. 53.

¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166.

¹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166.

¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 84.

¹⁸⁴ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 53; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 208.

¹⁸⁵ Član 4 Ženevske konvencije IV.

¹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 186.

¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 186 i 188.

103. Prema članu 4(A) Ženevske konvencije III, zaštitu uživaju ratni zarobljenici, to jest, lica koja su pala pod vlast neprijatelja, a pripadaju jednoj od šest kategorija definisanih u istom članu.¹⁸⁸

104. U stavu 6 člana 4(A) Ženevske konvencije III upućuje se na mogući *levée en masse*. To se odnosi na "situaciju kada teritorija još nije okupirana, ali na nju jedna spoljna sila vrši najezdu, a domaće stanovništvo u oblastima na liniji ove invazije se digne na oružje radi otpora i odbrane svojih domova".¹⁸⁹ Nije nužno da stanovništvo bude iznenađeno invazijom.¹⁹⁰ U stvari, *levée en masse* pokriva i slučaj kada je stanovništvo koje pruža otpor upozoreno da će doći do invazije, pod uslovom da nije imalo vremena da se organizuje u skladu sa stavovima 1 i 2 člana 4(A) Ženevske konvencije III.¹⁹¹ Da bi ta odredba bila primjenjiva, nužno je da borci, u sopstvenom interesu, kako bi mogli biti prepoznati kao ratni zarobljenici, otvoreno nose oružje.¹⁹² I na kraju, takva odredba može se predvidjeti samo za veoma kratak period i primjenjiva je samo na masovne pokrete, to jest kada cijela grupacija stanovništva pruži otpor.¹⁹³

¹⁸⁸ U članu 4 (A) Ženevske konvencije III navodi se sljedećih šest kategorija: 1) pripadnici oružanih snaga jedne strane u sukobu, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih jedinica koji ulaze u sastav tih oružanih snaga; 2) pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih jedinica, podrazumijevajući tu i pripadnike organizovanih pokreta otpora, koji pripadaju jednoj strani u sukobu i koji djeluju izvan ili u okviru svoje sopstvene teritorije, čak i da je ta teritorija okupirana, pod uslovom da te milicije ili dobrovoljačke jedinice, podrazumijevajući tu i ove organizovane pokrete otpora, ispunjavaju sljedeće uslove: (a) da im na čelu stoji lice odgovorno za svoje potčinjene; (b) da imaju određen znak za razlikovanje i koji se može uočiti na odstojanju; (c) da otvoreno nose oružje; (d) da se, pri svojim dejstvima, pridržavaju ratnih zakona i običaja; 3) pripadnici redovnih oružanih snaga koji izjavljuju da pripadaju jednoj vladi ili vlasti koju nije priznala sila pod čijom se vlašću nalaze; 4) lica koja prate oružane snage iako neposredno ne ulaze u njihov sastav, kao što su civilni članovi posada vojnih vazduhoplova, ratni dopisnici, snabdjevači, pripadnici radnih jedinica ili službi čija je dužnost da se staraju o udobnosti oružanih snaga, pod uslovom da su za to dobila dozvolu od oružanih snaga u čijoj se pratnji nalaze, dok su ove dužne da im u tu svrhu izdaju ličnu kartu sličnu priloženom obrascu; 5) članovi posada, podrazumijevajući tu komandante, pilote i učenike pomorskih škola i posade civilnog vazduhoplovstva, strana u sukobu koji ne uživaju povoljniji postupak na osnovu drugih odredaba međunarodnog prava; 6) stanovništvo neokupirane teritorije koje se, usljed približavanja neprijatelja, dobrovoljno diže na oružje da bi pružilo otpor neprijateljskoj najezdi a koje nije imalo vremena da se organizuje kao redovna oružana sila, ako ono otvoreno nosi oružje i ako poštuje ratne zakone i običaje".

¹⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 270.

¹⁹⁰ Komentar Ženevske konvencije III, str. 75.

¹⁹¹ Komentar Ženevske konvencije III, str. 75.

¹⁹² Komentar Ženevske konvencije III, str. 75 i 76.

¹⁹³ Komentar Ženevske konvencije III, str. 76.

105. Zaštita koju ratnim zarobljenicima pruža Ženevska konvencija III počinje u trenutku kad padnu pod vlast neprijatelja pa do njihovog konačnog oslobađanja i repatriranja.¹⁹⁴ Izraz "pasti pod vlast" pokriva ne samo slučajeve kada su lica pomenuta u členu 4(A) Ženevske konvencije III zarobljena u borbi nego i kada "vojnici postanu zarobljenici bez borbe, na primjer nakon predaje".¹⁹⁵

ii. Zaštićena imovina

106. Vijeće u predmetu *Brđanin* konstatovalo je da postoje dvije kategorije zaštićene imovine u smislu člana 2(d) Statuta:

- 1) nepokretna ili pokretna imovina na okupiranoj teritoriji, koja pojedinačno ili skupno pripada privatnim licima, državi ili drugim javnim ustanovama ili društvenim ili zadružnim organizacijama, zaštićena prema členu 53 Ženevske konvencije IV;
- 2) imovina koja uživa opštu zaštitu u skladu sa Ženevskim konvencijama iz 1949. bez obzira na to da li se nalazi na okupiranoj teritoriji.¹⁹⁶

107. Što se tiče prve kategorije imovine, da bi uživala zaštitu koju pružaju Ženevske konvencije, ona se mora nalaziti na okupiranoj teritoriji.¹⁹⁷

108. Što se tiče druge kategorije zaštićene imovine, Vijeće podsjeća da je riječ o imovini koja uživa opštu zaštitu koju pružaju Ženevske konvencije, bez obzira na to da li se nalazi na okupiranoj teritoriji, i koja obuhvaća, između ostalog, civilne bolnice,¹⁹⁸ kopnena, pomorska i vazduhoplovna prevozna sredstva koja se koriste za prevoz ranjenika, bolesnih civila, nemoćnih i porodilja,¹⁹⁹ stacionarne ustanove i pokretne sanitetske jedinice.²⁰⁰

¹⁹⁴ Član 5 Ženevske konvencije III.

¹⁹⁵ Komentar Ženevske konvencije III, str. 57.

¹⁹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 586. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 575.

¹⁹⁷ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 324: "Opravdano se može primijetiti, kako bi se izbjegao svaki nesporazum u vezi doseg tog člana, da isti ne predviđa opštu zaštitu ciljane imovine, budući da se Konvencija ovdje ograničila na to da organizira zaštitu na okupiranoj teritoriji. Polje primjene ograničeno je, dakle, na uništavanje koje je posljedica djelovanja okupacione sile". V. Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 148, gdje se citira Komentar Ženevske konvencije IV; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 222.

¹⁹⁸ Član 18 Ženevske konvencije IV.

¹⁹⁹ Članovi 21 i 22 Ženevske konvencije IV.

²⁰⁰ Član 19 Ženevske konvencije I. I druga imovina uživa zaštitu u okviru te kategorije. V. konkretno: imovina navedena u členu 38 Ženevske konvencije II, to jest brodovi namijenjeni prevozu sanitetskog materijala, imovina navedena u členu 39 Ženevske konvencije II i u členu 36 Ženevske konvencije I, to jest sanitetski vazduhoplovi, kao i imovina navedena u členu 20 Ženevske konvencije I, to jest bolnički brodovi.

d) Postojanje nekusa između oružanog sukoba i krivičnih djela za koje se tereti

109. Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se na cijeloj teritoriji pod kontrolom neke strane u sukobu ili na teritoriji zaraćenih država, bez obzira na to da li se na njoj stvarno odvijaju borbe. Prema tome, kad je riječ o vezi između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti, nije nužno da se dokaže da su se na mjestima počinjenja zločina za koje se tereti odvijale borbe. Dovoljno je da se pokaže da su zločini bili usko povezani s neprijateljstvima koja su se dešavala u drugim dijelovima teritorija pod kontrolom strana u sukobu.²⁰¹ Osim toga, princip individualne odgovornosti zahtijeva da tužilaštvo dokaže da je svaki od optuženih bio svjestan činjeničnih okolnosti koje konstituiraju međunarodni karakter oružanog sukoba.²⁰² Vijeće će se tim pitanjem baviti u dijelu u kojem se razmatra krivična odgovornost optuženih.

2. Hotimično lišavanje života

110. Krivično djelo hotimičnog lišavanja života – tačka 3 Optužnice – kažnjivo je po članu 2(a) Statuta i predstavlja, prema Ženevskim konvencijama, tešku povredu.²⁰³ Hotimično lišavanje života ekvivalentno je ubistvu iz članova 3 i 5 Statuta, ali zahtijeva dodatni element jer žrtva mora biti zaštićena osoba prema Ženevskim konvencijama.²⁰⁴

111. Obilježja krivičnog djela hotimičnog lišavanja života i ubistva, kako su definisana u jurisprudenciji Međunarodnog suda, su sljedeća: 1) žrtva je mrtva; 2) smrt je prouzrokovana radnjom ili propustom optuženog ili lica za čije radnje ili propuste optuženi snosi krivičnu odgovornost i 3) radnja ili propust optuženog ili lica za čije radnje ili propuste optuženi snosi krivičnu odgovornost, izvršena je s namjerom da liši života ili da nanese teške tjelesne povrede, za koje je razumno mogao znati da bi mogle prouzrokovati smrt.²⁰⁵

²⁰¹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69, gdje se upućuje na Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70.

²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 118-121. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 295; zaključak nije poništen po žalbi.

²⁰³ Član 50 Ženevske konvencije I, član 51 Ženevske konvencije II, član 130 Ženevske konvencije III, član 147 Ženevske konvencije IV.

²⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 38; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 380.

²⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 381. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 422.

3. Nečovječno postupanje

112. U tački 16 Optužnice navode se optužbe za nečovječno postupanje. Takođe, u tačkama 5 i 13, kao nečovječno postupanje konkretno se navode seksualno zlostavljanje i uslovi zatočenja.²⁰⁶

113. Krivično djelo nečovječnog postupanja kažnjivo je po članu 2 Statuta i predstavlja, prema Ženevskim konvencijama, tešku povredu.²⁰⁷ Nečovječno postupanje je 1) namjerno djelo ili propust koje je, objektivno gledano, smišljeno a ne slučajno, i koje nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju, ili predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva, i 2) počinjeno je protiv zaštićene osobe u smislu člana 2 Statuta.²⁰⁸

114. Ženevske konvencije propisuju da se prema zaštićenim osobama mora postupati čovječno²⁰⁹ i daju popis, koji nije iscrpan,²¹⁰ primjera djela koja su protivna principu čovječnog postupanja, a to su tjelesno sakaćenje, medicinski ili naučni eksperimenti, djela nasilja i zastrašivanja, uvrede,²¹¹ ili pak namjerno nepružanje ljekarske pomoći ili njege ranjenim ratnim zarobljenicima.²¹² U njima su, nadalje, sadržane odredbe u vezi s uslovima zatočenja interniranih civila²¹³ i ratnih zarobljenika, kao i odredbe koje štite žene "protiv napada na njihovu čast, a naročito protiv silovanja, prinuđavanja na prostituciju i protiv svakog napada na njihovu stidljivost".²¹⁴ Prema komentaru MKCK-a u vezi s članom 147 Ženevske konvencije IV, čovječno postupanje podrazumijeva sve što je u vezi s fizičkim integritetom, zdravljem i ljudskim dostojanstvom.²¹⁵

115. Nečovječnim postupanjem na osnovu člana 2(b) Statuta smatra se premlaćivanje i zlostavljanje zaštićenih osoba,²¹⁶ određeni uslovi zatočenja,²¹⁷ korištenje zatočenika za živi štit,²¹⁸ seksualno zlostavljanje²¹⁹ i prisilni rad na liniji fronta u opasnim uslovima.²²⁰

²⁰⁶ Optužnica, par. 229.

²⁰⁷ Član 50 Ženevske konvencije I, član 51 Ženevske konvencije II, član 130 Ženevske konvencije III, član 147 Ženevske konvencije IV.

²⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 426; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 246.

²⁰⁹ Član 12 Ženevske konvencije I, član 12 Ženevske konvencije II, član 13 Ženevske konvencije III, član 27 Ženevske konvencije IV.

²¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 525; Komentar Ženevske konvencije IV, str. 239.

²¹¹ V. član 13 Ženevske konvencije III, članovi 27 i 32 Ženevske konvencije IV.

²¹² Član 12 Ženevske konvencije I.

²¹³ V. član 37, i članovi 82 do 98 Ženevske konvencije IV.

²¹⁴ Član 27 Ženevske konvencije IV.

²¹⁵ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 640.

²¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 774, 790 i 800.; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 690, 700.

116. Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, nečovječno postupanje na osnovu člana 2(b) Statuta mogu činiti "sva [...] zlostavljanja spolne prirode koja se nanose tjelesnom i moralnom integritetu osobe korištenjem prinude, prijetnje ili zastrašivanja na način koji degradira i ponižava dostojanstvo žrtve".²²¹ Prema tome, kažnjivo je silovanje,²²² kao i svako seksualno zlostavljanje prilikom kojega nije došlo do penetracije.²²³

117. Što se tiče uslova zatočenja, Ženevska konvencija III i Ženevska konvencija IV sadrže odredbe u vezi s, između ostalog, smještajem, prehranom, odijevanjem, higijenom, ljekarskom negom ratnih zarobljenika i drugih zaštićenih lica. Za zatočenike se predviđaju uslovi smještaja koji ne smiju biti štetni po njihovo zdravlje, naročito u pogledu ukupne površine spavaonica, minimalne kubature vazduha, uređenja i posteljine, podrazumijevajući i pokrivače, te grijanja i osvjjetljenja.²²⁴ Njihov svakodnevni obrok mora biti dovoljan po količini, kakvoći i raznovrsnosti da bi se zarobljenici održali u dobrom zdravlju i da bi se spriječilo gubljenje na težini ili poremećaji u ishrani, i moraju dobivati dovoljno pitke vode.²²⁵ Stoga se mora voditi računa o prehranbenim navikama i sklonostima.²²⁶ Sila koja drži zatočenike mora obezbijediti higijenske uređaje, na primjer kupatila i tuševе, te mora zatvorenicima obezbijediti dovoljnu količinu vode i sapuna za svakodnevnu higijenu.²²⁷ Zatočenicima se takođe mora obezbijediti ljekarska njega u adekvatnoj ambulanti.²²⁸ Ženevske konvencije predviđaju da sila koja drži zatočenike mora obezbijediti najbolji mogući prijem za sve organizacije koje bi pritekale u pomoć ratnim zarobljenicima i da se posjete MKCK-a u pogledu trajanja i broja mogu ograničiti samo iz neophodnih vojnih potreba i samo izuzetno i privremeno.²²⁹ Zatočenici takođe imaju pravo da informišu svoju porodicu o svojoj internaciji, adresi i stanju zdravlja, te da se s njom dopisuju,²³⁰ a internirani civili mogu primati posjete, naročito bliskih srodnika.²³¹

²¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 774, 783, 790, 794, 795, 800; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 688, 690, 692, 694, 695, 697, 698 i 700.

²¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 783 i 800; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 714-716.

²¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 692, 695 i 700; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1066.

²²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 268 i 271; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 689, 699 i 713.

²²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 172 i 186.

²²² V. "Silovanje" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Zločini protiv čovječnosti.

²²³ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186.

²²⁴ Član 25 Ženevske konvencije III; član 85 Ženevske konvencije IV.

²²⁵ Član 26 Ženevske konvencije III; članovi 76 i 89 Ženevske konvencije IV.

²²⁶ Član 26 Ženevske konvencije III; članovi 76 i 89 Ženevske konvencije IV.

²²⁷ Član 29 Ženevske konvencije III; članovi 76 i 85 Ženevske konvencije IV.

²²⁸ Član 30 Ženevske konvencije III; članovi 76 i 91 Ženevske konvencije IV.

²²⁹ Članovi 142 i 143 Ženevske konvencije IV; članovi 125 i 126 Ženevske konvencije III.

²³⁰ Članovi 70 i 71 Ženevske konvencije III; članovi 106 i 107 Ženevske konvencije IV.

²³¹ Član 116 Ženevske konvencije IV.

118. Pretresna vijeća uzimala su u obzir određene uslove zatočenja kao što su veličina i pretrpanost ćelija, nedovoljna i nekvalitetna prehrana, činjenicu da nije bilo medicinske njege ili da je bila nedovoljna, da nije bilo dovoljno ležajeva i pokrivača, te neadekvatnu higijenu, kako bi donijela zaključak o nečovječnom postupanju na osnovu člana 2(b) Statuta.²³² Uslovi zatočenja moraju se ocjenjivati u svjetlu okolnosti u predmetno vrijeme, uzimajući u obzir naročito stanje saobraćajnica koje je moglo uticati na snabdijevanje hranom, vodom i lijekovima, kao i životne uslove civilnog stanovništva,²³³ konkretno, situaciju oskudice.²³⁴ Optuženi koji tvrdi da su razlog za uslove zatočenja bile posebne okolnosti mora to dokazati.²³⁵

119. Težina djela mora se ocjenjivati u kontekstu konkretnih okolnosti, pri čemu se mora uzeti u obzir "karakter radnje ili propusta, kontekst u kojem se odvijaju, njihovo trajanje i/ili ponavljanje, tjelesni, duševni i moralni učinak [...] na žrtvu i lične okolnosti žrtve, uključujući njenu dob, pol i zdravstveno stanje".²³⁶

120. Što se tiče elementa svijesti, direktni počinitelj (*direct perpetrator*) mora, u trenutku počinjenja djela ili propusta, imati "namjeru da nanese tešku tjelesnu ili duševnu patnju ili da izvrši težak napad na ljudsko dostojanstvo žrtve, ili ako je znao da postoje svi izgledi da će ta njegova radnja ili propust prouzročiti tešku tjelesnu ili duševnu patnju ili teški napad na ljudsko dostojanstvo i u pogledu toga iskazao nehat".²³⁷

4. Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno

121. Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno – tačka 19 Optužnice – kažnjivo je po članu 2(d) Statuta i, prema Ženevskim konvencijama, predstavlja tešku povredu.²³⁸

²³² Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 774, 783, 790, 794, 795 i 800; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 688, 690, 692, 694, 695, 697, 698 i 700.

²³³ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 213 i 214; Komentar uz Dopunski protokol II, par. 4573.V. Studija o običajnom pravu, str. 430.

²³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 213 i 214; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 1099 i 1100.

²³⁵ V. Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 37.

²³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 130 i 131. Vijeće primjećuje da je stepen duševne i tjelesne patnje koji je uslov za nečovječno postupanje niži od onog koji je uslov za mučenje: V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 246 i Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 542.

²³⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 56.

²³⁸ Član 50 Ženevske konvencije I, član 51 Ženevske konvencije II, član 147 Ženevske konvencije IV.

122. Vijeće podsjeća da su dvije kategorije imovine zaštićene na osnovu člana 2(d) Statuta i da je zabranjeno uništavanje imovine koja uživa opštu zaštitu koju pružaju Ženevske konvencije, kao i imovine koja se nalazi na okupiranoj teritoriji.²³⁹

123. Vojna nužda može se definisati navođenjem definicije vojnih ciljeva iz člana 52(2) Dopunskog protokola I,²⁴⁰ gdje su oni opisani kao "vojni objekti koji po svojoj prirodi, smještaju, namjeni ili upotrebi efektivno doprinose vojnoj akciji i čije potpuno ili djelomično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija donosi u datim okolnostima očitu vojnu prednost".²⁴¹ Član 52(3) Dopunskog protokola I predviđa da će se, u slučaju nedoumice da li se "objekt, koji je normalno namijenjen za civilne svrhe, kao što su hram, kuća ili druga prebivališta ili škola, koristi tako da daje efikasno doprinos vojnoj akciji, [smatrati] da se ne koristi na taj način".²⁴² Objekti koji po svojoj prirodi pružaju očitu vojnu prednost jesu objekti koje direktno koriste vojne snage, to jest oprema, objekti u kojima borave oružane snage, skladišta i centri veze.²⁴³ Kriterijum lokacije objekta odnosi se na objekte od posebnog značaja za vojne operacije, kao što su mostovi i druge građevine.²⁴⁴ Kriterijum namjene objekta tiče se njegove buduće upotrebe, a kriterijum korištenja njegove trenutne funkcije.²⁴⁵ Za svaki napadnuti objekt, vojna prednost mora biti precizna, ne može ni u kom slučaju biti neodređena ili potencijalna.²⁴⁶ O tome da li se može ostvariti jasna vojna prednost mora se odlučiti iz perspektive osobe koja se sprema da počini napad i s obzirom na informacije koje su joj u datom trenutku dostupne.²⁴⁷

124. Žalbena vijeće je osim toga podsjetilo da iako napadi mogu biti usmjereni samo na vojne ciljeve, "kolateralna [civilna šteta]" nije sama po sebi protivpravna pod uslovom da su prilikom vođenja neprijateljstava poštovana običajna pravila proporcionalnosti.²⁴⁸ Taj princip proporcionalnosti definisan je u članu 51.5(b) Dopunskog protokola I, po kojem je zabranjen "napad od kojeg se može očekivati da će izazvati usputne gubitke civilnih života, povrede

²³⁹ Član 18, 21 i 22 Ženevske konvencije IV; član 19 Ženevske konvencije I. I druga imovina uživa zaštitu u toj kategoriji. V. konkretno: imovina koja se navodi u članu 38 Ženevske konvencije II, to jest, brodovi namijenjeni prevozu sanitetskog materijala, imovina navedena u članu 39 Ženevske konvencije II i u članu 36 Ženevske konvencije I, to jest sanitetski vazduhoplovi, kao i imovina navedena u članu 20 Ženevske konvencije I, to jest bolnički brodovi.

²⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 51.

²⁴¹ Član 52(2) Dopunskog protokola I.

²⁴² Član 52(3) Dopunskog protokola I.

²⁴³ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2020.

²⁴⁴ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2021.

²⁴⁵ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2022.

²⁴⁶ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2024-2028.

²⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 295; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 51.

²⁴⁸ V. konkretno Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 52.

civila, štete na civilnim objektima ili kombinaciju [te štete i gubitaka], koj[i] bi bil[i] nesrazmerno velik[i] u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja se predviđa".

125. Imovina koja uživa opštu zaštitu, odnosno stacionarne sanitetske ustanove i pokretne sanitetske jedinice, vojni bolnički brodovi i civilne bolnice ne mogu "ni u kojoj prilici" biti objekt napada i strane u sukobu ih uvijek moraju poštovati i štiti.²⁴⁹ Vijeće, međutim, primjećuje da takva zaštita može prestati ako se ona koristi kako bi se počinila "djela kojima se nanosi šteta neprijatelju" i nakon obavezne opomene kojom se daje razuman rok i koja ostane bez efekta.²⁵⁰

126. Da bi potpalo pod zabranu iz člana 2(d) Statuta, uništavanje imovine mora biti širokih razmjera.²⁵¹ Vijeće, međutim, smatra da se kriterijum velikih razmjera mora promatrati u funkciji predmetnih okolnosti i da jedan izolovani incident, kao što je uništavanje bolnice može biti dovoljan za postojanje krivičnog djela po toj osnovi.²⁵²

127. Namjerni karakter krivičnog djela uništavanja imovine je utvrđen ako je počinitelj djelovao svjesno i s namjerom da uništi tu imovinu²⁵³ ili kada je ta imovina uništena "u bezobzirnom nemaru za vjerojatnost njenog uništenja".²⁵⁴

5. Oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je u velikim razmjerima, protivpravno i bezobzirno

128. Krivično djelo oduzimanja imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno – tačka 22 Optužnice – kažnjivo je po članu 2(d) Statuta i predstavlja, prema Ženevskim konvencijama, tešku povredu.²⁵⁵ Protivpravno i bezobzirno oduzimanje imovine ili otimačina²⁵⁶ zabranjeno je članom 33

²⁴⁹ Član 19 Ženevske konvencije I; član 22 Ženevske konvencije II; član 18 Ženevske konvencije IV.

²⁵⁰ Član 21 Ženevske konvencije I; član 19 Ženevske konvencije IV. U komentaru člana 21 Ženevske konvencije I i člana 19 Ženevske konvencije IV navodi se nekoliko primjera djela za koja se smatra da "nanose štetu neprijatelju" kao što su: korištenje bolnice kao skloništa za vojno sposobne borce ili "vojno sposobne bjegunce", kao skladišta oružja ili municije, kao vojne posmatračnice, namjerno postavljanje sanitetske jedinice na određenu lokaciju da bi se zapriječio neprijateljski napad. Treba takođe primijetiti da su ta djela definisana negativno u članu 22 Ženevske konvencije I i stavu 2 člana 19 Ženevske konvencije IV, gdje se nabrajaju postupci koje ne treba smatrati djelima kojima se nanosi šteta neprijatelju. V. u vezi s tim: Komentari člana 21 Ženevske konvencije I, str. 221 i 222 i člana 19 Ženevske konvencije IV, str. 166.

²⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 587; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 157.

²⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 587; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 157.

²⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 589; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 341.

²⁵⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Naletić*, par. 577; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 341.

²⁵⁵ Član 50 Ženevske konvencije I, član 51 Ženevske konvencije II, član 147 Ženevske konvencije IV.

²⁵⁶ V. Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590 i 591; Knut Dörmann, *Elements of War Crimes Under the Rome Statute of the International Criminal Court* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), str. 92.

Ženevske konvencije IV.²⁵⁷ Kad je riječ, konkretnije, o ratnim zarobljenicima, član 18 Ženevske konvencije III štiti ih od oduzimanja ličnih predmeta, uz izuzetak oružja, konja, vojne opreme i vojnih dokumenata.²⁵⁸ U članu 18 se takođe navodi da se ratnim zarobljenicima ne može konfiskovati odjeća i hrana, bilo da su te stvari njihovo lično vlasništvo bilo da pripadaju službenoj vojnoj opremi.²⁵⁹

129. Zabrana protivpravnog i bezobzirnog oduzimanja imovine ima opštu primjenu i odnosi se jednako na privatnu kao i na državnu imovinu.²⁶⁰ Ona istovremeno obuhvata organizovane i sistematske konfiskacije i djela oduzimanja imovine koja počine vojnici radi lične dobiti.²⁶¹ Ta zabrana se jednako primjenjuje i na teritoriju strana u sukobu i na okupirane teritorije.²⁶²

130. Da bi bilo obuhvaćeno zabranom iz člana 2(d) Statuta, budući da je taj član, koji se odnosi na tešku povredu Ženevskih konvencija, utemeljen na članu 147 Ženevske konvencije IV, oduzimanje imovine mora takođe biti širokih razmjera i počinjeno na protivpravan i bezobziran način.²⁶³ Ženevska konvencija IV dopušta okupacionoj sili da, u određenim slučajevima, rekvirira ličnu imovinu, na primjer hranu, lijekove i sanitetski materijal, na okupiranoj teritoriji, za potrebe svojih snaga i okupacione uprave.²⁶⁴ Rekvizicija viška hrane i zaliha na okupiranim teritorijama dozvoljena je ako je razmjerna resursima zemlje.²⁶⁵ Kriterij širokih razmjera mora se ocijeniti na osnovu činjenica u konkretnom predmetu.²⁶⁶

131. Hotimični karakter krivičnog djela oduzimanja imovine iz člana 2(d) Statuta utvrđen je kad je počinitelj djelovao svjesno, s namjerom da protivzakonito oduzme tu imovinu.²⁶⁷

6. Deportacija i protivpravno premještanje civila

132. Krivična djela deportacije i protivpravnog premještanja civila – tačke 7 i 9 Optužnice – kažnjiva su po članu 2(g) Statuta i predstavljaju teške povrede na osnovu

²⁵⁷ Član 33 Ženevske konvencije IV.

²⁵⁸ Prema tome, oružje, konji, vojna oprema i dokumenti mogu se konfiskovati čak i ako su lična imovina ratnih zarobljenika. V. Komentar Ženevske konvencije III, str. 177.

²⁵⁹ Član 18 Ženevske konvencije III.

²⁶⁰ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 244.

²⁶¹ Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 99; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590 i 591; Komentar Ženevske konvencije IV, str. 244.

²⁶² Komentar Ženevske konvencije IV, str. 244; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 588.

²⁶³ Član 147 Ženevske konvencije IV; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 157.

²⁶⁴ Član 55 Ženevske konvencije IV.

²⁶⁵ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 334 i 335.

²⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 157.

²⁶⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 612.

člana 147 Ženevske konvencije IV.²⁶⁸ Obilježja deportacije i prisilnog premještanja identična su bilo da se radi o ratnom zločinu bilo zločinu protiv čovječnosti,²⁶⁹ uz izuzetak da krivična djela prisilnog premještanja i deportacije, da bi se smatrala teškom povredom Ženevskih konvencija, moraju biti počinjena protiv lica koja uživaju zaštitu Ženevskih konvencija.

7. Protivpravno zatočenje civila

133. Krivično djelo protivpravnog zatočenja civila – tačka 11 Optužnice – zabranjeno je članom 2(g) Statuta i predstavlja tešku povredu na osnovu člana 147 Ženevske konvencije IV.²⁷⁰ Ženevska konvencija IV dopušta isključivo, i to u određenim uvjetima, "mjere kontrole ili bezbjednosti" zaštićenih lica u smislu Ženevske konvencije IV, kao što su internacija ili upućivanje na prinudni boravak i dobrovoljna internacija.²⁷¹

134. Internacija zaštićenog lica ili upućivanje na prinudni boravak dopuštena je "ako to apsolutno zahtijeva bezbjednost sile u čijoj se vlasti ta lica nalaze"²⁷² ili, u slučaju okupacije, "iz neophodnih razloga bezbjednosti".²⁷³ Strane u sukobu imaju široka diskreciona ovlaštenja prilikom utvrđivanja koje aktivnosti nanose štetu spoljnoj i unutrašnjoj bezbjednosti države, i mogu pribjeći internaciji ili upućivanju na prinudni boravak ako imaju ozbiljne i legitimne razloge "za procjenu da neka osoba svojim aktivnostima, saznanjima ili kvalifikacijama predstavlja stvarnu prijetnju sadašnjoj ili budućoj sigurnosti države".²⁷⁴ Subverzivne aktivnosti na teritoriji jedne strane u sukobu ili djela koja direktno pomažu neprijateljskoj sili mogu predstavljati prijetnju nacionalnoj bezbjednosti.²⁷⁵ Međutim, sama činjenica da je neka osoba državljanin neprijateljske države ili da se svrstala na njenu stranu nije dovoljna da se smatra kako ona ugrožava bezbjednost zemlje u kojoj živi.²⁷⁶ Isto tako, "činjenica da je

²⁶⁸ Član 147 Ženevske konvencije IV.

²⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 473. V. "Deportacija i prisilno premještanje" u razmatranima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Zločini protiv čovječnosti.

²⁷⁰ Član 147 Ženevske konvencije IV.

²⁷¹ Članovi 42 i 78 Ženevske konvencije IV. Komentari članova 42 i 78 Ženevske konvencije IV definišu internaciju i upućivanje na prinudni boravak kao "mjere kontrole ili bezbjednosti nužne zbog ratnog stanja". V. Komentar članova 42 i 78 Ženevske konvencije IV, str. 277, 278 i 393. Treba primijetiti da Ženevska konvencija III dopušta, pod određenim uslovima, da neka sila internira ratne zarobljenike za vrijeme trajanja aktivnih neprijateljstava.

²⁷² Član 42 Ženevske konvencije IV.

²⁷³ Član 78 Ženevske konvencije IV.

²⁷⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 577; Komentar Ženevske konvencije IV, str. 277.

²⁷⁵ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 277 i 278; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 284; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 576 i 577.

²⁷⁶ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 278; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 327; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 577.

pojedinač muškog pola i vojno sposoban ne mora se obavezno smatrati opravdanjem za primjenu ovih mjera".²⁷⁷

135. Internacija i prinudni boravak su izuzetne mjere koje se trebaju preduzeti samo nakon pomnog razmatranja svakog pojedinog slučaja, a nikad na kolektivnoj osnovi.²⁷⁸ Stoga sila koja drži zatočenike treba, za svaki pojedini slučaj, u razumnom roku utvrditi da li zatočena osoba predstavlja opasnost za bezbjednost države.²⁷⁹ Taj razumni rok Žalbeno vijeće je definisalo kao "*minimalni* rok neophodan za istrage kojima treba utvrditi da li postoje ikakve objektivne osnove za 'opravdanu sumnju'"²⁸⁰.

136. Nadalje, sila koja drži zatočenike mora poštovati određene proceduralne garancije, bez kojih internacija ili upućivanje na prinudni boravak postaju nezakoniti, čak i ako su u početku bili zakoniti.²⁸¹ Dakle, u skladu s članom 78 Ženevske konvencije IV, odluke u vezi s internacijom ili upućivanjem na prinudni boravak donose se na osnovu redovnog postupka koji mora predvidjeti pravo žalbe po kojoj se odluka mora donijeti u najkraćem mogućem roku, kao i povremeno ispitivanje odluke od strane organa nadležnog za donošenje takvih odluka.²⁸² Osim toga, član 43 Ženevske konvencije IV, koji je primjenjiv i na teritoriji strana u sukobu i na okupiranoj teritoriji, predviđa sljedeće:

Svako zaštićeno lice koje je internirano ili upućeno na prinudan boravak ima pravo da odluku donesenu u pogledu njega u najkraćem roku uzme u ponovno razmatranje sud ili nadležno administrativno tijelo, koje će u tu svrhu ustanoviti sila koja drži to lice. Ako je interniranje ili upućivanje pa prinudan boravak ostalo na snazi, sud odnosno administrativno tijelo će povremeno, a najmanje dva put godišnje, pristupiti ispitivanju slučaja toga lica u cilju da se prvobitna odluka izmijeni u njegovu korist, ako okolnosti to dopuštaju.

Ukoliko se zaštićena lica tome ne protive, sila koja ih drži saopštiće, što je moguće prije, sili zaštitnici imena zaštićenih lica koja su internirana ili upućena na prinudan boravak, kao i imena onih lica koja su oslobođena internacije odnosno prinudnog boravka. Uz isto ograničenje, sili zaštitnici će se isto tako što je brže moguće saopštiti i odluke sudova odnosno administrativnih tijela navedenih u prvom stavu ovoga člana.²⁸³

137. Ženevska konvencija IV sadrži, pored toga, odredbe koje se odnose na uslove zatočenja.²⁸⁴ Internirana lica moraju biti smještena odvojeno od ratnih zarobljenika,²⁸⁵ u

²⁷⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 284, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 577.

²⁷⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 285; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 578. V. član 33 Ženevske konvencije IV; Komentar Ženevske konvencije IV, str. 225.

²⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 609; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 327.

²⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 328.

²⁸¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 70; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 320.

²⁸² Član 78 Ženevske konvencije IV.

²⁸³ Član 43 Ženevske konvencije IV.

²⁸⁴ Riječ je o odredbama iz odjeljka IV Ženevske konvencije IV, pod naslovom "Pravila o postupanju s interniranim licima".

²⁸⁵ Član 84 Ženevske konvencije IV.

prostorijama zaštićenim od vlage, dovoljno zagrijanim i osvijetljenim.²⁸⁶ Njima moraju biti na raspolaganju sanitarni uređaji koji odgovaraju higijenskim zahtjevima,²⁸⁷ moraju im se obezbijediti dovoljni obroci²⁸⁸ i, u slučaju potrebe, adekvatna odjeća.²⁸⁹ Mjesta internacije moraju imati ambulantu u kojoj internirana lica mogu dobiti njegu.²⁹⁰ Interniranim licima će se ostaviti najšire mogućnosti za obavljanje vjerskih dužnosti.²⁹¹

138. Internacija zaštićenog lica na njegov zahtjev predviđena je članom 42 Ženevske konvencije IV.²⁹² Dobrovoljno interniranje u interesu zaštićenog lica podliježe trima kumulativnim uslovima: (1) mora ga zatražiti zaštićeno lice, (2) zahtjev mora biti upućen silama zaštitnicama i (3) mora biti opravdan s obzirom na situaciju podnosioca zahtjeva.²⁹³ Ako zahtjev ispunjava tri navedena uslova, vlasti zemlje boravka su obavezne da ga pozitivno riješe.²⁹⁴

139. Konačno, zatočenje civila je protivzakonito u sljedećim slučajevima:

- i) kad je civilno lice, ili lica, zatočeno na način kojim se krši član 42 ili 78 Ženevske konvencije IV;
- ii) kad se u vezi sa zatočenim civilima ne poštuje zagarantovan postupak koji zahtijeva član 43 i 78 Ženevske konvencije IV, čak i ako je njihovo zatočenje u početku bilo opravdano.²⁹⁵

C. Kršenje zakona i običaja ratovanja

140. Ovaj dio mjerodavnog prava podijeljen je na osam odjeljaka. Prvi odjeljak se odnosi na uslove za primjenu člana 3 Statuta. Sljedećih sedam odnose se na određena krivična djela iz djelokruga člana 3 Statuta i odgovaraju tačkama Optužnice koje se temelje na tom članu, to jest tački 17 (okrutno postupanje), tački 18 (protivpravni fizički rad), tački 19 (uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno), tački 21 (uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju), tački 23 (pljačkanje javne i privatne imovine), tački 24 (protivpravni

²⁸⁶ Član 85 Ženevske konvencije IV.

²⁸⁷ Član 85 Ženevske konvencije IV.

²⁸⁸ Član 89 Ženevske konvencije IV.

²⁸⁹ Član 90 Ženevske konvencije IV.

²⁹⁰ Članovi 91 i 92 Ženevske konvencije IV.

²⁹¹ Član 93 Ženevske konvencije IV.

²⁹² Član 42 Ženevske konvencije IV.

²⁹³ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 278.

²⁹⁴ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 278 i 279.

²⁹⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 73; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 322.

napad na civile (Mostar)), tačka 25 (protivpravno terorisanje civila (Mostar)) i tački 26 (okrutno postupanje, opsada Mostara).

1. Uslovi za primjenu člana 3 Statuta

141. Da bi član 3 Statuta bio primjenjiv, moraju biti ispunjena dva uslova: postojanje oružanog sukoba, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera,²⁹⁶ i postojanje nekusa između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti.²⁹⁷ Tužilaštvo takođe mora dokazati da je svaki od optuženih znao ili je bilo razloga da zna za činjenične okolnosti koje pokazuju postojanje oružanog sukoba.²⁹⁸ O tome će biti riječi u dijelu u kojem se razmatra krivična odgovornost optuženih.

142. Žalbeno vijeće je takođe utvrdilo četiri uslova koji se moraju ispuniti kako bi neko kršenje međunarodnog prava bilo obuhvaćeno članom 3: i) kršenje mora da predstavlja povredu pravila međunarodnog humanitarnog prava; ii) to pravilo mora biti običajne prirode, ili, ako pripada konvencionom pravu, moraju biti ispunjeni traženi uslovi; iii) kršenje mora biti teško, što znači da mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrijednosti, i ta povreda mora uključivati teške posljedice po žrtvu; i iv) kršenje pravila mora, po običajnom ili po konvencionom pravu, povlačiti individualnu krivičnu odgovornost počinioca.²⁹⁹

143. Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, član 3 je opšta klauzula koja pokriva sva kršenja humanitarnog prava koja nisu obuhvaćena pravilima 2, 4 ili 5 Statuta.³⁰⁰ On pokriva, između ostalog, teška kršenja zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija koji je dio međunarodnog običajnog prava i teška kršenja te odredbe povlače individualnu krivičnu odgovornost.³⁰¹ Nadalje, pošto je svrha zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija zaštita osoba koje ne učestvuju u neprijateljstvima,³⁰² član 3 Statuta je primjenjiv na sve osobe koje ne učestvuju u neprijateljstvima u trenutku počinjenja krivičnih djela za koje se tereti.³⁰³ Tužilaštvo stoga mora dokazati da je počinilac djela znao ili je trebalo da zna da žrtve nisu

²⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 120; Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94.

²⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 55: gdje se upućuje na Odluku o nadležnosti u predmetu *Tadić*; V. "Postojanje nekusa između sukoba i krivičnih djela za koje se tereti", u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

²⁹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 295; zaključak nije poništen po žalbi.

²⁹⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 66.

³⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68; Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 89.

³⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 119; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 68.

³⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

³⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

učestvovala u neprijateljstvima.³⁰⁴ U tu svrhu mogu se uzeti u obzir aktivnosti žrtve, njena odjeća, godine starosti i to da li je nosila oružje.³⁰⁵

144. Vijeće primjećuje da je više strana u svojim završnim podnescima i završnim riječima pokrenulo pitanje statusa muškaraca Muslimana koji su bili pripadnici HVO-a i vojno sposobnih muškaraca Muslimana zatočenih od strane HVO-a. Vijeće smatra da se, budući da je analiza tih pitanja povezana s ocjenom dokaza, tim pitanjima treba baviti u dijelu u kojem se razmatraju uslovi za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

2. Okrutno postupanje

145. Krivično djelo okrutnog postupanja, kažnjivo po članu 3 Statuta, u Optužnici se tereti kao kršenje zajedničkog člana 3(1)(a) Ženevskih konvencija.³⁰⁶

146. Krivično djelo okrutnog postupanja u smislu člana 3 Statuta definisano je u jurisprudenciji Međunarodnog suda na sljedeći način:

a. namjerna radnja ili propust [...] koja nanosi tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili povredu, ili predstavlja ozbiljan napad na ljudsko dostojanstvo,

b. počinjena nad osobom koja ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima.³⁰⁷

Žalbeno vijeće je zauzelo stav da se može smatrati da je neka osoba učestvovala u neprijateljstvima u smislu ovog člana kada je učestvovala u "ratnim dejstvima za koja je, s obzirom na njihov karakter ili svrhu, vjerovatno da će prouzrokovati stvarnu štetu pripadnicima neprijateljskih oružanih snaga ili njihovoj opremi".³⁰⁸ Pretresno vijeće mora, dakle, pitanje učestvovanja u neprijateljstvima razmotriti u svjetlu ličnih okolnosti dotične osobe u vrijeme događaja.³⁰⁹ Žalbeno vijeće je takođe preciziralo da, budući da učešće nekog lica u neprijateljstvima može biti isprekidano i povremeno, pretresno vijeće zaključak o takvom učestvovanju može donijeti ako postoji neksus između aktivnosti žrtve i predmetnih ratnih aktivnosti.³¹⁰ Vijeće tu analizu mora obaviti od slučaja do slučaja u svjetlu konkretnih okolnosti.³¹¹

³⁰⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Lukić*, par. 870; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 36.

³⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Lukić*, par. 870; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 50.

³⁰⁶ Optužnica, tačka 14 (Okrutno postupanje (uslovi zatočenja) kao kršenje zakona i običaja ratovanja), tačka 17 (Okrutno postupanje kao kršenje zakona i običaja ratovanja) i tačka 26 (Okrutno postupanje (opsada Mostara)).

³⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 595; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424.

³⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 51.

³⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 178.

³¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 178.

³¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 178-179.

147. Element svijesti ovog krivičnog djela zahtijeva da je počinitelj djelovao s direktnom ili indirektnom namjerom da počinio okrutno postupanje.³¹² Pretresno vijeće u predmetu *Limaj* je bilo mišljenja da je počinitelj djelovao s indirektnom namjerom da počinio okrutno postupanje onda kada je posjedovao svijest o tome da će vjerovatna posljedica njegovog postupanja biti okrutno postupanje i kada je prihvatio tu činjenicu.³¹³

148. Prema tome, Vijeće smatra da fizički uslovi zatočenja mogu za posljedicu imati krivično djelo okrutnog postupanja onda kada su takvi da zatočenicima nanose tešku tjelesnu i/ili duševnu patnju, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva, i kada su namjerno nametnuti.³¹⁴

149. Žalbeno vijeće je takođe smatralo da, iako korištenje prisilnog rada nije uvijek protivpravno,

korištenje osoba koje ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima, za izgradnju vojnih utvrđenja i protiv snaga sa kojima se te osobe identifikuju ili koje simpatiziraju, predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo i uzrokuje tešku duševnu (i, ovisno o okolnostima, tjelesnu) patnju ili povredu.³¹⁵

Žalbeno vijeće je zaključilo da "[s]vako naređenje kojim se zaštićene osobe prisiljavaju na kopanje rovova ili na pripremanje drugih vrsta vojnih objekata, naročito kad je takvim osobama naređeno da to čine protiv vlastitih snaga u oružanom sukobu, predstavlja okrutno postupanje".³¹⁶

150. Žalbeno vijeće je takođe utvrdilo da je korištenje ratnih zarobljenika i zatočenih civila za živi štit, to jest korištenje zaštićenih osoba za to da svojim prisustvom zaštite od vojnih dejstava izvjesne tačke ili izvjesne oblasti, zabranjeno članom 23 Ženevske konvencije III, članovima 28 i 83 Ženevske konvencije IV i članom 51 Dopunskog protokola I³¹⁷ i može predstavljati okrutno postupanje po članu 3 Statuta ako postoje ostala obilježja tog krivičnog djela.³¹⁸

³¹² Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 261.

³¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 231.

³¹⁴ V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 288-289.

³¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 597.

³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 597.

³¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 652.

³¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par 653.

3. Protivpravni fizički rad

151. Protivpravni fizički rad tereti se u Optužnici kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3 Statuta, predviđeno članovima 40, 51 i 95 Ženevske konvencije IV i članovima 49, 50 i 52 Ženevske konvencije III.³¹⁹

152. Vijeće usvaja rezonovanje Pretresnog vijeća u predmetu *Naletilić* i smatra da kršenja gorenavedenih odredbi predstavljaju povrede Ženevskih konvencija koje nisu svrstane u kategoriju teških povreda, ali očigledno predstavljaju kršenje međunarodnog običajnog humanitarnog prava tako da povlače individualnu krivičnu odgovornost počinioca.³²⁰ Kao što je navelo Pretresno vijeće u predmetu *Naletilić*, Vijeće treba razmotriti za svaki slučaj zasebno da li su krivična djela za koja se tereti dovoljno teška da bi ušla polje primjene člana 3 Statuta.³²¹

153. Kad je riječ o protivpravnom radu civila, Vijeće takođe prihvata stav Pretresnog vijeća u predmetu *Naletilić* i smatra da je primjenjivost člana 51 Ženevske konvencije IV ograničena na osobe koje se nalaze na okupiranim teritorijama.³²² Vijeće, međutim, podsjeća da je član 3 Statuta primjenjiv ne samo na zaštićene osobe, nego i na sve osobe koje ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima u trenutku počinjenja zločina.³²³ Zbog toga Vijeće smatra da primjena okupacionog prava utvrđenog u članu 51 Ženevske konvencije IV obuhvata sve osobe koje ne učestvuju u neprijateljstvima. Nadalje, Vijeće usvaja zaključke Pretresnog vijeća u predmetu *Naletilić* i smatra da se za postojanje okupacije ne zahtijeva da okupaciona sila vrši stvarnu vlast na nekoj teritoriji, nego da stanje okupacije postoji od trenutka kad civili padnu "u ruke okupacione sile".³²⁴ Prema tome, nepotrebno je utvrđivati postojanje stanja okupacije u smislu člana 42 Haškog pravilnika na mjestu i u vrijeme događaja budući da je protivpravni rad u smislu člana 51 Ženevske konvencije IV zabranjen "od trenutka kad su oni pali u ruke suprotne strane, neovisno o fazi neprijateljstava".³²⁵

³¹⁹ Optužnica, tačka 18 (Protivpravni fizički rad kao kršenje zakona i običaja ratovanja).

³²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 250.

³²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 250.

³²² Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 251. V. "Zaštićene osobe" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju zaštićene osobe i definiciju ratnog zarobljenika.

³²³ V. "Uslovi za primjenu člana 3 Statuta" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Kršenje zakona i običaja ratovanja.

³²⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 221. V. takođe "Stanje okupacije" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede ženevskih konvencija.

³²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 222.

154. Budući da se sve optužbe za protivpravni rad u Optužnici tiču zatočenih osoba, Vijeće će ovdje analizirati samo mjerodavno pravo u vezi s prisilnim radom zatočenih osoba, to jest, interniranih lica i ratnih zarobljenika.³²⁶

a) Rad interniranih lica

155. Slijedeći istu argumentaciju kao i Pretresno vijeće u predmetu *Naletilić* u vezi s pojmom okupacije,³²⁷ Vijeće zaključuje da, kada neprijateljska sila internira lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima i koja se nalaze u njenoj vlasti,³²⁸ ona automatski uživaju status interniranih lica, neovisno o tome da li je utvrđeno stanje okupacije.³²⁹ Član 95 Ženevske konvencije IV predviđa da sila koja drži zatočenike može internirana lica zaposliti kao radnike jedino ako ona to žele. Ta odredba zabranjuje "zaposlenje koje bi, nametnuto nekom zaštićenom interniranom licu, predstavljalo povredu članova 40 i 51 [Ženevske konvencije IV]", kao i korištenje interniranih lica za degradirajući i ponižavajući rad.

156. Član 95 Ženevske konvencije IV predviđa određenu vrstu poslova koje vlast koja drži zatočenike ima pravo nametnuti interniranim licima protiv njihove volje. Radi se o poslovima čije obavljanje doprinosi dobrobiti interniraca.³³⁰ U članu 95 navodi se posebno rad interniranih lica s medicinskim obrazovanjem koji je koristan za druga internirana lica, zapošljavanje interniranih lica za administrativne poslove, za održavanje zatočeničkog centra, itd. U tom smislu, vlast koja drži zatočenike u potpunosti preuzima odgovornost za uslove rada, za ljekarsku njegu, za isplatu plata i odšteta za ozljede na radu i profesionalna oboljenja.³³¹

b) Rad ratnih zarobljenika

157. I kad je riječ o radu ratnih zarobljenika Vijeće usvaja zaključke Pretresnog vijeća u predmetu *Naletilić* u vezi s uslovima za primjenu članova 49, 50 i 52 Ženevske konvencije III. Pretresno vijeće u predmetu *Naletilić* smatralo je da te odredbe štite lica koja uživaju

³²⁶ V. "Protivpravno zatočenje civila" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija za definiciju interniranog lica. V. "Zaštićene osobe" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³²⁷ V. "Stanje okupacije" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³²⁸ V. "Protivpravno zatočenje civila" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³²⁹ V. "Protivpravno zatočenje civila" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³³⁰ Komentar Ženevske konvencije IV, str. 444.

³³¹ Član 95 Ženevske konvencije IV.

status ratnog zarobljenika.³³² Podsjetilo je da sila koja drži zatočnike može ratne zarobljenike, s izuzetkom oficira,³³³ primorati na rad,³³⁴ i to u određenim uslovima koji su detaljno izneseni u odjeljku III Ženevske konvencije III.

158. Rad ratnih zarobljenika na detaljan način regulišu članovi od 49 do 57 Ženevske konvencije III. Generalno, ratni zarobljenici se mogu zaposliti u skladu s njihovim godinama, polom, činom i fizičkim stanjem.³³⁵

159. Ženevska konvencija III generalno zabranjuje korištenje ratnih zarobljenika za radove povezane s ratnim operacijama.³³⁶ U tom smislu, spisak radova dozvoljenih članom 50 te Konvencije sadrži tri izuzetka: rad u metalurškoj, mašinskoj i hemijskoj industriji, javne radove i građevinske radove vojne prirode ili s vojnom namjenom.³³⁷ U skladu s Komentarom Ženevske konvencije III, "sve čime zapovijedaju i upravljaju vojne vlasti vojne je prirode, za razliku od onoga u vezi s čim naloge izdaju i čime upravljaju civilne vlasti".³³⁸ Komentar daje fleksibilnu definiciju vojne namjene po kojoj se konačna svrha neke aktivnosti treba odrediti od slučaja do slučaja, čak i ako je pod kontrolom civilnih vlasti odnosno civilnih preduzeća.³³⁹ Takav rad se nipošto ne smije nametnuti ratnim zarobljenicima.³⁴⁰

160. Nadalje, član 52 Ženevske konvencije III zabranjuje da se ratnim zarobljenicima nameću radovi koji su škodljivi po zdravlje i opasni, osim ako se ne jave dobrovoljno. Komentar upozorava da činjenica da se ratni zarobljenik sam javio nipošto ne umanjuje odgovornost vlasti koja drži zatočnike s obzirom na to da je na njoj da među dobrovoljcima izabere ratne zarobljenike koji su najkvalifikovaniji za dati posao.³⁴¹

161. Član 52 Ženevske konvencije III zabranjuje da se ratni zarobljenici određuju za poslove koji bi se mogli smatrati ponižavajućim za pripadnika oružanih snaga vlasti u čijem se zarobljeništvu nalaze.

162. I konačno, Vijeće je, jednako kao i Pretresno vijeće u predmetu *Naletilić*, zaključilo da treba od slučaja do slučaja utvrditi da li je rad za koji se tereti u Optužnici stvarno bio

³³² Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 251.

³³³ Član 49 Ženevske konvencije III.

³³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 254.

³³⁵ Član 49 Ženevske konvencije III.

³³⁶ Komentar Ženevske konvencije III, str. 282.

³³⁷ Član 50 Ženevske konvencije III dozvoljava rad ratnih zarobljenika na poslovima uprave i uređivanja logora.

³³⁸ Komentar Ženevske konvencije III, str. 284.

³³⁹ Komentar Ženevske konvencije III, str. 284.

³⁴⁰ Komentar Ženevske konvencije III, str. 285.

³⁴¹ Komentar Ženevske konvencije III, str. 294.

prisilni rad. Da bi donijelo taj zaključak Vijeće će razmotriti sljedeće kriterijume: a) nepostojanje naknade za obavljani posao; b) ranjivost položaja zatočenika; c) navode da su zatočenici koji nisu bili sposobni za rad ili nisu htjeli da rade bili ili prisiljavani na rad ili zatvarani u samicu; d) trajne posljedice rada e) sâmo zatočeništvo i nehumane uslove zatočeništva i f) posljedice rada po fizičko zdravlje zatočenika.³⁴² Počinilac zločina morao je djelovati s namjerom da žrtvi nametne obavljanje zabranjenog rada. Zaključak o takvoj *mens rea* može se izvesti iz okolnosti u kojima se posao obavljao.³⁴³

163. S obzirom na gorenavedeno, Vijeće zaključuje da je krivično djelo protivpravnog rada namjerno djelo ili propust putem kojeg je ratni zarobljenik ili civil koji nije učestvovao u neprijateljstvima u trenutku počinjenja djela ili propusta bio prisiljen obavljati rad zabranjen članovima 49, 50, 51 i 52 Ženevske konvencije III i članovima 40, 51 i 95 Ženevske konvencije IV.³⁴⁴

164. Petkovićeva odbrana u svom završnom podnesku tvrdi da međunarodno pravo nije sasvim jasno u pogledu okolnosti u kojima se civili i ratni zarobljenici mogu primorati na prisilni rad.³⁴⁵ Konkretno, Petkovićeva odbrana tvrdi, pozivajući se na jurisprudenciju Nirnberškog suda i na Komentar člana 50 Ženevske konvencije III, da se rad o kojem je riječ u Optužnici, kao što je rad na gradnji odbrambenih objekata, može smatrati kategorijom rada koja je dopuštena mjerodavnim pravom.³⁴⁶ Petkovićeva odbrana zaključuje da nedoumice i neodređenost prava u vezi s tim moraju ići u korist optuženih, a da bi razjašnjenje tog pitanja moglo biti na štetu optuženih.³⁴⁷ Vijeće se ne može složiti s tumačenjem Petkovićeve odbrane. Naprotiv, Vijeće smatra da je prisilni rad civila jasno regulisan u članu 95 Ženevske konvencije IV, kao što je gore opisano, i da on isključuje zapošljavanje interniranih lica za potrebe vojnih dejstava.³⁴⁸ Što se tiče rada ratnih zarobljenika, Vijeće podsjeća da član 50 Ženevske konvencije III izričito zabranjuje "građevinske radove vojne prirode ili s vojnom namjenom". Komentar člana 50 Ženevske konvencije III "vojnu prirodu" rada definiše kao "sve čime zapovijedaju i upravljaju vojne vlasti, za razliku od onoga u vezi s čim naloge

³⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 259. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 378.

³⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 260.

³⁴⁴ V. Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 261. V. takođe član 95 Ženevske konvencije IV i Komentar Ženevske konvencije IV u vezi s članom 95.

³⁴⁵ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 365.

³⁴⁶ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 366-368.

³⁴⁷ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 368.

³⁴⁸ Član 95 Ženevske konvencije IV preuzima *mutatis mutandis* zaposlenja zabranjena članovima 40 i 51 te konvencije koji se primjenjuju na zaštićene osobe koje nisu internirane. Član 51 te Konvencije zabranjuje svaki rad koji bi "[zaštićene osobe] obavezivao da učestvuju u vojnim dejstvima".

izdaju i čime upravljaju civilne vlasti"³⁴⁹. Nadalje, u Komentaru je utvrđeno da "vojnu namjenu" ima svaka aktivnost čija je krajnja svrha vojne prirode.³⁵⁰ Vijeće iz toga zaključuje da je jasno da je korištenje zatočenih civila ili ratnih zarobljenika za radove na gradnji odbrambenih objekata sile koja ih je zatočila obuhvaćeno kategorijom poslova vojnog karaktera zabranjenih mjerodavnim pravom.

4. Bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom

165. U Optužnici se tereti za bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, na osnovu člana 3(b) Statuta.³⁵¹

166. Žalbeno vijeće je konstatovalo da obilježja tog krivičnog djela postoje kad su ispunjeni sljedeći uslovi:

- i) kada se radi o uništavanju imovine velikih razmjera;
- ii) kada uništavanje nije opravdano vojnom nuždom; i
- iii) kada je počinitelj djelovao s namjerom da uništi imovinu o kojoj je riječ ili uz bezobzirno zanemarivanje vjerovatnoće da će ona biti uništena.³⁵²

167. Isto tako, Žalbeno vijeće je smatralo da uništavanje koje nije opravdano vojnom nuždom predviđeno u članu 3(b) Statuta predstavlja kršenje običajnog prava.³⁵³ Žalbeno vijeće je takođe prihvatilo zaključak Pretresnog vijeća u predmetu *Kordić* da uništavanje velikih razmjera imovine koja se nalazi na neprijateljskoj teritoriji ulazi u polje primjene člana 3 Statuta.³⁵⁴

168. Žalbeno vijeće u predmetu *Kordić* je, nadalje, prihvatilo definiciju vojne nužde u članu 14 Lieberovog kodeksa od 24. aprila 1863. prema kojoj je to "nužnost preduzimanja onih mjera koje su prijeko potrebne za ostvarenje vojnih ciljeva, a koje su prema savremenim zakonima i običajima ratovanja legitimne".³⁵⁵

³⁴⁹ Komentar Ženevske konvencije III, str. 284.

³⁵⁰ Komentar Ženevske konvencije III, str. 284-285.

³⁵¹ Optužnica, tačka 20 (Bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom kao kršenje zakona i običaja ratovanja).

³⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 74 (gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 346).

³⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 76.

³⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 74.

³⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 686. V. "Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

169. Žalbena vijeće je takođe podsjetilo da, iako napadi smiju biti usmjereni samo na konkretne vojne ciljeve,³⁵⁶ "kolateralna šteta među civilima" nije protivpravna pod uslovom da se poštuju običajna pravila proporcionalnosti u vođenju neprijateljstava.³⁵⁷ Taj princip proporcionalnosti je definisan članom 51(5)(b) Dopunskog protokola I, po kojem je zabranjen:

napad od kojeg se može očekivati da će izazvati usputne gubitke civilnih života, povrede civila, štete na civilnim objektima ili kombinaciju ovih dejstava, koja bi bila nesrazmjerno velika u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja se predviđa.

170. Oslanjajući se na jurisprudenciju Žalbenog vijeća u predmetu *Brđanin*, Praljkova odbrana u svom završnom podnesku tvrdi 1) da tužilaštvo mora dokazati da uništavanje nije bilo opravdano vojnom nuždom i ne može naprosto prezumirati da je to bio slučaj, i 2) da tužilaštvo mora pokazati da uništena imovina nije predstavljala vojni cilj u smislu člana 52 Dopunskog protokola I.³⁵⁸ Vijeće smatra da, kao što tvrdi Praljkova odbrana, tužilaštvo mora pokazati da uništavanje nije opravdano vojnom nuždom, što podrazumijeva da Vijeće nužno mora, s obzirom na sve direktne i indirektne dokaze, ocijeniti okolnosti u kojima je došlo do uništavanja.³⁵⁹

5. Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju

171. Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju navodi se u Optužnici kao kršenje zakona ili običaja ratovanja kažnjivo po članu članu 3(d) Statuta.³⁶⁰ Žalbena vijeće je utvrdilo da je krivično djelo razaranja obrazovnih ustanova i mjesta bogoslužjenja takođe dio međunarodnog običajnog prava.³⁶¹

172. Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, međunarodni instrumenti predviđaju dva tipa zaštite za kulturne, istorijske i vjerske objekte. S jedne strane, oni uživaju opštu zaštitu koju član 52 Dopunskog protokola pruža civilnoj imovini.³⁶² Ta zaštita postoji sve dok objekt ne donosi efektivni doprinos vojnoj akciji i dok njegovo uništavanje ili zauzimanje ne donosi

³⁵⁶ V. "Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno" u razmatranjima Vijeća u vezi s primjenjivim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³⁵⁷ V. konkretno Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 52.

³⁵⁸ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 346.

³⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 495.

³⁶⁰ Optužnica, tačka 21 (Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju kao kršenje zakona i običaja ratovanja).

³⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 91-92.

³⁶² V. "Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno" u razmatranjima Vijeća u vezi s primjenjivim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

očitu vojnu prednost u trenutku napada.³⁶³ Član 52 precizira da će se u slučaju sumnje smatrati da se mjesta bogoslužnja i škole ne koriste tako da efektivno doprinose vojnoj akciji.

173. Uz opštu zaštitu, neki objekti uživaju i posebnu zaštitu prema članu 53 Dopunskog protokola I. Ta odredba zabranjuje "bilo kakve neprijateljske čine usmjerene protiv historijskih spomenika, umjetničkih djela ili mjesta bogoslužnja koji čine kulturnu ili duhovnu baštinu naroda".³⁶⁴

174. Prema članu 1 Haške konvencije iz 1954., kulturna dobra zaštićena u vrijeme sukoba su "pokretna i nepokretna dobra od velike važnosti za kulturnu baštinu svakog naroda [...]". Smatra se da Haška konvencija iz 1954. predstavlja dio međunarodnog običajnog prava.³⁶⁵

175. U Komentaru uz Dopunski protokol I se kaže, kako se čini, da je zabrana bilo kakvog neprijateljskog čina iz člana 53 Protokola šira od zabrane pokretanja napada usmjerenog protiv civilnih objekata iz člana 52 Protokola. Član 53 zabranjuje svaki čin povezan sa sukobom koji može nanijeti značajnu štetu zaštićenim objektima, kao i represalije usmjerene protiv takvih objekata.³⁶⁶ Ta odredba ne zabranjuje samo napad kao takav nego i bilo kakav čin usmjeren protiv zaštićene imovine, što podrazumijeva da nije nužno da nastupi šteta da bi taj član bio prekršen.³⁶⁷ U Komentaru se navodi da je obaveza zaraćenih strana prema objektima zaštićenim članom 53 veća od one propisane Haškom konvencijom iz 1954. jer ne predviđa izuzetak "vojne nužde". To znači da sve dok neko dobro nije pretvoreno u vojni cilj, što je takođe zabranjeno tim članom, na njega ne smije biti usmjeren nijedan neprijateljski čin.³⁶⁸ Ipak, Vijeće usvaja stav Pretresnog vijeća u predmetu *Strugar* koje objašnjava da, iako zabrana iz Dopunskog protokola I i Haške konvencije iz 1954. ne zahtijeva da neko dobro bude uništeno ili oštećeno da bi postojalo kršenje tih odredbi, član 3(d) Statuta kriminalizira samo zabranjena djela koja dovode do oštećenja ili uništenja zaštićenih dobara.³⁶⁹

³⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 89.

³⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 90.

³⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 92.

³⁶⁶ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2070.

³⁶⁷ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2070.

³⁶⁸ Komentar uz Dopunski protokol I, par. 2072.

³⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 308.

176. Vijeće zaključuje, kao i Pretresno vijeće u predmetu *Naletilić*, da je uslov za primjenu člana 3(d) Statuta to da počinitelj djela mora djelovati s namjerom da uništi zaštićenu imovinu.³⁷⁰

177. Praljkova odbrana tvrdi da stav 2 člana 27 Haškog pravilnika zahtijeva da zaštićeni objekt bude označen "vidljivim" i "posebnim" oznakama.³⁷¹ Vijeće se slaže s Praljkovom odbranom u tome da i Haški pravilnik i članovi 6, 16 i 17 Haške konvencije iz 1954., predviđaju upotrebu distinktivnih oznaka za istorijske i kulturne spomenike u vrijeme rata. Međutim, Vijeće napominje da nekorištenje takve oznake ni u kom slučaju taj objekt ne lišava zaštite sve dok on nije pretvoren u vojni cilj.

178. Na kraju, Vijeće smatra da krivično djelo uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju ima sljedeće elemente: 1) namjerno djelo ili propust; 2) koje uzrokuje uništavanje ili oštećenje nekog kulturnog ili vjerskog objekta; 3) objekt ne predstavlja vojni cilj³⁷² u smislu člana 52 Dopunskog protokola I i 4) djelo ili propust počinjeni su s namjerom da se uništi kulturni ili vjerski objekt.

6. Pljačkanje javne i privatne imovine

179. Krivično djelo pljačkanja javne i privatne imovine tereti se u Optužnici kao kršenje zakona i običaja ratovanja i kažnjivo je po članu 3(e) Statuta.³⁷³

180. Žalbena vijeće je dalo sljedeću definiciju krivičnog djela pljačkanja:

[I]zvršenje krivičnog djela pljačkanja može [se] konstatovati onda kada se privatna ili javna imovina prisvaja namjerno i protivpravno. Pored toga, moraju se ispuniti opšti uslovi iz člana 3 Statuta u vezi sa članom 1 Statuta koji se odnose na težinu krivičnog djela.³⁷⁴

181. Žalbena vijeće je zaključilo da zabrana neopravdanog oduzimanja javne ili privatne imovine štiti važne vrijednosti osoba i da stoga ulazi u polje primjene člana 3 Statuta.³⁷⁵ Žalbena vijeće je podsjetilo da to kršenje, kako bi bilo u nadležnosti Međunarodnog suda, mora takođe imati teške posljedice po žrtvu. Prema tome, u slučaju krivičnog djela pljačkanja, postoji uzročno-posljedična veza između novčane vrijednosti otuđene imovine i

³⁷⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 605.

³⁷¹ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 350.

³⁷² V. "Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³⁷³ Optužnica, tačka 23 (Pljačkanje javne i privatne imovine kao kršenje zakona i običaja ratovanja).

³⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 84.

³⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 80-81.

težine posljedica po žrtvu. Međutim, zaključak o tome kada oduzeta imovina doseže prag određene vrijednosti može se donositi samo na pojedinačnoj osnovi i samo s obzirom na okolnosti krivičnog djela.³⁷⁶

182. U tom smislu, Žalbena vijeće je konstatovalo da se može smatrati da teško kršenje postoji onda kada se imovina oduzima od velikog broja ljudi, čak i ako to ne ostavlja teške posljedice po svakog pojedinca.³⁷⁷ U tom slučaju, opšte posljedice po civilno stanovništvo i mnogostrukost počinjenih krivičnih djela jesu faktori koji kršenje čine teškim.³⁷⁸

7. Protivpravni napad na civile

183. Protivpravni napad na civile tereti se u Optužnici kao kršenje člana 3 Statuta, priznato običajnim pravom, članom 51 Dopunskog protokola I i članom 13 Dopunskog protokola II³⁷⁹.

184. U jurisprudenciji Međunarodnog suda utvrđeno je da napadi na civile ulaze u polje primjene člana 3 Statuta, bilo da se radi o međunarodnom bilo o unutrašnjem oružanom sukobu.³⁸⁰ Preuzeta je definicija napada iz člana 49 Dopunskog protokola I po kojoj su napadi "akti nasilja protiv protivnika, bilo da su ofanzivni ili defanzivni".³⁸¹

185. Žalbena vijeće je podsjetilo na temeljni princip običajnog međunarodnog prava, iznesen u članu 51(2) i 51(3) Dopunskog protokola I, po kojem je zabranjeno da civilno stanovništvo bude predmet napada.³⁸² Žalbena vijeće je također podsjetilo da se u članu 50 Dopunskog protokola I civilom smatra svako lice koje ne pripada jednoj od kategorija iz člana 4(A)(1), (2), (3) i (6) Ženevske konvencije III i člana 43 Dopunskog protokola I. U slučaju sumnje, to lice će se smatrati civilom.³⁸³

³⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 82.

³⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 83.

³⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 83.

³⁷⁹ Optužnica, tačka 24 (Napad na civile kao kršenje zakona i običaja ratovanja).

³⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 120, gdje se upućuje na Odluku po interlokutornoj žalbi u predmetu *Strugar*, par. 10.

³⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 47.

³⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 48.

³⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 48. V. "Zaštićene osobe" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

186. U jurisprudenciji Međunarodnog suda takođe je konstatovano da, iako je izraz "u slučaju sumnje" ograničen na očekivano ponašanje pripadnika vojnih snaga na terenu, kada se radi o njihovoj krivičnoj odgovornosti, teret dokazivanja da je žrtva civil počiva na optužbi.³⁸⁴

187. Civilne osobe su uvijek zaštićene, osim u slučaju kada direktno učestvuju u neprijateljstvima, i to za vrijeme trajanja tog učestvovanja.³⁸⁵ I konačno, civilno stanovništvo obuhvata sve osobe koje su civili, a prisustvo među civilnim stanovništvom pojedinaca koji ne uživaju status civila ne lišava to stanovništvo civilnog karaktera.³⁸⁶ Međutim, da bi se utvrdilo da li prisustvo boraca među civilnim stanovništvom to stanovništvo lišava civilnog statusa, treba uzeti u obzir broj boraca među civilnim stanovništvom, kao i to da li su na odsustvu.³⁸⁷

188. Žalbena vijeće je smatralo da naročitu pažnju treba posvetiti položaju pripadnika TO. Pozivajući se na Komentare Dopunskih protokola, Žalbena vijeće je zaključilo da pripadnici oružanih snaga, kao i pripadnici TO, koji se nalaze u svojim domovima u području sukoba, zadržavaju status boraca čak i kad u datom trenutku ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima i bez obzira na to da li su naoružani.³⁸⁸

189. Žalbena vijeće je konstatovalo da, iako napadi smiju biti usmjereni samo na vojne ciljeve,³⁸⁹ "kolateralna šteta među civilima" nije protivpravna pod uslovom da se poštuju običajna pravila proporcionalnosti u vođenju neprijateljstava.³⁹⁰ Međutim, Žalbena vijeće je napomenulo da je zabrana napada na civile apsolutna. Izuzetak od vojne nužde nije, dakle, primjenjiv na tu zabranu.³⁹¹ Princip proporcionalnosti definisan je članom 51.5 (b) Dopunskog protokola I po kojem je zabranjen:

napad od kojeg se može očekivati da će izazvati usputne gubitke civilnih života, povrede civila, štete na civilnim objektima ili kombinaciju ovih dejstava, koja bi bila nesrazmjerno velika u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja se predviđa.

³⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 48.

³⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 50, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 111.

³⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 50.

³⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 137, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 115.

³⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 51.

³⁸⁹ V. "Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija, za definiciju ratnog zarobljenika.

³⁹⁰ V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 52.

³⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 130; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 54.

190. Žalbeno vijeće je smatralo da napad koji je izveden oružjem koje po svojoj prirodi ne omogućava da se napravi razlika između vojnih ciljeva i civila može predstavljati direktan napad na civile. To se utvrđuje od slučaja do slučaja na osnovu raspoloživih dokaza.³⁹²

191. Prema jusrisprudenciji Međunarodnog suda, da bi kršenje člana 51 Dopunskog protokola I povlačilo individualnu krivičnu odgovornost počinioca na osnovu člana 3 Statuta, potrebno je da posljedica tog kršenja bude smrt ili teške povrede tijela ili zdravlja civilne žrtve, odnosno bilo koje drugo krivično djelo navedeno u članu 3 Statuta ili bilo koja druga posljedica iste težine.³⁹³

192. Što se tiče elementa svijesti krivičnog djela napada na civilno stanovništvo, u jurisprudenciji Međunarodnog suda je utvrđeno da je počinilac tog krivičnog djela morao djelovati namjerno, što obuhvata eventualni *dolus*, ali isključuje nehat.³⁹⁴ U tom smislu, Žalbeno vijeće u predmetu *Galić* potvrdilo je definiciju dolusa koju je Pretresno vijeće u predmetu *Galić* preuzelo iz Komentara Dopunskog protokola I. Dakle, da bi postojala namjera, počinilac je morao djelovati svjesno i voljno, tj. biti svjestan svog djela i njegovih posljedica i htjeti ih. Eventualni dolus postoji onda kada počinilac, iako nije siguran da će nastupiti posljedica, prihvata mogućnost da do nje dođe. Postupanje je nehatno ako počinilac djeluje bez svijesti o svom djelu i njegovim posljedicama.³⁹⁵

193. U vezi s prethodnim, Vijeće smatra - upravo kako je bio stav Pretresnog vijeća u predmetu *Galić* - da krivično djelo napada na civile čine elementi zajednički krivičnim djelima iz člana 3 Statuta, kao i sljedeći elementi:

- 1) Djela nasilja usmjerena protiv civilnog stanovništva ili civilnih osoba koje ne učestvuju direktno u neprijateljstvima, koja uzrokuju pogibiju ili teške povrede tijela ili zdravlja.
- 2) Počinilac je hotimično ta djela nasilja usmjerio na civilno stanovništvo ili civile pojedince koji ne učestvuju direktno u neprijateljstvima.³⁹⁶

8. Protivpravno provođenje terora među civilnim stanovništvom

194. Protivpravno provođenje terora među civilnim stanovništvom tereti se u Optužnici kao kršenje člana 3(d) Statuta, priznato međunarodnim običajnim pravom, članom 51 Dopunskog protokola I, i članom 13 Dopunskog protokola II.³⁹⁷

³⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 132-133.

³⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 67-68.

³⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 140.

³⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 140, gdje se citira Komentar Dopunskog protokola I, par. 3474. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 54.

³⁹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 56.

195. Žalbena vijeće je konstatovalo da to kršenje, prema definiciji iz člana 51(2) Dopunskog protokola I i člana 13(2) Dopunskog protokola II, čini dio međunarodnog običajnog prava.³⁹⁸ Te odredbe zabranjuju djela nasilja ili prijetnje nasiljem čiji je glavni cilj provođenje terora među civilnim stanovništvom. Žalbena vijeće je u predmetu *Galić* smatralo da kršenje tih odredbi povlači individualnu krivičnu odgovornost.³⁹⁹

196. Žalbena vijeće je takođe smatralo da to krivično djelo može uključivati napade i prijetnje napadima na civilno stanovništvo, ali ne ograničava se na to. Ta djela nasilja ili prijetnje nasiljem uključuju takođe neselektivne i nesrazmjerne napade ili prijetnje napadima.⁴⁰⁰

197. Za postojanje tog krivičnog djela jurisprudencija ne zahtijeva da se ostvari posljedica provođenja terora među civilnim stanovništvom. Dovoljno je počinilac djela djelovao s posebnom namjerom da provodi teror među tim stanovništvom. Nadalje, nije nužno da provođenje terora među civilnim stanovništvom bude jedini cilj počinioca tog krivičnog djela. Dovoljno je da to bude glavni cilj njegovih djela ili prijetnji.⁴⁰¹ Zaključak o tom cilju može se izvesti iz okolnosti u kojima je došlo do tih djela ili prijetnji, tj. iz njihove prirode, načina na koji su izvršena, izbora trenutka i trajanja tih djela ili prijetnji.⁴⁰²

II. Odgovornost

A. Vidovi odgovornosti iz člana 7(1) Statuta

198. Optuženi u ovom predmetu terete se, u smislu člana 7(1), da su planirali, poticali, naredili i/ili počinili zločine koji se navode u Optužnici.⁴⁰³ Terete se da su odgovorni na osnovu vlastitog činjenja i, u slučaju kad su bili dužni da djeluju, na osnovu nečinjenja.⁴⁰⁴ Tužilaštvo takođe navodi da su djela za koja se tereti u Optužnici počinjena u sklopu UZP-a

³⁹⁷ Optužnica, tačka 25 (Protivpravno terorisanje civila kao kršenje zakona i običaja ratovanja).

³⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 86.

³⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 86 i 98.

⁴⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 102.

⁴⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 104. V. članove 51(4) i 51(5) Dopunskog protokola I, za definiciju neselektivnog napada, i Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 58, za definiciju nesrazmjernog napada.

⁴⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 104.

⁴⁰³ Optužnica, par. 218.

⁴⁰⁴ Optužnica, par. 218.

čiji su optuženi bili članovi ili učesnici.⁴⁰⁵ Alternativno, na osnovu člana 7(1) Statuta, za zločine čije su planiranje, pripremu i izvršenje pomagali i podržavali.⁴⁰⁶

199. Član 7(1) Statuta odražava načelo krivičnog prava po kojem krivična odgovornost pojedinca postoji ne samo u slučaju fizičkog počinjenja zločina, nego i u slučaju raznih oblika učestvovanja i doprinosa zločinu koji su dovoljno povezani sa zločinom. Razni vidovi učestvovanja iz člana 7(1) Statuta mogu se podijeliti na vidove učestvovanja glavnih počinilaca i na vidove učestvovanja saučesnika; tako član 7(1) Statuta garantuje da svaka osoba koja učestvuje u počinjenju djela, bilo direktno ili na drugi način, može biti krivično odgovorna.⁴⁰⁷

1. Počinjenje

200. Učestvovanje počinjenjem prije svega pokriva najvjerovatniju mogućnost, tj. fizičko ili direktno počinjenje krivičnog djela od strane samog počinioca ili propust počinioca da djeluje onako kako je dužan da djeluje u skladu s pravilima međunarodnog krivičnog prava.⁴⁰⁸ *Mens rea* koja se zahtijeva za individualnu krivičnu odgovornost pojedinca na osnovu člana 7(1) Statuta za počinjenje jeste da je on djelovao sa sviješću da će vjerovatna posljedica njegovog postupka biti krivično djelo ili kažnjivi propust.⁴⁰⁹

201. U jurisprudenciji Međunarodnog suda prihvaćeno je da je UZP oblik počinjenja iz člana 7(1) Statuta.⁴¹⁰

2. UZP

202. Prema jurisprudenciji Žalbenog vijeća, vid odgovornosti "počinjenja" iz člana 7(1) Statuta podrazumijeva i oblik "sapočinilačke odgovornosti" u UZP-u.⁴¹¹ U tom pogledu, Žalbeno vijeće razlikuje tri kategorije UZP-a.

203. Prva od tih kategorija, "osnovni" vid, tiče se predmeta u kojima svi saoptuženi, djelujući sa zajedničkim ciljem, imaju istu zločinačku namjeru.⁴¹² Kao primjer se može

⁴⁰⁵ Optužnica, par. 221-227.

⁴⁰⁶ Optužnica, par. 220.

⁴⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 373; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 186.

⁴⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 478; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 186 i 188.

⁴⁰⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Lukić*, par. 900; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 251.

⁴¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 79; Odluka *Ojdanić* od 21. maja 2003, par. 20. Sudija Antonetti diskutuje o pojmu UZP-a u svom izdvojenom djelimično suprotnom mišljenju priloženom ovoj Presudi.

⁴¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 79; Odluka *Ojdanić* od 21. maja 2003., par. 20.

⁴¹² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 97; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196.

navesti plan da se ubije koji formulišu učesnici UZP-a i u kojem svaki od učesnika, makar izvršavao različitu ulogu u okviru plana, ima namjeru da ubije⁴¹³ (prvi vid UZP-a).

204. Druga kategorija, "sistemska" vid, varijanta je prve kategorije i tiče se slučajeve "organizovan[ih] sistem[a] zlostavljanja".⁴¹⁴ Ona se odnosi konkretno na koncentracione logore u kojima se zatočenici ubijaju ili zlostavljaju u okviru ostvarenja zajedničkog cilja⁴¹⁵ (drugi vid UZP-a).

205. Treća kategorija tiče se slučajeve u kojima počinjeni zločini ne proizlaze iz zajedničkog cilja UZP-a, ali su ipak prirodna i predvidiva posljedica njegovog ostvarenja.⁴¹⁶ Radi se konkretno o slučaju zajedničke namjere neke grupe da pripadnike određene nacionalne grupe silom istjera iz njihovog grada, sela ili regije, uslijed čega je tokom akcije ubijena jedna ili više osoba (treći vid UZP-a). Žalbeno vijeće je stoga preciziralo da se, iako ubistvo nije bilo eksplicitno predviđeno u okviru zajedničkog cilja, moglo predvidjeti da bi protjerivanje civila pod prijetnjom oružjem moglo dovesti do smrti jednog ili više civila.⁴¹⁷

206. Vijeće konstatuje da, u svom završnom podnesku, Prličeva odbrana osporava sâmo postojanje UZP-a u međunarodnom običajnom pravu.⁴¹⁸ Prličeva odbrana posebno dovodi u pitanje treći vid UZP-a i tvrdi da bi Vijeće UZP trebalo odbaciti i zamijeniti ga sapočinilaštvom kao vidom odgovornosti primjenjivim na grupu osoba koje su zajedno počinile zločin.⁴¹⁹ U vezi s tim Prlič se oslanja na odluke koje je donijelo Pretpretresno vijeće Vanrednih vijeća na Sudovima za Kambodžu (ECCC) i Međunarodnog krivičnog suda (ICC).

207. Prličeva odbrana takođe Vijeću skreće pažnju na činjenicu da je koncept UZP-a odbačen kao vid odgovornosti primjenjiv na ICC-u. Prličeva odbrana tvrdi da se Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* oslonilo konkretno na član 25(3)(d) Rimskog statuta ICC-a kako bi pokazalo običajni status UZP-a.⁴²⁰ Međutim, kako tvrdi Prličeva odbrana, prema tumačenju u jurisprudenciji ICC-a, član 25(3)(a) Rimskog statuta ustanovljuje jedan oblik sapočinilaštva, dok član 25(3)(d) odražava samo rezidualni oblik odgovornosti saučesnika.⁴²¹

⁴¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 97; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 227.

⁴¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202 i 203.

⁴¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202 i 203.

⁴¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

⁴¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

⁴¹⁸ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 35 do 43. Isto tvrdi, po svemu sudeći, i Ćorićeva odbrana, ali čini se da na kraju prihvata da je riječ o jurisprudenciji prihvaćenoj na Međunarodnom sudu - v. Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 140 do 142.

⁴¹⁹ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 35.

⁴²⁰ Rimski statut ICC-a od 17. jula 1998., stupio na snagu 1. jula 2002., član 25(3)(a):

208. Prlićeva odbrana se takođe oslanja na odluku Pretretresnog vijeća ECCC-a od 20. maja 2010. godine⁴²² kako bi osporila treći vid UZP-a.⁴²³ Ona tvrdi da se u toj odluci preuzima sistematska analiza jurisprudencije, konkretno suda u Nürnbergu, koju je uzelo u obzir Žalbeno vijeće u Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, kako bi se utvrdilo da li je treći vid UZP-a dio međunarodnog običajnog prava.⁴²⁴ Prlićeva odbrana podsjeća da je Pretretresno vijeće zaključilo da taj oblik odgovornosti nije dio međunarodnog običajnog prava.⁴²⁵

209. I konačno, Prlićeva odbrana tvrdi da Vijeće, ako zaključi da nema drugog izbora nego da primijeni jurisprudenciju Međunarodnog suda, treba tu jurisprudenciju tumačiti restriktivno kad je riječ o UZP-u.⁴²⁶

210. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, ne želi ulaziti u analizu jurisprudencije ECCC-a i ICC-a. Vijeće smatra da se, radi pravne sigurnosti,⁴²⁷ ne treba pozivati na jurisprudenciju drugih međunarodnih i nacionalnih sudova, osim ako je jurisprudencija Žalbenog vijeća nedosljedna ili nejasna. Što se tiče ovog slučaja, Vijeće podsjeća da je Žalbeno vijeće jasno utvrdilo da je UZP oblik odgovornosti koji je čvrsto ustanovljen u međunarodnom običajnom pravu. Vijeće takođe podsjeća da jurisprudencija predviđa tri kategorije UZP-a, koje su navedene gore u tekstu.⁴²⁸ Vijeće smatra, prema tome, da argumenti koje je iznijela Prlićeva odbrana ne mogu opravdati preispitivanje ustaljene jurisprudencije Međunarodnog suda u vezi s UZP-om.

"U skladu s ovim Statutom, osoba je krivično odgovorna i može biti kažnjena za krivično djelo iz nadležnosti Suda ako:

a) počini takvo krivično djelo, bilo sama bilo zajedno s drugom osobom ili putem druge osobe, bez obzira na to da li je ta druga osoba krivično odgovorna".

⁴²¹ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 38. Prlićeva odbrana se poziva na predmet *Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, "Decision on the confirmation of charges", predmet br. ICC-01/04-01/07, 30. septembar 2008. i predmet *Prosecutor v. Lubanga Dyilo*, "Decision on the confirmation of charges", predmet br. ICC-01/04-01/06, 29. januar 2007.

⁴²² "Decision on the Appeals against the Co-Investigator Judges' Order on Joint Criminal Enterprise (JCE)", ECCC, predmet br. 0002/19-09-2007-ECCC/OCIJ, 20. maj 2010.

⁴²³ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 36 i 37.

⁴²⁴ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 36.

⁴²⁵ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 36.

⁴²⁶ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 43.

⁴²⁷ U vezi s jurisprudencijom Žalbenog vijeća o potrebi da se, iz razloga sudske konzistentnosti, sigurnosti i predvidljivosti, slijede prijašnje odluke, v. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 97, 98 i 107.

⁴²⁸ Žalbeno vijeće se uvijek držalo svoje jurisprudencije u vezi s UZP-om nakon Drugostepene presude u predmetu *Tadić* pa je čak u jednoj presudi po službenoj dužnosti ispitalo odluku jednog pretresnog vijeća kad je ono pokušalo UZP zamijeniti sapočiništvom. U vezi s tim, v. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 58 do 63.

211. Međutim, Vijeće razumije zabrinutost kako Prlićeve tako i drugih timova odbrane u pogledu eventualno preširoke primjene tog vida odgovornosti.⁴²⁹ Takođe, Vijeće želi u određenoj mjeri pojasniti uslove za primjenu tog vida odgovornosti. Vijeće će stoga navesti materijalne elemente koji su zajednički svim vidovima UZP-a (a), a zatim će definisati element svijesti za svaku kategoriju (b).

a) Materijalni element (*actus reus*)

212. *Actus reus* učestvovanja u UZP-u identičan je za sve tri kategorije i obuhvata sljedeća tri elementa:

1) Pluralitet osoba koje nisu nužno organizovane u vojnu, političku ili administrativnu strukturu.⁴³⁰ Žalbeno vijeće je u više navrata imalo priliku objasniti da pretresno vijeće mora identifikovati pluralitet osoba koje djeluju u okviru UZP-a, ali da nije nužno da se navedu njihova imena.⁴³¹ Dakle, može biti dovoljno da se navedu kategorije ili grupe osoba.⁴³² Žalbeno vijeće je takođe objasnilo da se, kako bi se neki učesnik UZP-a smatrao odgovornim za zločin koji je počinila osoba izvan UZP-a, mora dokazati da se to djelo može pripisati nekom od članova UZP-a i da je ovaj – posluživši se glavnim izvršiocom – djelovao u skladu sa zajedničkim planom.⁴³³ Postojanje takve veze mora se ocijeniti od slučaja do slučaja.⁴³⁴ Žalbeno vijeće je takođe objasnilo da se, u određenim okolnostima, član UZP-a može smatrati odgovornim za zločine koji nisu dio zajedničkog plana i koje je počinila osoba izvan UZP-a.⁴³⁵ Taj konkretni slučaj biće analiziran u okviru ispitivanja *mens rea* koja se zahtijeva za treći vid UZP-a.⁴³⁶

2) Postojanje zajedničkog plana koji uključuje počinjenje krivičnog djela iz Statuta.⁴³⁷ Što se tiče vremenskog okvira postojanja zajedničkog plana, Petkovićeve odbrana tvrdi da Vijeće mora tačno odrediti vrijeme za koje se van razumne sumnje može tvrditi da je tada zaista postojao UZP.⁴³⁸ Međutim, Vijeće podsjeća na jurisprudenciju Žalbenog vijeća po kojoj nije nužno da taj plan prethodno bude dogovoren ili formulisan.⁴³⁹ On je mogao nastati bez priprema, a zaključak o

⁴²⁹ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 569; Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 50-51.

⁴³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196, 202, 203, 204, 227 i 228; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 156.

⁴³² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196, 202, 203, 204, 227, i 228; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*.

⁴³³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410 i 413.

⁴³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

⁴³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

⁴³⁶ V. "Element svijesti (*mens rea*)" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: UZP.

⁴³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴³⁸ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 526.

⁴³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

njegovom postojanju može se izvesti na osnovu činjenice da je više osoba djelovalo zajedno s ciljem izvršenja UZP-a.⁴⁴⁰ Žalbeno vijeće je stoga objasnilo da se, kad je riječ o drugom vidu UZP-a, ne radi toliko o dokazivanju postojanja manje-više formalnog dogovora među svim učesnicima koliko o njihovom pristajanju uz sistem.⁴⁴¹ Žalbeno vijeće je takođe imalo priliku da konstatuje da kriminalna sredstva ostvarenja zajedničkog cilja UZP-a mogu s vremenom da evoluiraju i prihvatilo je mogućnost da se UZP može proširiti i na druge zločine koji u početku nisu bili predviđeni.⁴⁴² U tim okolnostima, dokazivanje pristanka na takvo proširenje podliježe istim uslovima koji vrijede i za početni pristanak.⁴⁴³ Nadalje, potrebno je da vijeće utvrdi da su članovi UZP-a bili obaviješteni o proširenju kriminalnih sredstava, da nisu ništa preduzeli da to spriječe i da su ustrajali u realizaciji tog proširenja zajedničkog plana, te da tačno utvrdi kada su dodatni zločini postali dio zajedničkog plana.⁴⁴⁴

3) Pristajanje optuženog uz zajednički plan koji uključuje počinjenje jednog od krivičnih djela predviđenih Statutom.⁴⁴⁵ Optuženi mora dobrovoljno učestvovati u jednom aspektu zajedničkog plana.⁴⁴⁶ To učestvovanje ne podrazumijeva nužno da je optuženi lično počinio neko od krivičnih djela iz Statuta nego može biti i u obliku pomaganja ili doprinosa izvršenju zajedničkog cilja.⁴⁴⁷ U Drugostepenoj presudi u predmetu *Tadić*, Žalbeno vijeće je istaklo da je materijalni element koji se zahtijeva za drugi vid UZP-a aktivno učešće u provođenju sistema represije, o čemu se zaključak može izvesti iz položaja vlasti i konkretnih funkcija koje je imao svaki od optuženih.⁴⁴⁸ Nadalje, nije potrebno da učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu bude fizički prisutan na mjestu i u vrijeme počinjenja krivičnog djela.⁴⁴⁹ Žalbeno vijeće je takođe preciziralo da učestvovanje optuženog ne mora biti uslov *sine qua non*, bez kojeg zločini ne bi mogli biti počinjeni, ali da je moralo biti značajno.⁴⁵⁰

b) Element svijesti (*mens rea*)

213. Što se tiče odgovornosti na osnovu UZP-a, *mens rea* varira s obzirom na kategoriju UZP-a. Takođe, Žalbeno vijeće je jasno utvrdilo da vijeće može ocijeniti da je optuženi imao

⁴⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202.

⁴⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 171, 175, 176, 193 i 194; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 192, 252, 255 i 256.

⁴⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196.

⁴⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

⁴⁴⁸ Predmet *Tadić*, par. 203.

⁴⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 112; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 81.

⁴⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 675; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 98.

namjeru da učestvuje u UZP-u samo ako je to jedini zaključak koji se razumno može izvesti iz predloženih dokaza.⁴⁵¹

214. Za prvi vid UZP-a, zahtijevani element je namjera da se počini konkretno krivično djelo, pri čemu je ta namjera zajednička svim učesnicima.⁴⁵² Kad je riječ o krivičnom djelu progona, koje zahtijeva posebnu namjeru, Žalbeno vijeće je preciziralo da tužilaštvo mora dokazati da je optuženi dijelio diskriminatornu namjeru koja je zajednička članovima UZP-a.⁴⁵³

215. Što se tiče drugog vida UZP-a, zahtijevani element svijesti pretpostavlja da je optuženi lično znao za sistem zlostavljanja i da je imao namjeru da doprinese zajedničkom zločinačkom cilju koji je činilo zlostavljanje.⁴⁵⁴ Ta namjera može se pokazati bilo direktnim dokazima ili izvođenjem zaključka iz karaktera ovlaštenja optuženog unutar logora ili organizacione hijerarhije.⁴⁵⁵ Jednako kao i za prvi oblik UZP-a, kad je riječ o krivičnom djelu progona, tužilaštvo mora dokazati da je optuženi dijelio diskriminatornu namjeru zajedničku članovima UZP-a.⁴⁵⁶

216. Što se tiče trećeg vida UZP-a, zahtijevani element svijesti je prije svega namjera da se učestvuje i doprinese ostvarenju zajedničkog zločinačkog cilja.⁴⁵⁷ Nadalje, odgovornost za krivično djelo koje nije obuhvaćeno zajedničkim ciljem ne postoji osim ako je, u konkretnim okolnostima 1) bilo predvidivo da bi neki član grupe mogao počinuti takvo krivično djelo;⁴⁵⁸ 2) optuženi svjesno prihvatio rizik da takvo krivično djelo može biti počinjeno⁴⁵⁹ jer je znao da je takvo krivično djelo vjerovatna posljedica ostvarenja zajedničkog cilja i 3) prihvatio ostvarenje krivičnog djela tako što je bez obzira na to odlučio da učestvuje u UZP-u.⁴⁶⁰

217. U tom smislu, potrebno je, naravno, da to krivično djelo bude zaista počinjeno.⁴⁶¹ Žalbeno vijeće je preciziralo da se, u slučaju krivičnih djela koja izlaze iz okvira cilja drugog vida UZP-a, učesnik u UZP-u može smatrati odgovornim za te zločine samo ako tužilaštvo

⁴⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 685; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 429.

⁴⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196 i 228.

⁴⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 110; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 487.

⁴⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 105; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 203 i 220.

⁴⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

⁴⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 110; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 111.

⁴⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204, 220 i 228.

⁴⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

⁴⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228.

⁴⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

⁴⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, predmet br. IT-99-36-A, "Odluka po interlokutornoj žalbi", 19. mart. 2004., par. 5.

dokaže da je on dovoljno znao o sistemu koji je postojao da bi zločini izvan zajedničkog cilja bili, što se njega tiče, prirodna i predvidiva posljedica tog poduhvata.⁴⁶²

218. Žalbeno vijeće je, međutim, otišlo dalje u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin* kad je predvidjelo hipotezu da, u slučaju trećeg vida UZP-a, osoba koja nije član grupe počini zločin koji nije predviđen u okviru zajedničkog cilja:

Kada optuženi ili bilo koji drugi učesnik UZP-a, sa ciljem ostvarivanja zajedničkog zločinačkog cilja, iskoristi osobu koja, pored toga (ili umjesto toga) što izvrši *actus reus* zločina koji je dio zajedničkog cilja, počini i zločine koji prevazilaze okvir tog cilja, optuženom se može pripisati odgovornost i za te zločine, pod uslovom da je učestvovao u zajedničkom zločinačkom cilju posjedujući traženu namjeru i ako je, u okolnostima predmeta, (i) bilo predvidivo da bi takav zločin mogla izvršiti jedna ili više osoba kojima se on (ili neki drugi učesnik UZP-a) poslužio za izvršenje *actus reusa* za zločine koji su dio zajedničkog cilja, i (ii) ako je optuženi svojom voljom prihvatio tu mogućnost – tj. kada je optuženi, svjestan da je taj zločin moguća posljedica provođenja dotičnog poduhvata, odlučio da učestvuje u njemu.⁴⁶³

219. Vijeće primjećuje da glavnu poteškoću koju donosi to novo proširenje predstavlja hipoteza da glavni počinitelj krivičnog djela – koje nije dio zajedničkog plana, ali bi moglo biti njegova predvidiva posljedica – nije član UZP-a i da se njime nije direktno poslužio optuženi nego neki drugi član UZP-a.

220. Vijeće želi najprije podsjetiti da se utvrđivanje predvidivosti počinjenja krivičnog djela koje nije predviđeno zajedničkim planom vrši u odnosu na konkretne okolnosti.⁴⁶⁴ Tužilaštvo, prema tome, treba dokazati i) da je optuženi mogao predvidjeti mogućnost da će glavni počinitelj, koji nije član UZP-a i kojim se poslužio neki član UZP-a počinuti novi zločin, i ii) da je optuženi znao da je novi zločin vjerovatna posljedica ostvarenja zajedničkog cilja, a ipak je odlučio da učestvuje u UZP-u.

221. Vijeće primjećuje da su Žalbeno vijeće i pretresna vijeća uzimala u obzir, prilikom utvrđivanja predvidivosti zločina, znanje optuženog o ličnosti i prošlosti glavnih počinitelja zločina,⁴⁶⁵ kao i o ranijim postupcima tih počinitelja;⁴⁶⁶ znanje optuženog o klimi nasilja – ali

⁴⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 86.

⁴⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411, u originalu nije podvučeno.

⁴⁶⁴ V. "Element svijesti (*mens rea*)" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: UZP.

⁴⁶⁵ V. npr., Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 2145 (korištenje tokom napada na jedno selo jedinice za koju se znalo da je slabo obučena i nedisciplinovana, kao i da je u više navrata počinila nasilje nad civilima prilikom borbenih operacija); Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 94: Žalbeno vijeće je smatralo da se Milomir Stakić može proglasiti krivim na osnovu trećeg vida UZP-a za ubistva počinjena tokom transporta nesrpskog civilnog stanovništva iz opštine Prijedor u logore Keraterm, Omarska i Trnopolje. U tu svrhu, Žalbeno vijeće je uzelo u obzir činjenicu da je jedinica odgovorna za transport civila - i za ubistva - bila jedinica koju je formirao Krizni štab opštine Prijedor, čiji je predsjednik bio Milomir Stakić, i da je on znao da su u njenom sastavu uglavnom pojedinci s krivičnim dosjeom, koji su bili netom pušteni iz zatvora. Na kraju, Žalbeno vijeće je preuzelo zaključak Pretresnog vijeća da je Milomir Stakić zajedno s drugim članovima UZP-a - budući da je redovno koristio tu jedinicu za transport civila u logore - prihvatio mogućnost da će civili biti zlostavljani ili da će čak umrijeti tokom transporta.

i njegov doprinos njenom stvaranju i provođenju.⁴⁶⁷ U brojnim slučajevima, zaključak o mogućoj vezi između optuženog i direktnih počinitelja tih zločina i, prema tome, o predvidivosti počinjenja nekog zločina koji nije jedan od zločina predviđenih zajedničkim planom, mogao se izvesti iz niza pokazatelja poput onih koji su ranije spomenuti, ali i iz funkcija optuženog, iz komunikacija – sastanaka, primanja izvještaja, korespondencije itd. – između optuženog i članova UZP-a koji su se služili direktnim počinocima.

3. Planiranje

222. Individualna krivična odgovornost može postojati kada jedna ili više osoba – u slučaju pluraliteta osoba, one se mogu smatrati odgovornima na osnovu člana 7(1) Statuta neovisno o UZP-u – osmisle kriminalno ponašanje koje čini jedno ili više krivičnih djela iz Statuta, kako u pripremljenoj fazi, tako i u fazi provođenja.⁴⁶⁸ Krivično djelo odnosno djela o kojima je riječ moraju kasnije zaista biti počinjena.⁴⁶⁹ Osoba odnosno osobe mogu planirati radnju ili propust⁴⁷⁰ i dovoljno je pokazati da je planiranje bilo faktor koji je bitno doprinio takvom kriminalnom ponašanju.⁴⁷¹ U slučaju da počinjenje krivičnog djela nije bilo jedini cilj planirane operacije, dovoljno je da je ono bilo njen glavni cilj.⁴⁷² Nadalje, jedna osoba ne može se istovremeno smatrati odgovornom i za počinjenje i za planiranje tog istog djela.⁴⁷³ Međutim, njeno učestvovanje u planiranju može predstavljati otežavajuću okolnost ako je proglašen krivim za počinjenje.⁴⁷⁴

223. *Mens rea* za odgovornost na osnovu planiranja obuhvata: 1) namjeru da se planira počinjenje nekog krivičnog djela 2) svijest o stvarnoj vjerovatnoći da će prilikom izvršenja planiranih radnji ili propusta biti počinjeno krivično djelo.⁴⁷⁵ Planiranje sa sviješću o toj

⁴⁶⁶ V. npr. Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 2139 (činjenica da je optuženi znao da su srpske snage u više navrata počinile zločine tokom protiterorističkih operacija i njihovo dalje provođenje); Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, Tom III, par. 470 i 471 (činjenica da je optuženi Šainović znao za zločine koje su srpske snage počinile u prethodnim operacijama i dalje provođenje istih vojnih strategija).

⁴⁶⁷ V. npr. Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, Tom III, par. 470 i 471 (činjenica da je optuženi Šainović znao za klimu animoziteta između Srba i kosovskih Albanaca 1998. i 1999. godine); Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 454 (stvaranje i održavanje atmosfere prisile, što je imalo za posljedicu podvrgavanje nesrpskog stanovništva "rasprostranjenim i sistematskim zločinima").

⁴⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 268; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 443.

⁴⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 479; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26.

⁴⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 479; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 31.

⁴⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 479; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26.

⁴⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 138; Prvostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 155-161, 344-345, 348 i 572.

⁴⁷³ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 268; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 386.

⁴⁷⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 268; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 443.

⁴⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 479; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 29 i 31.

stvarnoj vjerovatnoći mora se smatrati pristajanjem na krivično djelo koje je iz njega proizašlo.⁴⁷⁶

4. Poticanje na počinjenje

224. Individualna krivična odgovornost može postojati kada jedna osoba drugu navede na počinjenje krivičnog djela koje će stvarno biti počinjeno.⁴⁷⁷ Poticanje može činiti i eksplicitno i implicitno ponašanje.⁴⁷⁸ Takođe, nije potrebno dokazati da je optuženi vršio efektivnu kontrolu⁴⁷⁹ ili bilo kakav drugi oblik vlasti nad počiniocem odnosno počiniocima krivičnog djela.⁴⁸⁰

225. Dotična osoba morala je imati direktnu namjeru da potakne na počinjenje krivičnog djela.⁴⁸¹ Nadalje, osoba koja "potiče neku drugu osobu da počini neku radnju ili propust sa sviješću o velikoj vjerovatnoći da će prilikom postupanja po tom poticaju biti počinjeno krivično djelo" takođe posjeduje *mens rea* potrebnu za utvrđivanje odgovornosti po članu 7(1) Statuta.⁴⁸² Žalbena vijeće podsjeća da se poticanje sa sviješću o toj stvarnoj vjerovatnoći mora smatrati prihvatanjem krivičnog djela koje je iz poticanja proizašlo.⁴⁸³

226. Više pretresnih vijeća konstatovalo je da poticanje može predstavljati i aktivnu radnju i propust.⁴⁸⁴ Ta pretresna vijeća svoje konstatacije su utemeljila prvenstveno na Prvostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, u kojoj se, nakon što se podsjeća da poticanje "pretpostavlja provociranje druge osobe da počini krivično djelo" precizira da je "ta formulacija [...] dovoljno široka da bi se moglo zaključiti da se podsticanje može izvršiti činjenjem kao i propustom, te da taj pojam obuhvata i eksplicitna i implicitna ponašanja."⁴⁸⁵

⁴⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 31.

⁴⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 480; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27.

⁴⁷⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1870; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269.

⁴⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1870; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 257, u kojoj je Žalbena vijeće zaključilo sljedeće: "Da bi neko bio proglašen krivim za poticanje, nije potrebno da se pokaže da je optuženi vršio "efektivnu kontrolu" nad počiniocem. Kriterijum "efektivne kontrole" primjenjiv je kad je riječ o odgovornosti nadređenog u smislu člana 6(3) Statuta MKSR-a. U ovom slučaju, Pretresno vijeće je zaključilo da nije utvrđeno da je žalilac vršio efektivnu kontrolu nad drugima (i, prema tome, odbilo da ga proglasi krivim na osnovu odgovornosti nadređenog), ali to ne znači da optuženi nije mogao biti proglašen krivim za poticanje".

⁴⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 272; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 359.

⁴⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 480; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 29.

⁴⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 480; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 32.

⁴⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 32.

⁴⁸⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević* par. 1870; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269.

⁴⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280: da bi došlo to tog zaključka u okviru analize poticanja, Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić* ne poziva se ni na koju jurisprudenciju niti izvor. Tokom analize kumulativne odgovornosti na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta, Prvostepeno vijeće u predmetu *Blaškić* je uputilo na odredbe koje propisuju primjenu međunarodnog ratnog prava na oružane snage SFRJ kako bi zaključilo da se poticanje može počinuti nečinjenjem. Prvostepeno vijeće je koncept poticanja nečinjenjem ilustrovalo navodeći slučaj kada je uzročno-

227. Da bi došlo do tog zaključka u okviru analize poticanja, Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić* nije se pozvalo ni na koju jurisprudenciju niti na neki drugi izvor.⁴⁸⁶ Međutim, to vijeće je uputilo na propise SFRJ,⁴⁸⁷ prilikom analize kumulativne odgovornosti na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta.⁴⁸⁸ Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić* je podsjetilo da "propust da se kazne prošla krivična djela, koji povlači odgovornost komandanta po članu 7(3) može, pod uslovom da su ispunjeni uslovi za objektivni i subjektivni element, povlačiti odgovornost komandanta po članu 7(1) Statuta, bilo na osnovu pomaganja i podržavanja, bilo na osnovu podsticanja na kasnije počinjenje *novih* krivičnih djela".⁴⁸⁹ Prema tim propisima komandant je odgovoran, "kao učesnik ili podstrekač ukoliko nepreduzimanjem mjera protiv lica koja krše ratni zakon dozvoli jedinicama njemu podređenim da i dalje vrše ta djela".⁴⁹⁰ Kad je riječ o takvom konkretnom slučaju, Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić* takođe precizira kako bi, da bi se nadređeni smatrao odgovornim kao podstrekač zbog nečinjenja, trebalo utvrditi 1) da je komandant imao *mens rea* koja se zahtijeva za poticanje⁴⁹¹ i 2) da potčinjeni ne bi počinili kasnije zločine da komandant nije zanemario svoju dužnost da kazni za ranije zločine.⁴⁹²

228. Žalbeno vijeće nije ni potvrdilo ni poništilo taj zaključak o poticanju nečinjenjem i, prema tome, nije utvrdilo jurisprudenciju u vezi s tim.

229. Vijeće ne može u vezi s tim pitanjem slijediti druga pretresna vijeća. Vijeće, naprotiv, smatra da sam pojam poticanja zahtijeva aktivno djelovanje podstrekača. Doista, glagol poticati – dakle, navesti, nagovoriti nekoga da nešto učini⁴⁹³ – sam po sebi asocira na aktivno djelovanje.

230. Vijeće je tim više uvjereno da je potrebno odbaciti taj vid odgovornosti zbog toga što je, kako je istaklo Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić*, odgovornost za propust zbog

posljedična veza između poticanja – nečinjenjem – i počinjenja djela dokazana i u tom konkretnom slučaju, činjenicu da podređeni ne bi počinili kasnije zločine da komandant nije zanemario svoju dužnost da kazni prvobitne zločine. V. Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 338 i 339.

⁴⁸⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 482.

⁴⁸⁷ Sekretarijat za narodnu odbranu SFRJ, Propisi o primeni međunarodnog ratnog prava u Oružanim snagama SFRJ (1988), član 21, citirano u Prvostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 341, i preuzeto u Prvostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, par. 338.

⁴⁸⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 338; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 341.

⁴⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 337 i 338, naglašeno u originalu; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 341.

⁴⁹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 338, naglašeno u originalu; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 341.

⁴⁹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 337.

⁴⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 339; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 399 i 400.

⁴⁹³ Petit Robert, *Dictionnaire de la langue française*.

neispunjavanja obaveze kažnjavanja obuhvaćena odgovornošću na osnovu člana 7(1) za pomaganje i podržavanje.⁴⁹⁴ Ta odgovornost omogućava takođe da se premosti problem koji je Vijeće pomenulo, problem pomirenja termina "poticanje" i "nečinjenje".

5. Naređivanje

231. Individualna krivična odgovornost može postojati ako neka osoba na položaju vlasti drugoj osobi naredi da počini krivično djelo.⁴⁹⁵ Nije nužno da se pokaže da postoji formalan odnos nadređeni-podređeni između osobe koja izdaje naređenje i počinioca krivičnog djela.⁴⁹⁶ Dovoljno je pokazati da osoba o kojoj je riječ posjeduje potrebnu vlast – *de jure* ili *de facto*⁴⁹⁷ – koja joj omogućava da izdaje naređenja,⁴⁹⁸ i to čak i ako je ta vlast privremena.⁴⁹⁹ Naređivanje zahtijeva aktivnu radnju i ne može se počinuti nečinjenjem.⁵⁰⁰ Međutim, nije nužno da naređenje bude izdato direktno, pismeno ili u nekom određenom obliku, zbog čega se naređivanje može dokazati posredno izvedenim dokazima.⁵⁰¹

232. Osoba je morala imati namjeru da naredi zločin.⁵⁰² Nadalje, osoba koja "naređuje neku radnju ili propust sa sviješću o velikoj vjerovatnoći da će postupanjem po tom naređenju biti izvršeno krivično djelo" i prihvata tu vjerovatnoću, posjeduje *mens rea* koja se zahtijeva za odgovornost na osnovu člana 7(1) Statuta.⁵⁰³ Žalbeno vijeće je smatralo da izdavanje naređenja sa sviješću o stvarnoj vjerovatnoći da će prilikom njegovog izvršenja biti počinjeno krivično djelo, predstavlja prihvatanje krivičnog djela koje proizađe iz tog naređenja.⁵⁰⁴ Nije nužno da se pokaže da krivično djelo ne bi bilo počinjeno bez tog naređenja, ali naređenje mora imati direktan i znatan učinak na počinjenje protivpravnog djela.⁵⁰⁵

B. Odgovornost predviđena članom 7(3) Statuta: odgovornost nadređenog

233. Odgovornost nadređenog, iz člana 7(3) Statuta, vid je krivične odgovornosti predviđen međunarodnim običajnim pravom.⁵⁰⁶ Ona je primjenjiva na krivična djela koja

⁴⁹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 337.

⁴⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 160; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28.

⁴⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28.

⁴⁹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević* par. 1871; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić*, par. 550.

⁴⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388.

⁴⁹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 363.

⁵⁰⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević* par. 1871; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176.

⁵⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 160; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 281.

⁵⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević* par. 1872; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 29.

⁵⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42.

⁵⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42.

⁵⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 1013; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75.

⁵⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63.

počini potčinjeni, navedena u članovima 2 do 5 Statuta,⁵⁰⁷ u okviru unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba.⁵⁰⁸ Ta odgovornost postoji onda kada nadređeni zanemari dužnost da djeluje kada njegovi potčinjeni počine krivično djelo. Riječ je dakle o odgovornosti za nečinjenje⁵⁰⁹ (1).

234. Da bi se optuženi smatrao odgovornim na osnovu člana 7(3) Statuta, uslovi za primjenu tog člana su sljedeći: između počinioca krivičnog djela i optuženog mora postojati odnos subordinacije; moralo je biti razloga da nadređeni zna da se njegov podređeni prema počinuti krivično djelo ili ga je počinio, a nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni počinioca(2).

1. Priroda odgovornosti nadređenog: odgovornost za nečinjenje

235. Temelj odgovornosti nadređenog jeste da se osigura poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava i da se zaštite osobe i objekti na koje se odnose ta pravila, tokom oružanog sukoba.⁵¹⁰ Odgovornost nadređenog proizlazi iz obaveza koje postavlja odgovorna komanda.⁵¹¹ Ona je korolar njegove obaveze da djeluje,⁵¹² tj. ta odgovornost komandanta je odgovornost za propust da spriječi zločine svojih podređenih i da kazni počinioca.⁵¹³ U tom smislu, riječ je o obavezi *sui generis*, koja se razlikuje od odgovornosti na osnovu člana 7(1) Statuta.⁵¹⁴ Nadređeni nema istu odgovornost kao i njegovi podređeni koji su počinili zločine, ali on je odgovoran zbog toga što je propustio da djeluje.⁵¹⁵ Nadalje, kako "sâmo funkcionisanje vojske ovisi o izvršenju datih naređenja od strane pripadnika vojske",⁵¹⁶ komandant mora obezbijediti da se naređenja koja je dao vojnicima poštuju, uključujući i ona koja se tiču poštovanja međunarodnog humanitarnog prava.⁵¹⁷ Međutim, ocjena da li je komandant zanemario tu obavezu donosi se od slučaja do slučaja i može dovesti do zaključka da se dotični nadređeni nalazio u takvoj situaciji da nije imao stvarne

⁵⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 55; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 294.

⁵⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 65; Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1878; V. takođe, u vezi s primjenom na unutrašnji oružani sukob, Odluka u predmetu *Hadžihasanović* od 16. jula 2003, par. 31.

⁵⁰⁹ Sudija Antonetti o tom pitanju govori u svom izdvojenom djelimično suprotnom mišljenju koje je priloženo ovoj Presudi.

⁵¹⁰ Odluka u predmetu *Hadžihasanović* od 12. novembra 2002., par. 66; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović* par. 39.

⁵¹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 67; Odluka u predmetu *Hadžihasanović* od 16. jula 2003, par. 22-23.

⁵¹² Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 75.

⁵¹³ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 75.

⁵¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 39; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 75.

⁵¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, tom 1, par. 113.

⁵¹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 87.

⁵¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 87.

mogućnosti da obezbijedi da njegovi podređeni djeluju u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom.⁵¹⁸

236. Vijeće se slaže s jurisprudencijom Međunarodnog suda prema kojoj odgovornost nadređenog, po samoj svojoj prirodi, budući da je riječ o odgovornosti zbog nečinjenja, ne zahtijeva uzročno-posljedičnu vezu između propusta nadređenog da djeluje i krivičnog djela koje su počinili njegovi podređeni.⁵¹⁹ Zahtijevanjem uzročno-posljedične veze doveo bi se u pitanje sam temelj odgovornosti nadređenog koja proizlazi iz njegovog zanemarivanja dužnosti da spriječi i kazni budući da bi zahtijevanje uzročno-posljedične veze zapravo podrazumijevalo da je on imao ulogu u zločinima koje su počinili njegovi podređeni, što bi promijenilo samu prirodu odgovornosti koja proizlazi iz člana 7(3) Statuta.⁵²⁰

2. Uslovi za primjenu člana 7(3) Statuta

237. Da bi se primijenila krivična odgovornost nadređenog, mora se pokazati, van razumne sumnje, postojanje odnosa subordinacije (a); da je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine ili da su počinili krivično djelo (b); te da nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi zločin ili da kazni počinioca (c).⁵²¹

a) Postojanje odnosa subordinacije

238. Odnos subordinacije postoji kada je podređeni koji je počinio zločin (i) pod efektivnom kontrolom optuženog, tj. kada optuženi ima stvarnu mogućnost da spriječi zločin ili da kazni podređenog koji ga je počinio (ii).⁵²²

i. Krivična djela koja su počinili podređeni

239. Primjena odgovornosti nadređenog zahtijeva prije svega da je neki podređeni počinio krivično djelo predviđeno članovima 2 do 5 Statuta. U tom pogledu, treba naglasiti da je nadređeni odgovoran zbog toga što nije spriječio zločin ili kaznio svog podređenog za počinjenje zločina, bilo da je on fizički počinio zločin ili je u njemu učestvovao prema vidovima predviđenim članom 7(1) Statuta, djelovanjem ili propustom.⁵²³ Nije nužno da podređeni budu identifikovani imenom, dovoljno je da se navede "kategorija" kojoj pripadaju

⁵¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 88.

⁵¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 76-77; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 398.

⁵²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 78; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 191.

⁵²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović* par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20.

⁵²² Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 375.

⁵²³ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21; Odluka u predmetu *Boškoski* od 26. maja 2006., par. 18 i dalje;

kao grupa, ili pak njihove službene funkcije.⁵²⁴ Da li odnos subordinacije između nadređenog i njegovog podređenog ide preko drugih podređenih koji su međukarike, u formalnopravnom smislu je nebitno.⁵²⁵ Prema tome, više nadređenih može se smatrati odgovornim i za samo jedan zločin koji je počinio neki podređeni budući nije nužno da odnos subordinacije između nadređenog i podređenog bude direktan ili neposredan.⁵²⁶ Vijeće primjećuje da je Petkovićeova odbrana u svom završnom podnesku iznijela tvrdnju da dva paralelna lanca komandovanja onemogućavaju da se utvrdi ko je vršio efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina.⁵²⁷ U tom pogledu, Vijeće podsjeća na jurisprudenciju Međunarodnog suda prema kojoj, ako je utvrđeno da je nadređeni odgovoran na osnovu člana 7(3) Statuta, paralelna individualna krivična odgovornost drugih nadređenih njega ne oslobađa njegove odgovornosti.⁵²⁸ Prema tome, Vijeće odbacuje argument koji je u svom završnom podnesku iznijela Petkovićeova odbrana.

ii. Test kontrole

240. Da bi se neki optuženi smatrao odgovornim za zločine koji su počinili njegovi podređeni, potrebno je utvrditi odnos subordinacije, koji proizlazi iz statusa nadređenog,⁵²⁹ bilo *de jure* bilo *de facto*.⁵³⁰ Odnos subordinacije se očituje u vršenju efektivne kontrole nad podređenima.⁵³¹ Ta kontrola je definisana kao "materijalne mogućnosti da se spriječi ili kazni kriminalno ponašanje",⁵³² i vrijedi za sve nadređene, kako za vojne komandante, tako i za sve civilne osobe koje imaju položaj nadređenog,⁵³³ kao i za vođe paravojnih grupa.⁵³⁴ Nije dovoljno da ta osoba ima samo mogućnost da utiče na druge.⁵³⁵ I konačno, Vijeće usvaja objašnjenje Pretresnog vijeća u predmetu *Halilović*, po kojem se odgovornost komandanta odnosi na sve komandante svih nivoa, bez obzira na njihovo mjesto u hijerarhiji, i uključuje odgovornost za zločine koje počine vojnici koji su privremeno stavljeni pod njegovu komandu ako je nad tim vojnicima u trenutku počinjenja zločina vršio efektivnu kontrolu.⁵³⁶

⁵²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 217; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 35.

⁵²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

⁵²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 303; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 363-366.

⁵²⁷ Završni podnesak Petkovićeove odbrane, par. 614-615.

⁵²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 296 i 302-303; Prvostepena presuda u predmetu *Alekovski*, par. 106.

⁵²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

⁵³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1881; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 522.

⁵³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 86; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 76-77.

⁵³² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256; Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 1037.

⁵³³ Drugostepena presuda u predmetu *Alekovski*, par. 76; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195-197 i 240.

⁵³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 356-357 i 363.

⁵³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 266; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 80.

⁵³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 61.

241. Odgovornost na osnovu člana 7(3) Statuta može proizaći iz *de jure* ili *de facto* vršenja funkcija komandanta.⁵³⁷ *De jure* vlast nije sinonim za efektivnu kontrolu kad je riječ o odgovornosti nadređenog, budući da to dvoje nije isto. Isto vrijedi i za *de facto* vlast: da bi se neko mogao smatrati krivično odgovornim za djela podređenih, *de facto* nadređeni mora nad njima vršiti vlast sličnu onoj koju vrši *de jure* nadređeni.⁵³⁸ Drugim riječima, i kao što ističe Praljkova odbrana u svom završnom podnesku,⁵³⁹ zahtijevani stepen *de facto* vlasti ili kontrole mora biti jednak onome koji se zahtijeva za *de jure* kontrolu.⁵⁴⁰

242. Stoga se ne može reći da navod o vršenju kako *de jure* tako i *de facto* vlasti predstavlja navod o posjedovanju efektivne kontrole.⁵⁴¹ Mada *de jure* vršenje funkcija komandanta omogućava prezumpciju o postojanju stvarne mogućnosti da se spriječi ili kazni kriminalno ponašanje, to nije dovoljno da se ona dokaže.⁵⁴² Potrebno je ne samo pokazati, od slučaja do slučaja,⁵⁴³ da je nadređeni imao mogućnost izdavanja naređenja, nego i da su ta naređenja izvršavana.⁵⁴⁴ U tom smislu, prezumpcija efektivne kontrole nije nepobitna. Potrebno je u stvari pokazati da je u trenutku počinjenja zločina od strane podređenog optuženi imao ovlaštenja i nadležnosti koje su sastavni dio te funkcije.⁵⁴⁵ Isto tako, članovi samoproglašene vlade koja ima *de facto* vlast mogu se smatrati odgovornima kao nadređene osobe ako imaju stvarnu mogućnost da izdaju naređenja i da postignu da njihovi podređeni ta naređenja izvršavaju.⁵⁴⁶

243. Vijeće primjećuje da je Prlićeva odbrana iznijela tvrdnju da u okviru vojnog sukoba, *de facto* vlast može imati veći značaj od *de jure* vlasti.⁵⁴⁷ U tom pogledu, Vijeće se slaže s jurisprudencijom Međunarodnog suda da će, u slučaju kada civilni rukovodioci vrše ovlaštenja veća od onih koja su im službeno dodijeljena, ta *de facto* situacija imati veći značaj i relevantnost od *de jure* situacije u kojoj bi nadređeni službeno imao ovlaštenja, ali to ne odgovara ovlaštenjima koje on efektivno vrši.⁵⁴⁸ Isto tako, Vijeće se slaže s konstatacijom

⁵³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 192; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 78.

⁵³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 416.

⁵³⁹ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 519.

⁵⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 51-55.

⁵⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 254.

⁵⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 91; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 85.

⁵⁴³ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 78; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 370.

⁵⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69; Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 1038.

⁵⁴⁵ V. konkretno Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197. Žalbeno vijeće je imalo priliku da objasni da, iako jurisprudencija Žalbenog vijeća u predmetu u Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* može stvoriti zabunu, izraz prezumpcija ne znači prebacivanje tereta dokazivanja na drugu stranu; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 20-21; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 92.

⁵⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 67.

⁵⁴⁷ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 55, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 281.

⁵⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 422; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 281.

Pretresnog vijeća u predmetu *Milutinović*, da je važna priroda vlasti koja se vrši, a ne izvor te vlasti.⁵⁴⁹

244. Pokazatelji efektivne kontrole su stvar dokaza⁵⁵⁰ i služe samo tome da pokažu da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počinitelaca kada je to primjereno.⁵⁵¹ Faktori koji ukazuju na položaj vlasti nekog optuženog i njegovu efektivnu kontrolu uključuju: zvaničnu funkciju optuženog,⁵⁵² način na koji je imenovan,⁵⁵³ njegovu *de jure* ili *de facto* moć da izdaje naređenja,⁵⁵⁴ moć da izdaje naređenja za borbeno angažovanje i za prepotčinjavanje jedinica,⁵⁵⁵ učinak koji su imala njegova naređenja,⁵⁵⁶ raspolaganje materijalno-tehničkim sredstvima i ljudstvom⁵⁵⁷ i njegova ovlaštenja za primjenu disciplinskih mjera.⁵⁵⁸

b) Element svijesti: "znao ili je bilo razloga da zna"

245. Vijeće najprije podsjeća da, kao što navodi i Čorićeva odbrana u svom završnom podnesku,⁵⁵⁹ kako bi se nadređeni smatrao odgovornim za krivična djela koja su počinili njegovi podređeni, on mora biti svjestan da nad njima vrši efektivnu kontrolu.⁵⁶⁰

246. Odgovornost nadređenog nije oblik striktnosti jer je nužno da se utvrdi element znanja.⁵⁶¹ U tom pogledu, tužilaštvo mora dokazati: 1) da je nadređeni stvarno znao, s obzirom na direktne i indirektne dokaze kojima je raspolagao, da njegovi podređeni čine, da se spremaju da počine, ili su počinili⁵⁶² krivična djela iz članova 2 do 5 Statuta (i); ili 2) da je nadređeni imao u svom posjedu informacije koje su bile takve prirode da je u najmanju ruku mogao biti upozoren na takav rizik jer su ukazivale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili takve zločine ili su se spremali da ih počine (ii)⁵⁶³. Procjenu elementa svijesti koji se traži članom 7(3) Statuta valja izvršiti imajući u vidu

⁵⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, par. 401.

⁵⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 254; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 366 i 392.

⁵⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 206.

⁵⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 418; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 62.

⁵⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 62; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 58.

⁵⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 199.

⁵⁵⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 62; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 393-397.

⁵⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69.

⁵⁵⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 62.

⁵⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 62; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 767.

⁵⁵⁹ Završni podnesak Čorićeve odbrane, par. 56.

⁵⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 316.

⁵⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 92.

⁵⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 346; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 839.

⁵⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 223, 241; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 63.

specifične okolnosti svakog slučaja, uzimajući u obzir specifičnu situaciju dotičnog nadređenog u datom trenutku.⁵⁶⁴

i. Stvarno znanje

247. Stvarno znanje nadređenog se ne može prezimirati i može se dokazati direktnim i indirektnim dokazima.⁵⁶⁵ U načelu, stvarno znanje koje se zahtijeva isto je za vojne komandante koji vrše *de jure* ili *de facto* vlast i za civilne nadređene koji imaju *de facto* vlast, iako se za stvarno znanje nadređenih koji imaju *de facto* vlast i moć zahtijeva viši nivo dokazivanja.⁵⁶⁶ *De jure* položaj vojnog komandanta, koji je *a priori* dio organizovane strukture s utvrđenim sistemima izvještavanja i nadzora, omogućava da se lakše dokaže stvarno znanje.⁵⁶⁷

248. Među indicijama koje omogućavaju da se izvede zaključak o stvarnom znanju je sljedeće: broj, vrsta i razmjeri protivpravnih djela, period u kom su protivpravna djela izvršena, broj i vrsta angažovanih jedinica, eventualna logistika, geografska lokacija djela, rasprostranjenost djela, taktički tempo operacija, *modus operandi* sličnih protivpravnih djela, angažovani oficiri i osoblje, te mjesto na kojem se komandant u vrijeme počinjenja tih djela nalazio.⁵⁶⁸ Među značajnim pokazateljima znanja može biti blizina zločina mjestu službovanja nadređenog, kao i ponavljanje zločina.⁵⁶⁹ *A contrario*, što je veća fizička udaljenost nadređenog od mjesta zločina, to je veći broj dodatnih pokazatelja potreban kako bi se dokazalo njegovo stvarno znanje.⁵⁷⁰ Položaj nadređenog predstavlja važan pokazatelj znanja, mada ne odlučujući.⁵⁷¹

ii. Element svijesti "bilo je razloga da zna"

249. Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, "bilo je razloga da [nadređeni] zna" ako je imao na raspolaganju konkretne informacije koje su ga mogle upozoriti na počinjena krivična djela ili na rizik da njegovi podređeni počine takva djela.⁵⁷² Nije nužno da se pokaže da je optuženi stvarno raspolagao informacijama o počinjenim krivičnim djelima. Dovoljno je

⁵⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 101.

⁵⁶⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 427; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 386.

⁵⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 428; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 320.

⁵⁶⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 428; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 66.

⁵⁶⁸ Izvještaj komisije eksperata, UN Doc.S/1994/674 par. 58, citirano, konkretno, u Prvostepenoj presudi u predmetu *Čelebići*, par. 386; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 427.

⁵⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 80; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 66.

⁵⁷⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 66.

⁵⁷¹ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 319; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 71.

da su informacije kojima je raspolagao ukazivale na potrebu dodatne istrage kako bi se utvrdilo da li su njegovi podređeni počinili takve zločine ili su se spremali da ih počine.⁵⁷³ Žalbeno vijeće je objasnilo da ponašanje optuženog može biti osnova za krivičnu odgovornost, ne zbog toga što je namjerno propustio da se informiše⁵⁷⁴ nego zbog toga što je imao mogućnost da zna, ali svjesno tu mogućnost nije iskoristio.⁵⁷⁵ Žalbeno vijeće je odbilo da prihvati kriminalni nehat kao osnovu za odgovornost nadređenog.⁵⁷⁶ Naime, dužnost vojnog komandanta da zna ne postoji u međunarodnom običajnom pravu, a isto vrijedi i za civilne nadređene.⁵⁷⁷ Dakle, nadređeni nije odgovoran zbog toga što je "trebao da zna",⁵⁷⁸ nego zato što je imao mogućnost da zna i da je mogao reagovati, ali da tu mogućnost nije iskoristio.⁵⁷⁹

250. Što se tiče informacija kojima je nadređeni raspolagao, dovoljno je da to budu opšte informacije.⁵⁸⁰ Naime, da bi se nadređeni proglasio krivim na osnovu člana 7(3) Statuta, dovoljno je dokazati da je on raspolagao informacijama koje su dovoljno alarmantne da bi bile razlog za daljnju istragu.⁵⁸¹ Shodno tome, može se smatrati da je vojni komandant imao potrebno znanje ako je dobio informaciju da su neki od vojnika pod njegovom komandom nasilnog ili nestabilnog karaktera, da su prije polaska na zadatak konzumirali alkohol, ili je znao za njihovu kriminalnu reputaciju ili manjak profesionalizma.⁵⁸² Pretresno vijeće u predmetu *Hadžihasanović* je zaključilo da nadređeni, u zavisnosti od okolnosti predmeta,⁵⁸³ propuštajući da preduzme kaznene mjere u pogledu zločina za koje zna, ima razloga da zna da postoji stvaran i objektivni rizik da se ta protivpravna djela ponove.⁵⁸⁴

251. Međutim, Vijeće se slaže s jurisprudencijom Međunarodnog suda po kojoj se prethodna saznanja optuženog moraju tumačiti limitativno, pošto to znanje proizlazi iz

⁵⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238 i 241; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 95.

⁵⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238 i 241; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 369.

⁵⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62.

⁵⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 63 i 406.

⁵⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 34-35.

⁵⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 240.

⁵⁷⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 435.

⁵⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226.

⁵⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238; Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 1042.

⁵⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 304. Pretresno vijeće u predmetu *Strugar* zaključilo je da sama činjenica da je Pavle Strugar znao za rizik da će njegove snage protivpravno bombardovati stari grad nije bila dovoljna da se utvrdi element svijesti definisan u članu 7(3) Statuta i da je, zbog toga, trebalo da on zna da je postojala "realna [...] verovatnoća" ili "očigledan i znatan rizik" u vezi s tim (Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 416-417). Žalbeno vijeće je zaključilo da je Pretresno vijeće pogriješilo.

⁵⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 437; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 68.

⁵⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 30.

ponavljanja sličnih kažnjivih radnji i takvih okolnosti da te radnje nisu mogle biti izolovana pojava, jer ih je počinila jedna prepoznatljiva grupa podređenih.⁵⁸⁵

252. I na kraju, Žalbeno vijeće je naglasilo da su znanje o krivičnim djelima i znanje o kažnjivom ponašanju neke osobe, i pravno i činjenično, dvije različite stvari.⁵⁸⁶

c) Neizvršavanje dužnosti da se spriječe zločini ili kazne počiniooci

253. U jusiprudenciji Međunarodnog suda ističe se da nadređeni, kako bi ispunio svoju dužnost da spriječi zločine podređenih ili da kazni počinioce, nema obavezu da učini nemoguće, a pitanje koje se postavlja jeste za koje mjere treba smatrati da su bile u okviru njegovih ovlaštenja, tj. koje mjere su bile u granicama njegovih stvarnih mogućnosti.⁵⁸⁷ Drugim riječima, mora se dokazati da nadređeni nije preduzeo "nužne i razumne" mjere⁵⁸⁸ koje bi mu omogućile (i) da ispunji svoju dužnost da spriječi (ii) ili da kazni (iii) zločine koje su počinili njegovi podređeni.

i. Nužne i razumne mjere

254. Žalbeno vijeće je podsjetilo da "ono što čini [nužne i razumne] mjere nije pitanje materijalnog prava, nego dokazivanja",⁵⁸⁹ a da li je neki nadređeni izvršio svoju dužnost da spriječi zločin ili da kazni počinioce u skladu s članom 7(3) Statuta pitanje je koje treba razmotriti "od slučaja do slučaja"⁵⁹⁰ i s obzirom na posebne okolnosti svakog slučaja. Konkretno, kao što naglašava Ćorićeva odbrana,⁵⁹¹ ono što treba navesti u Optužnici jeste ponašanje optuženog koje omogućava da se zaključi da on nije preduzeo nužne i razumne mjere.⁵⁹² Ne može se isključiti mogućnost da je, u okolnostima konkretnog predmeta, dovoljno da nadređeni preduzme disciplinske mjere da bi izvršio svoju dužnost na osnovu člana 7(3) Statuta da kazni počinioce zločina. Drugim riječima, to da li su preduzete mjere bile isključivo disciplinske, krivične ili kombinacija jednih i drugih, ne određuje samo po sebi da li je nadređeni ispunio svoju dužnost sprečavanja ili kažnjavanja iz člana 7(3) Statuta.⁵⁹³

⁵⁸⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 133.

⁵⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 118.

⁵⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 58-59: Žalbeno vijeće je zaključilo da Pretresno vijeće nije napravilo grešku kad na osnovu znanja nadređenog za krivično djelo nije izvelo zaključak o kažnjivom ponašanju podređenih.

⁵⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 142.

⁵⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 839.

⁵⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Bošković*, par. 259.

⁵⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković*, par. 259; Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 1044.

⁵⁹¹ V. Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 63.

⁵⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 218.

⁵⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 33.

255. Nadalje, Vijeće napominje da Ćorićeva odbrana u svom završnom podnesku podsjeća da je Pretresno vijeće u predmetu *Hadžihasanović* zaključilo da, što se tiče razumnosti mjera, ne postoji pravilo međunarodnog običajnog prava po kojem bi postojala obaveza država da krivično gone za ratne zločine na osnovu isključivo međunarodnog humanitarnog prava i da se, prema tome, ne može zapovjedniku prigovoriti zbog toga što se pridržava nacionalnog prava da bi utvrdio koje su njegove obaveze prema podređenima.⁵⁹⁴ Vijeće napominje da je Pretresno vijeće u predmetu *Hadžihasanović* na pitanje koje je pokrenulo tužilaštvo o broju predmeta koje su rješavali Okružni vojni sud u Zenici i Okružno vojno tužilaštvo u Travniku, u vezi s pripadnicima ABiH optuženim za "ratne zločine", analiziralo situaciju u međunarodnom običajnom pravu i u vezi s tim uzelo u obzir praksu, kao i *mens rea* država kad je riječ o eventualnoj obavezi zemalja da krivično gone za ratne zločine na osnovu inkriminacija ratnih zločina u međunarodnom pravu, uz potpuno isključenje njihove karakterizacije u domaćem krivičnom pravu,⁵⁹⁵ i zaključilo da u međunarodnom običajnom pravu ne postoji takvo pravilo za države pa tako ni za jurisdikcije RBiH.⁵⁹⁶ Vijeće prihvata jurisprudenciju Međunarodnog suda u vezi s tim.

ii. Obaveza sprečavanja

256. Jurisprudencija Međunarodnog suda razlikuje dvije obaveze nadređenog: jedna je da spriječi počinjenje zločina, a druga da kazni počinitelje.⁵⁹⁷ Obaveza kažnjavanja i obaveza sprečavanja su dvije zasebne obaveze.⁵⁹⁸ Prema tome, nadređeni je krivično odgovoran za propust da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi počinjenje zločina, bez obzira na to da li je nakon počinjenja zločina preduzeo kaznene mjere. Propust da se spriječi nipošto se ne može "ispraviti" naknadnim kažnjavanjem podređenih.⁵⁹⁹

257. Svrha odgovornosti nadređenog iz člana 7(3) za propust jeste poštovanje pravila humanitarnog prava. Nadređeni stoga ima opštu obavezu da vrši kontrolu nad djelima svojih podređenih i da obezbijedi da oni budu valjano informisani o odgovornostima koje imaju prema međunarodnom pravu.⁶⁰⁰ Premda je evidentno da se komandantu ne može pripisati krivična odgovornost za neizvršenje ove opšte obaveze, ono se može uzeti u obzir prilikom

⁵⁹⁴ Završni podnesak Ćorićeva odbrane, par. 61, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Hadžihasanović*, par. 260.

⁵⁹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 249-258.

⁵⁹⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 260-261.

⁵⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 125.

⁵⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 92-94.

⁵⁹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 126.

⁶⁰⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 87; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 146.

ocjenjivanja činjeničnih okolnosti predmeta.⁶⁰¹ S druge strane, poštovanje ove opšte obaveze nije samo po sebi dovoljno da komandant izbjegne krivičnu odgovornost u slučaju kada nije ispunio svoju posebnu obavezu da preduzme mjere da spriječi krivična djela za koja je znao.⁶⁰²

258. Doseg obaveze sprečavanja u nekom datom slučaju ovisi o stvarnoj mogućnosti nadređenog da djeluje.⁶⁰³ Njegova posebna obaveza mijenja se ovisno o njegovom položaju i ovlaštenjima koja su mu dodijeljena.⁶⁰⁴ Ona se stoga analizira za svaki slučaj posebno, ali mora biti ostvarena preduzimanjem mjera koje su konkretne i u uskoj vezi s ponašanjem koje nastoje spriječiti.⁶⁰⁵ Takođe, obaveza nadređenog da spriječi zločin postoji u svakoj fazi prije nego što njegovi podređeni počine zločin ukoliko on zna ili je bilo razloga da zna da se sprema počinjenje takvog zločina.⁶⁰⁶

259. Nadalje, dužnost da se zločin zaustavi priznata je u praksi i pripada u područje obaveze sprečavanja.⁶⁰⁷ Ta obaveza da se zločin "zaustavi" trebala bi se posmatrati kao odgovor na obavezu nadređenog da spriječi jer joj je cilj da spriječi da se zločini nastave.⁶⁰⁸ Osim toga, kao što je konstatovalo Pretresno vijeće u predmetu *Hadžihasanović*, mada se dužnost sprečavanja razlikuje od dužnosti kažnjavanja, postoje situacije kada su te dužnosti povezane jer jedna može biti posljedica druge.⁶⁰⁹ Dakle, neispunjavanje obaveze kažnjavanja za počinjeno krivično djelo povlači odgovornost optuženog za podržavanje sličnog ponašanja u budućnosti.⁶¹⁰

iii. Obaveza kažnjavanja

260. Obaveza kažnjavanja nastupa isključivo nakon počinjenja zločina.⁶¹¹ Kao i u slučaju obaveze sprečavanja, doseg obaveze kažnjavanja ovisi o stepenu efektivne kontrole i stvarnih mogućnosti nadređenog.⁶¹² Ako nadređeni nema ovlaštenje da sam kazni, obaveza

⁶⁰¹ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 88.

⁶⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 88; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 151.

⁶⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 152.

⁶⁰⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 375; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 152.

⁶⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 155.

⁶⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 79 i 90, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 416; Prvostepena presuda u predmetu *Delić*, par. 72.

⁶⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 264; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 127.

⁶⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 446; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 127.

⁶⁰⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 128.

⁶¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 156.

⁶¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83.

⁶¹² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski*, par. 231.

kažnjavanja uključuje u najmanju ruku obavezu da se zločini ispituju ili da se provede istraga, da se utvrde činjenice i da se o njima obavijeste nadležni organi.⁶¹³ Nadređeni ne mora biti osoba koja sama kažnjava, ali on ima važnu ulogu u disciplinskom postupku.⁶¹⁴ Adekvatnost preduzetih sankcija određuje se prema tome što je nužno i razumno s obzirom na činjenice konkretnog slučaja,⁶¹⁵ a to je više stvar ocjene dokaza nego materijalnog prava.⁶¹⁶

261. Pretresno vijeće u predmetu *Strugar* ponovo je pomenulo obavezu provođenja istrage kao primjer razumne mjere kojom nadređeni ispunjava svoju dužnost da kazni i podsjetilo je na jurisprudenciju poslijeratnih vojnih sudova, da bi zaključilo kako su činjenica da je nadređeni zahtijevao izvještaj o incidentu i to da je provedna istraga bila detaljna bitni elementi pomoću kojih se ocjenjuje da li je on izvršio svoju dužnosti da reaguje.⁶¹⁷ U svrhu primjene člana 7(3) Statuta, izvještaj nadređenog dostavljen organima zaduženim za istragu mora moći dovesti do službene istrage u vezi s inkriminiranim djelima. Ako se pak pokaže da provedena istraga nije zadovoljavajuća zbog propusta organa zaduženih za istragu, te ako ti propusti nisu povezani s nadređenim i on za njih nije znao, nadređeni ne može biti odgovoran na osnovu člana 7(3) Statuta.⁶¹⁸ Osim toga, u situaciji kad su, uz to, osobe kojima je nadređeni mogao prijaviti protivpravne radnje iste one osobe koje su ih naredile, on ne može biti proglašen krivim na osnovu člana 7(3) Statuta⁶¹⁹.

C. Pitanje kumulativne odgovornosti na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta

262. Budući da se u Optužnici takođe navodi da su svi optuženi krivično odgovorni kao nadređeni,⁶²⁰ potrebno je da se razmotri pitanje kumulativne odgovornosti na osnovu člana 7(1) i člana 7(3) Statuta.

263. U jurisprudenciji Međunarodnog suda jasno je utvrđeno da, iako se odredbe člana 7(1) i člana 7(3) Statuta odnose na različite oblike krivične odgovornosti, ne bi bilo primjereno nekog optuženog proglasiti krivim za isto djelo i na osnovu člana 7(1) i na osnovu

⁶¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 97.

⁶¹⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 99-100; Prvostepena presuda u predmetu *Dorđević*, par. 1889.

⁶¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Boškovski*, par. 234; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 177.

⁶¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72.

⁶¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 175.

⁶¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Boškovski*, par. 231, 234 i 268-270; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 435-436 i 439.

⁶¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 127; Prvostepena presuda u predmetu *Popović*, par. 1046.

⁶²⁰ Optužnica par. 228.

člana 7(3).⁶²¹ Kada se optuženi tereti za isto djelo na osnovu oba člana i kada su zadovoljeni pravni uslovi za to, pretresno vijeće treba donijeti osuđujuću presudu samo na osnovu člana 7(1) i nadređeni položaj optuženog smatrati otežavajućim faktorom prilikom odmjeravanja kazne.⁶²²

264. U svom završnom podnesku Prlićeva odbrana navodi da je u jurisprudenciji prihvaćeno da se optuženi, kada se istovremeno tereti za nečinjenje na osnovu člana 7(1) i na osnovu člana 7(3) Statuta, može proglasiti odgovornim na osnovu člana 7(3) Statuta.⁶²³ U vezi s tim, Pretresno vijeće u predmetu *Milutinović* je, doista, smatralo da, kada su vidovi odgovornosti iz člana 7(1) realizovani putem nečinjenja, nije primjereno da se članu 7(1) da prednost u odnosu na član 7(3).⁶²⁴ Pretresno vijeće u predmetu *Milutinović* smatralo je da Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić* ne onemogućava izricanje osuđujuće presude na osnovu člana 7(3) ako su oblici odgovornosti iz člana 7(1) realizovani samo putem nečinjenja.⁶²⁵

265. Međutim, Vijeće je mišljenja da je Žalbeno vijeće u predmetu *Blaškić* jasno konstatovalo da će, kada je nadređeni optužen za krivično djelo nečinjenjem istovremeno i na osnovu 7(1) i na osnovu člana 7(3) Statuta prednost, u pravilu, imati odgovornost na osnovu člana 7(1).⁶²⁶ Zbog toga se Vijeće ne može složiti s argumentom Prlićeve odbrane i smatra da se u slučaju kumulativnih osuda na osnovu članova 7(1) i 7(3) Statuta, za krivična djela počinjena nečinjenjem primjenjuje pravilo po kojem se prednost daje članu 7(1).⁶²⁷

POGLAVLJE 2: PRAVILA U VEZI S DOKAZIMA

266. Vijeće će ovdje iznijeti pravila u vezi s dokazima kojima se rukovalo sve vrijeme trajanja postupka, uključujući i vijećanje.

267. Na osnovu člana 21(3) Statuta i pravila 87(A) Pravilnika, svaka osoba smatra se nevinom sve dok se njena krivica ne dokaže van svake razumne sumnje. Nadalje, u jurisprudenciji Međunarodnog suda je utvrđeno da je teret dokazivanja na tužilaštvu i da ono mora dokazati svaki element krivičnih djela i vidova odgovornosti kako bi se krivica

⁶²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 33 i 34; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91 i 92.

⁶²² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 33 i 34; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91 i 92.

⁶²³ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 63, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Milutinović*, par. 79 (Tom I) i na Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 355.

⁶²⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, par. 79 (Tom I); Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 555.

⁶²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović*, par. 79 (tom I); Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 555.

⁶²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 664, fusnota 1386.

⁶²⁷ V. prethodni paragraf.

optuženih dokazala van svake razumne sumnje.⁶²⁸ Vijeće ističe da nije sistematski koristilo izraz "van svake razumne sumnje" u svim činjeničnim zaključcima i u zaključcima u vezi s odgovornošću optuženih u ovoj presudi, ali da je taj standard primijenilo u svojoj analizi i u cijeloj presudi donoseći te zaključke.

268. Vijeće je u ovom predmetu saslušalo i prihvatilo 1) iskaze svjedoka tužilaštva i odbrane u sudnici, 2) dokumente koji su predloženi u sudnici posredstvom svjedoka koji su svjedočili pred Vijećem, uključujući izvještaje vještaka i ranije izjave, prihvaćene na osnovu člana 92ter Pravilnika, 3) pismene izjave i transkripte svjedočenja svjedoka pred drugim pretresnim vijećima Međunarodnog suda na osnovu pravila 92bis Pravilnika, 4) pismene izjave svjedoka prihvaćene na osnovu pravila 92quater Pravilnika, 5) dokumente prihvaćene putem pismenih zahtjeva⁶²⁹ i 6) činjenice o kojima je presuđeno koje je Vijeće formalno primilo na znanje na osnovu pravila 94(B) Pravilnika.⁶³⁰ Do kraja suđenja, Vijeće je saslušalo 207 svjedoka *viva voce* i svjedoka na osnovu pravila 92ter, prihvatilo 118 izjava svjedoka na osnovu pravila 92bis i 92quater, te je prihvatilo 3.398 dokumentarnih dokaza putem pismenih zahtjeva⁶³¹ i 6.358 dokumenata posredstvom svjedoka koji su svjedočili na suđenju, dakle ukupno 9.756 dokumentarnih dokaza.

269. Vijeće je te dokaze ocijenilo u skladu sa Statutom, Pravilnikom i jurisprudencijom Međunarodnog suda. U slučajevima kada ni u Pravilniku ni u jurisprudenciji ne postoji relevantno pravilo, Vijeće je primijenilo pravila o dokazima koja su primjerena da bi se došlo do pravedne odluke o datoj stvari, u duhu Statuta i opštih pravnih načela.⁶³² U tu svrhu, Vijeće je tokom postupka izdalo nekoliko Smjernica u vezi s izvođenjem dokaza tužilaštva i odbrane.⁶³³

270. Vijeće smatra da je potrebno da u daljem tekstu objasni pristup koji je usvojilo u pogledu pravila u vezi s dokazima, kao i pravila koja je primijenilo tokom prihvatanja dokaza i tokom ocjene dokaza uvrštenih u spis, bez obzira na prirodu prihvaćenih dokaza (dokumentarni, vizuelni, pismena i usmena svjedočenja). Dakle, Vijeće će najprije analizirati

⁶²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 55; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 108-109.

⁶²⁹ Dokumenti prihvaćeni putem pismenih zahtjeva na osnovu Smjernice br. 6 (tužilaštvo) iz Odluke od 29. novembra 2006., str. 8, i Smjernice br. 9 (timovi odbrane) u Odluci od 24. aprila 2008., str. 10 i 11. V. takođe "Usvajanje smjernica za vođenje postupka" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁶³⁰ Vijeće je formalno primilo na znanje 270 činjenica. V. "Formalno primanje na znanje" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁶³¹ V. "Smjernice u vezi s prihvatanjem dokaza" u razmatranjima Vijeća u vezi s dokazima. U skladu sa gorepomenutim Smjericama br. 6 i 9.

⁶³² Pravilo 89(B) Pravilnika.

pravila u vezi s prihvatanjem dokaza, a zatim pravila u vezi s ocjenom dokaza uvrštenih u spis.

Dio 1: Pravila u vezi s prihvatanjem dokaza

271. Pravila u vezi s prihvatanjem dokaza koje je Vijeće primijenilo tokom postupka zasnivaju se na (I) opštim pravilima o prihvatanju dokaza, (II) na Smjernicama koje su usvojene specijalno za ovaj predmet i konačno (III) na primjeni u ovom predmetu pravila za prihvatanje dokaza u vezi sa zločinima koje su počinile druge strane u sukobu (odbrana *tu quoque*).

I. Opšta pravila o prihvatanju dokaza koje je Vijeće primijenilo u ovom predmetu

272. U skladu s pravilom 89(C) i (D) Pravilnika, Vijeće može prihvatiti svaki relevantni dokaz za koji smatra da ima dokaznu vrijednost i može izuzeti svaki dokaz nad čijom dokaznom vrijednošću znatno preteže potreba da se osigura pravično suđenje. Pravilo 89(C) Pravilnika time Vijeću daje diskreciona ovlaštenja u vezi s prihvatanjem relevantnih dokaza za koje smatra da imaju dovoljnu dokaznu vrijednost.⁶³⁴ Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, neki dokaz ima dokaznu vrijednost kada se njime dokazuje neko sporno pitanje⁶³⁵ i relevantan je u fazi prihvatanja dokaza kada se odnosi na suštinsko pitanje u datom predmetu i u Optužnici.⁶³⁶ Takođe, Vijeće je ispitalo pouzdanost (uključujući i autentičnost) dokaza za koje je traženo da budu prihvaćeni kao komponentu prihvatljivosti jer za dokument, da bi bio prihvatljiv kao dokaz, mora postojati *prima facie* dokaz njegove pouzdanosti.⁶³⁷

273. Tokom postupka, Vijeće je pozvalo strane da naprave izbor dokumenata i drugih dokaznih predmeta koje će predložiti kako bi se obezbijedilo pravilno presuđivanje o

⁶³³ V. Odluka od 29. novembra 2006. i Odluka od 24. aprila 2008. Za više detalja, v. "Usvajanje smjernica za vođenje postupka" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁶³⁴ Odluka u predmetu *Halilović* od 19. augusta 2005., par. 14; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR-73.13, "Odluka po Objedinjenoj interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na naloge Pretresnog vijeća od 6. i 9. oktobra 2008. o prihvatanju dokaza", 12. januar 2009., par. 15. V. takođe u vezi s tim odluke Vijeća i posebno "Odluka po Zahtjevu tužioca da se izuzme iskaz Dragana Pinjuha", javno, 17. februara 2009.

⁶³⁵ Odluka od 13. jula 2006., str. 4; *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-T, "Odluka po Zahtjevu odbrane Envera Hadžihasanovića za mjere koje se tiču UNHCR-a", 22. jun 2005., par. 17 i 18.

⁶³⁶ *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR-73.13, "Odluka po Objedinjenoj interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na naloge Pretresnog vijeća od 6. i 9. oktobra 2008. o prihvatanju dokaza", 12. januar 2009., par. 17.

⁶³⁷ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-T, "Odluka o prihvatljivosti nekih spornih dokumenata i dokumenata označenih u svrhu identifikacije", javno, 16. juli 2004., par. 2, gdje se poziva na *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, predmet br. IT- 99-36-T, "Nalog o standardima za prihvatanje dokaza", 15. februar 2002., par. 25.

predmetu i dovršenje postupka u razumnom roku.⁶³⁸ Vijeće je, dakle, strogo primjenjivalo, često na osnovu odluke većine,⁶³⁹ pravilo 89(C) Pravidnika i kriterijume relevantnosti i dokazne vrijednosti iz tog pravila.⁶⁴⁰ Takođe je ograničilo prihvatanje dokaza u okvir jurisprudencije Međunarodnog suda pod uslovom da takvo ograničenje ima legitimnu svrhu.⁶⁴¹

274. Vijeće je, često na osnovu odluke većine,⁶⁴² ograničavalo prihvatanje dokumenata, naređenja, dozvola za transport i dostavnica za pošiljke materijalno-tehničkih sredstava (dalje u tekstu: MTS) za ABiH preko ili iz Hrvatske, koje su predložili neki timovi odbrane.⁶⁴³ Vijeće je, konkretno, smatralo da lokacije na koje je MTS isporučen ABiH ne omogućavaju da se uspostavi veza između dokumenata za koje se traži prihvatanje i Optužnice⁶⁴⁴ i da su ti dokumenti previše neodređeni u odnosu na navode u Optužnici zato što ne donose nikakvu informaciju koja bi mogla doprinijeti boljem razumijevanju ili ocjeni dokaza koji su već uvršteni u spis u vezi s MTS-om.⁶⁴⁵ Osim toga, Vijeće je smatralo da je velik broj dokumenata u vezi s MTS-om nepotreban jer se ne tiču nekog suštinskog ili spornog pitanja u predmetu, s obzirom na to da tužilaštvo ne osporava činjenicu da je na određenim područjima i u određenim periodima postojala saradnja između vojske Republike Hrvatske, HVO-a i Armije BiH ni da je, konkretno, u periodu od 1991. do 1995. godine vojska Republike Hrvatske slala oružje Armiji BiH.⁶⁴⁶

275. Vijeće je takođe primijenilo stroga ograničenja prilikom prihvatanja takozvanih "novih" dokumenata⁶⁴⁷ u skladu sa svojim Odlukom od 27. novembra 2008. i Odlukom

⁶³⁸ Odluka od 13. jula 2006., str.1 6.

⁶³⁹ V. konkretno "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedočenjem Milivoja Petkovića", javno, 1. jun 2010.; "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedočenjem", javno, 15. februar 2010. i suprotna mišljenja sudije Antonettija u vezi s tim nalozima.

⁶⁴⁰ Odluka od 28. aprila 2006., par. 8; Odluka od 13. jula 2006., str. 4 i 6.

⁶⁴¹ Odluka od 13. jula 2006., str. 5.

⁶⁴² V. konkretno "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedočenjem Slobodana Praljaka", javno, 15. februar 2010., i "Odluka po zahtjevu Praljke odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 1. april 2010.

⁶⁴³ V. takođe "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedokom Anđelkom Makarom", javno, 29. april 2009.; "Nalog po Zahtjevu za prihvatanje dokaza u vezi sa svjedokom Marijem Milošem", javno, 7. maj 2009.; "Nalog po Zahtjevu za prihvatanje dokaza u vezi sa svjedokom Dragutinom Čehulićem", javno, 11. maj 2009.

⁶⁴⁴ "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedokom Anđelkom Makarom", javno, 29. april 2009.; "Nalog po Zahtjevu za prihvatanje dokaza u vezi sa svjedokom Marijem Milošem", javno, 7. maj 2009.; "Nalog po Zahtjevu za prihvatanje dokaza u vezi sa svjedokom Dragutinom Čehulićem", javno, 11. maj 2009.

⁶⁴⁵ "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja vlasti i oružanih snaga Herceg-Bosne sa vlastima i oružanim snagama ABiH)", javno, 21. jul 2009., par. 27.

⁶⁴⁶ "Nalog po Zahtjevu za prihvatanje dokaza u vezi sa svjedokom Marijem Milošem", javno, 7. maj 2009., str. 3.

⁶⁴⁷ Vijeće je koristilo izraz "novi dokumenti" za dokumente koje Vijeće još nije prihvatilo i čije prihvatanje je tražila strana koja je već završila svoje izvođenje dokaza. V. Odluka od 27. novembra 2008. u vezi s novim dokumentima, par. 13.

Žalbenog vijeća od 26. februara 2009.⁶⁴⁸ Dakle, dokumenti kojima se dokazuje krivnja nekog optuženog koji nisu prihvaćeni u fazi izvođenja dokaza neke od strana u postupku – zbog toga što su tužilaštvo ili neki od timova odbrane završili svoje izvođenje dokaza – mogli kasnije biti prihvaćeni osim ako je strana koja je tražila prihvatanje tih "novih dokumenata" pokazala da postoje izuzetne okolnosti koje opravdavaju njihovo prihvatanje u interesu pravde.⁶⁴⁹ S druge strane, Vijeće je smatralo da je predočavanje "novih dokaza" tokom unakrsnog ispitivanja, kako bi se osporila vjerodostojnost svjedoka ili osvježilo njegovo pamćenje, moguće i da prihvatanje "novih dokaza" s ciljem osporavanja vjerodostojnosti treba analizirati od slučaja do slučaja, u skladu s pravilom 89(C) Pravilnika.⁶⁵⁰

II. Smjernice u vezi s prihvatanjem dokaza

276. Vijeće je usvojilo određeni broj "smjernica" za vođenje postupka i prihvatanje dokaza.⁶⁵¹ Vijeće je konkretno odlučilo da se dokumenti u načelu uvrštavaju u spis posredstvom svjedoka koji na suđenju svjedoči o njihovoj pouzdanosti, relevantnosti i dokaznoj vrijednosti,⁶⁵² ali da strane ipak mogu podnijeti Vijeću pismene zahtjeve kojima traže prihvatanje dokumentarnih dokaza.⁶⁵³

277. Što se tiče zahtjeva za prihvatanje dokaza posredstvom svjedoka, formulisana su određena pravila,⁶⁵⁴ na primjer pravilo po kojem se strana koja u sudnici predočava samo dio dokaznog predmeta na suđenju mora ograničiti na to da traži uvrštavanje u spis samo tog dijela,⁶⁵⁵ ili pak pravilo da strana koja želi da se u spis uvrsti dokazni predmet koji je predočen svjedoku na pretresu to čini putem spiska koji je podnijet na suđenju prema detaljnom rasporedu koji je odredilo Vijeće.⁶⁵⁶

⁶⁴⁸ Odluka od 27. novembra 2008. u vezi sa novim dokazima; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR-73.14, "Odluka po interlokutornoj žalbi na Odluku Pretresnog vijeća o predočavanju dokumenata tužioca tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka odbrane", javno, 26. februar 2009. V. takođe "Usvajanje smjernica za vođenje postupka" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁶⁴⁹ Odluka od 27. novembra 2008. u vezi sa novim dokazima, par. 23.

⁶⁵⁰ Odluka od 27. novembra 2008. u vezi sa novim dokazima, par. 24.

⁶⁵¹ V. "Usvajanje smjernica za vođenje postupka" u Istorijatu postupka (Dodatak 2). Vijeće primjećuje da je pretpretresni sudija, sudija Antonetti, tokom pretpretresnog postupka predložio određeni broj smjernica za odvijanje postupka u odluci od 1. marta 2006. pod naslovom "Radna verzija smjernica za prihvatanje dokaza i efikasno vođenje postupka", kojom su strane pozvane da iznesu mišljenje o smjernicama, a taj prijedlog je izmijenjen Odlukom Vijeća od 28. aprila 2006.

⁶⁵² Smjernica br. 1 iz Odluke od 13. jula 2006.; Smjernica br. 8 iz Odluke od 24. aprila 2008.

⁶⁵³ Smjernica br. 6 iz Odluke od 29. novembra 2006.; Smjernica br. 9 iz Odluke od 24. aprila 2008.

⁶⁵⁴ Smjernica br. 8 iz Odluke od 24. aprila 2008.

⁶⁵⁵ Smjernica br. 4 iz Odluke od 13. jula 2006.; Smjernica br. 8 iz Odluke od 24. aprila 2008.

⁶⁵⁶ Odluka od 24. aprila 2008., par. 32.

278. Što se tiče zahtjeva za prihvatanje dokumentarnih dokaza putem pismenih zahtjeva, Vijeće je sačinilo spisak kriterijuma u vezi sa sadržajem tih zahtjeva, tj. da oni moraju između ostalog sadržavati opis dokaznog predmeta, izvor dokaznog predmeta, opis indicija njegove pouzdanosti i razloge zbog kojih strana smatra da je taj dokazni predmet važan za rješavanje predmeta.⁶⁵⁷ Tužilaštvo i timovi odbrane su potom, u skladu sa Smjernicom br. 6 iz Odluke od 29. novembra 2006. i Smjernicom br. 9 iz Odluke od 24. aprila 2008. u vezi s prihvatanjem dokumentarnih dokaza putem pismenih zahtjeva, podnijeli više zahtjeva za prihvatanje dokumentarnih dokaza tokom izvođenja svojih dokaza ili na završetku svog dokaznog postupka. Vijeće je na taj način prihvatilo 2.327 dokaznih predmeta u skladu sa Smjernicom br. 6 iz Odluke od 29. novembra 2006. i 1.071 dokaznih predmeta⁶⁵⁸ u skladu sa Smjernicom br. 9 iz Odluke od 24. aprila 2008. godine.

III. Prihvatanje dokaza u vezi sa zločinima koje su počinile druge strane u sukobu

279. Vijeće podsjeća da načelo *tu quoque* ne predstavlja način odbrane u međunarodnom humanitarnom pravu,⁶⁵⁹ ali da je prilikom prihvatanja dokaza u ovom predmetu smatralo da se dokazi u vezi sa zvjerstvima počinjenim protiv bosanskih Hrvata mogu prihvatiti u slučaju da se njima pobija neki od navoda u Optužnici.⁶⁶⁰ U vezi s tim, Vijeće je u više navrata podsjetilo da, u skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, dokazi kojima se dokazuje da su bosanski Muslimani počinili zvjerstva nad hrvatskim civilima u opštinama koje nisu obuhvaćene Optužnicom nisu relevantni budući da ne doprinose pobijanju navoda u

⁶⁵⁷ Smjernica br. 6 iz Odluke od 29. novembra 2006.; Smjernica br. 9 iz Odluke od 24. aprila 2008.

⁶⁵⁸ Prlićeva odbrana: 432 dokazna predmeta; Stojićeva odbrana: 267 dokazna predmeta; Praljkova odbrana: 229 dokaznih predmeta (prvobitno 222, kojima je dodano 7 dokaznih predmeta po zahtjevu za ponovno razmatranje); Petkovićeva odbrana: 106 dokaznih predmeta; Ćorićeva odbrana: 37 dokaznih predmeta. V. takođe u vezi s tim "Dokazni postupak odbrane" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁶⁵⁹ *Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića, Vladimira Šantića zvanog Vlado*, predmet br. IT-95-16-T, "Odluka po dokazima u potvrdu dobrog karaktera optuženog i o obrani *tu quoque*", javno, 17. februar 1999, str. 3 i 4; "Nalog o prihvatanju dokaznih predmeta odbrane u vezi sa svjedokom Christopherom Beeseom", javno, 27. septembar 2006., str. 3; Usmena odluka od 16. februara 2009., T(f), str. 36878, javna sjednica; "Odluka po Zahtjevu tužioca da se izuzme iskaz Dragana Pinjuha", javno, 27. februar 2009., str. 3; "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedokom Vesom Vegarom", javno, 5. maj 2009., str. 2 i 3; "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja vlasti i oružanih snaga Herceg-Bosne sa vlastima i oružanim snagama ABIH)", javno, 21. juli 2009., par. 28; "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (funkcionisanje vlasti/brigada HVO-a i veze između njih i vlasti operativne zone i središnjih vlasti HVO-a u Mostaru)", javno, 17. avgust 2009., par. 28 i 29; "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja između vlasti Herceg-Bosne/HVO i međunarodnih organizacija; poštovanje normi međunarodnog humanitarnog prava)", javno, 17. avgust 2009., par. 22.

⁶⁶⁰ V. "Nalog o prihvatanju dokaznih predmeta odbrane u vezi sa svjedokom Christopherom Beeseom", javno, 27. septembar 2006., str. 3; "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedokom Vesom Vegarom", javno, 5. maj 2009, str. 2 i 3; "Odluka po Zahtjevu Praljkove odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 1. april 2010., par. 77; Usmena odluka od 3. decembra 2009, T(f), str. 47668 i 47669.

Optužnici u vezi s optuženima.⁶⁶¹ Isto tako, Vijeće je smatralo, jednako kao i Pretresno vijeće II u Odluci u predmetu *Kupreškić*, da dokazi ponuđeni kako bi se dokazalo da je jedna od strana u hrvatsko-muslimanskom sukobu odgovorna za početak ratovanja nisu relevantni.⁶⁶²

280. Vijeće je dakle smatralo da je na strani koja želi predočiti takve dokaze da objasni, za svaki dokaz, preciznu vezu, posebno geografsku i vremensku, sa zločinima u opštinama navedenim u Optužnici i/ili s navodnom odgovornošću optuženih za te zločine, bez obzira na to da li je počinjenje tih zločina navedeno u okviru udruženog zločinačkog poduhvata ili van njega.⁶⁶³

281. Vijeće je, na primjer, odbilo da prihvati dokazni predmet 2D 01035 kojim se dokazuje da je ABiH spečavala slobodno kretanje UNPROFOR-a, MKCK-a i UNHCR-a u opštini Konjic, zbog toga što se taj dokument odnosi na pitanje koje nije dovoljno definisano i što Stojićeva odbrana nije objasnila vezu između tog dokaznog predmeta i zločina u opštinama navedenim u Optužnici.⁶⁶⁴ S druge strane, Vijeće je prihvatilo dokazni predmet 2D 00484 jer se taj dokument odnosi na pitanje koje je dovoljno definisano i odnosi se na zločine za koje se navodi da su počinjeni u opštini Jablanica, konkretno na pripremanje borbenih akcija ABiH u opštini Jablanica 16. aprila 1993., odnosno dan prije ofanzive HVO-a na više sela u opštini Jablanica za koju se navodi da je izvršena 17. aprila 1993. Osim toga, Vijeće je smatralo da taj dokument sadrži dovoljne pokazatelje relevantnosti jer je mogao poslužiti za pobijanje navoda o ofanzivi HVO-a širokih razmjera na Jablanicu kao dio plana da se podjarne bosanski Muslimani.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ Usmena odluka od 3. decembra 2009., T(f), str. 47668-47669; "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja između vlasti Herceg-Bosne/HVO i međunarodnih organizacija; poštovanje normi međunarodnog humanitarnog prava)", javno, 17. avgust 2009., par. 22. V. u vezi s tim *Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića, Vladimira Šantića zvanog Vlado*, predmet br. IT-95-16-T, "Odluka po dokazima u potvrdu dobrog karaktera optuženog i o obrani *tu quoque*", javno, 17. februar 1999., str. 3 i 4.

⁶⁶² "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja između vlasti Herceg-Bosne/HVO i međunarodnih organizacija; poštovanje normi međunarodnog humanitarnog prava)", javno, 17. avgust 2009., par. 22. V. u vezi s tim *Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića, Vladimira Šantića zvanog Vlado*, predmet br. IT-95-16-T, "Odluka po dokazima u potvrdu dobrog karaktera optuženog i o obrani *tu quoque*", javno, 17. februar 1999., str. 3 i 4.

⁶⁶³ "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja između vlasti Herceg-Bosne/HVO i međunarodnih organizacija; poštovanje normi međunarodnog humanitarnog prava)", javno, 17. avgust 2009., par. 23; "Odluka po Zahtjevu Praljkove odbrane za prihvatnje dokumentarnih dokaza", javno, 1. april 2010., par. 80.

⁶⁶⁴ "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja između vlasti Herceg-Bosne/HVO i međunarodnih organizacija; poštovanje normi međunarodnog humanitarnog prava)", javno, 17. avgust 2009., par. 24-25.

⁶⁶⁵ "Odluka po Zahtjevu Stojićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza (saradnja vlasti i oružanih snaga Herceg-Bosne sa vlastima i oružanim snagama ABiH)", javno, 21. jul 2009., par. 31.

Dio 2: Pravila u vezi s ocjenom dokaza

282. Vijeće je analiziralo i ocijenilo sve dokaze uvrštene u spis vodeći pritom računa o hijerarhiji dokaza koju diktiraju Pravilnik i pravila u vezi s prihvatanjem dokaza kako bi, u duhu Statuta i opštih pravnih načela, došlo do pravične odluke o stvari koja se nalazi pred Vijećem.⁶⁶⁶ Dakle, Vijeće je generalno davalo prednost usmenim dokazima i/ili dokazima predočenim u sudnici tokom kontradiktorne rasprave, tj. svjedocima *viva voce* i dokumentima koji su prihvaćeni posredstvom svjedoka, zatim pismenim izjavama svjedoka ili transkriptima iskaza i konačno dokumentarnim dokazima prihvaćenim putem pismenih zahtjeva.

283. Vijeće je nadalje prilikom ocjene dokaza uzelo u obzir određene posebne karakteristike pojedinih grupa dokaza: (Odjeljak 1) svjedoci *viva voce*, (Odjeljak 2) svjedoci vještaci, (Odjeljak 3) dokumenti koji su komentarisani i uvršteni u spis posredstvom svjedoka na suđenju i dokumenti prihvaćeni putem pismenih zahtjeva, (Odjeljak 4) dokumenti koji su prihvaćeni isključivo s ciljem provjere vjerodostojnosti svjedoka *viva voce*, (Odjeljak 5) formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, (Odjeljak 6) pismene izjave ili transkripti iskaza prihvaćeni na osnovu pravila 92*bis* i 92*quater* Pravilnika, (Odjeljak 7) izjave ili svjedočenje optuženih, (Odjeljak 8) potkrepa, (Odjeljak 9) dokazi iz druge ruke i (Odjeljak 10) dokumenti koji su osporeni jer ih neke od strana smatraju lažnim.

Odjeljak 1: Svjedoci *viva voce*

284. Prilikom ocjenjivanja svjedoka *viva voce*, Vijeće je posebno uzelo u obzir nastup, ponašanje i ličnost svjedoka koji su svjedočili pred Vijećem, kao i to koliko je vremena proteklo između događaja koji se navode u Optužnici i svjedočenja tih svjedoka. Neki svjedoci nisu uvijek bili jednako vjerodostojni tokom svjedočenja i Vijeće je moralo uzeti u obzir neke specifične okolnosti vezane za pojedine svjedoke kao što je njihova eventualna uključenost u događaje o kojima su govorili, njihov strah od samoinkriminacije, odnos svjedoka s optuženima i eventualno postojanje nekog motiva koji je mogao dovesti u pitanje pouzdanost svjedočenja. U vezi s tim, Vijeće je konkretno iskaze svjedoka Alojza Arbutine, Svjedoka 4D-AA i Bože Pavlovića smatralo slabo vjerodostojnima zbog njihovog odnosa s optuženima te je njihovim svjedočenja pridalo ograničenu težinu.

⁶⁶⁶ Pravilo 89(B) Pravilnika.

285. Generalno, Vijeće nije smatralo da manja odstupanja između svjedočenja svjedoka na suđenju u odnosu na ranije izjave mogu umanjiti vjerodostojnost njihovih iskaza u sudnici ili pouzdanost njihovih izjava.⁶⁶⁷ Vijeće je konkretno vodilo računa o tome da je često proteklo dosta vremena između događaja, trenutka kad je svjedok ispitan s ciljem da se kasnije uzme njegova pismena izjava i trenutka kad je on potom svjedočio pred Vijećem. Međutim, neka odstupanja su bila dovoljno velika da ukažu na to da je nužan oprez ili da barem djelomično iskaz svjedoka učine nevjerodostojnim. Takav je na primjer slučaj Suada Ćupine koji je dao nedosljedne i konfuzne izjave u vezi s pitanjem postojanja zatvora ABiH u Mostaru⁶⁶⁸ i za kojeg je Vijeće smatralo da su samo neke informacije koje je dao u vezi s događajima u Mostaru bile zaista vjerodostojne.

286. Generalno, Vijeće nije uzelo u obzir iskaze svjedoka za koje se pokazalo da je njihova vjerodostojnost upitna tokom cijelog ispitivanja, kao što je slučaj s Mirkom Zelenikom za kojeg je Vijeće smatralo da samo neki dokumenti ponuđeni njegovim posredstvom u sudnici i zatim prihvaćeni, imaju dokaznu vrijednost.

287. Takođe, kada je neki nedovoljno uvjerljiv iskaz svjedoka bio u protivrječu s nekim logičnim nizom dokumenata, Vijeće je pridalo veći značaj dokumentarnim dokazima nego iskazu svjedoka.

288. U svom završnom podnesku, Praljkova odbrana tvrdi da su takozvani "međunarodni" svjedoci tužilaštva, kao što su pripadnici PMEZ-a i UNPROFOR-a, u ovom predmetu smatrani važnim i pouzdanim svjedocima mada se radilo isključivo o njihovim mišljenjima i dojmovima, i da njihova svjedočenja i dokumenti koji su prihvaćeni posredstvom tih svjedoka nisu imali dovoljnu dokaznu vrijednost, konkretno zbog njihovog slabog poznavanja terena i nesposobnosti da ocijene informacije primljene iz drugih izvora.⁶⁶⁹ Vijeće prije svega napominje da u trenutku kad je Praljkova odbrana iznijela tu teoriju Vijeće još nije odlučilo o važnosti i pouzdanosti tih svjedoka; kasnije je Vijeće analiziralo njihove iskaze na isti način kao i iskaze ostalih svjedoka *viva voce* i to u svjetlu sveukupnih dokaza u spisu. U nekim slučajevima, Vijeće jeste konstatovalo da su njihovo znanje o odvijanju događaja i njihova priprema za misiju na terenu bili nedovoljni.

⁶⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići* par. 496-498; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik* par. 1192; Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 24; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac* par. 564.

⁶⁶⁸ V. u vezi s tim "Odluka po Zahtjevu Slobodana Praljka za preispitivanje davanja lažnog iskaza svjedoka Suada Ćupine", povjerljivo, 3. novembar 2006., str. 4.

⁶⁶⁹ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 36.

Odjeljak 2: Svjedočenje vještaka na osnovu pravila 94bis Pravilnika

289. Na osnovu pravila 94bis Pravilnika, svjedočilo je šest vještaka tužilaštva⁶⁷⁰ i sedam odbrane.⁶⁷¹ Vijeće je takođe odredilo jednog vještaka.⁶⁷² Nakon što su strane pismenim putem obavijestile Vijeće o kvalitetu tih vještaka i o prihvatljivosti njihovih izvještaja, Vijeće je prihvatilo 15 izvještaja vještaka putem svjedočenja tih svjedoka vještaka, kao i izvještaj vještaka Vijeća.⁶⁷³ Vijeće je takođe prihvatilo dokumente koji su svjedocima vještacima predočeni tokom njihovog svjedočenja u sudnici, i to u skladu s Odlukom od 13. jula 2006. i Odlukom od 24. aprila 2008. godine.⁶⁷⁴ Međutim, Vijeće je odbilo uvrštavanje u spis nekih dokumenata čije je prihvatanje zatražila strana koja je tvrdila da ti dokumenti treba da budu prihvaćeni zbog toga što su pomenuti u izvještajima vještaka⁶⁷⁵ ili u fusnoti u tim izvještajima.⁶⁷⁶ Vijeće je smatralo da to samo po sebi ne opravdava njihovo uvrštavanje u spis.⁶⁷⁷

290. Vijeće podsjeća da je vještak osoba koja zahvaljujući svom znanju i stručnosti može, kada je to potrebno, pomoći Vijeću da razumije ili da riješi neko sporno pitanje.⁶⁷⁸ Vještak je dužan da svjedoči "s najstrožom neutralnošću, poštujući naučnu objektivnost"⁶⁷⁹ i mora pokazati nezavisnot i nepristrasnost.⁶⁸⁰ Prilikom ocjenjivanja kvaliteta vještaka, što je Vijeće moralo učiniti prije svjedočenja svakog vještaka, Vijeće je uzimalo u obzir informacije i prigovore koje su podnijele strane prije nego što je konačno odlučilo da li predloženi svjedoci mogu da svjedoče kao vještaci.⁶⁸¹

⁶⁷⁰ Robert Donia, William Tomljanovich, Ewa Tabeau, Nicholas Miller, Patrick van der Weijden i Andrew Pringle.

⁶⁷¹ Slobodan Janković, Svetlana Radovanović, Milan Cvikl, Davor Marijan, Josip Jurčević, Vlado Šakić i Milan Gorjanc.

⁶⁷² Radi se o dr. Heinrichu Pichleru.

⁶⁷³ Robert Donia (P 09536), William Tomljanovich (P 09545), Ewa Tabeau (P 09835, P 09836, P 09837), Nicholas Miller (P 10239), Patrick van der Weijden (P 09808), Andrew Pringle (P 09549), Slobodan Janković (3D 03208), Svetlana Radovanović (1D 03110), Milan Cvikl (1D 03111), Davor Marijan (2D 02000), Josip Jurčević (3D 03720), Vlado Šakić (3D 03721), Milan Gorjanc (4D 01731) i Heinrich Pichler (C 00002).

⁶⁷⁴ V. konkretno "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedokom vještakom Milanom Cviklom", javno, 18. februar 2009.; "Nalog kojim se prihvataju dokazi u vezi sa svjedokom Milanom Gorjancem", javno, 14. decembar 2009.

⁶⁷⁵ "Odluka po Zahtjevu Prlićeve odbrane da joj se odobri ulaganje žalbe i za ponovno razmatranje Odluke od 9. aprila 2009. (predloženi dokazi navedeni u izvještaju vještaka Milana Cvikla)", javno, 28. maj 2009., str. 8; "Odluka po Zahtjevu Petkovićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", 1. jun 2010., javno, par. 36-38.

⁶⁷⁶ "Odluka po Zahtjevu Prlićeve odbrane da joj se odobri ulaganje žalbe i za ponovno razmatranje Odluke od 9. aprila 2009. (predloženi dokazi navedeni u izvještaju vještaka Milana Cvikla)", javno, 28. maj 2009., str. 8; "Odluka po Zahtjevu Petkovićeve odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 1. jun 2010., par. 36-38.

⁶⁷⁷ "Odluka po Zahtjevu Prlićeve odbrane da joj se odobri ulaganje žalbe i za ponovno razmatranje Odluke od 9. aprila 2009. (predloženi dokazi navedeni u izvještaju vještaka Milana Cvikla)", javno, 28. maj 2009., str. 8.

⁶⁷⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 1193. V. takođe *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-T, "Odluka u pogledu vještaka Ewe Tabeau i Richarda Philippsa", javno, 3. jul 2002., str. 2 i 3.

⁶⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 199.

⁶⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 58; *Tužilac protiv Dragomira Miloševića*, predmet br. IT-98-29/1-T, "Odluka o uvrštavanju izvještaja vještaka Roberta Donije", 15. februar 2007., par. 9; *Tužilac protiv Milana Martića*,

291. Prilikom analize izvještaja vještaka, Vijeće je vodilo računa o stručnoj kompetentnosti vještaka, o njihovoj nepristrasnosti, metodologiji koju su koristili u svom izvještaju, materijalu koji je bio na raspolaganju vještacima za provođenje analize i vjerodostojnosti donesenih zaključaka u svjetlu tih faktora i drugih prihvaćenih dokaza.

292. Vijeće je analiziralo izvještaje i svjedočenja vještaka tužilaštva i odbrane, kao i vještaka Vijeća i konkretno izvještaje vještaka Slobodana Jankovića i Heinricha Pichlera koji su uzeti u obzir i analizirani u dijelu presude u vezi s okolnostima uništavanja mosta u Mostaru, koje se navodi u paragrafu 116 Optužnice.⁶⁸² Izvještaj vještaka Milana Gorjanca je uzet u obzir i analiziran u dijelovima presude u vezi s vojnom strukturom HZ HB, međunarodnim oružanim sukobom, opštinom Mostar i zatočeničkim centrom Heliodrom.

293. Međutim, budući da se Vijeće u ovoj presudi nije oslonilo na izvještaje i svjedočenja demografa Ewe Tabeau,⁶⁸³ koja je u ovom predmetu svjedočila kao svjedok tužilaštva, i Vlade Šakića kao svjedoka Praljkove odbrane, Vijeće smatra da je nužno da objasni zašto nije uzelo u obzir ta svjedočenja i izvještaje vještaka. Vijeće takođe primjećuje da je svrha svjedočenja demografa Svetlane Radovanović⁶⁸⁴ u okviru Prličeve odbrane, kao i njenog izvještaja vještaka koji je podnijela Prličeva odbrana, bila isključivo da se ospori pouzdanost, relevantnost i dokazna vrijednost svjedočenja Ewe Tabeau i njenih izvještaja. Vijeće će, prema tome, analizirati izvještaje vještaka Ewe Tabeau u svjetlu izvještaja vještaka Svetlane Radovanović.

I. Stručni izvještaji prihvaćeni posredstvom vještaka Ewe Tabeau i Svetlane Radovanović

294. Vijeće je prihvatilo stručne izvještaje Ewe Tabeau na osnovu njihove *prima facie* dokazne vrijednosti,⁶⁸⁵ zadržavajući pravo da ih na kraju postupka analizira u svjetlu sveukupnih dokaza i konkretno u svjetlu izvještaja Svetlane Radovanović. Nakon što je suprotstavilo dokaze uvedene

predmet br. IT-95-11-T, "Odluka o Podnesku tužilaštva kojim se dostavlja izvještaj vještaka profesora Smilje Avramov na osnovu pravila *94bis*", 9 novembar 2006., javno, par. 10.

⁶⁸¹ V. npr "Nalog o modalitetima svjedočenja vještaka Milana Gorjanca", javno, 12. oktobar 2009. kao i usmene odluke od 25. aprila 2006., T(f), str. 790-791 (u vezi sa svjedočenjem vještaka Roberta Donije) i od 26. juna 2006., T(f), str. 3805-3806 (u vezi sa svjedočenjem vještaka Williama Tomljanovicha i Andrewa Pringlea).

⁶⁸² V. "Uništenje Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa opštinom Mostar.

⁶⁸³ Ewa Tabeau, T(f), str. 21458.

⁶⁸⁴ Svetlana Radovanović, T(f), str. 34847.

⁶⁸⁵ V. Odluka od 13. jula 2006., str. 4 i 5 za *prima facie* ocjenu dokaza čije prihvatanje su zatražile strane u postupku. V. takođe u vezi s tim "Nalog kojim se prihvataju dokazi u vezi sa svjedokom Milanom Gorjancem", javno, 14. decembra 2009., str. 3.

posredstvom ta dva vještaka i detaljno analiziralo izvještaje Ewe Tabeau, Vijeće je zaključilo da se u ovoj presudi neće osloniti na njene stručne izvještaje.

295. Vijeće je prihvatilo četiri izvještaja posredstvom Ewe Tabeau, koja je svjedočila u avgustu i septembru 2007., i Svetlane Radovanović, koja je svjedočila u novembru 2008.⁶⁸⁶ Ti izvještaji biće predmet posebne analize u funkciji tema kojima se bave. Vijeće će najprije analizirati izvještaj pod naslovom "Osobe ubijene tokom opsade Mostara: statistička analiza knjiga mostarske ratne bolnice i mostarskih matičnih knjiga umrlih" Ewe Tabeau (Prvi izvještaj Ewe Tabeau). Taj izvještaj biće takođe analiziran u svjetlu odjeljka II izvještaja "Kritička analiza izveštaja [...] [demografa Ewe Tabeau]" Svetlane Radovanović pod naslovom "Kritička analiza izveštaja veštaka tužilaštva: Osobe ubijene tokom opsade Mostara: statistička analiza knjiga mostarske ratne bolnice i mostarskih matičnih knjiga umrlih" (Drugi odjeljak Izvještaja Svetlane Radovanović). Vijeće će zatim analizirati izvještaj "Osobe ranjene prilikom opsade Mostara: statistička analiza knjiga mostarske ratne bolnice" Ewe Tabeau (Drugi izvještaj Ewe Tabeau) takođe u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja Svetlane Radovanović, i konačno, izvještaj "Etnički sastav, interno raseljena lica i izbjeglice iz osam opština u Herceg-Bosni od 1991. do 1997.-1998." Ewe Tabeau (Treći izvještaj Ewe Tabeau) biće analiziran u svjetlu Prvog odjeljka izvještaja Svetlane Radovanović pod naslovom "Kritička analiza izveštaja veštaka tužilaštva: Etnički sastav, interno raseljena lica i izbeglice iz osam opština u Herceg-Bosni od 1991. do 1997.-1998." (Drugi odjeljak Izvještaja Svetlane Radovanović).

A. Analiza Prvog izvještaja Ewe Tabeau, konkretno u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja Svetlane Radovanović

296. Ewa Tabeau je navela da je cilj njenog Prvog izvještaja dobijanje pouzdanih statističkih podataka o smrtnim slučajevima koji su bili posljedica oružanih incidenata tokom opsade Mostara od maja 1993. do približno aprila 1994. i analiza obrazaca tipičnih za ove smrtne slučajeve.⁶⁸⁷

297. Nakon što analizira izvore koje je u tom izvještaju koristila Ewa Tabeau (1), Vijeće će analizirati korištenu metodologiju (2), suprotstaviće taj izvještaj izvještaju Svetlane Radovanović (3), i na kraju će objasniti zašto je odlučilo da ne uzme obzir taj izvještaj u analizi događaja u vezi s Mostarom (4).

⁶⁸⁶ "Nalog o uvrštavanju u spis dokaza u vezi sa svjedokinjom Ewom Tabeau" javno, 9. januar 2008.; "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa svjedokom vještakom Svetlanom Radovanović", javno, 29. januar 2009.

⁶⁸⁷ P 09837, str. 1; Ewa Tabeau, T(f), str. 21802.

1. Izvori

298. Među izvorima koje je Ewa Tabeau koristila za svoj Prvi izvještaj i koji su joj omogućili da razlikuje smrtne slučajeve u istočnom Mostaru od onih van tog geografskog područja bile su Knjige ratne bolnice u istočnom Mostaru za period od 9. maja 1993. do 25. maja 1994. i mostarske matične knjige umrlih od 1992. do 1995.⁶⁸⁸ Ewa Tabeau je navela da su se podaci iz mostarskih matičnih knjiga umrlih odnosili na administrativna područja zapadnog i istočnog Mostara.⁶⁸⁹ Za potrebe pregleda i analize tih knjiga, Demografski odjel Tužilaštva napravio je bazu podataka "Istočni Mostar" u kojoj se, između ostalog, mjesta smrti osoba iz mostarskih knjiga umrlih identifikuju na karti kako bi se utvrdilo da li je do tih smrtnih slučajeva došlo na geografskom području istočnog Mostara.⁶⁹⁰ Što se tiče knjiga ratne bolnice u istočnom Mostaru, Ewa Tabeau je smatrala da geografski kriterijum nije bio potreban budući da je do svih smrtnih slučajeva došlo na području istočnog Mostara.⁶⁹¹ Kako bi napravila razliku između smrti civila i vojnika, Ewa Tabeau je uporedila vojnu evidenciju koja sadrži podatke o vojnicima i drugom vojnom osoblju iz ABiH, HVO-a i VRS-a koje je izgubilo život tokom sukoba u BiH od aprila 1992. do približno decembra 1995. s evidencijom ratne bolnice u istočnom Mostaru i mostarskim matičnim knjigama umrlih.⁶⁹²

2. Metodologija

299. Ewa Tabeau je najprije istražila izvore koji su joj bili na raspolaganju kako bi utvrdila minimalni broj smrtnih slučajeva u istočnom Mostaru tokom opsade Mostara.⁶⁹³ Zatim je uporedila podatke iz evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru s podacima iz mostarskih matičnih knjiga umrlih kako bi ocijenila podudarnost podataka iz tih dviju evidencija, polazeći od pretpostavke da podaci za iste kategorije iz tih dviju evidencija sadrže sličnosti.⁶⁹⁴ Ewa Tabeau je smatrala da je, uprkos tome što su mnogi podaci manjkali u obje evidencije, njena analiza pokazala podudarnost podataka koji se u njima pojavljuju i da se stoga može smatrati da ti podaci predstavljaju dva

⁶⁸⁸ P 09837, str. 1 i 2; Ewa Tabeau, T(f), str. 21802 i 21803. Sudija Antonetti smatra da se neki statistički elementi iz izvještaja mogu uzeti u obzir, kao što navodi u svom izdvojenom djelimično suprotnom mišljenju priloženom ovoj Presudi.

⁶⁸⁹ P 09837, str. 3.

⁶⁹⁰ P 09837, str. 4.

⁶⁹¹ P 09837, str. 4.

⁶⁹² P 09837, str. 2; Ewa Tabeau, T(f), str. 21803 et 21804.

⁶⁹³ P 09837, str. 14-16; Ewa Tabeau, T(f), str. 21802.

⁶⁹⁴ P 09837, str. 8.

pouzdana uzorka za istu populaciju umrlih osoba u istočnom Mostaru u periodu od maja 1993. do približno aprila 1994.⁶⁹⁵

300. Ewa Tabeau je zatim sačinila objedinjeni spisak podataka koji odgovaraju osobama identifikovanim u obje evidencije, kao i u vojnim evidencijama vojnika i vojnog osoblja ABiH, HVO-a i VRS-a koji su umrli u periodu od aprila 1992. do približno decembra 1995., kako bi se dobio spisak 539 osoba za koje je smatrala da su umrle u istočnom Mostaru i čija smrt je bila posljedica opsade u periodu od maja 1993. do aprila 1994., za koje je raspolagala sljedećim informacijama: ime, prezime, datum rođenja i smrti, kao i uzrok smrti za koji je navela kategorije "povezan s ratom" ili nepoznat.⁶⁹⁶ Ewa Tabeau je navela da je u svrhu svoje analize smatrala da su smrtni slučajevi za koje je uzrok bio nepoznat nužno bili slučajevi nasilne smrti prouzrokovane ranjavanjem i povezane s opsadom.⁶⁹⁷

301. Na osnovu tih 539 osoba, Ewa Tabeau je sačinila tabele koje sadrže, s jedne strane, brojke koje su stvarno pronađene u korištenim izvorima i koje uključuju kategoriju nepoznatih podataka i, s druge strane, procijenjene brojke u kojima je nepoznate redistribuirala među poznate podatke.⁶⁹⁸

302. Zaključci Ewe Tabeau su dakle procjene zasnovane na minimalnoj populaciji od 539 osoba koje su umrle u istočnom Mostaru i čija smrt je posljedica opsade od u periodu od maja 1993. do aprila 1994.⁶⁹⁹

3. Poređenje izvještaja Ewe Tabeau i izvještaja Svetlane Radovanović

303. Prlićeva odbrana je Prvom izvještaju Ewe Tabeau suprotstavila Drugi odjeljak Izvještaja Svetlane Radovanović.⁷⁰⁰ Svetlana Radovanović je smatrala da zaključci iz Prvog izvještaja Ewe Tabeau ne daju objektivnu i stručnu procjenu broja poginulih tokom opsade Mostara budući da pojam "opsade" ne postoji u demografiji i da analiza karakteristika opsade nije posao demografa.⁷⁰¹ Ona je takođe kritikovala manjkavost izvora koje je koristila Ewa Tabeau i smatrala ih je nekvalitetnim i nekompletnim.⁷⁰² Svetlana Radovanović je takođe navela da je Ewa Tabeau loše koristila metodu preraspodjele podataka i kritikovala je to što je korištena prostorna kategorija

⁶⁹⁵ P 09837, str. 14.

⁶⁹⁶ P 09837, str. 14-16; Ewa Tabeau, T(f), str. 21808 i 21809.

⁶⁹⁷ Ewa Tabeau, T(f), str. 21867-21869; P 09837, str. 16 i 17.

⁶⁹⁸ P 09837, str. 16-20.

⁶⁹⁹ P 09837, str. 21.

⁷⁰⁰ 1D 03110, str. 34-45.

⁷⁰¹ 1D 03110, str. 34; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34922; Ewa Tabeau, T(f), str. 21928. Vijeće napominje da je i Ewa Tabeau istakla da koncept opsade nije demografski koncept.

⁷⁰² 1D 03110, str. 34 i 35; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34922.

"istočnog Mostara" koju Ewa Tabeau nije mogla definisati.⁷⁰³ Svetlana Radovanović je navela da u struci ne postoji precizna prostorna definicija koncepta "istočni Mostar" i da s obzirom na nepostojanje prostorne definicije populacije koja je bila predmet analize, nije bilo moguće provesti pouzdano statističko istraživanje demografskih karakteristika tog područja za određeni period.⁷⁰⁴

304. Svetlana Radovanović je zaključila da su rezultati koje je dobila Ewa Tabeau zasnovani na pristrasnim izvorima, netačnim metodama i da ne zadovoljavaju minimalne norme pouzdanosti.⁷⁰⁵

4. Zaključci Vijeća u vezi s Prvim izvještajem Ewe Tabeau

305. Nakon što je pomno proučilo oba izvještaja i saslušalo svjedočenja Ewe Tabeau i Svetlane Radovanović, Vijeće konstatuje da Prvi izvještaj Ewe Tabeau pod pojmom "opsada istočnog Mostara" podrazumijeva period koji se protezao od 9. maja 1993. do 25. maja 1994.⁷⁰⁶

306. Vijeće primjećuje da se u Prvom izvještaju Ewe Tabeau ne pravi razlika između smrtnih slučajeva registrovanih tokom napada na zapadni Mostar 9. i 10. maja 1993. i idućih dana, i smrtnih slučajeva registrovanih u periodu opsade istočnog Mostara, o kojem se govori u paragrafu 110 Optužnice, od približno juna 1993. do aprila 1994.⁷⁰⁷

307. Vijeće takođe konstatuje da su analizirani podaci raspoloživi za 539 umrlih osoba nepotpuni, naročito kad je riječ o njihovoj nacionalnosti i o uzroku smrti.⁷⁰⁸ Vijeće smatra da uparivanje informacija, koje je izvršila Ewa Tabeau, između podataka sadržanih u knjigama ratne bolnice u istočnom Mostaru i onih iz mostarskih matičnih knjiga umrlihne kompenzuje te nedostatke.⁷⁰⁹ Ewa Tabeau je navela da su oba izvora manjkava u pogledu navođenja uzroka smrti.⁷¹⁰ U slučaju kad je neki smrtni slučaj zabilježen u jednom izvoru bez navođenja uzroka smrti i kad se pojavio u drugom izvoru s navedenim uzrokom smrti, Ewa Tabeau je uzrok smrti iz jednog izvora ekstrapolirala u drugi.⁷¹¹ Uprkos toj ekstrapolaciji, uzrok smrti je ostao nepoznat za 404 od

⁷⁰³ ID 03110, str. 34, 35 i 45; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34922-34927, 34960, 34967 i 34968.

⁷⁰⁴ ID 03110, str. 37-39 i 45; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34922-34924, 34927, 34960, 34967 i 34968.

⁷⁰⁵ ID 03110, str. 45.

⁷⁰⁶ P 09837, str. 1.

⁷⁰⁷ P 09837, str. 1 i 21.

⁷⁰⁸ P 09837, str. 14-17.

⁷⁰⁹ P 09837, str. 9 do 14 i 17; Ewa Tabeau, T(f), str. 21881 i 21882, 21896-21898: Jedine zabilježene informacije kojima je raspolagala Ewa Tabeau odnosile su se na: 76 smrtnih slučajeva prouzrokovanih grantiranjem, 34 poginulih, 18 umrlih od posljedica ranjavanja iz vatrenog oružja, 6 od posljedica ranjavanja i 1 ubijena osoba.

⁷¹⁰ P 09837, str. 9 i 13; Ewa Tabeau, T(f), str. 21881 i 21882. Uzroci smrti bili su nepoznati za 44,3% osoba koje su u evidenciji ratne bolnice u istočnom Mostaru navedene kao umrli i za 89,3% smrtnih slučajeva zabilježenih u mostarskim matičnim knjigama umrlih.

⁷¹¹ P 09837, str. 9.

539 smrtnih slučajeva.⁷¹² Kako bi dobila potpunije statistike, Ewa Tabeau je za svaki uzrok smrti izračunala postotak pojavljivanja u ukupnom broju slučajeva za koje je uzrok smrti stvarno poznat, tj. 135, i dobila je sljedeće podatke: 56,3% osoba izgubilo je život u granatiranju, 25,2% je poginulo, 13,3% je umrlo od posljedica ranjavanja iz vatrenog oružja, 4,4% je umrlo od posljedica ranjavanja, i 0,7% je ubijeno.⁷¹³ Ewa Tabeau je ovaj metodološki izbor opravdala time što ta metoda polazi od pretpostavke da nepoznati uzroci smrti imaju istu distribuciju kao i poznati uzroci.⁷¹⁴

308. Nakon što je primijetila nedostatak informacija u vezi s uzrocima smrti u Prvom izvještaju Ewe Tabeau – koji uostalom priznaje i Ewa Tabeau – Svetlana Radovanović je osporila primjenu metode preraspodjele u statističkoj analizi malih populacija.⁷¹⁵ Ona tvrdi da je primjena metode preraspodjele na kategoriju "uzrok smrti", tj. prenošenje proporcija izračunatih na temelju male populacije – u ovom slučaju 135 osoba – na veće populacije, imalo za posljedicu deformisanje statističkih podataka dobijenih za svaki pojedini uzrok smrti – u ovom slučaju 539 osoba.⁷¹⁶ Primjena te metode je, dakle, dovela do efekta višestrukog uvećavanja koji je deformisao i iskrivio postotke. Na primjer, stvarno zabilježene brojke mogu se pomnožiti sa četiri – što pokazuje broj osoba poginulih u granatiranju koji se od 76 popeo na 303.⁷¹⁷

309. Vijeće takođe konstatuje da je uzrok smrti nepoznat za gotovo 74,9% od 539 umrlih koji predstavljaju uzorak koji je poslužio kao osnova za kvantitativnu analizu Ewe Tabeau, i da je Ewa Tabeau, zbog metode koju je koristila, izvršila ekstrapolaciju u pogledu uzroka smrti za 404 od 539 umrlih.⁷¹⁸

310. Vijeće zaključuje da geografski i vremenski obim provedenog istraživanja u kombinaciji s velikim udjelom nepoznatih podataka u izvorima koji su korišteni u statističkoj analizi, a posebno s manjkom informacija o uzroku smrti⁷¹⁹ i o nacionalnosti⁷²⁰ za 539 osoba koje su činile analiziranu populaciju, kao i metode koje je koristila Ewa Tabeau, ne daju Vijeću dovoljno preciznih informacija u pogledu broja osoba umrlih tokom opsade istočnog Mostara i podataka o tim

⁷¹² P 09837, str. 9 do 14 i 17; Ewa Tabeau, T(f), str. 21881 i 21882, 21896-21898. Jedine zabilježene informacije kojima je raspolagala Ewa Tabeau odnosile su se na: 76 smrtnih slučajeva prouzrokovanih granatiranjem, 34 poginulih, 18 umrlih od posljedica ranjavanja iz vatrenog oružja, 6 od posljedica ranjavanja i 1 ubijenu osobu.

⁷¹³ P 09837, str. 17.

⁷¹⁴ P 09837, str. 18; Ewa Tabeau, T(f), str. 21883 i 21884.

⁷¹⁵ 1D 03110, str. 43.

⁷¹⁶ 1D 03110, str. 43 i 44.

⁷¹⁷ 1D 03110, str. 43 i 44.

⁷¹⁸ P 09837, str. 17; 1D 03110, str. 43 i 44.

⁷¹⁹ P 09837, str. 9 i 11.

⁷²⁰ P 09837, str. 13.

osobama. U skladu s načelom *in dubio pro reo*, Vijeće je zbog tih nepreciznosti odlučilo da odbaci Prvi izvještaj Ewe Tabeau i da ga ne uzme u obzir u svojoj analizi događaja u vezi s Mostarom.

B. Analiza Drugog izvještaja Ewe Tabeau, posebno u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja Svetlane Radovanović

311. Ewa Tabeau je navela da je cilj njenog Drugog izvještaja statistička analiza u vezi s osobama koje su ranjene u incidentima nasilja do kojih je došlo tokom opsade istočnog Mostara između maja 1993. i aprila 1994.⁷²¹

312. Nakon analize izvora i metodologije koju je koristila vještakinja Ewa Tabeau u svom izvještaju (1), Vijeće će suprotstaviti taj izvještaj izvještaju Svetlane Radovanović (2), kako bi zatim objasnilo razloge zbog kojih je odlučilo da ne uzme u obzir taj izvještaj u analizi događaja u vezi s Mostarom (3).

1. Izvori i metodologija

313. Knjige evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru za period od 9. maja 1993. do 25. maja 1994. predstavljaju glavni izvor za Drugi izvještaj Ewe Tabeau.⁷²² Ewa Tabeau je primijetila da podaci u knjigama evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru predstavljaju samo uzorak stvarnog broja osoba ranjenih u incidentima nasilja tokom opsade istočnog Mostara između maja 1993. i aprila 1994. i istakla je da je ta evidencija nepotpuna.⁷²³ Govoreći o geografskom i vremenskom fokusu svoje analize, Ewa Tabeau je opsadu Mostara definisala kao "epizod[u] u sukobu u Herceg-Bosni koja se dogodila u gradu Mostaru i njegovoj okolini i trajala je od 9. svibnja 1993. do 12. travnja 1994".⁷²⁴

314. Knjige evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru sadržavale su 5.910 upisa⁷²⁵ i pokrivaju period od 9. maja 1993. do 24. maja 1994.⁷²⁶ Prije svega, Demografsko odjeljenje Tužilaštva je

⁷²¹ P 09835, str. 1.

⁷²² P 09835, str. 1, 2-5. Pozivajući se u svom Drugom izvještaju na izjave Jovana Rajkova, ljekara u ratnoj bolnici u Istočnom Mostaru, Ewa Tabeau je objasnila da je ta bolnica funkcionisala uglavnom, ali ne isključivo, kao ratna bolnica ABiH i da su u Mostaru postojale i druge zdravstvene ustanove. Sudija Antonetti smatra da se neki statistički elementi iz izvještaja mogu uzeti u obzir, kao što navodi u svom izdvojenom djelimično suprotnom mišljenju priloženom ovoj Presudi.

⁷²³ P 09835, str. 1, 2, 4, 6 i 7. Da bi napravila razliku između civila i vojnika, Ewa Tabeau je koristila i vojne arhive vojnika i vojnog osoblja ABiH, HVO-a i VRS-a umrlih u periodu od aprila 1992. do približno decembra 1995.

⁷²⁴ P 09835, str. 2.

⁷²⁵ Vijeće podsjeća da se radi o broju pacijenata koji se navode u knjigama evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru.

⁷²⁶ P 09835, str. 5.

uočilo ograničenost ovog izvora, da u njemu nedostaju podaci i da sadrži greške, te je izvršilo "prečišćavanje" problematičnih upisa, eliminišući prvenstveno dvostruke upise.⁷²⁷

315. Ewa Tabeau je, dakle, svoj Drugi izvještaj utemeljila na uzorku od 5.393 upisa iz tih evidencija za koje je smatrala da ima dovoljno podataka, tj. barem ime i prezime.⁷²⁸ Ewa Tabeau je primijetila da samo 2.549 upisa iz knjiga evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru sadrži jasnu dijagnozu povezanu s opsadom istočnog Mostara u periodu od 9. maja do 25. maja 1994.⁷²⁹ Ewa Tabeau je navela da 5.393 upisa za koje je raspolagala barem imenom i prezimenom predstavlja procjenu, koju je smatrala tačnom, broja osoba čije ranjavanje je posljedica opsade Mostara u periodu od 9. maja 1993. do 25. maja 1994.⁷³⁰

316. U drugoj etapi, Ewa Tabeau je analizirala podatke koji su stvarno bili dostupni za 5.393 osoba primljenih u ratnu bolnicu u istočnom Mostaru u periodu od 9. maja 1993. do 25. maja 1994., i izračunala postotke.⁷³¹

317. I konačno, Ewa Tabeau je ispitala hronološku distribuciju prijema u bolnicu za 5.393 osoba koje predstavljaju analizirani uzorak i zaključila je da je od maja do septembra 1993. zabilježena najveća dnevna stopa prijema ranjenih osoba u ratnu bolnicu u istočnom Mostaru.⁷³²

318. U trećoj etapi, Ewa Tabeau je napravila procjene na osnovu većeg broja pacijenata dodajući uzorku od 5.393 osoba 474 osobe⁷³³ čiji podaci su se nalazili na stranicama koje su nedostajale ili za koje nije zabilježeno ime.⁷³⁴ Da bi premostila taj nedostatak informacija, Ewa Tabeau je redistribuirala postotke iz kategorije nepoznato među poznate podatke; konkretno, redistribuirala je informacije u vezi s 52,7% osoba za koje je uzrok smrti bio nepoznat, ali čija imena su joj bila dostupna, i 474 osobe o kojima nije imala nikakve informacije.⁷³⁵ Ewa Tabeau je na suđenju izjavila da se ti postoci temelje na podacima osoba za koje je uzrok ranjavanja bio eksplicitno naveden u evidenciji ratne bolnice u istočnom Mostaru.⁷³⁶ Većina Vijeća konstatuje, uz suprotno mišljenje

⁷²⁷ P 09835, str. 5-8 i 10.

⁷²⁸ P 09835, str. 8 i 10.

⁷²⁹ P 09835, str. 24.

⁷³⁰ P 09835, str. 11, 24 i 25; Ewa Tabeau, T(f), str. 21825 i 21826.

⁷³¹ P 09835, str. 10, 11, 14, 16 i 19: Na primjer, primijetila je da 38,7% ranjavanja bilo prouzrokovano granatiranjem, 8,5% vatrenim oružjem, 0,1% granatiranjem ili vatrenim oružjem, a da je za 52,7% uzrok ranjavanja bio nepoznat.

⁷³² P 09835, str. 29.

⁷³³ P 09835, str. 24.

⁷³⁴ 465 imena na stranicama koje su nedostajale i 9 nepotpunih upisa: P 09835, str. 8 i 25-28; Ewa Tabeau, T(f), str. 21991-21993.

⁷³⁵ P 09835, str. 10 i 25; Ewa Tabeau, T(f), str. 21826 i 21904-21906 i 21991-21993. Dakle, postotak osoba čije ranjavanje je bilo posljedica granatiranja je od 38,7% u brojkama koje su stvarno zabilježene postao 81,9% u procjenama, a postotak osoba ranjenih iz vatrenog oružja je od 8,5% u zabilježenim brojkama postao 17,9% u procjenama.

⁷³⁶ Ewa Tabeau, T(f), str. 21826.

sudije Antonettija, da izvještaj ipak jasno pokazuje da su ti postoci rezultat redistribucije nepoznatih uzroka ranjavanja – te da se stoga temelje na procjeni.⁷³⁷

319. U svojim zaključcima, Ewa Tabeau je navela da je opsada Mostara, koja je trajala od 9. maja 1993. do 24. maja 1994., za posljedicu imala hiljade ranjenih i stotine mrtvih i naglasila da je opsada imala znatne posljedice po ljudske živote.⁷³⁸

2. Poređenje izvještaja Ewe Tabeau i izvještaja Svetlane Radovanović

320. Prlićeva odbrana je Drugom izvještaju Ewe Tabeau suprotstavila Drugi dio izvještaja Svetlane Radovanović u kojem je ona kritikovala ograničenost knjiga evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru kao izvora za statističko istraživanje, nepostojanje geografske definicije pojma "Istočni Mostar", kao i metodu preraspodjele nepoznatih uzroka koju je Ewa Tabeau koristila u svom izvještaju.⁷³⁹ Svetlana Radovanović je navela da nije izvršila kritičku analizu Drugog izvještaja Ewe Tabeau,⁷⁴⁰ ali je objasnila da kritika Prvog izvještaja Ewe Tabeau u Drugom odjeljku njenog izvještaja jednako vrijedi i za Drugi izvještaj Ewe Tabeau.⁷⁴¹

3. Zaključci Vijeća u vezi s Drugim izvještajem Ewe Tabeau

321. Nakon što je analiziralo Drugi izvještaj Ewe Tabeau i saslušalo vještake Ewu Tabeau i Svetlanu Radovanović, Vijeće konstatuje da je Ewa Tabeau primijetila da su samo 2.549 od 5.393 osobe iz analiziranog uzorka bile registrovane kao osobe ranjene u periodu 9. maja 1993. do 25. maja 1994. koje su primljene u ratnu bolnicu u istočnom Mostaru i čije je ranjavanje, po njenom mišljenju, bilo povezano s incidentima u istočnom Mostaru u tom periodu.⁷⁴² Ewa Tabeau je zaključila da 2.549 predstavlja minimalan broj osoba čije ranjavanje je posljedica opsade istočnog Mostara u periodu od 9. maja 1993. do 25. maja 1994.⁷⁴³ Međutim, Vijeće konstatuje da Ewa Tabeau nije svoje izračune utemeljila na tom uzorku nego na uzorku od 5.393 osoba koji, po njenom mišljenju, predstavlja, tačniju procjenu.⁷⁴⁴ Vijeće stoga smatra da je upitno to što je Ewa Tabeau za svoju analizu koristila uzorak u kojem se uzimaju u obzir nepotpuni upisi u kojima nije navedena dijagnoza ili da li je osoba ranjena.⁷⁴⁵ Što se tiče geografskog i vremenskog obima

⁷³⁷ P 09835, str. 25.

⁷³⁸ P 09835, str. 33.

⁷³⁹ ID 03110, str. 34-45; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34932, 34960, 34968 i 35099-35101. V. takođe kritiku Svetlane Radovanović u vezi s tim u analizi Vijeća u vezi s Prvim izvještajem Ewe Tabeau.

⁷⁴⁰ Svetlana Radovanović, T(f), str. 34852 i 34932.

⁷⁴¹ Svetlana Radovanović, T(f), str. 34852 i 34932.

⁷⁴² P 09835, str. 24.

⁷⁴³ P 09835, str. 24.

⁷⁴⁴ P 09835, str. 11, 24 i 25; Ewa Tabeau, T(f), str. 21825 i 21826.

⁷⁴⁵ P 09835, str. 10, 24 i 25.

analize, Ewa Tabeau je opsadu Mostara opisala kao epizodu u sukobu u Herceg-Bosni koja se odvijala u Mostaru i okolini grada u periodu od 9. maja 1993. do 12. aprila 1994.⁷⁴⁶ Prema tome, u zaključcima tog izvještaja ne pravi se razlika između ranjenih osoba registrovanih tokom napada na zapadni Mostar 9. i 10. maja 1993. i sljedećih dana, i ranjenih osoba registrovanih tokom opsade istočnog Mostara, o kojoj se govori u paragrafu 110 Optužnice, od približno juna 1993. do aprila 1994.⁷⁴⁷ Međutim, u nedostatku preciznijih objašnjenja, svaka analiza kojoj je cilj istraživanje ranjavanja povezanih sa opsadom Mostara gubi pouzdanost.

322. Osim toga, Vijeće primjećuje da su podaci koji su bili dostupni za uzorak od 5.393 ranjenih osoba koji je analizirala Ewa Tabeau nepotpuni, konkretno u pogledu uzroka ranjavanja, i da se neki se podaci iz izvještaja, kao što je nacionalnost, ne nalaze u izvorima koje je Ewa Tabeau koristila u analizi. Vijeće takođe konstatuje da statističke metode koje je koristila Ewa Tabeau ne omogućavaju da se premoste nedostaci knjiga evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru, posebno zbog nedostatka podataka o nacionalnosti žrtava i uzroku ranjavanja.

323. Što se tiče nacionalnosti žrtava, Vijeće napominje da Ewa Tabeau u svom Drugom izvještaju već u uvodu navodi da su predmet njene analize "bošnjačke" žrtve.⁷⁴⁸ Međutim, Ewa Tabeau je konstatovala da u knjigama evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru nije navedena nacionalnost ranjenih osoba.⁷⁴⁹ Dodala je da su rukom pisani zapisi u knjigama ponekad nečitki i da sadrže pravopisne greške.⁷⁵⁰ Ona je ipak na osnovu svog uzorka od 5.393 osobe ocijenila da su 97,72% osoba ranjenih tokom opsade bili Muslimani.⁷⁵¹

324. Što se tiče uzroka ranjavanja, Ewa Tabeau je u svojim zaključcima iznijela postotke koji su zapravo prilagođene procjene, veće od stvarnih brojki utvrđenih na osnovu analize knjiga evidencije ratne bolnice u istočnom Mostaru.⁷⁵² Ewa Tabeau je u svoj uzorak uključila osobe koje su u tim knjigama evidentirane kao ranjene, kao i osobe za koje nije bila dostupna nikakva dijagnoza, podrazumijevajući da se i tu radilo o ranjenima.⁷⁵³

⁷⁴⁶ P 09835, str. 2.

⁷⁴⁷ P 09835, str. 24 i 25.

⁷⁴⁸ P 09835, str. 1.

⁷⁴⁹ P 09835, str. 14; Ewa Tabeau, T(f), str. 21826 i 21827.

⁷⁵⁰ P 09835, str. 14.

⁷⁵¹ P 09835, str. 28; Ewa Tabeau, T(f), str. 21826 i 21827.

⁷⁵² P 09835, str. 10 i 25. Dakle, na osnovu te metode, Ewa Tabeau je smatrala da je 81,9% osoba iz uzorka ranjeno u granatiranju, umjesto 38,7%, pri čemu je ovaj potonji postotak upisan u knjige i odgovara broju osoba u analiziranom uzorku za koji su uzroci ranjavanja jasno utvrđeni, tj. 2.559 od 5.393 osoba u uzorku koji je analizirala Ewa Tabeau, a 17,9% iz vatrenog oružja, umjesto 8,5% identifikovanih u knjigama.

⁷⁵³ P 09835, str. 7 i 10.

325. I konačno, geografski i vremenski obim provedenog istraživanja u kombinaciji s velikom količinom nepoznatog u korištenim izvorima, konkretno, nedostatkom informacija o uzrocima ranjavanja te nepostojanjem bilo kakvih podataka o nacionalnosti za 5.393 osobe koje su predstavljale analizirani uzorak, kao i statističkim metodama kojima se služila Ewa Tabeau, Vijeću ne daju dovoljno precizne informacije o podacima u vezi s ranjenim osobama tokom opsade istočnog Mostara. U skladu s načelom *in dubio pro reo*, Vijeće zbog tih nepreciznosti odbacuje Drugi izvještaj Ewe Tabeau i neće uzeti u obzir njenu analizu događaja u Mostaru.

C. Analiza Trećeg izvještaja Ewe Tabeau, posebno u svjetlu Drugog odjeljka Izvještaja

Svetlane Radovanović

326. Ewa Tabeau je Vijeću podnijela svoj Treći izvještaj. Vijeće primjećuje da za potrebe tog izvještaja Ewa Tabeau u "Herceg-Bosnu" uključuje sljedećih osam opština: Čapljina, Gornji Vakuf, Jablanica, Ljubuški, Mostar, Prozor, Stolac i Vareš. Dakle, područje koje se naziva "Herceg-Bosna" u Trećem izvještaju Ewe Tabeau ne odgovara granicama područja koje se uobičajeno naziva Herceg-Bosnom i, konkretno, granicama područja definisanog u paragrafu 22 Optužnice.⁷⁵⁴

327. Ewa Tabeau je navela da njen Treći izvještaj sadrži demografske statistike u vezi s nacionalnim sastavom osam opština u BiH – Čapljina, Gornji Vakuf, Jablanica, Ljubuški, Mostar, Prozor, Stolac i Vareš⁷⁵⁵ – kao i s osobama na koje je uticalo kretanje stanovništva, konkretno minimalne brojeve "interno raseljenih" lica i "izbjeglica" iz tih opština u periodu od 1991. do 1997.-1998.⁷⁵⁶ Cilj Trećeg izvještaja je takođe da dâ približnu procjenu ukupnih brojeva "izbjeglica" i "interno raseljenih" lica za cijelu "Herceg-Bosnu" i za BiH u periodu od 1991. do 1997.-1998.⁷⁵⁷

328. Nakon što analizira izvore (1), a zatim i metodologiju koju je koristila Ewa Tabeau u svom izvještaju (2), Vijeće će taj izvještaj suprotstaviti izvještaju Svetlane Radovanović (3), kako bi objasnilo razloge zbog kojih je odlučilo da taj izvještaj ne uzme u obzir u svojoj analizi (4).

⁷⁵⁴ V. u vezi s tim P 09836, str. 6; Ewa Tabeau, T(f), str. 21467; Optužnica, par. 22: "Prema članu 2 Odluke o osnivanju Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne od 18. novembra 1991., Herceg-Bosnu su činile sljedeće opštine na teritoriji Bosne i Hercegovine: Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Kakanj, Vareš, Kotor-Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac i dijelovi Skender-Vakufa (Dobretići) i Trebinja (Ravno). Na osnovu člana 4 iste Odluke, opština Žepče je približno u oktobru 1992. pridodata Herceg-Bosni".

⁷⁵⁵ P 09836, str. 1 i 6: "U svrhu ove studije, područje Herceg-Bosne definisano je kao područje koje se sastoji od dolenađenih opština. Sa izuzetkom Mostara i Stoca, sve druge opštine ostale su nepromenjene (predratne i posleratne opštine su identične). Mostar je podjeljen na osam manjih postdejtonskih opština a Stolac na dve." Ewa Tabeau, T(f), str. 21467.

⁷⁵⁶ P 09836, str. 4; Ewa Tabeau, T(f), str. 21466, 21467, 21497 i 21498.

⁷⁵⁷ P 09836, str. 4 i 52-54.

1. Izvori

329. Ewa Tabeau je u uvodnom dijelu svog Trećeg izvještaja prihvatila da se on zasniva na analizi informacija dostupnih za godine 1991. i 1997-98., dok Optužnica pokriva period od novembra 1991. do aprila 1994.⁷⁵⁸ To je objasnila činjenicom da za period od novembra 1991. do 1994. ne postoje nikakvi izvori o uzrocima kretanja stanovništva u BiH.⁷⁵⁹

330. Glavni izvori za Treći izvještaj Ewe Tabeau su popis stanovništva BiH iz 1991. Zavoda za statistiku SRBiH (dalje u tekstu: popis stanovništva iz 1991.)⁷⁶⁰ i birački spiskovi za 1997.-1998. godinu Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) (dalje u tekstu: birački spiskovi).⁷⁶¹

331. Popis stanovništva iz 1991. proveden je od 1. do 30. aprila 1991.,⁷⁶² a obuhvata sve stanovnike BiH i građane BiH koji su u vrijeme popisa bili nastanjeni u inostranstvu i članove njihovih porodica.⁷⁶³ Ewa Tabeau je procijenila da popis stanovništva iz 1991. predstavlja pouzdan izvor iako je upozorila na česte greške u podacima, naročito kad je riječ o imenima, kao i na postojanje duplikata.⁷⁶⁴ Navela je da su greške u imenima ispravljene najprije pomoću kompjuterskog programa, a zatim su ih ručno kontrolisali izvorni govornici iz BiH.⁷⁶⁵ Ewa Tabeau je precizirala da se sve analize iz njenog Trećeg izvještaja odnose na četiri različite etničke grupe na osnovu izjava o nacionalnoj pripadnosti iz popisa stanovništva iz 1991.: Srbi, Hrvati Muslimani i "ostali".⁷⁶⁶

332. Birački spiskovi za 1997.-1998., još jedan izvor koji je koristila Ewa Tabeau u Trećem izvještaju, sadrži podatke o stanovnicima BiH ili osobama iz BiH na privremenom radu u

⁷⁵⁸ P 09836, str. 5.

⁷⁵⁹ P 09836, str. 5; Ewa Tabeau, T(f), str. 21466-21469. Sudija Antonetti smatra da se neki statistički elementi iz izvještaja mogu uzeti u obzir, kao što objašnjava u svom izdvojenom djelimično suprotnom mišljenju priloženom ovoj Presudi.

⁷⁶⁰ P 09836, str. 4, 5 i 63; Ewa Tabeau, T(f), str. 21467-21469.

⁷⁶¹ P 09836, str. 4 i 5 i 88-90 (ovaj prilog odnosi se na biračke spiskove OEBS-a); Ewa Tabeau, T(f), str. 21467-21469; P 10739 pod pečatom; P 10738; P 10737; Svetlana Radovanović, T(f), str. 35041-35045, djelimično zatvorena sjednica, 35049-35051 i 35041-35060. Ewa Tabeau je takođe koristila bazu podataka izbjeglica i raseljenih osoba koju su zajedno sačinili UNHCR i Vlada BiH 1999. i 2000. s ciljem kontekstualiziranja: te podatke nije koristila u svojoj statističkoj analizi. V. P 09836, str. 4, 5 i 91-93; Ewa Tabeau, T(f), str. 21486-21487.

⁷⁶² P 09836, str. 4 i 63.

⁷⁶³ P 09836, str. 4 i 63. V. takođe dodatna objašnjenja u vezi s popisom stanovništva 1991. na str. 63-87 Trećeg izvještaja Ewe Tabeau.

⁷⁶⁴ P 09836, str. 63; Ewa Tabeau, T(f), str. 21473-21475, 21478, 21915 i 21916.

⁷⁶⁵ P 09836, str. 63; Ewa Tabeau, T(f), str. 21473-21478 i 21921-21922.

⁷⁶⁶ P 09836, str. 63 i 64; Ewa Tabeau, T(f), str. 21500, 21854 i 21934. Ewa Tabeau je takođe objasnila da su se prilikom popisa stanovništva 1991. izjave o nacionalnosti davale na dobrovoljnoj osnovi i da su odražavale subjektivnu percepciju popisanih osoba, kao i da su neke osobe odbile da preciziraju svoju nacionalnu pripadnost i da su se izjašnjavale kao Jugosloveni.

inostranstvu,⁷⁶⁷ starijim od 18 godina i upisanim u biračke spiskove.⁷⁶⁸ Ewa Tabeau je primijetila da birački spiskovi sadrže greške u imenima slične onim u popisu stanovništva iz 1991., koje su ispravljene na isti način.⁷⁶⁹

333. Ewa Tabeau je smatrala da je opština upisa u biračke spiskove dobar pokazatelj za utvrđivanje u kojoj opštini su birači živjeli u trenutku njihovog upisa 1997.-1998.⁷⁷⁰ Međutim, ona je prihvatila da je upis u biračke spiskove bio dobrovoljan i da, prema tome, birački spiskovi predstavljaju samo uzorak poslijeratne populacije.⁷⁷¹ Nakon što je pregledala biračke spiskove iz 1997.-1998., Ewa Tabeau je sačinila kombinovanu bazu podataka za te dvije godine te je izvršila njihovo uparivanje s podacima iz popisa stanovništva 1991. kako bi dobila uzorak od 2.125.999 osoba registrovanih i na biračkim spiskovima 1997.-1998. i prilikom popisa stanovništva 1991.⁷⁷² Ewa Tabeau je smatrala da ta objedinjena baza podataka predstavlja uzorak populacije starije od 18 godina koji je dovoljno obiman i pouzdan da bi se mogla provesti analiza kretanja stanovništva za osobe iz "Herceg-Bosne" u periodu 1991. do 1997.-1998.⁷⁷³

2. Metodologija

334. Vijeće primjećuje da se Treći izvještaj Ewe Tabeau odnosi na na tri varijable: boravište 1991., boravište 1997.-1998 i nacionalnost.⁷⁷⁴ Ewa Tabeau je podsjetila da je popis stanovništva 1991. sadržavao podatke o nacionalnosti i boravištu za osobe popisane 1991. dok birački spiskovi nisu saržavali informacije o boravištu birača popisanih 1997.-1998.⁷⁷⁵ Stoga je Ewa Tabeau iskombinovala ta dva izvora kako bi dobila jedinstvenu bazu podataka koja je obuhvatala sve tri varijable na osnovu kojih je izradila svoju statističku analizu.⁷⁷⁶ Iz te baze podataka isključene su, između ostalog, osobe rođene poslije 1980. budući da se one ne pojavljuju na biračkim spiskovima 1997.-1998.⁷⁷⁷

⁷⁶⁷ Ewa Tabeau, T(f), str. 21483.

⁷⁶⁸ P 09836, str. 4; Ewa Tabeau, T(f), str. 21483.

⁷⁶⁹ P 09836, str. 63, 88 i 89. Birački spiskovi sadržavali su sljedeće informacije: prezime, ime, pol, datum rođenja, JMBG kao i: opštinu boravka 1991., kako je navedena u popisu stanovništva 1991.; opštinu boravka 1997.-1998, kako su je navele osobe; opštinu ili državu u kojoj je izvršen upis 1997.-1998. i opštinu u kojoj je osoba željela glasati 1997.-1998.

⁷⁷⁰ P 09836, str. 88.

⁷⁷¹ P 09836, str. 89; Ewa Tabeau, T(f), str. 21956 i 21957.

⁷⁷² P 09836, str. 88 i 89; Ewa Tabeau, T(f), str. 21484, 21485 i 21511. Ewa Tabeau je objasnila da je stavljanje u odnos ta dva izvora olakšala činjenica da su se samo osobe popisane 1991. mogle upisati u biračke spiskove 1997.-1998.

⁷⁷³ P 09836, str. 4 i 89; Ewa Tabeau, T(f), str. 21497.

⁷⁷⁴ P 09836, str. 94.

⁷⁷⁵ P 09836, str. 94.

⁷⁷⁶ P 09836, str. 94; Ewa Tabeau, T(f), str. 21482-21486.

⁷⁷⁷ P 09836, str. 33, 89, 95 i 96. Ewa Tabeau, T(f), str. 21478, 21479, 21485, 21507 i 21508. Rezultati tog kombinovanja su sljedeći: od 2.125.999 osoba (2,13 miliona) koje su bile registrovane i u biračkim spiskovima 1997.-

335. Ewa Tabeau je analizirala 142.204 osobe registrovane u popisu stanovništva 1991. kao osobe nastanjene u "Herceg-Bosni", koje su takođe upisane u biračke spiskove 1997.-1998., bilo da su živjele u "Herceg-Bosni", u nekom drugom dijelu BiH ili u inostranstvu 1997.-1998., kako bi utvrdila da li su one promijenile mjesto boravka u periodu od 1991. do 1997.-1998.⁷⁷⁸ i, s druge strane, da bi procijenila promjene u nacionalnom sastavu stanovništva u opštinama "Herceg-Bosne" u periodu od 1991. do 1997.-1998.⁷⁷⁹

336. Ewa Tabeau je najprije analizirala nacionalnu distribuciju stanovništva za svaku opštinu teritorije koju definiše kao "Herceg-Bosnu" u periodu od 1991. do 1997.-1998.⁷⁸⁰ Dakle, uporedila je nacionalnu distribuciju 231.610 osoba nastanjenih u "Herceg-Bosni" 1991. s nacionalnom distribucijom 118.792 osoba koje su se upisale na biračke spiskove 1997.-1998. u "Herceg-Bosni" i koje je smatrala nastanjenim u "Herceg-Bosni" 1997.-1998.⁷⁸¹

337. Ewa Tabeau je zaključila da promjene u nacionalnom sastavu stanovništva primijećene na nivou opština "Herceg-Bosne" u periodu od 1991. do 1997.-1998. ukazuju na to da je na tom području tokom sukoba u "Herceg-Bosni" u periodu od 1991. do 1994. došlo do značajnih kretanja stanovništva.⁷⁸²

338. Ewa Tabeau je zatim analizirala promjene u mjestu boravka u periodu od 1991. do 1997.-1998. za 142.204 osobe nastanjene u "Herceg-Bosni" prema popisu stanovništva iz 1991. i istovremeno obuhvaćene biračkim spiskovima iz 1997.-1998., bilo da su 1997.-1998. stanovale u "Herceg-Bosni", u nekom drugom dijelu BiH ili u inostranstvu.⁷⁸³ Ewa Tabeau je objasnila da je u Trećem izvještaju koristila statističku, a ne pravnu definiciju termina "izbjeglice" i "interno raseljene osobe".⁷⁸⁴ Dakle, svaku osobu koja je 1997.-1998. boravila u opštini različitoj od one u kojoj je boravila 1991. godine Ewa Tabeau je kvalifikovala kao "interno raseljene osobe",⁷⁸⁵ a sve osobe koje su 1997.-1998. boravile u inostranstvu, a 1991. godine u BiH, kvalifikovala je kao "izbjeglice".⁷⁸⁶ Vijeće napominje da je Ewa Tabeau uključila u kategoriju "izbjeglica" osobe koje

1998. i prilikom popisa stanovništva 1991., 231.610 osoba je bilo nastanjeno u "Herceg-Bosni" 1991. i od tih 231.610 osoba nastanjenih u "Herceg-Bosni" 1991., 142.204 osobe su se našle i u biračkim spiskovima 1997.-1998. kao osobe nastanjene u BiH ili u inostranstvu, a 118.792 od njih izrazilo je želju da glasa u "Herceg-Bosni" 1997.-1998.

⁷⁷⁸ P 09836, str. 24 i 25; Ewa Tabeau, T(f), str. 21484-21486.

⁷⁷⁹ P 09836, str. 36-59.

⁷⁸⁰ P 09836, str. 37-41.

⁷⁸¹ P 09836, str. 88, 95 i 96. Ewa Tabeau, T(f), str. 21478, 21479 i 21485. Ewa Tabeau je smatrala da je opština upisa u biračke spiskove pouzdan pokazatelj za utvrđivanje u kojoj opštini su birači živjeli u trenutku njihovog upisa 1997.-1998., do te mjere da je tu opštinu navela kao njihovo mjesto boravka 1997.-1998.

⁷⁸² P 09836, str. 32 i 33.

⁷⁸³ P 09836, str. 24 i 25; Ewa Tabeau, T(f), str. 21484 i 21485 i 21504.

⁷⁸⁴ P 09836, str. 10 i 11; Ewa Tabeau, T(f), str. 21502-21505, 21530-21534.

⁷⁸⁵ P 09836, str. 10; Ewa Tabeau, T(f), str. 21502-21504, 21533 i 21534.

⁷⁸⁶ P 09836, str. 9, 11 i 24; Ewa Tabeau, T(f), str. 21502-21505.

su već boravile u inostranstvu – makar privremeno – 1991. godine i smatrala je da se te osobe, neovisno o datumu kad su napustile BiH, nisu vratile u BiH prije 1998., djelimično i zbog sukoba.⁷⁸⁷ Ewa Tabeau je objasnila da izbor izraza "izbjeglice" i "interno raseljene osobe" objašnjava činjenica da je cilj Trećeg izvještaja Ewe Tabeau bio utvrđivanje posljedica sukoba na kretanje stanovništva na određenoj teritoriji i da neutralniji termini kao što su interna i vanjska migracija ne odražavaju vezu između takvih raseljavanja i sukoba.⁷⁸⁸

339. Mada je napomenula da nije uzela u obzir potencijalne uzroke kretanja stanovništva u periodu od 1991. do 1997.-1998., Ewa Tabeau je navela da uobičajeni uzroci migracije, kao što su zaposlenje, stanovanje i obrazovanje, nisu imali ulogu u toku sukoba i da se primijećeni migratorni fenomen, čiji su razmjeri opisani kao izuzetni, objašnjava sukobom u BiH.⁷⁸⁹ Ewa Tabeau se takođe u svom svjedočenju oslonila na podatke u bazi podataka o izbjeglicama i raseljenim licima UNHCR-a i Vlade BiH za 1999. i 2000.,⁷⁹⁰ koji su u njenoj statističkoj analizi korišteni samo u kontekstualne svrhe.⁷⁹¹

340. Ewa Tabeau je zatim izračunala nacionalnu distribuciju ukupnog broja osoba identifikovanih kao "interno raseljeni" i "izbjeglice", tj. 61.487 osoba od uzorka od 142.204 osoba i zaključila da su 43,4% njih bili Muslimani, 25,6% Hrvati, 23,8% Srbi i 7,3% ostali.⁷⁹²

341. Ewa Tabeau je procijenila da je minimalni broj "interno raseljenih" i "izbjeglica" iz "Herceg-Bosne" 61.487, ali je navela da brojka 101.107⁷⁹³ predstavlja potpuniju procjenu te populacije, pri čemu je njihov tačan broj nepoznat.⁷⁹⁴ Ewa Tabeau je zatim metodom "proporcija" nacionalnu distribuciju primijećenu na uzorku od 61.487 osoba koje predstavljaju minimalni broj "interno raseljenih lica" i "izbjeglica" iz Herceg-Bosne primijenila na uzorak od 101.107 osoba koji je, po njenom mišljenju, predstavljao potpuniju procjenu te populacije.⁷⁹⁵

342. I konačno, Ewa Tabeau je ukupni broj "izbjeglica" i "interno raseljenih lica" za cijelu BiH procijenila na 1.306.377 osoba.⁷⁹⁶ Ewa Tabeau je zaključila da su nehrvati – Muslimani, Srbi i

⁷⁸⁷ P 09836, str. 9, 11 i 24; Ewa Tabeau, T(f), str. 21502-21505. V. takođe u vezi s tim stranice 77 do 87 Trećeg izvještaja Ewe Tabeau, gdje se detaljnije objašnjava korištenje osoba koje borave u inostranstvu u statističke svrhe.

⁷⁸⁸ Ewa Tabeau, T(f), str. 21929 i 21930.

⁷⁸⁹ P 09836, str. 10, 11 i 34; Ewa Tabeau, T(f), str. 21548-21551, 21556 i 21557.

⁷⁹⁰ P 09836, str. 4, 5 i 91-93; Ewa Tabeau, T(f), str. 21469.

⁷⁹¹ Ewa Tabeau, T(f), str. 21487, 21552 i 21553.

⁷⁹² P 09836, str. 42 do 46; Ewa Tabeau, T(f), str. 21524-21528 i 21539-21545.

⁷⁹³ P 09836, str. 24.

⁷⁹⁴ P 09836, str. 33 i 47-51.

⁷⁹⁵ P 09836, str. 47-51. Ewa Tabeau je zaključila da je nacionalna distribucija za 101.107 "izbjeglica" i "interno raseljenih lica" iz Herceg-Bosne bila sljedeća: 26.304 Srba, 40.266 Muslimana, 25.147 Hrvata i 9.391 ostalih.

⁷⁹⁶ P 09836, str. 52-54. Ewa Tabeau je takođe primijenila metodu "proporcija" da bi utvrdila nacionalni sastav "izbjeglica" i "interno raseljenih lica" na teritoriji BiH.

ostali – bili najviše pogođeni sukobom utoliko što su predstavljali većinu "interno raseljenih" i "izbjeglica".⁷⁹⁷

3. Poređenje izvještaja Ewe Tabeau i izvještaja Svetlane Radovanović

343. Prlićeva odbrana je Treći izvještaj Ewe Tabeau suprotstavila Prvom odjeljku Izveštaja Svetlane Radovanović u kojem Svetlana Radovanović kritikuje Treći izvještaj Ewe Tabeau i ukazuje na manjkavost izvora koje je koristila Ewa Tabeau, koji, kako tvrdi, sadrže brojne greške, korištenje statističkih metoda koje su neuobičajene za tu vrstu analize, konkretno metodu uparivanja, kao i zaključke Trećeg izvještaja Ewe Tabeau.⁷⁹⁸

344. Svetlana Radovanović je navela da nije nikada vidjela izvještaj vještaka čiji predmet je ocjena strukture stanovništva i broja izbjeglica kojemu je glavni izvor birački spisak.⁷⁹⁹ Svetlana Radovanović je konkretno objasnila da činjenica da je upis u biračke spiskove bio dobrovoljan očigledno dovodi u pitanje pouzdanost tog izvora.⁸⁰⁰

345. Svetlana Radovanović je takođe kritikovala ispravke podataka iz popisa stanovništva 1991. i biračkih spiskova 1997.-1998. od strane Ewe Tabeau, koje je smatrala proizvoljnim i koje, po njenom mišljenju, dotjeruju izvore i onemogućavaju metodu proporcija jer je preciznost izvora nužan preduvjet za primjenu te metode.⁸⁰¹

346. Svetlana Radovanović je zatim iznijela problem u vezi s datumima korištenih izvora – popisa stanovništva 1991. i biračkih spiskova iz 1997.-1998. – navodeći da je Ewa Tabeau izvela zaključke o kretanju stanovništva u periodu od 1991. do 1994. iako je priznala da za taj period ne postoje podaci.⁸⁰²

347. Svetlana Radovanović je kritikovala i metodu uparivanja podataka koju je koristila Ewa Tabeau kako bi kombinovala podatke iz popisa stanovništva 1991. s onima iz biračkih spiskova iz 1997.-1998. radi dobivanja jedinstvene baze podataka.⁸⁰³ Svetlana Radovanović smatra da je nekorektno, s metodološke tačke gledišta, uparivati podatke iz dva izvora koji ne sadrže istu vrstu

⁷⁹⁷ P 09836, str. 34.

⁷⁹⁸ 1D 03110, str. 8 i 28-32; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34863, 34864, 34870, 34871, 34880-34881 i 34918; P 10758; Svetlana Radovanović, T(f), str. 35088-35093.

⁷⁹⁹ 1D 03110, str. 8 i 21; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34870-34873, 35011, 35012, 35016 i 35017.

⁸⁰⁰ Svetlana Radovanović, T(f), str. 34875 i 34950.

⁸⁰¹ 1D 03110, str. 23 i 24.

⁸⁰² 1D 03110, str. 7 i 8.

⁸⁰³ 1D 03110, str. 28-31; Svetlana Radovanović, T(f), str. 35036 i 35037; P 09836, str. 63 i 94. Popis stanovništva 1991. sadržavao je informacije o nacionalnoj pripadnosti i mjestu boravka 1991. za popisane osobe dok su birački spiskovi sadržavali informacije o mjestu boravka glasača registrovanih 1997.-1998.

informacija.⁸⁰⁴ Osim toga, što se tiče nacionalnosti, Svetlana Radovanović je primijetila da se izjava o nacionalnoj pripadnosti u popisu stanovništva 1991. davala na dobrovoljnoj bazi i da je nacionalna pripadnost subjektivan kriterijum.⁸⁰⁵

348. I konačno, Svetlana Radovanović je oštro kritikovala takozvanu metodu "proporcija" koju je koristila Ewa Tabeau.⁸⁰⁶

349. Po mišljenju Svetlane Radovanović, zaključci Ewe Tabeau o promjenama u nacionalnoj strukturi analiziranog stanovništva ukazuju na neispravno izvođenje zaključaka i netačno su prikazani.⁸⁰⁷ Ona smatra da Ewa Tabeau nije uspjela pokazati u kojem trenutku u periodu od 1991. do 1997.-1998. su se desile posmatrane demografske promjene, ali uprkos tome je zaključila da je došlo do velikih promjena u nacionalnom sastavu stanovništva u opštinama "Herceg-Bosne" tokom sukoba u periodu od 1991. do 1994., mada je prihvatila da za taj period nema dostupnih podataka.⁸⁰⁸

350. Što se tiče promjena mjesta boravka osoba koje su činile populaciju koju je analizirala Ewa Tabeau, Svetlana Radovanović je osporila upotrebu izraza "izbjeglica" i "interno raseljeno lice" podsjećajući da ne postoji statistička definicija tih pojmova i da je Ewa Tabeau svaku promjenu mjesta boravka u periodu od 1991. do 1997.-1998. smatrala prisilnim raseljavanjem ne uzimajući u obzir nijedan drugi uzrok migracija, na primjer ekonomski.⁸⁰⁹ Po mišljenju Svetlane Radovanović, to što Ewa Tabeau tvrdi da se čak i onda kad je riječ o osobama koje su otišle u ekonomskim migracijama prije 1991. te osobe trebaju smatrati "izbjeglicama" jer bi se one, da nije bilo sukoba, možda vratile u BiH 1997.-1998., predstavlja čistu spekulaciju.⁸¹⁰ Svetlana Radovanović je takođe kritikovala opšte procjene Ewe Tabeau u vezi s ukupnim brojem "izbjeglica" i "interno raseljenih lica" na teritoriji koju naziva "Herceg-Bosna" i na cijeloj teritoriji BiH.⁸¹¹

4. Zaključci Vijeća u vezi s Trećim izvještajem Ewe Tabeau

351. Nakon što je pažljivo proučilo izvještaje dva vještaka i saslušalo svjedočenje Ewe Tabeau i Svetlane Radovanović, Vijeće konstatuje da se u Trećem izvještaju Ewe Tabeau iznose statistike u vezi s nacionalnim sastavom stanovništva za osam opština BiH – Čapljina, Gornji Vakuf, Jablanica,

⁸⁰⁴ ID 03110, str. 28-31; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34910; P 09836, str. 94.

⁸⁰⁵ Svetlana Radovanović, T(f), str. 34910-34914.

⁸⁰⁶ ID 03110, str. 9; Svetlana Radovanović, T(f), str. 35086-35093. Svetlana Radovanović je navela da je Ewa Tabeau neadekvatno koristila metodu proporcija.

⁸⁰⁷ ID 03110, str. 9; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34907 i 34908.

⁸⁰⁸ ID 03110, str. 9 i 14.

⁸⁰⁹ ID 03110, str. 9 i 18-19; Svetlana Radovanović, T(f), str. 34948.

⁸¹⁰ ID 03110, str. 9.

Ljubuški, Mostar, Prozor, Stolac i Vareš – koje čine, u svrhu analize Ewa Tabeau, područje koje ona naziva "Herceg-Bosna",⁸¹² te se identifikuje minimalni broj "interno raseljenih lica" i "izbjeglica" iz tih opština za period od 1991. do 1998.⁸¹³ Vijeće takođe primjećuje da je Ewa Tabeau izvela zaključke o kretanju stanovništva tokom sukoba u BiH u periodu od 1991. do 1994.⁸¹⁴

352. Vijeće primjećuje da je Ewa Tabeau prihvatila da se njen Treći izvještaj zasniva na analizi informacija dostupnih za godine 1991. i 1997.-1998., dok Optužnica pokriva period od novembra 1991. do aprila 1994.⁸¹⁵ Ona je to objasnila činjenicom da ne postoji nijedan izvor za godine 1991. i 1994.⁸¹⁶

353. Vijeće takođe primjećuje da način na koji Ewa Tabeau u Trećem izvještaju koristi termin "Herceg-Bosna" ne odgovara granicama područja koje se obično naziva Herceg-Bosna, konkretno, kako je definisano u paragrafu 22 Optužnice.⁸¹⁷

354. Nadalje, Vijeće konstatuje da je Ewa Tabeau sve promjene mjesta boravka u periodu od 1991. do 1997.-1998. smatrala prisilnim raseljavanjem, premda je prihvatila da ne raspoláže nikakvim informacijama u vezi s tim raseljavanjem.⁸¹⁸ U vezi s tim, Vijeće primjećuje da je Ewa Tabeau kvalifikovala kao "izbjeglice" sve osobe koje su promijenile zemlju u kojoj imaju boravište u periodu od 1991. do 1997.-1998., a kao "interno raseljene" sve osobe koje su promijenile boravište u okviru granica BiH u periodu od 1991. do 1997.-1998., i to bez ikakvih informacija o uzroku promjene boravišta.⁸¹⁹

355. Vijeće primjećuje da su oba vještaka prihvatila da zbog nedostatka izvora nije moguće da se utvrde tačni datumi promjene mjesta boravka stanovništva ili razlozi tih odlazaka.⁸²⁰ Stoga Vijeće

⁸¹¹ ID 03110, str. 9.

⁸¹² P 09836, str. 1 i 6: "U svrhu ove studije, područje Herceg-Bosne definisano je kao područje koje se sastoji od dole navedenih opština. Sa izuzetkom Mostara i Stoca, sve druge opštine ostale su nepromjenjene (predratne i posleratne opštine su identične). Mostar je podjeljen na osam manjih postdejtonskih opština a Stolac na dve." Ewa Tabeau, T(f) str. 21467.

⁸¹³ P 09836, str. 4; Ewa Tabeau, T(f), str. 21497 i 21498.

⁸¹⁴ P 09836, str. 32 i 33.

⁸¹⁵ P 09836, str. 5; Ewa Tabeau, T(f), str. 21467 i 21468.

⁸¹⁶ P 09836, str. 5.

⁸¹⁷ P 09836, str. 6; Ewa Tabeau, T(f), str. 21467; Optužnica, par. 22: "Prema članu 2 Odluke o osnivanju Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne od 18. novembra 1991., Herceg-Bosnu su činile sljedeće opštine na teritoriji Bosne i Hercegovine: Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Kakanj, Vareš, Kotor-Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac i dijelovi Skender-Vakufa (Dobretići) i Trebinja (Ravno). Na temelju člana 4 iste Odluke, opština Žepče je približno u oktobru 1992. pridodata Herceg-Bosni".

⁸¹⁸ P 09836, str. 10 i 11; Ewa Tabeau, T(f), str. 21950-21953.

⁸¹⁹ P 09836, str. 10 i 11; Ewa Tabeau, T(f), str. 21929, 21930 i 21950-21953.

⁸²⁰ P 09836, str. 5; Ewa Tabeau, T(f), str. 21552.

konstatuje da periodi koje pokrivaju izvori korišteni u Trećem izvještaju Ewe Tabeau, tj. popis stanovništva 1991. i birački spiskovi iz 1997.-1998., daju podatke za godine 1991. i 1997.-1998., ali ne i za period na koji se odnosi Optužnica.⁸²¹ Vijeće, prema tome, smatra da korišteni izvori, koji pokrivaju period vremenski previše udaljen od datuma koje pokriva Optužnica, potpuni nedostatak informacija o datumima promjene mjesta boravka u periodu od 1991. do 1997.-1998. i o razlozima za kretanje stanovništva u tom periodu, kao i statističke metode koje je koristila Ewa Tabeau onemogućavaju da Vijeće prida bilo kakvu dokaznu vrijednost Trećem izvještaju Ewe Tabeau.

II. Izvještaj vještaka prihvaćen posredstvom vještaka Vlade Šakića

356. Vijeće je 1. decembra 2009. prihvatilo izvještaj Vlade Šakića – koji je svjedočio 5. i 6. oktobra 2009. – koji je podnijela Praljkova odbrana, pod naslovom "Rat u Bosni i Hercegovini 1991.-1995. – Socio-psihologijska ekspertiza", čiji je cilj bio da se analizira ponašanje ljudi, posebno u vrijeme rata, i da se ta analiza primijeni na rat u BiH, kako bi se on bolje razumio.⁸²²

357. Nakon opšte prezentacije cilja tog izvještaja vještaka (A), Vijeće će objasniti razloge koji su doveli do toga da se dijelovi svjedočenja i izvještaja Vlade Šakića koji se odnose na činjenice i koji se tiču odgovornosti optuženih u ovoj presudi ne uzmu u obzir (B).

A. Opšti cilj izvještaja vještaka

358. Iz analize u izvještaju i svjedočenju vještaka Vlade Šakića proizlazi da je cilj njegovog izvještaja da se analiziraju i istaknu poteškoće koje mogu imati nadređene osobe da ostvare efektivnu kontrolu nad svojim vojnicima.⁸²³ Vlado Šakić je pokušao da objasni da je unutar grupe,⁸²⁴ posebno u ratu, teško ostvariti kontrolu nad njenim članovima, i to iz sljedećih razloga:

– unutar jedne grupe, moguće je da se u grupi suprotstavi više različitih tipova ličnosti (vođe, sljedbenici, konformisti itd.).⁸²⁵ Zbog toga ih je veoma teško individualno kontrolisati;⁸²⁶

⁸²¹ P 09836, str. 5.

⁸²² 3D 03721.

⁸²³ 3D 03721, str. 16, 22, 29 i 88.

⁸²⁴ Vijeće napominje da je Vlado Šakić bio vrlo neodređen u definisanju grupe, ali pretpostavlja da je u većini slučajeva govorio o oružanim grupama.

⁸²⁵ 3D 03721, str. 16.

⁸²⁶ 3D 03721, str. 16.

- kada grupa postane prevelika,⁸²⁷ nadređeni više nema direktnu interakciju s podređenima.⁸²⁸ Dakle, budući da zapovjednik zapravo više nema kontakta s vojnicima, on nema nikakvu kontrolu nad njihovim postupanjem.⁸²⁹ Osim toga, zapovjednici mogu predvidjeti "negativne reakcije" svojih vojnika na postupke neprijatelja samo ako imaju potrebna znanja iz područja psihologije.⁸³⁰ Budući da ih većina nema takva znanja, teško im je kontrolisati vlastite vojnike,⁸³¹
- ponašanje vojnika rijetko je posljedica naređenja dobivenih od zapovjednika i češće je posljedica socijalne situacije i snažnih emocionalnih stanja u kojima se vojnici nađu.⁸³²

359. Vlado Šakić je zatim u svom izvještaju ta načela generalno primijenio na sukob u BiH i objasnio poteškoće na koje je mogao naići "politički i vojni vrh" u BiH. Iznio je da su se, po njegovom mišljenju, zbog potpune nepripremljenosti "političkog vodstva", odbrambene grupe formirale spontano i van institucionalnih okvira.⁸³³ One su bile sastavljene kako od dobrovoljaca i civila tako i od bivših pripadnika JNA, čemu se mogu dodati, u manjem omjeru, i kriminalci.⁸³⁴ Po mišljenju Vlade Šakića, u tim okolnostima je bilo nemoguće za "politički i vojni vrh" BiH da uspostavi kontrolu nad tim grupama.⁸³⁵

360. Generalno, Vijeće smatra da je Praljkova odbrana podnijela izvještaj vještaka Vlade Šakića u okviru svojih argumenata u vezi s odgovornošću optuženih na osnovu člana 7(1) – naređivanje – i člana 7(3) Statuta. Doista, Vijeće konstatuje da je Vlado Šakić u svom izvještaju zaključio da vlasti (bilo političke bilo vojne) nisu kontrolisale pomenute grupe koje su počinile zločine u BiH i da su one bile prepuštene same sebi.⁸³⁶

B. Analiza problema povezanih s izvještajem i iskazom vještaka Vlade Šakića

361. Nakon što je analiziralo izvještaj, glavno ispitivanje i unakrsno ispitivanje Vlade Šakića, kao i dokumente koji su mu predočeni tokom svjedočenja, Vijeće primjećuje da postoji nekoliko problema koji su postali očigledni uglavnom tokom unakrsnog ispitivanja od

⁸²⁷ Vijeće konstatuje da Vlado Šakić ne navodi od kojeg broja grupa postaje isuviše velika da bi zapovjednik mogao imati direktnu interakciju s podređenima.

⁸²⁸ 3D 03721, str. 22.

⁸²⁹ 3D 03721, str. 22.

⁸³⁰ 3D 03721, str. 22.

⁸³¹ 3D 03721, str. 22.

⁸³² 3D 03721, str. 29.

⁸³³ 3D 03721, str. 88.

⁸³⁴ 3D 03721, str. 88.

⁸³⁵ 3D 03721, str. 88 i 89. Vijeće napominje da je Vlado Šakić u svom izvještaju vještaka vrlo neprecizan kad je riječ o političkim i vojnim vlastima u BiH. Vijeće stoga ne može odrediti da li on pod tim podrazumijeva vlasti BiH, vlasti Herceg-Bosne, srpske vlasti ili pak sve te vlasti.

⁸³⁶ 3D 03721, str. 88 i 89.

strane tužilaštva i koji se tiču, s jedne strane, Vlade Šakića (1) i, s druge strane, njegove vjerodostojnosti, kao i vjerodostojnosti i dokazne vrijednosti njegovog izvještaja (2).

1. Problemi u vezi s nepristrasnošću Vlade Šakića

362. Vijeće primjećuje da je tokom svjedočenja Vlade Šakića, tužilaštvo pokušalo da ospori nepristrasnost Vlade Šakića tako što je osporilo nepristrasnost Instituta Ivo Pilar na čijem čelu je Vlado Šakić (a), a zatim je direktno osporilo nepristrasnost Vlade Šakića (b)

a) Osparavanje nepristrasnosti Instituta Ivo Pilar, na čijem čelu je Vlado Šakić

363. Tužilaštvo je istaklo da je Institut na čijem čelu je Vlado Šakić naučni institut koji je osnovala hrvatska Vlada kako bi prenijela svoje ideje i obezbijedila intelektualnu podršku.⁸³⁷ U vezi s tim, tužilaštvo je najprije ispitalo Vladu Šakića o nastanku Instituta Ivo Pilar i njegovih veza s hrvatskom Vladom generalno (i) a zatim je pokušalo da pokaže veze između Instituta i hrvatskih obavještajnih službi (ii).

i. Nastanak Instituta Ivo Pilar i njegove veze s hrvatskom Vladom

364. Po riječima Vlade Šakića, Institut je osnovan početkom devedesetih godina, kada je Hrvatska postala samostalna država.⁸³⁸ Tokom svjedočenja, Vlado Šakić je objasnio da je Institut Ivo Pilar financiran na isti način kao i svi instituti i javna sveučilišta u Hrvatskoj, tj. iz budžeta Ministarstva znanosti i obrazovanja.⁸³⁹ Radilo se, dakle, o javnom znanstvenom institutu.⁸⁴⁰ On je takođe izjavio da je Institut primao hrvatske i strane donacije, od raznih zaklada i naručitelja, koji su mogli biti iz gospodarstva, društvenih i političkih institucija.⁸⁴¹

365. Vlado Šakić je takođe izjavio da ravnatelja Instituta bira Upravno vijeće, sastavljeno od znanstvenika, na temelju mišljenja Znanstvenog vijeća Instituta.⁸⁴² Po riječima Vlade Šakića, o svim kandidatima je davalo mišljenje Znanstveno vijeće.⁸⁴³ Takođe je objasnio da je neke članove Upravnog vijeća imenovalo Ministarstvo znanosti i obrazovanja, ali da se to

⁸³⁷ Vlado Šakić, T(f), str. 45693.

⁸³⁸ Vlado Šakić, T(f), str. 45597.

⁸³⁹ Vlado Šakić, T(f), str. 45601.

⁸⁴⁰ Vlado Šakić, T(f), str. 45601.

⁸⁴¹ Vlado Šakić, T(f), str. 45601.

⁸⁴² Vlado Šakić, T(f) str. 45601et 45602.

⁸⁴³ Vlado Šakić, T(f) str. 45602.

ministarstvo nije miješalo u znanstveni rad Instituta i da je samo kontrolisalo da li je procedura bila zakonska.⁸⁴⁴

ii. Veze instituta sa hrvatskim obavještajnim službama

366. Tužilaštvo je pokušalo da rasvijetli eventualne veze između Ive Pilara i nekih osoba iz hrvatskih obavještajnih službi. Međutim, Vlado Šakić je odbacio postojanje bilo kakve veze između IPD-a⁸⁴⁵ i Instituta Ivo Pilar.⁸⁴⁶ Tu vezu je Vlado Šakić zanijekao uprkos činjenici da su neki osnivači Instituta⁸⁴⁷ ili njegovi podupiratelji⁸⁴⁸ istovremeno bili i suradnici ili članovi IPD-a.⁸⁴⁹

367. Nadalje, tužilaštvo je predložilo članak koji je 3. maja 1996. objavljen u hrvatskom listu *Nacional* po kojem je više osoba koje su bile na čelu Instituta Ivo Pilar 1996. godine radilo u IPD-u ili s njim saradivalo, konkretno s Miroslavom Tuđmanom – šefom hrvatskih tajnih službi,⁸⁵⁰ u vremenskom periodu koji nije preciziran, ali barem 1996. – i Miomirom Žužulom.⁸⁵¹ U članku se također navodi da je u februaru 1996. Institut Ivo Pilar dostavio rezultate istraživanja javnog mnijenja koje se ticalo pitanja u vezi s izborima – predstavljeno kao znanstveno istraživanje i kao povjerljivo – uredu predsjednika Republike Hrvatske i HDZ-u.⁸⁵²

b) Oспорavanje nepristrasnosti Vlade Šakića kao vještaka

368. Tužilaštvo je također pokušalo da pokaže povezanost Vlade Šakića s vladom Franje Tuđmana, kao i njegovu povezanost s hrvatskim obavještajnim službama.

369. Dakle, čini se da je Vlado Šakić obnašao funkcije u hrvatskoj Vladi: godine 1991. on je radio u Ministarstvu pravosuđa i uprave Hrvatske i bio je zadužen za izvršenje krivičnih

⁸⁴⁴ Vlado Šakić, T(f), str. 45602.

⁸⁴⁵ Vijeće napominje da je prilikom svjedočenja Vlade Šakića tužilaštvo definisalo IPD kao hrvatsku propagandnu službu, dok je optuženi Praljak tvrdio da se radi o Informativno-psihološkoj djelatnosti – v. Vlado Šakić, T(f), str. 45698.

⁸⁴⁶ Vlado Šakić, T(f), str. 45698.

⁸⁴⁷ Tužilaštvo se konkretno pozvalo na Josipa Jurčevića koji je svjedočio kao vještak za istoriju pred Vijećem od 14. do 17. septembra 2009. i koji je bio osnivač arhiva hrvatskog Ministarstva obrane i pripadnik voda za dokumentarno-informativnu djelatnost HV-a u periodu od 1991. do 1992. V. Josip Jurčević, T(f), str. 44723 i 44725.

⁸⁴⁸ Tužilaštvo se poziva na Miomira Žužula koji je svjedočio pred Vijećem od 6. do 8. maja, a zatim od 21. do 22. jula 2008., koji je bio psiholog u IPD-u do 1992. - v. Miomir Žužul, T(f), str. 31050 i 31194 - koji je vršio razne funkcije u vladi Franje Tuđmana tokom sukoba u BiH - v. Miomir Žužul, T(f), str. 27610, 27611, 27718, 27755 i 31053.

⁸⁴⁹ Vlado Šakić, T(f), str. 45692 i 45693.

⁸⁵⁰ P 11020, str. 2; Vlado Šakić, T(f), str. 45701; P 11027, str. 1; Vlado Šakić, T(f), str. 45700.

⁸⁵¹ P 11027, str. 1; Vlado Šakić, T(f), str. 45700.

⁸⁵² P 11027, str. 1 do 3; Vlado Šakić, T(f), str. 45700.

sankcija, i to do septembra 1992.⁸⁵³ U septembru 1992. postao je pomoćnik ministra pravosuđa u Hrvatskoj, što znači da je bio "šef zatvorskog sustava".⁸⁵⁴

370. Osim toga, tužilaštvo je naglasilo činjenicu da je Vlado Šakić saradivao tokom svoje naučne karijere s brojnim osobama povezanim s hrvatskim obavještajnim službama, među kojima su bili Miroslav Tuđman, koji je – u vremenskom periodu koji nije preciziran, no svakako tokom 1996. – bio šef hrvatskih tajni službi,⁸⁵⁵ Miomir Žužul – psiholog u IPD-u do 1992.⁸⁵⁶ - ali i Markica Rebić.⁸⁵⁷ Tužilaštvo je podsjetilo na to da je i ovaj potonji bio šef tajnih službi, ali da nije precizirano u kojem periodu.⁸⁵⁸

371. I konačno, na osnovu jednog dokumenta UNPROFOR-a od 1. marta 1994., koji je opisivao hrvatski informativno-sigurnosni sistem, Vlado Šakić je, kao stručnjak i ravnatelj Instituta Ivo Pilar, pružao pomoć u analitičkim aktivnostima hrvatske informativne službe, odnosno, kako tvrdi tužilaštvo, hrvatskih tajnih službi.⁸⁵⁹

2. Problemi vezani za vjerodostojnost Vlade Šakića i za vjerodostojnost i dokaznu vrijednost njegovog izvještaja

372. Tokom unakrsnog ispitivanja, tužilaštvo se fokusiralo na izvještaj Vlade Šakića, konkretno na njegova razmatranja o nadzoru nad vojnicima u ratu,⁸⁶⁰ kako bi osporilo vjerodostojnost Vlade Šakića.⁸⁶¹

373. Vijeće podsjeća da je Vlado Šakić iznio mišljenje da su se, zbog potpune nepripremljenosti političkog vodstva, odbrambene grupe formirale spontano i van institucionalnih okvira⁸⁶² i da je u tim okolnostima bilo nemoguće za vojni i politički vrh da potpuno nadzire takve grupe.⁸⁶³

⁸⁵³ Vlado Šakić, T(f), str. 45683.

⁸⁵⁴ Vlado Šakić, T(f), str. 45683.

⁸⁵⁵ P 11020, str. 2; Vlado Šakić, T(f), str. 45701; P 11027, str. 1; Vlado Šakić, T(f), str. 45700.

⁸⁵⁶ Miomir Žužul, T(f), str. 31050 i 31194.

⁸⁵⁷ Vlado Šakić, T(f), str. 45700.

⁸⁵⁸ Vlado Šakić, T(f), str. 45700.

⁸⁵⁹ P 11020, str. 4; Vlado Šakić, T(f), str. 45701.

⁸⁶⁰ 3D 03721, str. 16, 22, 29 i 88.

⁸⁶¹ Vlado Šakić, T(f), str. 45740 do 45762.

⁸⁶² 3D 03721, str. 88.

⁸⁶³ 3D 03721, str. 88 i 89.

374. Vlado Šakić je objasnio da je do tog zaključka došao služeći se informacijama u vezi sa sukobom iz javnog domena, koje su prenijeli mediji, i da su mu te informacije, kao i stručni izvještaji o toj temi koje je čitao, omogućili da dođe do tih zaključaka⁸⁶⁴.

375. Tokom unakrsnog ispitivanja Vlade Šakića, tužilaštvo je nastojalo da pokaže da on nije imao nikakvih preciznih saznanja o događajima u vezi sa sukobom u BiH te mu je predočilo niz zapovijedi vojnog zapovjedništva HVO-a.⁸⁶⁵ Kada je tužilaštvo pitalo Vladu Šakića zar te zapovijedi zapovjednika HVO-a ne ukazuju na to da zapravo jeste postojao nadzor nad vojskom, Vlado Šakić je odgovorio da mu nije poznat ratni kontekst i da, prema tome, ne može komentarisati te dokumente niti ih uklopiti u teorijski okvir koji je iznio.⁸⁶⁶ Isto tako, kad ga je Vijeće pitalo da li bi dokumenti koje mu je pokazalo tužilaštvo, koji ukazuju na to da neki događaji slijede logiku uzastopnih zapovijedi, promijenili zaključke njegovog izvještaja da je znao za njih,⁸⁶⁷ Vlado Šakić je rekao da mu nije poznata situacija koja se ispituje, kao ni relevantni kontekst, i da stoga ne može odgovoriti na to pitanje.⁸⁶⁸

376. Čini se, osim toga, da Vlado Šakić nije ništa znao o disciplinskim sankcijama koje su bile na raspolaganju HVO-u, kao ni o njihovom provođenju.⁸⁶⁹ Naime, suočen s dokumentima u vezi s disciplinskim sankcijama koje je preduzeo HVO,⁸⁷⁰ Vlado Šakić je rekao da se nije bavio donošenjem političkih i vojnih odluka u Herceg-Bosni.⁸⁷¹

C. Zaključak Vijeća

377. Vijeće konstatuje da je tokom unakrsnog ispitivanja tužilaštvo uspjelo da dovede u sumnju nepristrasnost ovog vještaka. Doista, rasvjetljajući veze između Instituta Ivo Pilar, koji je vodio i još uvijek vodi Vlado Šakić, i hrvatske države, ali i između tog instituta i hrvatskih obavještajnih službi, tužilaštvo je pokazalo tijesnu vezu koja je postojala i još uvijek postoji između svjedoka i hrvatskih političkih vlasti. Vijeće podsjeća da su optužbe u vezi s ulogom Hrvatske u sukobu bile predmet brojnih rasprava između strana. Više svjedoka je ispitano u vezi s tim i brojni dokumenti su uvršteni u spis. Osim toga, Vijeće podsjeća da je vještak dužan da svjedoči objektivno, nepristrasno i neovisno kako bi Vijeću pomogao da

⁸⁶⁴ Vlado Šakić, T(f), str. 45741.

⁸⁶⁵ Vlado Šakić, T(f), str. 45741-45744. V. P 03019; P 03128; P 03117.

⁸⁶⁶ Vlado Šakić, T(f), str. 45744 i 45745.

⁸⁶⁷ Vlado Šakić, T(f), str. 45746.

⁸⁶⁸ Vlado Šakić, T(f), str. 45746 i 45747.

⁸⁶⁹ Vlado Šakić, T(f), str. 45747.

⁸⁷⁰ P 02595; P 11033; Vlado Šakić, T(f), str. 45748.

⁸⁷¹ Vlado Šakić, T(f), str. 45754.

donese zaključak van razumne sumnje.⁸⁷² Vijeće na kraju podsjeća da se svjedočenje vještaka Vlade Šakića tiče ključnog pitanja u ovom predmetu – odgovornosti nadređenog. U tim okolnostima, Vijeće mora posebnu pažnju pridati nepristrasnosti dotičnog vještaka. Vijeće, stoga smatra da povezanost Instituta Ivo Pilar, Vlade Šakića, hrvatske vlade i hrvatskih obavještajnih službi dovodi u sumnju nepristrasnost Vlade Šakića kao vještaka.

378. Nadalje, Vijeće primjećuje da su, kad je riječ o vjerodostojnosti samog Vlade Šakića i njegovog izvještaja vještaka, svjedočenje Vlade Šakića, njegov izvještaj, unakrsno ispitivanje tužilaštva i pitanja Vijeća ukazali na značajne manjkavosti. Doista, Vijeće ponovo ističe da je cilj izvještaja Vlade Šakića, tj. analiza poteškoća u efektivnoj kontroli nad vojnicima, ključni element u odlučivanju o odgovornosti optuženih na osnovu članova 7(1) – naređivanje – i 7(3) Statuta. Vijeće smatra da je, u okviru ispitivanja poteškoća vezanih za efektivnu kontrolu nad vojnicima u ovom predmetu, ključno da se uzme u obzir stvarna situacija u zapovjedništvu HVO-a kako bi se mogli izvesti zaključci o kontroli optuženih nad vojnicima. Vijeće konstatuje da se izvještaj Vlade Šakića, budući da on nije proučio nijedan dokument koji se konkretno bavi sukobom u BiH, a posebno ne dokumente koji potiču iz zapovjedništva HVO-a, problemima efektivne kontrole nad vojnicima bavi na veoma teoretski način koji nije u vezi sa sukobom kojim se Vijeće ovdje bavi. Vijeće, prema tome, smatra da je vjerodostojnost i dokazna vrijednost tog izvještaja veoma slaba.

379. Imajući u vidu sumnje u pogledu nepristrasnosti Vlade Šakića, koje su izišle na vidjelo prije svega u njegovom unakrsnom ispitivanju od strane tužilaštva, i nepostojanje konkretnih i praktičnih istraživanja Vlade Šakića u vezi sa sukobom u BiH i kontrolom nad vojnicima od strane komande HVO-a, kao i neodređene odgovore vještaka tokom unakrsnog ispitivanja, Vijeće smatra da ne može iskoristiti taj izvještaj u ovoj presudi.

Odjeljak 3: Dokumenti koje su svjedoci komentarisali i koji su uvedeni posredstvom svjedoka na suđenju i dokumenti prihvaćeni putem pismenih zahtjeva

380. Vijeće je, generalno, davalo prednost sadržaju dokumenta koji je svjedok objasnio na uvjerljiv način u odnosu na dokument uvršten u spis putem pismene procedure.

381. Međutim, Vijeće je pridalo određenu težinu dokumentima koje nisu prokomentarisali svjedoci u slučajevima kada je njihov sadržaj potkrepljen drugim

⁸⁷² V. "Svjedočenje vještaka na osnovu pravila 94bis Pravilnika" u razmatranjima Vijeća u vezi s dokazima.

dokumentima, posebno kada su činili dio koherentnog niza pismenih dokaza koji predstavljaju pouzdanu cjelinu.

382. Vijeće je razmotrilo sve dokumentarne dokaze prihvaćene putem pismenih zahtjeva i ocijenilo ih u kontekstu drugih prihvaćenih dokaza. Prilikom ocjenjivanja, Vijeće je konkretno vodilo računa o izvoru dokumenta, autoru, eventualnim kontradikcijama u odnosu na druge dokumente i o tome da li su strane osporile njihovu autentičnost. Vijeće je takođe vodilo računa o tome da li su strane provjerile dokument tokom svjedočenja.⁸⁷³ Vijeće pritom naglašava da su strane imale mogućnost da iznesu argumente o dokaznoj vrijednosti i relevantnosti tih dokumenata putem pismene procedure za prihvatanje dokaza.⁸⁷⁴

383. Vijeće podsjeća da je u "Odluci po Zahtjevu Praljkove odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", prihvatilo dva dokaza u vezi s alibijem optuženog Praljka.⁸⁷⁵ Vijeće je prihvatilo te dokumente podnesene putem pismenog zahtjeva zbog toga 1) što su sadržavali dovoljne pokazatelje relevantnosti, dokazne vrijednosti i pouzdanosti, 2) što im je svrha dokazivanje odbrane alibijem kako je izneseno u obavještenju Praljkove odbrane o odbrani alibijem od 23. oktobra 2007.⁸⁷⁶ i 3) što je Vijeće smatralo da su vremenska ograničenja mogla biti opravdanje za predlaganje tih dokumenata putem pismenog zahtjeva, umjesto prilikom svjedočenja Slobodana Praljka na suđenju.⁸⁷⁷ Vijeće ipak smatra da treba naglasiti da su, kao i svi dokumentarni dokazi, ta dva dokaza relevantna za odbranu alibijem ocijenjena u okviru sveukupnih dokaza u spisu s obzirom na to da nisu bili predmet unakrsnog ispitivanja na suđenju.

Odjeljak 4: Dokumenti prihvaćeni isključivo s ciljem provjere vjerodostojnosti svjedoka *viva voce*

384. Vijeće podsjeća da je na osnovu Odluke Vijeća od 27. novembra 2008. u vezi s novim dokumentima i Odluke Žalbenog vijeća od 26. februara 2009.⁸⁷⁸ određeni broj dokaza prihvaćen posredstvom svjedoka odbrane isključivo s ciljem provjere vjerodostojnosti tih

⁸⁷³ V. konkretno "Odluka po Zahtjevu Praljkove odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 1. april 2010., par. 92.

⁸⁷⁴ Pismena procedura na osnovu Smjernice br. 6 (tužilaštvo) iz Odluke od 29. novembra 2006. i Smjernice br. 9 (odbrana) iz Odluke od 24. aprila 2008., str. 10 i 11.

⁸⁷⁵ "Odluka po Zahtjevu Praljkove odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 1. april 2010. Prihvaćeni dokazi o kojima je riječ su sljedeći: 3D 00686 i 3D 00687.

⁸⁷⁶ "Obavještenje Slobodana Praljka o njegovoj namjeri da iznese odbranu alibijem", povjerljivo, 23. oktobar 2007.

⁸⁷⁷ "Odluka po Zahtjevu Praljkove odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 1. april 2010., par. 74.

⁸⁷⁸ V. takođe "Usvajanje smjernica za vođenje postupka" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

svjedoka i da oni nemaju dokazne vrijednosti van konteksta ocjene od strane Vijeća vjerodostojnosti svjedoka čijim posredstvom je taj dokument uvršten u spis.⁸⁷⁹

Odjeljak 5: Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno

385. Vijeće je formalno primilo na znanje 270 činjenica o kojima je presuđeno u drugim predmetima na Međunarodnom sudu, koji imaju veze s ovim predmetom, na osnovu pravila 94(B) Pravilnika.⁸⁸⁰ Prema jurisprudenciji Međunarodnog suda, "formalnim primanjem na znanje neke činjenice o kojoj je već presuđeno, veće utvrđuje osnovanu pretpostavku o tačnosti te činjenice, koju stoga ne treba ponovo dokazivati na suđenju, ali koja se, kao predmet te pretpostavke, može pobijati na suđenju".⁸⁸¹ Vijeće je, međutim objasnilo da će prihvaćene činjenice koje su formalno primljene na znanje na osnovu pravila 94(B) Pravilnika biti ispitane zajedno sa sveukupnim dokazima predloženim tokom suđenja kako bi se vidjelo koji se zaključci mogu iz njih eventualno izvesti.⁸⁸² Stoga je Vijeće pažljivo ocijenilo činjenice o kojima je presuđeno u svjetlu sveukupnih dokaza koji su Vijeću predloženi u ovom predmetu, posvećujući posebnu pažnju dokazima koje predložili timovi odbrane kako bi osporili tačnost tih činjenica.⁸⁸³

Odjeljak 6: Dokazi prihvaćeni na osnovu članova 92bis i 92quater Pravilnika

386. Vijeće je donijelo određen broj odluka na osnovu pravila 92bis Pravilnika, po zahtjevima strana, kojima je prihvatilo, djelomično ili u cijelosti 111 izjava ili transkripata svjedočenja na osnovu pravila 92bis Pravilnika.⁸⁸⁴

387. Tokom postupka Vijeće je podsjetilo da se pravilo 92bis Pravilnika⁸⁸⁵ odnosi na "na jednu veoma posebnu vrstu dokaza iz druge ruke koji bi ranije bili prihvatljivi u skladu s

⁸⁷⁹ V. P 02202, prihvaćen isključivo zbog toga što mu je svrha da ospori vjerodostojnost svjedoka Zdenka Andabaka; "Nalog o prihvatanju dokaznih predmeta u vezi sa svjedokom Zdenkom Andabakom", javno, 27. april 2010.; P 05880, prihvaćen isključivo zbog toga što mu je svrha da ospori vjerodostojnost svjedoka Ivana Benete; "Nalog kojim se prihvataju dokazi u vezi sa svjedokom Ivanom Benetom", javno, 7. decembar 2009.

⁸⁸⁰ 270 činjenica koje su formalno primljene na znanje u sljedećim prvostepenim i drugostepenim presudama: *Tužilac protiv Furundžije, Tužilac protiv Aleksovskog, Tužilac protiv Kupreškića i drugih, Tužilac protiv Blaškića, Tužilac protiv Kordića i Čerkeza i Tužilac protiv Naletilića i Martinovića*, V. "Formalno primanje na znanje" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁸⁸¹ Odluka od 14. marta 2006., par. 10. V. takođe *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.5, "Odluka po Interlokutornoj žalbi optužbe na Odluku Pretresnog veća po Predlogu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno od 10. aprila 2003.", javno, 28. oktobar 2003., str. 4.

⁸⁸² Odluka od 14. marta 2006., par. 11.

⁸⁸³ Odluka od 14. marta 2006., par. 11; Odluka od 7. septembra 2006., par. 21-26.

⁸⁸⁴ V. u vezi s tim "Dokazni postupak tužilaštva i odbrane" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁸⁸⁵ "Odluka po zahtjevima Slobodana Praljka za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92bis pravilnika", povjerljivo, 16. februar 2010., par. 27.

pravilom 89(C)⁸⁸⁶ i da je ustaljena sudska praksa da pravilo 92bis(A) Pravilnika isključuje prihvatanje pismenih dokaza vezanih za "djela i ponašanje optuženog za koja se tereti u optužnici"⁸⁸⁷ ili kojima se dokazuje neki ključni element u datom predmetu.⁸⁸⁸ Vijeće je stoga uzelo u obzir izjave prihvaćene na osnovu pravila 92bis Pravilnika budući da se one ne tiču nekog odlučujućeg elementa predmeta odnosno da potkrepljuju pravno relevantne činjenice predmeta.⁸⁸⁹

388. Vijeće je nadalje prihvatilo sedam pismenih izjava na osnovu pravila 92quater Pravilnika⁸⁹⁰ i konkretno je podsjetilo da mada se pravilo 92 quater(A) Pravilnika ne razlikuje suštinski od ranijeg pravila 92bis(C) budući da takođe zahtijeva poštovanje dva kumulativna uslova, tj. uslova da autor pismene izjave ili iskaza mora biti nedostupan i da su u njima sadržani dokazi pouzdani, novo pravilo 92quater Pravilnika omogućuje u načelu prihvatanje pismene izjave ili transkripta iskaza čija svrha je dokazivanje djela i ponašanja optuženog. Međutim, u pravilu 92 quater(B) precizira se da to može biti jedan od faktora za neprihvatanje takvog svjedočenja u cjelini ili nekog njegovog dijela.⁸⁹¹ Zbog toga je Vijeće prilikom analize izjava prihvaćenih na osnovu pravila 92quater Pravilnika posvetilo posebnu pažnju pismenim izjavama koje su prihvaćene bez unakrsnog ispitivanja davalaca tih izjava.⁸⁹²

Odjeljak 7: Izjave i iskazi optuženih

389. Na osnovu pravila 84bis, 85(C) i 89(C) Pravilnika, Vijeće je prihvatilo, saslušalo i ocijenilo dokaze nekih od optuženih, u vidu (I) prethodnih izjava optuženih, (II) izjava optuženih tokom postupka i (III) iskaza optuženih u svojstvu svjedoka na suđenju.

⁸⁸⁶ *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.2, "Odluka o prihvatljivosti dokaznog materijala jednog istražitelja optuzbe", 30. septembar 2002., javno, str. 13. V. takođe *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, "Odluka po Interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C) Pravilnika", 7. juni 2002., javno, (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Galić* od 7. juna 2002.), par. 16.

⁸⁸⁷ Odluka u predmetu *Galić* od 7. juna 2002., par. 9. V. takođe *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, "Odluka po Zahtevu optužbe za prihvatanje pismenih izjava u skladu sa pravilom 92bis", 21. mart 2002. (dalje u tekstu: Odluka u predmetu *Milošević* od 21. marta 2002.), par. 22.

⁸⁸⁸ *Tužilac protiv Sikirice i drugih*, predmet br. IT-95-8-T, "Odluka po Molbi optužbe da se transkripti uvrste u dokaze u skladu sa pravilom 92bis", 23. maj 2001., par. 4 i 35. V. takođe Odluka u predmetu *Milošević* od 21. marta 2002., par. 7.

⁸⁸⁹ V. u vezi s tim razmatranja u vezi s procedurom za pravilo 92bis Pravilnika: "Dokazni postupak tužilaštva i odbrane" u Istorijatu postupka (Dodatak 2).

⁸⁹⁰ V. u vezi s tim "Dokazni postupak tužilaštva i odbrane" u Istorijatu postupka (Dodatak 2). Tri izjave su prihvaćene na zahtjev tužilaštva i četiri na zahtjev Praljckove odbrane.

⁸⁹¹ "Odluka po Zahtjevu tužilaštva da se na osnovu pravila 92bis i 92quater Pravilnika u spis uvrsti transkript svjedočenja", javna prečišćena verzija, 27. oktobar 2006., par. 8.

⁸⁹² Odluka u predmetu *Galić* od 7. juna 2002., fusnota na stranici 34, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu Evropskog suda za ljudska prava; Odluka u predmetu *Milošević* od 21. marta 2002., par. 7.

I. Prihvatanje prethodnih izjava optuženih

390. Prema praksi Međunarodnog suda, prethodna izjava optuženog može se prihvatiti ako je relevantna i ako ima određenu dokaznu vrijednost te kada su u trenutku davanja izjave poštovane sve proceduralne garancije i zaštite.⁸⁹³

391. U ovom predmetu, Vijeće je napravilo distinkciju između prethodnih izjava datih u okviru istrage kada je optuženi saslušan kao osumnjičeni uz garancije predviđene pravilima 42 i 43 Pravilnika, i ranijih iskaza optuženih u drugim predmetima Međunarodnog suda kada su optuženi saslušani kao svjedoci u tom predmetu. Vijeće je dakle, na osnovu pravila 89(C) Pravilnika, prihvatilo prethodnu izjavu optuženog Prlića, koja je uzeta kad ga je tužilaštvo ispitivalo kao osumnjičenog u fazi istrage,⁸⁹⁴ a odbilo je da prihvati ranije svjedočenje optuženih Praljka i Petkovića pred Međunarodnim sudom.⁸⁹⁵ Vijeće je u tim prilikama smatralo da budući da optuženi Praljak i Petković nisu bili uredno obaviješteni o njihovom pravu na šutnju, Vijeće ne može zaključiti da su se oni odrekli tog prava i da bi u takvim okolnostima prihvatanje tih svjedočenja ozbiljno narušilo pravo optuženih na pravičan postupak.⁸⁹⁶

⁸⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 128; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, "Odluka po Zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 10. oktobar 2006., par. 43-44.

⁸⁹⁴ "Odluka po Zahtjevu za uvrštavanje u spis izjave Jadranka Prlića", javno, 22. avgust 2007.; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, IT-04-74-AR73.6 "Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis", javno, 23. novmebar 2007. (dalje u tekstu: Odluka od 23. novmebra 2007.). V. takođe Odluku u predmetu *Halilović* od 19. avgusta 2005., par. 15.

⁸⁹⁵ "Odluka u vezi s uvrštavanjem u spis iskaza Slobodana Praljka u predmetu *Naletilić i Martinović*", javno, 5. septembar 2007. (dalje u tekstu: Odluka od 5. septembra 2007.); "Odluka po Zahtjevu tužioca da se u spis uvrste izjave koje je Milivoj Petković kao svjedok dao u drugim postupcima koji se vode pred Međunarodnim sudom", javno, 17. oktobar 2007. (dalje u tekstu: Odluka od 17. oktobra 2007.).

⁸⁹⁶ Odluka od 5. septembra 2007., par. 19-22; Odluka od 17. oktobra 2007., par. 18 i 20.

392. Žalbeno vijeće je, rješavajući po dvjema žalbama koje je šest timova odbrane uložilo na odluku o prihvatanju transkripta ispitivanja Jadranka Prlića,⁸⁹⁷ između ostalog odlučilo da prethodna izjava optuženog može biti izvrštena u spis mada saoptuženi nisu imali priliku da unakrsno ispituju tog optuženog zbog toga 1) što u principu nema prepreke za prihvatanje dokaza koji nisu predmet unakrsnog ispitivanja⁸⁹⁸ i 2) što se dokazi koji se odnose na djela i ponašanje optuženog mogu prihvatiti, ali moraju biti potkrepljeni da bi eventualno mogli dovesti do osuđujuće presude.⁸⁹⁹ Žalbe su odbijene.

II. Izjave optuženih na osnovu člana 84bis Pravilnika

393. Optuženi može, ako to želi, i po odobrenju Vijeća, dati izjavu u prilog svojoj odbrani. U skladu s pravilom 84bis Pravilnika, optuženi nije dužan da da svečanu izjavu prije davanja izjave i ta izjava optuženog ne može biti predmet unakrsnog ispitivanja od strane sudija Vijeća.

394. U ovom postupku dvojica optuženih su odlučila da daju izjavu na osnovu pravila 84bis Pravilnika. Optuženi Prlić je dao izjavu na osnovu pravila 84bis na početku izvođenja svojih dokaza, odnosno 5. i 6. maja 2008.,⁹⁰⁰ a optuženi Praljak je dao dvije izjave na osnovu pravila 84bis Pravilnika, jednu na početku suđenja i jednu na početku svog dokaznog postupka.⁹⁰¹

395. Vijeće je donijelo zaključak o dokaznoj vrijednosti koju treba pridati izjavama optuženih i konstatovalo je "da se uvodna riječ na osnovu pravila 84bis Pravilnika, bilo da je data pod zakletvom ili ne, ne može se smatrati dokazom, osim ako Pretresno vijeće ne odluči, primjenom svog diskrecionog prava, da joj prida određenu dokaznu vrijednost".⁹⁰² Vijeće je

⁸⁹⁷ Prlićeva odbrana je uložila žalbu tvrdeći da, prije svega, Vijeće nije uzelo u obzir sukob interesa koji je postojao između Jadranka Prlića i njegovog tadašnjeg branioca, i da je pogrešno zaključilo da se ispitivanje odvijalo u uslovima koji su optuženom Prliću garantovali prava; drugi timovi odbrane su zajedno uložili žalbu na osnovu toga što pobijana odluka krši prava saoptuženih da ispituju ili da se u njihovo ime ispituju svjedoci tužilaštva kao što je predviđeno članom 21(4)(e) Statuta. V. Odluka 23. novembra 2007., par. 10.

⁸⁹⁸ Odluka od 23. novembra 2007., par. 55.

⁸⁹⁹ Odluka od 23. novembra 2007., par. 57. S druge strane, Žalbeno vijeće je primijetilo da nije potrebno da dokazi koji mogu biti predmet unakrsnog ispitivanja na suđenju budu potkrepljeni. V. fusnotu 98 Odluke od 23. novembra 2007. u kojoj se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 62 i 63.

⁹⁰⁰ V. takođe "Dokazni postupak odbrane" u Istorijatu postupka (Dodatak 2) u vezi sa "Odlukom u vezi s dopunom izjave optuženog Prlića na osnovu pravila 84bis Pravilnika", javno, 12. februar 2009.

⁹⁰¹ 27. aprila 2006. i 4. maja 2009.

⁹⁰² "Odluka po Obavijesti Praljkove odbrane u vezi s održavanjem uvodnih izlaganja na osnovu pravila 84 i 84bis Pravilnika", javno, 27. april 2009, str. 7-11.

konstatovalo da takva izjava, čak i kad je data pod zakletvom, ima daleko manju dokaznu vrijednost od svjedočenja na osnovu pravila 85(C) Pravilnika.⁹⁰³

III. Svjedočenje optuženih Praljka i Petkovića

396. U skladu s pravilom 85(C) Pravilnika optuženi može, ako to želi, svjedočiti u svoju odbranu. U tom slučaju optuženi i dalje uživa neka od prava koja imaju optuženi kao što je pravo da bude prisutan tokom ispitivanja drugih svjedoka na osnovu člana 21(4)(d) Statuta koji optuženom garantuje pravo da mu se sudi u njegovom prisustvu,⁹⁰⁴ kao i temeljno pravo da ne bude primoran da svjedoči protiv sebe ili da prizna krivicu u skladu s tačkom (g) paragrafa 4 člana 21 Statuta,⁹⁰⁵ ali za njega isto tako važe određena ograničenja i obaveze koje vrijede za svjedoke,⁹⁰⁶ a to su: 1) optuženi mora dati svečanu izjavu prije svjedočenja⁹⁰⁷ i može biti krivično gonjen ako ne kaže istinu,⁹⁰⁸ 2) ispituje ga strana koja ga poziva da svjedoči, 3) unakrsno ga ispituju druge strane i 4) sudije pretresnog vijeća mu mogu postavljati pitanja.⁹⁰⁹ Vijeće je pak konstatovalo da optuženi koji svjedoči u svojstvu svjedoka vlastite odbrane ne može biti lišen pomoći branioca tokom svog svjedočenja,⁹¹⁰ što je potvrdilo i Žalbeno vijeće.⁹¹¹

397. Vijeće je takođe objasnilo da se dokazna vrijednost koju treba pridati svjedočenju optuženog koji je odlučio da svjedoči u svojstvu svjedoka ocjenjuje prilikom vijećanja u svjetlu cjelokupnog spisa i ne treba ovisiti o eventualnom prekidu kontakta između optuženog i njegovog branioca tokom trajanja svjedočenja optuženog.⁹¹² Žalbeno vijeće je potvrdilo da

⁹⁰³ "Odluka po Obavijesti Praljkove odbrane u vezi s održavanjem uvodnih izlaganja na osnovu pravila 84 i 84bis Pravilnika", javno, 27. april 2009., str. 7-11.

⁹⁰⁴ Zapravo, u principu na osnovu pravila 90(C) Pravilnika "[n]ijedan svjedok koji još nije svjedočio, sem vještaka, ne može biti prisutan kada drugi svjedok daje iskaz. Međutim, svjedok koji je čuo svjedočenje drugog svjedoka neće samo na osnovu tog razloga biti izuzet od svjedočenja." Ta odredba nije primjenjiva na optuženog koji svjedoči i koji ima temeljno pravo da bude prisutan ispitivanju svih svjedoka (v. u vezi s tim član 21(4)(d) Statuta). V. takođe "Nalog o modalitetima ispitivanja optuženih na osnovu pravila 85(c) Pravilnika", 1. jul 2008., javno, str. 5.

⁹⁰⁵ "Nalog o modalitetima ispitivanja optuženih na osnovu pravila 85(c) Pravilnika", javno, 1. jul 2008., str. 5.

⁹⁰⁶ "Odluka po Obavijesti Praljkove odbrane u vezi s održavanjem uvodnih izlaganja na osnovu pravila 84 i 84bis Pravilnika", javno, 27. aprila 2009., str. 6.

⁹⁰⁷ Pravilo 90(A) Pravilnika.

⁹⁰⁸ Pravilo 91 Pravilnika.

⁹⁰⁹ Pravilo 85(B) Pravilnika.

⁹¹⁰ "Nalog o modalitetima ispitivanja optuženih na osnovu pravila 85(C) Pravilnika", javno, 1. jul 2008., str. 6; "Nalog kojim se razjašnjava odnos između branioca i optuženog koji svjedoči na osnovu pravila 85(c) Pravilnika", javno, 11. jun 2009.

⁹¹¹ "Odluka po Žalbi tužilaštva na Nalog Pretresnog vijeća o kontaktu između optuženih i branilaca za vrijeme svjedočenja optuženih na osnovu pravila 85(C)", javno, 5. septembar 2008., par. 11-12.

⁹¹² "Nalog o modalitetima ispitivanja optuženih na osnovu pravila 85(C) Pravilnika", javno, 1. jul 2008., str. 6.

konačnu ocjenu iskaza datog u tim okolnostima donosi, naravno, Vijeće koje je saslušalo svjedoka.⁹¹³

398. U ovom predmetu, dva optužena su odlučila da svjedoče. Slobodan Praljak je svjedočio od 4. maja do 10. oktobra 2009., a Milivoj Petković od 11. februara do 11. marta 2010.

399. U svom završnom podnesku, tužilaštvo tvrdi da svjedočenju optuženih Praljka i Petkovića treba pridati malu težinu jer su u više navrata lagali i jer su pokušali da izbjegnu odgovore na važna pitanja.⁹¹⁴ Vijeće pak konstatuje da je tužilaštvo u svom završnom podnesku u velikoj mjeri koristilo svjedočenje optuženih Praljka i Petkovića kako bi potkrijepilo određene navode, posebno one u vezi s odgovornošću tih optuženih.⁹¹⁵ Vijeće smatra da su svjedočenja optuženih Praljka i Petkovića bila vjerodostojna u pogledu nekih pitanja te se stoga oslonilo na njihova svjedočenja, a manje vjerodostojna u vezi s drugim pitanjima, naročito kada su optuženi svjedočili s ciljem da umanje svoju odgovornost u vezi s nekim navodima. Vijeće u tim slučajevima nije uzelo u obzir njihova svjedočenja, ali nije izvodilo zaključke o odgovornosti optuženih kada je njihovo svjedočenje bilo manje vjerodostojno.

400. Nadalje, kako tvrdi Prlićeva odbrana u svom završnom podnesku,⁹¹⁶ član 21(4)(g) Statuta određuje da optuženi ne može biti primoran da svjedoči protiv sebe ni da prizna krivicu. U vezi s tim, Vijeće nije izvelo nikakve zaključke iz toga što su se neki optuženi odlučili na šutnju.

Odjeljak 8: Potkrepa

401. Prema jurisprudenciji Žalbenog vijeća, svjedočenje samo jednog svjedoka o materijalnoj činjenici, pravno gledano, ne zahtijeva potkrepu.⁹¹⁷ Međutim, Vijeće je, prilikom ocjene dokaza, s posebnom pažnjom proučilo dokaze u spisu koji nisu potkrepljeni prije nego što je na osnovu njih izvelo činjenične ili pravne zaključke na štetu optuženih.

⁹¹³ *Tužilac protiv Prlića i drugih*, IT-04-74-AR73.10 "Odluka po Žalbi tužilaštva na Nalog Pretresnog vijeća o kontaktu između optuženih i branilaca za vrijeme svjedočenja optuženih na osnovu pravila 85(C)", javno, 5. septembar 2008., par. 17.

⁹¹⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 3.

⁹¹⁵ V. konkretno par. 648-654 Završnog podneska tužilaštva, za svjedočenje Milivoja Petkovića, i par. 783-787 Završnog podneska tužilaštva, za svjedočenje Slobodana Praljka.

⁹¹⁶ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 13.

⁹¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 535-539; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62.

402. Vijeće je nadalje smatralo da se dokazi koji nisu bili predmet unakrsnog ispitivanja na suđenju, kao što su pismene izjave prihvaćene na osnovu pravila 92*bis* ili 92*quater* Pravilnika, ne mogu uzeti u obzir za ustanovljavanje obilježja krivičnog djela i vidova odgovornosti optuženog, osim ako ne potkrepljuju ili nisu potkrijepljene drugim dokazima u spisu.⁹¹⁸ U vezi s tim, Vijeće upućuje na jurisprudenciju Međunarodnog suda prema kojoj vijeće ne može utemeljiti osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na samo jednom dokazu koji nije bio predmet unakrsnog ispitivanja.⁹¹⁹

Odjeljak 9: Dokazi iz druge ruke

403. Izjave koje je neka osoba dala o događajima čiji nije bila direktni svjedok predstavljaju dokaze iz druge ruke. Iz jurisprudencije Međunarodnog suda proizlazi da dokaz iz druge ruke nije sam po sebi neprihvatljiv.⁹²⁰ Vijeće je stoga dokaze iz druge ruke ocijenilo od slučaja do slučaja⁹²¹ ispitujući pažljivo pouzdanost, relevantnost i dokaznu vrijednost takvih dokaza.⁹²²

404. Vijeće primjećuje da Praljкова i Ćorićeva odbrana u svojim završnim podnescima govore o problemu zasnivanja osuđujuće presude na dokazima iz druge ruke.⁹²³ U vezi s tim, Vijeće se slaže s njima u tome da dokaz iz druge ruke ima manju težinu od iskaza koji je dat pod zakletvom i koji je bio predmet unakrsnog ispitivanja.⁹²⁴ Generalno, Vijeće je uzelo u obzir dokaze iz druge ruke samo ako su bili potkrepljeni drugim dokazima iz spisa. Nadalje, Vijeće je odlučilo da svoje zaključke ne zasniva na dokazima koji se mogu okarakterisati kao dokazi iz druge ruke čiji izvor nije poznat.⁹²⁵

⁹¹⁸ Odluka u predmetu *Galić* od 7. juna 2002., str. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 125; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović* par. 37; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 19.

⁹¹⁹ *Tužilac protiv Milana Martića*, predmet br. IT-95-11-AR73.2, "Odluka po žalbi na odluku Pretresnog veća u vezi sa iskazom svedoka Milana Babića", 14. septembar 2006., par. 20; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, "Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis", 23. novembar 2007., par. 53 i 59.

⁹²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 1190.

⁹²¹ *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, "Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza", javno, 16. februar 1999., par. 15.

⁹²² Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 1190; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 28.

⁹²³ Završni podnesak Ćorićeva odbrane, par. 12 do 14; Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 37-39.

⁹²⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 28.

⁹²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 1190 .

Odjeljak 10: Dokumenti koje su neke strane osporile jer ih smatraju "falsifikatima"

405. Vijeće primjećuje da su Stojićeva,⁹²⁶ Praljkova,⁹²⁷ Petkovićeva⁹²⁸ i Ćorićeva odbrana⁹²⁹ osporile autentičnost nekih dokumenata uvrštenih u spis tvrdeći da su ti dokumentarni dokazi "falsifikati". Ćorićeva odbrana je konkretno tvrdila da Vijeće treba obavezno uzeti u obzir to osporavanje prilikom ocjene dokaza, posebno što se tiče onih koji nisu predloženi svjedocima i koji su prihvaćeni putem pismenih zahtjeva.⁹³⁰ U vezi s tim, Vijeće naglašava da jeste uzelo u obzir razne argumente strana u vezi s dokumentima koji su osporeni i za koje se tvrdilo da su "falsifikati", te da je te dokaze ocijenilo s najvećom pažnjom tokom analize činjenica i odgovornosti optuženih s obzirom na sveukupne dokaze iz spisa.

POGLAVLJE 3: STVARANJE, RAZVOJ I ORGANIZACIJA ZAJEDNICE I REPUBLIKE HERCEG-BOSNE

Dio 1: Kontekst stvaranja Herceg-Bosne

406. Do događaja koji se navode u Optužnici došlo je u okviru raspada bivše Jugoslavije, i to na dijelovima teritorije SRBiH/RBiH za koje se tvrdilo da pripadaju Herceg-Bosni. U Optužnici se navodi da su kriminalni događaji i konkretno UZP, započeli 18. novembra 1991. godine, kada je proglašena Hrvatska zajednica Herceg-Bosna (HZ HB).⁹³¹ Stoga Vijeće smatra da je važno, kako bi se pojasnile optužbe koje se optuženim stavljaju na teret, analizirati sveukupne dokaze koji se odnose na kontekst i događaje koji su doveli do proglašenja HZ HB 18. novembra 1991.

407. Da bi utvrdilo redosljed događaja koji su doveli do proglašenja HZ HB 18. novembra 1991., Vijeće je ispitalo relevantne dokumente, kao i *viva voce* svjedočenja svjedoka Zdravka Batinića, Milivoja Gagre, Petera Galbraitha, Stjepana Kljuića, Josipa Manolića i Adalberta Rebića. Vijeće je uzelo u obzir i pismenu izjavu Svjedoka AR, prihvaćenu na osnovu pravila 92^{quater} Pravilnika, zatim transkript svjedočenja Cirila Ribičića u predmetu *Kordić i Čerkez*, prihvaćen na osnovu pravila 92ter Pravilnika, kao i

⁹²⁶ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 543-547, u vezi s 4D 00641.

⁹²⁷ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 104-112, u vezi s P 06937.

⁹²⁸ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 482-495, između ostalog u vezi s P 06038 i P 09895.

⁹²⁹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 695-709, između ostalog u vezi s 4D 02041, P 03179/P 03666, P 03220, P 03216, P 03630, P 03345, P 03551, P 02706, P 05376, P 03668, P 03665, P 03670 i P 03659.

⁹³⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 709.

njegovo svjedočenje u ovom predmetu. Pored toga, Vijeće je ispitalo *viva voce* iskaze trojice vještaka historičara, Roberta Donie, Williama Tomljanovicha i Josipa Jurčevića, i analiziralo njihove izvještaje uvrštene u spis, uz napomenu da je izvještaj Josipa Jurčevića samo djelimično uvršten u spis⁹³².

408. Odbrana je tokom suđenja, u svojim završnim podnescima i završnim riječima osporavala značaj određenih događaja pomenutih u ovom dijelu.⁹³³ Vijeće je te prigovore primilo k znanju i uzelo u obzir. Međutim, kada značaj događaja i interpretacija koju su im strane u postupku dale mogu uticati na krivičnu odgovornost optuženih, posebno kad je riječ o postojanju UZP-a ili učešću optuženih u navedenom poduhvatu, Vijeće je smatralo da je primjerenije obraditi te događaje u okviru dijelova koji se odnose na odgovornost optuženih. Dakle, ovaj dio je posve istorijske prirode, kratak je i bavi se činjenicama koje su utvrđene bez većih poteškoća. Vijeće se stoga ovdje neće osvrnuti na razloge i opravdanja za stvaranje HZ HB, jer se oni nalaze u primjerenijem dijelu, onom u kojem se razmatra krajnji cilj eventualnog UZP-a.

I. Nastanak HDZ-a BiH i pobjeda nacionalističkih stranaka na prvim višepartijskim izborima u BiH – 1990.

409. Dana 18. avgusta 1990. godine, u Sarajevu je održana osnivačka skupština HDZ-a BiH,⁹³⁴ kojoj su prisustvovala brojne ličnosti iz Hrvatske, između ostalih i hrvatski premijer Josip Manolić, Gojko Šušak, ministar iseljništva,⁹³⁵ Miljenko Žagar, glavni tajnik HDZ-a, te Davor Perinović, koji će nakon osnivačke skupštine, uz podršku HDZ-a iz Zagreba, biti izabran za prvog predsjednika HDZ-a BiH.⁹³⁶ Cilj ove osnivačke skupštine bio je da se pomogne Hrvatima iz BiH da osnuju političku stranku koja će djelovati "u suglasju sa HDZ-

⁹³¹ Optužnica, par. 1 i 15.

⁹³² Vijeće je samo djelimično prihvatilo izvještaj vještaka Josipa Jurčevića: naslovnu stranu, sadržaj, uvodne napomene, 4. poglavlje dijela I, dio II, te poglavlja 1 do 6 dijela III. U vezi s tim v. "Nalog o prihvatanju dokaza u vezi sa vještakom Josipom Jurčevićem", javno, 6. oktobar 2009. i "Odluka po Zahtjevu Praljke odbrane za preispitivanje ili, alternativno, za odobrenje da podnese žalbu na Nalog o prihvatanju dokaznih predmeta u vezi sa svjedokom Josipom Jurčevićem", javno, 9. novembar 2009.

⁹³³ V. npr. Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 73-75; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 13-15 i 186; Slobodan Praljak, T(f), str. 39612-39615; završna riječ Prlićeve odbrane, T(f), str. 52308; završna riječ Stojićeve odbrane, T(f), str. 52408; završna riječ Praljke odbrane, T(f), str. 52506 i 52507.

⁹³⁴ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3822.

⁹³⁵ Gojko Šušak će kasnije postati ministar odbrane Republike Hrvatske; v. konkretno 3D 00300; P 00910; P 02441, str. 1.

⁹³⁶ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3822-3825, 3838 i 3839. Vijeće primjećuje da, prema riječima Stjepana Kljuića, Mate Boban nije bio prisutan na osnivačkoj skupštini održanoj 18. avgusta 1990.; 3D 03720, str. 70.

om iz Zagreba"⁹³⁷ koji je izašao kao pobjednik višestranačkih izbora održanih u Hrvatskoj sredinom aprila i početkom maja 1990.⁹³⁸ Osnivačka skupština HDZ-a BiH donijela je utemeljivački statut stranke ističući povezanost s HDZ-om iz Zagreba i navodeći u članu 4 da da je HDZ BiH "konstitutivni dio jedinstvene HDZ organizacije sa sjedištem u Zagrebu".⁹³⁹ Prema riječima svjedoka Stjepana Kljuića, jednog od osnivača i budućeg predsjednika HDZ-a BiH⁹⁴⁰ koji je bio prisutan 18. avgusta 1990. godine, u ono vrijeme su "nacionalni interesi" bosanskih Hrvata i Hrvata iz Hrvatske zapravo bili slični.⁹⁴¹ U statutima HDZ-a BiH iz 1993. i 1994. godine, opetovano se tvrdilo da je HDZ BiH dio HDZ-a iz Zagreba.⁹⁴²

410. Dana 16. septembra 1990. na sjednici u Sarajevu, predsjedništvo Izvršnog odbora HDZ-a BiH imenovalo je Stjepana Kljuića za vršioca dužnosti predsjednika stranke umjesto Davora Perinovića.⁹⁴³

411. Prvi izbori u SRBiH održani su 18. novembra i 4. decembra 1990.⁹⁴⁴ Nakon tih izbora, HDZ BiH i SDS dobili su 44, odnosno 72 od ukupno 240 mjesta u Skupštini SRBiH.⁹⁴⁵ Poslije izbora Stjepan Kljuić je postao predsjednik HDZ-a BiH i ostao na tom položaju do februara 1992.⁹⁴⁶

II. Proglašenje nezavisnosti Hrvatske – 25. jun 1991.

412. Nakon referenduma održanog 19. maja 1991, hrvatski Sabor proglasio je nezavisnost Hrvatske 25. juna 1991. godine, na što je stavljen tromjesečni moratorijum.⁹⁴⁷ Odlukom od 8. oktobra 1991. godine, Sabor je potvrdio proglašenje nezavisnosti Hrvatske i u

⁹³⁷ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3823 i 3824. Vijeće će HDZ Hrvatske označavati izrazom "HDZ iz Zagreba" ili "jedinstvena HDZ organizacija sa sjedištem u Zagrebu", koji je koristio svjedok Stjepan Kljuić, odnosno koji se koristi u Statutu HDZ-a BiH: P 00013.

⁹³⁸ Josip Jurčević, T(f), str. 44733 i 44734; 3D 03720, str. 48.

⁹³⁹ P 00013, str. 2; P 09536, str. 20; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3823-3825; Milivoj Gagro, T(f), str. 2756 i 2815; Zdravko Batinić, T(f), str. 34315; 1D 02699, str. 2 član 4.

⁹⁴⁰ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3826, 3830 i 3831; P 09617; Milivoj Gagro, T(f), str. 2677; P 09536, str. 20 i 21; 3D 03720, str. 70.

⁹⁴¹ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3823 i 3824.

⁹⁴² Zdravko Batinić, T(f), str. 34315-34316 i 34333; 1D 02699, str. 2 član 4; 1D 02700, član 4; 1D 02701, član 3.

⁹⁴³ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3826, 3830 i 3831; P 09617; Milivoj Gagro, T(f), str. 2677; P 09536, str. 20 i 21; 3D 03720, str. 70.

⁹⁴⁴ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3835.

⁹⁴⁵ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3835 i 8057; 1D 00913, str. 11; Josip Jurčević, T(f), str. 44859; 3D 03720, str. 68 i 70.

⁹⁴⁶ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3839, 3885 i 3886; 3D 03720, str. 70.

⁹⁴⁷ 3D 01085; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 20 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 462); Josip Jurčević, T(f), str. 44739 i 44740; 3D 03720, str. 51.

skladu s principom reciprociteta, priznao pravo na suverenitet ostalim republikama SFRJ, pod uslovom da nisu u ratu s Hrvatskom.⁹⁴⁸

III. Događaji iz avgusta 1991. godine: sjednica Glavnog odbora HDZ-a BiH u vezi s okupljanjem opština s većinskim hrvatskim stanovništvom, primjena "posebnog plana" u slučaju napada na hrvatski narod i proglašenje vanrednog stanja od strane HDZ-a

413. Dana 6. avgusta 1991. godine, na sjednici Glavnog odbora HDZ-a BiH u Prozoru odlučeno je da se usvoji prijedlog o stvaranju regionalnih zajednica HDZ-a BiH, razmatran na sjednici Predsjedništva HDZ-a BiH održanoj 31. jula 1991. godine, kojom je predsjedavao Mate Boban.⁹⁴⁹ Iz zapisnika sa sastanka održanog 6. avgusta 1991. godine proizlazi da HDZ BiH podržava suverenost i nedjeljivost BiH.⁹⁵⁰ Na tom sastanku, HDZ BiH je tvrdio da je "hrvatski narod" u ratnom stanju, da se na njega vrši otvorena okupacija Srbije⁹⁵¹ i da je, u slučaju napada pristaša Velike Srbije ili bilo koga drugog na Hrvate u BiH, predviđena primjena "posebnog plana".⁹⁵²

414. U skladu s odlukom Glavnog odbora HDZ-a BiH od 6. avgusta 1991.,⁹⁵³ Predsjedništvo HDZ-a BiH odlučilo je 23. avgusta 1991. godine da organizuje svoje opštinske odbore u osam regija, među kojima je bila i Hercegovina, koju je činilo 18 opština.⁹⁵⁴ Cilj takvog organizovanja bio je da se opštinski odbori HDZ-a BiH povežu, što je, prema ovoj odluci, bio neophodan uslov za teritorijalno i političko ujedinjivanje bosanskohercegovačkih Hrvata.⁹⁵⁵

⁹⁴⁸ 3D 01085; Adalbert Rebić, T(f), str. 28337 i 28338 ; 4D 01233.

⁹⁴⁹ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 47 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472a); P 00047, str. 1 i 7; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3881-3883; P 00044, str. 2.

⁹⁵⁰ P 00047, str. 7 i 8.

⁹⁵¹ P 00047, str. 4 i 7. O zabrinjavajućem položaju Hrvata u BiH i nužnosti da, zbog inertnosti Vlade u Sarajevu, organizuju svoju zaštitu, v. Stjepan Kljuić, T(f), str. 4075-4077, 4098-4100, 4104, 4105, 4112, 4120, 4127, 4128 i 4131; P 00041; P 00042, str. 2 i 3; P 00052.

⁹⁵² Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 47 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 a); P 00047, str. 7 i 8.

⁹⁵³ P 00047, str. 4 i 7.

⁹⁵⁴ P 00050. Vijeće napominje da su tih osam regija Travnička, Hercegovačka (s 18 opština), Sarajevska, Dobojsko-zenička, Banjalučka, Bihaćko-kladuška, Posavska i Tuzlanska.

⁹⁵⁵ P 00050; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3892-3894.

415. Dana 26. avgusta 1991., HDZ BiH je proglasio "izvanredno stanje na teritoriju zbog srpske agresije, i povezivanje općinskih odbora HDZ-a u jedinstven sustav obrane".⁹⁵⁶

IV. HDZ BiH osniva krizne štabove u tri regionalne zajednice – 18. septembar 1991.

416. Dana 18. septembra 1991., na čelu Savjeta sigurnosti HDZ-a BiH, tada preimenovanog u Krizni štab HDZ-a BiH, bio je Stjepan Kljuić, a Mate Boban bio je potpredsjednik.⁹⁵⁷ U njegovom sastavu bio je Bruno Stojić,⁹⁵⁸ za koga je svjedok Stjepan Kljuić rekao da je bio pomoćnik ministra policije zadužen za finansije.⁹⁵⁹ Krizni štab je bio odgovoran za sistem odbrane hrvatskog stanovništva u BiH i nabavku oružja, konkretno iz Hrvatske.⁹⁶⁰ Krizni štabovi trebali su odmah biti osnovani u tri regionalne zajednice HDZ-a BiH: Hercegovačkoj, Posavskoj i Travničkoj.⁹⁶¹ U slučaju oružanog sukoba na teritoriji s hrvatskom većinom, krizni štab je trebalo da preuzme sve funkcije lokalnih vlasti u okviru opština u sastavu date regionalne zajednice.⁹⁶² Na sastanku Savjeta sigurnosti/Kriznog štaba HDZ-a BiH održanom 18. septembra 1991., donijeta je odluka da se, radi administrativne reorganizacije opština u BiH, formira komisija za "kantonizaciju".⁹⁶³

V. Događaji iz oktobra 1991.: Skupština proglašava suverenitet BiH, a srpski poslanici osnivaju posebnu skupštinu srpskog naroda

417. Sredinom oktobra 1991. godine, Skupština SRBiH objavila je dokument pod naslovom "Memorandum" u kojem se ističe da je SRBiH prema Ustavu SRBiH suverena demokratska država u kojoj su svi građani jednaki.⁹⁶⁴

418. Pretresno vijeće je saslušalo vještaka historičara Josipa Jurčevića, koji je objasnio da se nekoliko dana kasnije u Skupštini raspravljalo o prijedlogu poslanika SDA i HDZ-a BiH o

⁹⁵⁶ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 46 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 b).

⁹⁵⁷ P 00058, str. 1.

⁹⁵⁸ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 48 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 c); Stjepan Kljuić, T(f), str. 3898, 4137, 4138, 7961 i 7962; P 00058, str. 1; P 00056, str. 1.

⁹⁵⁹ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3897.

⁹⁶⁰ P 00058, str. 1 ; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3898-3900 i 7964.

⁹⁶¹ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 48 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 c); P 00058, str. 2.

⁹⁶² P 00058, str. 2.

⁹⁶³ P 00058, str. 3 ; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3901, 3906, 3977 i 3978; v. takođe 1D 00486, str. 1 i 2, zaključak 4.

⁹⁶⁴ 3D 03720, str. 69.

budućoj organizaciji jugoslovenske zajednice, kojem su se Momčilo Krajišnik i poslanici SDS-a oštro suprotstavili.⁹⁶⁵ Napustili su Skupštinu, a prijedlog je prihvaćen u njihovom odsustvu. Zbog toga su poslanici SDS-a i Srpskog pokreta obnove u Skupštini SRBiH, izabrani na izborima 1990., 24. oktobra 1991. osnovali svoju skupštinu koja je bila nadležna za područja SRBiH koja su bila pod kontrolom Srba.⁹⁶⁶ Prema riječima svjedoka Josipa Jurčevića, Ustavni sud SRBiH je odlukom od 1. novembra 1991. godine, proglasio srpske skupštine i druge oblike udruživanja u SRBiH neustavnim i nelegalnim.⁹⁶⁷

VI. Zajednička sjednica kriznih štabova Hercegovačke i Travničke regionalne zajednice – 12. novembar 1991.

419. Dana 12. novembra 1991., u Grudama je održana sjednica kriznih štabova Hercegovačke i Travničke regionalne zajednice HDZ-a BiH; na sjednici, kojom su predsjedavali Mate Boban, potpredsjednik HDZ-a BiH, i Dario Kordić, predsjednik Kriznog štaba Travničke zajednice, i tokom koje su izrazili namjeru da se dvije regionalne zajednice objedine u entitet pod nazivom Herceg-Bosna.⁹⁶⁸ Na sjednici su dva krizna štaba proizvela dokument pod naslovom "Zaključci", u kojem se navodi da, nakon sastanaka održanih 13. i 20. juna 1991. u Zagrebu,⁹⁶⁹ 15. oktobra 1991. u Grudama, 21. oktobra 1991. u Busovači i 12. novembra 1991. u Grudama, hrvatski narod, provođenjem aktivne politike, treba realizirati "vjekovni san" tj. stvaranje hrvatske države.⁹⁷⁰

VII. Proglašenje Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (HZ HB) – 18. novembar 1991.

420. Dana 12. i 18. novembra 1991., u BiH su stvorene dvije paralelne institucije, Hrvatska zajednica Bosanska Posavina u Bosanskom Brodu i HZ HB.⁹⁷¹

421. Odlukom od 18. novembra 1991., koju je potpisao Mate Boban, predsjednik HZ HB, "predstavnicima hrvatskog naroda", "na temelju slobodno izražene volje hrvatskoga naroda

⁹⁶⁵ 3D 03720, p. 69.

⁹⁶⁶ Josip Jurčević, T(f), str. 45025; 3D 03720, str. 69 i 70.

⁹⁶⁷ Josip Jurčević, T(f), str. 45025 i 45026; P 10985.

⁹⁶⁸ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 51 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 d): P 00071/1D 00487, str. 3; P 00069; P 09545, str. 10; Milivoj Gagro, T(f), str. 2684-2686 i 2809-2811.

⁹⁶⁹ P 00068, str. 1 i 52; P 00071 i 1D 00487, par. 1.

⁹⁷⁰ P 00071/1D 00487, par. 1; P 00069; P 09545, str. 10; Milivoj Gagro, T(f), str. 2684-2687 i 2809-2811.

u Bosni i Hercegovini",⁹⁷² uspostavili su HZ HB kao političku, kulturnu, ekonomsku i teritorijalnu cjelinu (*Područja*).⁹⁷³ U uvodnom dijelu Odluke navodi se da su HZ HB utemeljili demokratski izabrani predstavnici hrvatskog naroda.⁹⁷⁴ Ciril Ribičić je objasnio da su hrvatski predstavnici uistinu bili izabrani na izborima za Skupštinu i Predsjedništvo SRBiH održanim u novembru 1990.⁹⁷⁵

422. Međutim, podsjetio je da su svi narodi u SRBiH bili proporcionalno zastupljeni u Skupštini i Predsjedništvu SRBiH, što nije bio slučaj u HZ HB.⁹⁷⁶ Naime, u HZ HB bili su isključivo hrvatski predstavnici, i samim tim, po njegovom mišljenju bio je zastupljen samo dio stanovništva koji je bio prisutan na teritoriji HZ HB - Hrvati.⁹⁷⁷

423. Na 39. sjednici Vrhovnog državnog vijeća Hrvatske, održanoj takođe 18. novembra 1991., Franjo Tuđman je objavio da osnivanje HZ HB ne predstavlja odluku o izdvajanju iz BiH, nego najavu okupljanja hrvatskih opština u BiH u jednu zajednicu.⁹⁷⁸

424. Međutim, svjedok Stjepan Kljuić, iako je bio predsjednik HDZ-a BiH, i svjedok Milivoj Gagro, izabrani predstavnik HDZ-a BiH,⁹⁷⁹ nisu bili pozvani na sjednicu na kojoj je proglašena HZ HB jer se nisu slagali sa "zaključcima" sjednice održane 12. novembra 1991. u Grudama.⁹⁸⁰

⁹⁷¹ Robert Donia, T(f), str. 1812 i 1813; P 00302/P 00078; P 09276, str. 4; 3D 03720, str. 71.

⁹⁷² P 09545, str. 10; P 00081.

⁹⁷³ P 00302/P 00078; Robert Donia, T(f), str. 1807, 1812 i 1813; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3923; P 09536, str. 31 i 32; P 08973, str. 7; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 58 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 e); P 09276, str. 4; 3D 03720, str. 71 i 78; 3D 03566, str. 13.

⁹⁷⁴ P 00302/P 00078, str. 1; P 08973, str. 14 i 15.

⁹⁷⁵ P 08973, str. 15. V. u tom smislu Mile Akmadžić koji je izjavio da su HZ HB uspostavili poslanici koji su dobili najveći broj glasova u svojim opštinama na izborima za Skupštinu Bosne i Hercegovine, Mile Akmadžić, T(f), str. 29750; 1D 02225, str. 2 i 3. Jadranko Prlić, predsjednik HVO-a HZ HB, izjavio je u intervjuu dnevniku "Oslobodenje" od 19. marta 1993. da su HZ HB legalno stvorili ljudi izabrani na slobodnim izborima.

⁹⁷⁶ P 08973, str. 15.

⁹⁷⁷ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3923; Robert Donia, T(f), str. 1807; P 08973, str. 15; P 00078/P 00302, str. 1; P 09536, str. 31 i 32; v. takođe 3D 03566, str. 13: u svojoj knjizi Franjo Gregurić ističe da je HZ HB proglašena političkim, ekonomskim, kulturnim i teritorijalnim entitetom bosanskih Hrvata. Svjedok 1D-AA, T(f), str. 28867, 28868, 28876, 29255, 29259, zatvorena sjednica; 1D 02934 pod pečatom, str. 2 i 12. Svjedok 1D-AA, Hrvat, član HDZ-a BiH i predsjedništva BiH tokom nekoliko godina, naglasio je da niko nikad nije glasao niti je imao priliku da glasa za uspostavljanje HZ HB.

⁹⁷⁸ P 00080, str. 1 i 46.

⁹⁷⁹ Milivoj Gagro, T(f), str. 2675-2677.

⁹⁸⁰ Stjepan Kljuić, T(f), str. 3830, 3831, 3925-3929, 3939 i 3940; Milivoj Gagro, T(f), str. 2688 i 2689; P 09537. V. takođe "Zajednička sjednica kriznih štabova Hercegovske i Travničke regionalne zajednice – 12. novembar 1991." u zaključcima Vijeća koji se odnose na kontekst stvaranja Herceg-Bosne.

425. Na dan proglašenja, 18. novembra 1991., HZ HB je u svom sastavu imala 30 opština, među kojima je bio Mostar, koji je bio glavni grad.⁹⁸¹

Dio 2: Glavni događaji koji su uslijedili nakon osnivanja Herceg-Bosne

I. Osporavanje osnivanja HZ HB

426. Nekoliko dana nakon proglašenja HZ HB, 23. novembra 1991., Vlada SRBiH proglasila je HZ HB nezakonitom,⁹⁸² a Ustavni sud BiH je 14. septembra 1992. donio odluku o njenoj neustavnosti.⁹⁸³

427. Dana 16. novembra 1992., Savjet bezbjednosti UN-a potvrdio je da neće priznati nijedan unilateralno proglašen entitet koji narušava teritorijalni integritet BiH.⁹⁸⁴

II. Želja za ponovnim ujedinjenem hrvatskog naroda (decembar 1991. – februar 1992.)

428. U decembru 1991., za razliku od Hrvatske i Slovenije, Bosna i Hercegovina još uvijek nije imala status međunarodno priznate države.⁹⁸⁵ Dana 27. decembra 1991., u Zagrebu je održan sastanak o ovom pitanju kojim je predsjedavao Franjo Tuđman,⁹⁸⁶ u prisustvu brojnih predstavnika Hrvata iz BiH i Hrvatske.⁹⁸⁷ Franjo Tuđman je na samom početku najavio da je cilj sastanka bio da se odredi "strategij[a] hrvatske politike, hrvatske politike u cjelini, pa prema tome i HDZ-a Bosne i Hercegovine"⁹⁸⁸. Na tom sastanku Stjepan Kljuić je branio opciju stvaranja jedinstvene BiH, podijeljene na kantone.⁹⁸⁹ Mate Boban je pak zastupao osnivanje HZ HB kao nezavisnog entiteta koji bi se s vremenom trebao pripojiti

⁹⁸¹ Robert Donia, T(f), str. 1812 i 1813; P 09276, str. 4; P 00302/P 00078, str. 1; P 09536, str. 31; P 08973, str. 7; 3D 03566, str. 13; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 58 (Presuda u predmetu *Kordić*, par. 472 e). Spisak opština u sastavu HZ HB: Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Kakanj, Vareš, Kotor Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum i Stolac.

⁹⁸² P 09536, str. 36.

⁹⁸³ P 00505, str.1. Dana 11. marta 1994., Ustavni sud je donio odluku sličnu onoj od 14. septembra 1992., kojom se poništava odluka o proglašenju Hrvatske Republike Herceg-Bosne od 24. avgusta 1993. V. P 08060; Robert Donia, T(f), str. 1814, 1816 i 1817.

⁹⁸⁴ P 00752.

⁹⁸⁵ Međunarodno priznanje BiH kao nezavisne države uslijedilo je nakon referenduma organizovanog u BiH 29. februara i 1. marta 1992., v. u vezi s tim 1D 02934, str. 2. Na primjer, Evropska zajednica je priznala nezavisnost BiH 7. aprila 1992., v. u vezi s tim Robert Donia, T(f), str. 1996.

⁹⁸⁶ Predsjednik Hrvatske, v. npr. P 00089, str. 1.

⁹⁸⁷ P 00089; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3942 i 3944. Prisutni su bili, između ostalih, Gojko Šušak, Josip Manolić, Mate Boban i Stjepan Kljuić.

⁹⁸⁸ P 00089, str. 2.

Hrvatskoj.⁹⁹⁰ Na kraju sastanka, predsjednik Tuđman je kritikovao stav Stjepana Kljuića, navodeći da je previše blizak stavu Alije Izetbegovića; podsjetio je, takođe, da su Hrvati željeli da se u preambuli Ustava Republike Hrvatske navede "Banovina Hrvatska"; konačno, iznio je mišljenje da će se Muslimani zadovoljiti državicom (*statelet*) u ostatku BiH.⁹⁹¹ Pored toga, predsjednik Tuđman je naglasio da će međunarodna zajednica i Evropa podržati takvo rješenje iz straha od stvaranja islamske države u Evropi.⁹⁹² Između ostalog, izjavio je da je: "[v]rijeme da iskoristimo priliku da okupimo hrvatsko nacionalno biće u maksimalno mogućim granicama"⁹⁹³ tvrdeći da BiH, zapravo, onemogućava ostvarenje istinski nezavisne Hrvatske.⁹⁹⁴

429. Dana 9. februara 1992., rukovodstvo HDZ-a Hrvatske i HDZ-a BiH je na sastanku u Livnu pokrenulo pitanje ujedinjenja svih Hrvata BiH s Hrvatskom.⁹⁹⁵ Na tom sastanku dogovoreno je da HDZ BiH podnese molbu Vladi i Saboru Hrvatske da se bosanskim Hrvatima dodijeli hrvatsko državljanstvo i pravo glasanja na izborima organizovanim u Hrvatskoj s ciljem stvaranja "neuništiv[e] nit[i]" između Hrvata.⁹⁹⁶

430. U ovom periodu, unutar samog HDZ-a BiH, Stjepan Kljuić i Mate Boban su se često sukobljavali:⁹⁹⁷ naime, prvi je zagovarao nedjeljivu BiH, a drugi teritorijalnu autonomiju tamo gdje je hrvatski narod bio u većini.⁹⁹⁸ Dana 2. februara 1992., Stjepan Kljuić je podnio ostavku na položaj predsjednika HDZ-a BiH jer se, kako je rekao sam Franjo Tuđman, "izgubio pod fesom Alije Izetbegovića, - i HDZ [BiH] je [praktično] prestala voditi politiku samostalnu hrvatsku"⁹⁹⁹ .¹⁰⁰⁰

⁹⁸⁹ P 00089, str. 9 i 11-12; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3970 i 3972-3973.

⁹⁹⁰ P 00089, str. 17 i 21-23.

⁹⁹¹ P 00089, str. 31-34, 105-107; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3965.

⁹⁹² P 00089, str. 107.

⁹⁹³ P 00089, str. 33 i 34; Robert Donia, T(f), str. 1791.

⁹⁹⁴ P 00089, str. 99; Robert Donia, T(f), str. 1790-1793.

⁹⁹⁵ P 00117, str. 6; Robert Donia, T(f), str. 1825.

⁹⁹⁶ P 00117, str. 6 i 7; P 09536, str. 38; Robert Donia, T(f), str. 1825.

⁹⁹⁷ Milivoj Gagro, T(f), str. 2680.

⁹⁹⁸ Milivoj Gagro, T(f), str. 2679.

⁹⁹⁹ P 00134, str. 99.

¹⁰⁰⁰ P 00134, str. 99-101; v. takođe: P 00116, str. 4-5 ; 1D 02935 pod pečatom, T(f), str. 9191; 1D 02934 pod pečatom, str. 9; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3991-3993; Milivoj Gagro, T(f), str. 2690-2691; Zdravko Batinić, T(f), str. 34532.

431. Dana 15. marta 1992., Miljenko Brkić, jedan od političkih rukovodilaca HDZ-a BiH, izabran je za vršioca dužnosti predsjednika stranke,¹⁰⁰¹ njega je nakon tri-četiri mjeseca zamijenio Dario Kordić,¹⁰⁰² koji je bio jednako politički orjentisan kao Mate Boban.¹⁰⁰³

III. Nezavisnost BiH (mart 1992.)

432. Na zahtjev EZ-a, SRBiH organizovala je referendum o nezavisnosti BiH koji je održan 29. februara i 1. marta 1992.¹⁰⁰⁴ Glasalo je 64 % upisanih birača, a u prilog nezavisnosti izjasnilo se njih 99 %.¹⁰⁰⁵ Muslimani i Hrvati – ovi potonji na poticaj Franje Tuđmana¹⁰⁰⁶ - masovno su glasali za nezavisnost, dok su se Srbi suzdržali.¹⁰⁰⁷ Dana 6. marta 1992., BiH je proglasila nezavisnost.¹⁰⁰⁸

433. Dana 7. aprila 1992., Hrvatska i međunarodna zajednica priznale su RBiH.¹⁰⁰⁹ Po mišljenju Herberta Okuna,¹⁰¹⁰ Hrvati su bili direktno zainteresovani da odvoje BiH od Jugoslavije, kojom su u to vrijeme dominirali Srbi.¹⁰¹¹ Dana 8. aprila 1992., Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva RBiH, potpisao je uredbu o izmjeni naziva SRBiH u RBiH.¹⁰¹²

434. Poslije objavljivanja rezultata referenduma i proglašenja nezavisnosti BiH, Srbi su pokrenuli ofanzivu na BiH.¹⁰¹³

¹⁰⁰¹ P 10490, str. 2; 1D 01780; 1D 02935 pod pečatom, T(f), str. 9023 i 9191; Mile Akmadžić, T(f), str. 29740; Milivoj Gagro, T(f), str. 2692-2693.

¹⁰⁰² Milivoj Gagro, T(f), str. 2693.

¹⁰⁰³ Milivoj Gagro, T(f), str. 2736.

¹⁰⁰⁴ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 25 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 465); Robert Donia, T(f), str. 1818.

¹⁰⁰⁵ P 00132; P 09536, str. 38; 3D 03720, str. 86 i 87; Josip Jurčević, T(f), str. 44750; Robert Donia, T(f), str. 1823.

¹⁰⁰⁶ Herbert Okun, T(f), str. 16950 i 16951; Miomir Žužul, T(f), str. 27722-27723.

¹⁰⁰⁷ Odluka od 14. marta 2006.g., činjenica o kojoj je presuđeno broj 26 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 465); 1D 02934 pod pečatom, str. 2; 1D 02935 pod pečatom, T(f), str. 9014-9015; P 09536, str. 38; Stjepan Kljuić, T(f), str. 3999; Herbert Okun, T(f), str. 16658 i 16659; Miomir Žužul, T(f), str. 27722 ; Robert Donia, T(f), str. 1823 i 1824.

¹⁰⁰⁸ P 00132; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 27 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 467).

¹⁰⁰⁹ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 30 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 483b); P 00149; P 10356, T(f), str. 10855 i 10856; Herbert Okun, T(f), str. 16953 i 16955; Robert Donia, T(f), str. 1996; Josip Jurčević, T(f), str. 44752 i 44753.

¹⁰¹⁰ Pomoćnik kopredsjednika MKBJ od septembra 1992. do maja 1993., v. Herbert Okun, T(f), str. 16653.

¹⁰¹¹ Herbert Okun, T(f), str. 16955.

¹⁰¹² P 00150, str. 1; P 10484, str. 3 i 4.

¹⁰¹³ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 25 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 465).

IV. Osnivanje HVO-a, vrhovnog odbrambenog tijela hrvatskog naroda HZ HB (april 1992.)

435. Dana 8. aprila 1992., Predsjedništvo RBiH usvojilo je odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti.¹⁰¹⁴

436. Istog dana, Predsjedništvo HZ HB usvojilo je odluku, koju je potpisao Mate Boban u svojstvu predsjednika HVO-a i HZ HB, o osnivanju HVO-a kao vrhovnog tijela obrane hrvatskog naroda HZ HB.¹⁰¹⁵ Dana 10. aprila 1992., Mate Boban je, kao predsjednik HVO-a, izdao zapovijed u kojoj stoji da HZ HB više ne priznaje TO RBiH kao vojnu strukturu HZ HB i da je samo HVO nadležan za vrhovno zapovjedništvo nad svojim snagama.¹⁰¹⁶ Prema toj zapovijedi, HVO predstavlja jedinu legitimnu organizaciju, dok se sve druge vojne formacije na teritoriji HZ HB smatraju nelegalnim ili neprijateljskim.¹⁰¹⁷ Mate Boban, predsjednik HVO-a, je takođe 10. aprila 1992. naredio da se svi krizni štabovi ili bivši štabovi TO odmah preimenuju u općinske stožere HVO-a¹⁰¹⁸ podređene Glavnom stožeru HVO-a¹⁰¹⁹.

V. HVO proglašen za vrhovno izvršno i upravno tijelo HZ HB (maj 1992.)

437. Dana 15. maja 1992., Predsjedništvo HZ HB usvojilo je "Statutarnu odluku o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području HZ HB", koju je potpisao Mate Boban, predsjednik HZ HB.¹⁰²⁰ U članu 1 navedene odluke stoji da HVO obavlja poslove izvršne vlasti na području HZ HB.¹⁰²¹ U članu 10 se navodi da je sjedište HVO-a u Mostaru.¹⁰²² Mate Boban je, takođe 15. maja 1992., izabran za predsjednika HVO-a,¹⁰²³ a Jadranko Prlić je imenovan za predstojnika Odjela financija.¹⁰²⁴

¹⁰¹⁴ 1D 01218; P 10484, str. 3 i 4; P 00150, str. 4.

¹⁰¹⁵ P 00152/P 00151; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 64 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 483 d); Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 65 (Prvostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 22); P 09545, str. 14-15; P 09536, str. 37; Robert Donia, T(f), str. 1830 i 1891; 3D 01113, str. 3; 3D 03720, str. 78; Milivoj Gagro, T(f), str. 2702.

¹⁰¹⁶ P 00154; Mile Akmadžić, T(f), str. 29725 i 29726.

¹⁰¹⁷ P 00154; Mile Akmadžić, T(f), str. 29725 i 29726.

¹⁰¹⁸ "Općinski stožeri HVO-a"

¹⁰¹⁹ 5D 04271; Mile Akmadžić, T(f), str. 29727 i 29728.

¹⁰²⁰ P 00206.

¹⁰²¹ P 00206, član 1, str. 1.

¹⁰²² P 00206, član 10, str. 3.

¹⁰²³ P 09526, str. 7; P 09545, str. 15.

¹⁰²⁴ P 00208 ; P 09545, str. 15 i 16.

VI. Početak mirovnih pregovora i Cutileirov plan (februar 1992. – avgust 1992.)

438. Od 23. februara 1992. do avgusta 1992., vođeni su mirovni pregovori pod nazivom "Cutileirov plan", između predstavnika Srba, Hrvata i Muslimana BiH, pod pokroviteljstvom EZ-a.¹⁰²⁵ Cutileirov plan postavio je načela "za novi ustavni poredak za Bosnu i Hercegovinu".¹⁰²⁶ Prema tim načelima, predviđeno je da BiH i dalje postoji, s tim da je država podijeljena na tri odvojene teritorijalne jedinice, u zavisnosti od nacionalne pripadnosti većinskog stanovništva, kao i ekonomskih i geografskih kriterija.¹⁰²⁷ Strane su prihvatile načela Cutileirovog plana, ali nisu potpisale sporazum.¹⁰²⁸

439. Međutim, u tom periodu tripartitnih pregovora, HVO je vodio političke pregovore s bosanskim Srbima o podjeli BiH. Naime, 6. maja 1992., predstavnici srpske zajednice u BiH Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Branko Simić, i predstavnici hrvatske zajednice u BiH Mate Boban i Franjo Boras,¹⁰²⁹ sastali su se u Grazu u Austriji bez muslimanskih predstavnika, da bi razgovarali o sudbini BiH.¹⁰³⁰ U zajedničkom priopćenju Mate Bobana i Radovana Karadžića¹⁰³¹ od 6. maja 1992., koje su njih dvojica okarakterisali kao "mirovni sporazum", predviđa se podjela teritorije BiH prema granicama Banovine Hrvatske iz 1939., i poziva se na sveopšte primirje.¹⁰³² Ovom podjelom nije obuhvaćen pojas teritorije uz Neretvu u blizini Mostara, kao ni grad Mostar,¹⁰³³ zbog čega su strane pozvale EZ da, u vezi s njihovim teritorijalnim zahtjevima, izvrši arbitražu.¹⁰³⁴ Strane su se na kraju razišle 6. maja 1992., a da nikakav sporazum nije potpisan.¹⁰³⁵

¹⁰²⁵ P 09536, str. 40-41; 3D 03720, str. 99-102; Robert Donia, T(f), str. 1825 i 1826.

¹⁰²⁶ Robert Donia, P 09536, str. 40, gdje se preuzimaju načela izložena u Cutileirovom planu.

¹⁰²⁷ P 09546, str. 1; P 09536, str. 40 i Dodatak A, mapa br. 13; Robert Donia, T(f), str. 1826 i 1912-1913.

¹⁰²⁸ 1 D 00398, konkretno str. 7-8; P 09536, str. 40-41; 1D 02437; 1D 02438; Robert Donia, T(f), str. 1826, 1910 i 1912; Svjedok 1D-AA, T(f), str. 28948-28949, 29212, 29215, zatvorena sjednica; Mile Akmažić, T(f), str. 29406-29407, 29770 i 29773.

¹⁰²⁹ Svjedok 1D-AA, 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9044, 9047, 9198 i 9199.

¹⁰³⁰ P 09536, str. 44-45; Robert Donia, T(f), str. 1833-1835; Herbert Okun, T(f), str. 16663-16664; P 00187; Svjedok 1D-AA, 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9050-9052; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 4 (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105).

¹⁰³¹ P 00187; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 20 (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105).

¹⁰³² P 00187; P 09536, str. 44-45; P 00192; 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9203 i 9205; Svjedok 1D-AA, T(f), str. 29145-29150, zatvorena sjednica; Herbert Okun, T(f), str. 16663-16664.

¹⁰³³ P 09536, str. 44-45 i Dodatak, mapa br. 14; P 00187.

¹⁰³⁴ P 09536, str. 44-45.

¹⁰³⁵ Svjedok 1D-AA, 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9051, 9053 i 9200-9201. V. takođe 3D 02003, str. 1 i 6.

440. U maju 1992., uspostavljena je vojna saradnja, ovaj put između HVO-a i Armije BiH,¹⁰³⁶ protiv JNA i VRS.¹⁰³⁷ Ta saradnja, koja je trajala do početka 1993., konkretno se ogledala u tome što je Armiju BiH oružjem, vojnom opremom¹⁰³⁸ i lijekovima snabdijevao HVO.¹⁰³⁹

441. U okviru te saradnje, Franjo Tuđman i Alija Izetbegović su 21. jula 1992. potpisali sporazum o prijateljstvu i saradnji između Hrvatske i RBiH, u kojem stoji da je HVO sastavni dio Armije BiH i da će imati svoje predstavnike u zajedničkom zapovjedništvu oružanih snaga RBiH.¹⁰⁴⁰

VII. Pregovori u okviru Vance-Owenovog plana (avgust 1992. – januar 1993.)

442. Već u proljeće 1992., borbe na terenu i neprovođenje Cutileirovog plana¹⁰⁴¹ potvrdili su, prema riječima Roberta Donie,¹⁰⁴² nesposobnost EZ-a da sam riješi situaciju u BiH.¹⁰⁴³ Zato su tokom ljeta 1992., EZ i UN udružili snage da bi postavili novi okvir za pregovore u BiH;¹⁰⁴⁴ u tu svrhu su, na konferenciji u Londonu održanoj od 26. do 28. avgusta 1992., osnovali Međunarodnu konferenciju o bivšoj Jugoslaviji (MKBJ).¹⁰⁴⁵

443. Na MKBJ su učestvovala tri delegacije.¹⁰⁴⁶ U delegaciji bosanskih Srba bili su Radovan Karadžić, predsjednik RS-a, Momčilo Krajišnik, potpredsjednik RS-a i general

¹⁰³⁶ Dana 23. juna 1992., promijenjen je naziv TO BiH u "ABiH", v. 4D 01731, par. 117; 4D 00404, str. 1.

¹⁰³⁷ Fahrudin Agić, T(f), str. 9225-9227; Zdravko Batinić, T(f), str. 34361-34363 i 34453-34455; 1D 03105; 1D 01792; 1D 01693; P 10033, str. 2, par. 4; 1 D 02482; 4D 00624, str. 2; 4D 01700, str. 5; Slobodan Praljak, T(f), str. 42494; 3D 03724; Slobodan Praljak, T(f), str. 44556, 44559 i 44560; Robert Donia, T(f), str. 1999; 4D 00615; 2D 01295, str. 2 i 3; 4D 00616, str. 1 i 2; Vinko Marić, T(f), str. 48161; 2D 03060; 4D 00476; 4D 00477; 4D 00478; 4D 00908; 4D 00932; 4D 01026; 4D 01048; P 00717, str. 1; 1D 01424; Slobodan Praljak, T(f) str. 40519; 4D 01521; P 00868; P 01402; Božo Pavlović, T(f), str. 46962-46963; P 01158, str. 19; Herbert Okun, T(f), str. 16894 i 16895; Mile Akmadžić, T(f), str. 29429-29431; 1D 01945, str. 2 i 3; 1D 02663, str. 22; 4D 00389; Safet Idrizović, T(f), str. 9908; P 00708, str. 1 i 2; P 00776, str. 1 i 2; Safet Idrizović, T(f), str. 9872; 3D 00217; Radmilo Jasak, T(f), str. 48451.

¹⁰³⁸ Vinko Marić, T(f), str. 48160 i 48229; 4D 01404. V. takođe Milivoj Petković, T(f), str. 49420-49425; P 00716, str. 1 i 2; Svjedok EA, T(f), str. 24913, zatvorena sjednica; 2D 00577; 4D 00392; 2D 03008, str. 1; 2D 00310; Mile Akmadžić, T(f), str. 29443, 29602-29606 i 29608-29611; 2D 00147; 1D 02458; 1D 02292.

¹⁰³⁹ 2D 00737; Ivan Bagarić, T(f), str. 38955-38957. V. takođe 3D 03768, str. 2, 6, 7, 10 i 11; 3D 00708; 2D 00502, str. 3; Mile Akmadžić, T(f), str. 29613-29615; 2D 00705; 2D 00544; 2D 00320; 2D 00325.

¹⁰⁴⁰ P 10481, dodatak pismu, str. 2-4.

¹⁰⁴¹ P 09536, str. 40-41 i 46.

¹⁰⁴² Vještak istoričar, v. P 09536.

¹⁰⁴³ P 09536, str. 41 i 46.

¹⁰⁴⁴ P 09536, str. 41 i 46.

¹⁰⁴⁵ 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9062; P 09536, str. 46-47. Kopredsjedavajući MKBJ bili su, za UN, bivši američki državni sekretar Cyrus Vance i njegov zamjenik, Herbert Okun, za EZ, bivši britanski sekretar za inostrane poslove, lord David Owen, i britanski ambasador Peter Hall. Cyrus Vance i David Owen imenovani su za kopredsjedavajuće izvršnog odbora MKBJ na Londonskoj konferenciji, v. P 09536, str. 47; Herbert Okun, T(f), str. 16653, 16656 i 16669, 16682.

¹⁰⁴⁶ 1D 02888/1D 02889, str. 2; 1D 02890; 1D 02848, str. 2; Mile Akmadžić, T(f), str. 29375, 29376, 29379, 29391, 29392 i 29454-29465.

VRS-a Ratko Mladić.¹⁰⁴⁷ Glavni predstavnici Vlade BiH bili su predsjednik Alija Izetbegović, ministar inostranih poslova Haris Silajdžić, Ejup Ganić i general Sefer Halilović (koji je na Konferenciji učestvovao u svojstvu člana delegacije Vlade BiH i predstavnika ABiH).¹⁰⁴⁸ Predstavnici bosanskih Hrvata bili su predsjednik HZ HB, Mate Boban, zatim predsjednik Vlade RBiH, Mile Akmadžić (koji je, iako je bio član Vlade RBiH, na Konferenciji učestvovao u svojstvu člana hrvatske delegacije)¹⁰⁴⁹ i general Milivoj Petković.¹⁰⁵⁰ Predsjednik Hrvatske Franjo Tuđman takođe je učestvovao u pregovorima i imao je uticaj na predstavnike bosanskih Hrvata.¹⁰⁵¹ Herbert Okun je u svom svjedočenju rekao da je Franjo Tuđman bio nezvanični, ali *de facto* šef hrvatske delegacije.¹⁰⁵² Naime, tokom pregovora, Mate Boban je nekoliko puta rekao Herbertu Okunu da mu je potrebno odobrenje Franje Tuđmana prije donošenja odluke.¹⁰⁵³ Osim toga, Herbert Okun je rekao da su, iako su sva trojica bili članovi Vlade RBiH, Alija Izetbegović i Haris Silajdžić predstavljali interese bosanskih Muslimana,¹⁰⁵⁴ dok je Mile Akmadžić zastupao interese bosanskih Hrvata.¹⁰⁵⁵

444. Dana 27. oktobra 1992., kopredsjedavajući izvršnog odbora MKBJ, Cyrus Vance i David Owen, predstavili su trima stranama ustavna načela budućeg mirovnog plana.¹⁰⁵⁶ Bosanski Hrvati i Muslimani su ih prihvatili, a Srbi odbili.¹⁰⁵⁷ Ipak, predstavnici sve tri strane su 10. novembra 1992. potpisali sporazum o prekidu vatre u cijeloj BiH.¹⁰⁵⁸

445. Pregovori su nastavljeni, i 2. januara 1993., kopredsjedavajući izvršnog odbora MKBJ predstavili su stranama prvi prijedlog sporazuma poznatog pod nazivom "Vance-Owenov plan".¹⁰⁵⁹ Cilj je bio, prema riječima Herberta Okuna, doći do mirovnog sporazuma,

¹⁰⁴⁷ Herbert Okun, T(f), str.16671.

¹⁰⁴⁸ Herbert Okun, T(f), str. 16671 do 16673.

¹⁰⁴⁹ Herbert Okun, T(f), str. 16673 i 16674.

¹⁰⁵⁰ 4D 00830, str. 6; Herbert Okun, T(f), str. 16674.

¹⁰⁵¹ Herbert Okun, T(f), str.16673-16675 ; P 01325; P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10764.

¹⁰⁵² Herbert Okun, T(f), str. 16675.

¹⁰⁵³ Herbert Okun, T(f), str. 16675.

¹⁰⁵⁴ 1D 00814, str. 2; 1D 02848, str. 2; 1D 02849, str. 1; 1D 02851, str. 1; 1D 02850. V. takođe na istu temu (razlika između delegacije koja predstavlja Predsjedništvo od one koja predstavlja muslimansku ili neku drugu stranu u RBiH): 1D 02664, str. 13-16; Mile Akmadžić, T(f), str. 29376-29380, 29386, i 29617-29619.

¹⁰⁵⁵ Herbert Okun, T(f), str. 16839. V. takođe 1D 02849, str. 1; Mile Akmadžić, T(f), str. 29390; 1D 02851, str. 1; 1D 02850.

¹⁰⁵⁶ Herbert Okun, T(f), str. 16911.

¹⁰⁵⁷ Herbert Okun, T(f), str. 16911.

¹⁰⁵⁸ P 00854, str. 3; P 01187, str. 5.

¹⁰⁵⁹ P 01187, str. 1 i 2; P 01391, str. 3; Herbert Okun, T(f), str. 16733; Svjedok BF, T(f), str. 25918-25919 i 25927-25928, zatvorena sjednica; 1D 01521.

ali pritom izbjeci da Srbi i Hrvati stvore svoje države u okviru BiH i da ih kasnije pripoje Srbiji odnosno Hrvatskoj, što su željeli.¹⁰⁶⁰

446. Vance-Owenov plan zasnivao se na višetničnosti, decentralizaciji i demokratiji.¹⁰⁶¹ Obuhvatao je ustavni okvir, mapu BiH podijeljene na 10 provincija i vojne sporazume.¹⁰⁶²

447. Plan je predviđao podjelu BiH na 10 provincija. od kojih bi svaka imala lokalnu upravu na čelu sa predstavnicima njenog većinskog stanovništva; u svakoj provinciji je trebala biti formirana prijelazna vlada koja bi odražavala sastav stanovništva prema popisu iz 1991.¹⁰⁶³ Provincije ne bi bile pravna lica, tako da ne bi mogle zaključivati sporazume s međunarodnim organizacijama ili drugim državama.¹⁰⁶⁴ Pored toga, provincije su trebale imati strukturu koja bi ih činila, koliko je to bilo moguće, geografski koherentnim cjelinama, gdje bi se uzimali u obzir, između ostalog, nacionalni, geografski i historijski faktori, kao i komunikacije i ekonomska održivost.¹⁰⁶⁵ Svjedok 1D-AA¹⁰⁶⁶ je rekao da je svaki narod trebao da ima tri provincije;¹⁰⁶⁷ desetu bi činio grad Sarajevo kao zaseban distrikt,¹⁰⁶⁸ koji bi, prema riječima Herberta Okuna, imao tripartitnu strukturu.¹⁰⁶⁹

448. Osim toga, Vance-Owenov plan je zahtijevao trenutni prekid neprijateljstava.¹⁰⁷⁰ Prema vojnim sporazumima, strane u sukobu trebalo je da pregovaraju o razdvajanju oružanih snaga, prema granicama novih provincija.¹⁰⁷¹ Srpske snage su trebale biti u provincijama broj 2, 4 i 6, hrvatske u provinciji broj 3, a strane su trebale zaključiti sporazume u vezi s razmještanjem snaga u provincijama broj 1, 5, 8, 9 i 10.¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁰ Herbert Okun, T(f), str. 16731, 16732; P 01116, str. 3.

¹⁰⁶¹ Herbert Okun, T(f), str. 16749; 3D 03720, str. 108 i 109.

¹⁰⁶² P 01038, str. 8; Herbert Okun, T(f), str. 16725 i 16728; P 01047, str. 3; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 118 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 559). Što se tiče konkretno mape BiH sa 10 provincija, v. P 09852, str. 11, i P 09276, mapa br. 11; Josip Jurčević, T(f), str. 44834. V. takođe P 01187, str. 1.

¹⁰⁶³ P 09852, str. 16-17; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno br. 118 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 559); 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9062 i 9063.

¹⁰⁶⁴ P 01116, dodatak III, str. 3 i 4; Herbert Okun, T(f), str. 16731.

¹⁰⁶⁵ P 09852, str. 11. V. takođe mapu Vance-Owenovog plana, P 09276, mapa 11, strana 12.

¹⁰⁶⁶ Hrvat, član HDZ-a BiH i višegodišnji član Predsjedništva BiH, Svjedok 1D-AA, T(f), str. 28867-28868, 28876, 29259, zatvorena sjednica; 1D 02934 pod pečatom, str. 2 i 12.

¹⁰⁶⁷ Svjedok 1D-AA, 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9062 i 9063.

¹⁰⁶⁸ Svjedok 1D-AA, 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9062 i 9063.

¹⁰⁶⁹ Herbert Okun, T(f), str. 16748.

¹⁰⁷⁰ P 09852, str. 22; Herbert Okun, T(f), str. 16756.

¹⁰⁷¹ P 09852, str. 12 i 13; Herbert Okun, T(f), str. 16757.

¹⁰⁷² P 09852, str. 13 i str. 19; Herbert Okun, T(f), str. 16757.

449. Bosanski Hrvati bili su većina u tri provincije, u Vance-Owenovom planu označene brojevima 3, 8 i 10.¹⁰⁷³ Mostar je trebalo da bude glavni grad provincije BiH broj 8.¹⁰⁷⁴ Prijedlozi koji su uslijedili nakon Vance-Owenovog plana takođe su svrstavali Mostar u provincije s hrvatskom većinom.¹⁰⁷⁵

450. Međutim, na mapi iz Vance-Owenovog plana vidi se da je 29% bosanskih Hrvata prebivalo izvan provincija broj 3, 8 i 10, gdje je hrvatsko stanovništvo bilo u većini¹⁰⁷⁶. Tako se, kao što je naglasio Svjedok DE,¹⁰⁷⁷ opština Vareš, iako s većinskim hrvatskim stanovništvom, našla u provinciji pod kontrolom Muslimana.¹⁰⁷⁸

451. Bosanski Hrvati su 2. januara 1993. prihvatili Vance-Owenov plan u cijelosti.¹⁰⁷⁹ Muslimani su prihvatili ustavna načela,¹⁰⁸⁰ ali nisu potpisali vojne sporazume i odbili su mapu.¹⁰⁸¹ Srbi su odbili plan u cijelosti.¹⁰⁸²

VIII. Događaji koji su uslijedili nakon Vance-Owenovog plana i pokušaji provođenja načela plana na terenu (januar 1993. – avgust 1993.)

452. Odlukom od 15. januara 1993., Jadranko Prlić je naredio da se sve jedinice Armije BiH koje su se nalazile u provincijama broj 3, 8 i 10, koje su prema Vance-Owenovom planu proglašene hrvatskim, potčine HVO-u u roku od pet dana.¹⁰⁸³ Istom odlukom se naređuje svim jedinicama oružanih snaga HVO-a u provincijama broj 1, 5 i 9, koje su prema Vance-Owenovom planu određene kao muslimanske, da se potčine Glavnom štabu oružanih snaga ABiH.¹⁰⁸⁴ Što se tiče jedinica oružanih snaga HVO-a iz Kiseljaka i Kreševa, za njih je riješeno da ostanu pod zapovjedništvom Glavnog stožera HVO-a sve dok se ne donese

¹⁰⁷³ Odluka od 14 marta 2006, činjenica o kojoj je presuđeno broj 120 (Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 19); Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 121 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 559); P 01015, str. 13.

¹⁰⁷⁴ ID 00892, str. 26; Bo Pellnas, T(f), str. 19615.

¹⁰⁷⁵ ID 01557; Bo Pellnas, T(f), str. 19619.

¹⁰⁷⁶ Herbert Okun, T(f), str. 17005.

¹⁰⁷⁷ Svjedok DE, Hrvat iz Vareša, T(f), str. 15456, zatvorena sjednica.

¹⁰⁷⁸ Svjedok DE, T(f), str. 15507 i 15508, zatvorena sjednica; P 09276, str. 12.

¹⁰⁷⁹ P 01187, str. 1 i 2; P 01391, p. 3; Herbert Okun, T(f), str. 16733; Svjedok BF, T(f), str. 25928, zatvorena sjednica. V. takođe ID 01521; Ray Lane, T(f), str. 23787 i 23788,

¹⁰⁸⁰ Vlada BiH je ustavna načela prihvatila već 18. decembra 1992.: P 00932, str. 2; Herbert Okun, T(f), str. 16876; P 01187, str. 1 i 2. V. takođe Radmilo Jasak, T(f), str. 48933.

¹⁰⁸¹ P 01187, str. 1 i 2; Mile Akmadžić, T(f), str. 29379 i 29380.

¹⁰⁸² P 01187, str. 1 i 2; P 01391, str. 3; Herbert Okun, T(f), str. 16733 Svjedok BF, T(f), str. 25918-25919 i 25927-25928, zatvorena sjednica.

¹⁰⁸³ P 01146; P 09545, str. 77; Herbert Okun, T(f), str. 16769-16771; Christopher Beese, T(f), str. 3074 i 3075, 5207, 5300.

¹⁰⁸⁴ P 09545, str. 77 i 78; P 01146. V. takođe P 01197, str. 3.

konačna odluka o statusu provincije br. 7.¹⁰⁸⁵ Za provođenje ove odluke bio je odgovoran Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane.¹⁰⁸⁶

453. Istog dana, 15. januara 1993., Bruno Stojić je, na osnovu odluke Jadranka Prlića, izdao zapovijed Glavnom stožeru HVO-a i Štabu vrhovne komande ABiH, Ministarstvu odbrane RBiH i Upravi Vojne policije HVO-a,¹⁰⁸⁷ koju je trebalo izvršiti do 20. januara 1993. u 19:00 sati.¹⁰⁸⁸ Prema toj zapovijedi, sve jedinice Armije BiH i HVO-a koje odbiju da se potčine odgovarajućim komandama, u skladu s odlukom od 15. januara 1993., moraju napustiti područje gdje su razmještene.¹⁰⁸⁹ U slučaju odbijanja, jedinice će se smatrati paravojnim, biće razoružane, a njihovi pripadnici pritvoreni.¹⁰⁹⁰ Bruno Stojić u toj zapovijedi precizira da za izvršenje zapovijedi smatra odgovornim načelnika Glavnog stožera i načelnika Uprave Vojne policije.¹⁰⁹¹

454. Istog dana, 15. januara 1993., general Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera HVO-a, prosljedio je niz zapovjedni lanac oružanih snaga HVO-a zapovijed čiji je sadržaj istovjetan zapovijedi Brune Stojića, i to trima od četiri operativne zone oružanih snaga HVO-a¹⁰⁹² – s izuzetkom Posavine – kao i 1. mostarskoj brigadi.¹⁰⁹³

455. Dana 16. januara 1993., ministar odbrane RBiH i hrvatski član Vlade Božo Rajić, izdao je srpskim, hrvatskim i muslimanskim oružanim snagama zapovijed istovjetnu zapovijedi HVO-a; kopija zapovijedi upućena je i UNPROFOR-u i PMEZ-u u BiH.¹⁰⁹⁴ David Owen je izjavio da je zapovijed Bože Rajića bila preuranjena¹⁰⁹⁵ i potvrdio da ABiH nije trebala da se potčini HVO-u.¹⁰⁹⁶

¹⁰⁸⁵ P 09545, str. 78; P 01146.

¹⁰⁸⁶ P 01146; P09545, str. 77 i 78.

¹⁰⁸⁷ P 01140; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37341-34344.

¹⁰⁸⁸ P 09545, str. 78; P 01140.

¹⁰⁸⁹ P 09545, str. 78; P 01140; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37341-34344.

¹⁰⁹⁰ P 09545, str. 78; P 01140; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37341-34344; Slobodan Praljak, T(f), str. 44063 i 44065.

¹⁰⁹¹ P 01140; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37341-37344.

¹⁰⁹² OZ Jugoistočna Hercegovina, OZ Sjeverozapadna Hercegovina i OZ Srednja Bosna (P 01139).

¹⁰⁹³ P 09545, str. 78; P 01139/P 01156, str. 1. Milivoj Petković je u svom svjedočenju izjavio da je zapovijed od 15. januara 1993. kojom naređuje snagama Armije BiH u provincijama broj 3, 8 i 10 da se potčine HVO-u izdata u skladu s političkim sporazumom navodno zaključenim u Zagrebu između ABiH i HVO-a, a kojim se predviđa izdavanje zapovijedi zajedničke komande, Milivoj Petković, T(f), str. 49889-49891.

¹⁰⁹⁴ P 01150; P 01201. Vijeće primjećuje razliku u datumima – 16. i 18. januar – ali je sadržaj sličan, iako se prijevodi dviju verzija donekle razlikuju; ID 01195, str. 1 i 2.

¹⁰⁹⁵ Herbert Okun, T(f), str. 16781, 16782; P 01038, str. 68.

¹⁰⁹⁶ Herbert Okun, T(f), str. 16782; P 01038, str. 68.

456. U pismu upućenom Aliji Izetbegoviću, Jadranko Prlić je tražio da se izvrše zapovijedi o potčinjavanju koje su izdali HVO i ministar odbrane RBiH i koje su, po njegovom mišljenju, bile u skladu sa Vance-Owenovim planom.¹⁰⁹⁷

457. Međutim, ABiH nije namjeravala da se potčini HVO-u. Naime, 15. januara 1993., Enver Hadžihasanović, komandant 3. korpusa ABiH, naredio je svim brigadama ABiH koje su se nalazile u zoni odgovornosti 3. korpusa ABiH da se stave u stanje pune borbene gotovosti kako bi mogle uzvratiti na eventualni napad oružanih snaga HVO-a.¹⁰⁹⁸ Isto tako, 16. januara 1993., Sefer Halilović, načelnik Štaba vrhovne komande ABiH, podsjećajući da mirovni pregovori u Ženevi još nisu okončani, izdao je svojim jedinicama naređenje da se ne potčine HVO-u u provincijama br. 3, 8 i 10.¹⁰⁹⁹

458. U pismu Aliji Izetbegoviću od 18. januara 1993., Mate Boban i Mile Akmadžić podsjetili su da je odluka HVO-a o povlačenju vojski bosanskih Hrvata, Muslimana i Srba u odgovarajuće provincije donijeta u skladu sa zapovijedi koju je izdao ministar odbrane RBiH, Božo Rajić, s njihovom saglasnošću i u skladu sa "Ženevsk[om] konferencij[om]"¹¹⁰⁰ Pored toga, Mate Boban i Mile Akmadžić, rekli su Aliji Izetbegoviću da je situacija povoljna za uspostavljanje zajedničkog zapovjedništva oružanih snaga BiH, odnosno ABiH i HVO-a.¹¹⁰¹

459. Dana 19. januara 1993., Alija Izetbegović je poništio zapovijed ministra odbrane RBiH, Bože Rajića, od 16. januara 1993.¹¹⁰² Dana 21. januara 1993., Božo Rajić je suspendovao izvršenje svoje zapovijedi od 16. januara 1993. do okončanja mirovnih pregovora u Ženevi,¹¹⁰³ što je, prema riječima Herberta Okuna, praktično značilo ukidanje zapovijedi od 16. januara 1993.¹¹⁰⁴

460. U isto vrijeme, tokom januara 1993., izbili su sukobi između HVO-a i ABiH¹¹⁰⁵ u nekoliko opština, konkretno u opštini Gornji Vakuf.¹¹⁰⁶

¹⁰⁹⁷ P 01263; Herbert Okun, T(f), str. 16775. Vijeće napominje da sadržaj prve strane pisma P 01263 omogućava da ga se vremenski situira između 17. i 22. januara 1993.

¹⁰⁹⁸ 3D 01537, str. 1 i 2.

¹⁰⁹⁹ P 01168; Herbert Okun, T(f), str. 16774, 17056 i 17057. V. takođe naređenje Sefera Halilovića, ali od 17. januara 1993: P 01197, str. 3; P 01186; 1D 01195, str. 1 i 2.

¹¹⁰⁰ 1D 01521; Ray Lane, T(f), str. 23791-23792.

¹¹⁰¹ 1D 01521; Ray Lane, T(f), str. 23791-23792.

¹¹⁰² P 01343; Herbert Okun, T(f), str. 16776 i 16777; 1D 01195, str. 1 i 2.

¹¹⁰³ 2D 00441; Herbert Okun, T(f), str. 17058-17059.

¹¹⁰⁴ Herbert Okun, T(f), str. 17058-17059.

¹¹⁰⁵ P 01325, str. 1-3, 8-9, 1D 02729 str. 2 i 3; 2D 00206.

¹¹⁰⁶ P 01285; Herbert Okun, T(f), str. 16789 i 16790. V., između ostalog, "Sukobi između HVO-a i ABiH oko 11. i 12. januara 1993." i "Napadi od 18. januara 1993. u opštini Gornji Vakuf" u činjeničnim zaključcima Vijeća koji se odnose na opštinu Gornji Vakuf.

461. Zbog tih sukoba između HVO-a i ABiH, Alija Izetbegović i Mate Boban potpisali su 27. januara 1993. u Ženevi zajedničku izjavu u kojoj zapovijedaju trenutni prekid borbi.¹¹⁰⁷ Milivoj Petković je zatim zabranio jedinicama HVO-a da izvode napade na ABiH.¹¹⁰⁸ Prema riječima Herberta Okuna, prekid vatre nikad nije proveden na terenu.¹¹⁰⁹

462. U tom istom periodu, pregovori između tri strane u okviru Vance-Owenovog plana konačno su se pokrenuli s mrtve tačke, da bi se 30. januara 1993. strane sporazumjele u vezi s ustavnim načelima izloženim u planu.¹¹¹⁰ Međutim, Muslimani su odbili da potpišu vojne sporazume i odbili su mapu.¹¹¹¹ Srbi su potpisali vojne sporazume,¹¹¹² ali nisu prihvatili mapu u predloženom obliku.¹¹¹³

463. Da bi proveli princip prekida neprijateljstava iz Vance-Owenovog plana, bosanski Hrvati i Muslimani su nakon 30. januara 1993. nastojali da sarađuju tako što su organizovali niz sastanaka i pregovora u više opština BiH.¹¹¹⁴ Poslije tih sastanaka/pregovora, bosanski Hrvati i Muslimani potpisivali su zajedničke zapovijedi na terenu,¹¹¹⁵ konkretno zapovijedi o prekidu neprijateljstava.¹¹¹⁶

464. Isto tako, u periodu od februara do početka maja 1993., bosanski Hrvati i Muslimani su formirali ili pojačali sastav koordinacionih tijela¹¹¹⁷ i zajedničke komisije¹¹¹⁸ u više

¹¹⁰⁷ 2D 00093; 4D 00358; Christopher Beese, T(f), str. 5377.

¹¹⁰⁸ 4D 00358.

¹¹⁰⁹ P 01329; Herbert Okun, T(f), str. 16787.

¹¹¹⁰ P 01363; P 01391, str. 2; Herbert Okun, T(f), str. 16787 i 16789. V. takođe P 01240, str. 18 i 19 (dokument ET-0132-2298).

¹¹¹¹ P 01391, str. 3 i 4. V. takođe 4D 01235; Herbert Okun, T(f), str. 16733; Svjedok BF, T(f), str. 25918-25919 i 25927-25928, zatvorena sjednica; P 01240, str. 18 i 19 (dokument ET-0132-2298); 1D 02914, str. 5 i 6; Mile Akmadžić, T(f), str. 29503-29504.

¹¹¹² P 01391, str. 4, par. 16.

¹¹¹³ P 01391, str. 3, par. 14.

¹¹¹⁴ Na primjer, prema riječima svjedoka EA, pregovori o provođenju Vance-Owenovog plana vođeni su u Kiseljaku između HVO-a, bosanskih Muslimana i UNPROFOR-a u proljeće i ljeto 1993., Svjedok EA, T(f), str. 24361 i 24362, zatvorena sjednica; Anđelko Makar je izjavio da je u periodu od februara do početka maja 1993., zajedno s još dvojicom oficira 2. korpusa ABiH, bio tri puta u Mostaru, gdje su delegacije HVO-a i ABiH izrazile želju da pregovaraju kako bi se prekinula neprijateljstva između HVO-a i ABiH u Srednjoj Bosni i postigao sporazum o formiranju zajedničke komande HVO-a i ABiH, Anđelko Makar, T(f), str. 39439, 38456, 38613 i 38614; 2D 01111, str. 1 i 2. Milivoj Petković je izjavio da je od aprila do maja 1993. bio u svakodnevnom kontaktu sa Seferom Halilovićem, komandantom 4. korpusa ABiH, s kojim je išao u obilazak terena, Milivoj Petković, T(f), str. 49528 i 49529.

¹¹¹⁵ V. konkretno P 01709; P 02259.

¹¹¹⁶ V. konkretno P 02483, str. 1 i 3-5; P 01950, str. 1 i 2; Bo Pellnas, T(f), str. 19475-19482, 19660, 19661; P 01965; P 01980, str. 4; P 01981, str. 2 i 3; Grant Finlayson, T(f), str. 18007-18008, 18013, 18128-18130 i 18134; P 02054 pod pečatom, str. 2; 2D 00289; P 02030; Christopher Beese, T(f), str. 3140-3144; P 01981; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20415-20417; Svjedok DW, T(f), str. 23094 – 23096; P 05571; P 02259.

¹¹¹⁷ Npr, prema zajedničkom naređenju od 11. februara 1993., koje su s ciljem okončanja sukoba između HVO-a i ABiH izdali Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera HVO-a i Sefer Halilović, načelnik Štaba vrhovne komande ABiH, zapovjednik Operativne zone Srednja Bosna Tihomir Blaškić i komandant 3. korpusa ABiH Enver Hadžihasanović dobili su zadatak da formiraju koordinacioni tim koji će imati zadatke i ovlaštenja, da, između ostalog,

opština, među kojima su bile opštine Gornji Vakuf i Mostar, radi lakše implementacije načela iz Vance-Owenovog plana na terenu.¹¹¹⁹

465. Uporedo s ostvarenjem saradnje Hrvata i Muslimana na terenu, u martu 1993. nastavljeni su mirovni pregovori.¹¹²⁰ Naime, nakon unošenja nekoliko izmjena u Vance-Owenov plan, Alija Izetbegović je pristao da 25. marta 1993. potpiše sve tri komponente plana pod određenim uslovima.¹¹²¹ U poređenju s prijedlogom od 2. januara 1993. najznačajnije izmjene su se odnosile na mapu BiH.¹¹²² Prema novoj verziji plana, srpske snage su trebale da se povuku u provincije broj 2, 4 i 6, HVO u provinciju broj 3, a ABiH u provinciju broj 1.¹¹²³ Na kraju, HVO i ABiH su trebali postići sporazum o razmještanju svojih snaga u provincijama broj 5, 8, 9 i 10.¹¹²⁴

466. Plan u obliku predloženom 25. marta 1993. sadržavao je, između ostalog, odredbe o privremenom predsjedništvu i vladi, o organizaciji i nadležnostima privremenih vlada u svakoj provinciji, o demilitarizaciji i uspostavi "međunarodnog organa za obezbjeđenje slobode kretanja" (*International Access Authority*). UNPROFOR je bio zadužen za nadziranje postepene demilitarizacije provincija.¹¹²⁵ Međutim, bosanski Srbi su opet odbili plan.¹¹²⁶

izdaje zajedničko naređenje za povlačenje, da utvrdi stanje u žarištima sukoba, da utvrdi razloge sukoba i odgovornost pojedinaca, da vodi istrage o incidentima, da trenutno i bezuslovno oslobodi zatočenike, posebno civile, i da dan poslije podnese pismeni izvještaj. Ovim naređenjem Milivoj Petković i Sefer Halilović su takođe naredili postojećim koordinacionim timovima, konkretno onim u Gornjem Vakufu i Mostaru, da nastave s izvršavanjem svojih zadataka, s tim da je mostarskom koordinacionom timu naređeno da svoje aktivnosti posebno usmjeri na prostor Konjic-Jablanica, P 01467; Ray Lane, T(f), str. 23939. V. takođe P 02088; P 02112; Svjedok DZ, zatvorena sjednica, T(f), str. 26734 i 26735; 1D 02094, str. 1 i 2.

¹¹¹⁸ P 01950; P 01965; 4D 00557; P 02054 pod pečatom, str. 2-3; P 02016, str. 4; Bo Pellnas, T(f), str. 19485, 19490 i 19755; Grant Finlayson, T(f), str. 18013-18014.

¹¹¹⁹ P 01467; P 02088; P 02112.

¹¹²⁰ V. konkretno potpisivanje hrvatsko-muslimanskog sporazuma 3. marta 1993. o formiranju privremene vlade u BiH: P 01398, str. 18-23; Herbert Okun, T(f), str. 16899-16900. V. diskusije u vezi s tim vođene od 20. januara 1993.: P 01240, str. 22-24 (dokument ET-0132-2298) i str. 20 i 24-37 (dokument 1D33-0330); Mile Akmadžić, T(f), str. 29478; 1D 02853; 1D 02903. V. takođe 1D 01193.

¹¹²¹ Uslovi o kojima je riječ izloženi su u posebnoj izjavi priloženoj planu, a odnose se konkretno na prestanak "agresije" i na prihvatanje drugih strana u sukobu da bezrezervno potpišu dokumente, v. 1D 02908, str. 41-42. V. takođe Herbert Okun, T(f), str. 16790-16791; 1D 02908, str. 6 i 8-40; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 152 (Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 21); P 01804, str. 1; 1D 01822; Ciril Ribičić, T(f), str. 25617; 3D 00320, str. 188-189; P 01738; 1D 02890; Mile Akmadžić, T(f), str. 29374 i 29484-29486; P 10468, str. 2 i 3; Radmilo Jasak, T(f), str. 48934.

¹¹²² Tako je provincija broj 5, s većinskim muslimanskim stanovništvom, dobila koridor koji je povezivao provincije broj 3 i 4, s većinski srpskim odnosno hrvatskim stanovništvom, čime je ta provincija dobila izlaz na rijeku Savu. Pored toga, Vareš, Visoko, Breza i djelimično Kakanj, koji su u početku bili u sastavu provincije broj 9 (s muslimanskom većinom), pripali su provinciji broj 7, odnosno Sarajevu, v. Herbert Okun, T(f), str. 16791-16793; IC 00521.

¹¹²³ P 01398, str. 30.

¹¹²⁴ P 01398, str. 30.

¹¹²⁵ P 01398, str. 30.

¹¹²⁶ Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 152 (Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 21); P 01804, str. 1.

467. Dana 27. marta 1993., predsjednici Izetbegović i Tuđman dali su zajedničku izjavu kojom pozdravljaju novu verziju Vance-Owenovog plana.¹¹²⁷ Nakon što su hrvatski i muslimanski predstavnici 25. marta 1993. potpisali plan¹¹²⁸ i 27. marta 1993. dali zajedničku izjavu, bosanski Hrvati zatražili su 2. aprila 1993. da Alija Izetbegović potpiše još jednu izjavu kojom podržava potčinjavanje Armije BiH HVO-u u provincijama broj 3, 8 i 10, i potčinjavanje HVO-a Armiji BiH u provincijama broj 1, 5 i 9; takvu izjavu Alija Izetbegović međutim nikad nije potpisao.¹¹²⁹

468. Iz zapisnika s 34. sjednice HVO-a HZ HB, održane 3. aprila 1993. pod predsjedanjem Jadranka Prlića kojoj je, izuzetno, prisustvovao Mate Boban,¹¹³⁰ proizlazi da je HVO odredio 15. april 1993. kao rok za provođenje Vance-Owenovog plana, u skladu s tzv. "zajedničkom" izjavom Mate Bobana i Alije Izetbegovića od 2. aprila 1993.¹¹³¹ U toj izjavi, koju je potpisao samo Mate Boban,¹¹³² preuzet je tekst odluke HVO-a od 15. januara 1993. kojom se naređuje oružanim snagama Armije BiH da se stave pod zapovjedništvo HVO-a ili da napuste provincije broj 3, 8 i 10; izjavom se takođe potvrđuje formiranje zajedničke komande.¹¹³³ Na istoj sjednici HVO-a HZ HB donijeta je i odluka da će HVO, ako muslimanske vlasti budu i dalje odbijale da potpišu tu izjavu, istu provesti unilateralno.¹¹³⁴ Konačno, dogovoreno je da se vlasti RBiH spriječe u formiranju svojih institucija u hrvatskim provincijama.¹¹³⁵

469. Dana 15. aprila 1993. i narednih dana, oružanim snagama HVO-a izdate su zapovijedi da ojačaju položaje HVO-a i da izvrše prepotčinjavanje snaga Armije BiH. Vijeće konkretno ističe zapovijed koju je zapovjednik Brigade "Knez Domagoj" izdao 16. aprila 1993., u kojoj se navodi da će svi pripadnici Armije BiH koji se nalaze u zoni odgovornosti

¹¹²⁷ P 01738.

¹¹²⁸ V. "Pregovori u okviru Vance-Owenovog plana (avgust 1992. - januar 1993.)" u vezi s uslovima potpisivanja plana, u zaključcima Vijeća o glavnim događajima koji su uslijedili nakon osnivanja Herceg-Bosne.

¹¹²⁹ P 01792. Svjedok Herbert Okun potvrdio je da Alija Izetbegović nikad nije potpisao taj dokument, v. Herbert Okun, T(f), str. 16796 i 16798; P 01798; P 09519.

¹¹³⁰ P 01798, str. 1; P 09545, str. 82-85.

¹¹³¹ V. prethodni paragraf, gdje se objašnjava da Alija Izetbegović nikad nije potpisao taj dokument P 01792. Svjedok Herbert Okun je potvrdio da Alija Izetbegović nikad nije potpisao taj dokument, v. Herbert Okun, T(f), str. 16796 i 16798. Pored toga, v. P 09545, str. 82; P 01798; P 01804, str. 1; P 10675, str. 1; P 01808; P 02045, str. 1.

¹¹³² P 10675, str. 1.

¹¹³³ P 09545, str. 82-85; P 01798. V. takođe P 01804, str. 1; P 02046/1D 01655, str. 2; P 02094, str. 1; P 01808; Bo Pellnas, T(f), str. 19755-19756; P 02016, str. 4; P 02045, str. 2; P 09524, str. 1.

¹¹³⁴ P 09545, str. 82-85 ; P 01798; P 01804, str. 1; P 10675, str. 1; P 01808.

¹¹³⁵ P 09545, str. 82; P 01798.

Brigade "Knez Domagoj" biti pritvoreni 15 dana i da će im oružje biti oduzeto,¹¹³⁶ što se, prema riječima Svjedoka CU,¹¹³⁷ stvarno i desilo.¹¹³⁸

470. Oko 15. aprila 1993. izbili su sukobi u BiH između HVO-a i Armije BiH, konkretno u opštinama Prozor i Jablanica.¹¹³⁹

471. Dana 18. i 25. aprila 1993. Mate Boban i Alija Izetbegović su zajedničkim izjavama¹¹⁴⁰ naredili prekid sukoba između Armije BiH i HVO-a¹¹⁴¹ i istragu o zločinima koje su počinile obje strane.¹¹⁴² Prema riječima Herberta Okuna i Christophera Beesea, te izjave o prekidu neprijateljstava nisu bile provedene na terenu,¹¹⁴³ iako su na dan kad je objavljena druga zajednička izjava, tj. 25. aprila 1993., Bruno Stojić i Milivoj Petković izdali svim operativnim zonama HVO-a zapovijed kojom se nalaže prestanak svih neprijateljskih dejstava protiv ABiH i utvrđivanje položaja HVO-a.¹¹⁴⁴

472. Istom zajedničkom izjavom Mate Bobana i Alije Izetbegovića od 25. aprila 1993. formirano je zajedničko zapovjedništvo¹¹⁴⁵ HVO-a i Armije BiH.¹¹⁴⁶ Na čelu zapovjedništva trebali su biti general Sefer Halilović i general Milivoj Petković, koji su takođe imali zadatak da osnuju zajednički glavni stožer u Travniku.¹¹⁴⁷ Misija koju je Savjet bezbjednosti UN-a uputio u BiH izvijestila je predsjedavajućeg Savjeta bezbjednosti da je formiranje zajedničkog zapovjedništva korak naprijed u provođenju Vance-Owenovog plana.¹¹⁴⁸

473. Istovremeno dok su HVO i Armija BiH 25. aprila 1993. u Zagrebu donijeli odluku o prekidu sukoba i formiranju zajedničkog zapovjedništva, u Čitluku su HVO i HDZ BiH usvojili izjavu, objavljenu 29. aprila 1993., u kojoj konkretno stoji da se predsjednik Alija Izetbegović ne može smatrati legitimnim predsjednikom BiH pošto predstavlja samo

¹¹³⁶ P 01900; P 01913.

¹¹³⁷ Svjedok CU bio je član SDA i pripadnik ABiH, v. Svjedok CU, T(f), str. 12214 i 12253, zatvorena sjednica.

¹¹³⁸ Svjedok CU, T(e), str. 12274 i 12275, zatvorena sjednica. Svjedok, međutim, nije pružio dodatna objašnjenja.

¹¹³⁹ 4D 01156, str. 1 i 2; P 09400, str. 20-21; P 01915, str. 2; 4D 01565; 4D 01034.

¹¹⁴⁰ P 01983; P 02078 (v. takođe P 02088 istog sadržaja, ali bez dodatka iz P 02078); Herbert Okun, T(f), str. 16801 i 16809; Bo Pellnas, T(f), str. 19756.

¹¹⁴¹ P 01983; P 02078; Herbert Okun, T(f), str. 16801 i 16809; V. takođe 3D 03720, str. 138 i 139.

¹¹⁴² P02078; P 02112.

¹¹⁴³ Herbert Okun, T(f), str. 16801 i 16812; Christopher Beese, T(f), str. 3145; P 02300 pod pečatom, str. 2.

¹¹⁴⁴ P 02093/P 02097; Bo Pellnas, T(f), str. 19756-19757.

¹¹⁴⁵ P 02091, str. 1 i 2; P 01965; Slobodan Božić, T(f), str. 36192; P 02150, par. 38 i aneks III; P 02441, str. 1 i 2. V. takođe 3D 03720, str. 138 i 139.

¹¹⁴⁶ P 02078, str. 1, 2 i 4; P 02091, str. 1 i 2; P 02150, par. 38 i aneks III; P 02441, str. 1 i 2.

¹¹⁴⁷ P 02078, str. 1, 2 i 4; P 02091, str. 1 i 2; P 02150, str. 19.

¹¹⁴⁸ P 02150, par. 39-40.

muslimanski dio stanovništva, i da se Armija BiH treba smatrati oružanom silom muslimanskog naroda.¹¹⁴⁹

474. Dana 2. maja 1993., na sastanku koji je u Atini organizovao grčki ministar vanjskih poslova u saradnji s kopredsjedavajućim MKBJ,¹¹⁵⁰ Radovan Karadžić je, po preporuci Slobodana Miloševića, potpisao sva tri dijela Vance-Owenovog plana, pod uslovom da ih ratifikuje Skupština bosanskih Srba.¹¹⁵¹ Međutim, sedmicu-dvije kasnije, Skupština bosanskih Srba je odbacila Vance - Owenov sporazum u obliku u kojem je potpisan 2. maja 1993. i tako je Plan definitivno propao.¹¹⁵²

475. Dana 6. maja 1993., Mate Boban, predsjednik HZ HB, uputio je pismo Generalnom sekretaru UN-a i Savjetu bezbjednosti, kao i vladama zemalja u kojima R BiH ima ambasade, informišući ih o odluci donesenoj u Čitluku, konkretno, da ne priznaju ni odluke R BiH donijete bez učešća izabranih predstavnika hrvatskog naroda niti Aliju Izetbegovića kao legitimnog predsjednika R BiH.¹¹⁵³

476. Dana 11. maja 1993., Skupština BiH je donijela odluku o usvajanju Vance-Owenovog plana i potvrdila da će ga Vlada BiH implementirati.¹¹⁵⁴

IX. Od Međugorja do odustajanja od Vance-Owenovog plana (maj 1993. – ljeta 1993.)

477. Već krajem aprila 1993., više međunarodnih i lokalnih aktera tvrdi da je Vance-Owenov plan neprovediv u tadašnjem obliku i/ili u bliskoj budućnosti,¹¹⁵⁵ s obzirom na različita tumačenja samog Plana i sukobe na terenu.¹¹⁵⁶ Novi pregovori su tako započeli 18. maja 1993. Tog dana su se kopredsjedavajući Izvršnog odbora MKBJ sastali u Međugorju s Alijom Izetbegovićem, Matom Bobanom i Franjom Tuđmanom da bi došli do sporazuma o

¹¹⁴⁹ P 09494; Christopher Beese, T(f), str. 3146-3150; P 02051; P 02149; Svjedok BF, T(f), str. 25787, zatvorena sjednica; 1D 00817, str. 4. V. također 1D 00814, str. 2; Christopher Beese, T(f), str. 5274 i 5277.

¹¹⁵⁰ P 09606; P 03299, str. 2; Herbert Okun, T(f), str. 16813.

¹¹⁵¹ P 03299, str. 2; Herbert Okun, T(f), str. 16813-16814.

¹¹⁵² Herbert Okun, T(f), str. 16814; Mile Akmadžić, T(f), str. 29382-29384.

¹¹⁵³ P 09602.

¹¹⁵⁴ 1D 01281, str. 1; 1D 01338, str. 2; Philip Watkins, T(f), str. 18944-18946; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20543.

¹¹⁵⁵ Razgovori vođeni 15. aprila 1993. na sjednici VONS-a pokazali su da još uvijek nije pronađeno mirno rješenje za sukob u BiH i da je provođenje Vance-Owenovog plana i dalje neuspješno, v. u tom smislu P 01883, str. 9-13. Dana 27. aprila 1993., predsjednik Tuđman objasnio je na sjednici VONS-a u Zagrebu da Vance-Owenov plan u tadašnjem obliku neće opstati, v. u tom smislu P 02122, str. 24-25; P 02845; Zoran Perković, T(f), str. 31721-31722.

¹¹⁵⁶ P 03299, str. 2-3; P 09536, str. 41 i 46-47.

prekidu vatre između Hrvata i Muslimana i intenzivnije saradnje u provođenju mirovnog plana.¹¹⁵⁷ Tokom sastanka, strane su utvrdile principe novog sporazuma, nazvanog "Međugorski sporazum",¹¹⁵⁸ kojim se, između ostalog, uspostavlja dva koordinaciona tijela, političko¹¹⁵⁹ i vojno,¹¹⁶⁰ predviđa trenutno oslobađanje zatočenika,¹¹⁶¹ a Jadranko Prlić postavlja za predsjednika prelazne Vlade BiH.¹¹⁶² Međutim, na sastanku nije potpisan nikakav sporazum, prvenstveno zbog toga što je predsjednik Tuđman insistirao na tome da se prihvati da Hrvatska ne snosi odgovornost za događaje u Mostaru i da u njima nije učestvovala.¹¹⁶³

478. Dana 3. juna 1993., PMEZ je izvijestio da je poslije sastanka u Međugorju 18. maja 1993. pokrenuto nekoliko inicijativa za provođenje Vance-Owenovog plana, ali da se sporo napreduje.¹¹⁶⁴

479. Međutim, sredinom juna 1993., u Ženevi su, u okviru MKBJ, nastavljeni mirovni pregovori bosanskih Srba, Hrvata i Muslimana,¹¹⁶⁵ a delegacije su se postepeno udaljavale od principa iznijetih u Vance - Owenom planu da bi se okrenule ideji unije tri konstitutivne republike.¹¹⁶⁶

X. Owen - Stoltenbergov plan

480. Tokom ljeta 1993., mirovni pregovori bosanskih Srba, Hrvata i Muslimana, vođeni u Ženevi, konkretno u vezi s podjelom teritorije BiH, rezultirali su krajem avgusta 1993. "Owen - Stoltenbergovim planom".¹¹⁶⁷ Plan je predviđao savez tri konstitutivne republike

¹¹⁵⁷ P 03299, str. 2 i 3.

¹¹⁵⁸ ID 02404.

¹¹⁵⁹ ID 01595, str. 1; ID 02404, str. 1.

¹¹⁶⁰ ID 01595, str. 1; ID 02404, str. 2.

¹¹⁶¹ ID02404, str. 2; Zdravko Sančević, T(f), str. 28817-28818.

¹¹⁶² ID 01595, str. 1; ID02404, str. 2; P 02441; Zdravko Sančević, T(f), str. 28555.

¹¹⁶³ P 02441, str. 6.

¹¹⁶⁴ Prema PMEZ-u, inicijative u vezi s provođenjem Plana izazvale su više zadovoljstva kod bosanskih Hrvata nego kod Muslimana. PMEZ je početkom juna 1993. identifikovao tri glavna problema: 1/ nemogućnost opštinskih predstavnika Muslimana da dođu na sastanke i izbore na nivou provincija uslijed bezbjednosnih problema na putevima pod kontrolom HVO-a, 2/ teškoće u tumačenju Vance-Owenovog plana, posebno kad je riječ o funkcionisanju opština, i 3/ prisustvo Hrvata "ekstremista" u provincijalnoj vlasti, v. u tom smislu P 02626, str. 1-2. Osim toga, u izvještaju od 15. juna 1993., PMEZ iznosi mišljenje da je provođenje Vance-Owenovog plana u provincijama 8 i 10 malo vjerovatno ako se ne riješe neka pitanja, tj. poštovanje slobode kretanja ljudi i roba na teritoriji BiH, poštovanje ljudskih prava i prava na vjersku slobodu, te oslobađanje svih zatočenika, v. u tom smislu P 02787, str. 5, par. 4.

¹¹⁶⁵ P 03299, str. 3-5; ID 02840; Mile Akmadžić, T(f), str. 29529 i 29531.

¹¹⁶⁶ P 03299, str. 3-5; Svjedok Ole Brix-Andersen, P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10828; ID 02100, str.1.

¹¹⁶⁷ P 03299, str. 3-5; ID 01539, str. 3 i 4; Svjedok Ole Brix-Andersen, P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10828.

koje se podudaraju s tri nacionalna entiteta u zemlji,¹¹⁶⁸ savez umjesto sistema provincija podređenih centralnoj vlasti, kako je predviđao Vance - Owenov plan.¹¹⁶⁹

481. Predviđeno je da Mostar bude stavljen pod upravu EZ-a na period od najviše dvije godine, s tim da bi jedan njegov dio bio glavni grad HR HB.¹¹⁷⁰ Muslimani su dobili izlaz na Jadransko more.¹¹⁷¹

482. Skupštine bosanskih Srba i Hrvata podržale su sporazum krajem avgusta 1993.¹¹⁷² Međutim, Skupština RBiH, u kojoj su većina bili Muslimani, jednoglasno je prihvatila samo nastavak pregovora i to zbog razmimoilaženja u vezi s podjelom teritorija.¹¹⁷³

483. U isto vrijeme, 28. avgusta 1993., Zastupnički dom Republike Herceg-Bosne usvojio je odluku o uspostavi HR HB¹¹⁷⁴.

484. U preambuli te odluke od 28. avgusta 1993. stoji da postojeći državni okvir RBiH ne garantuje zaštitu prava hrvatskog naroda u BiH¹¹⁷⁵ i da je stoga hrvatski narod odlučio da uspostavi svoju državnu zajednicu na dijelu teritorije RBiH¹¹⁷⁶ s granicama koje je trebalo da utvrdi Ustav HR HB.¹¹⁷⁷ U Odluci se međutim napominje da HR HB pristaje na učestvovanje u pojedinim institucijama RBiH, onako kako se to uredi tripartitnim ustavnim sporazumom konstitutivnih naroda BiH.¹¹⁷⁸ Odlukom se utvrđuje da se teritorija HR HB podudara s područjem HZ HB¹¹⁷⁹.

485. Tokom septembra smjenjivale su se različite verzije Owen-Stoltenbergovog plana,¹¹⁸⁰ sve do 20. septembra 1993., kada su Alija Izetbegović, Mate Boban i Radovan Karadžić zaključili Ustavni sporazum Saveza republika BiH, koji su zatim iznijeli pred svoje

¹¹⁶⁸ Svjedok Ole Brix-Andersen, P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10828; Josip Jurčević, T(f), str. 45074; 3D 03720, str. 109 i 110; Svjedok 1D-AA, 1D 02935 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 9066.

¹¹⁶⁹ P 08973, str. 63; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451.

¹¹⁷⁰ 1D 01539, str. 3; Philip Watkins, T(f), str. 18964. V. takođe Philip Watkins, T(f), str. 18830-18831; P 07226 pod pečatom, str.1; P 07356 pod pečatom, str. 3; P 07342 pod pečatom, str. 1; P 07342 pod pečatom, str. 1; P 07372 pod pečatom, str. 1.

¹¹⁷¹ 1D 01539, str. 3.

¹¹⁷² 1D 01539, str. 4.

¹¹⁷³ 1D 01539, str. 4.

¹¹⁷⁴ P 04611; P 09545, str. 103; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 71 (Presuda u predmetu *Kordić*, par. 732) ; P 08973, str. 61; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451; P 04560, str. 1-3.

¹¹⁷⁵ P 04611, str. 1.

¹¹⁷⁶ P 04611, str. 1.

¹¹⁷⁷ P 08973, str. 63; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451.

¹¹⁷⁸ P 04611, str. 1.

¹¹⁷⁹ P 04611; P 09545, str. 103; P 08973, str. 63; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451.

¹¹⁸⁰ 3D 03720, str. 109.

skupštine.¹¹⁸¹ Samo su Zastupnički dom HR HB i Skupština bosanskih Srba ratifikovali sporazum;¹¹⁸² Skupština RBiH ga je odbacila,¹¹⁸³ što je označilo kraj Owen-Stoltenbergovog plana.

486. U isto vrijeme, u septembru 1993.,¹¹⁸⁴ izbili su novi sukobi između HVO-a i ABiH na teritoriji BiH, konkretno u opštinama Mostar i Vareš.¹¹⁸⁵ U nekim akcijama su HVO-u u tom periodu pomagale srpske oružane snage, kao na primjer u opštini Vareš¹¹⁸⁶.

XI. Washingtonski sporazum (1. mart 1994.)

487. Međunarodni mirovni pregovori nastavljani su tek početkom 1994. U izvještaju kopredsjedavajućih Izvršnog odbora MKBJ, upućenom 12. februara 1994. generalnom sekretaru UN-a, opisane su različite faze pregovora između bosanskih Muslimana i Hrvata početkom 1994. godine, između ostalog pregovora vođenih u Ženevi od 10. do 12. februara 1994.¹¹⁸⁷ Pitanja o kojima je bilo riječi na ovim pregovorima odnosila su se na uspostavljanje federacije bosanskih Muslimana i Hrvata,¹¹⁸⁸ kao i na status grada Mostara.¹¹⁸⁹ Krajem februara 1994., prestale su borbe između ABiH i HVO-a,¹¹⁹⁰ tako da su mogli započeti novi pregovori u Washingtonu, pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država.¹¹⁹¹

488. Dana 1. marta 1994., Haris Silajdžić, premijer RBiH, Mate Granić, hrvatski ministar vanjskih poslova, i Krešimir Zubak, šef delegacije bosanskih Hrvata na MKBJ, potpisali su Washingtonski sporazum kojim se uspostavlja federacija na područjima s većinskim hrvatskim i muslimanskim stanovništvom i predlaže, između ostalog, nacrt konfederacije

¹¹⁸¹ 1D 02854, str. 2; 3D 03720, str. 111.

¹¹⁸² 1D 02854, str. 2.

¹¹⁸³ 3D 03720, str. 111 i 112.

¹¹⁸⁴ 2D 03002; 3D 00740; 4D 01719, str. 1 i 2. V. takođe Bo Pellnas, T(f), str. 19527 i P 05085, str. 4.

¹¹⁸⁵ V. konkretno, za opštinu Mostar, 3D 00740; 3D 00736. Za opštinu Vareš, v. P 07838, par. 6; P 07917, str. 6-7; P 06182. Za druge primjere, v. takođe razvoj događaja u ovim opštinama u činjeničnim zaključcima Vijeća vezanim za opštine Mostar i Vareš.

¹¹⁸⁶ P 09817, str. 2; P 06440; P 06498.

¹¹⁸⁷ P 07866. V. takođe Mile Akmadžić, T(f), str. 29838; P 07480, str. 1; P 07260, str. 15-20.

¹¹⁸⁸ V. konkretno Peter Galbraith, T(f), str. 6530; 1D 01551, str. 2.

¹¹⁸⁹ U vezi s tim, Bo Pellnas je izjavio da su u decembru 1993. bosanski Muslimani i Hrvati formirali radnu grupu da se bavi tom temom, i da je u januaru 1994., hrvatska delegacija predložila da Evropska unija upravlja samo istočnim Mostarom. Svjedočenje Boa Pellnasa, kao i izvještaji PMEZ-a od 26. februara 1994. i 25. marta 1994., otkrili su da su u februaru 1994. i muslimanska i hrvatska strana kočile nastavak pregovora o ovom pitanju i to konkretno zbog problema u vezi s povratkom ili odlaskom raseljenih osoba u gradu. Kako je rekao Bo Pellnas, strane su 1994. godine konačno postigle sporazum kojim se u Mostaru uvodi uprava Evropske unije, v. Bo Pellnas, T(f), str. 19535, 19550 i 19552-19553, 19555-19556, 19625-19627, 19629; P 07866, par. 17 ; P 05757, str. 4 i 5; P 08019, str. 5; P 07965, str. 1.

¹¹⁹⁰ P 09882 pod pečatom, str. 13, par. 69. V. takođe Bo Pellnas, T(f), str. 19557 i 19558; 3D 03720, str. 112.

¹¹⁹¹ P 08061, str. 2; 3D 03720, str. 112.

Hrvatske i Federacije BiH.¹¹⁹² Mile Akmadžić je ukazao na to da je, prema Washingtonskom sporazumu, Federaciji trebalo da pripadne cijelo područje s većinskim muslimanskim ili hrvatskim stanovništvom, što je predstavljalo oko 58% teritorije; prema njegovim riječima, Dejtonskim sporazumom je konačno potvrđeno da će 49% teritorije biti pod kontrolom Srba, a 51 % pod kontrolom Muslimana i Hrvata zajedno.¹¹⁹³

489. Dana 30. marta 1994., proglašen je Ustav Federacije BiH.¹¹⁹⁴

490. Dana 6. aprila 1994., predstavnici Vlade BiH i HR HB sastali su se u Mostaru u kabinetu Jadranka Prlića, predsjednika Vlade HR HB, s ciljem ponovnog uspostavljanja saradnje između dviju vlada, u okviru provođenja Washingtonskog sporazuma.¹¹⁹⁵

Dio 3: Politička, administrativna, vojna i pravosudna struktura HZ(R) HB

491. U Optužnici se optuženi terete za učešće u UZP-u putem svojih položaja i ovlaštenja u strukturama i mehanizmima vlasti HZ(R) HB.¹¹⁹⁶ Vijeće će, dakle, analizirati dokaze u vezi s političkom, administrativnom, vojnom i pravosudnom strukturom Herceg-Bosne i položajem koji su optuženi zauzimali u toj strukturi. Zaključci koji će biti izvedeni omogućiće Vijeću da kasnije odredi da li su i u kojoj mjeri optuženi putem svojih položaja u strukturi učestvovali u izvršenju eventualnih zločina.

¹¹⁹² 4D 01234; 3D 03720, str. 112. O pitanju konfederacije BiH i Hrvatske bilo je riječi na sjednici Predsjedništva Hrvatske održanoj 7. januara 1994.: P 07516, str. 71 i 72, kao i na sastanku koji su organizovali 13. februara 1994. Franjo Tuđman i predstavnici HR HB, između ostalih Mate Boban i Jadranko Prlić: P 08012, str. 23 i 29; P 08018. V. takođe P 08012, str. 1-6; P 08066, str. 6 dokumenta 1D33-0696.

¹¹⁹³ Mile Akmadžić, T(f), str. 29845, 29846 i 29868.

¹¹⁹⁴ 1D 01435, str. 3; 3D 03720, str. 113.

¹¹⁹⁵ 1D 01953; Ilija Kožulj, T(f), str. 32571-32572. V. takođe 23. april 1994., kad je organizovan još jedan sastanak između predstavnika muslimanskog i hrvatskog naroda u BiH, među kojima je bio i Jadranko Prlić, na dnevnom redu se nalazilo i provođenje Washingtonskog sporazuma (posebno prilagođavanje zakonodavstva Federacije BiH u odnosu na zakonodavstvo bivše BiH): Zoran Perković, T(f), str. 31804; 1D 01955.

¹¹⁹⁶ Optužnica, par. 17.

Odjeljak 1: Politička i administrativna struktura

492. Konkretno, Vijeće će analizirati političku i administrativnu strukturu kako HZ HB tako i HR HB. Posebnu pažnju će obratiti na strukturu i funkcionisanje glavnih organa, a to su: predsjednik HZ HB, odnosno HR HB (I); predsjedništvo HZ HB i tijelo koje ga je zamijenilo poslije proglašenja HR HB, Zastupnički dom (II); Vlada HZ HB otjelovljena u HVO-u kao nosiocu izvršne organu vlasti,¹¹⁹⁷ odnosno Vladi HR HB (III); Odjel, kasnije Ministarstvo obrane (IV); ostali odjeli odnosno ministarstva (V); komisije i službe HVO-a, te opštinske vlasti (VI).

I. Predsjednik HZ(R) HB

493. Dokazi pokazuju da je od 3. jula 1992.¹¹⁹⁸ do 17. februara 1994.,¹¹⁹⁹ Mate Boban bio na dužnosti predsjednika HZ HB, a zatim HR HB. Vijeće će prvo razmotriti ovlaštenja predsjednika (A), a zatim konstatovati prenošenje ovlaštenja predsjednika na Predsjedničko vijeće (B).

A. Ovlaštenja predsjednika

494. Prema izmijenjenoj i dopunjenoj odluci o osnivanju HZ HB od 3. jula 1992. ("Izmijenjena i dopunjena odluka od 3. jula 1992."), predsjednik HZ HB je, uz predsjedništvo HZ HB, vrhovna vlast Herceg-Bosne.¹²⁰⁰ U smislu Odluke o uspostavi HR HB usvojene 28. avgusta 1993., predsjednik zastupa Republiku na teritoriji HR HB i u inostranstvu i nadgleda rad organa Republike.¹²⁰¹

495. Dokazi ukazuju na to da je predsjednik, i u HZ HB, i u HR HB, ujedno i vrhovni zapovjednik oružanih snaga HZ(R) HB.¹²⁰² Osim toga, u skladu s uredbama o oružanim snagama od 3. jula 1992. i 17. oktobra 1992., ali i Odlukom od 18. decembra 1993. o

¹¹⁹⁷ P 00206, član 1, str. 1.

¹¹⁹⁸ P 00302, član 7, str. 2; Svjedok DE, T(f), str. 15599 i 15600, zatvorena sjednica.

¹¹⁹⁹ Svjedok BH, T(f), str. 17548, zatvorena sjednica; Svjedok BF, T(f), str. 25780, zatvorena sjednica; Ray Lane, T(f), str. 23732; P 10367 pod pečatom, par. 12, str. 3 i 4; Neven Tomić, T(f), str. 33729 i 33730; P 08973, str. 69; P 07856, str. 88 i 90; Milivoj Petković, T(f), str. 49934 i 49936.

¹²⁰⁰ P 00302, član 7, str. 2; Svjedok DE, T (f), str. 15599 i 15600, zatvorena sjednica.

¹²⁰¹ P 04611, član 8, str. 2.

¹²⁰² P 00588, član 29, str. 10; Andrew Pringle, T(f), str. 24108, 24174-24179, 24268-24270; P 04131, str. 1; P 00586, str. 4; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37326-37328; P 00588, str. 4; P 08973, str. 26; 4D 01286; Neven Tomić, T(f), str. 33729-33730; Milivoj Petković, T(f), str. 50343; Filip Filipović, T(f), str. 47437. V. npr. 2D 01351; P 00315; 2D 01392; 2D 01393; P 05517, str. 5.

ustrojstvu Ministarstva obrane, načelnik Glavnog stožera bio je odgovoran predstojniku Odjela obrane za upravne, budžetske i logističke zadatke oružanih snaga u ratu i miru.¹²⁰³ Takođe je bio direktno odgovoran vrhovnom zapovjedniku za strateško planiranje i upotrebu oružanih snaga.¹²⁰⁴

B. Formiranje Predsjedničkog vijeća i gubitak vlasti predsjednika HR HB koje je uslijedilo

496. Dana 10. decembra 1993., predsjednik HR HB, Mate Boban, osnovao je Predsjedničko vijeće.¹²⁰⁵ Tom odlukom je Predsjedničko vijeće preuzelo odgovornost za strateške, političke i odbrambene poslove, kao i za koordiniranje aktivnosti izvršnih organa HR HB.¹²⁰⁶ Dokazi pokazuju da je Predsjedničko vijeće bilo i savjetodavno tijelo, čime je omogućeno da HR HB funkcioniše u odsustvu predsjednika Mate Bobana.¹²⁰⁷

497. Dana 10. decembra 1993., Predsjedničko vijeće je imalo 9 članova.¹²⁰⁸ Predsjednik HR HB Mate Boban izmijenio je sastav vijeća 16. februara 1994., imenujući 11 članova, među kojima su bili Jadranko Prlić i Valentin Ćorić.¹²⁰⁹

498. Zastupnički dom je 17. februara 1994. usvojio Odluku kojom u izuzetnim okolnostima Predsjedničko vijeće može preuzeti ovlaštenja Zastupničkog doma¹²¹⁰ i istog dana zadužio Predsjedničko vijeće da obavlja funkcije predsjednika Republike do daljnjeg.¹²¹¹

II. Predsjedništvo HR HB i Zastupnički dom HR HB

499. Vijeće će prvo analizirati funkcije Predsjedništva i Zastupničkog doma, tijela koje ga je zamijenilo u HR HB (A), zatim njihovu strukturu i sastav (B) i, na kraju, njihov odnos s Vladom HZ HB otjelovljenom u HVO-u, te Vladom HR HB (C).

¹²⁰³ P 00289; P 00586, str. 3; P 00588, str. 4; 2D 02000, par. 83; Milivoj Petković, T(f), str. 49384, 49385, 50088, 50089, 50325 i 50326; Slobodan Božić, T(f), str. 36397 i 36400; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37319 i 37328; P 09549, par. 26.

¹²⁰⁴ P 00289; P 00586, str. 3 i 5; P 00588, par. 83; Davor Marijan, T(f), str. 35614, 35627-35629, 35762 i 35763; P 09549, par. 26; Milivoj Petković, T(f), str. 49384, 49385, 50088, 50089, 50325 i 50326; Slobodan Božić, T(f), str. 36397 i 36400; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37319 i 37328. P 07236, str. 5, član 13; Marijan Biškić, T(f), str. 15346 i 15347.

¹²⁰⁵ P 07424; P 08973, str. 69.

¹²⁰⁶ P 07424, str. 2.

¹²⁰⁷ Philip Watkins, T(f), str. 18829-18830; P 07226 pod pečatom, str. 1; 1D 02737, str. 1.

¹²⁰⁸ Za članove su imenovani: Pero Marković, Mile Akmadžić, Vladislav Pogarčić, Krešimir Zubak, Ivo Živković, Jozo Martinović, Perica Jukić, Ante Roso i Ivo Lozančić: P 07424, str. 1.

¹²⁰⁹ Za članove su imenovani: Krešimir Zubak, Ivan Bender, Pero Marković, Ivo Živković, Branimir Huterer, Jadranko Prlić, Jozo Martinović, Valentin Ćorić, Mile Akmadžić, Ante Roso i Ivo Lozančić: P 07876; P 07856, str. 83-85.

¹²¹⁰ P 07883, član 8c, str. 1 i 2; P 08973, str. 69; 1D 01402.

¹²¹¹ P 08973, str. 69; P 07856, str. 88 i 90; Milivoj Petković, T(f), str. 49934 i 49936.

A. Funkcije Predsjedništva i Zastupničkog doma

500. Odlukom o uspostavi HZ HB od 18. novembra 1991. utemeljeno je Predsjedništvo HZ HB kao vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo.¹²¹²

501. Na osnovu Izmijenjene i dopunjene odluke od 3. jula 1992. koja definiše funkciju predsjednika HZ HB, i na osnovu člana 7 iste odluke, predsjednik HZ HB i Predsjedništvo HZ HB zajedno predstavljaju "vrhovnu vlast HZ HB".¹²¹³ Međutim, u Izmijenjenoj i dopunjenoj uredbi o oružanim snagama od 17. oktobra 1992. stoji da je predsjednik HZ HB vrhovni zapovjednik oružanih snaga.¹²¹⁴

502. Pored zakonodavnih ovlaštenja, Predsjedništvo je prema Izmijenjenoj i dopunjenoj odluci od 3. jula 1992. imalo određene izvršne funkcije, kao što je ovlaštenje da imenuje i opoziva tijela upravne i izvršne vlasti HZ HB.¹²¹⁵ Između ostalog, Predsjedništvo je moglo da imenuje ili opozove članove pravosudnih tijela HZ HB, uključujući i sudije vojnih sudova.¹²¹⁶ Oni su imenovani na prijedlog predstojnika Odjela obrane.¹²¹⁷

503. Zastupnički dom, uspostavljen 28. avgusta 1993.,¹²¹⁸ birao je predsjednika Vlade i članove Vlade, na prijedlog predsjednika Republike.¹²¹⁹

504. Odlukom o uspostavi HR HB predviđeno je da se nastave primjenjivati važeći propisi HZ HB, kao i propisi RBiH kada nisu u suprotnosti s propisima HR HB,¹²²⁰ i to sve dok se Ustavom HR HB ne konstituišu tijela Republike. Međutim, Ustav nikad nije donijet.¹²²¹

¹²¹² P 00081, str. 1; P 00079, str. 2; P 08973, str. 18 i 19; P 00302, član 7, str. 2; P 09545, str. 12; P 00078; Philip Watkins, T(f), str. 19050-19056 gdje analizira P 00079, str. 2 i P 00081, str. 1; P 08973, str. 21; Svjedok DE, T(f) str. 15599 i 15600, zatvorena sjednica; v. npr. 1D 00002; 1D 00165; P 09552; P 08973, str. 27; 1D 02340, str. 11; svjedok 1D-AA, T(f), str. 28987 i 28988; Zoran Buntić, T(f), str. 30251.

¹²¹³ P 00302, član 7, str. 2; P 09545, str. 12; Philip Watkins, T(f), str. 19050-19056; P 00079, str. 2; P 08973, str. 23.

¹²¹⁴ P 00588, član 29, str. 10.

¹²¹⁵ P 00302, član 8, str. 2; P 08973, str. 21 i 23; P 00303, član 7, str. 1; 1D 00010; 1D 00171; 1D 00173; 2D 01368; 2D 01371; 1D 00079; 1D 00084; 2D 01262, str. 2 i 18; Neven Tomić, T(f), str. 34813.

¹²¹⁶ P 08973, str. 27; 1D 00080; 1D 00082; 1D 00090; 2D 01262, str. 2 i 19-21; P 00589, član 5; Zoran Buntić, T(f), str. 30933; P 00594, član 4.

¹²¹⁷ Zoran Buntić, T(f), str. 30274.

¹²¹⁸ P 04589; Philip Watkins, T(f), str. 18935-18936; P 08973, str. 64.

¹²¹⁹ P 08973, str. 66; 1D 01402, član 26, str. 10; P 07856, str. 83; Philip Watkins, T(f), str. 18786-18787; P 06381 pod pečatom, str. 2; P 06473 pod pečatom, str. 1; P 06667, str. 2.

¹²²⁰ P 09545, str. 104 i P 04611, član 11, str. 2.

¹²²¹ P 09545, str. 105.

B. Struktura i sastav Predsjedništva i Zastupničkog doma

505. U skladu s Odlukom o uspostavi HZ HB od 18. novembra 1991., Predsjedništvo su činili predstavnici hrvatskog naroda u opštinskim vlastima HZ HB, kao i visoki rukovodioci ili predsjednici opštinskih odbora HDZ-a BiH.¹²²² Članom 7 Izmijenjene i dopunjene odluke od 3. jula 1992. u izmijenjeni sastav ulaze, pored predstavnika hrvatskog naroda u opštinskim vlastima HZ HB, i predsjednici opštinskih HVO-a.¹²²³

506. Predsjedništvo je bilo ovlašteno da bira svog predsjednika, dva dopredsjednika i tajnika.¹²²⁴ Dana 18. novembra 1991., Predsjedništvo je imenovalo Matu Bobana za predsjednika Predsjedništva, a Božu Rajića i Darija Kordića za dopredsjednike.¹²²⁵

507. Uloge predsjednika i dvojice dopredsjednika Predsjedništva nisu bile jasno razgraničene.¹²²⁶ Isti slučaj je bio i s predsjednikom i dopredsjednicima HZ HB.¹²²⁷ U praksi su predsjednik i dopredsjednici Predsjedništva istovremeno bili na dužnostima predsjednika i dopredsjednika HZ HB.¹²²⁸ Prema izvještaju vještaka Cirila Ribičića, predsjednik HZ HB je kao vrhovni zapovjednik dijelio neka ovlaštenja s predsjednikom Predsjedništva, kao na primjer imenovanje zapovjednika brigada ili visokih oficira.¹²²⁹

508. Dana 28. avgusta 1993., Predsjedništvo HZ HB i predstavnici hrvatskog naroda u Vijeću opština Skupštine RBiH donijeli su Odluku o konstituiranju Zastupničkog doma HR HB.¹²³⁰ Tom odlukom je Zastupnički dom proglašen najvišim predstavničkim tijelom HR HB koje preuzima nadležnosti Predsjedništva HZ HB, i predstavlja zakonodavnu vlast u Republici.¹²³¹ Zastupnički dom je imao zadatak da donese Ustav HR HB, zakone i proračun, da odlučuje o ratu i udruživanju u budući savez republika.¹²³² Takođe je trebao predlagati

¹²²² P 00081, članak 7, str. 1.

¹²²³ P 00302, članak 7, str. 2; P 08973, str. 21 i 22; Davor Marijan, T(f), str. 35596 i 35597.

¹²²⁴ P 00079, članak 7, str. 2; P 00081, članak 7, str. 1; P 00302, članak 7, str. 2; P 09545, str. 12; Philip Watkins, T(f) str. 19050-19056 ; P 08973, str. 20.

¹²²⁵ P 08973, str. 20 i 21; Christopher Beese, T(f), str. 5278.

¹²²⁶ P 08973, str. 22.

¹²²⁷ P 08973, str. 31.

¹²²⁸ P 08973, str. 21.

¹²²⁹ P 08973, str. 26.

¹²³⁰ P 04589; Philip Watkins, T(f), str. 18935-18936; P 08973, str. 64.

¹²³¹ P 04589; P 08973, str. 64 i 65.

¹²³² P 04589, str. 2; P 08973, str. 64; P 05821, str. 7; Milan Cvikl, T(f), str. 35301. V. npr. P 08276, str. 13; 1D 03017; Neven Tomić, T(f), str. 33827, 34804–34805.

tumačenja temeljnih odluka i zakona Republike,¹²³³ i izjašnjavati se o izvještajima ili pitanjima koje bi mu postavljala Vlada HR BH.¹²³⁴

509. Dana 30. septembra 1993., Zastupnički dom HR HB donio je Zakon o Vladi HR HB, kojim je utemeljena Vlada, ustanovljena njena struktura i način rada ("Zakon o Vladi HR HB od 30 septembra 1993.").¹²³⁵ Istog dana je usvojen je Poslovnik.¹²³⁶ Prema Poslovniku, Zastupnički dom ima predsjednika, dva potpredsjednika i jednog tajnika.¹²³⁷

510. Do prvih slobodnih izbora, Zastupnički dom su činili predstavnici hrvatskog naroda u opštinama RBiH i članovi Predsjedništva HZ HB.¹²³⁸ Prema izvještaju vještaka Cirila Ribičića, Zastupnički dom je 17. februara 1994., usvojio odluku u kojoj stoji da će članovi Doma biti izabrani na sljedećim demokratskim izborima.¹²³⁹ Međutim, izbora nakon uspostave HR HB nije bilo.¹²⁴⁰

C. Odnosi Predsjedništva HZ HB i Zastupničkog doma HR HB s HVO-om HZ HB i Vladom HR HB

511. Odnosi između Predsjedništva HZ HB i HVO-a nisu jasno definisani u aktima HZ HB.¹²⁴¹ Prema izvještaju vještaka Cirila Ribičića, HVO je imao ovlaštenja koja mu je dalo Predsjedništvo i kojem je bio odgovoran.¹²⁴² Tako je po Poslovniku HZ HB od 17. oktobra 1992. bilo predviđeno da je Predsjedništvo ovlašteno da naredi HVO-u da izmijeni svoje akte kako bi se uskladili s onima koje je izdalo Predsjedništvo; ako HVO odbije da izvrši naređenje, Predsjedništvo je ovlašteno da poništi nezakoniti akt i da naredi usvajanje novog.¹²⁴³ Osim toga, prema riječima Nevena Tomića, rukovodioci raznih odjela HVO-a morali su podnositi izvještaje i davati na uvid programe vezane za djelatnosti svojih odjela Predsjedništvu HZ HB, koje je onda trebalo da dâ ocjenu rada HVO-a.¹²⁴⁴ Pored toga, odlukom Predsjedništva HZ HB od 17. oktobra 1992., HVO je mogao u hitnom slučaju donijeti zakonske akte koji su inače u nadležnosti Predsjedništva HZ HB; te akte je

¹²³³ P 05821, str. 6.

¹²³⁴ V. konkretno P 08253, str. 10; P 08276, str. 6 i 12.

¹²³⁵ P 05517; P 08973, str. 65.

¹²³⁶ P 05821; P 08973, str. 65.

¹²³⁷ P 05821, str. 3; v. takođe raspravu o ovom pitanju: P 07856, str. 69.

¹²³⁸ P 04589, str. 1; P 07856, str. 77-81; P 01015; Belinda Giles, T(f), str. 2061 i T(e), str. 2058 i 2059.

¹²³⁹ P 08973, str. 64, 68 i 69.

¹²⁴⁰ Philip Watkins, T(f), str. 18786.

¹²⁴¹ P 08973, str. 31.

¹²⁴² P 08973, str. 31.

¹²⁴³ P 00596, članak 40; P 08973, str. 31.

¹²⁴⁴ Neven Tomić, T(f), str. 34125 i 34814.

Predsjedništvo trebalo da odobri na prvoj sjednici nakon što ih je HVO usvojio.¹²⁴⁵ Vijeću su predočeni dokazi koji ukazuju na to da su HVO i HZ HB postepeno akumulirali svu izvršnu, upravnu i u izvjesnoj mjeri zakonodavnu vlast, te da je Predsjedništvo tek rijetko zasjedalo.¹²⁴⁶

512. Poslovnik Zastupničkog doma predviđao je organizovanje glasanja o povjerenju predsjedniku Vlade, članu Vlade ili Vladi u cijelosti, i to na prijedlog jedne desetine zastupnika.¹²⁴⁷ Ako bi Zastupnički dom izglasao nepovjerenje, premijer je morao podnijeti ostavku.¹²⁴⁸

513. Ako bi u vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti predsjednik, potpredsjednici ili tajnik Zastupničkog doma ocijenili da Dom nije u mogućnosti da se sastane, o tome bi obavijestili predsjednika HR HB i predsjednika Vlade, kako bi oni mogli donijeti potrebne zakonske akte, u skladu sa svojim ovlaštenjima određenim Odlukom o uspostavi HR HB.¹²⁴⁹

III. Vlade HZ HB i HR HB

514. Vijeće će u ovom dijelu prvo analizirati ulogu Vlade HZ HB, otjelovljenu u HVO-u, zatim Vladu HR HB (A). U tom okviru, Vijeće će se posebno osvrnuti na nadležnosti vlade HVO-a i HR HB u vojnim poslovima (1), na odnose između Vlade HVO-a i Predsjedništva HZ HB, kao i na odnose između Vlade HR HB i Zastupničkog doma (2), na organizaciju rada u Vladi HVO-a i HR HB (3), te na odnose vlada HVO-a i HR HB s opštinskim vlastima (4). Vijeće će zatim analizirati uloge koje su imali konkretno predsjednik HVO-a i premijer HR HB (B).

A. Uloga HVO-a HZ HB i Vlade HR HB kao izvršnog organa Herceg-Bosne

515. Dana 15. maja 1992., Predsjedništvo HZ HB donijelo je "Statutarnu odluku o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području HZ HB ", (dalje u tekstu: "Odluka

¹²⁴⁵ P 00684.

¹²⁴⁶ P 08973, str. 32 i 33; P 09545, str. 71 i 72; Neven Tomić, T(f), str. 34145–34146; Zoran Buntić, T(f), str. 30761, 30762; 30889 i 30890. Vijeće će objasniti dolje u tekstu da je glavninu svjedočenja Zorana Buntića o strukturi HZ HB ocijenilo malo vjerodostojnom. Međutim, Vijeće to svjedočenje uzima u obzir o onom dijelu u kojem se govori o akumuliranju ovlaštenja HVO-a nauštrb Predsjedništva HZ HB, i to u onoj mjeri u kojoj su riječi svjedoka potkrijepljene drugim dokazima.

¹²⁴⁷ P 05821, član 63, str. 6.

¹²⁴⁸ P 05821, član 63, str. 6.

¹²⁴⁹ P 05821, str. 12.

od 15. maja 1992.") koju je potpisao Mate Boban, predsjednik HZ HB.¹²⁵⁰ Tom odlukom se HVO definiše kao tijelo koje obavlja poslove izvršne vlasti na području HZ HB.¹²⁵¹ Dana 3. jula 1992., Predsjedništvo HZ HB je donijelo "Statutarnu odluku o privremenom ustrojstvu izvršne i upravne vlasti na području HZ HB" kojom se unose izmjene i dopune Odluke od 15. maja 1992. ("Statutarna odluka od 3. jula 1992.") kojom se HVO HZ HB uspostavlja kao najviše tijelo izvršne i upravne vlasti, uz napomenu da će svoje ovlasti obavljati do momenta uspostave redovite izvršne i upravne vlasti.¹²⁵² Vijeće je uostalom ispitalo više dokaza u kojima je HVO opisan kao organizovana i homogena političko-vojna struktura, koja je funkcionisala kao vlada.¹²⁵³

516. Nakon proglašenja HR HB, Zakon o vladi HR HB od 30. septembra 1993., definisao je Vladu HR HB kao najviši izvršni organ Republike.¹²⁵⁴

1. 1. Vojna ovlaštenja HVO-a HZ HB i Vlade HR HB

517. Tužilaštvo tvrdi da je HVO HZ HB, koji je opisan kao "najvažniji i najmoćniji organ u Herceg-Bosni",¹²⁵⁵ imao značajna ovlaštenja u vojnim i odbrambenim poslovima i da su oružane snage bile pod kontrolom političke vlasti – pored toga, tužilaštvo precizira da su "politička i vojna vlast bile nerazdvojno isprepletene".¹²⁵⁶ Petkovićeva odbrana takođe naglašava da je Vlada HVO-a imala široka ovlaštenja u vezi s pitanjima direktno ili indirektno povezanim s vojnim i odbrambenim dejstvima.¹²⁵⁷ Prlićeva odbrana, pak, tvrdi da HVO HZ HB nije imao nikakva ovlaštenja nad Odjelom obrane ni Glavnim stožerom, i da nije imao nikakvu nadležnost nad vojnim dejstvima.¹²⁵⁸ Prlićeva odbrana takođe tvrdi da je HVO bio odgovoran Mati Bobanu, predsjedniku HZ(R) HB i vrhovnom zapovjedniku i da samim tim Vlada HZ(R) HB nikad nije odobrila nijednu operativnu zapovijed.¹²⁵⁹ Osim toga, Prlićeva odbrana navodi da su izmjenama Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992.

¹²⁵⁰ P 00206 ; P 09545, str. 14.

¹²⁵¹ P 00206, član 1, str. 1; P 09545, str. 14.

¹²⁵² P 00303, član 1 i 2, str. 1; P 08973, str. 23 i 24; Zoran Buntić, T(f), str. 30249.

¹²⁵³ P 08973, str. 24; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451; Ray Lane, T(f), str. 23637, 23638, 23706-23708 i 23714; Svjedok BF, P 10365 pod pečatom, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 82 i 106, zatvorena sjednica; Svjedok BF, T(f), str. 2577-25780, zatvorena sjednica; v. takođe 3D 03720, str. 78 i 79.

¹²⁵⁴ P 05517, str. 2; P 08973, str. 65.

¹²⁵⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 377.

¹²⁵⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 361, 402; završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51773.

¹²⁵⁷ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 59, 63.

¹²⁵⁸ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 179, 224, 319, 326 b) i 327 a). V. Uvodna riječ optuženog Prlića, T(f), str. 27485, 27510-27511 i 27563-27564.

¹²⁵⁹ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 326 b) i 327 a).

HVO-u oduzeta sva *de jure* vojna ovlaštenja.¹²⁶⁰ Stojićeva odbrana, pak, tvrdi da se ni na jednom sastanku HVO-a gdje se raspravljalo o pitanjima vezanim za odbranu, nije govorilo o operativnom komandovanju, to jest o planovima i namjerama oružanih snaga HVO-a, jer to nije bilo u nadležnosti Odjela obrane ni HVO-a.¹²⁶¹ Međutim, tužilaštvo tvrdi da je, generalno, Jadranko Prlić koordinirao cijeli aparat HVO-a, kao cjelinu koja je obuhvatala i vojnu strukturu.¹²⁶²

518. Vijeće prije svega primjećuje da ne može prihvatiti tezu Prličeve odbrane o tome da je izmjenama Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992. HVO-u oduzeta vojna uloga. Naprotiv, prema izmijenjenoj i dopunjenoj Uredbi o oružanim snagama od 17. oktobra 1992., HVO-u je povjerena odgovornost za, između ostalog, izradu planova za odbranu HZ HB i za preduzimanje mjera potrebnih za njihovo provođenje.¹²⁶³

519. Pored toga, Milivoj Petković je u svom svjedočenju rekao da je HVO bio civilna vlast u HZ HB, ali i oružane snage koje su djelovale na području HZ HB, s tim da je, prema njegovim riječima, civilna komponenta imala kontrolu nad vojnom.¹²⁶⁴ On je, između ostalog, rekao da je zadatak HVO-a kao civilne vlasti bio da odredi "globalnu strategiju" HZ HB.¹²⁶⁵ Vlada je mogla iznositi prijedloge i izvoditi zaključke o vojnim pitanjima, koje bi onda Ministarstvo obrane prenijelo Glavnom stožeru i najvišim zapovjednicima, ali nije bila ovlaštena za izdavanje vojnih zapovijedi.¹²⁶⁶ Davor Marijan je pak izjavio da je Vlada HVO-a, iako nije bila dio zapovjednog lanca oružanih snaga,¹²⁶⁷ ipak na sjednicama usvajala izvještaje i odluke o pitanjima vezanim za odbranu¹²⁶⁸ te davala instrukcije za njihovu primjenu¹²⁶⁹.

¹²⁶⁰ Završna riječ Prličeve odbrane, T(f), str. 52227-52230 i 52232-52234; Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 224, 319, 320, 321, 327 a), c), h), u) i 338.

¹²⁶¹ Završna riječ Stojićeva odbrane, T(f), str. 52352 i 52353.

¹²⁶² Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51897, 51901 i 51905; Završni podnesak Optužbe, par. 374, 379, 389-391 i 401-421.

¹²⁶³ P 00588, čl. 9, str. 3.

¹²⁶⁴ Milivoj Petković, T(f) str. 50014, 50015 i 50342. V. takođe Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 55, 64 ii). V. takođe 1D 02078, str. 1, 4 i 5.

¹²⁶⁵ Milivoj Petković, T(f), str. 49380, 50349, 50351-50353, 50456, 50458, 50459 i 50495. V. takođe P 00289, član 9, str. 2; 2D 02000, str. 6, par. 4.

¹²⁶⁶ Milivoj Petković, T(f), str. 49766-49769 i 49771.

¹²⁶⁷ Davor Marijan, T(f), str. 35693.

¹²⁶⁸ 2D 02000, str. 11 i 12, par. 13; P 00128, str. 3.

¹²⁶⁹ 2D 02000, str. 11 i 12, par. 13.

520. Međutim, Slobodan Praljak je u svom svjedočenju pred Vijećem rekao da se nadležnost Vlade HVO-a za vojna pitanja, svodila na obuku, snabdijevanje i mobilizaciju oružanih snaga, i to posredstvom Brune Stojića, predstojnika Odjela obrane.¹²⁷⁰

521. Vijeće smatra da dokazi ukazuju na to da su Vlade HVO-a i HR HB, kao civilne vlasti, bile generalno nadležne i odgovorne za kontrolu nad oružanim snagama HZ(R) HB, konkretno u oblasti vojne strategije. Međutim, Vijeće primjećuje da nijedan dokaz ne ukazuje na to da su te vlasti, direktno ili indirektno, imale ulogu u vođenju vojnih dejstava. Osim toga, Vijeće je saslušalo svjedočenja Marijana Biškića¹²⁷¹ i Milivoja Petkovića, koji tvrde da predsjednici vlada HZ HB i HR HB nisu bili hijerarhijski nadređeni načelniku Glavnog stožera.¹²⁷²

2. Odnosi HVO-a s Predsjedništvom HZ HB i Vlade HR HB sa Zastupničkim domom

522. Vlada HVO-a bila je podređena Predsjedništvu HZ HB.¹²⁷³ Međutim, kao što je već rečeno, Vijeće je ispitalo više dokaza koji pokazuju da je, u stvari, HVO HZ HB postepeno akumulirao svu izvršnu i upravnu vlast, kao i neke zakonodavne funkcije bez stvarne kontrole Predsjedništva HZ HB.¹²⁷⁴ Tako Neven Tomić u svom svjedočenju otkriva da je HVO sam osnovao neke službe, kao što su Ured za izbjeglice, prognanike i raseljene osobe i Komisija za razmjenu, da je imenovao neke članove navedene Komisije, i da je takođe imenovao službenike opštine Kreševo,¹²⁷⁵ iako su te inicijative bile u nadležnosti, kako tvrdi svjedok, Predsjedništva HZ HB.¹²⁷⁶ Vijeće takođe primjećuje da nije bilo kontakata između HVO-a i Predsjedništva HZ HB, zato što su od 17. oktobra 1992. nadalje sastanci Predsjedništva HZ HB bili rijetki ili ih nije ni bilo.¹²⁷⁷

¹²⁷⁰ Slobodan Praljak, T(f), str. 40420- 40422.

¹²⁷¹ Jadranko Prlić je 1. decembra 1993. imenovao Marijana Biškića za pomoćnika ministra za sigurnost i Vojnu policiju HVO-a u Ministarstvu obrane HR HB: Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 07236, član 4, str. 2; P 06994; P 06998, str. 1.

¹²⁷² Marijan Biškić, T(f), str. 15346. Međutim, Vijeće upućuje na P 07345; Milivoj Petković, T(f), str. 50009, 50010, 50342 i 50343.

¹²⁷³ P 09545, str. 14 i 15 ; P 00206, član 3, str. 1; P 00303, član 3, str. 1; P 08973, str. 24.

¹²⁷⁴ V. "Odnosi Predsjedništva HZ HB i Zastupničkog doma HR HB s HVO-om HZ HB i Vladom HR HB" i "Uloga HVO-a HZ HB i Vlade HR HB kao izvršnog organa Herceg-Bosne" u zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB; P 08973, str. 32 i 33; P 09545, str. 71 i 72; Neven Tomić, T(f), str. 34145-34146. V. takođe P 00128, str. 1 i 2; P 04220.

¹²⁷⁵ Neven Tomić, T(f), str. 34145–34146 i 34149; P 00824, str. 3; P 01652, str. 4; 1D 01669, str. 2 i 3.

¹²⁷⁶ Neven Tomić, T(f), str. 34145–34146; v. takođe P 00303, član 7, str. 1.

¹²⁷⁷ P 09545, str. 71 i 72; Neven Tomić, T(f), str. 34150-34152.

523. Što se tiče Vlade HR HB, ona je, u skladu sa Zakonom o Vladi HR HB od 30. septembra 1993., za svoj rad bila odgovorna Zastupničkom domu.¹²⁷⁸

524. Zastupnički dom je, na prijedlog predsjednika HR HB postavljao i razrješavao dužnosti članove vlade HR HB.¹²⁷⁹ Dana 20. novembra 1993., Zastupnički dom izabrao je Vladu HR HB, a Jadranko Prlić je izabran za predsjednika Vlade.¹²⁸⁰ U vezi s tim, dokazi uvršteni u spis pokazuju da Zastupnički dom nije izabrao neke od članova Vlade koji su bili privremeno imenovani, prije glasanja u Domu, kao što je bio slučaj s Antom Valentom, koji je bio postavljen na dužnost dopredsjednika Vlade, ali nije bio na spisku koji je naknadno odobrio Zastupnički dom.¹²⁸¹

3. Organizacija rada u HVO-u HZ HB i Vladi HR HB

525. Vladu HVO-a činili su predsjednik, dopredsjednici, odjelni predstojnici i "drugi članovi".¹²⁸²

526. Neven Tomić kaže da je HVO usvajao odluke na osnovu prijedloga odjela HVO-a o kojima je raspravljano na sjednicama HVO-a.¹²⁸³ Nadalje, prema njegovim riječima, HVO je bio informisan o tome šta se radilo u odjelima, konkretno u Odjelu obrane, i to preko programa koje je svaki odjel trebao pripremiti za HVO, počevši od druge polovine 1993. godine.¹²⁸⁴

527. Vladu HR HB su činili predsjednik Vlade i 13 ministara, od kojih su dva, ministar obrane i ministar finansija, istovremeno bili dopredsjednici Vlade.¹²⁸⁵ Isto tako, Vlada je imala i "kabinet", u čijem sastavu su bili predsjednik Vlade, tri dopredsjednika, te ministri obrane i unutarnjih poslova.¹²⁸⁶ "Kabinet" je bio ovlašten za donošenje hitnih odluka u oblasti odbrane i sigurnosti kada se sticajem okolnosti Vlada nije mogla sastati.¹²⁸⁷

¹²⁷⁸ P 05517, str. 2, član 3; P 08973, str. 65-66.

¹²⁷⁹ P 05517, str. 2, član 4; P 08973, str. 66; P 04611, str. 2, članak 7; v. takođe "Funkcije Predsjedništva i Zastupničkog doma" u zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB.

¹²⁸⁰ P 06772, str. 1; P 08973, str. 66.

¹²⁸¹ P 06381 pod pečatom, str. 2; Philip Watkins, T(f), str. 18833.

¹²⁸² P 00303, član 7, str. 1; P 09545, str. 14 i 15 ; P 08973, str. 24.

¹²⁸³ Neven Tomić, T(f), str. 34126.

¹²⁸⁴ Neven Tomić, T(f), str. 34119, 34120, 34126, 34134, 34139 i 34809.

¹²⁸⁵ P 08973, str. 66; P 05517, str. 2.

¹²⁸⁶ P 05517, str. 2.

¹²⁸⁷ P 05517, str. 2.

528. Prva sjednica Vlade HR HB održana je 15. novembra 1993.¹²⁸⁸ Do usvajanja Ustava HR HB, trebali su ostati na snazi zakonski propisi HZ HB i, ako s njima nisu bili u suprotnosti, primjenivali su se i propisi RBiH.¹²⁸⁹ Prema vještaku historičaru Williamu Tomljanovichu,¹²⁹⁰ kao što je već rečeno, Ustav nikad nije usvojen, iako je Zastupnički dom usvojio niz propisa kojima su položeni temelji sistema vlasti.¹²⁹¹

4. Odnosi HVO-a HZ HB i Vlade HR HB s opštinskim vlastima

529. Prlićeva odbrana tvrdi da ni Jadranko Prlić ni HVO HZ HB nisu imali kontrolu nad opštinama HZ(R) HB i da su postavljenja u opštinskim odborima HVO-a bila samo formalnost, jer su opštinski odbori HVO-a bili dužni da daju preporuke.¹²⁹²

530. Vijeće će niže u tekstu analizirati zakone koji su regulisali odnose između HVO-a i Vlade HR HB s opštinskim organima. Međutim, Vijeće se u ovom dijelu neće baviti ovlaštenjima, na terenu i u praksi, opštinskih vlasti u odnosu na centralne organe. Naime, ta analiza će biti urađena kasnije, u dijelovima Presude koji se pojedinačno bave opštinama pomenutim u Optužnici.

531. Vlada HVO-a je koordinirala rad upravnih organa na opštinskom nivou, mogla je raspustiti opštinske HVO-e, poništiti njihove akte i postavljati i smjenjivati njihove članove.¹²⁹³

532. Pored toga, Vlada HVO-a je imala ovlaštenje da ukine odluke opštinskih HVO-a koje su se kosile s odredbama važećim u HZ HB, što je i učinjeno nekoliko puta, kako je potvrdio svjedok Zoran Perković.¹²⁹⁴

533. Vlada HR HB je takođe nadgledala rad opštinskih vlasti.¹²⁹⁵ Takođe je bila ovlaštena da poništi opštinske akte kojim se krše zakoni HR HB.¹²⁹⁶ Ako bi neka opštinska vlast stalno kršila zakone HR HB, Vlada HR HB imala je pravo da je raspusti.¹²⁹⁷ Tada bi bili raspisani

¹²⁸⁸ P 06667.

¹²⁸⁹ P 08973, str. 64.

¹²⁹⁰ V. Usmena Odluka Vijeća od 26. juna 2006., T(f), str. 3805 i 3806.

¹²⁹¹ P 09545, str. 105.

¹²⁹² Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 327 e).

¹²⁹³ P 00303, članovi 13-15, str. 2; P 08973, str. 24; 3D 03720, str. 79; v. takođe primjer uplate određene svote novca za opštinu Orašje u Posavini preko Privredne banke Zagreb "putem Herceg-Bosne": Žarko Primorac, T(f), str. 29937-29939; 1D 02948; 1D 02942, str. 1.

¹²⁹⁴ Zoran Perković, T(f) str. 31713-31715, 31953. V. P 00431; P 02248; P 09545, str. 35 i 36 i P09530.

¹²⁹⁵ P 05517, str. 4.

¹²⁹⁶ P 05517, str. 4.

¹²⁹⁷ P 05517, str. 4.

izbori za novu lokalnu upravu.¹²⁹⁸ Pored toga, prema riječima Nevena Tomića, od oktobra 1993. do avgusta 1994. vlade HVO-a i HR HB su dodjeljivale sredstva opštinskim vlastima HVO-a.¹²⁹⁹

B. Konkretna uloga predsjednika HVO-a i predsjednika Vlade HR HB

534. Dana 15. maja 1992., Predsjedništvo HZ HB je jednoglasno i zvanično izabralo Matu Bobana za predsjednika HVO-a.¹³⁰⁰ Dana 14. avgusta 1992., Predsjedništvo je na tu dužnost imenovalo Jadranka Prlića.¹³⁰¹ Dana 10. novembra 1993., predsjednik HR HB, Mate Boban, postavio je za predsjednika Vlade opet Jadranka Prlića.¹³⁰² Dana 20. novembra 1993., Zastupnički dom je izabrao članove Vlade HR HB i potvrdio Jadranka Prlića na dužnosti predsjednika Vlade.¹³⁰³

535. Prlićeva odbrana napominje da je predsjednik HVO-a bio na istom nivou kao i predstojnici odjela, koji nisu imali ovlaštenja ni za kakva imenovanja, te da su takve odluke HVO-a, kao i sve odluke, koje je HVO usvajao kolektivno, donošene na prijedlog odjela, i bile u nadležnosti Predsjedništva HZ HB.¹³⁰⁴

536. Međutim, Vijeće smatra da je predsjednik HVO-a igrao značajniju ulogu u Vladi HVO-a nego što to sugeriše Prlićeva odbrana. Naime, prema Statutarnoj odluci od 3. jula 1992., predsjednik HVO-a je bio odgovoran za rad HVO-a.¹³⁰⁵ Predsjednik je potpisivao zvanične dokumente HVO-a, kao što su uredbe i odluke,¹³⁰⁶ između ostalog odluke o imenovanju.¹³⁰⁷ U članu 9 te odluke takođe stoji da predsjednik HVO-a osigurava jedinstvo političkog i upravnog djelokruga HVO-a i saraduje s drugim tijelima i organizacijama HZ HB.¹³⁰⁸ Što se zakonodavstva tiče, Jadranko Prlić je, kao predsjednik HVO-a, vodio sjednice

¹²⁹⁸ P 05517, str. 4.

¹²⁹⁹ Neven Tomić, T(f), str. 33878–33879; 1D 02134; 1D 02137.

¹³⁰⁰ P 09526; P 09545, str. 15; v. takođe P 00206, član 2, str. 1; Bo Pellnas, T(f), str. 19476; Neven Tomić, T(f), str. 33730.

¹³⁰¹ P 09545, str. 29; P 00391, str. 11; Svjedok DV, T(f), str. 22872; P 10217 pod pečatom, par. 28; P 01965, str. 2; P 01575, str. 3; v. takođe P 01303 pod pečatom; P 01309 pod pečatom, str. 3.

¹³⁰² P 06583. Međutim, Vijeće je ispitalo dokaze u kojima se ističe da je i prije tog datuma Jadranko Prlić predstavljan kao premijer HR HB; P 05422, str. 1; Zoran Buntić, T(f), str. 30254 do 30256.

¹³⁰³ P 06772.

¹³⁰⁴ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 174 i 327 c). V. takođe Uvodna riječ optuženog Prlića, T(f), str. 27562.

¹³⁰⁵ P 00303, član 9, str. 2; 2D 00852; P 01505; P 01557.

¹³⁰⁶ P 00303, član 9, str. 2; v. konkretno P 00988; 1D 00024; 1D 00103; 1D 00141; 1D 00194; P 02015; P 04565.

¹³⁰⁷ Davor Marijan, T(f), str. 35717 i 35721.

¹³⁰⁸ P 00303, član 9, str. 2; v. konkretno P 01700.

kad se raspravljalo o usvajanju nekog zakonskog akta ili uredbe, organizovao glasanje i eventualno predlagao da se tekstovi prerade.¹³⁰⁹

537. Zakonom o Vladi HR HB od 30. septembra 1993., predsjednik Vlade HR HB dobio je slična ovlaštenja. On je predstavljao Vladu, predsjedavao sjednicama, koordinirao poslove Vlade i provodio njen Poslovnik.¹³¹⁰ Predsjednik Vlade potpisivao je sve zakone, odluke i uredbe koje je Vlada usvajala.¹³¹¹ Na preporuku predsjednika Vlade, Vlada je imenovala i razrješavala dužnosti šefa i pomoćnika šefa "kabineta".¹³¹²

IV. Odjel obrane HZ HB i Ministarstvo obrane HR HB

538. Vijeće će prvo analizirati dokaze u vezi sa strukturom i funkcionisanjem Odjela obrane, koji je kasnije prerastao u Ministarstvo obrane (A). U tu svrhu će Vijeće razmotriti glavne organe Odjela obrane: Glavni stožer (1); uprave i urede Obrane (2); kolegij predstojnika Odjela obrane (3) i zatim analizirati odnose Odjela obrane s međunarodnim i humanitarnim organizacijama (4). Vijeće će potom razmotriti dokaze koji se odnose na funkcije predstojnika Odjela obrane odnosno ministra obrane (B) i u tom kontekstu analizirati veze između predstojnika Odjela obrane odnosno ministra obrane s oružanim snagama (1); ovlaštenja predstojnika Odjela obrane odnosno ministra obrane za imenovanja u oružanim snagama (2) i, konačno, ovlaštenja za imenovanje vojnih sudija i tužilaca (3). S obzirom na izuzetnu složenost strukture SIS-a, Vijeće će je analizirati u zasebnom dijelu (C). Zatim će razmotriti dokaze u vezi sa SIS-om u kontekstu HZ HB (1) – gdje će prezentirati njegove funkcije (a), strukturu i interno funkcionisanje (b) i mjesto SIS-a u hijerarhiji HVO-a (c) odnosno HR HB (2). Vijeće će, na koncu, analizirati dokaze u vezi sa Sektorom za zdravstvo Odjela obrane (D) i komisijom zaduženom za zatvore i zatočeničke centre (E).

A. Struktura i funkcionisanje Odjela obrane i Ministarstva obrane

539. Predsjedništvo HZ HB osnovalo je Odjel obrane Statutarnom odlukom od 15. maja 1992.¹³¹³

¹³⁰⁹ Zoran Perković, T(f), str. 31725-31726.

¹³¹⁰ P 05517, str. 3; v. npr. P 07082; P 07588; P 06689; P 06667; P 06803; P 07310; P 08239; P 08253.

¹³¹¹ P 05517, str. 3; v. npr. 2D 00821 ; v. konkretno P 07001; P 07674 ; P 07683; P 07783; P 07396.

¹³¹² 1D 01402, član 27, str. 10; P 06817; P 07461.

¹³¹³ P 00206, član 7, str. 2; 2D 02000, član 10, str. 3; v. takođe Davor Marijan, T(f), str. 35604; 1D 00156/P00303, član 20, str. 3. Prema riječima Davora Marijana, Odjel obrane počeo je stvarno da djeluje u julu 1992.: Davor Marijan, T(f), str. 35605 i 35815.

540. Odlukom o osnovama ustrojstva Odjela obrane od 15. septembra 1992. (dalje u tekstu: "Odluka od 15. septembra 1992."), predsjednik HZ HB, Mate Boban, uspostavio je organizacionu strukturu Odjela obrane.¹³¹⁴ Odjel obrane je imao šest odsjeka odnosno sektora koji su obuhvatali službe za civilnu zaštitu, sigurnost, zdravstvo, moralni odgoj,¹³¹⁵ opskrbu, nabavku i proizvodnju, te Glavni stožer.¹³¹⁶ U Odjelu su djelovali i razni uredi.¹³¹⁷ Na čelu Glavnog stožera, kao što će kasnija analiza pokazati, bio je načelnik Glavnog stožera, a ostalih pet sektora su vodile osobe koje su imale status pomoćnika predstojnika Odjela obrane.¹³¹⁸ Na kraju, sudovi i tužilaštva u vojnim oblastima bili su podređeni Odjelu obrane u organizacionom, kadrovskom i finansijskom smislu.¹³¹⁹

541. Potkraj 1993. godine, Odjel obrane HZ HB postao je Ministarstvo obrane HR HB,¹³²⁰ na osnovu odluke predsjednika HR HB.¹³²¹ U sklopu Ministarstva obrane bili su opća inspekcija, kabinet, Glavni stožer i šest sektora, tj. sektor za sigurnost, personalne poslove, političku djelatnost, zdravstvo, opskrbu, nabavku i proizvodnju, te civilne poslove.¹³²² Za razliku od Odjela obrane, Ministarstvo nije imalo sektor za moralni odgoj.

542. Ministarstvo obrane bilo je konkretno zaduženo za organizaciju i razvoj sistema odbrane HR HB, za pripremu i usklađivanje planova odbrane, za procjenu postojanja ratne opasnosti, za civilnu zaštitu, za organizaciju i pripremu mjera vezanih za mobilizaciju, novačenje i popunu oružanih snaga.¹³²³ Između ostalog, Vijeće je saslušalo svjedočenje Milivoja Petkovića, koji je izjavio da su predstojnik Odjela obrane i njegov pomoćnik za sigurnost bili odgovorni za rješavanje eventualnih problema u zatočeničkim centrima, koji su bili u nadležnosti Ministarstva obrane u avgustu 1993., kao i za zatvaranje centara, ako je to bilo potrebno.¹³²⁴

¹³¹⁴ P 00586, str. 2-4; 2D 02000, par. 14.

¹³¹⁵ V. konkretno P 00601; P 01593; P 02331; P 09529; P 09531.

¹³¹⁶ 2D 00435; 2D 00567; P 02477; P 00586; 4D 01286 koji se zasniva na P 00586.

¹³¹⁷ 2D 00435; 2D 00567; P 02477; P 00586; 4D 01286 koji se zasniva na P 00586.

¹³¹⁸ 4D 01286. Informacije u vezi s Glavnim stožerom analiziraju se u činjeničnim zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹³¹⁹ P 04699, str. 30; Slobodan Praljak, T(f), str. 42449 i 42450.

¹³²⁰ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23454; Marijan Biškić, T(f), str. 15036.

¹³²¹ 2D 01379, str. 7.

¹³²² 4D 01464, str. 6-16.

¹³²³ 1D 01402, str. 3 i 4; v. konkretno 2D 01237; 2D 01373; P 01154; P 06225; P 07354; P 08253, str. 10; P 08276, str. 6, 10 i 12; P 08266, str. 9 i 10. V. takođe Vojni savjet, koji je osnovan u Odjelu obrane kao "savjetodavno tijelo, [...] za pitanje izgradnje, razvoja i opremanja oružanih snaga te razvoja obrambene doktrine i strategije oružane borbe": 2D 02000, par. 15; P 00588, član 18, str. 7; P 07090.

¹³²⁴ Milivoj Petković, T(f), str. 50770; P 03995. Vijeće napominje da je Milivoj Petković u svom svjedočenju, u vezi s dokumentom P 03995, rekao da su Odjelom obrane u to vrijeme rukovodili g. Jukić i njegov pomoćnik g. Biškić.

1. Glavni stožer kao organ Odjela obrane

543. Glavni stožer bio je u sklopu Odjela obrane¹³²⁵ i Vijeće će u ovom dijelu dati samo pregled uloge Glavnog stožera kao organa Odjela obrane. Vijeće će, konkretno, analizirati njegovu strukturu i funkcionisanje u dijelu koji se bavi strukturom oružanih snaga HZ(R) HB.

544. U Uredbi o oružanim snagama HVO HZ HB od 3. jula 1992., te u izmijenjenoj i dopunjenoj verziji Uredbe od 17. oktobra 1992., detaljno su izložena ovlaštenja Odjela obrane, HVO-a i Glavnog stožera u djelokrugu odbrane.¹³²⁶ Tako je Odjel obrane definisan kao upravni organ i bio je zadužen za, između ostalog, praćenje i usklađivanje aktivnosti na ostvarivanju politike obrane, mobilizaciju ljudstva i materijala u slučaju sukoba, pripremu i provođenje planova upotrebe i razvojnih planova oružanih snaga, organizaciju vježbi i poduke pripadnika oružanih snaga, nadziranje sustava vođenja i zapovijedanja oružanim snagama, te obavljanje logističkih zadataka vezanih za oružane snage (nabavka i dostava materijala, itd.).¹³²⁷

545. Što se tiče odnosa Glavnog štaba i Ministarstva obrane, Vijeće ne raspolaže nikakvim dokazima o tome kakvi su ti odnosi bili.

2. Uprave i uredi Obrane

546. Prema članu 12 Uredbe o oružanim snagama od 3. jula i Uredbe od 17. oktobra 1992., HVO je, na prijedlog predstojnika Odjela obrane, ustrojjavao uprave za obranu i urede za obranu radi obavljanja poslova Odjela obrane.¹³²⁸

547. Dana 17. novembra 1992., HVO je donio odluku o osnivanju uprava i ureda obrane na području HZ HB. Dana 29. jula 1993., HVO je promijenio broj i zone odgovornosti uprava obrane u nekim opštinama, djelimično u skladu s prijedlogom predstojnika Odjela obrane.¹³²⁹

Vijeće smatra da je optuženi pobrkao datume, pošto dokazi pokazuju da je u avgustu 1993., dakle na datum dokumenta o kojem je govorio optuženi, predstojnik Odjela obrane bio Bruno Stojić.

¹³²⁵ P 00289, p. 3; P 00588, član 11, p. 4; P 00586, član IX, p. 3; P 09549, par. 25; 2D 00244; 2D 01222.

¹³²⁶ P 00289, p. 3-7; P 09549, par. 25.

¹³²⁷ P 00289, str. 2, 3 i 11; P 00588, član 10, str. 3; P 09549, par. 25; v. takođe 2D 02000, par. 5, 6, 8, 10 i 116; Davor Marijan, T(f), str. 35862, 35863 i 35605; P 00279; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23565 i 23382; 2D 00535; 2D 00979; 2D 01021; 2D 01319; 2D 01336; 2D 01347; 2D 01348; 2D 01350; 2D 01369; 2D 01372; 2D 01388; P 00397; P 00491; P 00509; P 00864; P 00875/P 00876; P 00933; P 01097; P 01510; P 01521; P 01701; P 01776; P 01864; P 00955; P 01921; P 02139; P 02615.

¹³²⁸ P 00289, str. 4 i 5; P 00669, str. 1.

¹³²⁹ Bruno Pinjuh, T(f), str. 37230, 37231 i 37245; P 03795.

548. U članu 2. Pravilnika Odjela obrane koji je Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane izdao 25. februara 1993. i kojim je uređena interna organizacija uprava i ureda obrane na području HZ HB, naglašeno je da su navedene uprave teritorijalna, administrativna i vojna tijela HZ HB s konkretnim tehničkim zadacima u sklopu sistema odbrane i zaštite HZ HB.¹³³⁰ Uredi Obrane su konkretno bili zaduženi za izdavanje zapovijedi za rekviziciju i evidenciju svih oduzetih dobara.¹³³¹ Uredi Obrane su takođe vodili evidenciju o vojnim obveznicima HVO, organizovali su mobilizaciju, regrutovanje vojnika, komunikaciju s jedinicama i njihovu popunu.¹³³²

549. Vijeće naglašava da ne raspolaže nijednim dokazom o upravama i uredima Obrane u okviru HR HB.

3. Kolegij Odjela obrane

550. Stojićeva odbrana tvrdi, za razliku od tužilaštva,¹³³³ da svrha kolegija nije bila da savjetuje Brunu Stojića u vezi s vojnim pitanjima i pitanjima vezanim za odbranu, nego, naprotiv, da su sastanci bili prilika da se raspravlja o administrativnim i tehničkim pitanjima funkcionisanja Odjela obrane.¹³³⁴ Pored toga, Stojićeva odbrana naglašava da je, iako je Bruno Stojić mogao davati preporuke, odluke donosio kolektivni organ, tj. kolegij Odjela obrane.¹³³⁵

551. Što se tiče ovlaštenja kolegija Odjela obrane, Vijeće napominje da mu je u vezi s tim predočen samo jedan dokaz, i to svjedočenje Slobodana Božića, pomoćnika predstojnika Odjela obrane od sredine januara 1993. do novembra 1993.¹³³⁶ Slobodan Božić je konkretno rekao da su odluke koje je kolegij donosio imale obavezujući karakter, ali nije odgovorio na pitanje da li je Bruno Stojić, koji je kao predstojnik Odjela obrane predsjedavao sjednicama kolegija, mogao samostalno donositi odluke, ili su ga jedino obavezivale odluke kolegija.¹³³⁷ Međutim, pošto je saslušalo i analiziralo njegov iskaz u cijelosti, Vijeće smatra da je vjerodostojnost ovog svjedoka izuzetno mala i da njegovo svjedočenje ne može biti osnov za bilo kakav zaključak. Naime, tokom cijelog svjedočenja, Slobodan Božić je krajnje neodređeno odgovarao na sva pitanja u vezi s eventualnom odgovornošću optuženog Stojića.

¹³³⁰ P 01553, član 2; P 00588, član 13; P 00289, član 12 i 13 ; P 01511, str. 1 i 7.

¹³³¹ P 00289, str. 2; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37232.

¹³³² P 00289, str. 5; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37231, 37232 i 37234; 2D 02000, par. 23.

¹³³³ Završni podnesak tužilaštva, par. 543.

¹³³⁴ Završna riječ Stojićeve odbrane, T(f), str. 52362-52364.

¹³³⁵ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 261.

¹³³⁶ Slobodan Božić, T(f), str. 36157 i 36158.

Konkretno, Vijeće ističe da je svjedok, nakon što je prvo pokušao da izbjegne direktan odgovor na jedno pitanje u vezi s ovlaštenjima predstojnika Odjela odbrane koje je postavila Petkovićeva odbrana u unakrsnom ispitivanju, izjavio da se ne sjeća da li je formiranje vojnih jedinica HVO-a bilo u nadležnosti predstojnika Odjela obrane.¹³³⁸ S obzirom na vrlo visoke funkcije i odgovornosti koje je svjedok imao u Odjelu obrane, Vijeće smatra taj odgovor nevjerodostojnim.

552. Shodno tome, Vijeće smatra da samo na osnovu svjedočenja Slobodana Božića ne može izvesti nikakav zaključak ni o ovlaštenjima kolegija Odjela obrane, niti o hijerarhijskom odnosu između kolegija i predstojnika Odjela.

553. Osim toga, Vijeće napominje da, u diskusiji o funkcionisanju Ministarstva obrane HR HB, nakon što je ono zamijenilo Odjel obrane, strane nisu ni pomenule postojanje kolegija.

4. Odnosi s međunarodnim i humanitarnim organizacijama

554. Vijeće raspolaže zapisnikom sa sastanka HVO-a održanog 26. maja 1993. na kojem su učestvovali, konkretno, Milivoj Petković i Bruno Stojić, u kojem stoji da je Odjel obrane bio nadležan za raspodjelu humanitarne pomoći.¹³³⁹ Između ostalog, dokazi ukazuju na to da je Bruno Stojić, kao predstojnik Odjela obrane, bio ovlašten za izdavanje propusnica lokalnim humanitarnim organizacijama.¹³⁴⁰ On je takođe bio u direktnom kontaktu s međunarodnim organizacijama, kao što su UNPROFOR i MKCK, u vezi s navodima o zločinima nad bosanskim Hrvatima, kao i onima koje je počinio HVO.¹³⁴¹

B. Uloga i dužnosti predstojnika Odjela obrane i ministra odbrane

555. Odlukom od 3. jula 1992., koju je u svojstvu predsjednika HVO-a i HZ HB potpisao Mate Boban, Predsjedništvo HZ HB imenovalo je Brunu Stojića na dužnost predstojnika Odjela obrane.¹³⁴²

¹³³⁷ Slobodan Božić, T(f), str. 36685-36687; 2D 01363; P 00880; 2D 01443; 2D 01444; P 01075.

¹³³⁸ Slobodan Božić, T(f), str. 36400-36402.

¹³³⁹ ID 01609, str. 1 i 2.

¹³⁴⁰ 2D 00552; 2D 00553; 2D 00555; 2D 00556; 2D 00557; 2D 00986.

¹³⁴¹ ID 02066; P 01989.

¹³⁴² P 00308/P 00297; P 09545, str. 16; Svjedok BH, T(f), str. 17498, zatvorena sjednica; P 10217 pod pečatom, par. 27, str. 5; P 10270 pod pečatom, str. 2; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23327; P 10275. Za organizacionu šemu, v. Miroslav Rupčić, T(f), str. 23331-23333.

556. U izjavi od 10. novembra 1993., predsjednik HR HB, Mate Boban kaže da će, na prijedlog predsjednika Vlade Jadranka Prlića, Perica Jukić biti imenovan za ministra obrane i potpredsjednika Vlade.¹³⁴³ Primopredaja dužnosti između Brune Stojića i Perice Jukića, novog ministra obrane, zvanično je obavljena 15. novembra 1993.¹³⁴⁴ Dana 20. novembra 1993., Zastupnički dom je potvrdio imenovanje Perice Jukića.¹³⁴⁵ Negdje između 23. i 25. februara 1994.,¹³⁴⁶ Vladimir Šoljić je naslijedio Pericu Jukića na dužnosti ministra obrane HR HB.¹³⁴⁷

1. Hijerarhijska veza predstojnika Odjela obrane i ministra obrane s oružanim snagama

557. Stojićeva odbrana tvrdi da je Bruno Stojić, kao predstojnik Odjela obrane, imao isključivo administrativnu i logističku funkciju, te da nije imao nikakvu ulogu u vojnim operacijama.¹³⁴⁸ Tužilaštvo, međutim, navodi da se Bruno Stojić aktivno bavio kadrovskim pitanjima, te nabavkom oružja i vojne opreme.¹³⁴⁹

558. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Mate Boban prenio neka svoja vojna ovlaštenja na Brunu Stojića i da je ovaj igrao značajnu ulogu, konkretno u rukovođenju oružanim snagama i vojnim dejstvima HVO-a.¹³⁵⁰ Nasuprot tome, Stojićeva odbrana iznosi da Bruno Stojić nije imao nikakvih ovlaštenja da izdaje zapovijedi HVO-u i da uostalom nikad takve zapovijedi nije ni izdao.¹³⁵¹ Tužilaštvo tvrdi da su funkcije koje Mate Boban kao vrhovni komandant nije lično obavljao, bile prenijete na Brunu Stojića, i to ili eksplicitno, ili prećutno, ili po automatizmu.¹³⁵² Stojićeva odbrana pak tvrdi da se takvo šta nikad nije dogodilo niti se moglo dogoditi.¹³⁵³

559. Vijeće napominje da se, kao što tvrdi Stojićeva odbrana, u članu 10 izmijenjene i dopunjene Uredbe o oružanim snagama od 17. oktobra 1992., upravni i stručni poslovi povjeravaju Odjelu obrane.¹³⁵⁴ Pored toga, Slobodan Praljak i Davor Marijan su izjavili da

¹³⁴³ P 06583; Marijan Biškić, T(f), str. 15037; Slobodan Božić, T(f), str. 36158 i 36159.

¹³⁴⁴ 2D 00416.

¹³⁴⁵ P 06772.

¹³⁴⁶ Vijeće nema dokaza koji pokazuje tačan datum.

¹³⁴⁷ Marijan Biškić, T(f), str. 15042 i 15070; Slobodan Božić, T(f), str. 36158 i 36159.

¹³⁴⁸ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 247, 251, 252, 254-256, 340, 356, 430 i 556. V. takođe Završna riječ Stojićeve odbrane, T(f), str. 52410.

¹³⁴⁹ Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51919-51921; Završni podnesak tužilaštva, par. 552-560.

¹³⁵⁰ Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51915 i 51916; Završni podnesak tužilaštva, par. 363, 533, 534, 541, 545, 547, 548, 551.

¹³⁵¹ Završna riječ Stojićeve odbrane, T(f), str. 52367-52369; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 340, 352-358, 362, 404, 430.

¹³⁵² Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51911, 51928 i 51914; Završni podnesak tužilaštva, par. 547.

¹³⁵³ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 253.

¹³⁵⁴ P 00588, član 10, str. 3.

Bruno Stojić nije bio u zapovjednom lancu vojne hijerarhije oružanih snaga HVO-a.¹³⁵⁵ Davor Marijan je napomenuo da predstojnik Odjela obrane nije izdavao nikakve zapovijedi u vezi s borbenim aktivnostima jedinica.¹³⁵⁶ Slobodan Praljak je takođe izjavio da se predstojniku Odjela obrane obraćao samo da bi riješio logistička pitanja.¹³⁵⁷

560. Što se tiče navoda tužilaštva u vezi s prenošenjem zapovjednih funkcija s vrhovnog zapovjednika na predstojnika Odjela obrane, Vijeće napominje da član 30 izmijenjene i dopunjene Uredbe o oružanim snagama od 17. oktobra 1992. predviđa da predsjednik HZ HB, kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga, može prenijeti određene zapovjedne funkcije na predstojnika Odjela obrane HVO-a.¹³⁵⁸

561. Pored toga, prema riječima Milivoja Petkovića, ako vrhovni zapovjednik u skladu s pomenutom Uredbom donese odluku o prenošenju nadležnosti, predstojnik Odjela obrane mogao je izdavati operativne zapovijedi jedinicama HVO-a i o tome izvještavati vrhovnog zapovjednika.¹³⁵⁹ U tom pogledu, Davor Marijan je rekao da je Mate Boban u ljeto 1992. prenio ovlaštenja koja su mu, kao vrhovnom zapovjedniku, pripadala, i da nije više direktno zapovijedao jedinicama HVO-a. Međutim, svjedok nije precizirao na koga je Mate Boban navodno prenio ta ovlaštenja.¹³⁶⁰ Međutim, Vijeće primjećuje da je ovo svjedočenje u protivrječnosti s drugim izjavama samog Davora Marijana, između ostalog onoj u kojoj ističe da nikad nije vidio nijedan dokument koji bi potvrdio da je Mate Boban prenio svoja zapovjedna ovlaštenja; u slučaju da jest, Davor Marijan kaže da su ta ovlaštenja *a priori* bila prenesena na Glavni stožer.¹³⁶¹ Zbog ovih protivrječnosti, svjedočenje Davora Marijana o pitanju prenosa zapovjednih ovlaštenja vrhovnog zapovjednika na predstojnika Odjela obrane, malo je vjerodostojno. Stoga je Vijeće odlučilo da ga ne uzme u obzir.

562. Pored toga, Vijeće ne raspolaže dokazima koji bi pokazivali da je došlo do ikakvog prenosa zapovjednih ovlaštenja nad oružanim snagama HVO-a s Mate Bobana na Brunu Stojića. No, Vijeće je prihvatilo nekoliko zapovijedi koje je Bruno Stojić direktno izdao

¹³⁵⁵ Slobodan Praljak, T(f), str. 43445; 4D 01280; Davor Marijan, T(f), str. 35693, 36073 i 36074; v. takođe Milivoj Petković, T(f), str. 49766-49769, 49771, 49777, 49779, 49780 i 50089.

¹³⁵⁶ 2D 02000, par. 86.

¹³⁵⁷ Slobodan Praljak, T(f), str. 43445; 4D 01280; v. takođe Milivoj Petković, T(f), str. 49766-49769, 49771, 49777, 49779, 49780 i 50089.

¹³⁵⁸ P 00588, str. 10; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37328.

¹³⁵⁹ Milivoj Petković, T(f), str. 50089, 50814 i 50815; P 00588, član 30.

¹³⁶⁰ Davor Marijan, T(f), str. 35866 i 35867.

¹³⁶¹ Davor Marijan, T(f), str. 35874 i 35875.

oružanim snagama HVO-a.¹³⁶² Tako je, na primjer, 15. januara 1993., Bruno Stojić naredio svim jedinicama HVO-a u provincijama označenim prema Vance-Owenovom planu brojevima 1, 5 i 9, da se potčine ABiH na tim područjima.¹³⁶³ Dana 23. februara 1993., naredio je zapovjedniku OZ Srednja Bosna da dozvoli prolaz konvojima UNPROFOR-a.¹³⁶⁴

563. Što se tiče hijerarhijskog odnosa između predstojnika Odjela obrane i oružanih snaga, Stojićeva odbrana tvrdi da nijedan dokaz ne pokazuje da je predstojnik Odjela obrane izdavao naređenja zapovjedništvima brigada, osim onih u vezi s administrativnim pitanjima.¹³⁶⁵ Stojićeva odbrana tvrdi, suprotno od tužilaštva,¹³⁶⁶ da Odjel obrane nije imao nikakvu opštu nadležnost za rukovođenje i komandovanje oružanim snagama; da nije bio u lancu komandovanja oružanih snaga HVO-a, da samim tim nije izdavao naređenja ni Glavnom stožeru HVO-a niti pomoćnicima u Odjelu obrane, osim u vezi s administrativnim pitanjima.¹³⁶⁷

564. U tom pogledu, Vijeće napominje da, prema svjedočenju Slobodana Božića, nijedan tekst ne definiše precizno oblast za koju bi načelnik Glavnog stožera HVO-a odgovarao predstojniku Odjela obrane.¹³⁶⁸ Međutim, u Odluci od 15. septembra 1992. o ustrojstvu Odjela obrane koju je potpisao Mate Boban, predsjednik HZ HB, stoji da je načelnik Glavnog stožera odgovoran predstojniku Odjela obrane za upravne poslove, budžetska pitanja, nabavku opreme, kao i za strukturnu organizaciju oružanih snaga.¹³⁶⁹ U Odluci od 15. septembra 1992. takođe stoji da su zapovjednici brigada potčinjeni (i odgovorni) predsjedniku HZ HB, vrhovnom zapovjedniku oružanih snaga, ali i da su, zavisno od svog djelokruga odgovornosti, podređeni predstojniku Odjela obrane i načelniku Glavnog stožera.¹³⁷⁰ Pored toga, iako nema neposredno na raspolaganju gorenavedena direktna naređenja predstojnika Odjela obrane zapovjednicima brigada, Vijeće je uvrstilo u spis zapovijedi koje je Bruno Stojić izdao zapovjednicima OZ.¹³⁷¹

¹³⁶² P 00804; P 00933; P 01246; P 02093; P 02292; P 03124; 2D 00485; P 01316; P 00610; P 00619; P 02673; Milivoj Petković, T(f), str. 50081 i 50082; 4D 00320; P 00468; P 00491; P 01493; P 03039; P 06087; P 00799.

¹³⁶³ P 01140.

¹³⁶⁴ 2D 00984.

¹³⁶⁵ Završna riječ Stojićeve odbrane, T(f), str. 52354 i 52355.

¹³⁶⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 545.

¹³⁶⁷ Završna riječ Stojićeve odbrane, T(f) str. 52361, 52362 i 52366; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 250, 338-345.

¹³⁶⁸ Slobodan Božić, T(f), str. 36400.

¹³⁶⁹ P 00586, str. 3; Slobodan Božić, T(f), str. 36400; v. takođe P 01575, str. 3; 2D 02000, par. 86.

¹³⁷⁰ P 00586, str. 3.

¹³⁷¹ V. npr. P 03124 i P 01316.

565. Imajući u vidu gorenavedene dokaze, Vijeće zaključuje da, iako predstojnik Odjela obrane *de jure* nije bio u lancu komandovanja, Bruno Stojić je, u svojstvu predstojnika Odjela obrane, oružanim snagama HZ(R) HB izdavao direktne zapovijedi u vezi s prekidom vatre, preraspodjelom snaga radi ojačanja jedinica, rasformiranjem jedinica HVO-a, razmještanjem snaga i osiguranjem slobode kretanja za humanitarne i međunarodne organizacije. Vijeće će detaljno analizirati ulogu Brune Stojića kao predstojnika Odjela obrane u zapovijedanju oružanim snagama HZ(R) HB u dijelu koji se bavi vojnom strukturom HZ(R) HB.

566. Međutim, Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom u vezi s hijerarhijskim odnosom između ministra obrane i oružanih snaga HR HB.

2. Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane i ministra obrane za imenovanja u oružanim snagama

567. Tužilaštvo tvrdi da je predstojnik Odjela obrane imao ovlaštenje da postavlja i razrješava dužnosti vojna lica do nivoa pomoćnika zapovjednika brigade.¹³⁷² Ćorićeva odbrana takođe napominje da je predstojnik Odjela obrane postavljao i članove Uprave Vojne policije, kao i zapovjednike bojni, na prijedlog načelnika te Uprave.¹³⁷³

568. Stojićeva odbrana pak tvrdi da je zapravo Mate Boban bio nadležan za imenovanje viših oficira i da je u proceduri imenovanja uloga predstojnika Odjela obrane bila samo administrativna.¹³⁷⁴ Tužilaštvo međutim naglašava da je Mate Boban imenovanja vršio na temelju preporuka predstojnika Odjela obrane i načelnika Glavnog stožera.¹³⁷⁵

569. Dokazi ukazuju na to da je predstojnik Odjela obrane stvarno imao ovlaštenje da imenuje i predlaže imenovanja na više nivoa.¹³⁷⁶

570. Tako bi na prijedlog načelnika Glavnog stožera, koji bi odobrio predstojnik Odjela obrane, predsjednik HZ HB imenovao zamjenika načelnika Glavnog stožera.¹³⁷⁷

571. Što se tiče imenovanja u oružanim snagama HVO-a, Vijeće navodi da je u skladu s članom 34. izmijenjene i dopunjene Uredbe o oružanim snagama od 17. oktobra 1992., predsjednik HZ HB postavljao zapovjednike u oružanim snagama. Prema toj Uredbi, predstojnik Odjela obrane postavljao je i razrješavao dužnosti zapovjednike brigada i časnike

¹³⁷² Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51877, 51917 i 51918; Završni podnesak tužilaštva, par. 542.

¹³⁷³ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 30 i 31.

¹³⁷⁴ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 346, 347, 351, 362.

¹³⁷⁵ Završna riječ tužilaštva, T(f), 51916 i 51917.

¹³⁷⁶ Što se tiče domobrana i ovlaštenja predstojnika Odjela obrane za imenovanja, Vijeće se poziva na zaključke o oružanim snagama u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

na visokim položajima. Zapovjednici koje postavi predstojnik Odjela obrane mogli su imenovati oficire na višim položajima u brigadama.¹³⁷⁸

572. Međutim, Slobodan Božić je izjavio da je predsjednik HZ HB bio taj koji je postavljao zapovjednike brigada i ostale više oficire, dok je predstojnik Odjela obrane postavljao samo niže oficire.¹³⁷⁹ On tvrdi da se u članu 34. Uredbe o oružanim snagama od 17. oktobra 1992 sigurno potkrala greška.¹³⁸⁰

573. Vijeće je ranije objasnilo da svjedočenje Slobodana Božića ne smatra odviše vjerodostojnim;¹³⁸¹ no neki drugi dokazi govore u prilog tvrdnjama ovog svjedoka o ovlaštenjima za imenovanja kojima su raspolagali predsjednik HZ HB i predstojnik Odjela obrane. Tako je Mate Boban, kao predsjednik HZ HB, postavljao zapovjednike operativnih zona i brigada pozivajući se na član 34. Uredbe o oružanim snagama od 17. oktobra 1992.¹³⁸² Jedina naređenja o imenovanju koja je izdao Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, u skladu s istim članom, i koja su uvrštena u spis, odnose se samo na osobe postavljene na dužnost pomoćnika zapovjednika brigada.¹³⁸³ Vijeće na osnovu toga zaključuje da član 34. izmijenjene i dopunjene Uredbe o oružanim snagama nije bio dosljedno provođen. Naime, predstojnik Odjela obrane bio je ovlašten za imenovanje oficira u brigadama HVO-a do nivoa zamjenika zapovjednika brigade.

574. Što se tiče SIS-a, čije će nadležnosti i struktura biti analizirane niže u tekstu, predstojnik Odjela obrane postavljao je konkretno pomoćnika načelnika za analitičke poslove, pomoćnika načelnika za operativne poslove, načelnike Centra SIS-a Jugoistočna Hercegovina u Mostaru, Centra SIS-a Srednja Bosna u Travniku te Centra SIS-a Istočna Posavina u Derventi, kao i pomoćnike zapovjednika operativnih zona i brigada zadužene za sigurnost.¹³⁸⁴

575. Što se tiče Uprave Vojne policije, predstojnik Odjela obrane postavljao je konkretno zamjenika i pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije, načelnike odjela i sektora,

¹³⁷⁷ 2D 00567; P 02477, str. 2; P 00811.

¹³⁷⁸ P 00588, član 34, str. 11; Dragan Jurić, T(f), str. 39269-39271; 2D 00631; 2D 01349; P 00698; v. takođe P 00812; P 01415; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37242; 2D 00567, str. 3. U vezi s nadležnošću predstojnika Odjela obrane za imenovanje direktora upravnih organa ustanova JNA koje su preuzele oružane snage HZ HB: P 00424.

¹³⁷⁹ Slobodan Božić, T(e), str. 36209.

¹³⁸⁰ Slobodan Božić, T(f), str. 36210 i 36211.

¹³⁸¹ V. "Kolegij Odjela obrane" u činjeničnim zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB.

¹³⁸² P 03363; P 04234; P 04550; P 05566.

¹³⁸³ 2D 01337; P 00698; 2D 01450; P 02945; 2D 00989; Slobodan Božić, T(f) str. 36234; U vezi s ovlaštenjima koja je imao Bruno Stojić za imenovanje, v. takođe: 2D 00985; P 01846; P 01805; 2D 01187.

¹³⁸⁴ 2D 00567; P 02477, str. 2 i 3; P 02602; 2D 01507.

zapovjednike i pomoćnike zapovjednika bojni Vojne policije, na prijedlog načelnika Vojne policije i uz odobrenje pomoćnika predstojnika Odjela obrane za sigurnost.¹³⁸⁵ Nakon reforme Vojne policije do koje je došlo počevši od januara 1993.,¹³⁸⁶ ovlaštenja načelnika Vojne policije prenijeta su na pomoćnike načelnika Vojne policije u operativnim zonama.¹³⁸⁷ Te pomoćnike je predstojnik Odjela obrane imenovao u julu i avgustu 1993.¹³⁸⁸

576. Dokazi pokazuju da je predstojnik Odjela obrane odlučivao i o unapređenjima pripadnika oružanih snaga do čina pukovnika.¹³⁸⁹

577. Što se tiče postavljenja u Glavnom stožeru, u izmijenjenoj i dopunjenoj Odluci o unutarnjem ustroju Odjela obrane od 20. maja 1993., predsjednik HZ HB je, uz saglasnost predstojnika Odjela obrane, postavljao zamjenika načelnika Glavnog stožera, na prijedlog načelnika Glavnog stožera. Predstojnik Odjela obrane je, na prijedlog načelnika Glavnog stožera, imenovao pomoćnike načelnika Glavnog stožera.¹³⁹⁰ Prema riječima Milivoja Petkovića, predstojnik Odjela obrane Bruno Stojić bio je, pored toga, jedini koji je mogao utvrđivati strukturu i organizacionu šemu Glavnog stožera.¹³⁹¹

578. Dokazi takođe pokazuju da je predstojnik Odjela obrane iznosio prijedloge za imenovanja načelnika opštinskih uprava za odbranu,¹³⁹² postavljao ih sam¹³⁹³ ili odobravao njihovo imenovanje.¹³⁹⁴

579. Više dokaza pokazuje da je ministar odbrane bio nadležan za postavljenje kadrova u brigadama kao što su pomoćnici zapovjednika za političke poslove (*Assistant to the Commander*), i, konkretno, načelnici centara SIS-a; takođe, mogao je odobriti premještaj djelatnika Ministarstva odbrane u SIS.¹³⁹⁵

¹³⁸⁵ 2D 00567; P 02477, str. 3; P 02467; P 01420/P 01422; P 01466; P 02985; P 02993; P 03011; P 04108; P 02295.

¹³⁸⁶ V. "Prva reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: oktobar 1992. – jul 1993." i "Druga reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: juli - decembar 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹³⁸⁷ P 04699.

¹³⁸⁸ P 03002; P 03487.

¹³⁸⁹ 2D 0139; 2D 01392; 2D 01393; P 02783.

¹³⁹⁰ P 02477, str. 2. V. konkretno P 09531/P 04565; P 02190 .

¹³⁹¹ Milivoj Petković, T(f), str. 50849. V. konkretno 3D 02604.

¹³⁹² 2D 01198; 2D 01200; P 00971; 2D 01229; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37225-37227 i T(e), str. 37227.

¹³⁹³ 2D 01226.

¹³⁹⁴ 2D 01227; 2D 01228.

¹³⁹⁵ 2D 00632; 2D 00633; 2D 00634; 2D 00928; 2D 01509; P 06075.

3. Ovlaštenja za imenovanje vojnih tužilaca i sudija

580. Što se tiče imenovanja u Upravi za vojno sudstvo, Stojićeva odbrana tvrdi da su prijedlozi za imenovanje na dužnost vojnih tužilaca i zamjenika tužilaca *de facto* dolazili uglavnom iz Odjela pravosuđa i opće uprave.¹³⁹⁶

581. Uredbom od 17. oktobra 1992. kojom se osnivaju vojna tužilaštva predviđa se da, na prijedlog predstojnika Odjela obrane, Predsjedništvo HZ HB imenuje okružnog vojnog tužioca i njegove pomoćnike.¹³⁹⁷ HVO je izmijenio i dopunio tu Uredbu 29. jula 1993. u skladu s tekstom koji je predložio Odjel pravosuđa i opće uprave radi osnivanja vojnog tužilaštva u Žepču.¹³⁹⁸ Vijeće ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da utvrdi da je, kako tvrdi Stojićeva odbrana, Odjel pravosuđa i opće uprave *de facto* predlagao ljude za imenovanje na dužnost okružnog vojnog tužioca ili zamjenika tužioca, te mora zaključiti da su postavljenja obavljena na prijedlog predstojnika Odjela obrane, kao što predviđa Uredba od 17. oktobra 1992. kojom se osnivaju vojna tužiteljstva.

582. Što se tiče vojnih sudova, Uredba od 17. oktobra 1992., koja se odnosi na osnivanje vojnih sudova, predviđa da vojne sudije imenuje Predsjedništvo HZ HB na prijedlog predstojnika Odjela obrane.¹³⁹⁹ Dana 29. jula 1993., HVO je izmijenio i dopunio tu Uredbu na prijedlog Odjela pravosuđa i opće uprave radi osnivanja vojnog suda u Žepču.¹⁴⁰⁰ Slobodan Božić je u svom svjedočenju rekao da je, u pogledu postavljanja predsjednika i sudija nekoliko vojnih sudova, Odjel pravosuđa i opće uprave, u suprotnosti s Uredbom, takođe imenovao vojne sudije.¹⁴⁰¹ Zoran Buntić je pak izjavio da su, iako su civilni sudovi spadali pod nadležnost Odjela pravosuđa i opće uprave, vojni sudovi uglavnom bili u nadležnosti Odjela obrane.¹⁴⁰² On međutim nije precizirao da li je Odjel pravosuđa i opće uprave imao bilo kakvu ulogu u postavljenju vojnih sudija i tužilaca.

583. Vijeće, dakle, ne raspolaže dokazima u vezi s imenovanjem vojnih sudija, osim onoga što je Slobodan Božić rekao o tome koji je organ *de facto* predlagao ljude za dužnost vojnog sudije. Međutim, Vijeće primjećuje da je HVO, iako je svjedok Slobodan Božić tvrdio da je Odjel pravosuđa i opće uprave davao te prijedloge, 29. jula 1993. na prijedlog Odjela

¹³⁹⁶ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 406.

¹³⁹⁷ P 00590.

¹³⁹⁸ P 03796, str. 3.

¹³⁹⁹ P 00592, član 20, str. 5.

¹⁴⁰⁰ P 03796, str. 3.

¹⁴⁰¹ Slobodan Božić, T(f), str. 36255 i 36256.

¹⁴⁰² Zoran Buntić, T(f), str. 30266.

pravosuđa i opće uprave, izmijenio i dopunio Uredbu o osnivanju vojnih sudova. Vijeće smatra da je zbog te činjenice nemoguće doći do ikakvog zaključka van svake razumne sumnje, tako da mora donijeti zaključak u korist optuženog, tj. da je Odjel pravosuđa i opće uprave *de facto* bio tijelo koje je predlagalo ljude za dužnost vojnih sudija.

584. Vijeće navodi da ne raspolaže nijednim dokazom o ovlaštenjima ministra odbrane HR HB za imenovanja.

C. SIS

1. SIS HZ HB

585. Prema Odluci od 15. septembra 1992., SIS je bio jedna od dvije komponente Sektora sigurnosti Odjela obrane, dok je druga bila Uprava Vojne policije,¹⁴⁰³ kojom će se baviti dio Presude u kojem se govori o vojnoj strukturi HZ(R) HB. SIS je postojao i prije zvaničnog datuma osnivanja, vjerovatno od kraja jula 1992., ali je počeo djelovati tek od oktobra 1992.¹⁴⁰⁴

a) Zadaci SIS-a

586. Zadaci SIS-a bili su određeni izmijenjenom i dopunjenom Uredbom o oružanim snagama HZ HB od 17. oktobra 1992. i, od 15. avgusta 1993., Pravilnikom o radu Sigurnosno-informativne službe, koji je usvojio i potpisao predstojnik Odjela obrane, Bruno Stojić.¹⁴⁰⁵

587. SIS je bio obavještajna služba zadužena za odbranu zemlje i zaštitu Odjela obrane i oružanih snaga.¹⁴⁰⁶ Takođe je imao zadatak da vodi kriminalističke istrage, identifikuje izvršioce krivičnih djela,¹⁴⁰⁷ i to konkretno krivičnih djela koja su počinile oružane snage HVO-a, i da o tome obavijesti vojnog tužioca.¹⁴⁰⁸

¹⁴⁰³ P 00586, par. V, str. 1; 2D 00924; 4D 01311, str. 2; 2D 00435, str. 2; 2D 00567, str. 2 i 3; P 02477, str. 2 i 3.

¹⁴⁰⁴ 4D 01311; P 03177, str. 1 (za datum v. originalnu verziju na b/h/s-u, posljednji paragraf); Ivan Bandić, T(f), str. 37993 i 37994; 2D 02000, par. 30, str. 20; 2D 01333.

¹⁴⁰⁵ Ivan Bandić, T(f), str. 37997, 38006 i 38007 ; P 00588, član 137, str. 40 i 41; P 04211, član 9, str. 5.

¹⁴⁰⁶ P 04211, član 9, str. 5; Ivan Bandić, T(f), str. 37997 i 38029; v. npr. 2D 01379; P 04699, str. 11 i 12; P 00128, str. 8; P 03355, str. 23 i 24; 2D 00935; 2D 00948; Ivan Bandić, T(f), str. 38042-38043; P 00128, str. 8; Ivan Bandić, T(f), str. 38162-38164; 2D 02000, par. 38; Radmilo Jasak, T(f), str. 48452 i 48453.

¹⁴⁰⁷ Zvonko Vidović, T(f), str. 51571-51574; Milivoj Petković, T(f), str. 49633 i 49634; Slobodan Praljak, T(f), str. 42208 i 42444; P 00128, str. 8; 2D 03011; P 02544; P 01803; P 02597; 5D 02069; P 04699, str. 16; Slobodan Praljak, T(f), str. 42244-42245.

¹⁴⁰⁸ Ivan Bandić, T(f), str. 37999, 38041, 38042, 38052, 38054, 38134, 38162-38164, 38346 i 38347; v. npr. P 04274; 2D 00935; P 00128, str. 8; Slobodan Praljak, T(f), str. 41018 i 41019 i 42681.

b) Strukture i interno funkcionisanje SIS-a

588. SIS je imao dva odjela: analitički i operativni odjel; ovom drugom su bila podređena četiri lokalna centra SIS-a: u Mostaru, Travniku, Tomislavgradu i Derventi.¹⁴⁰⁹

589. Na čelu SIS-a bio je pomoćnik predstojnika Odjela obrane za sigurnost.¹⁴¹⁰ Pomoćnik predstojnika Odjela obrane za sigurnost bio je i načelnik Uprave SIS-a.¹⁴¹¹

590. Dana 21. oktobra 1992., odlukom HVO-a koju je potpisao Jadranko Prlić kao predsjednik, Ivica Lučić je imenovan za pomoćnika predstojnika Odjela obrane HVO-a HZ HB za Sektor sigurnosti.¹⁴¹² Međutim, Ivan Bandić je u svom svjedočenju rekao da je Ivicu Lučića na tu dužnost imenovao još Mate Boban krajem jula 1992.¹⁴¹³

591. Stojićeva odbrana tvrdi da su se imenovanja u SIS vršila bez odobrenja načelnika SIS-a i predstojnika Odjela obrane, što je u suprotnosti sa odredbama Odluke o unutarnjem ustroju Odjela obrane od 17. oktobra 1992.¹⁴¹⁴

592. Vijeće napominje da je, prema Odluci o unutarnjem ustroju Odjela obrane od 17 oktobra 1992. te izmijenjenoj i dopunjenoj odluci od 20. maja 1993., koje se obje odnose na internu organizaciju Odjela odbrane, neke pomoćnike načelnika SIS-a, načelnike četiri lokalna centra SIS-a i pomoćnike zapovjednika za sigurnost u OZ imenovao predstojnik Odjela obrane, na prijedlog pomoćnika predstojnika Odjela obrane za sigurnost.¹⁴¹⁵ U tim dvjema odlukama stoji da sve ostale djelatnike u Sektoru za sigurnost raspoređuje pomoćnik predstojnika za sigurnost uz prethodnu saglasnost predstojnika Odjela obrane ili osobe koju on ovlasti.¹⁴¹⁶ U tom pogledu, Vijeću je predočena zapovijed od 31. avgusta 1993. u kojoj Bruno Stojić, u skladu s Odlukom od 17. oktobra 1992. imenuje Miroslava Musića na dužnost u lokalni centar SIS-a u Mostaru.¹⁴¹⁷

593. Dakako, Vijeće napominje da Stojićeva odbrana osporava postojanje ove procedure i u vezi s tim se oslanja na svjedočenje Ivana Bandića, koji tvrdi da procedura nije bila

¹⁴⁰⁹ Ivan Bandić, T(f), str. 37998, 37999, 38014 i 38015; 2D 00924.

¹⁴¹⁰ P 00586, str. 2; 4D 01280.

¹⁴¹¹ 2D 02000, par. 32, str. 20 i 21; P 00586, str. 2.

¹⁴¹² Ivan Bandić, T(f), str. 37997, 37998, 38004, 38005 i 38010; P 00615, str. 10; P 00586, str. 2; 2D 02000, par. 31, str. 20.

¹⁴¹³ Ivan Bandić, T(f), str. 37993 i 37998.

¹⁴¹⁴ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 368-371.

¹⁴¹⁵ 2D 00567, str. 2 i 3; P 02477, str. 2 i 3; 2D 01508; 2D 01507; 2D 02000, par. 40, str. 24.

¹⁴¹⁶ 2D 00567, str. 3; P 02477, str. 2 i 3; 2D 02000, par. 40.

¹⁴¹⁷ 2D 01509.

poštovana pošta je HVO u aprilu 1992. bio u nastajanju.¹⁴¹⁸ No, Vijeće primjećuje da je Ivan Bandić iznio tu tvrdnju, ali da u vezi s njom nije iznio dodatne detalje. Štaviše, Vijeće njegovom svjedočenju pridaje malu vjerodostojnost utoliko što je tokom cijelog svjedočenja izbjegavao da direktno odgovara. Vijeće napominje da je Ivan Bandić izbjegavao da pruži jasan odgovor čak i na pitanja o dužnostima koje je imao u HVO-u u vrijeme događaja navedenih u Optužnici.¹⁴¹⁹

594. S obzirom na to da ima na raspolaganju dvije odluke u kojima se određuje procedura imenovanja u SIS-u, kao i zapovijed Brune Stojića izdatu u skladu s Odlukom od 17. oktobra 1992., Vijeće smatra da ne može zaključiti da procedura imenovanja na dužnosti u SIS-u, određena dvjema odlukama o unutarnjem ustroju Odjela obrane nije bila poštovana u praksi. Samo Ivan Bandić, čije je svjedočenje Vijeće ocijenilo kao malo vjerodostojno, tvrdi, ne dajući detaljnije detalje, da ova procedura nije bila primjenjivana u praksi, što nije dovoljno da bi se doveo u pitanje ovaj zaključak Vijeća.

595. Što se tiče nadzora nad SIS-om, Vijeće navodi da su, prema Pravilniku o radu Sigurnosno-informativne službe koji je 15. avgusta 1993. usvojio Bruno Stojić, za provjeru zakonitosti rada SIS-a bili zaduženi predstojnik Odjela obrane i komisija koju je imenovao predsjednik HZ HB.¹⁴²⁰

596. Stojićeva odbrana tvrdi da, uprkos tome što je Bruno Stojić nastojao da predloži imenovanje te komisije, ona nikad nije postojala i da su uslijed toga Mate Boban, Glavni stožer HVO-a i "zapovjednici jedinica" *de facto* imali "nadležnost" nad SIS-om.¹⁴²¹

597. Vijeće ne raspolaže dokazima koji pokazuju da je postojala komisija na koju upućuje Pravilnik o radu Sigurnosno-informativne službe. Međutim, čak i ako zaključi da ta komisija nikad nije postojala, Vijeće ne može na osnovu toga zaključiti da predstojnik Odjela obrane nije imao nikakvu nadležnost za rad SIS-a. Zaključak o tome moći će biti izveden tek nakon

¹⁴¹⁸ Ivan Bandić, T(f), str. 380011.

¹⁴¹⁹ U zapisniku sa sastanka održanog 21. aprila 1993. (P 02019), koji je sastavio Tihomir Blaškić, zapovjednik OZ Srednja Bosna, Ivan Bandić je naveden kao zamjenik načelnika SIS-a. Međutim, Ivan Bandić je u svom svjedočenju rekao da ta dužnost nije postojala. Izjavio je da se na sastancima održanim u vrijeme događaja predstavljao kao časnik za sigurnost generala Petkovića, što su razni sagovornici tumačili na različite načine. Svjedok je pravdao činjenicu da ne može detaljnije govoriti o svojim dužnostima time što je u stvari bio pripadnik tajne kontraobavještajne službe. Ivan Bandić, T(f), str. 38050-38051. Pored toga, Ivan Bandić je izjavio da je svojim pretpostavljenima smatrao zapovjednike Glavnog stožera, generala Petkovića, generala Praljka, Antu Rosu, vrhovnog zapovjednika HVO-a Matu Bobana, i načelnika SIS-a Ivicu Lučića, koji mu je bio neposredno pretpostavljeni i koji je bio odgovoran predstojniku Odjela obrane, ali nije dao više detalja, Ivan Bandić, T(f), str. 37993, 38129-38131.

¹⁴²⁰ P 04211, član 5, str. 4; P 00858.

¹⁴²¹ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 367.

što se pregledaju svi dokazi u vezi s događajima koji su se desili u opštinama i zatočeničkim centrima.

c) Mjesto SIS-a u hijerarhiji HVO-a

598. Tužilaštvo tvrdi da je SIS bio vojni organ podređen Bruni Stojiću, predstojniku Odjela obrane, a ne zasebno civilno tijelo.¹⁴²² Petkovićeve i Praljкова odbrana, ističu da Glavni stožer nije imao nikakvu nadležnost nad SIS-om, njegovim oficirima ili osobljem.¹⁴²³ Nasuprot tome, Stojićeve odbrana tvrdi da je SIS bio u nadležnosti oružanih snaga HVO-a, da su veze SIS-a i Odjela obrane bile administrativne prirode, te da Odjel nije imao nikakvu nadležnost nad predstavnicima SIS-a.¹⁴²⁴

599. Vijeće primjećuje da je Milivoj Petković u svom svjedočenju potvrdio da Glavni stožer nije imao nikakva ovlaštenja nad SIS-om, naglasivši da se Glavni stožer obraćao zapovjednicima brigada ili operativnih zona kad je za neku brigadu htio zatražiti pomoć radnika SIS-a radi obavljanja nekog konkretnog zadatka ili prenosa neke informacije.¹⁴²⁵

600. U vezi s tim, Vijeće napominje da u članu 10. Pravilnika o radu sigurnosno-informativne službe usvojenog 15. avgusta 1993., stoji da je načelnik SIS-a, odnosno pomoćnik predstojnika Odjela obrane za sigurnost, bio odgovoran predstojniku Odjela obrane za rad ove službe.¹⁴²⁶ Vijeće takođe ističe da prema riječima Svjedoka EA, SIS nije bio u vojnoj strukturi HVO-a.¹⁴²⁷ Davor Marijan¹⁴²⁸ je tvrdio da je SIS hijerarhijski bio podređen pomoćniku predstojnika Odjela obrane za sigurnost.¹⁴²⁹

601. S obzirom na ove dokaze, Vijeće smatra da je pomoćnik predstojnika Odjela obrane za sigurnost bio neposredno nadležan za SIS, i da je SIS, samim tim, bio direktno potčinjen predstojniku Odjela obrane.

¹⁴²² Završni podnesak tužilaštva, par. 544.

¹⁴²³ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 85, 86, 473; Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 50.

¹⁴²⁴ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 363, 366, 367, 372-376 i 403.

¹⁴²⁵ Milivoj Petković, T(f), str. 50099-50103; 2D 03083; P 03614; 4D 00977.

¹⁴²⁶ P 04211, član 10, str. 5 i 6. V. takođe Svjedok EA, T(f), str. 24803 i 24808, zatvorena sjednica; Ivan Bandić, T(f), str. 38129-38131; Davor Marijan, T(f), str. 35730.

¹⁴²⁷ Svjedok EA, T(f) str. 24802 i 24808, zatvorena sjednica.

¹⁴²⁸ Vještak za oblast vojne strukture; "Odluka o dostavljanju izvještaja vještaka Davora Marijana na osnovu pravila 94bis (A) i (B) i o zahtjevima za dodatno vrijeme za unakrsno ispitivanje Davora Marijana", javno, 11. decembar 2008.

¹⁴²⁹ Davor Marijan, T(e), str. 35787; 4D 01281.

602. Nadalje, Petkovićeve odbrana tvrdi da su radnici SIS-a u jedinicama HVO-a bili podređeni predstojniku Odjela obrane za sve neborbene aktivnosti.¹⁴³⁰

603. Što se tiče hijerarhijske veze između radnika SIS-a u brigadama i samog SIS-a, Vijeće je saslušalo svjedočenje Svjedoka EA, koji je rekao da je pomoćnik zapovjednika brigade za SIS dobijao naređenja od pomoćnika zapovjednika operativne zone za SIS.¹⁴³¹

604. Davor Marijan je u svom svjedočenju rekao da su zapovjednici brigada bili odgovorni predstojniku Odjela obrane za sve aktivnosti koje su bile u nadležnosti SIS-a.¹⁴³² Kad je zapovjednik radnicima SIS-a u brigadi izdavao naređenja koja su bila izvan nadležnosti SIS-a, oni su o tome morali odmah izvijestiti svog pretpostavljenog u SIS-u, da bi ovaj mogao preduzeti odgovarajuće mjere.¹⁴³³ Međutim, Pravilnik o radu Sigurnosno-informativne službe ne kaže o kakvim mjerama je riječ.

605. Pored toga, Petkovićeve odbrana naglašava da je načelnik SIS-a bio odgovoran za sveukupni rad SIS-a predstojniku Odjela obrane.¹⁴³⁴ U vezi s dostavljanjem izvještaja SIS-a Odjelu obrane, tužilaštvo u svom završnom podnesku tvrdi da je predstojnik Odjela obrane, u svojstvu šefa obavještajne službe, dobijao "sve informacije od HVO-a" i da je raspolagao značajnim sredstvima za vođenje istraga o pitanjima o kojima je obaviješten.¹⁴³⁵ S druge strane, Stojićeva odbrana tvrdi da nema nijednog dokaza u prilog tvrdnji da je Bruno Stojić imao ikakvih saznanja o radu SIS-a zbog toga što nije dobijao izvještaje iz te službe.¹⁴³⁶

606. U vezi s ovim Vijeće raspolaže samo jednim dokazom, svjedočenjem Zrinka Tokića,¹⁴³⁷ koji tvrdi da je 15. jula 1993. Bruni Stojiću, Milivoju Petkoviću, Mati Bobanu i Jadranku Prliću poslao izvještaj o sigurnosnoj situaciji u Gornjem Vakufu koji su zajednički potpisali on i Zvonko Katović, "načelnik SIS-a".¹⁴³⁸ Svjedok je izjavio da je odlučio da pošalje izvještaj tim primaocima, jer je smatrao da je riječ o ljudima koji su bile u mogućnosti da donesu "kvalitetne" odluke.¹⁴³⁹ Međutim, Vijeće smatra da samo taj dokaz nije dovoljan da se zaključi da je Bruno Stojić redovno dobijao izvještaje SIS-a.

¹⁴³⁰ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 88, 89, 105.

¹⁴³¹ Svjedok EA, T(f), str. 24882 i 24883, zatvorena sjednica.

¹⁴³² Davor Marijan, T(f), str. 35790 i 35791.

¹⁴³³ P 04211, član 66, str. 38 i 39; Ivan Bandić, T(f) str. 38151.

¹⁴³⁴ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 87 i 88.

¹⁴³⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 544.

¹⁴³⁶ Završna riječ Stojićeve odbrane, T(f) str. 52390; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 403.

¹⁴³⁷ Zapovjednik Brigade "Ante Starčević" HVO-a u Gornjem Vakufu od septembra 1992. do maja 1994.; IC 01056.

¹⁴³⁸ P 03475.

¹⁴³⁹ Zrinko Tokić, T(f), str. 45531 i 45532.

607. Konačno, Vijeće podsjeća da je SIS bio dužan da saraduje i s VOS-om i Upravom Vojne policije, kao i s civilnom policijom i predstavnicima vojnih sudova i civilnog tužilaštva, konkretno u obavljanju zadatka utvrđivanja identiteta počinitelja krivičnih djela.¹⁴⁴⁰

2. SIS HR HB

608. Nakon proglašenja HR HB, u novembru 1993. formiran je Sektor sigurnosti Ministarstva obrane.¹⁴⁴¹ Dana 1. decembra 1993., Jadranko Prlić, premijer HR HB, postavio je Marijana Biškića za pomoćnika ministra za sigurnost u Ministarstvu obrane HR HB.¹⁴⁴² On je u tom svojstvu bio odgovoran za SIS (*security administration*) i Upravu Vojne policije,¹⁴⁴³ i bio je podređen ministru obrane, Perici Jukiću.¹⁴⁴⁴

609. Prema riječima Marijana Biškića, načelnik SIS-a od novembra 1993. do januara 1994., bio je Ivica Lučić.¹⁴⁴⁵

610. U dokumentu koji sadrži uputstva za rad SIS-a Travnika/Viteza od 21. septembra 1993. stoji da je Odjel obrane usvojio novi ustroj SIS-a.¹⁴⁴⁶ Prema novoj organizacionoj shemi, cjelokupna teritorija HR HB bila je podijeljena na sedam područja i u svakom je formiran jedan lokalni centar SIS-a. Centar SIS-a Travnik/Vitez obuhvatao je, na primjer, zonu odgovornosti OZ Srednja Bosna. Centri SIS-a bili su vojne službe u sastavu Odjela obrane, a ne civilni organi.¹⁴⁴⁷

611. Lokalni centri SIS-a bili su najviši organi SIS-a na svakom od sedam područja. Zbog toga su svi djelatnici SIS-a u vojnim jedinicama bili "stručno" podređeni lokalnom Centru SIS-a. Djelatnici SIS-a u bojnama "vojno" su bili podređeni zapovjedniku bojne, ali su "stručno", odnosno za poslove u nadležnosti SIS-a, i dalje bili odgovorni pomoćniku zapovjednika brigade za sigurnost. Pomoćnik zapovjednika brigade za sigurnost bio je "vojno" podređen zapovjedniku brigade, a "stručno", odnosno za poslove u nadležnosti SIS-a,

¹⁴⁴⁰ P 04211, član 74, str. 41; 5D 04350; Zvonko Vidović, T(f), str. 51484, 51504, 51505, 51526, 51528, 51600, 51601 i 51681; P 03118; 5D 04199; 5D 04169; 5D 02040; 5D 04207; 5D 04115; P 03616, str. 2; Ivan Bandić, T(f), str. 38055, 38056 i 38213; 2D 00934; 5D 02092; P 04190.

¹⁴⁴¹ P 07419, str. 1.

¹⁴⁴² Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 07236, član 4, str. 2; P 06994; P 06998, str.1; P 07481.

¹⁴⁴³ P 07236, član 5, str. 3; Marijan Biškić, T(f), str. 15049.

¹⁴⁴⁴ Marijan Biškić, T(f), str. 15068-15070.

¹⁴⁴⁵ Marijan Biškić, T(f), str. 15050; v. npr.od novembra 1993. do januara 1994.: 2D 01499; 2D 01377; 4D 01463; 2D 02000, par. 31.

¹⁴⁴⁶ Vijeće ne zna kada je došlo do restrukturiranja; P 05249, str. 1.

¹⁴⁴⁷ P 05249, str. 1 i 2; 2D 01377.

načelniku lokalnog Centra. Pomoćnik zapovjednika brigade za sigurnost podnosio je izvještaje načelniku lokalnog Centra SIS-a, od kojeg je dobijao "stručne zadatke."¹⁴⁴⁸ Vijeće konstatuje da nijedan dokument HZ(R) HB ne daje definiciju "stručnih zadataka".

612. Postojao je i pomoćnik zapovjednika OZ za sigurnost, koji je također bio vojno podređen zapovjedniku OZ, a stručno, odnosno za poslove u nadležnosti SIS-a, načelniku lokalnog Centra SIS-a.¹⁴⁴⁹

613. Nakon organizacionih promjena u SIS-u, djelatnici SIS-a u brigadama više nisu za poslove u nadležnosti SIS-a bili podređeni pomoćniku zapovjednika OZ za sigurnost i više mu nisu podnosili izvještaje.¹⁴⁵⁰

614. Dokazi koje je Vijeće ispitalo ukazuju, između ostalog, na to da je SIS, od avgusta 1993., uvijek imao zadatak da vodi istrage i prikuplja podatke o sigurnosnim incidentima, konkretno o kriminalitetu,¹⁴⁵¹ uključujući i zločine koje su počinili pripadnici HVO-a.¹⁴⁵² Prema riječima Ivana Bandića, djelatnici SIS-a su mogli tražiti dozvolu za ulazak u sabirne centre ili u zatvore, poput Heliograma, Dretelja i Gabele, gdje su bili "ratni zarobljenici" ili Muslimani, zatočeni iz sigurnosnih razloga, da bi prikupili informacije o njima i prenijeli ih nadležnim organima.¹⁴⁵³

615. Centri SIS-a su slali izvještaje SIS-u Odjela obrane, konkretno, izvještaje o vojnim dejstvima i situaciji u svojoj zoni odgovornosti,¹⁴⁵⁴ kao i izvještaje o ostalim bezbjednosnim pitanjima poput razmjene "ratnih zarobljenika"¹⁴⁵⁵ ili pak dovođenja muslimanskih zatočenika u zatočeničke centre.¹⁴⁵⁶ Centri SIS-a su također imali zadatak da identifikuju zatvorenike ili druge osobe na osnovu spiskova Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe HR HB ili Službe za razmjenu, da ih smjeste u zatočeničke centre i pokrenu krivični postupak protiv njih.¹⁴⁵⁷

¹⁴⁴⁸ P 05249, str. 1 i 2; 2D 01377, str. 2.

¹⁴⁴⁹ P 05249, str. 1 i 2; 2D 01377, str. 2.

¹⁴⁵⁰ P 05249, str. 2; 2D 01377, str. 2.

¹⁴⁵¹ Ivan Bandić, T(f), str. 38075; P 05614; 5D 02147; Ivan Bandić, T(f), str. 38105-38108, 38113, 38114, 38359 i 38360; P 07035; 2D 00942; Slobodan Praljak, T(f), str. 42208; P 04268, str. 2.

¹⁴⁵² P 06846.

¹⁴⁵³ Ivan Bandić, T(f), str. 38084, 38085, 38091 i 38248-38251; P 05133; 2D 00929; 2D 00950.

¹⁴⁵⁴ P 05271 ; 3D 02057; 3D 01184 ; 4D 01357.

¹⁴⁵⁵ Ivan Bandić, T(f), str. 38079 i 38080; P 06555.

¹⁴⁵⁶ P 06662; P 06658; Slobodan Praljak, T(f), str. 42783 i 42784.

¹⁴⁵⁷ P 07327; P 07495.

D. Sektor Odjela obrane za zdravstvo

616. Odlukom o osnovama ustrojstva Odjela obrane od 15. septembra 1992. u Odjelu obrane je osnovan Sektor za zdravstvo kojim je rukovodio jedan od pomoćnika predstojnika Odjela obrane.¹⁴⁵⁸ Taj pomoćnik bio je zadužen za sve tri službe Sektora za zdravstvo: za sanitetski stožer, službu za zbrinjavanje ranjenika i kontrolno-inspekcijsku službu.¹⁴⁵⁹ Jadranko Prlić je, u svojstvu predsjednika HVO-a, imenovao Ivana Bagarića na položaj pomoćnika predstojnika Odjela obrane za zdravstvo odlukom od 8. septembra 1992., dakle prije objavljivanja Odluke od 15. septembra 1992. kojom se zvanično osniva ta služba.¹⁴⁶⁰ Ivan Bagarić je u svom svjedočenju rekao da je na toj dužnosti bio do 1996. godine.¹⁴⁶¹

617. Dokazi pokazuju da je, barem tokom 1993. godine, pomoćnik predstojnika Odjela obrane za zdravstvo izvještaje o radu sektora dostavljao direktno predstojniku Odjela obrane.¹⁴⁶²

618. Iako dokazi pokazuju da je u brigadama HVO-a postojao sanitet,¹⁴⁶³ Vijeće ne zna u kojem periodu je to bilo i kakav je bio hijerarhijski odnos između saniteta i Sektora Odjela obrane za zdravstvo.

619. Pored toga, Vijeće ne raspolaže dokazima o nadležnostima Sektora Odjela obrane za zdravstvo.

620. Međutim, dokazi ukazuju na to da je među zadacima povjerenim Sektoru za zdravstvo bila evakuacija ranjenika i civila iz "okruženih" područja, poput Jajca.¹⁴⁶⁴

621. Dokazi takođe pokazuju da je Sektor za zdravstvo 1993. godine imao zadatak da obilazi zatočeničke centre HVO-a i da je taj sektor o tome izvještavao direktno predstojnika Odjela obrane.¹⁴⁶⁵ Vijeće će se tim pitanjem detaljnije baviti u dijelu koji se odnosi na svaki zatočenički centar ponaosob.

¹⁴⁵⁸ P 00586, str. 2; 2D 02000, par. 64, str. 32 i 33.

¹⁴⁵⁹ P 00586, str. 2; 2D00752.

¹⁴⁶⁰ P 00615, str. 1 i 2.

¹⁴⁶¹ Ivan Bagarić, T(f), 38873.

¹⁴⁶² 2D 00738; 2D 00739; 2D 00714; P 06167.

¹⁴⁶³ 2D 02000, par. 67; P 00128, str. 14.

¹⁴⁶⁴ 2D 02000, str. 13.

¹⁴⁶⁵ V. npr. P 05503; P 06167.

E. Komisija zadužena za zatvore i zatočeničke centre

622. Komisija zadužena za zatvore i zatočeničke centre osnovana je 6. avgusta 1993., i to po naređenju Brune Stojića, predstojnika Odjela obrane.¹⁴⁶⁶ Komisija je bila u nadležnosti Odjela obrane i bila je odgovorna za rješavanje problema vezanih za zatočeničke centre i zatvore u kojima su bili zatočeni "ratni zarobljenici", za pravljenje spiskova svih zatočenika kao i za to da se bavi pitanjima oslobađanja i razmjene zarobljenika.¹⁴⁶⁷ Berislav Pušić, šef Službe za razmjenu, bio je jedan od petorice članova Komisije.¹⁴⁶⁸

623. Tužilaštvo tvrdi da je imenovanje u Komisiju omogućilo Berislavu Pušiću da protjera veliki broj zatočenih Muslimana u treće zemlje.¹⁴⁶⁹ Međutim, Pušićeva odbrana tvrdi da Komisija nikad nije uistinu postojala ni funkcionisala.¹⁴⁷⁰

624. U tom pogledu, Vijeće ističe da je 12. avgusta 1993., Berislav Pušić, u svojstvu predsjednika Komisije zadužene za zatvore i zatočeničke centre, donio odluku u kojoj stoje upute za poboljšanje sigurnosti i postupka obrade i puštanja zatočenika.¹⁴⁷¹ Pored toga, u izvještaju od 27. oktobra 1993., Josip Praljak, član Komisije, izvijestio je o radu Komisije od dana kada je preuzeo dužnost 10. avgusta 1993.¹⁴⁷²

625. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je, nasuprot tvrdnji Pušićeve odbrane, Komisija zadužena za zatvore i zatočeničke centre postojala. Međutim, Vijeću nije predložen nijedan dokaz o tome da je Komisija obavljala zadatke koji su joj dodijeljeni.

V. Ostali odjeli i ministarstva

A. Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe

626. Odlukom koju je 27. novembra 1992. potpisao Jadranko Prlić u svojstvu predsjednika HVO-a, osnovan je Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe i uređena njegova interna struktura i djelokrug.¹⁴⁷³ Istog dana je Jadranko Prlić, opet kao predsjednik

¹⁴⁶⁶ P 03995; P 01474, članovi 28 i 29, str. 1, 10 i 11.

¹⁴⁶⁷ P 03995; P 01474, član 28 i 29, str. 1, 10 i 11.

¹⁴⁶⁸ P 03995.

¹⁴⁶⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 595, 1202 i 1203.

¹⁴⁷⁰ Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 95 i 100-103; završna riječ Pušićeve odbrane, T(f), str. 52764-52766.

¹⁴⁷¹ P 04141.

¹⁴⁷² P 06170; Josip Praljak, T(f), str. 14798 i 14799.

¹⁴⁷³ P 00846; P 00824, str. 3; Martin Raguž, T(f), str. 31306-31308; P 03394, str. 2; P 09851 pod pečatom, str. 5, par. 3.14.

HVO-a, potpisao odluku o imenovanju Darinka Tadića na dužnost predstojnika Ureda,¹⁴⁷⁴ a 31. maja 1993. je izdao odluku o imenovanju Martina Raguža za zamjenika predstojnika Ureda.¹⁴⁷⁵ Darinko Tadić bio je na čelu Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe do 1. decembra 1993., kada je Vlada HR HB, odlukom koju je potpisao Jadranko Prlić, na tu dužnost postavila Martina Raguža.¹⁴⁷⁶ Darinko Tadić je tada imenovan za predstavnika Ureda u Hrvatskoj.¹⁴⁷⁷

627. Izvještaj o radu Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe od 12. jula 1993. ukazuje na to da je organizacija Ureda bila praktično uspostavljena početkom januara 1993.¹⁴⁷⁸ Početkom marta 1993., predstojnik Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe Darinko Tadić, usvojio je Pravilnik Ureda.¹⁴⁷⁹ Ured je imao sjedište u Mostaru i predstavništva na cijeloj teritoriji HZ(R) HB.¹⁴⁸⁰

628. U svim opštinama postojali su povjerenici koji su vodili rad Ureda na lokalnom nivou.¹⁴⁸¹

1. Hijerarhijska veza Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe s HVO-om i Vladom HR HB

629. Tužilaštvo tvrdi da je Jadranko Prlić imao direktnu nadležnost nad Uredom za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe.¹⁴⁸² Stojićeva odbrana takođe kaže da je Ured bio odgovoran predsjedniku HVO-a.¹⁴⁸³ Prličeva odbrana se ovim pitanjem konkretno ne bavi, nego samo pominje da je Ured bio "pododjel" s ovlaštenjima za humanitarne poslove.¹⁴⁸⁴

630. U vezi s ovim pitanjem Vijeće je uvrstilo u spis interni Pravilnik Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe, gdje u članu 8 stoji da je predstojnik Ureda direktno

¹⁴⁷⁴ P 00848.

¹⁴⁷⁵ Martin Raguž, T(f), str. 31310-31316; P 03079, str. 2.

¹⁴⁷⁶ Svjedok BA, T(f), str. 7164 i 7165, zatvorena sjednica; P 09712, pod pečatom, par. 12, str. 4; P 07005, str. 2-5; Philip Watkins, T(f), str. 19033; Martin Raguž, T(f), str. 31336 i 31337; P 06581, str. 8, 12 i 13 (v. dokument: 1D57-0077).

¹⁴⁷⁷ P 07005, str. 5.

¹⁴⁷⁸ P 03394, str. 2; P 00093; P 02533, str. 1.

¹⁴⁷⁹ P 01602, str. 4; P 00093; P 03394, str. 1.

¹⁴⁸⁰ Svjedok BA, T(f), str. 7165, zatvorena sjednica; P 09712, pod pečatom, par. 12, str. 4; Svjedok BD, T(f), str. 20699, zatvorena sjednica.

¹⁴⁸¹ P 03394, str. 2.

¹⁴⁸² Završni podnesak tužilaštva, par. 385, 442 i 493.

¹⁴⁸³ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 452.

¹⁴⁸⁴ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 327 q). V. takođe Uvodna izjava optuženog Prlića, T(f), str. 27519.

odgovoran predsjedniku HVO-a HZ HB.¹⁴⁸⁵ Međutim, prema zapisniku s 28. sjednice HVO-a od 3. marta 1993.,¹⁴⁸⁶ HVO je izričito tražio da Ured unese izmjene u član 8 navedenog pravilnika kako bi se pojasnilo da je Ured odgovoran HVO-u, a ne predsjedniku HVO-a.¹⁴⁸⁷ Vijeće međutim primjećuje da među dokazima uvrštenim u spis ništa ne navodi na zaključak da je, nakon sjednice održane 3. marta 1993., Pravilnik Ureda bio stvarno izmijenjen.

631. Vijeće raspolaže izvještajem Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe od 24. aprila 1993., koji je bio upućen HVO-u HZ HB.¹⁴⁸⁸ Dokazi ukazuju na to da je Ured, poslije 3. maja 1993., dostavljao sedmične ili mjesečne izvještaje o radu HVO-u HZ HB, a ne predsjedniku HZ HB.¹⁴⁸⁹ S obzirom na te dokaze i u želji da se prikloni zaključku najpovoljnijem za optuženog, Vijeće smatra da je, i prije i poslije 3. marta 1993., Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe bio odgovoran HVO-u HZ HB, a ne predsjedniku HZ HB lično.

2. Ovlaštenja Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe

632. Ćorićeva odbrana ističe da je za izdavanje propusnica humanitarnim konvojima bio ovlašten samo Ured za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe, a ne Uprava vojne policije.¹⁴⁹⁰ Pušićeva odbrana takođe navodi da je Ured imao ovlaštenje da odobrava zahtjeve humanitarnih organizacija u vezi s humanitarnim konvojima.¹⁴⁹¹

633. Vijeće primjećuje da je, prema riječima Martina Raguža,¹⁴⁹² u maju 1993. u Uredu bilo 25 do 30 osoba¹⁴⁹³ i da je bio organizovan u pet odsjeka: Odsjek za zbrinjavanje prognanika i izbjeglica, Odsjek za analitiku, Odsjek za humanitarnu pomoć, Odsjek za obnovu i izgradnju i Pravna služba.¹⁴⁹⁴ Glavna uloga Ureda sastojala se u raspodjeli humanitarne pomoći, omogućavanju povratka "raseljenih osoba i izbjeglica" i primjeni

¹⁴⁸⁵ P 00093, članak 8, str. 5; Svjedok BA, T(f) str. 7164 i 7165, zatvorena sjednica; P 09712, pod pečatom, par. 12, str. 4.

¹⁴⁸⁶ Toj sjednici HVO-a prisustvovali su, između ostalih, predsjednik HVO-a Jadranko Prlić, i Bruno Stojić; P 01603, str. 1.

¹⁴⁸⁷ P 01602, str. 4.

¹⁴⁸⁸ P 02065.

¹⁴⁸⁹ P 08973, str. 46; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451; P 01748, str. 3; P 03394; Martin Raguž, T(f), str. 31309, 31310 i 31387; P 02533; P 07500.

¹⁴⁹⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 336.

¹⁴⁹¹ Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 516 i 517.

¹⁴⁹² Zamjenik predstojnika Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe HZ HB od 31. maja 1993. do 1. decembra 1993.; predstojnik Ureda od decembra 1993. do proljeća 1994.: Martin Raguž, T(f), str. 31244, 31336 i 31337; P 07005, str. 4.

¹⁴⁹³ Martin Raguž, T(f), str. 31246-31248.

¹⁴⁹⁴ P 06324, str. 1-7.

pravila HZ HB o "izbjeglicama i raseljenim osobama,"¹⁴⁹⁵ konkretno odluke od 15. aprila 1993. koja je izmijenjena odlukom od 29. aprila 1993., a koja se odnosi na prava "izbjeglica, prognanika i raseljenih osoba na području općine Mostar".¹⁴⁹⁶ Preciznije rečeno, Odsjek za zbrinjavanje prognanika i izbjeglica imao je zadatak da koordinira pomoć "izbjeglicama" i da ih ravnomjerno razmjesti po cijeloj teritoriji Herceg-Bosne.¹⁴⁹⁷ Odsjek za humanitarnu pomoć Ureda bio je zadužen za raspodjelu humanitarne pomoći i za prolaz humanitarnih konvoja na područjima pod kontrolom HVO-a.¹⁴⁹⁸ Što se tiče Pravne službe, ona se konkretno bavila rješavanjem pitanja prava i obaveza raseljenih osoba i izbjeglica, zahtjevima za izdavanje tranzitnih viza za prolazak preko teritorija pod kontrolom HVO-a i pružanjem pravne pomoći izbjeglicama.¹⁴⁹⁹

634. Dokazi takođe ukazuju na to da je, barem od septembra 1993., Ured bio, između ostalog, nadležan za smještaj i pružanje zdravstvene zaštite "izbjeglicama i raseljenim osobama" na teritoriji HR HB,¹⁵⁰⁰ konkretno u saradnji s međunarodnim organizacijama.¹⁵⁰¹

635. Što se tiče ovlaštenja za izdavanje dozvola za prolaz humanitarnih konvoja, u zapovijedi Valentina Ćorića, načelnika Uprave Vojne policije, od 26. avgusta 1993. stoji da su za odobravanje prolaza bili ovlašteni Bruno Stojić, Milivoj Petković, Slobodan Praljak, Ivo Lučić, Žarko Tole, Stanko Matić, Veso Vegar i Ivan Bagarić.¹⁵⁰² U oktobru 1993., HVO je izdao protokol o prolazu humanitarnih konvoja na svojoj teritoriji, u kojem se navodi da je Ured tijelo nadležno za izdavanje dozvola za kretanje humanitarnih konvoja.¹⁵⁰³ U aprilu 1994., nekolicini ministara HR HB, među kojima je bio Valentin Ćorić, ministar unutarnjih poslova, dostavljena su uputstva u vezi s prolazom humanitarnih konvoja na teritoriji pod kontrolom HVO-a. Prema tim uputstvima, Ured je bio ovlašten za izdavanje dozvola za prolaz u svrhu prevoza humanitarne pomoći.¹⁵⁰⁴ Vijeće takođe raspolaže dozvolom za prolaz

¹⁴⁹⁵ P 09712, pod pečatom, par. 14, str. 4; P 08973, str. 46; P 01602, str. 5; P 04220, str. 1; Martin Raguž, T(f), str. 31247-31250, 31517; Svjedok BB, T(f), str. 17151, zatvorena sjednica; P 02065, str. 2; P 07669, str. 2.

¹⁴⁹⁶ Svjedok BB, T(f), str. 17150 i 17151, zatvorena sjednica; P 01894; P 02144; Svjedok BB, T(f), str. 17139-17141, zatvorena sjednica.

¹⁴⁹⁷ Martin Raguž, T(f), str. 31287-31289.

¹⁴⁹⁸ P 06324, str. 4; P 02706; Svjedok BB, T(f), str. 25277-25279, zatvorena sjednica; P 07834; P 03743; Svjedok BC, T(f) str. 18559, zatvorena sjednica; 1D 01853; P 05371

¹⁴⁹⁹ P 06324, str. 7; P 05128; P 05371.

¹⁵⁰⁰ P 04721; P 05996, str. 1; P 07024; P 08119; 1D 02179.

¹⁵⁰¹ 1D 01637; Marijan Biškić, T(f), str. 15114; 1D 02179, str. 2.

¹⁵⁰² P 04529.

¹⁵⁰³ P 05926, str. 2. V. takođe "Zadaci Vojne policije u vezi sa slobodom kretanja i obezbjeđenjem objekata i zvaničnih ličnosti" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB koji se odnose na ovlaštenja Vojne policije u domenu slobode kretanja konvoja humanitarne pomoći.

¹⁵⁰⁴ 1D 02025, član 1; Martin Raguž, T(f), str. 31353-31355 ; P 05926, str. 2.

humanitarnog konvoja od 12. oktobra 1993. koju je izdao Darinko Tadić, predstojnik Ureda.¹⁵⁰⁵

636. S obzirom na navedene dokaze, Vijeće zaključuje da je Ured bio jedno od tijela HZ(R) HB nadležnih za izdavanje dozvola za prolaz humanitarnim konvojima. Međutim, Vijeće ne može zaključiti da je Ured bio jedino tijelo s tim ovlaštenjima. Vijeće nadalje smatra da je Uprava Vojne policije, iako nijedan dokaz ne pokazuje da je ona mogla izdavati te dozvole, ipak igrala bitnu ulogu u raspodjeli humanitarne pomoći i omogućavanju pristupa humanitarnih organizacija na teritoriju HZ(R) HB, zbog toga što je upravljala kontrolnim punktovima na cijeloj teritoriji. Vijeće će ovo pitanje obraditi u dijelu koji se bavi strukturom Vojne policije i odgovornošću svakog od optuženih.

637. Pored toga, Vijeću je predočeno naređenje Darinka Tadića, izdato vjerovatno 1993. godine i upućeno Mili Pušiću, dozapovjedniku 3. brigade HVO-a, kao i Stanku Božiću, ravnatelju Heliodroma, kojim Ured dozvoljava medijima i međunarodnim organizacijama da posjete "raseljene osobe, prognanike i izbjeglice."¹⁵⁰⁶

638. Ured se sastajao s opštinskim povjerenicima najmanje jedanput mjesečno,¹⁵⁰⁷ i bio je zvanični partner agencija UN-a i sagovornik u ime HVO-a ostalih međunarodnih organizacija izvan sistema UN-a i lokalnih humanitarnih organizacija.¹⁵⁰⁸

639. Dana 21. juna 1993., HVO je, odlukom koju je potpisao Jadranko Prlić, osnovao stožer (*Headquarters*) za organiziranje i koordiniranje rada tijela HVO-a, HZ HB i opštinskih HVO-a, čiji je zadatak bio zbrinjavanje prognanika i izbjeglica.¹⁵⁰⁹ U stožer su imenovani, između ostalih, Darinko Tadić, Martin Raguž, Krešimir Zubak i Božo Rajić.¹⁵¹⁰

B. Odjel za financije

640. Statutarnom odlukom o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području HZ HB Predsjedništvo HZ HB osnovalo je 15. maja 1992. Odjel za financije.¹⁵¹¹ Istog dana, Predsjedništvo je za predstojnika Odjela imenovalo Jadranka Prlića.¹⁵¹²

¹⁵⁰⁵ ID 01360.

¹⁵⁰⁶ 6D 00576.

¹⁵⁰⁷ P 03394, str. 2 i 3.

¹⁵⁰⁸ Svjedok BD, T(f), str. 20700-20701, zatvorena sjednica; P 08973, str. 46; P 03394, str. 3.

¹⁵⁰⁹ P 03092; Martin Raguž, T(f), str. 31545-31546.

¹⁵¹⁰ Martin Raguž, T(f), str. 31545-31546.

¹⁵¹¹ P 00206, član 7, str. 2; 2D 02000, par. 5; Davor Marijan, T(f), str. 35604.

¹⁵¹² P 00208; P 09545, str. 15.

641. Od 15. avgusta 1992. do najmanje avgusta 1993. predstojnik Odjela za financije bio je Neven Tomić.¹⁵¹³ Dana 6. januara 1993., HVO je imenovao Jozu Damjanovića za pomoćnika predstojnika (*Assistant Head*) Odjela, na prijedlog predstojnika Odjela za financije;¹⁵¹⁴ na istu dužnost je 29. marta 1993., na radnom sastanku HVO-a, imenovan Drago Radić,¹⁵¹⁵ na prijedlog predsjednika opštinskih HVO-a srednje Bosne.¹⁵¹⁶

642. Uredbom od 14. oktobra 1992. koju je, u svojstvu predsjednika HVO-a, potpisao Jadranko Prlić, Odjel za financije bio je nadležan za ubiranje poreza, carinskih naknada i taksi,¹⁵¹⁷ konkretno za pristojbe na naftu, benzin i lož-ulje na području Herceg-Bosne.¹⁵¹⁸

643. Prema riječima Nevena Tomića, uloga Odjela za financije bila je da uspostavi finansijski sistem kojim bi se omogućilo centralizovanje državnih prihoda na nivou HZ(R) HB radi finansiranja potreba odbrane teritorije.¹⁵¹⁹ U tom smislu, Odjel za financije imao je tri prioriteta: da uspostavi carinski sistem, odredi budžet HZ HB i osnuje SDK (Službu društvenog knjigovodstva).¹⁵²⁰ Usvajanjem tri odluke i tri uredbe 31. avgusta 1992., HVO je počeo uspostavljati centralizovani poreski sistem HVO-a radi finansiranja budžeta HZ HB.¹⁵²¹ Nekoliko odluka donijetih uglavnom u avgustu 1992. pokazuju da je HVO, konkretno, njegov Odjel za financije, ustanovio carinski sistem na temelju odredbi RBiH i bivše Jugoslavije, i u ime RBiH.¹⁵²² Prema riječima Nevena Tomića, svi carinski prihodi uplaćivani su u budžet HZ HB.¹⁵²³ Na kraju, Uredbom od 14. avgusta 1992., Mate Boban, predsjednik HZ HB, osnovao je SDK HZ HB.¹⁵²⁴

644. Vlada HZ HB je za budžet raspolagala s četiri bankovna računa: dva nerezidentna računa u Privrednoj banci Zagreb, jedan u hrvatskim dinarima a drugi u devizama, jedan tekući račun u hrvatskim dinarima i jedan tekući račun u bosanskim dinarima.¹⁵²⁵

¹⁵¹³ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23333; Neven Tomić, T(f), str. 33720, 33724, 33730 i 34105; P 10275; 1D 01934.

¹⁵¹⁴ 1D 00194.

¹⁵¹⁵ Toj sjednici su prisustvovali između ostalih Jadranko Prlić i Bruno Stojić.

¹⁵¹⁶ P 01748, str. 1.

¹⁵¹⁷ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23328.

¹⁵¹⁸ P 00102; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23448 do 23451; P 01097, str. 1.

¹⁵¹⁹ Neven Tomić, T(f), str. 33720, 33724, 33730, 33734 i 33954.

¹⁵²⁰ Neven Tomić, T(f), str. 33734.

¹⁵²¹ 1D 00028; 1D 00023; 1D 00026; 1D 00027; 1D 00031; 1D 00030; 1D 00025; Neven Tomić, T(f), str. 33865–33866; 1D 02187; 1D 00048.

¹⁵²² Neven Tomić, T(f), str. 33734, 33798–33799 i 33801–33805; 1D 00013; 1D 00019; 1D 00020; 1D 00023; 1D 00026; 1D 00027; 1D 00034; 1D 00066.

¹⁵²³ Neven Tomić, T(f), str. 34193.

¹⁵²⁴ 1D 00003.

¹⁵²⁵ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23339, 23341, 23342 i 23497; Neven Tomić, T(f), str. 33800 i 33801; P 00606; P 00412; 1D 00047, str. 1 i 2.

C. Odjel pravosuđa i opće uprave

645. Dana 15. maja 1992., Predsjedništvo HZ HB je imenovalo Zorana Buntića na dužnost predstojnika Odjela pravosuđa i opće uprave.¹⁵²⁶ Zoran Buntić je izjavio da je stupio na dužnost oko 20. juna 1992. i da je na dužnosti bio do 28. avgusta 1993.¹⁵²⁷ Dana 6. januara 1993., HVO je, odlukom svog predsjednika, Jadranka Prlića, imenovao Matu Tadića na dužnost pomoćnika predstojnika Odjela pravosuđa i opće uprave HVO-a HZ HB.¹⁵²⁸

646. Odjel pravosuđa i opće uprave imao je konkretno zadatak da ustanovi efikasno pravosuđe i radi toga je usvojio je uredbе koje su se odnosile na osnivanje okružnih vojnih sudova i tužilaštava.¹⁵²⁹

647. U oktobru 1992., osnovani su opštinski sudovi za prekršaje u svakoj opštini, Viši sud za prekršaje nadležan za cijelu HZ HB,¹⁵³⁰ i jedno odjeljenje Vrhovnog suda na teritoriji HZ HB.¹⁵³¹

648. Iz Uredbe od 3. jula 1992. o postupanju s osobama zarobljenim u oružanim sukobima u HZ HB, koju je potpisao Mate Boban, proizlazi da predstojnik Odjela za pravosuđe i upravu, u saradnji s predstojnikom Odjela za obranu i predstojnikom Odjela za unutarnje poslove određuje lokacije na kojima su smještene osobe zarobljene u borbama.¹⁵³²

649. Predstojnik Odjela pravosuđa i opće uprave je takođe davao prijedloge za imenovanje članova Uprave Odjela pravosuđa i opće uprave, kao i sudija i tužilaca vojnih i civilnih sudova, koji bi bili postavljeni na dužnost nakon što bi prijedloge prihvatilo Predsjedništvo HZ HB ili HVO HZ HB.¹⁵³³ Međutim, Vijeće primjećuje da je, kao što je već navedeno, u skladu s Uredbom o vojnim tužiteljstvima i Uredbom o vojnim sudovima na teritoriji HZ HB, donijetim 17. oktobra 1992., na prijedlog predstojnika Odjela obrane okružne tužioce i sudije imenovalo Predsjedništvo HZ HB.¹⁵³⁴

¹⁵²⁶ 2D 01368/1D 00174; v. takođe Zoran Buntić, T(f), str. 30243, 30244 i 30249.

¹⁵²⁷ Zoran Buntić, T(f), str. 30243, 30244 i 30249.

¹⁵²⁸ P 01061.

¹⁵²⁹ 2D 01262, str. 13 i 14; P 01137, str. 2 i 3.

¹⁵³⁰ 1D 02004, str. 1.

¹⁵³¹ P 00589. V. takođe o ovom pitanju zaključke Vijeća o građanskom pravosuđu u HZ(R) HB.

¹⁵³² P 00292, član 2. Uredba u članu 1 definiše osobe zarobljene u oružanim sukobima kao pripadnike JNA, rezervnog sastava JNA ili sve ostale osobe zarobljene u oružanim sukobima u HZ HB.

¹⁵³³ 2D 01262, str. 19-22; 2D 01267, str. 1; P 01137, str. 5 i 6; P 01536, str. 3; 1D 01184, str. 5-6.

¹⁵³⁴ P 00590, član 7; P 00592, član 20, str. 5.

650. Sudije i predsjednike opštinskih sudova za prekršaje imenovali su, pak, opštinski HVO-i.¹⁵³⁵

D. Ministarstvo unutarnjih poslova

651. Dana 10. novembra 1993., na prijedlog Jadranka Prlića, premijera HR HB, predsjednik HR HB, Mate Boban, imenovao je Valentina Ćorića na dužnost ministra unutarnjih poslova HR HB.¹⁵³⁶ Zastupnički dom potvrdio je imenovanje 20. novembra 1993. tako što je izabrao na tu dužnost Valentina Ćorića.¹⁵³⁷

652. Ministarstvo unutarnjih poslova bilo je, između ostalog, nadležno za zaštitu nacionalne bezbjednosti i državnog ustroja, zaštitu osoba i objekata, sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela, hapšenje počinitelja krivičnih dijela, održavanje javnog reda i mira, te obavljanje poslova koji se odnose na državljanstvo.¹⁵³⁸

653. Vijeće napominje da tužilaštvo tvrdi da je Jadranko Prlić imao nadležnost nad civilnom policijom HVO-a,¹⁵³⁹ što Prlićeva odbrana poriče.¹⁵⁴⁰

654. Tužilaštvo ovu svoju tvrdnju zasniva samo na iskazu Svjedoka BA,¹⁵⁴¹ kojem je Jadranko Prlić navodno rekao da ima kontrolu nad civilnom policijom HZ(R) HB.¹⁵⁴² Prlićeva odbrana se pak oslanja na određene dokumente HVO-a koji potvrđuju da je civilna policija, barem u Mostaru, bila pod nadležnošću oružanih snaga HVO-a.¹⁵⁴³ Naime, dana 23. oktobra 1993., Bruno Stojić, ministar obrane HR HB, i Branko Kvesić, ministar unutarnjih poslova HR HB, izdali su zajedničku zapovijed o potčinjavanju snaga civilne policije oružanim snagama HR HB zbog potreba popune jedinica.¹⁵⁴⁴

655. S obzirom na navedene dokaze i mali broj elemenata koji bi potvrdili navode tužilaštva, Vijeće smatra da tužilaštvo nije dokazalo van svake razumne sumnje da je optuženi Prlić imao direktnu nadležnost nad civilnom policijom HZ(R) HB.

¹⁵³⁵ 2D 01267, str.1.

¹⁵³⁶ P 06583; Marijan Biškić, T(f), str. 15050.

¹⁵³⁷ P 06772.

¹⁵³⁸ 1D 01402, str. 4; P 06667, str. 2; P 07514, str. 6; P 08253, str. 6, 10; P 08266, str. 9; P 08276, str. 5, 6, 11 i 12; P 06689, str. 2; P 07850.

¹⁵³⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 423.

¹⁵⁴⁰ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 326 b).

¹⁵⁴¹ Pripadnik jedne međunarodne organizacije prisutne u BiH u vrijeme događaja.

¹⁵⁴² Završni podnesak tužilaštva, par. 423; P 09712 pod pečatom, par. 8.

¹⁵⁴³ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 326 b); 2D 03070, str. 2; P 00377; P 00458; 5D 05095; 5D 03019; P 03135; 1D 02006; P 03124; 5D 02189.

¹⁵⁴⁴ P 06027; Milivoj Petković, T(f), str. 49607.

VI. Komisije i službe HVO-a/ HR HB

A. Služba i Komisija za razmjenu

656. Dana 5. jula 1993., HVO je osnovao Komisiju za razmjenu i Službu za razmjenu koja je trebala biti izvršno tijelo Komisije za razmjenu.¹⁵⁴⁵

657. Iz dokaza, međutim, proističe da su i Berislav Pušić i Valentin Ćorić imenovani za članove Komisije za razmjenu 25. maja 1993.,¹⁵⁴⁶ odnosno prije datuma osnivanja Komisije, 5. jula 1993. Pored toga, tajnik Komisije bio je razriješen dužnosti 5. jula 1993., dakle istog dana kada je Komisija osnovana.¹⁵⁴⁷ Ovi dokazi ukazuju na to da je navedena Komisija postojala prije zvaničnog datuma njenog osnivanja, s tim da dokazi ne omogućavaju da se odredi tačan datum osnivanja.

1. Ovlaštenja Službe i Komisije za razmjenu

658. Dana 5. jula 1993., HVO je, odlukom koju je potpisao njegov predsjednik, Jadranko Prlić, imenovao Berislava Pušića na dužnost predstojnika Službe za razmjenu.¹⁵⁴⁸

659. Služba za razmjenu imala je sljedeće zadatke: stvaranje baze podataka o zarobljenim i drugim osobama u vezi s razmjenom zarobljenika; uspostavljanje odnosa s "drugim stranama" u vezi s razmjenom zarobljenika; priprema metoda razmjene i saradnja s međunarodnim organizacijama i drugim organima HZ HB čije su se funkcije ticale razmjene zarobljenika.¹⁵⁴⁹ Služba za razmjenu, međutim, nije bila ovlaštena da međunarodnim organizacijama izdaje dozvole za obilazak zatvora na teritoriji HR HB.¹⁵⁵⁰ Služba je, na dan 10. decembra 1993., djelovala uglavnom na području Mostara, Jablanice, Tomislavgrada, Livna, Konjica i Prozora.¹⁵⁵¹

660. Prema izvještaju načelnika Uprave Vojne policije Radoslava Lavrića od 22. novembra 1993., Berislav Pušić, predstojnik Službe za razmjenu i član Komisije za

¹⁵⁴⁵ ID 01669, str. 2 i 3; P 03191, str. 2 i 3.

¹⁵⁴⁶ P 02520.

¹⁵⁴⁷ P 03204. V. takođe pitanje imenovanja Jerka Radića, 22. februara 1993., na dužnost sekretara Komisije za razmjenu: P 01536, str. 1.

¹⁵⁴⁸ P 03191, str. 1 i 2; ID 01669, str. 2–3; Josip Praljak, T(f), str. 14726 i 14919; Svjedok BB, T(f), str. 25269, zatvorena sjednica; Amor Mašović, T(f), str. 25026 i 25027.

¹⁵⁴⁹ P 03191, str. 3-4; P 04312; Amor Mašović, T(f), str. 25115, 25116, 25024-25029 i 25031-25033; P 07102, str. 2 i 3; P 08113; P 07951; P 08136; P 08276, str. 13; Marijan Biškić, T(f), str. 15114.

¹⁵⁵⁰ P 07311; P 07102, str. 2 i 3.

¹⁵⁵¹ P 07102, str. 5.

razmjenu, bio je nadležan za provođenje razmjene zarobljenika i, u konsultaciji s Odjelom obrane, za selekciju zarobljenika za razmjenu.¹⁵⁵²

661. Prema riječima Svjedoka BB, Berislav Pušić je, u svojstvu predstojnika Službe za razmjenu, bio zadužen za izdavanje specijalnih dozvola za evakuaciju iz humanitarnih razloga osoba iz istočnog Mostara, u skladu s pravilima razmjene prema kojima se za jednog Muslimana razmjenjuje jedan Hrvat.¹⁵⁵³ Međutim, Vijeće napominje da se za medicinsku evakuaciju ljudi iz istočnog Mostara u februaru 1994. jedna međunarodna organizacija obratila Martinu Ragužu, predstojniku Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe HR HB; Vijeće primjećuje da ništa u tom dopisu ne ukazuje na to da je evakuacija obavljena,¹⁵⁵⁴ i ipak zaključuje da je za izdavanje dozvola za humanitarnu evakuaciju iz istočnog Mostara bio nadležan, ali ne isključivo, Berislav Pušić.

2. Hijerarhijska veza između Službe za razmjenu i HVO-a HZ HB

662. Što se tiče hijerarhijske veze između Službe za razmjenu i HVO-a HZ HB, Stojićeva odbrana – koja ne pominje Komisiju za razmjenu – tvrdi da je ta Služba za svoj rad bila odgovorna HVO-u HZ HB, a ne predstojniku Odjela obrane.¹⁵⁵⁵ Pušićeva odbrana, međutim, iznosi da Služba za razmjenu nije bila potčinjena ni HVO-u niti bilo kojem organu HVO-a.¹⁵⁵⁶ Pušićeva odbrana nadalje tvrdi da je Služba bila civilni organ, da nije spadala u vojnu upravu i da se njena uloga svodila na pružanje administrativne pomoći drugim tijelima HVO-a zaduženim za razmjenu zarobljenika.¹⁵⁵⁷

663. Vijeće navodi da u članu 4 Odluke o osnivanju Službe za razmjenu stoji da je HVO HZ HB imenovao i razrješavao dužnosti predstojnika Službe za razmjenu.¹⁵⁵⁸ Ovaj postupak je primjenjivan u praksi, što potvrđuje i postavljanje Berislava Pušića na tu dužnost 5. jula 1993., odukom koju je za HVO potpisao njegov predsjednik, Jadranko Prlić.¹⁵⁵⁹

¹⁵⁵² P 06805, str. 2.

¹⁵⁵³ Svjedok BB, T(f), str. 25277-25279, zatvorena sjednica. V. takođe Svjedok BC, T(f), str. 18404, zatvorena sjednica.

¹⁵⁵⁴ 6D 00513.

¹⁵⁵⁵ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 529-531.

¹⁵⁵⁶ Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 94.

¹⁵⁵⁷ Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 11, 12, 87, 88.

¹⁵⁵⁸ P 03191, str. 4.

¹⁵⁵⁹ P 03191, str. 1 i 2; 1D 01669, str. 2 i 3; v. takođe Svjedok BB, T(f), str. 25269, zatvorena sjednica; Amor Mašović, T(f), str. 25026 i 25027.

664. Pored toga, HVO HZ HB je morao da odobri internu organizaciju i pravila o radu i odgovornostima Službe za razmjenu koje je odredio predstojnik Službe.¹⁵⁶⁰

665. Vijeće stoga zaključuje da je Služba za razmjenu za svoj rad bila odgovorna HVO-u HZ HB. S druge strane, što se tiče Komisije za razmjenu, Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom koji bi potvrdio da je između Komisije za razmjenu i HVO-a, odnosno Vlade HR HB postojala hijerarhijska veza.

B. Komisija za nestale osobe

666. Vijeće raspolaže dokumentom iz 1994. – Vijeću nije poznat tačan datum njegovog nastanka – u kojem stoji da je Vlada HR HB usvojila Odluku o osnivanju Komisije za zatočene i nestale, koja je imala zadatak da prikuplja i analizira podatke u vezi s tim kategorijama osoba u HR HB.¹⁵⁶¹ Komisija je trebalo da sarađuje sa MKCK-om u traganju za nestalim osobama.¹⁵⁶² Donošenje odluke o osnivanju ove Komisije trebalo je, od trenutka njenog stupanja na snagu, obesnažiti Odluku od 5. jula 1993. kojom je osnovana Služba za razmjenu.¹⁵⁶³ Međutim, Vijeće napominje da taj dokument, koji je uvršten u spis putem pismenog zahtjeva i na koji se nijedna od strana ne poziva u svom završnom podnesku, više izgleda kao nacrt odluke. Naime, Vijeće primjećuje da je ostavljen prazan prostor na mjestu gdje je trebalo da bude datum donošenja odluke i da dokument nije potpisan. Vijeće samim tim ne može znati da li je ta odluka uopšte usvojena i, ako jeste, kojeg datuma. Vijeće, dakle, smatra da nema dovoljno elemenata da zaključi da je Komisija za nestale osobe stvarno postojala u periodu koji pokriva Optužnica.

C. Komisija za humanitarna pitanja

667. Dana 17. oktobra 1993., Vlada HR HB je osnovala, s predstavnicima humanitarnih organizacija, zajedničku komisiju za humanitarna pitanja, u čijem sastavu su bili predstavnici Vlade HR HB, UNHCR-a, MKCK-a, kao i predstavnici Posmatračke misije EZ-a i UNPROFOR-a.¹⁵⁶⁴ Komisija je trebala predstavljati forum za razgovore o pitanju slobodnog prolaza humanitarne pomoći u zonama pod kontrolom HVO-a.¹⁵⁶⁵ Martin Raguž, zamjenik

¹⁵⁶⁰ P 03191, član 5, str. 5.

¹⁵⁶¹ P 07783 ; P 07942.

¹⁵⁶² P 07783, str. 2.

¹⁵⁶³ P 07783, str. 2 i 3.

¹⁵⁶⁴ P 05926, str. 1.

¹⁵⁶⁵ P 05926, str. 1.

predstojnika Ureda za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe¹⁵⁶⁶ i koordinator Komisije, te Slobodan Božić iz Odjela obrane, bili su predstavnici HR HB u Komisiji.¹⁵⁶⁷

D. Opštinski organi

1. Hijerarhijska veza između opštinskih HVO-a i HVO-a HZ HB

668. Prema odluci HVO-a, koju je u svojstvu predsjednika HVO-a i HZ HB, potpisao Mate Boban 13. juna 1992., opštinske HVO-e su činili predsjednik, predstojnici opštinskih administrativnih službi i drugi članovi koje je postavljao i razrješavao dužnosti HVO HZ HB.¹⁵⁶⁸ Dakle, HVO HZ HB bio je nadležan za nadzor nad radom opštinskih HVO-a i za kontrolu zakonitosti njihovog rada.¹⁵⁶⁹

669. Kao što je već rečeno, Prličeva odbrana tvrdi da su imenovanja u opštinskim HVO-ima bila samo formalnost, obzirom na to da su preporuke davali opštinski HVO-i.¹⁵⁷⁰ Prličeva odbrana tvrdi da, generalno gledano, HVO HZ HB nije imao nikakvu kontrolu nad opštinama HZ HB.¹⁵⁷¹ U tom smislu Stojićeva odbrana ističe da su opštinski HVO-i bili autonomni i, posebno, da Odjel obrane nije imao centralizovanu nadležnost nad njima.¹⁵⁷²

670. Vijeće primjećuje da su, prema Statutarnoj odluci od 3. jula 1992., opštinski HVO-i bili podređeni HVO-u HZ HB. Tako je HVO HZ HB mogao, na primjer, ukinuti svaki lokalni propis koji se kosio s propisima HZ HB. HVO HZ HB je takođe mogao raspustiti opštinski HVO koji bi kršio pravne odredbe HZ HB i predložiti sastav novog opštinskog HVO-a.¹⁵⁷³

671. S tim u vezi, Zoran Perković¹⁵⁷⁴ je izjavio da opštinski HVO-i nisu *de facto* bili potčinjeni HVO-u HZ HB.¹⁵⁷⁵ On tvrdi da HVO HZ HB nije preduzeo odgovarajuće mjere da se to promijeni zato što, s jedne strane, nije postojao nikakav pravni mehanizam da se izvrši pritisak, i, s druge strane, zato što su predsjednici opštinskih HVO-a ujedno bili članovi

¹⁵⁶⁶ P 07005/P 07683, str. 2.

¹⁵⁶⁷ P 05926, str. 5.

¹⁵⁶⁸ P 00250, član 3.

¹⁵⁶⁹ P 00250, član 6.

¹⁵⁷⁰ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 327 e)

¹⁵⁷¹ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 118, 182, 183 i 327 e).

¹⁵⁷² Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 316-335.

¹⁵⁷³ P 09545, str. 19 i 20; P00303, član 14 i 15, str. 2; Zoran Perković, T(f), str. 31713-31715 i 31953; P 00431; P 02248.

¹⁵⁷⁴ Savjetnik u Komisiji za propise HVO-a i zatim HR HB, od polovine jula do polovine avgusta 1992. i od polovine decembra 1992. do 1994.: Zoran Perković, T(f), str. 31624, 31627, 31629 i 31639.

¹⁵⁷⁵ Zoran Perković, T(f), str. 31777; v. T(f), str. 31759-31760, za vojne aspekte.

Predsjedništva HZ HB.¹⁵⁷⁶ On je rekao da nisu bile predviđene nikakve stvarne mjere opoziva za predsjednike opštinskih HVO-a, tako da su, ako bi došlo do tenzija između njih i HVO-a HZ HB, predsjednici opštinskih HVO-a ostajali na svojim dužnostima.¹⁵⁷⁷

672. U skladu s ovim odredbama, HVO HZ HB je 28. avgusta 1992. poništio odluku opštine Livno u vezi s demobilizacijom i vojnom obavezom;¹⁵⁷⁸ dana 22. marta 1993., HVO HZ HB je smijenio opštinske vlasti u Ljubuškom i na njihovo mjesto postavio povjerenika HVO-a HZ HB, i to zbog teškoća u mobilizaciji vojnih obveznika u toj opštini.¹⁵⁷⁹ U tom smislu, Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane HVO-a HZ HB, predložio je 8. aprila 1993. da se poništi i jedna odluka opštinskog HVO-a Mostara u vezi s istim pitanjem.¹⁵⁸⁰

673. Pored toga, opštinski HVO-i podnosili su HVO-u HZ HB izvještaje s ocjenom situacije na teritoriji opština, u kojima su detaljno opisivane aktivnosti opština i prijedlozi za rješavanje eventualnih problema.¹⁵⁸¹

674. Vijeću su predočeni dokazi koji ukazuju na to da su opštinski predstavnici HR HB bili imenovani na osnovu odluke Vlade HR HB, ali da su se pri tome ozbiljno uzimale u obzir preporuke opštinskih vijeća HDZ-a.¹⁵⁸²

675. Na vanrednoj sjednici Vlade HR HB održanoj 9. oktobra 1993., kojoj su prisustvovali, između ostalih, Jadranko Prlić, predsjednik Vlade HR HB, Bruno Stojić, ministar obrane, Slobodan Praljak, načelnik Glavnog stožera, i Milivoj Petković, zamjenik načelnika Glavnog stožera, Vlada HR HB je donijela odluku da sve opštine na teritoriji HR HB trebaju na isti način poštovati propise HR HB, posebno one u oblasti finansijskog sustava.¹⁵⁸³ U vezi s tim Milan Cviki¹⁵⁸⁴ je rekao da je bilo nesporazuma između Ministarstva financija HR HB i opština, jer potonje nisu htjele da se odreknu dijela svojih prihoda u prilog budžeta HR HB.¹⁵⁸⁵ Prema riječima Milana Cvikla, opštine zapravo nisu uplaćivale

¹⁵⁷⁶ Zoran Perković, T(f), str. 31777.

¹⁵⁷⁷ Zoran Perković, T(f), str. 31783.

¹⁵⁷⁸ P 00431.

¹⁵⁷⁹ P 01700; P 01781; P 01863; P 01865; P 00172.

¹⁵⁸⁰ P 01831.

¹⁵⁸¹ 2D 00852, str. 8; P 01505; 2D 00852, str. 8 i 9.

¹⁵⁸² P 05805; 2D 01359.

¹⁵⁸³ 4D 00508; P 05799, str. 2; Slobodan Božić, T(f), str. 36246; P 05769, str. 1; 1D 03036.

¹⁵⁸⁴ Vještak za ekonomska pitanja: 1D 03111, str. 8.

¹⁵⁸⁵ Milan Cviki, T(f), str. 35342-35345; 1D 03036.

cjelokupni prihod u budžet HR HB i zadržavale su onoliko koliko je bilo potrebno za finansiranje odbrane.¹⁵⁸⁶

676. Prema zapisniku s prve sjednice Vlade HR HB održane 15. novembra 1993., trebalo je preispitati organizaciju opštinskih vlasti, a Ministarstvo pravosuđa i opće uprave je bilo pozvano da dâ prijedloge o tome.¹⁵⁸⁷ Vijeću međutim nisu predloženi dokazi koji bi omogućili da se zaključi da je do preispitivanja uistinu došlo. Na toj sjednici, održanoj 15. novembra 1993., Mate Boban, predsjednik HR HB, naglasio je, između ostalog, samovoljno ponašanje civilnih vlasti nekih opština.¹⁵⁸⁸

2. Odgovornost opštinskih HVO-a u pogledu odbrane.

677. Što se tiče pitanja u vezi s odbranom, Vijeće je razmotrilo podjelu nadležnosti između HVO HZ HB i opštinskih vlasti – konkretno pitanje postavljanja rukovodilaca i službenika opštinskih organa uprave i ureda obrane, koje je imenovala centralna vlast HVO-a – u dijelu koji se bavi Odjelom obrane.¹⁵⁸⁹ Vijeće podsjeća da ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da donese zaključke u vezi s tim pitanjem za HR HB.

678. Vijeće napominje da su opštine usvajale odluke u oblasti odbrane, posebno kad je riječ o mobilizaciji oružanih snaga HVO-a,¹⁵⁹⁰ domobranskih jedinica,¹⁵⁹¹ i tehničke opreme.¹⁵⁹²

679. Pored toga, Mate Boban, predsjednik HVO-a HZ HB, najavio je 10. aprila 1992. da će HVO nakon osnivanja komunicirati samo s opštinskim stožerima, a ne više s TO.¹⁵⁹³ Prema riječima Davora Marijana, rukovodioca opštinskih stožera postavljale su opštine, koje

¹⁵⁸⁶ Milan Cvikl, T(f), str. 35345.

¹⁵⁸⁷ P 06667, str. 4.

¹⁵⁸⁸ P 06667, str. 2 i 3; P 05799, str. 2 i 3; Slobodan Božić, T(f), str. 36246; P 05769, str. 1; Davor Marijan, T(f), str. 35665 i 35666; P 06689.

¹⁵⁸⁹ V. "Struktura i funkcionisanje Odjela obrane i Ministarstva obrane" u zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁵⁹⁰ 2D 01215; 1D 03025; 1D 03026; 1D 01156.

¹⁵⁹¹ 2D 01213; Miroslav Rupčić, T(f), 23526-23529; 1D 01762; 2D 00514.

¹⁵⁹² Bruno Pinjuh, T(f), str. 37280; P 01831.

¹⁵⁹³ P 00155 ; Davor Marijan, T(f), str. 35596 i 35597; P 00154; Mile Akmadžić, T(f), str. 29725 i 29726.

su, pored toga, finansirale vojne jedinice.¹⁵⁹⁴ Vijeću su takođe predočeni drugi dokazi koji ukazuju na to da su opštine svojim sredstvima finansirale odbranu na opštinskom nivou.¹⁵⁹⁵

680. Vijeću je takođe predočeno pismo Ivice Lučića, pomoćnika ministra Obrane za upravu u Sektoru sigurnosti, od 23. oktobra 1993., gdje stoji da su opštine izdavale dozvole za prolaz na zahtjev SIS-a Ministarstva obrane.¹⁵⁹⁶

3. Finansiranje opštinskih vlasti

681. U bilješci s radnog sastanka HVO-a od 11. januara 1993., stoji da se opštinske vlasti finansiraju iz budžeta HZ HB, kao i da opštine doprinose budžetu HZ HB.¹⁵⁹⁷ Međutim, Neven Tomić tvrdi da su se opštine, nakon izbivanja rata u BiH i prestanka normalnog funkcionisanja finansijskog sistema na teritoriji RBiH, same morale brinuti za prihode, jer tada više nije bilo uplata iz centralnog u opštinski budžet.¹⁵⁹⁸ Prema izvještaju Nevena Tomića od 12. avgusta 1993., opštinski HVO-i imali su sopstvene finansijske odjele.¹⁵⁹⁹

682. Vijeće ne raspolaže dokazima o finansiranju opštinskih vlasti HR HB.

4. Organizacija rada opštinskih vlasti

683. Prema Statutarnoj odluci o općinskim izvršnim vlastima i općinskim upravama od 13. juna 1992., poslove izvršnih vlasti u opštinama obavljaju opštinski HVO-i.¹⁶⁰⁰

684. U svakoj opštini postojali su skupština kao zakonodavni organ, te izvršni odbor koji je provodio akte koje je donijela skupština.¹⁶⁰¹ Opštine su, između ostalog, bile nadležne za postavljanje sudija osnovnih i opštinskih sudova.¹⁶⁰² Pored toga, opštine su i finansirale opštinske sudove.¹⁶⁰³

¹⁵⁹⁴ Davor Marijan, T(f), str. 35596 i 35597. V. takođe Davor Marijan, T(f), str. 35601, u vezi s finansiranjem Livanjske brigade od strane opštine do jeseni 1993.

¹⁵⁹⁵ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23518 do 23533; 1D 01772; 1D 01771; 1D 00854; 1D 00866; 1D 01756; 2D 00538; 1D 01759; 1D 00868; 1D 00307; Tomislav Krešić, T(f), str. 38741 i 38743; T(e), str. 38742; 1D 00297; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23521; 1D 01758.

¹⁵⁹⁶ 2D 00938.

¹⁵⁹⁷ P 01097, str. 3.

¹⁵⁹⁸ Neven Tomić, T(f), str. 33733 i 33737; 1D 00560, str. 1 i 2; 1D 00559; 1D 00561; 1D 01374; 1D 01375; 1D 00801; 1D 01396; 1D 01400; 1D 02333; 1D 02334, str. 2; 1D 00803; 1D 00806; 1D 02332.

¹⁵⁹⁹ 1D 01934, str. 1.

¹⁶⁰⁰ P 00250, član 1.

¹⁶⁰¹ Zoran Buntić, T(f), str. 30677.

¹⁶⁰² Zoran Buntić, T(f), str. 30677 i 30678.

¹⁶⁰³ Zoran Buntić, T(f), str. 30678.

685. Opštinski HVO-i osnivali su stručne, tehničke i druge službe potrebne za obavljanje svojih zadataka.¹⁶⁰⁴ Opštinski organi su takođe, putem usvajanja opštih propisa, odlučivali o statusu i pravima "izbjeglica" na svojoj teritoriji, kao i o njihovom prihvatu i smještaju.¹⁶⁰⁵ Opštinski centri za socijalni rad saradivali su s Uredom za prognanike, izbjeglice i raseljene osobe.¹⁶⁰⁶

686. Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom o finansiranju opštinskih vlasti za HR HB.

Odjeljak 2: Vojna struktura

687. Vijeće će analizirati vojnu strukturu HZ(R) HB, konkretno, vrhovno zapovjedništvo (I), Glavni stožer (II), oružane snage (III) i Vojnu policiju (IV).

I. Vrhovno zapovjedništvo

688. Tužilaštvo tvrdi da nijedan dokaz ne pokazuje da je Mate Boban, prema Optužnici član UZP-za koji se tereti,¹⁶⁰⁷ igrao aktivnu ulogu u vojnim pitanjima HVO-a, te da je ta uloga pripadala "Prličevoj Vladi".¹⁶⁰⁸ Prličeva i Stojićeva odbrana, pak, tvrde da su sva vojna pitanja bila u nadležnosti i pod zapovjedništvom vrhovnog zapovjednika Mate Bobana.¹⁶⁰⁹ Petkovićeva odbrana precizira da se Mate Boban sam odlučio za decentralizovanu komandnu strukturu, na čijem čelu su bili on i slabi Glavni stožer.¹⁶¹⁰

689. Vijeće primjećuje, oslanjajući se na dokaze nastale u periodu od 3. jula 1992. do 17. februara 1994., da je Mate Boban bio na dužnosti predsjednika prvo HZ HB, zatim HR HB,¹⁶¹¹ te da je u tom istom periodu istovremeno bio i na dužnosti vrhovnog zapovjednika oružanih snaga.¹⁶¹² Dana 4. januara 1994., usljed pritisaka međunarodne zajednice, hrvatski

¹⁶⁰⁴ P 08973, str. 24 i 25; Martin Raguž, T(f), str. 31301, 31302 i 31562-31563; 1D 00606; 1D 00618; 1D 00625; 1D 00749; 1D 00613.

¹⁶⁰⁵ Martin Raguž, T(f), str. 31268, 31271, 31283-31284, 31287-31289, 31480-31482 i 31516; 2D 00444; 1D 01232, član 27, str. 6; 1D 01198; P 02144; Martin Raguž, T(f), str. 31289-31290, 31485; P 00553, član 3; P 01894; 1D 01198; P 02144.

¹⁶⁰⁶ Martin Raguž, T(f), str. 31418, 31419, 31431, 31516 i 31517.

¹⁶⁰⁷ Optužnica, par. 16.

¹⁶⁰⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 547.

¹⁶⁰⁹ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 223 i 346 i Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 341 i 343.

¹⁶¹⁰ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 587.

¹⁶¹¹ Mate Boban je bio na dužnosti predsjednika HZ HB zatim HR HB od 3. jula 1992. do 17. februara 1994: P 00302, član 7, str. 2; P 07856, str. 88 i 90; P 08973, str. 69; Svjedok DE, T(f), str. 15599 i 15600, zatvorena sjednica; Svjedok BH, T(f), str. 17548, zatvorena sjednica; Svjedok BF, T(f), str. 25780, zatvorena sjednica; Ray Lane, T(f), str. 23732; P 10367 pod pečatom, par. 12, str. 3 i 4; Neven Tomić, T(f), str. 33729 i 33730; Milivoj Petković, T(f), str. 49934 i 49936.

¹⁶¹² P 00289, član 29 str. 8; P 00588, član 29, str. 10; P 00586, str. 4; 4D 01286; P 04131, str. 1; P 08973, str. 26; Andrew Pringle, T(f), str. 24108, 24174-24179, 24268-24270; Neven Tomić, T(f), str. 33729-33730; Milivoj Petković,

predsjednik Franjo Tuđman donio je odluku da Matu Bobana razriješi dužnosti.¹⁶¹³ Mate Boban je konačno dao ostavku 17. februara 1994., a njegove je dužnosti preuzelo Predsjedničko vijeće osnovano 10. decembra 1993.¹⁶¹⁴

690. Nakon što podsjeti na nadležnosti vrhovnog zapovjednika (A), Vijeće će analizirati njegovu ulogu u rukovođenju oružanim snagama da bi bolje sagledalo podjelu nadležnosti i ovlaštenja između, konkretno, vrhovnog zapovjednika i načelnika Glavnog stožera (B).

A. Ovlaštenja Vrhovnog zapovjedništva

691. U skladu s člankom 29 Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992., izmijenjene i dopunjene 17. oktobra 1992.,¹⁶¹⁵ ovlaštenja vrhovnog zapovjednika bila su definisana na sljedeći način:

"Vrhovni zapovjednik utvrđuje: 1) osnove ustrojstva Oružanih snaga i sustav vođenja i zapovijedanja Oružanim snagama, te prati provođenje utvrđene politike vođenja i zapovijedanja OS; 2) donosi plan uporabe i nalaže uporabu Oružanih snaga; 3) daje smjernice za poduzimanje mjera pripravnosti i mobilizaciju Oružanih snaga; 4) utvrđuje osnovne kadrovske politike u Oružanim snagama; 5) propisuje opća i osnovna pravila za Oružane snage; 6) donosi propise o vojnoj stezi i druge propise; 7) imenuje i razrješava dužnosti vojne zapovjednike, sukladno s posebnim propisom."¹⁶¹⁶

692. U ovom kontekstu, Vijeće će se konkretnije i detaljnije osvrnuti na ovlaštenja vrhovnog zapovjednika u pogledu imenovanja vojnih komandanata u oružanim snagama (1) i na opštu organizaciju oružanih snaga (2).

1. Ovlaštenja Vrhovnog zapovjedništva za imenovanje vojnih zapovjednika u oružanim snagama

693. Stojićeva odbrana tvrdi da je Mate Boban, kao vrhovni zapovjednik, bio ovlašten za imenovanje načelnika Glavnog stožera, zapovjednika OZ i zapovjednika brigada.¹⁶¹⁷ Praljkova odbrana pak tvrdi da je jedino Mate Boban imao ovlaštenje da imenuje zapovjednike brigada.¹⁶¹⁸

694. Vijeće je u dijelu Presude koji se bavi političkom i administrativnom strukturom HZ(R) HB već pomenulo ovlaštenja Mate Bobana kao vrhovnog zapovjednika za imenovanje

T(f), str. 50343; Filip Filipović, T(f), str. 47437; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37326-37328. V. npr. 2D 01351; P 00315; 2D 01392; 2D 01393; P 05517, str. 5.

¹⁶¹³ Milivoj Petković, T(f), str. 49930, 49931, 49934 i 49936; v. takođe P 07475, str. 1 i 11.

¹⁶¹⁴ P 07424; P 08973, str. 69; 1D 02737, str. 1; Milivoj Petković, T(f), str. 49754, 49755, 49934, 49936, 50322 i 50323; Slobodan Praljak, T(f), str. 41476 i 43426; Filip Filipović, T(f), str. 47437.

¹⁶¹⁵ P 00289; P 00588.

¹⁶¹⁶ P 00289, str. 8, član 29; P 00588, član 29; 2D 02000, par. 3.

¹⁶¹⁷ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 346.

zapovjednika brigada i ostalih viših oficira.¹⁶¹⁹ Vijeće međutim smatra da je potrebno podsjetiti da je Mate Boban, konkretno, imenovao nekoliko načelnika Glavnog stožera,¹⁶²⁰ sve zapovjednike OZ¹⁶²¹ i sve zapovjednike brigada u OZ Jugoistočna Hercegovina i Sjeverozapadna Hercegovina.¹⁶²²

2. Ovlaštenja Vrhovnog zapovjedništva u oblasti opšteg organizovanja oružanih snaga

695. Vijeće konstatuje da je, u skladu s članom 29. Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992., izmijenjene i dopunjene 17. oktobra 1992.,¹⁶²³ Mate Boban, vrhovni zapovjednik oružanih snaga, donosio akte u kojima su bile utvrđene smjernice za opšte organizovanje oružanih snaga. Vijeće odmah napominje da organizaciona ovlaštenja nisu pripadala isključivo njemu, o čemu će biti riječi kasnije,¹⁶²⁴ pošto je načelnik Glavnog stožera, pod komandom vrhovnog zapovjednika, takođe bio nadležan za organizovanje oružanih snaga, tačnije OZ i brigada.

696. Vijeće primjećuje da je, i prije donošenja Uredbe o oružanim snagama 3. jula 1992., Mate Boban, tada predsjednik HZ HB i HVO-a, već imao ta organizaciona ovlaštenja. Kao što je Vijeće već pomenulo u dijelu Presude u vezi s glavnim događajima koji su uslijedili nakon osnivanja Herceg-Bosne, Mate Boban je na primjer 10. aprila 1992. naredio da se svi krizni stožeri odnosno dotadašnje strukture TO preimenuju u opštinske HVO-e i potčine Glavnom stožeru HVO-a.¹⁶²⁵

697. Dana 3. jula 1992., Mate Boban je izdao i "Službovnik Oružanih snaga HZ HB" kojim se utvrđuju unutarnja organizacija oružanih snaga HVO-a HZ HB, te prava i obaveze njihovih pripadnika.¹⁶²⁶ Pravilnikom se određuje da je glavni zadatak oružanih snaga zaštita i

¹⁶¹⁸ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 551.

¹⁶¹⁹ V. "Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane i ministra odbrane za imenovanja u oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o političkoj i upravnoj strukturi HZ(R) HB. V. takođe P 08973, str. 26, i Slobodan Božić, T(e), str. 36209-36211.
¹⁶²⁰ 3D 00280; 3D 00279; 4D 01126.

¹⁶²¹ P 00661; 2D 02000, str. 48, par. 104.

¹⁶²² P 03054; P 03363 P 03582; P 04234; P 04550; P 05566; 2D 00146; Davor Marijan, T(f), str. 35678 i 35763. Vijeće ovdje ističe specifičnost OZ Srednja Bosna, gdje je zapovjednike brigada imenovao Tihomir Blaškić, zapovjednik te OZ, u skladu sa specifičnim ovlaštenjima koja je imao. V. "Uloga vrhovnog zapovjednika u rukovođenju oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁶²³ P 00289.

¹⁶²⁴ V. "Zapovijedi Glavnog stožera upućene oružanim snagama" i "Lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁶²⁵ 5D 04271 ; P 00154 ; Mile Akmadžić, T(f), str. 29727 i 29728; za odluke o organizaciji oružanih snaga koje je Mate Boban donio prije 3. jula 1992., v. takođe: P 00151; P 00172. V. takođe "Osnivanje HVO-a, vrhovnog odbrambenog tijela hrvatskog naroda HZ HB (april 1992.)" u zaključcima Vijeća o glavnim događajima koji su uslijedili nakon osnivanja Herceg-Bosne.

¹⁶²⁶ P 00307; Andrew Pringle, T(f), str. 24043 i 24045. Vijeće napominje da se ime Mate Bobana i datum nastanka dokumenta pojavljuju samo u originalu i da je engleski prijevod nepotpun.

odbrana suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta HZ HB, uz poštovanje prava i obaveza pripadnika oružanih snaga, a to su, između ostalog, profesionalno obavljanje zadataka i izvršavanje naređenja.¹⁶²⁷

698. Kao što je Vijeće već napomenulo u dijelu u kojem se opisuje politička struktura HZ(R) HB, Mate Boban je u svojstvu predsjednika HZ HB potpisao 15. septembra 1992. Odluku o osnovama ustrojstva Odjela obrane kojom se, između ostalog, uspostavlja opšta struktura Glavnog stožera.¹⁶²⁸ Dana 18. decembra 1993. potpisao je Odluku o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane, u kojoj su preuzete odredbe iz Odluke od 15. septembra 1992., konkretno one koje se odnose na opštu organizaciju Glavnog stožera.¹⁶²⁹

699. Dana 14. oktobra 1993., Mate Boban¹⁶³⁰ je odlučio da ustroji oružane snage prema teritorijalnom principu vojnih oblasti i na principu formiranja četiri zborna područja umjesto četiri operativne zone koje je formirao Glavni stožer.¹⁶³¹

700. Domobranske jedinice, o kojima će se detaljno govoriti u analizi oružanih snaga, formirane su odlukom koju je Mate Boban kao predsjednik HZ HB donio 3. novembra 1992. koja je provedena putem zapovijedi Brune Stojića, predstojnika Odjela obrane, od 5. februara 1992., a zatim i zapovijedi Milivoja Petkovića, načelnika Glavnog stožera, od 8. februara 1993.¹⁶³² Mate Boban je dakle inicirao formiranje domobranskih jedinica, što nije bio slučaj s ostalim jedinicama, na primjer brigadama, koje je formirao načelnik Glavnog stožera.¹⁶³³

B. Uloga vrhovnog zapovjednika u rukovođenju oružanim snagama

701. Prlićeva odbrana tvrdi da je "vojni ogranak HVO-a" bio pod isključivim rukovođenjem i komandovanjem vrhovnog zapovjednika Mate Bobana.¹⁶³⁴ Stojićeva odbrana tvrdi da je Mate Boban izdavao izvršne zapovijedi direktno "svim jedinicama koje su mu bile podređene".¹⁶³⁵ Petkovićeva odbrana smatra da je Mate Boban htio da Glavni stožer bude

¹⁶²⁷ P 00307, str. 1 i 2.

¹⁶²⁸ V. "Struktura i funkcionisanje Odjela obrane i Ministarstva obrane" u zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB. V. takođe P 00586. Odluka od 15. septembra 1992. donijeta je u skladu s članom 11 i članom 29 Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992.: P 00289, članovi 11 i 29; P 08973, str. 25-26; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451.

¹⁶²⁹ P 07236, članovi 11-15. Odluka od 18. decembra 1993. donijeta je u skladu s članovima 11 i 29 Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992.: P 00289, članovi 11 i 29.

¹⁶³⁰ Mate Boban je potpisao zapovijed u svojstvu predsjednika HR HB i vrhovnog zapovjednika.

¹⁶³¹ P 05876; P 00416.

¹⁶³² P 00680, članovi 3 i 7; P 01424, str. 1 i 2; P 01441; P 01587.

¹⁶³³ Vijeće ovdje konkretno upućuje na dokument 2D 01353.

¹⁶³⁴ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 346.

¹⁶³⁵ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 356.

slab, da on rukovodi oružanim snagama,¹⁶³⁶ i da je "zaobilazio" Glavni stožer "kad mu je to odgovaralo".¹⁶³⁷

702. Prema svjedočenju Milivoja Petkovića i završnom podnesku Petkovićeve odbrane, Mate Boban je, kao vrhovni zapovjednik, imao ovlaštenje da izdaje operativne zapovijedi i, kako bi to postigao, ponekad je zaobilazio Glavni stožer.¹⁶³⁸ Vijeće konstatuje da su zapovijedi Mate Bobana, kao vrhovnog zapovjednika, većinom bile upućivane Glavnom stožeru, a ne direktno vojnim jedinicama.¹⁶³⁹ Vijeće primjećuje da se mali broj zapovijedi koje je Mate Boban direktno uputio oružanim snagama odnosio uglavnom na jedinice u srednjoj Bosni,¹⁶⁴⁰ jer iz dokaza uvrštenih u spis proizlazi da je Mate Boban bio u neposrednom kontaktu s Tihomirom Blaškićem, zapovjednikom OZ Srednja Bosna.¹⁶⁴¹ Naime, odmah po imenovanju 27. juna 1992., Mate Boban je Tihomiru Blaškiću dao ovlaštenje da direktno postavlja zapovjednike brigada u navedenoj OZ,¹⁶⁴² ovlaštenje koje je inače pripadalo Mati Bobanu.¹⁶⁴³ Kao što je Davor Marijan objasnio u svom svjedočenju, Vijeće konstatuje da je Tihomir Blaškić bio jedini zapovjednik OZ koji je dobio takva ovlaštenja i da ih je koristio u velikoj mjeri,¹⁶⁴⁴ postavljajući zapovjednike brigada, ali i operativnih grupa OZ Srednja Bosna.¹⁶⁴⁵

703. Praljкова odbrana objašnjava posebne odnose između Mate Bobana i generala Blaškića time što se potonji našao potpuno opkoljen, odsječen u viteškoj enklavi, i time što ga nije bilo moguće kontrolisati, te da mu je zbog toga Mate Boban dao specijalna ovlaštenja.¹⁶⁴⁶ Andrew Pringle je također iznio tu pretpostavku, i naveo da načelnik Glavnog stožera HVO-a vjerovatno nije imao dovoljnu vlast nad generalom Blaškićem. Time bi se objasnilo zašto je vrhovno zapovjedništvo "zaobilazilo" lanac komandovanja.¹⁶⁴⁷

¹⁶³⁶ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 587.

¹⁶³⁷ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 594.

¹⁶³⁸ Milivoj Petković, T(f) str. 50010; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 594.

¹⁶³⁹ V. npr. P 01211; 3D 00915; P 05876.

¹⁶⁴⁰ P 00613; P 03054; P 03363; P 05566; P 06339; P 06841; P 07387; P 10309; 3D 02469; 4D 00575; 4D 00576.

¹⁶⁴¹ P 00280; P 00661; 2D 02000, par. 108; Davor Marijan, T(f), str. 35672; Filip Filipović, T(f), str. 47432–47438; Philip Watkins, T(f), str. 19008-1910.

¹⁶⁴² P 00280, par. 2; 2D 02000, par. 108; Filip Filipović, T(f), str. 47432; Davor Marijan, T(f), str. 35672; Philip Watkins, T(f) str. 19008-19010.

¹⁶⁴³ P 03054; P 03363; P 03582; P 04234; P 04550; P 05566; 2D 00146; Davor Marijan, T(f), str. 35678 i 35679.

¹⁶⁴⁴ Davor Marijan, T(f) str. 35672.

¹⁶⁴⁵ P 00774; P 00775; P 00777; P 00766; P 00769; P 00762; P 00765; P 06000; P 00681, str. 4.

¹⁶⁴⁶ Završni podnesak Praljкове odbrane, par. 551; v. također svjedočenje Slobodana Praljka, T(f), str. 42616, 42617, 42634 i 42636. Prema riječima Slobodana Praljka, ovlaštenja Tihomira Blaškića bila su izuzetak jer, iako srednja Bosna još nije bila u to vrijeme opkoljena, borbe sa srpskim snagama bile su u punom jeku. Rekao je da je trebalo "brzo reagirati," što izgleda nije bilo moguće sa standardnim lancem imenovanja.

¹⁶⁴⁷ Andrew Pringle, T(f), str. 24273; 4D 00575.

704. Vijeće konstatuje da se, u prilog tvrdnji da je Mate Boban zaobilazio Glavni stožer "kad mu je to odgovaralo", Petkovićeve odbrana poziva na nekoliko zapovijedi Mate Bobana koje se odnose na mobilizaciju¹⁶⁴⁸ i imenovanje zapovjednika brigada,¹⁶⁴⁹ kao i na razgovore Mate Bobana, Tihomira Blaškića i Ivice Rajića.¹⁶⁵⁰ Međutim, Vijeće primjećuje da su mobilizacija i imenovanja bili u direktnoj nadležnosti Mate Bobana.¹⁶⁵¹ Vijeće takođe primjećuje da su se razgovori koje navodi Petkovićeve odbrana odnosili na specifični slučaj OZ Srednja Bosna, kao što je već pomenuto. Ali, uprkos povlaštenom položaju odgovornih osoba u OZ Srednja Bosna, zapovjednik te zone i dalje je, kao i ostali zapovjednici operativnih zona, bio podređen načelniku Glavnog stožera.¹⁶⁵² Vijeće dakle ne može zaključiti da je Mate Boban u pravilu i kad bi to poželio "zaobilazio" Glavni stožer.

705. Pored toga, Vijeće konstatuje da je većina zapovijedi Mate Bobana, vrhovnog zapovjednika, bila upućena načelniku Glavnog stožera i ponekad predstojniku Odjela obrane, a ne direktno vojnim jedinicama.¹⁶⁵³

706. Što se tiče zapovijedi koje je Mate Boban izdavao Glavnom stožeru, Vijeće konstatuje da se radilo o zapovijedima koje su se odnosile na: 1) prekid neprijateljstava između HVO-a i ABiH nakon sporazuma zaključenih s Alijom Izetbegovićem, predsjednikom RBiH¹⁶⁵⁴ i 2) zabranu vođenja ofanzivnih i obavezu vođenja odbrambenih dejstava.¹⁶⁵⁵

707. Vijeće napominje da je jedna zapovijed Mate Bobana od 15. septembra 1993. bila svakako direktno izdata nekim brigadama stacioniranim u OZ Sjeverozapadna Hercegovina,¹⁶⁵⁶ ali i Glavnom stožeru HVO-a kojem je naredio da proslijedi zapovijed podređenim komandama i jedinicama.¹⁶⁵⁷ Ova zapovijed se odnosila na obavezu oružanih snaga da poštuju norme ratnog prava i humanitarnog prava kako tokom vojnih dejstava, tako

¹⁶⁴⁸ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 594 gdje se citira dokument P 00613.

¹⁶⁴⁹ P 03054; P 03363; P 05566.

¹⁶⁵⁰ P 06339; P 06841; P 07387; P 10309; 3D 02469; 4D 00575; 4D 00576. Ivice Rajić je bio na više komandnih dužnosti u OZ Srednja Bosna, između ostalog na dužnosti zapovjednika 2. operativne grupe Srednje Bosne: Svjedok EA, T(f), str. 24330, 24331 i 24397, zatvorena sjednica; P 02295, str. 2; P 02328; Svjedok L, T(f), str. 15745, zatvorena sjednica, P 09882 pod pečatom, str. 14, par. 76; P 06647, str. 3; P 06870.

¹⁶⁵¹ P 00289, članovi 29 i 34; P 00588, članovi 29 i 34.

¹⁶⁵² P 00092, str. 5. V. npr. druge zapovijedi Glavnog stožera upućene OZ Srednja Bosna i drugim OZ: P 01059; P 01807; P 04131; 3D 01151.

¹⁶⁵³ V. npr. P 01211; 3D 00915; P 05876.

¹⁶⁵⁴ 2D 00093; 2D 00089; P 01983; P 02078; P 01959; P 02093; 4D 00456.

¹⁶⁵⁵ P 01211; P 05104.

¹⁶⁵⁶ Ova zapovijed bila je upućena Brigadi "Kralj Tomislav", 5. brigadi iz Posušja, Brigadi "Rama," Brigadi "Eugen Kvaternik" i Brigadi "Dr Ante Starčević". Vijeće međutim nema dodatnih elemenata koji bi omogućili da se objasni zašto je u ovom slučaju zapovijed direktno upućena brigadama. Ipak, glavni primalac zapovijedi bio je Glavni stožer.

¹⁶⁵⁷ P 05104.

i u odnosu prema ratnim zarobljenicima, na obezbjeđenje slobodnog pristupa MKCK-u zatočeničkim centrima i slobodnog prolaza humanitarne pomoći na teritoriji HR HB.¹⁶⁵⁸ Ta zapovijed prenesena je redovnim putem kroz lanac komandovanja, jer ju je 19. septembra 1993, načelnik Glavnog stožera HVO-a, Slobodan Praljak, proslijedio svim OZ – uključujući OZ Sjeverozapadna Hercegovina – i svim jedinicama podređenim Glavnom stožeru, kao i "načelniku Vojne policije".¹⁶⁵⁹

708. Vijeće dakle nimalo ne sumnja u to da su zapovijedi upućene oružanim snagama išle uobičajenim lancem komandovanja u kojem je centralna karika bio Glavni stožer.¹⁶⁶⁰ To uostalom potvrđuje slaba zastupljenost zapovijedi koje je Mate Boban uputio oružanim snagama direktno, zaobilazeći Glavni stožer,¹⁶⁶¹ u poređenju sa veoma velikim brojem zapovijedi koje im je izdao načelnik Glavnog stožera.¹⁶⁶²

II. Glavni stožer

709. U Optužnici se tvrdi da su političko i državno rukovodstvo, kao i organi uprave Herceg-Bosne i HVO-a, između ostalog, bili odgovorni za oružane snage Herceg-Bosne, da su s njima blisko saradivali i da su te oružane snage bile jedan od glavnih instrumenata za ostvarenje UZP-a koji se tereti.¹⁶⁶³ Tužilaštvo tvrdi da su konkretno Milivoj Petković i Slobodan Praljak – prvi u svojstvu načelnika Glavnog stožera, zatim zamjenika zapovjednika Glavnog stožera, a drugi u svojstvu zapovjednika Glavnog stožera – rukovodili i komandovali oružanim snagama HVO-a.¹⁶⁶⁴ Imajući u vidu značaj oružanih snaga u zločinima navedenim u Optužnici¹⁶⁶⁵ i navodnim komandnim ovlaštenjima koje su nad njima imali optuženi Praljak i Petković s obzirom na njihovu ulogu i funkciju u Glavnom stožeru, Vijeće smatra nužnim da detaljno opiše strukturu i funkcionisanje ovog tijela. U svjetlu dokaza, Vijeće konstatuje da je na čelu oružanih snaga bio Glavni stožer i analiziraće njegovu strukturu (A) i glavni zadatak – komandovanje oružanim snagama (B).

¹⁶⁵⁸ P 05104.

¹⁶⁵⁹ 3D 00915. Ovu zapovijed je Tihomir Blaškić, zapovjednik OZ Srednja Bosna, proslijedio 19. septembra 1993. svim brigadama HVO-a u OZ Srednja Bosna i svim samostalnim jedinicama u OZ, a Miljenko Lasić, zapovjednik OZ Jugoistočna Hercegovina, proslijedio ju je konkretno Sektoru Sjever, Sektoru Jug i Sektoru Obrana Mostara. U vezi s tim v.: 3D 01104; 4D 01067; Slobodan Praljak, T(f), str. 40779.

¹⁶⁶⁰ V. "Zapovijedi Glavnog stožera upućene oružanim snagama" i "Lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁶⁶¹ P 00613; P 03054; P 03363; P 05566; P 06339; P 06841; P 07387; P 10309; 3D 02469; 4D 00575; 4D 00576.

¹⁶⁶² V. "Uloga vrhovnog zapovjednika u rukovođenju oružanim snagama" i "Zapovijedi Glavnog stožera upućene oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁶⁶³ Optužnica, par. 25.

¹⁶⁶⁴ Optužnica, par. 17.3 a) i 17.4 a).

¹⁶⁶⁵ Vijeće će dolje u tekstu posvetiti poseban dio strukturi i funkcionisanju oružanih snaga. V. "Oružane snage" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

A. Struktura Glavnog stožera

710. Nakon što podsjeti na kontekst u kojem je formiran Glavni stožer (1), Vijeće će izložiti datume kada su se dvojica optuženih, Milivoj Petković i Slobodan Praljak, izmjenjivali na njegovom čelu u periodu na koji se odnosi Optužnica (2), a zatim analizirati funkcionisanje i organizaciju Glavnog stožera da bi utvrdilo u kojoj mjeri je bio informisan o situaciji na terenu (3).

1. Formiranje Glavnog stožera

711. Na osnovu člana 11 Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992., predviđeno je da se u sastavu Odjela obrane osnuje Glavni stožer. Njegov ustroj definiše vrhovni zapovjednik koji takođe postavlja čelne osobe u Glavnom stožeru.¹⁶⁶⁶ Dana 15. septembra 1992., u skladu s odredbama navedene Uredbe, Mate Boban je donio Odluku o osnovama ustrojstva Odjela obrane kojom se uspostavlja i opšta struktura Glavnog stožera.¹⁶⁶⁷

712. Dana 18. septembra 1992., u skladu s članom 11. Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992. i odlukom Mate Bobana od 15. septembra 1992., Bruno Stojić je objavio "privremenu formaciju Glavnog stožera".¹⁶⁶⁸

2. Osobe koje su se smjenjivale na dužnosti načelnika i zapovjednika Glavnog stožera

713. Na čelu Glavnog stožera bili su načelnik Glavnog stožera (*chief of the Main Staff*) i, od 24. jula 1993. do 9. decembra 1993., zapovjednik Glavnog stožera (*commander of the Main Staff*).¹⁶⁶⁹

714. Vijeće napominje da su se na dužnosti načelnika odnosno zapovjednika Glavnog stožera HVO-a od aprila 1992. do aprila 1994. izmjenjivali Milivoj Petković, Slobodan Praljak i Ante Roso.

a) Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera od 14. aprila 1992. do 24. jula 1993.

715. Milivoj Petković je, nakon što mu je 6. aprila 1992. prestala djelatna vojna služba u HV-u,¹⁶⁷⁰ bio na dužnosti načelnika Glavnog stožera HVO-a od 14. aprila 1992.¹⁶⁷¹ do

¹⁶⁶⁶ P 00289, član 11; P 08973, str. 25 i 26; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451; P 09549, par. 25.

¹⁶⁶⁷ P 00586, str. 3.

¹⁶⁶⁸ P 00502; 2D 02000, par. 14. Ovdje se upućuje na član 10 Uredbe od 3. jula 1992. – P 00289 – ali je prije riječ o članu 11. Za učešće Brune Stojića u internoj organizaciji Glavnog stožera, v. takođe: Milivoj Petković, T(f), str. 50849; P 04756.

¹⁶⁶⁹ P 00586, str. 3; P 03683; 3D 00280; 4D 01130; 4D 01126.

24. jula 1993.,¹⁶⁷² kada ga je na toj dužnosti naslijedio Slobodan Praljak.¹⁶⁷³ Vijeće stoga konstatuje da je Milivoj Petković bio načelnik Glavnog stožera od aprila 1992.,¹⁶⁷⁴ dok je struktura Glavnog stožera zvanično uspostavljena tek u septembru 1992.¹⁶⁷⁵

b) Slobodan Praljak, zapovjednik Glavnog stožera od 24. jula 1993. do 9. novembra 1993.

716. Slobodan Praljak, kojem je djelatna vojna služba u HV-u zvanično prestala 15. juna 1993.,¹⁶⁷⁶ naslijedio je na dužnosti Milivoja Petkovića 24. jula 1993.¹⁶⁷⁷ Slobodana Praljka je na dužnost "zapovjednika Glavnog stožera", imenovao Mate Boban 24. jula 1993.¹⁶⁷⁸ Dokazi pokazuju da je primopredaja dužnosti između Milivoja Petkovića i Slobodana Praljka izvršena između 24. i 27. jula 1993.¹⁶⁷⁹ S obzirom na to da su mu predočena mnogobrojna naređenja koja je oružanim snagama od 24. jula 1993. nadalje izdavao Slobodan Praljak u svojstvu zapovjednika Glavnog stožera, Vijeće zaključuje da je on bio na toj dužnosti već od tog datuma.¹⁶⁸⁰

717. Dok je Milivoj Petković bio na dužnosti "načelnika Glavnog stožera", Slobodan Praljak, kao njegov nasljednik, imenovan je na dužnost "zapovjednika Glavnog stožera". Promjenu naziva funkcije osobe na čelu Glavnog stožera pratila je reorganizacija rukovodstva Glavnog stožera. Naime, zapovjednik Glavnog stožera, Slobodan Praljak, dobio je pomoćnika (dozapovjednika Glavnog stožera), Milivoja Petkovića.¹⁶⁸¹ Pored toga, od trenutka imenovanja Slobodana Praljka na dužnost zapovjednika do najmanje 25. oktobra 1993.,¹⁶⁸² Glavni stožer je imao načelnika Glavnog stožera,¹⁶⁸³ Žarka Tolu,¹⁶⁸⁴ koji je takođe

¹⁶⁷⁰ P 00146. Milivoj Petković je "razr[i]ješ[en] [djelatne vojne] službe" na svoj zahtjev od 1. aprila 1992., koji je podnio da bi otišao u RBiH.

¹⁶⁷¹ P 10336, str. 2; 4D 00075.

¹⁶⁷² Svjedok EA, T(f), str. 24313, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4.

¹⁶⁷³ P 03683; Svjedok EA, T(f), str. 24313, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4.

¹⁶⁷⁴ P 10336, str. 2; 4D 00075.

¹⁶⁷⁵ P 00289; P 00586, str. 3; P 00502.

¹⁶⁷⁶ P 02604; 3D 00278. Slobodan Praljak je "razr[i]ješ[en] [djelatne vojne] službe" na svoj zahtjev koji je podnio 1. juna 1993. da bi otišao u RBiH.

¹⁶⁷⁷ P 03683. Međutim, Vijeće primjećuje da je mnogo prije tog datuma, 24. jula 1993., Slobodan Praljak, koji je u to vrijeme bio general HV-a (v. u vezi s tim P 02604 i 3D 00278), već bio na teritoriji BiH. Vijeće napominje da je on već izdavao naređenja vojnim jedinicama HVO-a i da je ta naređenja potpisivao kao "general-bojnik Praljak" od 6. novembra 1992., dok još nije zvanično bio u vojnoj strukturi HVO-a. V. u tom smislu 3D 00419; P 00718; P 00876; P 01172.

¹⁶⁷⁸ P 03683.

¹⁶⁷⁹ Milivoj Petković, T(f), str. 49785; Slobodan Praljak, T(f), str. 43774, 43788 i 43789; Svjedok EA, T(f), str. 24313 i 24664, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4; Philip Watkins, T(f), str. 18763 i 18809; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 34 (Presuda u predmetu *Blaškić*, par. 112).

¹⁶⁸⁰ P 03698; P 03700; 3D 00640; 3D 01097; 3D 01101; 5D 00546; P 03706.

¹⁶⁸¹ P 04493; Svjedok EA, T(f), str. 24313, 24314, 24315 i T(e), str. 24316, T(f), str. 24524, 24526, 24527, 24664, 24738 i 24740, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4; P 09968.

¹⁶⁸² P 03979; P 06091.

imao pomoćnika (zamjenika načelnika Glavnog stožera), generala Stanka Matića.¹⁶⁸⁵ Vijeće je saslušalo Svjedoka EA, koji je objasnio da je na čelu Glavnog stožera, "Slobodan Praljak bio broj 1, Milivoj Petković broj 2, a Žarko Tole broj 3".¹⁶⁸⁶

718. Vijeće je takođe saslušalo Slobodana Praljka, koji je u svom svjedočenju rekao da je, kad je postao zapovjednik Glavnog stožera HVO-a 24. jula 1993., raspodijelio zadatke prema geografskom kriterijumu, između Žarka Tole (načelnika Glavnog stožera), koji je bio zadužen za Mostar, i Milivoja Petkovića (dozapovjednika Glavnog stožera) zaduženog za Kiseljak, Vareš i Srednju Bosnu, dok je on sam bio zadužen za OZ Sjeverozapadna Hercegovina, uglavnom za Prozor i Gornji Vakuf.¹⁶⁸⁷ Slobodan Praljak je naveo da nije bilo isključivosti pri davanju zadataka budući da je on mogao donositi "odluke" ako se nalazio na području koje je "inače" bilo u nadležnosti Žarka Tole ili Milivoja Petkovića.¹⁶⁸⁸

719. Ova reorganizacija, kako na vrhu Glavnog stožera tako i u geografskoj raspodjeli nadležnosti, dovela je do određene konfuzije u redovima samih oružanih snaga. Naime, kako je rekao general Stanko Matić, zamjenik načelnika Glavnog stožera,¹⁶⁸⁹ na sastanku održanom 2. septembra 1993. kojem je, između ostalih, prisustvovao predstojnik Odjela obrane, Bruno Stojić, nisu bile jasno definisane nadležnosti načelnika Glavnog stožera i njegovog zamjenika.¹⁶⁹⁰ Pored toga, Stanko Matić je objasnio da, iako su u principu po njegovom mišljenju zapovjedništva OZ i brigada trebala biti u isključivoj nadležnosti zapovjednika i dozapovjednika Glavnog stožera, to očigledno nije bio slučaj.¹⁶⁹¹

720. Naime, nakon što je analiziralo nekoliko naređenja koja je izdao načelnik Glavnog stožera Žarko Tole i uprkos izjavama Slobodana Praljka, prema kojima je on bio zadužen jedino za Mostar, Vijeće konstatuje da je Žarko Tole, barem u avgustu i septembru 1993., izdavao naređenja za četiri OZ i brigade.¹⁶⁹² Nadalje, u suprotnosti sa izjavama Slobodana Praljka o geografskoj raspodjeli zadataka između Milivoja Petkovića, Žarka Tole i njega, Vijeće konstatuje da su on, kao zapovjednik, i Milivoj Petković, kao dozapovjednik Glavnog

¹⁶⁸³ Svjedok EA, T(f), str. 24740 i 24741, zatvorena sjednica: Svjedok EA misli da je tačna funkcija generala Tolea bila načelnik Stožera a ne načelnik "Glavnog" stožera, pošto se taj pridjev jedino upotrebljavao za njegove pretpostavljene.

¹⁶⁸⁴ 5D 05110, pod pečatom, par. 8; P 03979.

¹⁶⁸⁵ Svjedok EA, T(e), str. 24316 i T(f), str. 24741, zatvorena sjednica; v. npr. P 03949; 3D 01150.

¹⁶⁸⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24741, zatvorena sjednica.

¹⁶⁸⁷ Slobodan Praljak, T(f), str. 42510, 43070, 43751 i 43752.

¹⁶⁸⁸ Slobodan Praljak, T(f), str. 42510, 42511 i 43070.

¹⁶⁸⁹ Svjedok EA, T(e), str. 24316 i T(f), str. 24741, zatvorena sjednica; v. npr. P 03949; 3D 01150.

¹⁶⁹⁰ P 04756, str. 2 i 3.

¹⁶⁹¹ P 04756, str. 2 i 3.

¹⁶⁹² 3D 01195; P 04499; 3D 01144; 3D 01151; 3D 01153; P 04439; P 09597.

stožera, izdavali naređenja za četiri OZ i brigade.¹⁶⁹³ Shodno tome, iako su zadaci u teoriji bili geografski raspoređeni, Vijeće zaključuje da su u praksi i Slobodan Praljak i Milivoj Petković, kao i Žarko Tole izdavali naređenja za četiri OZ i brigade.

c) Ante Roso zamjenjuje Slobodana Praljka na dužnosti zapovjednika 9. novembra 1993., Milivoj Petković ostaje u Glavnom stožeru

721. Vijeće je formalno primilo na znanje činjenicu koju je utvrdilo Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić*, naime da je "[u] oktobru 1993. generala Praljka [...] zamijenio general Roso."¹⁶⁹⁴

722. Međutim, dokazi uvršteni u spis u ovom predmetu pokazuju da je, za razliku od činjenice koju je utvrdilo Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić*, Slobodana Praljka Ante Roso zamijenio¹⁶⁹⁵ 9. novembra 1993.¹⁶⁹⁶

723. Vijeću je predložen i dokazni predmet P 06468 u kojem se navodi da je Antu Rosu za zapovjednika Glavnog stožera HVO od 6. novembra 1993. postavio Gojko Šušak, ministar obrane Republike Hrvatske.¹⁶⁹⁷ Međutim, Vijeće primjećuje da je Slobodan Praljak tokom svog svjedočenja osporio vjerodostojnost tog dokumenta.¹⁶⁹⁸ U svjetlu tog svjedočenja i nakon pažljivog ispitivanja navedenog dokumenta, Vijeće takođe sumnja u njegovu autentičnost. Naime, ne samo da zapovijed nije potpisana, nego nijedan drugi dokaz ne potkrepljuje tvrdnju da je 6. novembar 1993. datum kada je Ante Roso stupio na dužnost. Vijeće stoga odlučuje da zanemari P 06468 u korist drugih dokaza veće dokazne vrijednosti.

724. Na primjer, Vijeće ima na raspolaganju zapovijed Mate Bobana od 8. novembra 1993. kojom razrješava dužnosti Slobodana Praljka i na njegovo mjesto imenuje Antu Rosu.¹⁶⁹⁹ Pored toga, nekoliko drugih dokaza – dokumenata i svjedočenja, među kojima i svjedočenje Slobodana Praljka – potvrđuju da je Ante Roso počeo da obavlja dužnost

¹⁶⁹³ Za Slobodana Praljka, v. npr. P 03773; 3D 01986; P 03917; P 04131; 3D 02087; P 04819; P 05236.

Za Milivoja Petkovića, v. npr. 3D 02582; P 04745; P 05873; P 06131.

¹⁶⁹⁴ Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 35 (Presuda u predmetu *Blaškić*, par. 112). Vijeće primjećuje da nema nijedne reference u Presudi u predmetu *Blaškić* koja bi potkrijepila tvrdnju da je Slobodan Praljak razriješen dužnosti u oktobru 1993.

¹⁶⁹⁵ Vijeće konstatuje da je Ministarstvo obrane Republike Hrvatske razriješilo Antu Rosu dužnosti u HV-u kako bi mogao otići u RBiH dana 20. oktobra 1993.: P 09596. Ante Roso je razriješen dužnosti u HV-u dana 15. oktobra 1993. na sopstveni zahtjev jer "je podnio zamolbu [...] za odlazak u RBiH."

¹⁶⁹⁶ 3D 00280; P 06235; P 06556; 3D 00953; Slobodan Praljak, T(f), str. 39664-39665; Milivoj Petković, T(f), str. 49785, 49788 i 49790 i T(e), str. 50320; Marijan Biškić, T(f), str. 15030, 15034, 15035 i 15040; Svjedok EA, T(f), str. 24313 i 24664, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4.

¹⁶⁹⁷ P 06468.

¹⁶⁹⁸ Slobodan Praljak, T(f), str. 43128 i 43131.

9. novembra 1993.,¹⁷⁰⁰ nakon što je istog dana izvršena primopredaja dužnosti između Slobodana Praljka i njega.¹⁷⁰¹

725. Prema tome, s obzirom na sve ove dokaze, Vijeće može jedino da izvede drugačiji zaključak od onog do kojeg je došlo Pretresno vijeće u predmetu *Blaškić*, da isključi činjenicu formalno primljenu na znanje u ovom predmetu i zaključi da je Slobodan Praljak razriješen dužnosti 8. novembra 1993. te da je dužnost 9. novembra 1993. predao Anti Rosi.

726. Pored toga, Vijeće navodi da je putem nekoliko zapovijedi od 9. decembra 1993., Mate Boban razriješio Antu Rosu dužnosti zapovjednika Glavnog stožera da bi ga istog dana imenovao na dužnost načelnika Glavnog stožera (funkcija je ostala ista, samo je naziv promijenjen), dok je Milivoj Petković bio postavljen za zamjenika načelnika Glavnog stožera.¹⁷⁰² Zapovijedima od 9. decembra 1993. Mate Boban je ukinuo funkciju zapovjednika i dozapovjednika Glavnog stožera i ponovo uspostavio sistem koji je bio na snazi prije dolaska Slobodana Praljka na čelo Glavnog stožera, odnosno funkcije načelnika Glavnog stožera i njegovog zamjenika.

727. Milivoj Petković je dakle bio na dužnosti dozapovjednika Glavnog stožera (zapovjednik je tada bio Slobodan Praljak) od 24. jula 1993. do 8. novembra 1993., zatim dozapovjednika Glavnog stožera (kad je zapovjednik bio Ante Roso) od 9. novembra 1993. do 9. decembra 1993., i konačno zamjenika načelnika Glavnog stožera (načelnik Glavnog stožera je i dalje bio Ante Roso) od 9. decembra 1993. do 26. aprila 1994.¹⁷⁰³

d) Milivoj Petković zamjenjuje Antu Rosu na čelu Glavnog stožera 26. aprila 1994.

728. Ante Roso je bio na dužnosti načelnika Glavnog stožera dok ga Milivoj Petković nije zamijenio, 26. aprila 1994.¹⁷⁰⁴

¹⁶⁹⁹ 3D 00280; Milivoj Petković, T(f), str. 49788 i T(e), str. 50320.

¹⁷⁰⁰ P 06235; 3D 00280; 3D 00953; P 06556; Milivoj Petković, T(f), str. 49785, 49788 i 49790; Marijan Biškić, T(f), str. 15030, 15034, 15035 i 15040; Svjedok EA, T(f), str. 24313 i 24664, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4.

¹⁷⁰¹ Slobodan Praljak, T(f) str. 39664-39665; P 06556.

¹⁷⁰² 4D 01130; 4D 01126; 4D 01129; 4D 01124.

¹⁷⁰³ 3D 02582; P 04745; P 05873; P 06131; P 09968; P 06779; P 07044; 4D 01129; 4D 01124; P 07873; P 08112; P 08188.

¹⁷⁰⁴ 4D 01138.

3. Organizacija i funkcionisanje Glavnog stožera

729. Odlukom Mate Bobana o unutarnjem ustroju Odjela obrane od 15. septembra 1992., predviđeno je da načelnik Glavnog stožera ima zamjenika – kojeg na prijedlog načelnika Glavnog stožera i uz saglasnost predstojnika Odjela obrane, imenuje predsjednik HZ HB¹⁷⁰⁵ – i četiri pomoćnika – postavljenih po istoj proceduri – a to su: pomoćnik za profesionalne jedinice; pomoćnik za ustroj, kadrovske i pravne poslove; pomoćnik za domobranstvo i pomoćnik za nastavu i školstvo.¹⁷⁰⁶ U Glavnom stožeru bile su takođe osobe zadužene za razne oblasti kao što su topništvo, na čijem čelu je bio načelnik topništva, Marko Stojičić,¹⁷⁰⁷ i protivvazдушna odbrana, o čemu će biti riječi u analizi jedinica za podršku oružanim snagama.¹⁷⁰⁸

730. Na kraju, Glavni stožer je bio sastavljen od više odjela i službi, između ostalog Operativno-nastavnog odjela, Odjela veze, Odjela za nastavu i školstvo, kao i Vojno – obavještajne službe (VOS).¹⁷⁰⁹

731. Vijeće će sada pobliže ispitati strukture i utvrđene modalitete postupanja koji su omogućavali da se, u slučaju da se na terenu za to ukaže hitna potreba, stupi u vezu s Glavnim stožerom i njegovim načelnikom (a), kao i utvrđene modalitete koji su obezbjeđivali slanje povratnih informacija s terena prema Glavnom stožeru i njegovom načelniku (b).

a) Strukture i modaliteti postupanja koji omogućavaju obavještavanje Glavnog stožera i načelnika o situaciji na terenu

732. U opisu vojne strukture HVO-a, tužilaštvo navodi da su zapovjednici HVO-a mogli kontaktirati načelnike Glavnog stožera raznim sredstvima veze, a ako ovi nisu bili fizički prisutni, moglo se s njima stupiti u vezu preko dežurnih oficira.¹⁷¹⁰ Tužilaštvo tvrdi da je

¹⁷⁰⁵ 2D 00567, str. 2; 2D 02000, par. 85

¹⁷⁰⁶ P 00586, str. 3. Funkcije tih pomoćnika izmijenjene su izmijenjenom i dopunjenom Odlukom o unutarnjem ustroju Odjela obrane od 20. maja 1993., kojom se i dalje predviđa pomoćnik za domobranstvo i pomoćnik za profesionalne jedinice, a uvodi se pomoćnik za ustroj, kadrovske i pravne poslove, v. P 02477. Funkcije pomoćnika su ponovo izmijenjene Odlukom o ustroju Ministarstva obrane od 18. decembra 1993. koja je predviđala: pomoćnika za borbeni sektor; pomoćnika za kopnenu vojsku, pomoćnika za obuku i školstvo; i pomoćnika za domobranstvo, v. P 07236, str. 6, član 15. Vijeće će se u posebnom dijelu u vezi s oružanim snagama konkretnije osvrnuti na funkcije pomoćnika načelnika Glavnog stožera za domobranstvo i pomoćnika načelnika Glavnog stožera za profesionalne jedinice, kao i na pitanje naziva tih specifičnih snaga i na njihovu ulogu: v. "Profesionalne jedinice" i "Domobrani" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁷⁰⁷ Ponekad pogrešno napisano "Stojić," izgleda da je riječ o grešci; P 02712; P 01683; P 01572, str. 8; 4D 01600; P 04495; P 00502, str. 6; 4D 01676.

¹⁷⁰⁸ V. "Topništvo i zrakoplovna grupa" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁷⁰⁹ 4D 01600 ; P 01683.

¹⁷¹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 654.

Glavni stožer bio u direktnoj vezi sa zapovjednicima OZ, brigadama, bojnama i drugim jedinicama koje su bile neposredno pridružene OZ.¹⁷¹¹ Međutim, Praljkova i Petkovićeva odbrana tvrde da je vezu u vojnoj strukturi HVO-a, konkretno putem sistema paket-veze,¹⁷¹² bilo veoma teško uspostaviti,¹⁷¹³ i zaključuju da optuženi ponekad nisu bili informisani o događajima na terenu i da prema tome nisu mogli imati efektivnu kontrolu nad navodnim počiniteljima zločina.¹⁷¹⁴

733. Vijeće primjećuje da je u Glavnom stožeru postojao Odjel veze i kriptozastite na čijem čelu je bio Jure Zadro (*department of communications and cryptographic data protection*).¹⁷¹⁵ U tom Odjelu su radili referenti za radio i radio-relejne veze i kriptozastitu (sistem paket-veze).¹⁷¹⁶ Vijeće je saslušalo Svjedoka EA, koji je rekao da je od maja do novembra 1993. paket-veza između Kiseljaka i Glavnog stožera "uglavnom" funkcionisala.¹⁷¹⁷ Pored toga, Vijeće je prihvatilo brojne dokumente koji su bili poslani paket-vezom,¹⁷¹⁸ a i sam Milivoj Petković je u svom svjedočenju rekao da su komandanti oružanih snaga mogli stupiti u telefonsku vezu s načelnikom Glavnog stožera i njegovim zamjenikom.¹⁷¹⁹

734. Na kraju, Vijeće primjećuje da su, pored Odjela veze, načelnici Glavnog stožera ustanovili procedure koje su omogućavale da u svakom trenutku budu dostupni. Na primjer, Vijeće je saslušalo Božu Perića, referenta za žične i telekomunikacijske veze u Odjelu veze Glavnog stožera,¹⁷²⁰ koji je objasnio da je načelnik Glavnog stožera mogao biti kontaktiran u svakom trenutku i da je, u slučaju njegove fizičke odsutnosti, o situaciji bio obaviješten načelnik Operativno – nastavnog odjela.¹⁷²¹

¹⁷¹¹ Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51879.

¹⁷¹² Vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka, između ostalih Svjedoka EA, T(f), str. 24342 i 24343, zatvorena sjednica, i Radmila Jasaka, T(f), str. 48759-48762, koji su objasnili da je paket-veza ("*Paket communication*" ili "*Paket link*") bila kodirani elektronski sistem veze. Na dokumentima poslatim paket-vezom, po prirodi stvari, nije bilo potpisa pošiljaoca.

¹⁷¹³ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 622; Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 135, 549, 551 i 553. Praljkova odbrana konkretno govori o problemima s komunikacijom na području Prozora, v. Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 539, gdje se citira dokument P 03706, koji će biti predmet analize u dijelu o oružanim snagama; v. "Lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁷¹⁴ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 623 i 624; Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 551 i 552.

¹⁷¹⁵ P 01572, str. 8; P 01754; 4D 01600; Božo Perić, T(f), str. 47872.

¹⁷¹⁶ 4D 01600; Božo Perić, T(f), str. 47872.

¹⁷¹⁷ Svjedok EA, T(f), str. 24341, 24342, 24343, 24346, 24347, 24645 i 24646, zatvorena sjednica.

¹⁷¹⁸ V. npr. P 06022; P 06028; 3D 00490; P 00604; P 00679; P 00944; P 01059; P 01087.

¹⁷¹⁹ Milivoj Petković, T(f), str. 50331-50333.

¹⁷²⁰ Božo Perić, T(f), str. 47868; v. takođe P 01683; P 01572, str. 8; 4D 01600; Božo Perić, T(f), str. 47882 i 47884-47886.

¹⁷²¹ Božo Perić, T(f), str. 47878. Uostalom, pod pretpostavkom da načelnik Glavnog stožera nije bio dostupan, pokušalo bi ga se pronaći preko dežurnog operativnog oficira u Grudama (24 sata dnevno) (Božo Perić, T(f), str. 47899, 47900, 47901 i 47902). Konačno, Vijeće primjećuje da je Ante Roso, u to vrijeme načelnik Glavnog stožera, 21. decembra

735. Vijeće stoga zaključuje da su, iako je sigurno bilo teškoća u komunikaciji između oružanih snaga na terenu i Glavnog stožera, postojala ne samo sredstva veze poput telefona ili paket-veze, nego i procedure koje su ustanovili načelnici/zapovjednici Glavnog stožera da se s njima može stupiti u kontakt, koje su relativno dobro funkcionisale, u svakom slučaju dovoljno dobro da bi načelnik/zapovjednik Glavnog stožera ili njegov zamjenik bili informisani o stanju na terenu.

b) Modaliteti prosljeđivanja informacija Glavnom stožeru i načelniku GS

736. Vijeće napominje da je Glavni stožer dobijao izvještaje preko svoje obavještajne službe, VOS-a, koju je vodio Žarko Keža.¹⁷²² Ova služba je takođe bila raspoređena u OZ i brigadama, i bila je usredsređena na prikupljanje informacija o VRS-u i ABiH.¹⁷²³ Načelnici VOS-a u brigadama i OZ slali su informacije sa terena načelniku VOS-a Glavnog stožera.¹⁷²⁴ Vijeće je saslušalo, između ostalih, Radmila Jasaka, pripadnika VOS-a u Glavnom stožeru HVO-a od oktobra 1992. do avgusta 1993.,¹⁷²⁵ koji je objasnio da je VOS takođe dobijao informacije do kojih je došao CED, zadužen za prisluškivanje radio – veza,¹⁷²⁶ sastavljao izvještaje i slao ih Milivoju Petkoviću i Bruni Stojiću.¹⁷²⁷ Takođe je rekao da se načelnik VOS-a redovno sastajao s načelnikom/zapovjednikom Glavnog stožera radi razmjene informacija.¹⁷²⁸ Vijeće je konstatovalo da je, što se tiče situacije u OZ, načelnik VOS-a Glavnog stožera svakodnevno slao izvještaje konkretno Bruni Stojiću i Milivoju Petkoviću, a ponekad i Mati Bobanu.¹⁷²⁹

737. Vijeće pored toga primjećuje da je, neovisno o VOS-u, po jedan pomoćnik za SIS iz Odjela obrane bio postavljen na dužnost zapovjednika OZ¹⁷³⁰ i na dužnost zapovjednika

1993. izdao zapovijed u kojoj stoji da zapovjedništvo u Glavnom stožeru u njegovom odsustvu preuzimaju Milivoj Petković, njegov zamjenik, ili Stanko Matić, pomoćnik za kopnenu vojsku, ili pak Vinko Vrbanac, pomoćnik za borbeni sektor. V. 4D 01614.

¹⁷²² P 00173; 2D 00244; P 01665; P 01683; P 01684; P 01572, str. 6; P 01754; 4D 01600; Slobodan Praljak, T(f), str. 44265; Radmilo Jasak, T(f), str. 48834 i 48588.

¹⁷²³ Slobodan Praljak, T(f), str. 44265; Radmilo Jasak, T(f), str. 48452 i 48453. V. Takođe, npr. 3D 02530; 3D 02423.

¹⁷²⁴ Vijeće raspolaže dokazima koji potvrđuju da je po jedan načelnik VOS-a bio u OZ Srednja Bosna, u 2. operativnoj grupi Kiseljak, kao i u Brigadi "Bobovac", i da su te tri osobe zadužene za VOS razmjenjivale izvještaje s načelnikom VOS-a u Glavnom stožeru. V. 4D 00643; 4D 00530; 4D 00648; Radmilo Jasak, T(f), str. 48459; 4D 00526. Vijeću je takođe poznato da je postojala služba VOS-a u Brigadi "Rama" u Prozoru i u OZ Sjeverozapadna Hercegovina, v. u vezi s tim 3D 02418; Radmilo Jasak T(f), str. 48839-48841.

¹⁷²⁵ Radmilo Jasak, T(f), str. 48446.

¹⁷²⁶ Radmilo Jasak, T(f), str. 48839-48841.

¹⁷²⁷ Radmilo Jasak, T(f), str. 48841.

¹⁷²⁸ Radmilo Jasak, T(f), str. 48584.

¹⁷²⁹ 2D 00244; 1D 02746, str. 6; 3D 02530; 3D 02425, str. 1 i 2; 3D 02423; 3D 01746 ; 1D 02746; P 06565 ;3D 02388; Radmilo Jasak, T(f), str. 48459 i 48841.

¹⁷³⁰ P 04749; 2D 03008.

brigada,¹⁷³¹ i da su ti pomoćnici izvještavali ne samo zapovjednike brigada ili OZ kojima su bili pridodati, nego i direktno načelnika Glavnog stožera i predstojnika Odjela obrane.¹⁷³² Vijeće podsjeća da je u dijelu Presude koji se bavi političkom i administrativnom strukturom utvrdilo da je SIS bio obavještajna služba zadužena za odbranu zemlje i zaštitu u Odjelu obrane i oružanih snaga.¹⁷³³

738. U svom završnom podnesku, oslanjajući se na svjedočenje Milivoja Petkovića, tužilaštvo tvrdi da su komandanti i operativni oficiri na raznim nivoima svakodnevno slali izvještaje "uz zapovjedni lanac, iz brigada u operativnim zonama do Glavnog stožera".¹⁷³⁴ Praljкова odbrana tvrdi da se od 24. jula do 9. novembra 1993. Glavni stožer HVO-a nalazio "uglavnom" u Čitluku; da je vojna situacija zahtijevala da Slobodan Praljak bude prisutan u problematičnim sektorima, da nije raspolagao informacijama o stanju na mjestima gdje se nije nalazio, te da nije imao nikakve informacije o situaciji u Mostaru.¹⁷³⁵ Pored toga, Praljкова odbrana tvrdi da neki dokumenti nisu bili slati ni Glavnom stožeru ni u OZ, iako su trebali biti i da, zbog toga, više instance nisu bile informisane.¹⁷³⁶

739. Međutim, Milivoj Petković je u svom svjedočenju rekao da su OZ bile dužne da svaku važnu informaciju dostave Glavnom stožeru.¹⁷³⁷

740. U tom pogledu, Vijeće konstatuje da je Glavni stožer redovno dobijao izvještaje zapovjednika OZ i brigada.¹⁷³⁸ Međutim, Vijeće primjećuje da su ti izvještaji bili upućivani Glavnom stožeru, a ne direktno načelniku. Vijeće je saslušalo Radmila Jasaka koji je objasnio da je sekretar načelnika Glavnog stožera sastavljao objedinjene izvještaje na osnovu izvještaja koje su mu slale OZ i prosljeđivao ga načelniku Glavnog stožera.¹⁷³⁹ Vijeće napominje da su izvještaji bili uistinu prosljeđivani načelniku Glavnog stožera i da ih je ovaj primao, jer je svakodnevno sastavljao izvješća koja su se zvala objedinjena odnosno "zbirna izvješća" i koja su se konkretno odnosila na stanje na liniji fronta, na dejstva ABiH i/ili VRS-

¹⁷³¹ P 02488; 2D 03008.

¹⁷³² V. "Mjesto SIS-a u hijerarhiji HVO-a" i "SIS HR HB" u zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB. V. takođe 2D 03008; 2D 03080, str. 1; P 02488; P 02618; P 04749; P 06075.

¹⁷³³ V. "Zadaci SIS-a" u zaključcima Vijeća o političkoj i upravnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁷³⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 654.

¹⁷³⁵ Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 255.

¹⁷³⁶ Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 382.

¹⁷³⁷ Milivoj Petković, T(f), str. 49842 i 49843.

¹⁷³⁸ Za izvještaje OZ upućene Glavnom stožeru: 3D 01271; P 01162; P 01209; P 01277; P 01909; P 01930; 3D 00992; 3D 00994; 2D 01494; 3D 01272; P 04989; 3D 01565; 3D 02400; P 05750; P 05936; P 06200; 3D 01460; P 07559.

Za izvještaje brigada direktno upućene Glavnom stožeru: P 01333; P 01418; P 03337; P 04594; 3D 02400.

Izvještaji su ponekad bili upućivani i načelniku Glavnog stožera i predstojniku Odjela obrane, Bruni Stojiću, v. 3D 01271; P 01277; P 02292; 2D 01494; 3D 01460.

¹⁷³⁹ Radmilo Jasak, T(f), str. 48645, 48646 i 48650.

a, stanje borbene gotovosti i borbenih dejstava jedinica HVO-a u sve četiri OZ.¹⁷⁴⁰ Vijeće je prihvatilo veliki broj tih dnevnih izvještaja u vezi s vojnom situacijom u operativnim zonama, kao i informacije koje su lancem komandovanja prenošene od OZ do Glavnog stožera.¹⁷⁴¹

741. Nakon što je HZ HB prerasla u HR HB, Milivoj Petković, tada zapovjednik Glavnog stožera HVO-a, naredio je jedinicama HVO-a, ali i profesionalnim jedinicama "Bruno Bušić" i "Ludvig Pavlović", KB-u i mješovitom raketno-artiljerijskom puku, da redovno dostavljaju borbene izvještaje svojim ZP i Glavnom stožeru HVO-a.¹⁷⁴²

742. Vijeće stoga zaključuje da su preko VOS-a, SIS-a i izvještaja zapovjednika OZ i brigada, Glavni stožer i načelnik Glavnog stožera bili redovno informisani o stanju na terenu.

B. Glavni stožer kao tijelo koje rukovodi i komanduje oružanim snagama

743. Tužilaštvo tvrdi da je oružanim snagama HVO-a rukovodio i komandovao HVO, i da su one bile podređene načelniku Glavnog stožera.¹⁷⁴³ Stojićeva odbrana takođe tvrdi da su oružane snage HVO-a bile pod komandom načelnika Glavnog stožera.¹⁷⁴⁴

744. S druge strane, Praljkova odbrana tvrdi da vojska HVO-a nije bila organizovana vojna struktura i da Slobodan Praljak, kao zapovjednik Glavnog stožera, nije imao nikakve mogućnosti da rukovodi i komanduje svojim potčinjenim.¹⁷⁴⁵

745. Što se pak Petkovićeve odbrane tiče, ona tvrdi da načelnik Glavnog stožera nije zakonski imao ulogu komandanta; da nije imao ovlaštenje za rukovođenje i komandovanje oružanim snagama i da je bio pretpostavljen vojnim komandantima samo za borbena pitanja i u granicama opštih i posebnih ovlaštenja koja bi mu dao vrhovni zapovjednik.¹⁷⁴⁶

¹⁷⁴⁰ 4D 00895; 4D 00896; 4D 00897; P 00638; 3D 02131; 4D 01179; P 00658; 4D 00042; P 01152; 3D 01094; P 01193; P 01220; 2D 03067; P 01370; P 01437; 3D 01096; P 01810; P 01874; P 01879; 3D 01843; P 01954; P 01961; Radmilo Jasak, T(f), str. 48645, 48646 i 48650.

¹⁷⁴¹ 4D 00895; 4D 00896; 4D 00897; P 00638; 3D 02131; 4D 01179; P 00658; 4D 00042; P 01152; 3D 01094; P 01193; P 01220; 2D 03067; P 01370; P 01437; 3D 01096; P 01810; P 01874; P 01879; 3D 01843; P 01954; P 01961; Radmilo Jasak, T(f), str. 48645, 48646 i 48650.

¹⁷⁴² Andrew Pringle, T(f), str. 24165 i 24166; P 07044. Ova zapovijed je stigla u ZP i brigade s obzirom na to da je Tihomir Blaškić odgovorio i na nju se žalio 16. decembra 1993.: P 07205.

¹⁷⁴³ Završni podnesak tužilaštva, par. 650-652; Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51879-51882 i 52035.

¹⁷⁴⁴ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 338.

¹⁷⁴⁵ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 203 i 204.

¹⁷⁴⁶ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 67-69.

746. Vijeće se ne slaže s tumačenjem Petkovićeve odbrane utoliko što iz analize ovlaštenja načelnika Glavnog stožera proizlazi da je on zaista imao ovlaštenja da rukovodi i komanduje oružanim snagama.¹⁷⁴⁷

747. Naime, osnovni zadatak Glavnog stožera bio je da komanduje oružanim snagama i da vodi vojne operacije¹⁷⁴⁸ radi zaštite teritorija HZ HB.¹⁷⁴⁹ Pored toga, u zapovijedi Slobodana Praljka od 12. avgusta 1993., stoji da je Glavni stožer, potčinjen vrhovnom zapovjedništvu, imao direktne ovlasti nad četiri operativne zone.¹⁷⁵⁰ Milivoj Petković je takođe u svom svjedočenju rekao da je zapovijedanje vojnim operacijama bilo isključivo u nadležnosti Glavnog stožera HVO-a.¹⁷⁵¹

748. Pored toga, Vijeće primjećuje da je, kada je Milivoj Petković s dužnosti načelnika Glavnog stožera prešao na dužnost dozapovjednika Glavnog stožera, predstojnik Odjela obrane, Bruno Stojić 3. avgusta 1993. obavijestio UNPROFOR da je Milivoj Petković zapovjednik oružanih snaga HVO-a i da kao takav može u ime HVO-a pregovarati s međunarodnim organizacijama.¹⁷⁵² Prema tome, Milivoj Petković je i kao dozapovjednik Glavnog stožera i dalje imao komandna ovlaštenja nad oružanim snagama, uz ovlaštenje da vodi pregovore u ime HVO-a.¹⁷⁵³

749. Dakle, koristeći svoja komandna ovlaštenja, načelnik/zapovjednik Glavnog stožera i njegov zamjenik, kad je to bio Milivoj Petković,¹⁷⁵⁴ izdavalali su naređenja zapovjednicima OZ i ponekad neposredno zapovjednicima brigada (1). Vijeće će sada ispitati obučenosť oružanih snaga HVO-a u oblasti međunarodnog humanitarnog prava, što je bilo sporno pitanje između strana u postupku (2).¹⁷⁵⁵ Konačno, Vijeće će ispitati u kojoj mjeri je Glavni stožer obavještavao političke vlasti o akcijama koje je vodio na terenu (3).

1. Zapovijedi Glavnog stožera upućene oružanim snagama

750. Vijeće primjećuje da su se naređenja Glavnog stožera upućivana oružanim snagama prije svega odnosila na opštu organizaciju tih oružanih snaga. U tom pogledu, Vijeće se može

¹⁷⁴⁷ P 01575, str. 3; P 07236, str. 5, član 13; P 08128, str. 8; Milivoj Petković, T(f), str. 49769, 50325 i 50326.

¹⁷⁴⁸ P 07236, str. 5, član 13; P 08128, str. 8; P 01575; Milivoj Petković, T(f), str. 49769, 50325 i 50326; P 03922.

¹⁷⁴⁹ P 00289, član 2; P 00588.

¹⁷⁵⁰ Slobodan Praljak, T(f), str. 43557; P 04131, str. 1.

¹⁷⁵¹ Milivoj Petković, T(f), str. 49769.

¹⁷⁵² P 03922; P 04493; 4D 01708. Vijeće primjećuje da je Milivoj Petković, dok je bio na čelu Glavnog stožera, takođe bio zadužen za vođenje pregovora. V. P 00811; P 00812; P 00944.

¹⁷⁵³ P 03922; P 04055.

¹⁷⁵⁴ P 03895; P 05873; P 06498.

¹⁷⁵⁵ P 00502, str. 3 i 8; 1D 02716; P 01456; P 01683; P 01572, str. 8.

pozvati konkretno na zapovijed Slobodana Praljka od 1. septembra 1993. u vezi s organizacijom komandne strukture, ofanzivnih i odbrambenih operacija u OZ Jugoistočna Hercegovina, koju je 3. septembra 1993. proveo Miljenko Lasić, zapovjednik te OZ.¹⁷⁵⁶

751. Vijeće zatim primjećuje da su se zapovijedi Glavnog stožera mogle odnositi i na raspored oružanih snaga na terenu i stanje borbene gotovosti. To je bio slučaj s više zapovijedi koje je Milivoj Petković izdao OZ Jugoistočna Hercegovina, OZ Sjeverozapadna Hercegovina i OZ Srednja Bosna.¹⁷⁵⁷

752. Glavni stožer je takođe izdao brojna naređenja OZ ili direktno brigadama, u kojima se zabranjuje svaki napad na međunarodne snage i humanitarne konvoje, te zahtijeva da im se omogući slobodan prolaz.¹⁷⁵⁸ Tako je 26. maja 1993., Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera, uputio zapovijed svim OZ i Vojnoj policiji tražeći da se UNPROFOR-u i međunarodnim organizacijama omogući slobodno kretanje, pristup bez ograničenja i da im se garantuje bezbjednost.¹⁷⁵⁹

753. Pored toga, Vijeće napominje da je načelnik Glavnog stožera izdao nekoliko naređenja u kojima zahtijeva od oružanih snaga da poštuju "civile i zarobljenike", u skladu s međunarodnim konvencijama.¹⁷⁶⁰ Na primjer, Vijeće se poziva na zapovijed koju je Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera, u aprilu 1993. uputio zapovjednicima OZ.¹⁷⁶¹

754. Na kraju, načelnik Glavnog stožera uputio je oružanim snagama HVO-a brojne zapovijedi za prekid vatre.¹⁷⁶² Tako je, 25. aprila 1993., Milivoj Petković, zajedno s Brunom Stojićem, potpisao zapovijed za prekid vatre upućenu svim OZ, u skladu sa sporazumom o prekidu vatre i neprijateljstava koji su u Zagrebu potpisali Alija Izetbegović, Mate Boban, Milivoj Petković, Sefer Halilović, a sapotpisao Franjo Tuđman.¹⁷⁶³ Zapovijed je istog dana

¹⁷⁵⁶ P 04719; P 04774; Slobodan Praljak, T(f), str. 43795, 43796, 44380 i 44382.

¹⁷⁵⁷ P 01135; 4D 01048; 4D 00948; P 03082; P 03773; 4D 01719; P 04743; 3D 02563; P 05350.

¹⁷⁵⁸ P 00458; P 03895; P 05402; P 06580; P 06825; 1D 02019.

¹⁷⁵⁹ P 02527.

¹⁷⁶⁰ P 02599; P 00679.

¹⁷⁶¹ P 01994. Milivoj Petković je naredio da se, konkretno, poštuje i štiti civilno stanovništvo pogođeno borbenim dejstvima, da se humano postupa s vojnicima i zarobljenim civilima i da im se obezbijedi odgovarajuća zaštita; da se obavijesti MKCK o identitetu zarobljenih i zatočenih osoba i da se dozvoli predstavnicima MKCK-a da ih posjete; da se prihvate, liječe i štite u svakom momentu ranjenici, bez obzira na njihovu "pripadnost". V. u tom smislu P 02038; P 10268; 4D 00320; P 02599; 3D 01163.

¹⁷⁶² P 00633; P 00644; P 00625; P 01059; P 01205; P 01959; P 02002, str. 1 i 2; P 02344; P 02577; P 02599.

¹⁷⁶³ P 02093.

dostavljena Miljenku Lasiću, zapovjedniku OZ Jugoistočna Hercegovina, koji ju je odmah proslijedio svojim jedinicama na izvršenje.¹⁷⁶⁴

755. Vijeće stoga zaključuje da su načelnik/zapovjednik Glavnog stožera i njegov zamjenik, kada je to bio Milivoj Petković, stvarno rukovodili i komandovali oružanim snagama, što su činili putem naređenja upućenih OZ ili ponekad direktno brigadama.

2. Odgovornost Glavnog stožera za obučavanje oružanih snaga u oblasti međunarodnog humanitarnog prava

756. Tužilaštvo tvrdi da oružane snage HVO-a nisu dobile obuku iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava.¹⁷⁶⁵ Tužilaštvo navodi da su postojali programi obuke za vojnike HVO-a, ali da nisu obuhvatali ovu materiju.¹⁷⁶⁶

757. U svom izvještaju, vještak Andrew Pringle ukazuje na to da su ga dokumenti koji su mu stavljeni na raspolaganje naveli na zaključak da pripadnici HVO-a nisu bili obrazovani u oblasti međunarodnog humanitarnog prava,¹⁷⁶⁷ iako su Uredbom o oružanim snagama HZ HB od 3. jula 1992. pripadnici oružanih snaga HZ HB bili dužni da se u svim okolnostima pri izvođenju borbenih djelovanja pridržavaju pravila međunarodnog ratnog prava.¹⁷⁶⁸

758. Vijeće je prihvatilo nekoliko dokumenata u vezi s obrazovanjem koje je za vojnike HVO-a organizovao Glavni stožer.¹⁷⁶⁹ Međutim, Vijeće konstatuje da se ni u jednom od tih dokumenata ne pominje da je postojala posebna obuka iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava.

759. Međutim, Vijeće navodi da je Slobodan Praljak u svom svjedočenju rekao da je program opšte obuke vojnika HVO-a, koji je on lično odobrio 12. avgusta 1993., sadržavao dijelove koji se bave pitanjima međunarodnog humanitarnog prava¹⁷⁷⁰ i da je Glavni stožer

¹⁷⁶⁴ P 02089; P 02084.

¹⁷⁶⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 725.

¹⁷⁶⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 725.

¹⁷⁶⁷ Andrew Pringle, T(f), str. 24055-24057; P 00172, str. 1; P 05968.

¹⁷⁶⁸ P 00289, član 23; P 00588, član 23; P 08973, str. 38; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451.

¹⁷⁶⁹ Vijeće primjećuje da je u Glavnom stožeru, barem od oktobra 1992. do oktobra 1993., postojao Odjel za nastavu i školstvo ("*Department for training and education*"), kao i pomoćnik načelnika Glavnog stožera za obuku i odgoj, i to Željko Akrap, pukovnik HV-a, koji je za pripadnike oružanih snaga organizovao obuku iz rukovanja oružjem, ali nije se bavio obukom u oblasti međunarodnog humanitarnog prava. Bruno Pinjuh, T(f), str. 37263; P 00441; P 00502, str. 3 i 10; P 00586, str. 4; 4D 00830, str. 2; P 01572, str. 9; P 04091; P 04076; 3D 01147; P 05968, str. 1 i 2; P 06087; 4D 01600; 3D 01229; P 08705, str. 2 originalnog dokumenta.

¹⁷⁷⁰ Slobodan Praljak, T(f), str. 43676; P 04142, str. 24.

organizovao seminare posebno posvećene ovim pitanjima.¹⁷⁷¹ Slobodan Praljak je precizirao da su vojnicima HVO-a bile podijeljene knjižice sa sažetim prikazom osnovnih pravnih pravila iz te oblasti.¹⁷⁷²

760. Vijeće je konkretno, prihvatilo priručnik MKCK-a koji se odnosi na ratno pravo za oružane snage¹⁷⁷³ i koji je, prema riječima Praljkove odbrane, HVO koristio u obuci vojnika, štampan 1993. u 5000 primjeraka.¹⁷⁷⁴ Vijeće takođe konstatuje da je 21. septembra 1993., MKCK predložio Slobodanu Praljku, tada zapovjedniku Glavnog stožera HVO-a, da za časnike HVO-a održi seriju predavanja o međunarodnom humanitarnom pravu,¹⁷⁷⁵ što je on prihvatio 26. septembra 1993.¹⁷⁷⁶ Nakon tog dogovora između Slobodana Praljka i MKCK-a, Milivoj Petković, tada dozapovjednik Glavnog stožera, uputio je 14. oktobra 1993. OZ Sjeverozapadna Hercegovina i OZ Jugoistočna Hercegovina naređenje u vezi s održavanjem predavanja MKCK-a o međunarodnom humanitarnom pravu za časnike HVO-a.¹⁷⁷⁷

761. Pored toga, Vijeće primjećuje da se 16. novembra 1993. Jadranko Prlić sastao s Antom Rosom radi razgovora o mjerama preduzetim da bi se zagarantovalo poštovanje ratnog prava, te da su svim jedinicama bile podijeljene brošure u kojima se detaljno iznose pravila postupanja prema ratnim zarobljenicima i civilima i odnosa prema kulturnim i istorijskim objektima.¹⁷⁷⁸

762. U svjetlu gore analiziranih elemenata, Vijeće konstatuje da je Glavni stožer zaista organizovao najmanje jedno predavanje iz međunarodnog humanitarnog prava i pripadnicima oružanih snaga podijelio brošure o toj temi. Međutim, Vijeće ne može zaključiti da je stvarno postojala institucionalizirana obuka iz te oblasti.

¹⁷⁷¹ Slobodan Praljak, T(f), str. 43678, 43680, 43684 i 43685; Svjedok govori na osnovu P 04142; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37263; P 04091.

¹⁷⁷² Slobodan Praljak, T(f), 43684 i 43685.

¹⁷⁷³ 3D 02256; 3D 00840.

¹⁷⁷⁴ "Zahtjev Praljkove odbrane za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 26. oktobar 2009., povjerljivi dodatak A, str. 16. Tužilaštvo se nije protivilo uvrštavanju ovog dokumenta u spis, v. "Odgovor tužilaštva na Zahtjev za prihvatanje dokumentarnih dokaza", javno, 17. novembar 2009., povjerljivi dodatak A, str. 57.

¹⁷⁷⁵ 3D 02322.

¹⁷⁷⁶ 3D 02763.

¹⁷⁷⁷ 4D 00838.

¹⁷⁷⁸ P 06687 pod pečatom, str. 2.

3. Odnosi Glavnog stožera i političkih organa HZ(R) HB

763. Tužilaštvo tvrdi da je zadatak Glavnog stožera bio da ostvari strateške ciljeve civilnih vlasti¹⁷⁷⁹ i da je načelnik Glavnog stožera bio odgovoran predstojniku Odjela obrane.¹⁷⁸⁰

764. Petkovićeva odbrana tvrdi da je predstojnik Odjela obrane redovno izvještavao Vladu HVO-a o vojnoj i bezbjednosnoj situaciji i da je Milivoj Petković, tada načelnik Glavnog stožera, samo četiri puta bio pozvan da podnese izvještaj vladi HVO-a o vojnom stanju.¹⁷⁸¹

765. Prlićeva odbrana tvrdi da, iako su predstojnik Odjela obrane i ponekad načelnik Glavnog stožera obavještavali izvršnu i upravnu vlast HVO-a HZ HB o stanju na terenu kako bi nadležni odjeli i službe HVO-a HZ HB mogli izvršavati zadatke koji su bili u njihovoj nadležnosti, neke informacije Glavnog stožera nisu bile precizne ni vjerodostojne.¹⁷⁸²

766. Vijeće je saslušalo Milivoja Petkovića koji je objasnio, da je na osnovu zapovijedi Perice Jukića, ministra obrane HR HB od 14. decembra 1993., upućene Anti Rosi, načelnik Glavnog stožera bio dužan slati sedmične izvještaje o "operativnom i taktičkom" stanju¹⁷⁸³ ministru obrane HR HB i redovno komunicirati sa ZP-ima.¹⁷⁸⁴ Međutim, s obzirom na to da je Milivoj Petković govorio samo o ovoj zapovijedi, Vijeće ne može zaključiti da se ta procedura primjenjivala prije tog datuma i da je načelnik Glavnog stožera redovno izvještavao predstojnika Odjela obrane.

767. Da bi utvrdilo kakva je bila situacija prije decembra 1993., Vijeće primjećuje da je načelnik Glavnog stožera najmanje tri puta prisustvovao sjednicama HVO-a HZ HB i Vlade HR HB da bi dao informacije o situaciji na linijama fronta.¹⁷⁸⁵ Nadalje, Vijeće konstatuje da je Glavni stožer sastavljao izvještaje o borbenim dejstvima oružanih snaga HVO-a i da su oni redovno dostavljani predsjedniku HZ HB, Vladi i predstojniku Odjela obrane.¹⁷⁸⁶ Vijeće tako

¹⁷⁷⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 361-364 i 647.

¹⁷⁸⁰ Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51921.

¹⁷⁸¹ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 63. Petkovićeva odbrana tvrdi da je od Milivoja Petkovića traženo da podnese izvještaj o situaciji tri puta u svojstvu načelnika Glavnog stožera i jedanput kao dozapovjednik Glavnog stožera kad je učestvovao na sastanku sa zapovjednikom Praljkom.

¹⁷⁸² Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 228.

¹⁷⁸³ Operativno-taktičko stanje ("*Operational-tactical situation*"), odnosno: stanje na ratištu, moral snaga, bezbjednosno-obavještajno stanje, naoružanje jedinica, logističko stanje.

¹⁷⁸⁴ Milivoj Petković, T(f), str. 49399-49402; 4D 01605.

¹⁷⁸⁵ 2D 02000, par. 13 i 92; Davor Marijan, T(f), str. 35621 i 35622; 1D 01609; P 02575; 1D 01672; P 05799.

¹⁷⁸⁶ 2D 01353; 4D 00830; P 00128; P 03274; P 04699; P 03642; 4D 01605; P 07302; 2D 02000, par. 13. Davor Marijan je precizirao da su, zbog povjerljivosti, polugodišnji izvještaji Glavnog stožera dostavljani Vladi HVO-a nezavisno od

primjećuje da je 4. februara 1993., Milivoj Petković uputio Odjelu obrane i Vladi HZ HB izvještaj o borbenim dejstvima na teritoriji HZ HB.¹⁷⁸⁷

768. S obzirom na gorenavedene dokaze, Vijeće smatra da je Glavni stožer bio u vezi s političkim vlastima, i to prvenstveno s predstojnikom Odjela obrane, i da su one bile obavještavane o vojnim aktivnostima.

III. Oružane snage

769. S obzirom na to da tužilaštvo tvrdi da su optuženi koristili oružane snage Herceg-Bosne/HVO-a¹⁷⁸⁸ za ostvarivanje UZP-a koji se tereti,¹⁷⁸⁹ Vijeće treba da ispita strukturu i lanac komandovanja tih oružanih snaga.

770. Za potrebe analize, Vijeće će pod nazivom "oružane snage HVO-a" podrazumijevati sve glavne snage koje su djelovale na mjestima zločina na koja se odnosi Optužnica, a to su: oružane snage, specijalne i profesionalne jedinice, domobrani i bivši pripadnici HOS-a.¹⁷⁹⁰ S obzirom na složenost i specifičnost Vojne policije, Vijeće će njenu strukturu i funkcionisanje analizirati kasnije, u posebnom dijelu Presude.¹⁷⁹¹

771. Nakon što obradi sastav oružanih snaga (A), Vijeće će analizirati opštu strukturu oružanih snaga (B), zatim vojni lanac komandovanja (C) i, na kraju, jedinice za podršku oružanim snagama i njihovo mjesto u hijerarhiji (D).

izvještaja koji su dostavljani preko Odjela obrane: Davor Marijan, T(f), str. 35622; Milivoj Petković, T(f), str. 49399-49402, 50087, 50088, 50379 i 50380.

¹⁷⁸⁷ 2D 01353.

¹⁷⁸⁸ Vijeće podsjeća da je Uredbom od 8. aprila 1992. Mate Boban, predsjednik HZ HB, ustanovio vojni ogranak HVO-a radi "odbran[e] suvereniteta prostora Hrvatske zajednice Herceg-Bosna i [...] zaštit[e] hrvatskog naroda, kao i drugih naroda u ovoj zajednici napadnutih od bilo kojeg agresora" (v. Milivoj Petković, T(f), str. 49846-49849; P 00151) i da je taj cilj naveden u prvom članu Uredbe o oružanim snagama od 3. jula 1992., koju je takođe donio Mate Boban kao predsjednik HZ HB (v. u vezi s ovim pitanjem P 00289, član 11; P 08973, str. 25; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451).

¹⁷⁸⁹ Optužnica, par. 25.

¹⁷⁹⁰ Za prelazak pripadnika HOS-a u oružane snage HVO-a, v. događaje koji su uslijedili. Pored toga, tužilaštvo uključuje civilnu policiju u "snage Herceg-Bosne/HVO-a" koje nabraja u paragrafu 25 Optužnice. Što se tiče civilne policije, Vijeće upućuje na događaje u vezi s Ministarstvom unutarnjih poslova: "Ministarstvo unutarnjih poslova" u zaključcima Vijeća o političkoj i administrativnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁷⁹¹ V. "Vojna policija" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

A. Sastav oružanih snaga HVO-a

772. Iako dokazi pokazuju da je mobilizaciju bilo teško provesti, zbog, između ostalog, neodazivanja na pozive i dezertiranja,¹⁷⁹² izvještaj Milivoja Petkovića o vojnoj situaciji za period od 14. aprila 1992. do 31. decembra 1992., ukazuje na to da je potkraj 1992. u sastavu oružanih snaga HVO-a bilo već 45.000 ljudi, od kojih su 855 bili pripadnici profesionalnih jedinica.¹⁷⁹³

773. Da bi se stekao uvid u raspored ljudi u oružanim snagama, Vijeće može precizirati da je HVO u OZ Jugoistočna Hercegovina na dan 26. januara 1993. godine imao 7.743 pripadnika,¹⁷⁹⁴ a da ih je 31. maja 1993. bilo 5.549.¹⁷⁹⁵ Iz analize Ministarstva obrane u vezi sa sastavom oružanih snaga HR HB, proizlazi da su na dan 22. oktobra 1993.¹⁷⁹⁶ "vojni obveznici" bili raspoređeni po opštinama na sljedeći način: 1.783 u Prozoru;¹⁷⁹⁷ 1.021 u Gornjem Vakufu;¹⁷⁹⁸ 189 u Jablanici;¹⁷⁹⁹ 2.714 u Ljubuškom;¹⁸⁰⁰ 2.370 u Čapljini;¹⁸⁰¹ 739 u Stocu¹⁸⁰² i 5.260 u Mostaru.¹⁸⁰³

774. Pored toga, prema dokazima i, konkretno, dokumentu od 9. juna 1993. koji je izdala Personalna uprava Odjela obrane,¹⁸⁰⁴ u redovima HVO-a je 1992. i 1993. bilo i Muslimana.¹⁸⁰⁵ Konkretno, Vijeće napominje da je 9. juna 1993. HVO imao 36.797 pripadnika, od kojih su 5.956 bili Muslimani.¹⁸⁰⁶ Međutim, dokazi jasno pokazuju da su Muslimani masovno napuštali redove HVO-a u maju i junu 1993.¹⁸⁰⁷

¹⁷⁹² 3D 02616, str. 1; 2D 01209; 2D 00995, str. 9; P 04699, str. 5; P 06234; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37245-37248, 37268 i 37271 i 37272; P 06017. Iz te analize Ministarstva obrane od 22. oktobra 1993. u vezi s brojem vojnih obveznika proizlazi da su mnogi od njih bili u inostranstvu ili odsutni bez dozvole. Npr, 130 odsutnih bez dozvole u Jablanici, 58 u Čapljini, 1171 u Mostaru i 98 u Stocu. V. takođe Slobodan Praljak, T(f), str. 42403 do 42407; 4D 01655.

¹⁷⁹³ P 00907, str. 5; 4D 00830, str. 3. Vijeće raspolaže mnogim brojkama koje se odnose na broj pripadnika oružanih snaga HVO-a, ali one odgovaraju onima sadržanim u gorenavedenom izvještaju Milivoja Petkovića. V. Davor Marijan, T(f), str. 35592; Slobodan Praljak, T(f), str. 41073; P 03642.

¹⁷⁹⁴ 4D 01628, str. 1 i 2. Ova brojka obuhvata sve muškarce koji su tog dana bili angažovani u OZ Jugoistočna Hercegovina, konkretno u brigadama, Vojnoj policiji, u zapovjedništvu OZ.

¹⁷⁹⁵ 4D 01629, str. 1 i 2.

¹⁷⁹⁶ P 06017.

¹⁷⁹⁷ P 06017, str. 4.

¹⁷⁹⁸ P 06017, str. 5.

¹⁷⁹⁹ P 06017, str. 7.

¹⁸⁰⁰ P 06017, str. 9.

¹⁸⁰¹ P 06017, str. 10.

¹⁸⁰² P 06017, str. 11 i 12.

¹⁸⁰³ P 06017, str. 10 i 11.

¹⁸⁰⁴ 2D 00150.

¹⁸⁰⁵ 4D 01355, str. 3; P 01015; Milivoj Petković, T(f), str. 49467-49469 i 49574. Belinda Giles, T(f), str. 2038 i 2064; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11799 i 11800; P 10213, par 2 i 3.

¹⁸⁰⁶ 2D 00150. Međutim, Vijeće primjećuje da je broj pripadnika HVO-a Muslimana značajno varirao od jedinice do jedinice. Pored toga, Vijeće konstatuje da je u ove brojke uračunata OZ Posavina, u kojoj je bio veoma veliki omjer Muslimana, ali da stanje u Posavini nije indikativno za broj Muslimana u ostalim OZ. Vijeće ovdje kao primjer navodi

775. Vijeće takođe primjećuje da su, u periodu na koji se odnosi Optužnica, u redovima HVO-a bili i oficiri HV-a, i to u sastavu Glavnog stožera,¹⁸⁰⁸ OZ¹⁸⁰⁹ ili brigada.¹⁸¹⁰ U vezi s tim, Vijeće napominje da je načelnik Glavnog stožera pripadnicima oružanih snaga zabranio da nose crne uniforme i naredio pripadnicima HV-a prisutnim na teritoriji HZ HB da nose oznake HVO-a.¹⁸¹¹

776. Na kraju, Vijeće primjećuje da više timova odbrane tvrdi kako se određene činjenice iz Optužnice – na primjer, da su snage HVO-a isprovocirale pretežno muslimansko stanovništvo Gornjeg Vakufa istaknuvši hrvatsku zastavu¹⁸¹² - ne mogu pripisati HVO-u, nego HOS-u,¹⁸¹³ čije pripadnike HVO nije držao pod kontrolom.¹⁸¹⁴ Da bi potkrijepila tu tvrdnju, Praljkova odbrana navodi da je nakon nekoliko incidenata između HVO-a i HOS-a početkom 1992., HOS rasformiran, da su se "preostale jedinice" koje su djelovale na lokalnom nivou zadržale u nekim sektorima, među njima i jedna mala grupa u Gornjem Vakufu, a da je nekoliko jedinica ušlo u sastav ABiH.¹⁸¹⁵ Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama koje bi potkrijepile tvrdnju o "preostalim jedinicama" koje pominje Praljkova odbrana i omogućile mu da zaključi da su te jedinice stvarno postojale.

procenat Muslimana: u Odjelu obrane (3.64%), u Glavnom stožeru (1.53%), u zapovjedništvu OZ Jugoistočna Hercegovina (0.00%), u Brigadi "Eugen Kvaternik" (2.47%), u Brigadi "Rama" (23.30%) ili pak u Brigadi "Petar Krešimir IV" (24.85%), u Brigadi "Kralj Tomislav" (9.69%), kao i u Pukovnji "Bruno Bušić" (0.60%) i KB-u (41.42%).

¹⁸⁰⁷ 4D 01644; 4D 01645; 4D 01646; 4D 01647; 4D 01648; 4D 01632; 4D 01636; 4D 01637; 4D 01638; 4D 01640; 4D 01641; 4D 01642. Vijeće će u relevantnim činjeničnim dijelovima Presude utvrditi motive odlazaka pripadnika Muslimana iz HVO-a i okolnosti tih odlazaka, a kad bude ispitivalo uslove za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta, analiziraće status tih tada zatočenih osoba. V. "Status Muslimana, pripadnika HVO-a, koje je HVO zatočio", u dijelu u kojem Vijeće ispituje uslove za primjenu članova 2, 3 i 4 Statuta.

¹⁸⁰⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24313, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37344-37353; P 10336; P 01889; P 02604; P 03957; P 08705, str. 2 originalnog dokumenta.

¹⁸⁰⁹ P 07836; P 00734; P 08705, str. 2 originalnog dokumenta; P 00549.

¹⁸¹⁰ P 05576; P 08705, str. 2 originalnog dokumenta; P 01242; P 00813; P 00332; P 00891; P 05467; P 00567; P 01855; P 01845; P 01850; P 06037, str. 1; P 03818; Svjedok CU, T(f), str. 12250; Andrew Pringle, T(f), str. 24102-24105; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37299 i 37300; P 01683, str. 2.

Vijeće će se detaljno baviti pitanjem prisustva oficira HV-a u HVO-u u analizi dokaza o indirektnoj intervenciji i globalnoj kontroli Hrvatske da bi utvrdilo da li je sukob imao međunarodni karakter. V. "Dokazi o direktnoj intervenciji snaga HV-a na strani HVO-a u sukobu s ABiH", u dijelu u kojem Vijeće ispituje uslove za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

¹⁸¹¹ P 00798. Tom zapovijedi Milivoj Petković pripadnicima HVO-a zabranjuje da nose druge oznake osim oznaka HVO-a i naređuje pripadnicima HV-a prisutnim na teritoriji HZ HB da nose oznake HVO-a. V. takođe P 02006.

¹⁸¹² V. u tom smislu par. 64 Optužnice.

¹⁸¹³ Tako u svojim završnim podnescima Praljkova i Stojićeva odbrana tvrde da je HOS, a ne HVO izvjesio zastavu u Gornjem Vakufu 6. januara 1993. V. u vezi s tim Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 421 i Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 226 i 227.

¹⁸¹⁴ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 421, i Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 226 i 227.

¹⁸¹⁵ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 226. Praljkova odbrana u prilog svojoj tvrdnji navodi samo jedan dokument (5D 00130), u kojem Sefer Halilović 15. avgusta 1992. naređuje jedinicama HOS-a u Konjicu, Jablanici i Prozoru, pod komandom Zvonka Lukića, da se potčine TG-1/taktičkoj grupi ABiH.

777. HOS je osnovan 1991. u Hrvatskoj kao paravojno krilo Hrvatske stranke prava, HSP-a,¹⁸¹⁶ i djelovao je i u Hrvatskoj i u BiH do početka avgusta 1992., kada je ubijen Blaž Kraljević, komandant HOS-a,¹⁸¹⁷ što je ubrzalo njegov raspad.¹⁸¹⁸

778. Iako se, na osnovu jednog naređenja Sefera Halilovića od 15. avgusta 1992., može smatrati da su bivši pripadnici HOS-a bili lojalni ABiH,¹⁸¹⁹ iz dokaza proizlazi da su bivši pripadnici HOS-a već 23. avgusta 1992. zaključili sporazum sa HVO-om.¹⁸²⁰ Nakon tog sporazuma, pripadnici HOS-a ušli su u sastav HVO-a¹⁸²¹ i zajedno s vojnicima HVO-a učestvovali u vojnim dejstvima,¹⁸²² konkretno u Prozoru u septembru i oktobru 1992.,¹⁸²³ i u Gornjem Vakufu u decembru 1992.,¹⁸²⁴ u kojima su bivši pripadnici HOS-a još uvijek mogli nositi crne uniforme i oznake HOS-a.¹⁸²⁵ Dakle, dokazi jasno upućuju na to da su bivši pripadnici HOS-a većinom ušli u sastav HVO-a.

B. Opšta struktura oružanih snaga

779. Opšta struktura oružanih snaga sastojala se iz Glavnog stožera, koji je komandovao oružanim snagama i, konkretno, četiri OZ koje su zapovijedale brigadama (1). Međutim, Vijeće primjećuje da su OZ Srednja Bosna i njene specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli" imale poseban status u okviru oružanih snaga (2).

1. Operativne zone i brigade

780. U prvoj polovici 1992. godine, oružane snage HVO-a su se same organizovale na teritoriji HZ HB, u jeku borbi u BiH.¹⁸²⁶ Do avgusta 1992., bile su organizovane na

¹⁸¹⁶ 3D 00331 str. 19; Svjedok U, P 10220, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 3024-3026; Josip Jurčević, T(f), str. 44763-44765; 3D 03720, str. 93; 5D 00093. Uostalom, Dobroslav Paraga, predsjednik HSP-a, je 4. jula 1992. g. imenovao zapovjednika HOS-a u opštini Maglaj.

¹⁸¹⁷ 3D 00331, str. 19; Svjedok U, P 10220, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f) str. 3026.

¹⁸¹⁸ Josip Jurčević, T(f), str. 44765; P 09947, str. 3; 3D 00331, str. 19; Josip Manolić, T(f), str. 4727; Svjedok CR, T(f), str. 11828; Milivoj Petković, T(f), str. 50074; P 10108, str. 2; Nicholas Short, P 09804, predmet *Blaškić*, T(f), str. 22660 i 22661 i T(e), str. 24259; Alistair Rule, P 09803, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 5390-5392; P 00859; P 00917, str. 2. Pripadnici HOS-a su nosili crne uniforme i imali su bedževe ili oznake HOS-a.

¹⁸¹⁹ 5D 00130.

¹⁸²⁰ 3D 00331, str. 19.

¹⁸²¹ 3D 00331, str. 19; 2D 03080, str. 1; P 10140 pod pečatom, str. 3; P 09947, str. 3; Svjedok DR, P 09204 pod pečatom, str. 8.

¹⁸²² Alistair Rule, P 09803, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 5391 i 5392; P 00917, str. 2; P 10108, str. 2. Vojnici jedne druge jedinice HVO-a nosili su maskirne uniforme s oznakama HOS-a.

¹⁸²³ Omer Hujdur, T(f), str. 3499, 3500, 3565-3567 i 3602-3604; P 01656, str. 5; P 09204, pod pečatom, str. 4 i 5; P 09702 pod pečatom, str. 8; 2D 00055.

¹⁸²⁴ Nicholas Short, P 09804, predmet *Blaškić*, T(e), str. 24259, 22660 i 22661; Alistair Rule, P 09803, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 5390-5392; P 00859; P 00917, str. 2; P 10108, str. 2.

¹⁸²⁵ Nicholas Short, P 09804, predmet *Blaškić*, T(e), str. 24259, 22660 i 22661; Alistair Rule, P 09803, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 5390-5392; P 00859; P 00917, str. 2; P 10108, str. 2.

¹⁸²⁶ Slobodan Praljak, T(f), str. 42472; P 00907, str. 4.

teritorijalnom principu, na opštinskom nivou.¹⁸²⁷ Potkraj 1992. godine, postavljeni su temelji organizacije HVO-a.¹⁸²⁸ Opštinski stožeri HVO-a su tada nestali, a jedinice HVO-a su se organizovale u brigade, s ciljem poboljšanja kvaliteta komandovanja i povećanja pokretljivosti vojnih jedinica.¹⁸²⁹

781. U skladu sa zapovijedi Glavnog stožera¹⁸³⁰ od 31. avgusta 1992., formirane su četiri OZ i definisano je područje koje svaka od njih pokriva.¹⁸³¹

782. U sastavu OZ bile su brigade HVO-a, koje su u svom sastavu imale bojne¹⁸³² i satnije.¹⁸³³

783. Prema izvještaju za period od 14. aprila 1992. do 31. decembra 1992. koji je 4. februara 1993. Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera, uputio vladi HVO-a HZ HB i predstojniku Odjela obrane, oružane snage HVO imale su sljedeću strukturu:

- Glavni stožer, sa sjedištem u Mostaru;¹⁸³⁴
- četiri OZ¹⁸³⁵ pod komandom Glavnog stožera:¹⁸³⁶ OZ Jugoistočna Hercegovina, sa sjedištem u Mostaru, OZ Sjeverozapadna Hercegovina, sa sjedištem u Tomislavgradu, OZ Srednja Bosna, sa sjedištem u Vitezu i OZ Posavina, sa sjedištem u Slavskom Brodu.¹⁸³⁷

Raspored OZ i način komandovanja bio je sljedeći:

¹⁸²⁷ Vinko Marić, T(f), str. 48103, 48104 i 48293; P 10080 pod pečatom, str. 16-18; P 00416.

¹⁸²⁸ P 00907; 4D 00830, str. 4; Milivoj Petković, T(f), str. 50310; Vinko Marić, T(f), str. 48103, 48104, 48293 i 48294.

¹⁸²⁹ P 00907, str. 6; 4D 00830, str. 4. Milivoj Petković, T(f), str. 50310; Vinko Marić, T(f), str. 48103, 48104 i 48293.

¹⁸³⁰ P 00416. U vezi s tim, Vijeće podsjeća da se radi o zapovijedi "Glavnog stožera"; ime potpisnika se ne pojavljuje, a u skeniranoj verziji dokumenta u *e-court* vidi se samo gornji dio potpisa. No, Vijeće podsjeća da je tog dana na dužnosti načelnika Glavnog stožera bio Milivoj Petković i konstatuje da se na brojnim dokumentima koje je Milivoj Petković potpisao nalazi identičan potpis; v. npr. 4D 00830; P 01754; P 02517. Vijeće na osnovu toga može zaključiti da je tu zapovijed potpisao Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera.

¹⁸³¹ P 00907, str. 6; 4D 00830, str. 4; Milivoj Petković, T(f), str. 50310; Vinko Marić, T(f), str. 48103, 48104 i 48293; Filip Filipović, T(f), str. 47691 i 47701.

¹⁸³² Svjedok 4D-AB, T(f), str. 47064 i 47065, djelimično zatvorena sjednica; P 02694; P 10143, str. 4; P 00616; P 00620; P 05933; 4D 01463; Dragan Jurić, T(f), str. 39278; P 03035.

¹⁸³³ P 10133, pod pečatom, str. 2, par. 7, str. 3, par. 16 i par. 17, i str. 10, par. 103. Primjera radi, lanac komandovanja 1. brigade HVO-a "Knez Domagoj" ustanovljen je u oktobru 1992. na sljedeći način: zapovjednik brigade bio je pukovnik Nedjeljko Obradović, zapovjednik 1. bojne bio je Zoran Delić, a zapovjednik 2. satnije bio je Nikica Prskalo. P 10143, str. 4; Filip Filipović, T(f), str. 47703.

¹⁸³⁴ P 00907, str. 4 i 5; 4D 00830, str. 2 i 3.

¹⁸³⁵ P 00416; 4D 01355, str. 1 i 2. Četiri operativne zone bile su raspoređene na sljedeći način: 1) OZ Jugoistočna Hercegovina obuhvatala je opštine Mostar, Široki Brijeg, Čitluk, Ljubuški, Grude, Čapljina, Stolac, Ravno i Neum; 2) OZ Sjeverozapadna Hercegovina obuhvatala je opštine Pošušje, Livno, Tomislavgrad, Kupres, Prozor, Gornji Vakuf, Bugojno, Jablanica i Konjic; 3) OZ Srednja Bosna obuhvatala je opštine Jajce, Donji Vakuf, Travnik, Novi Travnik, Vitez, Busovača, Kiseljak, Žepče i 4) OZ Posavina.

¹⁸³⁶ P 00907, str. 4 i 5; 4D 00830, str. 2 i 3.

¹⁸³⁷ P 00907, str. 4 i 5; 4D 00830, str. 2 i 3.

- OZ Jugoistočna Hercegovina, pod zapovjedništvom Miljenka Lasića,¹⁸³⁸ u čijem su sastavu bile 1. brigada "Knez Domagoj" u Čapljini, 2. brigada u Bijelom Polju, 3. brigada u Mostaru/Gnojnicama i 4. brigadu u Čitluku, Grudama i Ljubuškom;
- OZ Sjeverozapadna Hercegovina, pod zapovjedništvom Željka Šiljega,¹⁸³⁹ a zatim Zvonimira Skendera,¹⁸⁴⁰ u čijem su sastavu bile Brigada "Kralj Tomislav" u Tomislavgradu, Brigada "Petar Krešimir IV" u Livnu, Brigada "Eugen Kvaternik" u Bugojnu, Brigada "Ante Starčević" u Gornjem Vakufu, Brigada "Rama" u Prozoru i Brigada "Herceg Stjepan" u Konjicu i Jablanici;
- OZ Srednja Bosna, pod zapovjedništvom Tihomira Blaškića,¹⁸⁴¹ u čijem su sastavu bile 1. brigada "Stjepan Tomašević" u Novom Travniku, 2. brigada "Ban Josip Jelačić" u Kiseljaku, 3. brigada "Bobovac" u Varešu, 4. travnička brigada u Travniku, 5. brigada "Nikola Šubić Zrinski" u Busovači, 6. brigada "110. usorska" u Usori, 7. brigada "111. XP" u Žepču i 8. brigada "Jure Francetić" u Zenici;
- OZ Posavina.¹⁸⁴²

784. Dana 3. septembra 1993., Miljenko Lasić, zapovjednik OZ Jugoistočna Hercegovina je, po zapovijedi načelnika Glavnog stožera Slobodana Praljka od 1. septembra 1993., izvršio reorganizaciju te operativne zone.¹⁸⁴³ OZ Jugoistočna Hercegovina je tada podijeljena na tri sektora: Sektor Sjever, Sektor Obrana Mostara i Sektor Jug.¹⁸⁴⁴

785. Dana 14. oktobra 1993., Mate Boban, predsjednik HZ HB i vrhovni zapovjednik oružanih snaga, izdao je zapovijed Ministarstvu obrane i Glavnom stožeru za pretvaranje OZ u ZP, u kojoj se navodi da se s danom 15. oktobra 1993. formiraju sljedeća zborna područja:

- ZP Mostar, koje pokriva područje OZ Jugoistočna Hercegovina;

¹⁸³⁸ Barem od 28. oktobra 1992. do 11. januara 1994.: P 00661; P 00813; P 00872; 4D 02021; P 01402; P 04774; 5D 04374; P 02030; 3D 01017; 4D 01685; 4D 01534; P 02685; P 03117; 4D 01547; 4D 01067; P 05750; P 05876; P 06524; P 06564; P 06822; P 06846; P 07559.

¹⁸³⁹ Barem od 9. septembra 1992. do 28. oktobra 1993.: P 00460; P 00582; P 00612; P 00643; 3D 01271; P 00661; P 00781; P 00874; 3D 00510; P 01504; P 01938; 5D 02001; P 02864; P 03433; P 05876; P 06203; 3D 01782.

¹⁸⁴⁰ Barem od decembra 1993. do 24. februara 1994.: 3D 03710, str. 3.; P 07423; P 11015; 2D 03045.

¹⁸⁴¹ Barem od 27. juna 1992. do 22. novembra 1993.: P 00280; P 00661; P 00765; 2D 03068; 4D 01205; P 01850; P 01864; 4D 00594; 5D 04030; 2D 01407; P 03719; P 04268; P 04989; 4D 00576; P 06793.

¹⁸⁴² P 00907, str. 4 i 5; 4D 00830, str. 2 i 3.

¹⁸⁴³ P 04774; P 04719.

¹⁸⁴⁴ P 04774; P 04719. Reorganizaciju potvrđuje i P 05271. Zapovjednik Sektora Sjever bio je Ivan Primorac; zapovjednik Sektora Obrana Mostara bio je Zlatan Mijo Jelić; zapovjednik Sektora Jug bio je Nedjeljko Obradović.

- ZP Vitez, koje pokriva područje ZO Srednja Bosna;¹⁸⁴⁵
- ZP Tomislavgrad, koje pokriva područje OZ Sjeverozapadna Hercegovina;
- i Zborno područje Orašje, koje pokriva područje OZ Posavina.¹⁸⁴⁶

786. Međutim, to što su OZ preimenovane u ZP-e nije promijenilo vojnu strukturu HVO-a HZ HB/HR HB, budući da je Glavni stožer i dalje imao ovlaštenja nad svakim od četiri ZP-a.¹⁸⁴⁷

787. U zapovijedi Mate Bobana od 14. oktobra 1993. takođe se precizira da svi zapovjednici OZ ostaju na istoj dužnosti u ZP-ima.¹⁸⁴⁸

2. Specifičnost OZ Srednja Bosna i specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli"

788. OZ Srednja Bosna imala je poseban status i organizaciju. Na osnovu zapovijedi koju su zajedno potpisali Mate Boban, predsjednik HVO-a i Ante Roso, tada general HV-a,¹⁸⁴⁹ Tihomir Blaškić je 27. juna 1992. postavljen na dužnost zapovjednika OZ Srednja Bosna.¹⁸⁵⁰ Tihomir Blaškić je mogao sam da postavlja zapovjednike brigada,¹⁸⁵¹ što nije bio slučaj u ostalim OZ, jer je za to bio ovlašten Mate Boban.¹⁸⁵² Tihomir Blaškić je takođe formirao operativne grupe u OZ Srednja Bosna i imenovao njihove zapovjednike.¹⁸⁵³ Te grupe su obuhvatale više opština i brigada, pa je 2. operativna grupa pokrivala, konkretno, opštine Kiseljak, Vareš i Kakanj.¹⁸⁵⁴

¹⁸⁴⁵ Svjedok EA, T(e), str. 24333, 24334, 24538 i 24539 i 24563, zatvorena sjednica; P 06792; P 06793; P 06813; P 06815. I ovdje se jasno vidi posebni status OZ Srednja Bosna/ZP. Tako je 22. novembra 1993., zapovjednik ZP-a Vitez, Tihomir Blaškić, izdao zapovijed za reorganizaciju operativnih grupa ZP-a i, konkretno, za preimenovanje 2. grupe Kiseljak u "izmješteno zapovjedno mjesto Zbornog područja Srednja Bosna sa sjedištem u Kiseljaku", skraćeno "IZM 1 Vitez". Tom reorganizacijom, Ivica Rajić je postao zapovjednik izmještenog zapovjednog mjesta u Kiseljaku i na toj dužnosti je bio do aprila ili maja 1993., ali su u praksi njegove funkcije ostale nepromijenjene.

¹⁸⁴⁶ P 05876.

¹⁸⁴⁷ Slobodan Praljak, T(f), str. 43431 i 43432; P 09324.

¹⁸⁴⁸ P 05876; Svjedok EA, T(f), str. 24821, zatvorena sjednica. Uostalom, dana 14. februara 1994., zapovjednik ZP Vitez bio je još uvijek Tihomir Blaškić. Vijeće podsjeća da je Mate Boban, vrhovni zapovjednik oružanih snaga, imenovao sve zapovjednike OZ, sve zapovjednike brigada u OZ Jugoistočna Hercegovina i Sjeverozapadna Hercegovina (v. "Ovlaštenja vrhovnog zapovjednika za imenovanja vojnih zapovjednika u oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB), a da je Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, postavljao članove zapovjedništva brigada do nivoa dozapovjednika brigade (v. "Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane i Ministarstva obrane za imenovanja u oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB).

¹⁸⁴⁹ P 09596.

¹⁸⁵⁰ P 00280.

¹⁸⁵¹ P 00280; 4D 00847; P 00765; P 00762; P 00766; P 00769; P 00774; P 00775; P 00777.

¹⁸⁵² V. npr. P 03363; P 03582; P 04234; P 04550; P 05566.

¹⁸⁵³ P 00554. Za imenovanja zapovjednika operativnih grupa u njegovoj OZ, v. P 00681; P 02328.

¹⁸⁵⁴ P 00554.

789. Pored toga, HVO je u OZ Srednja Bosna imao i specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli", formirane u aprilu odnosno junu 1993.¹⁸⁵⁵ One su bile stacionirane u Kiseljaku, i bile su u sastavu brigade "Ban Josip Jelačić"¹⁸⁵⁶ i pod njenom komandom.¹⁸⁵⁷ Njima je raspolagao zapovjednik brigade radi upotrebe u borbi.¹⁸⁵⁸

C. Lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama

790. Vijeće konstatuje da je u HVO-u vladao princip jednostarješinstva, jer su zapovjednici, u zavisnosti od svog položaja u vojnoj hijerarhiji, imali ovlaštenja da vode, koordiniraju i komanduju jedinicama oružanih snaga za koje su bili zaduženi.¹⁸⁵⁹ Vojni vještak Andrew Pringle¹⁸⁶⁰ je u svom svjedočenju rekao da je lanac komandovanja HVO-a funkcionisao na sljedeći način: vrhovni zapovjednik oružanih snaga HVO HZ HB je direktno komandovao Glavnim stožerom, kojem su bile potčinjene OZ, koje su pak bile nadređene zapovjednicima brigada.¹⁸⁶¹ Vijeće je, međutim, saslušalo Milana Gorjanca, vojnog vještaka,¹⁸⁶² koji je rekao da od 1992. do početka 1994. u oružanim snagama HVO-a nije postojao efektivni lanac rukovođenja i komandovanja.¹⁸⁶³ Ovaj vještak je ipak priznao da je lanac komandovanja mogao funkcionisati na najvišim nivoima, i rekao da je bilo mnogo problema na nižim nivoima u brigadama, konkretno, u bojnama i satnijama.¹⁸⁶⁴

791. S obzirom na sveukupne dokaze, Vijeće konstatuje da je uobičajeni lanac komandovanja oružanih snaga počinjao u Glavnom stožeru, koji je bio u direktnoj vezi sa OZ koje su rukovodile brigadama HVO-a.¹⁸⁶⁵ U vezi s tim, Vijeće ima na raspolaganju brojna naređenja zapovjednika OZ upućena brigadama,¹⁸⁶⁶ kao i više izvještaja o stanju koja su

¹⁸⁵⁵ P 10156, str. 1; P 02732 pod pečatom, str. 1; P 09951; Svjedok EA, T(f), str. 24351, 24353, 24354, 24705 i 24706, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 8; P 09882 pod pečatom, str. 13, par. 71.

¹⁸⁵⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24397, zatvorena sjednica; Svjedok L, T(f), str. 15745, zatvorena sjednica; P 09882 pod pečatom, str. 14, par. 76; P 06647, str. 3; P 06870. Iz zapovijedi Viktora Andrića od 31. januara 1994. proizlazi da je tog dana Marinko Ljoljo još uvijek bio zapovjednik specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli". V. P 07757; P 08162, str. 2.

¹⁸⁵⁷ P 10156, str. 1; P 02732 pod pečatom, str. 1; P 09951; Svjedok EA, T(f), str. 24351, 24353, 24354, 24705 i 24706, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 8; P 09882 pod pečatom, str. 13, par. 71.

¹⁸⁵⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24350, 24351 i 24705, zatvorena sjednica.

¹⁸⁵⁹ P 09549, par. 24 i 27; P 00307, str. 4; P 04131; P 00586, str. 5; v. takođe P 00095, str. 2; Andrew Pringle, T(f), str. 24018, 24043, 24046 i 24047.

¹⁸⁶⁰ Andrew Pringle, T(f), str. 23997 i 23998.

¹⁸⁶¹ Andrew Pringle, T(f), str. 24105-24111, 24017, 24018, 24174-24179, 24269 i 24270; P 04131; P 00586, str. 5; P 00095, str. 2; P 09549, par. 22 i 23; P 08128, str. 4.

¹⁸⁶² Milan Gorjanc, T(f), str. 46024. Za njega kao vještaka, v. takođe "Nalog o modalitetima svjedočenja vještaka Milana Gorjanca" koji je Vijeće izdalo kao javni dokument 12. oktobra 2009.

¹⁸⁶³ Milan Gorjanc, T(f), str. 46361, 46364 i 46366.

¹⁸⁶⁴ Milan Gorjanc, T(f), str. 46361, 46364 i 46366.

¹⁸⁶⁵ Milivoj Petković, T(f), str. 50322 i 50338-50340; P 11123; P 04131, str. 2.

¹⁸⁶⁶ 3D 02212; P 01300; P 02047; 3D 00017; P 01491; P 01888; 5D 04375; P 02618; P 04743; 3D 02617.

zapovjednici brigada upućivali u OZ,¹⁸⁶⁷ što potvrđuje efektivno funkcionisanje lanca komandovanja.

792. Vijeće takođe navodi da su zapovjednici OZ svojim brigadama prosljeđivali zapovijedi načelnika Glavnog stožera.¹⁸⁶⁸

793. Slobodan Praljak je u svom svjedočenju rekao da je Glavni stožer HVO-a komandovao OZ, a ne direktno brigadama.¹⁸⁶⁹ Iako je uobičajeni put naređenja vojnim lancem komandovanja išao od načelnika Glavnog stožera do OZ, od zapovjednika OZ do zapovjednika brigada i nižih nivoa,¹⁸⁷⁰ Vijeće napominje da je načelnik Glavnog stožera ponekad izdavao zapovijedi nižim formacijama, brigadama, pukovnijama ili bojnama, ne prosljeđujući ih nužno kroz cijeli lanac komandovanja.¹⁸⁷¹

794. U tom smislu, Vijeće takođe primjećuje da su brigade mogle slati izvještaje o stanju direktno Glavnom stožeru.¹⁸⁷²

795. Konačno, Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, takođe je izdavao zapovijedi direktno – dakle, ne preko Glavnog stožera – zapovjednicima OZ i brigada.¹⁸⁷³ Tako je 26. januara 1993. naredio OZ Jugoistočna Hercegovina, Sjeverozapadna Hercegovina i Srednja Bosna da dozvole prolaz svim vozilima i konvojima humanitarne pomoći pod pratnjom UNPROFOR-a, Međunarodnog Crvenog krsta i UNHCR-a.¹⁸⁷⁴

796. Iako Vijeće napominje da u nekim slučajevima načelnik Glavnog stožera i predstojnik Odjela obrane nisu poštovali komandni lanac i da je bilo problema u koordinaciji – što potvrđuje na primjer činjenica da zapovijedi Slobodana Praljka od 25. jula 1993., koje su imale za cilj slanje pojačanja u Prozor, nisu bile izvršene¹⁸⁷⁵ – dokazi potvrđuju da te teškoće u funkcionisanju nisu bile takve da bi dovele u pitanje funkcionisanje vojnog lanca komandovanja od Glavnog stožera do OZ, brigada i nižih jedinica.

¹⁸⁶⁷ 2D 00771; P 01333; 4D 01674; P 01712; 2D 00641.

¹⁸⁶⁸ P 02040; P 02055; P 02526. Uostalom, Žarko Tole, načelnik Glavnog stožera, izdao je 13. avgusta 1993. upozorenje u vezi s dostavljanjem brigadama zapovijedi koje Glavni stožer izdaje OZ. Upozorio je, između ostalog, da se nijedna zapovijed niti bilo koji spis zapovijedanja ne smije fotokopirati, niti u originalnom tekstu dostavljati potčinjenim jedinicama direktno, te da su zapovjednici OZ dužni, na osnovu zapovijedi Glavnog stožera, izdati svoju zapovijed. V. 3D 01151.

¹⁸⁶⁹ Slobodan Praljak, T(f), str. 41579-41580; P 04131.

¹⁸⁷⁰ V. "Zapovijedi Glavnog stožera upućene oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁸⁷¹ P 04829; 3D 01195.

¹⁸⁷² P 01333; P 01418; P 03337; P 04594; 3D 02400.

¹⁸⁷³ P 01098; 2D 00984; P 03163.

¹⁸⁷⁴ P 01316.

¹⁸⁷⁵ 3D 00640; 3D 01097; 3D 01101; 5D 00546; P 03706.

D. Jedinice za podršku oružanim snagama i njihov lanac komandovanja

797. Među jedinicama za podršku oružanim snagama bile su, između ostalih, jedinice Vojne policije. Kao što je već rečeno, funkcionisanju tih jedinica će biti posvećena zasebna analiza.¹⁸⁷⁶ Vijeće će ovdje analizirati funkcionisanje i lanac komandovanja topništva i zrakoplovne grupe (1), profesionalnih jedinica (2) i domobrana (3), tj. snaga namijenjenih kao podrška oružanim snagama.

1. Topništvo i zrakoplovna grupa

798. Topništvo i zrakoplovna grupa bile su specifične jedinice koje su, svaka u svojoj oblasti, bile zadužene za podršku brigadama i OZ.

799. Topništvo je bilo raspoređeno u više tijela vojne hijerarhije, u Glavnom stožeru,¹⁸⁷⁷ OZ i brigadama.¹⁸⁷⁸

800. U Glavnom stožeru je bio načelnik topništva.¹⁸⁷⁹ Vinko Marić, zapovjednik topništva u OZ Jugoistočna Hercegovina,¹⁸⁸⁰ objasnio je ulogu načelnika topništva u Glavnom stožeru i njegove odnose s topničkim jedinicama na terenu. Uzimajući za primjer OZ Jugoistočna Hercegovina, objasnio je da je Glavni stožer HVO-a dobijao informacije o, konkretno, raspoloživoj municiji za svaku brigadu, putem izvještaja koje je zapovjednik topništva OZ Jugoistočna Hercegovina upućivao načelniku topništva Glavnog stožera¹⁸⁸¹ kao i izvještaja koje je ovaj dobijao od zapovjednika OZ.¹⁸⁸²

801. Pored toga, u OZ Jugoistočna Hercegovina postojala je mješovita raketno-topnička pukovnija (*MRTP/Mixed Rocket Launcher Regiment* ili *RTM/Rocket and Artillery Regiment*)¹⁸⁸³ sa sjedištem u Širokom Brijegu,¹⁸⁸⁴ koja je raspolagala teškim naoružanjem,

¹⁸⁷⁶ V. "Vojna policija" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁸⁷⁷ P 00502, str. 6; 4D 01676; P 02712; P 01683; P 01572, str. 8; 4D 01600; P 04495.

¹⁸⁷⁸ Slobodan Praljak, T(f), str. 43568, 43569, 43572, 43574, 43575 i 43591; Vinko Marić, T(f), str. 48111, 48127, 48128, 48130-48132, 48250 i 48251; 4D 01675; P 02712; P 04131, str. 2; P 03979.

¹⁸⁷⁹ P 00502, str. 6; 4D 01676; P 02712; P 01683; P 01572, str. 8; 4D 01600; P 04495.

¹⁸⁸⁰ Vinko Marić je bio na toj dužnosti od 10. novembra 1992. do aprila 1994.: Vinko Marić, T(f), str. 48090 i 48091.

¹⁸⁸¹ Vinko Marić, T(f), str. 48257; 4D 01675.

¹⁸⁸² Vinko Marić, T(f), str. 48260, 48263 48260 i 48261, 48287; 4D 01625.

¹⁸⁸³ Vinko Marić, T(f), str. 48122, 48123 i 48125. Svjedok je objasnio da su se nazivi u topništvu razlikovali od naziva u pješadiji i da je, konkretno, topnička terminologija bila sljedeća: vod, bitnica, divizion i puk. Istakao je da se mješovita raketno-topnička pukovnija zvala "pukovnija" ali da je, s obzirom na broj pripadnika, više odgovarala ojačanom divizionu nego pukovnici – što znači da ih nije bilo dovoljno. Topnička pukovnija odgovarala je pješadijskoj bojni, 4D 01676.

¹⁸⁸⁴ Vinko Marić, T(f), str. 48125-48127.

između ostalog s tri topa kalibra 130 mm.¹⁸⁸⁵ Njen zadatak je bio da pruža podršku pješadijskim jedinicama, u skladu s naređenjima zapovjednika OZ.¹⁸⁸⁶ Po zapovijedi Slobodana Praljka, zapovjednika Glavnog stožera,¹⁸⁸⁷ ova pukovnija je stavljena pod direktnu komandu Glavnog stožera u periodu od 12. avgusta 1993. do 1. decembra 1993., kad je Ante Roso, tada načelnik Glavnog stožera, naredio da se ta pukovnija prepotčini ZP-u Mostar.¹⁸⁸⁸

802. Vijeće ima malo informacija o topničkim jedinicama u OZ Sjeverozapadna Hercegovina i OZ Srednja Bosna. Međutim, saslušalo je Vinka Marića,¹⁸⁸⁹ koji je objasnio generalno funkcionisanje topničkih jedinica i koji je rekao da je, u OZ, odluke o upotrebi topništva donosio zapovjednik OZ.¹⁸⁹⁰

803. Brigade su takođe imale, pod svojom direktnom komandom, topničke jedinice opremljene minobacačima manjeg kalibra od onih koje je koristila topnička pukovnija "RTM" iz Širokog Brijega.¹⁸⁹¹ Vinko Marić je rekao da je u brigadama odluke o upotrebi topništva donosio zapovjednik brigade.¹⁸⁹²

804. Međutim, Vijeće napominje da je, 26. septembra 1993., Slobodan Praljak, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a, izričito naredio zapovjednicima OZ Sjeverozapadna Hercegovina i Jugoistočna Hercegovina, kao i zapovjednicima brigada u tim OZ u čijoj nadležnosti je bilo otvaranje minobacačke vatre, da za otvaranje vatre traže odobrenje Glavnog stožera HVO-a,¹⁸⁹³ i da je, 15. februara 1994, Ante Roso, načelnik Glavnog stožera HVO-a, naredio zapovjedniku ZP-a Mostar da odmah prekine s upotrebom teškog topništva na liniji fronta u pravcu istočnog Mostara.¹⁸⁹⁴ Vijeće dakle konstatuje da je zapovjednik Glavnog stožera mogao izdavati naređenja za upotrebu topništva zapovjednicima OZ/ZP, kao i zapovjednicima brigada.

¹⁸⁸⁵ Slobodan Praljak, T(f), str. 43568, 43569 i 43572; Vinko Marić, T(f), str. 48111, 48127, 48128, 48130-48132, 48250 i 48251; P 04131 str. 2.

¹⁸⁸⁶ Vinko Marić, T(f), str. 48122-48125, 48127 i 48128, 48247-48249 i 48253; P 01872; P 01881; P 01998; P 07559, str. 4. Npr., dana 11. januara 1994., ZP Mostar je u izvršenju borbenih zadataka imao podršku pukovnije.

¹⁸⁸⁷ P 04131; Slobodan Praljak, T(f), str. 43567 i 43568; Vinko Marić, T(f), str. 48122-48124, 48128, 48129, 48248, 48251 i 48252.

¹⁸⁸⁸ P 06990.

¹⁸⁸⁹ Vinko Marić je bio zapovjednik topništva u OZ Jugoistočna Hercegovina od 10. novembra 1992. do aprila 1994., Vinko Marić, T(f), str. 48090 i 48091.

¹⁸⁹⁰ Vinko Marić, T(f), str. 48111.

¹⁸⁹¹ Vinko Marić, T(f), str. 48130, 48131, 48250, 48251, 48310, djelimično zatvorena sjednica, i 48352. Vinko Marić je rekao da su topničke jedinice u brigadama raspolagale oruđima kalibra 60, 82 i 120 milimetara. Za vrste topničkog naoružanja u brigadama, v. takođe: P 02712, str. 1. Iz tog izvještaja proizlazi da je topništvo 4. brigade imalo višecijevni bacač raketa.

¹⁸⁹² Vinko Marić, T(f), str. 48111.

¹⁸⁹³ P 05402.

¹⁸⁹⁴ P 07868.

805. Na osnovu dokaza, Vijeće konstatuje da je topništvo u brigadama bilo pod komandom zapovjednika brigade, da je topništvo u OZ bilo pod komandom zapovjednika OZ i da je topnička pukovnija iz Širokog Brijega bila pod komandom zapovjednika OZ Jugoistočna Hercegovina u periodu na koji se odnosi Optužnica, osim od 12. avgusta 1993. do 1. decembra 1993., kad je bila pod direktnom komandom Glavnog stožera. U svakom slučaju, topničke jedinice pod zapovjedništvom brigada ili OZ bile su u nadležnosti, makar indirektno, Glavnog stožera, s obzirom na to da je Glavni stožer neposredno komandovao OZ, koje su pak komandovale brigadama, kao što je Vijeće već zaključilo.¹⁸⁹⁵

806. Na kraju, oružane snage HVO-a imale su podršku zrakoplovne grupe (*Air Force Group*), u čijem su sastavu bili helikopteri za evakuaciju ranjenih iz Mostara i Srednje Bosne.¹⁸⁹⁶ Po zapovijedi Slobodana Praljka od 12. avgusta 1993., zrakoplovna grupa je stavljena pod direktnu komandu Glavnog stožera.¹⁸⁹⁷

2. Profesionalne jedinice

807. Već 1992. godine,¹⁸⁹⁸ u oružanim snagama su postojale takozvane "profesionalne" jedinice.¹⁸⁹⁹ Slobodan Praljak je u svom svjedočenju rekao da se u oružanim snagama HVO-a izraz "profesionalne" koristio za trajno mobilisane jedinice, spremne za djelovanje u svakom trenutku.¹⁹⁰⁰ Više dokaza ukazuje na to da su profesionalne jedinice imale manje od 1000 ljudi.¹⁹⁰¹

808. Ivica Primorac, jedan od pomoćnika načelnika Glavnog stožera bio je konkretno zadužen za profesionalne jedinice.¹⁹⁰² On je u decembru 1992. uspostavio strukturu profesionalnih jedinica.¹⁹⁰³ HVO je 1992. i 1993. godine imao sljedeće profesionalne jedinice: Pukovnju "Bruno Bušić", PPN (*Special Purposes Unit*) "Ludvig Pavlović", PPN

¹⁸⁹⁵ V. "Operativne zone i brigade" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁸⁹⁶ Slobodan Praljak, T(f), str. 43557 i 43578; P 04131, str. 2.

¹⁸⁹⁷ P 04131; Slobodan Praljak, T(f), str. 43568.

¹⁸⁹⁸ P 00965. Jasno je da su te jedinice bile već formirane i u funkciji kad je izvještaj sastavljen, krajem 1992. Pored toga, mjesto pomoćnika za profesionalne jedinice postojalo je barem od 15. septembra 1992. P 00586, str. 4.

¹⁸⁹⁹ Vijeće konstatuje da postoji izvjesna terminološka zbrka između "profesionalnih" jedinica i jedinica "za posebne namjene", konkretno u prijevodima završnih podnesaka strana u postupku. Vijeće će u analizi upotrebljavati izraz "profesionalne jedinice" za sljedeće jedinice: KB i ATG u njegovom sastavu, pukovnije "Bruno Bušić" i "Ludvig Pavlović". Što se tiče "jedinica za posebne namjene", Vijeće je shvatilo da je riječ o jedinicama koje su formirane direktno u brigadama, kao što su "Maturice" i "Apostoli" u Kiseljaku. V. "Specifičnost OZ Srednja Bosna i specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁹⁰⁰ To jest, nisu se vraćale kućama po završetku zadataka: Slobodan Praljak, T(f), str. 41071, 41072, 43433 i 43424; P 09324.

¹⁹⁰¹ Slobodan Praljak, T(f), str. 41073; 4D 00830, str. 3.

¹⁹⁰² P 00586, str. 4; P 01683; P 01572, str. 9; P 01787.

¹⁹⁰³ P 00965; 4D 01033; P 01787; 4D 01034.

(*Special Purposes Unit*) "Vitezovi", ATG (antiteriostičku grupu) "Baja Kraljević" i "Kažnjeničku bojnu", odnosno KB.¹⁹⁰⁴

809. Dana 23. decembra 1993., Ante Roso je izdao zapovijed za rasformiranje svih ATG i PPN-ova, s izuzetkom profesionalnih jedinica "Ludvig Pavlović" i "Bruno Bušić", koja je stupila na snagu 1. januara 1994..¹⁹⁰⁵

a) PPN "Vitezovi"

810. Vijeće primjećuje da je profesionalna jedinica "Vitezovi" djelovala u Srednjoj Bosni.¹⁹⁰⁶ Tužilaštvo tvrdi da je ova jedinica bila pod direktnom komandom Glavnog stožera.¹⁹⁰⁷ Vijeće konstatuje da je ova jedinica efektivno bila pod direktnom komandom Glavnog stožera HVO-a do 19. januara 1993. ali da je, od tog datuma nadalje, bila trajno potčinjena zapovjedniku OZ Srednja Bosna.¹⁹⁰⁸ Međutim, to što je ta jedinica bila potčinjena zapovjedniku OZ Srednja Bosna nije značilo da nije mogla slati izvještaje o borbenom stanju u Srednjoj Bosni Bruni Stojiću, predstojniku Odjela obrane, kao i Milivoju Petkoviću, načelniku Glavnog stožera, što je uostalom i učinila 25. aprila 1993.¹⁹⁰⁹

b) Pukovnija "Bruno Bušić" i PPN "Ludvig Pavlović"

811. Tužilaštvo tvrdi da su među profesionalnim jedinicama HVO-a bile jedinice "Bruno Bušić" i "Ludvig Pavlović," čiju su upotrebu kontrolisali predstojnik Odjela obrane i Glavni stožer i koje su mogle biti stavljene pod komandu ostalih zapovjednika HVO-a za određena dejstva.¹⁹¹⁰

812. Praljкова odbrana tvrdi da Glavni stožer nije imao nikakvu nadležnost nad nekim jedinicama, kao što je na primjer KB.¹⁹¹¹ Međutim, Vijeće primjećuje da Praljкова odbrana ne navodi kakva je situacija bila s Pukovnijom "Bruno Bušić" i PPN-om "Ludvig Pavlović."¹⁹¹²

¹⁹⁰⁴ P 00965; 4D 01033.

¹⁹⁰⁵ P 07315.

¹⁹⁰⁶ P 00965; 4D 01033.

¹⁹⁰⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 648.

¹⁹⁰⁸ P 00965; 4D 01033; P 07892, str. 1 i 2-4; P 01921; P 02087; Milivoj Petković, T(f), str. 50322 i 50338-50340; P 11123; 4D 00623.

¹⁹⁰⁹ P 02087.

¹⁹¹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 296 i 648.

¹⁹¹¹ Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 528.

¹⁹¹² Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 528.

813. Od trenutka kad su nastale, Pukovnija "Bruno Bušić" i PPN "Ludvig Pavlović" bile su profesionalne jedinice HVO-a.¹⁹¹³ PPN "Ludvig Pavlović" formirana je u HVO-u u junu 1992.,¹⁹¹⁴ a Pukovnija "Bruno Bušić", čiji je zapovjednik bio Anton Luburić,¹⁹¹⁵ u septembru 1992.¹⁹¹⁶

814. Vijeće primjećuje da su ove dvije jedinice bile pod direktnom komandom načelnika Glavnog stožera, koji je odlučivao o njihovom raspoređivanju, barem od 6. januara 1993.¹⁹¹⁷ Vijeće napominje da u zapovijedi od 12. avgusta 1993., koja se odnosi na vojni lanac komandovanja, Slobodan Praljak podsjeća da su ove jedinice neposredno podređene Glavnom stožeru.¹⁹¹⁸ Međutim, iz dokaza proizlazi, a to uostalom tvrdi i tužilaštvo, da su te jedinice, kad su bile raspoređene na teren, bile podređene zapovjedniku OZ u kojoj su bile razmještene.¹⁹¹⁹

c) KB i ATG u sastavu KB-a

815. Nakon što analizira organizaciju KB-a i ATG koje su bile u njegovom sastavu (i), Vijeće će ispitati mjesto KB-a u vojnom lancu komandovanja (ii) i, na kraju, navode tužilaštva o postojanju veze između Mladena Naletilića, KB-a i ATG u sastavu KB-a s predstojnikom Odjela obrane, Brunom Stojićem (iii).¹⁹²⁰

i. Organizacija KB-a i ATG

816. Mladen Naletilić Tuta pominje se u Optužnici kao jedan od učesnika u UZP-u koji se tereti.¹⁹²¹ Tužilaštvo tvrdi da su Mladen Naletilić, KB i nekoliko antiterorističkih grupa (ATG), bili u sastavu oružanih snaga HVO-a kojima je Tuta komandovao i nad kojima je imao "globalnu kontrolu".¹⁹²²

¹⁹¹³ P 00965, str. 1.

¹⁹¹⁴ Dragan Ćurčić, T(f), str. 45798, 45954 - 45956.

¹⁹¹⁵ P 00804; P 00965; P 01064; 4D 01033; 2D 01351.

¹⁹¹⁶ 2D 01353, str. 2.

¹⁹¹⁷ P 01064; P 01896; P 02209.

¹⁹¹⁸ P 04131; P 04439; 3D 01147.

¹⁹¹⁹ 4D 01034; 5D 04387, str. 2 par. 2; P 04749; 4D 00618; Dragan Ćurčić, T(f), str. 45804, 45814, 45833, 45835, 45838, 45879-45881; Slobodan Praljak, T(f), 43455, 43456, 43557 i 43433; Milivoj Petković, T(f), str. 50322, 50338-50340 i 50807.

¹⁹²⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 293 i 296

¹⁹²¹ Optužnica, par. 16.

¹⁹²² Završni podnesak tužilaštva, par. 293 i 296.

817. Dana 31. decembra 1992. zapovjednik KB-a bio je Mario Hrkač.¹⁹²³ Nakon toga, Mladen Naletilić je bio zapovjednik KB-a najmanje od 22. februara 1993. do 2. decembra 1993.¹⁹²⁴ Iz nekoliko dokaza proizlazi da je i Ivan Andabak imao komandne dužnosti u KB-u, iako je Vijeću nepoznato o kojim je tačno funkcijama riječ.¹⁹²⁵

818. Antiterorističke grupe (ATG) bile su pridodate KB-u i bile su, dakle, takođe pod komandom Mladena Naletilića, najmanje od 22. februara 1993. do 2. decembra 1993.¹⁹²⁶ Među ATG pridruženim KB-u,¹⁹²⁷ Vijeće navodi ATG "Benko Penavić" pod komandom Marija Miličevića¹⁹²⁸ i ATG "Vinko Škrobo" (ranije zvanu ATG "Mrmak") pod komandom Vinka Martinovića Štele.¹⁹²⁹

819. Vijeće takođe primjećuje da je ATG "Baja Kraljević", iako se u izvještajima pomoćnika načelnika Glavnog stožera za profesionalne jedinice vodila odvojeno od KB-a,¹⁹³⁰ bila, kao i ATG "Benko Penavić" i "Vinko Škrobo", pridodata KB-u i stavljena pod komandu Mladena Naletilića.¹⁹³¹

820. Vijeće konstatuje da je pripadnicima KB-a i ATG bilo svojstveno "kriminalno" ponašanje, da su imali ozbiljnih problema s disciplinom i da su često bili u sukobu s jedinicama oružanih snaga HVO-a,¹⁹³² konkretno s Vojnom policijom.¹⁹³³ To proizlazi, između ostalog, iz izvještaja dozapovjednika Vojne policije u Prozoru, upućenog 20. juna 1993. Valentinu Ćoriću, načelniku Uprave Vojne policije, i Bruni Stojiću, predstojniku

¹⁹²³ P 00965; Slobodan Praljak, T(f), str. 43799 i 43800; P 09324.

¹⁹²⁴ P 01531; P 01701; P 02118; P 02325; P 02783; P 03309; P 03910; P 05432; P 06170; P 06664; P 07009.

¹⁹²⁵ P 03219; P 05579; P 05477, str. 2. Prema činjenici o kojoj je presuđeno broj 40 iz presude u predmetu *Naletilić*, Mario Hrkač i Ivan Andabak bili su pod komandom Mladena Naletilića (Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 40 (Presuda u predmetu *Naletilić*, par. 352). Vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka koji su tvrdili da je Ivan Andabak bio zapovjednik KB-a, ali koji nisu mogli tačno odrediti datume kad je bio na dužnosti. V. u vezi s tim Svjedok LL, P 09881 pod pečatom, predmet *Naletilić*, T(f), str. 5217 i 5251; P 10270 pod pečatom, str. 4 i 5; Dragan Ćurčić, T(f), str. 45813; 4D 01356, str. 1; Slobodan Praljak, T(f), str. 43799 i 43800; P 09324.

¹⁹²⁶ P 07009. Spisak ATG: ATG "Miljenko Bašić", ATG "Goran Spajić", ATG "Željko Bošnjak", ATG "Boka Barbarić", ATG "Hrvatska legija časti", ATG "Stanko Zlomislić-Ciciban", ATG "Ivan Stanić-Ćiće", ATG "Benko Penavić", ATG "Kruško" i ATG "Vinko Škrobo". V. takođe P 01531; P 01701; P 02118; P 02325; P 02783; P 03309; P 03910; P 05432; P 06170; P 06664.

¹⁹²⁷ P 07009.

¹⁹²⁸ P 03111; P 05251; P 05271. Prema tekstu na drugoj stranici dokumenta, izgleda da je Mario Miličević Baja preuzeo komandu nad ATG "Benko Penavić" krajem septembra 1993. V. takođe P 05747; P 05888; P 06414.

¹⁹²⁹ P 03177, str. 1, 3 i 6; P 10037, par. 14; P 10208, par. 1, par. 13, 14 i par. 27; Svjedok AC, P10222 pod pečatom, predmet *Martinović i Naletilić*, T(f), str. 7915, 7916, 7977 i 7978; P 09083 pod pečatom; P 09085 pod pečatom; P 10208, par 14. V. takođe Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 137 (Presuda u predmetu *Naletilić*, par. 621): ATG "Vinko Škrobo" bila je pod komandom Vinka Martinovića.

¹⁹³⁰ P 00965; 4D 01033.

¹⁹³¹ P 01330; P 01531; P 02615; 4D 01034; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 29 (Presuda u predmetu *Naletilić*, par. 120).

¹⁹³² P 00931; P 02871; P 04749; P 05936; P 07559, str. 3 i 7.

¹⁹³³ P 02594; P 02863; P 04594, str. 4-6.

Odjela obrane, u kojem se pominju slučajevi kršenja javnog reda i krivična djela "Tutinih ljudi" počinjena u opštini Prozor 17. i 18. juna 1993.¹⁹³⁴ U izvještaju se takođe navodi da su "Tutini ljudi" napali zgradu Vojne policije u Prozoru, zarobili četiri vojna policajca koja su tu bila i oduzeli im oružje prije nego što su ih pustili.¹⁹³⁵ Prema ovom izvještaju, situacija se na kraju smirila zahvaljujući intervenciji Slobodana Praljka i Željka Šiljega.¹⁹³⁶

821. Nadalje, u izvještaju upućenom zapovjedniku OZ Jugoistočna Hercegovina 7. jula 1993. i u zapovijedi načelnika Glavnog stožera od 12. aprila 1994., stoji da je bilo opštepoznato da ATG nisu bile dostojne povjerenja.¹⁹³⁷ Međutim, Vijeće primjećuje da je, prema izvještaju jedne međunarodne organizacije od 23. avgusta 1993., Bruno Stojić, tada ministar obrane, izjavio da ima puno povjerenje u "postrojbe 'Bruno Bušić', 'Ludvig Pavlović' i Tutine postrojbe".¹⁹³⁸

ii. Mjesto KB-a i ATG u sastavu KB-a u vojnom lancu komandovanja

822. Tužilaštvo navodi da su KB i ATG u sastavu KB-a bili dio oružanih snaga HVO-a¹⁹³⁹ i da su bili pod direktnom komandom Glavnog stožera i Odjela obrane.¹⁹⁴⁰ Konkretnije, tužilaštvo tvrdi da je Bruno Stojić usko sarađivao s Mladenom Naletilićem.¹⁹⁴¹

823. Praljкова i Petkovićeva odbrana osporavaju te navode i tvrde da su KB i ATG u sastavu KB-a bile izvan hijerarhijske kontrole Glavnog stožera.¹⁹⁴² Petkovićeva odbrana tvrdi da su te jedinice imale status specijalnih jedinica HVO-a i da su bile pod direktnom komandom vrhovnog zapovjedništva.¹⁹⁴³

824. Ne baveći se eksplicitno pitanjem KB-a i ATG u sastavu KB-a, Stojićeva odbrana generalno tvrdi da Bruno Stojić nije bio u vojnom lancu komandovanja i da, prema tome, nije imao "efektivnu kontrolu" nad pripadnicima oružanih snaga HVO-a.¹⁹⁴⁴

825. Vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka – između ostalih Milivoja Petkovića – koji su tvrdili da je KB bio u nadležnosti Mate Bobana, a ne Glavnog stožera.¹⁹⁴⁵ Međutim, Vijeće

¹⁹³⁴ P 02863.

¹⁹³⁵ P 02863.

¹⁹³⁶ P 02863.

¹⁹³⁷ P 03260, str. 3; P 08188, str. 2.

¹⁹³⁸ P 04435 pod pečatom, str. 5; P 04401 pod pečatom, str. 4 i 5.

¹⁹³⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 293 i 296.

¹⁹⁴⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 295.

¹⁹⁴¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 295.

¹⁹⁴² Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 528; Završni podnesak Petkovićeva odbrane, par. 601

¹⁹⁴³ Završni podnesak Petkovićeva odbrane, par. 601

¹⁹⁴⁴ Završni podnesak Stojićeva odbrane, par. 234.

ne raspolaže nijednim naređenjem Mate Bobana upućenim KB-u i ATG u sastavu KB-a, niti bilo kojim drugim dokumentom HVO-a koji bi mogao potvrditi da je Mate Boban rukovodio KB-om i ATG u sastavu KB-a.

826. Vijeće međutim napominje da se među dokazima nalazi i jedna zapovijed Slobodana Praljka, zapovjednika Glavnog stožera od 12. avgusta 1993., koja se odnosi na funkcionisanje vojnog lanca komandovanja, u kojoj on izričito traži da Glavni stožer preuzme direktno zapovjedništvo nad "ATG Tuta".¹⁹⁴⁶

827. U tom smislu, Vijeće napominje da je u skladu sa zapovijedi od 23. decembra 1993. koju je izdao Ante Roso, načelnik Glavnog stožera HVO-a, od ljudi iz jedinica KB-a formirana jedna ATG i stavljena pod komandu Glavnog stožera.¹⁹⁴⁷

828. Pored toga, Vijeće primjećuje da se u više zapovijedi i izvještaja spominje raspoređivanje KB-a i njegovih ATG na teren u OZ Jugoistočna Hercegovina, konkretno u Mostar, od jula 1993. do najmanje januara 1994.; da je taj raspored bio napravljen u skladu sa zapovijedima načelnika Glavnog stožera HVO-a koje su prenijete preko zapovjednika OZ, i da su jedinice, kad bi bile raspoređene na teren, bile stavljene pod komandu zapovjednika ZO.¹⁹⁴⁸

829. S obzirom na dokaze, Vijeće zaključuje da su KB i ATG u njegovom sastavu, pod komandom Mladena Naletilića, zaista bile raspoređene u OZ, u skladu sa zapovijedima Glavnog stožera, i da su, nakon što su bile raspoređene, bile potčinjene zapovjedniku OZ u kojoj su djelovale.¹⁹⁴⁹ Prema tome, kao i u slučaju Pukovnije "Bruno Bušić" i PPN "Ludvig

¹⁹⁴⁵ Milivoj Petković, T(f), str. 49389, 49390, 49393, 49394, 49455, 49804 i 49805; Ivan Bandić, T(f), str. 38073 i 38074; P 05226; Dragan Ćurčić, T(f), str. 45814; Vinko Marić, T(f), str. 48359-48363, 48401-48404; 4D 00618; 4D 01356. Tokom svog svjedočenja, Slobodan Praljak je iznio kontradiktorne informacije o mjestu KB-a u oružanim snagama, koje su, međutim, opovrgnute u njegovom završnom podnesku: Slobodan Praljak, T(f), str. 42382, 42384, 43433-43434, 43439-43440, 43505-43508, 43797, 43799-43801 i 43805; Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 528; v. takođe P 07419; P 09324.

¹⁹⁴⁶ P 04131.

¹⁹⁴⁷ P 07315; P 07377.

¹⁹⁴⁸ P 03466, str. 2. Činjenicu da su ATG "Benko Penavić" i "Vinko Škrobo" bile raspoređene u Mostaru (Sektor Obrana Mostara) od jula 1993. potvrđuju: Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 168 (Presuda u predmetu *Naletilić*, par. 137); P 03128; P 03260; P 04499; P 04401 pod pečatom, str. 4; P 04498; P 04719; P 04774. Slobodan Praljak je u svom svjedočenju prvo potvrdio da je potpisao tu zapovijed, ali da ona nikad nije dospjela do OZ. V. Slobodan Praljak, T(f), str. 43795 i 43796. Zatim je, na pitanje tužioca, rekao da je putem te zapovijedi Miljenko Lasić izvršio prethodnu zapovijed Slobodana Praljka (P 04719). Takođe je potvrdio da je Miljenko Lasić bio zapovjednik tri sektora (T(f), str. 44380). Slobodan Praljak je objasnio da je M. Jelić komandovao jednom trećinom OZ Jugoistočna Hercegovina (odbrana Mostara), da je bio potčinjen zapovjedniku M. Lasiću koji je, pak, bio odgovoran Glavnom stožeru, T(f), str. 44382 i 44383; P 09597; P 05271; P 10208, par 14; P 05750, str. 1; P 06721, str. 1; P 07314; P 07559.

¹⁹⁴⁹ P 04131; P 00965; P 10025; P 03773.

Pavlović",¹⁹⁵⁰ KB i ATG u njegovom sastavu bili su integrisani u opšti lanac komandovanja i bili direktno odgovorni Glavnom stožeru.

iii. Odnosi Odjela obrane i Mladena Naletilića, KB-a i ATG u njegovom sastavu

830. Tužilaštvo tvrdi da je Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, usko sarađivao s Mladenom Naletilićem i da su njihove kancelarije bile jedna pored druge u zgradi sjedišta HVO-a u zapadnom Mostaru; da je na vratima kancelarije Mladena Naletilića stajalo: "savjetnik predstojnika Odjela obrane HVO-a za pitanja sigurnosti"; da je Mladen Naletilić, u telefonskom imeniku Glavnog stožera HVO-a iz marta 1993. u rubrici "Odjel obrane", bio na trećem mjestu, iza Brune Stojića i njegovog zamjenika, Slobodana Božića.¹⁹⁵¹

831. Da bi potkrijepilo tvrdnju o komandnoj ovlasti Odjela obrane nad KB-om i ATG u njegovom sastavu, tužilaštvo navodi da su ATG "Benko Penavić" i "Vinko Škrobo" formirane u aprilu 1993. pod nadzorom Brune Stojića.¹⁹⁵² U prilog ovom argumentu, tužilaštvo navodi dokazni predmet P 03454, odnosno zahtjev Brune Stojića upućen Odjelu za pravosuđe i upravu, u kojem se traži izrada pečata za potrebe ATG "Mrmak" (koja će kasnije dobiti naziv ATG "Vinko Škrobo").¹⁹⁵³

832. Vijeće smatra da samo na osnovu dokumenta P 03454 ne može zaključiti da su ATG "Benko Penavić" i "Vinko Škrobo" formirane pod nadzorom Brune Stojića. Međutim, Vijeće raspolaže drugim dokazima o ovim jedinicama i njihovoj povezanosti s Brunom Stojićem.

833. Što se tiče prirode odnosa između Mladena Naletilića i Brune Stojića, Vijeće primjećuje da iz svjedočenja Josipa Praljka¹⁹⁵⁴ i nekoliko dokaznih predmeta, između ostalih potvrde od 10. septembra 1992. koju je potpisao Bruno Stojić, proizlazi da je Mladen Naletilić bio "djelatnik" Odjela obrane;¹⁹⁵⁵ da je bio "savjetnik" Brune Stojića za sigurnost i da su se njihove kancelarije nalazile jedna pored druge.¹⁹⁵⁶

834. Pored toga, Vijeće primjećuje da se Mladen Naletilić obratio predstojniku Odjela obrane nekoliko puta u periodu od 1. aprila 1993. do 18. oktobra 1993. da bi, između ostalog,

¹⁹⁵⁰ V. "Pukovnija 'Bruno Bušić' i PPN 'Ludvig Pavlović'" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁹⁵¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 295.

¹⁹⁵² Završni podnesak tužilaštva, par. 295.

¹⁹⁵³ P 03454.

¹⁹⁵⁴ Josip Praljak je bio *de facto* zamjenik ravnatelja Heliodroma od 21. septembra 1992. do 10. decembra 1993. i doravnatelj Heliodroma od 10. decembra 1993. do 1. jula 1994. Josip Praljak, T(f), str. 14639 i 14641.

¹⁹⁵⁵ P 00464.

¹⁹⁵⁶ P 06844, str. 1; Josip Praljak, T(f), str. 14799 i 14800.

tražio unapređenje u više činoe za neke pripadnike KB-a,¹⁹⁵⁷ sredstva za kupovinu jedne puške za potrebe KB-a i ATG "Baja Kraljević",¹⁹⁵⁸ uplatu u hrvatskim dinarima radi finansiranja KB-a¹⁹⁵⁹ i izdavanje bonova za benzin.¹⁹⁶⁰ Isto tako, Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, je u dva navrata uputio čestitke KB-u za akcije u borbama u Gornjem Vakufu 30. jula 1993. i u Raštanima 23. septembra 1993.¹⁹⁶¹ Dana 25. oktobra 1993., Bruno Stojić se takođe obratio zapovjedniku garnizona "Božan Šimović" – centru za vojnu obuku u Čapljini¹⁹⁶² – da bi mu skrenuo pažnju da se vojnicima koji nakon završene obuke žele da se priključe KB-u treba dozvoliti da to učine.¹⁹⁶³

835. S obzirom na dokaze, Vijeće je u mogućnosti da zaključi da su postojale strukturne i funkcionalne veze između Brune Stojića i Mladena Naletilića i njegovih ATG. Međutim, Vijeće ne raspolaže nijednim svjedočenjem niti naredjenjem predstojnika Odjela obrane upućenim Mladenu Naletiliću, KB-u ili ATG u sastavu KB-a, koje bi mu omogućilo da zaključi da je Odjel obrane imao komandna ovlaštenja nad KB-om i ATG u sastavu KB-a, stavljenim pod zapovjedništvo Mladena Naletilića.

3. Domobrani

836. Kako je u paragrafu 25 Optužnice naveden nepotpun spisak oružanih snaga Herceg-Bosne/HVO-a i pošto dokazi upućuju na to da su "domobrani" činili posebnu kategoriju boraca na teritoriji HZ HB¹⁹⁶⁴ i, konkretno, u zatočeničkim centrima poput Dretelja i Gabele, gdje su, prema navodima, počinjeni zločini,¹⁹⁶⁵ Vijeće smatra da je nužno da im posveti razmatranje koje slijedi.

¹⁹⁵⁷ P 02118 ; P 05432 ; P 05937. V. takođe prijedlog za unapređenje u viši čin za pripadnike KB-a, koji je Mladen Naletilić uputio Slobodanu Božiću (čija funkcija nije navedena u dokumentu, ali koji je svjedočio pred Vijećem i izjavio da je bio na položaju zamjenika predstojnika Odjela obrane HZ HB od septembra 1992. do 20. novembra 1993.): Slobodan Božić, T(f), str. 36150, 36157 i 36158 i 36675); P 02783. Prema riječima Slobodana Božića, nakon tog dopisa nije učinjeno ništa, a do prvih unapređenja u oružanim snagama HVO-a došlo je tek od maja 1994., Slobodan Božić, T(f), str. 36644.

¹⁹⁵⁸ P 02615.

¹⁹⁵⁹ P 01701.

¹⁹⁶⁰ P 01776.

¹⁹⁶¹ P 03823; P 05303.

¹⁹⁶² P 11061; 2D 01453

¹⁹⁶³ P 06087.

¹⁹⁶⁴ Pošto se na engleskom, francuskom i b/h/s-u koriste različiti termini i pošto upotreba više naziva može dovesti do zabune, Vijeće je odlučilo da koristi samo izraz na b/h/s-u, "domobrani".

¹⁹⁶⁵ Za Zatvor u Dretelju, v. par. 187 do 194 Optužnice; za Zatvoru u Gabeli, v. par. 195 do 203 Optužnice. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 1073 za logor Vitina-Otok, par. 1074 za Zatvor u Dretelju i par. 1076 za Zatvor u Gabeli.

837. Vijeće primjećuje da su domobranske jedinice, čiji su pripadnici bili stariji od vojnika HVO-a,¹⁹⁶⁶ formirane odlukom Mate Bobana od 3. novembra 1992., poslije koje je izdata zapovijed Brune Stojića od 5. februara 1993. i zapovijed Milivoja Petkovića od 8. februara 1993.¹⁹⁶⁷ Domobranske jedinice su formirane radi "zaštite teritorija, objekata od posebnog značenja za obranu i potpore oružanim snagama".¹⁹⁶⁸

838. Timovi odbrane su se u svojim završnim podnescima izjasnili o lancu komandovanja u kojem su bili domobrani. Tako Stojićeva i Ćorićeva odbrana tvrde da su domobranske jedinice bile u vojnom lancu komandovanja i da su bile odgovorne Glavnom stožeru HVO-a i zapovjednicima OZ.¹⁹⁶⁹ Petkovićeva odbrana samo navodi da je načelnik Glavnog stožera imao pomoćnika za domobranstvo,¹⁹⁷⁰ što je Vijeće uostalom već utvrdilo u dijelu Presude koji se bavi Glavnim stožerom.¹⁹⁷¹

839. Vijeće napominje da se u zapovijedi Brune Stojića od 5. februara 1993., koja sadrži nepotpun spisak teritorija i objekata od strateškog značaja za odbranu, između ostalih navode, bez preciziranja lokacija na kojima se nalaze: električne centrale, radio-relejni sistemi, bolnice, tvornice za vojnu proizvodnju ili silosi.¹⁹⁷² Vijeće takođe primjećuje da je u zapovijedi od 8. februara 1993., Milivoj Petković naredio OZ Jugoistočna Hercegovina, Sjeverozapadna Hercegovina i Srednja Bosna da dostave spisak objekata od posebnog značenja, a tu zapovijed je izvršila samo OZ Srednja Bosna.¹⁹⁷³

840. Vijeće nema na raspolaganju precizne spiskove objekata od strateškog značaja. Međutim, Vijeće je proučilo više prihvaćenih dokumenata u kojima se navodi da su domobranske jedinice bile zadužene, konkretno, za nadziranje kontrolnih punktova i tvornica.¹⁹⁷⁴ Bile su takođe raspoređene u nekim zatočeničkim centrima kao što su Dretelj, Gabela i Vitina-Otok.¹⁹⁷⁵

841. Odlukom Mate Bobana od 3 novembra 1992. o formiranju domobranskih jedinica predviđa se i potčinjavanje tih jedinica i njihovih stožera zapovjednicima OZ i Glavnom

¹⁹⁶⁶ Svjedok CC, T(f), str. 10361, 10371 i 10372; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37249, 37250 i 37294.

¹⁹⁶⁷ P 00680, član 3 i 7; P 01424, str. 1 i 2; P 01441; P 01587.

¹⁹⁶⁸ P 01424, str. 1; P 04774, str. 2. Što se tiče podrške oružanim snagama, npr., u septembru 1993., domobranska pukovnija iz Mostara bila je raspoređena u Sektoru Obrana Mostara, kao i u Sektoru Jug.

¹⁹⁶⁹ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 516; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 87, 89 i 574.

¹⁹⁷⁰ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 81 i 82.

¹⁹⁷¹ V. "Organizacija i funkcionisanje Glavnog stožera" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

¹⁹⁷² Bruno Pinjuh, T(f), str. 37249-37295; P 01424, str. 1 i 2.

¹⁹⁷³ P 01424; P 01441; P 02204, str. 3.

¹⁹⁷⁴ 2D 01222, str. 1 i 2; 5D 05095; 5D 03019; P 04947, str. 1; P 07559, str. 8.

stožeru.¹⁹⁷⁶ Pored toga, zapovijed Milivoja Petkovića od 8. februara 1993. predviđala je da jedinice po formiranju budu stavljene pod zapovjedništvo odgovarajuće OZ.¹⁹⁷⁷

842. Vijeće je, između ostalog, prihvatilo više zapovijedi koje su zapovjednici brigada uputili domobranima,¹⁹⁷⁸ što potvrđuje zapovijed Željka Šiljega od 22. maja 1993., u kojoj se navodi da se domobranske jedinice trebaju potčiniti zapovjedništvu brigade u čijoj se zoni nalaze.¹⁹⁷⁹

843. S obzirom na ove dokaze, Vijeće zaključuje da su domobrani bili uključeni u lanac komandovanja, i to Glavnog stožera, OZ i brigada.

844. Što se tiče njihove veze sa Odjelom obrane, Vijeće primjećuje da je Bruno Stojić sačinio spisak teritorija i objekata koje treba da štite domobrani,¹⁹⁸⁰ kao i da je imenovao zapovjednika i članove zapovjedništva domobranske satnije u opštini Ljubuški.¹⁹⁸¹ Međutim, Vijeće ne raspolaže dokazima koji bi sugerisali da je Bruno Stojić imao komandna ovlaštenja nad domobranima.

IV. Vojna policija

845. U Optužnici se navodi da je Vojna policija HVO-a bila u sastavu "oružanih snaga HVO-a", nad kojima su "članov[i] rukovodstva i organa vlasti Herceg-Bosne/HVO-a" imali kontrolu.¹⁹⁸² Tužilaštvo tvrdi da su preko Vojne policije, između ostalog, ostvarivani ciljevi UZP-a.¹⁹⁸³ Iako Tužilaštvo navodi da su Jadranko Prlić¹⁹⁸⁴ i Milivoj Petković¹⁹⁸⁵ imali *de jure* i *de facto* opštu vlast nad "vojskom HVO-a", ono izričito tvrdi da su Bruno Stojić i Slobodan Praljak, "upravlja[li], kontrolisa[li], omogućava[li] i podržava[li] dejstva i aktivnosti Vojne

¹⁹⁷⁵ Za Zatvor u Dretelju: P 03119; P 03134, str. 1 i 2. Za zatvore u Dretelju i Gabeli: P 03462. Za logor Vitina-Otok: P 04772; P 03327 pod pečatom, str. 2.

¹⁹⁷⁶ P 00680, član 5; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37249, 37250, 37251 i 37253; P 08973, str. 26; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451, v. takođe: 4D 01629, str. 1. Miljenko Lasić, zapovjednik OZ Jugoistočna Hercegovina, obratio se službi za logistiku Glavnog stožera radi isplate plata domobranskoj pukovnji za april 1993.

¹⁹⁷⁷ P 01441. Činjenicu da su domobrani bili raspoređeni u skladu s naređenjima zapovjednika OZ potvrđuje dokument P 02204. Bruno Pinjuh, T(f), str. 37250 i 37251. Slobodan Praljak je takođe potvrdio da su domobranske jedinice bile dio organizacije, odnosno strukture oružanih snaga HVO-a. Slobodan Praljak, T(f), str. 43607; v. takođe P 01424; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37249 i 37250; P 00680; P 01424; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37261 i T(e), str. 37261; 2D 01232, str. 5 i 6.

¹⁹⁷⁸ 5D 05095; 5D 03019; P 03119; P 03421; P 03462; P 04525; P 04772; P 03270; P 03954.

¹⁹⁷⁹ 5D 02001.

¹⁹⁸⁰ Bruno Pinjuh, T(f), str. 37249, 37250 i 37294; P 01424, str. 1 i 2.

¹⁹⁸¹ P 01604.

¹⁹⁸² Optužnica, par. 16.1 i 25.

¹⁹⁸³ Optužnica, par. 16.1.

¹⁹⁸⁴ Optužnica, par. 17.1. a).

¹⁹⁸⁵ Optužnica, par. 17.4. a) i 17.4. d).

policije HVO-a".¹⁹⁸⁶ Za Valentina Ćorića tužilaštvo kaže da je on "[k]ao načelnik Uprave Vojne policije, [...] *de jure* i/ili *de facto*, rukovodio i komandovao Vojnom policijom HVO-a".¹⁹⁸⁷ Što se tiče Berislava Pušića, tužilaštvo tvrdi da je kao "pripadnik Vojne policije" učestvovao u "sistemu zlostavljanja"¹⁹⁸⁸ koji je obuhvatao mrežu zatvora, koncentracionih logora i drugih objekata za zatočenje u Herceg-Bosni/HVO-u".¹⁹⁸⁹

846. S obzirom na značaj uloge Vojne policije u zločinima navedenim u Optužnici i na pretpostavljenu nadležnost optuženih nad tom policijom, Vijeće smatra da je potrebno da opiše njenu strukturu i funkcije. Osnovana u aprilu 1992., Vojna policija je doživjela nekoliko reorganizacija, s ciljem, konkretno, da joj se poboljša funkcionisanje i efikasnost (A). Iako je struktura Vojne policije u više navrata bila predmet reformi i reorganizacije, mandat kojim su određeni njeni zadaci nije se promijenio tokom sukoba, i to uprkos tome što je, nauštrb zadataka koji su joj vlasti Herceg-Bosne/HVO-a na početku povjerile, izvršavala i brojne borbene zadatke (B). Međutim, Vijeće je konstatovalo da je, u okviru tih raznih zadataka, lanac rukovođenja i komandovanja u Vojnoj policiji bio složen i često nejasan. Naime, jedinice Vojne policije bile su za svoj rad odgovorne dvjema različitim instancama: Upravi Vojne policije i "klasičnoj" vojnoj hijerarhiji, preko zapovjednika brigada i OZ (C).

A. Osnivanje i razvoj Vojne policije

847. Osnovana u aprilu 1992. i u početku organizovana u stanicama Vojne policije u svakoj opštini (1), Uprava Vojne policije je od septembra 1992. integrisana u Odjel obrane HVO-a (2), a struktura i funkcionisanje Uprave Vojne policije i njenih jedinica (3) su se postepeno redefinisali kroz više reformi.

1. Osnivanje Vojne policije i Uprave Vojne policije: april – septembar 1992.

848. Početkom aprila 1992., Predsjedništvo HVO-a HZ HB osnovalo je Vojnu policiju oružanih snaga HVO-a.¹⁹⁹⁰ Stanice Vojne policije uspostavljene su u 25 opština,¹⁹⁹¹ a u njima

¹⁹⁸⁶ Optužnica, par. 17.2. c) i 17.3. g).

¹⁹⁸⁷ Optužnica, par. 17.5. a).

¹⁹⁸⁸ Optužnica, par. 17.6. f).

¹⁹⁸⁹ Optužnica, par. 17.6. c).

¹⁹⁹⁰ P 00128, str. 9.

¹⁹⁹¹ P 00128, str. 9; P 00423, str. 3.

su bili rezervisti,¹⁹⁹² regrutovani između ostalog prema kriterijumu "odanosti hrvatskom [narodu] i hrvatskoj domovini".¹⁹⁹³

849. Prema riječima Zdenka Andabaka,¹⁹⁹⁴ stanice Vojne policije su u tom periodu bile odgovorne operativnom zapovjedništvu brigada u zoni odgovornosti gdje su se nalazile.¹⁹⁹⁵

850. Uprava Vojne policije bila je u periodu od aprila do decembra 1992., u vrlo ranoj fazi razvoja: u jednom izvještaju o radu HVO-a HZ HB za taj period, lakonski je navedeno da su u Upravi VP formirane "službe za opće poslove, vojno-istražne djelatnosti, inspeksijske poslove, obuku kadrova i logistiku".¹⁹⁹⁶ U Upravi Vojne policije je u julu i avgustu 1992. bilo 14 osoba.¹⁹⁹⁷

851. Ipak, već u maju 1992., opštinske jedinice Vojne policije ušle su u sastav četiri operativne grupe¹⁹⁹⁸ i stavljene pod komandu Uprave Vojne policije, s ciljem da im se poboljša efikasnost¹⁹⁹⁹ i suzbije uticaj lokalnih vlasti.²⁰⁰⁰

- operativna grupa Jugoistočna Hercegovina, na čelu s Vladom Primorcem,²⁰⁰¹ koja je obuhvatala opštine Mostar, Ljubuški, Stolac i Čapljina;
- operativna grupa Sjeverozapadna Hercegovina, na čelu sa Zdenkom Andabakom, koja je obuhvatala, između ostalih, opštine Prozor, Gornji Vakuf i Jablanica;
- operativna grupa Srednja Bosna, kojoj je pripadala opština Vareš, kojom je komandovao Ivan Lalić;
- operativna grupa Bosanska Posavina.²⁰⁰²

852. Pored jedinica prisutnih u svakoj opštini, Vojna policija je imala i jednu bojnu formiranu u julu 1992.,²⁰⁰³ u čijem su sastavu bili profesionalni vojnici, specijalno obučeni u

¹⁹⁹² V. u vezi s tim P 00420, str. 52.

¹⁹⁹³ P 08548, str. 23; Završni podnesak tužilaštva, par. 982.

¹⁹⁹⁴ Zdenko Andabak je bio na više važnih rukovodećih i komandnih dužnosti u Upravi Vojne policije u periodu od maja 1992. do juna 1994., v. Zdenko Andabak, T(f), str. 50903 i 50904; V. takođe P 01460; P 02996; 5D 02164, str. 1; P 02230.

¹⁹⁹⁵ Zdenko Andabak, T(f), str. 50905-50907; P 00143/ P 00142.

¹⁹⁹⁶ P 00128, str. 10; P 00956, str. 3.

¹⁹⁹⁷ P 00420, str. 3.

¹⁹⁹⁸ Vijeće konstatuje da su, uprkos tome što su operativne grupe formirane u maju 1992., u izvještaju o radu Vojne policije za juli-avgust 1992. još uvijek postojale opštinske stanice Vojne policije, v. u vezi s tim P 00420, str. 36.

¹⁹⁹⁹ P 00128, str. 9; P 00956, str. 3.

²⁰⁰⁰ P 00420, str. 52; v. takođe dio o opštinskim vlastima HVO-a.

²⁰⁰¹ V. takođe u vezi s imenovanjem Vladimira Primorca P 00345 i P 00927.

²⁰⁰² P 00956, str. 3.

Nastavnom centru u Neumu²⁰⁰⁴ - 1. djelatnu bojnu Vojne policije.²⁰⁰⁵ Ona je u svom sastavu imala tri satnije – prvu, sa sjedištem u Vitezu, koja je bila pridodata Operativnoj grupi Srednja Bosna, drugu, stacioniranu u Ljubuškom, koja je bila pridodata Operativnoj grupi Jugoistočna Hercegovina i treću, koja je bila u Livnu²⁰⁰⁶ – kao i vod za "posebne namjene".²⁰⁰⁷ Pripadnici 1. djelatne bojne bili su zaduženi za najteže i najvažnije akcije.²⁰⁰⁸ U avgustu 1992., Vojna policija – čiji su se pripadnici razlikovali od ostalih vojnika HVO-a po tome što su nosili bijeli opasač, bijelu futrolu za pištolj, lisice i značku Vojne policije²⁰⁰⁹ - imala je 1862 pripadnika, uključujući i članove Uprave Vojne policije.²⁰¹⁰

853. Iako nema na raspolaganju odluku o imenovanju Valentina Ćorića za načelnika Uprave Vojne policije, Vijeće konstatuje da je Mate Boban, 13. aprila 1992., odredio Valentina Ćorića za pomoćnika zapovjednika za SIS²⁰¹¹ i da je ta zapovijed predsjednika Predsjedništva HZ HB dala Valentinu Ćoriću ovlaštenje da komanduje jedinicama Vojne policije.²⁰¹² Pored toga, Vijeće primjećuje da je Valentin Ćorić potpisao jednu zapovijed kao načelnik te Uprave 24. juna 1992.²⁰¹³ Vijeće takođe napominje da je Privremenim uputstvom za rad Vojne policije, donesenim u aprilu 1992., Upravi Vojne policije dodijeljena komandna nadležnost i kontrola nad jedinicama Vojne policije, s tim da nije precizirano na koje oblasti se ta nadležnost odnosi.²⁰¹⁴ Zdenko Andabak je, pak, tvrdio da je u tom periodu Uprava Vojne policije bila zadužena za kadrovska pitanja, vođenje disciplinskih postupaka, kao i brigu za opremljenost i obuku pripadnika Vojne policije.²⁰¹⁵

2. Integrisanje Uprave Vojne policije u Odjel obrane i posljedice tog integrisanja

854. Uprava Vojne policije je vrlo brzo, već u septembru 1992., postala dio Odjela obrane kao komponenta Sektora sigurnosti (a). Tim činom je predstojnik Odjela obrane postao

²⁰⁰³ P 00128, str. 10; P 00420, str. 36 i 37.

²⁰⁰⁴ P 00420, str. 36; P 00128, str. 10; P 00956, str. 4.

²⁰⁰⁵ P 00423.

²⁰⁰⁶ P 00420, str. 36; P 00128, str. 10 i 12.

²⁰⁰⁷ P 00420, str. 37.

²⁰⁰⁸ P 00128, str. 10.

²⁰⁰⁹ V. P 00143/ P 00142, str. 8.

²⁰¹⁰ P 00420, str. 4.

²⁰¹¹ 2D 01333; V. takođe P 08548, str. 23.

²⁰¹² 2D 01333; Ivan Bandić, T(f), str. 37998, 38003 i 38004; 2D 01333; P 03177, str. 3; za primjer koji pokazuje da je Valentin Ćorić na svom položaju bio prvi čovjek Uprave Vojne policije, v. npr. P 00936.

²⁰¹³ P 00277. Za ilustraciju komandnih ovlaštenja kojima je u to vrijeme raspolagao Valentin Ćorić, v. takođe P 00385, str. 1 i 2; što se tiče činjenice da je Valentin Ćorić bio na dužnosti načelnika Uprave Vojne policije, v. P 09117.

²⁰¹⁴ P 00143/ P 00142, str. 4; 2D 02000, par. 44.

²⁰¹⁵ Zdenko Andabak, T(f), str. 50905, 50906 i 51150-51152; P 00143/ P 00142, str. 4, 5, 6 i 7. Za nadležnosti Uprave Vojne policije u tom periodu, v. Davor Marijan, T(f), str. 35839 i 35840; 2D 02000, par. 44; P 00978, str. 2. Za upotrebu konfiskovanih vozila, v. npr. 5D 04384.

nadređen načelniku Uprave Vojne policije, i u tom svojstvu, imao vlast nad Vojnom policijom i njenim načelnikom (b).

a) Uprava Vojne policije kao organ bezbjednosti Odjela obrane

855. Odlukom o osnovama ustrojstva Odjela obrane, koju je 15. septembra 1992. potpisao Mate Boban u svojstvu predsjednika HZ HB, Uprava Vojne policije postala je dio Sektora sigurnosti Odjela obrane.²⁰¹⁶ Prema ovoj Odluci, načelnik Sektora sigurnosti bio je odgovoran za Upravu Vojne policije i za SIS, i bio je pomoćnik predstojnika Odjela obrane.²⁰¹⁷ Marijan Biškić je potvrdio da je načelnik Sektora sigurnosti bio nadređen načelniku Uprave Vojne policije,²⁰¹⁸ i da je u novembru 1993. Uprava Vojne policije još uvijek bila dio Ministarstva obrane.²⁰¹⁹

856. Poput Prlićeve i Stojićeve odbrane i tužilaštva,²⁰²⁰ Vijeće smatra da dokazi omogućuju da se zaključi da je Uprava Vojne policije bila sastavni dio Odjela obrane,²⁰²¹ i da je, kao i SIS, bila jedna od komponenti Sektora sigurnosti navedenog Odjela. Načelnik Uprave Vojne policije bio je odgovoran pomoćniku predstojnika Odjela obrane za sigurnost i, u posljednjoj instanci, predstojniku Odjela obrane.²⁰²²

b) Odnosi Vojne policije i predstojnika Odjela obrane

857. Time što je Uprava Vojne policije HVO-a postala dio Odjela obrane, Vojna policija je potpala pod nadležnost predstojnika Odjela obrane: konkretno, on je bio zadužen za neka imenovanja u Vojnoj policiji (i), kao i za usvajanje odluka o organizaciji Vojne policije i pravilima postupanja koje je ona trebala primjenjivati (ii). Konačno, predstojnik Odjela mogao je neposredno izdavati naređenja i načelniku Uprave Vojne policije (iii).

²⁰¹⁶ P 00586. Za šemu komandne strukture oružanih snaga prema dokumentu P 00586, v. 4D 01280. V. takođe 2D 00567, str. 3; 2D 02000, par. 47; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 50 do 53; Za osnivanje Odjela obrane HVO-a, v. P 00206, član 7, str. 2; 2D 02000, par. 5; v. takođe Davor Marijan, T(f), str. 35604 i 1D 00156/P 00303, član 20, str. 2; P 00308/P 00297.

²⁰¹⁷ P 00586, str. 2; Kao pomoćnik predstojnika Odjela obrane, načelnik Sektora sigurnosti bio je odgovoran predstojniku tog odjela, v. 2D 00567, str. 1.

²⁰¹⁸ Marijan Biškić, T(f), str. 15049.

²⁰¹⁹ Marijan Biškić, T(f), str. 15046.

²⁰²⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 985; Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 326 b); Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 380.

²⁰²¹ I to sve vrijeme trajanja sukoba; Marijan Biškić, T(f), str. 15046. Prema njegovim riječima, u novembru 1993. Uprava Vojne policije potpadala je pod Ministarstvo obrane.

²⁰²² V. u vezi s tim Svjedok C, T(e), str. 22324, zatvorena sjednica.

i. Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane za imenovanja u Vojnoj policiji

858. Što se tiče Vojne policije, predstojnik Odjela obrane je konkretno imao ovlaštenje za imenovanja, koje je prvi put bilo precizno definisano u Uputstvu za rad postrojbi Vojne policije od 30. novembra 1992.²⁰²³ Naime, na njegov prijedlog, HVO HZ HB je imenovao načelnika Uprave Vojne policije.²⁰²⁴ Pored toga, imao je i ovlaštenje da direktno imenuje, u ovom slučaju na prijedlog načelnika Uprave Vojne policije i uz saglasnost pomoćnika za sigurnost,²⁰²⁵ 1) zapovjednike bojni Vojne policije i njihove zamjenike, 2) načelnike odjela i pododjela Uprave Vojne policije,²⁰²⁶ i 3) od 20. maja 1993., zamjenika načelnika Uprave Vojne policije.²⁰²⁷ Da bi imenovao zapovjednike satnija i vodova Vojne policije, te šefova pododjela i službi Uprave te vojne jedinice, načelnik Uprave Vojne policije trebalo je da prethodno dobije odobrenje predstojnika Odjela obrane.²⁰²⁸

859. Prema tome, dokazi pokazuju da je predstojnik Odjela obrane imenovao osobe na najviše dužnosti u jedinicama i Upravi Vojne policije – s izuzetkom samog načelnika Uprave Vojne policije²⁰²⁹ - dok je ovaj potonji bio nadležan za postavljenja na "niže" dužnosti, ali uz saglasnost predstojnika Odjela obrane.

ii. Ovlaštenja predstojnika Odjela obrane u pogledu organizacije Vojne policije: zajedničko ovlaštenje s načelnikom Uprave Vojne policije

860. Vijeće konstatuje da se u Uputstvu za rad Uprave Vojne policije iz novembra 1992. nadležnost za strukturnu organizaciju Vojne policije dijeli između predstojnika Odjela obrane i načelnika Uprave Vojne policije. Naime, u Uputstvu je navedeno da Uprava Vojne policije "prati i izučava organizaciju i formacije postrojbi Vojne policije [...] te predstojniku Odjela obrane predlaže mjere za njihovo poboljšanje [...]"²⁰³⁰ Nadležnost je bila podijeljena i u oblasti popune i obuke.²⁰³¹ Tako su reorganizaciju iz decembra 1992., u kojoj je detaljno definisana nova organizacija Vojne policije i Uprave Vojne policije, zajednički potpisali

²⁰²³ P 00837, str. 4 i 5.

²⁰²⁴ P 00837, str. 4.

²⁰²⁵ 2D 02000, par. 47; 2D 00567, str. 3.

²⁰²⁶ P 00837, str. 4 i 5. Kao primjer za imenovanje zapovjednika bojni, v. P 01420; P 01466; izgleda da je pomoćnik predstojnika Odjela obrane za sigurnost ponekad zamjenjivao predstojnika Odjela obrane kad je trebalo odobriti prijedloge za imenovanja koje je davao načelnik Uprave Vojne policije, v. P 00803; P 01457; za primjer imenovanja načelnika Odjela Vojne policije, v. takođe P 01460; 2D 02000, par. 47.

²⁰²⁷ P 02467.

²⁰²⁸ P 00837, str. 5; v. npr. P 01780.

²⁰²⁹ P 00837, str. 4: načelnika Vojne uprave imenovao je HVO HZ HB na prijedlog predstojnika Odjela obrane.

²⁰³⁰ P 00837, str. 6; treba naglasiti da je Privremeno uputstvo za rad Vojne policije iz aprila 1992. u tom domenu u vezi s iznošenjem prijedloga predviđalo nadležnost "HVO-a", v. P 00143/ P 00142, str. 6.

²⁰³¹ P 00837, str. 6.

predstojnik Odjela obrane i načelnik Uprave Vojne policije.²⁰³² Međutim, provođenje reformi je prvenstveno bilo u nadležnosti načelnika Uprave Vojne policije, što se može zaključiti iz programa rada Vojne policije za period od januara do marta 1993.²⁰³³ Načelnik Uprave Vojne policije takođe je bio dužan odgovarati na pitanja i zahtjeve za pojašnjenja u vezi s reorganizacijom Vojne policije,²⁰³⁴ koje su mu upućivali zapovjednici bojni, kao i pripadnici Vojne policije, te obezbijediti nadziranje procesa.²⁰³⁵

iii. Predstojnik Odjela obrane kao pretpostavljeni načelniku Uprave Vojne policije

861. Tužilaštvo je dostavilo više primjera zapovijedi koje je predstojnik Odjela obrane izdao načelniku Vojne policije, kao i izvještaje koje je ovaj podnosio svom pretpostavljenom.²⁰³⁶ Što se tiče prenosa informacija, Stojićeva odbrana tvrdi da su izvještaji o radu Vojne policije u praksi bili rijetki i da nema dokaza da su bili dostavljani predstojniku Odjela obrane.²⁰³⁷ Pored toga, Stojićeva odbrana napominje da predstojnik Odjela obrane, iako je bio hijerarhijski nadređen načelniku Uprave Vojne policije, nije imao nikakvu komandnu vlast nad jedinicama Vojne policije.²⁰³⁸ Petkovićeva odbrana je, pak, nastojala da pokaže da jedinice Vojne policije za izvršavanje redovnih zadataka nisu bile odgovorne načelniku Glavnog stožera, nego predstojniku Odjela obrane.²⁰³⁹

862. S obzirom na dokaze uvrštene u spis, Vijeće smatra da je predstojnik Odjela obrane, kao nadređeni načelniku Uprave Vojne policije,²⁰⁴⁰ mogao da mu izdaje raznovrsna naređenja, poput naređenja za oslobađanje zatočenika,²⁰⁴¹ u vezi sa slobodnim kretanjem konvoja (između ostalog humanitarnih konvoja)²⁰⁴² ili osoba²⁰⁴³ na teritoriji HZ HB, naređenja za angažovanje snaga Vojne policije,²⁰⁴⁴ kao i za poštovanje pravila postupanja u samoj Vojnoj policiji.²⁰⁴⁵

²⁰³² V. npr P 00957, str. 6. Međutim, Vijeće konstatuje da je predstojnik Odjela obrane, npr. 28. decembra 1992., sam potpisao dokument o provođenju reforme usvojene dva dana ranije, v. P 00960.

²⁰³³ P 01416, str. 2.

²⁰³⁴ P 01614, str. 1; P 01678 i 5D 00538; P 04922; P 02997.

²⁰³⁵ V. npr. P 02991/ P 03000, str. 2; 4D 01283; P 04135/ P 04146/ 2D 01396.

²⁰³⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 563, 565, 568, 583 i 619; Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51926.

²⁰³⁷ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 381.

²⁰³⁸ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 234 i 404.

²⁰³⁹ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 103.

²⁰⁴⁰ Svjedok C, T(f), str. 22318, zatvorena sjednica.

²⁰⁴¹ P 00665.

²⁰⁴² P 01316; P 00864.

²⁰⁴³ P 03163; P 01098.

²⁰⁴⁴ P 00619; 2D 03002; P 03164.

²⁰⁴⁵ 2D 01237.

3. Nova struktura i način funkcionisanja Uprave i jedinica Vojne policije - od oktobra 1992.

863. Dokazi pokazuju da su struktura i način rada Uprave i jedinica Vojne policije mijenjani tri puta u periodu na koji se odnosi Optužnica: u oktobru 1992. (a), julu 1993. (b) i, na kraju, u decembru 1993. (c). Vijeće će dalje u tekstu opisati promjene do kojih je u tim razdobljima došlo.

a) Prva reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: oktobar 1992. – jul 1993.

864. Vijeću je predočeno više dokaza o reorganizaciji Vojne policije započetoj u oktobru 1992.,²⁰⁴⁶ a ozvaničenoj u novembru 1992. izdavanjem Uputstva za rad postrojbi Vojne policije HVO-a HZ HB.²⁰⁴⁷ Iako se to uputstvo malo razlikovalo od privremenog uputstva iz aprila 1992., bilo je, što se tiče direktiva vezanih za samu organizaciju, preciznije u pogledu postupka imenovanja u Vojnoj policiji, što je razmotreno u dijelu Presude koji je posvećen ovlaštenjima za imenovanja koja je imao predstojnik Odjela obrane.²⁰⁴⁸ Nadalje, u Uputstvu se podsjeća da se u svakoj OZ nalazi po jedna bojna Vojne policije potčinjena Upravi Vojne policije²⁰⁴⁹ i da su sve niže formacije Vojne policije u datoj OZ bile u sastavu te bojne.²⁰⁵⁰ Davor Marijan je, pored toga, naglasio da su, prema Uredbi o oružanim snagama od 17. oktobra 1992., jedinice Vojne policije bile u sastavu oružanih snaga HVO-a.²⁰⁵¹

865. Cilj te prve reorganizacije bio je da se strukturiše djelovanje Vojne policije na frontu, da se definiše status vojnih policajaca, politika imenovanja i lanac komandovanja.²⁰⁵²

866. U izvještaju od 26. decembra 1992., Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije, i Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, dali su sažeti pregled tadašnje organizacije.²⁰⁵³

²⁰⁴⁶ Neki svjedoci tvrde da su prve jedinice Vojne policije formirane u decembru 1992., v. Svjedok E, T(f), str. 22135, zatvorena sjednica; P 00884; 5D 05110 pod pečatom, par. 4; Svjedok C, T(f), str. 22520, zatvorena sjednica.

²⁰⁴⁷ P 00837; P 00956, str. 4; P 00128, str. 11.

²⁰⁴⁸ P 00143/ P 00142, str. 5; P 00837, str. 4 i 5.

²⁰⁴⁹ Svjedok C, T(f), str. 22520 i 22521, zatvorena sjednica; P 00957, str. 5; Svjedok EA, T(f), str. 24876-24878, zatvorena sjednica.

²⁰⁵⁰ P 00837, str. 5.

²⁰⁵¹ 2D 02000, par. 37; P 00588, str. 40 i 41 članak 137; v. takođe Svjedok C, T(f), str. 22519, zatvorena sjednica;

1D 00165, član 5.

²⁰⁵² P 00884, str. 2.

²⁰⁵³ P 00956, str. 4; P 00957; V. takođe 4D 01282.

Naveli su da Upravu Vojne policije, čije se sjedište u to vrijeme nalazilo u Mostaru,²⁰⁵⁴ čine dva Odjela, četiri bojne Vojne policije, po jedna u svakoj OZ, te 1. djelatna bojna:²⁰⁵⁵

– Odjel opće i prometne Vojne policije i Odjel za kriminalističke istrage,²⁰⁵⁶ osnovani su u okviru službi Uprave Vojne policije²⁰⁵⁷ u oktobru 1992.²⁰⁵⁸ Slobodan Božić je, između ostalog, izjavio da su ova dva odjela bila na dvije različite lokacije:²⁰⁵⁹ Odjel opće Vojne policije nalazio se u Ljubuškom, kao i Operativno dežurstvo – organ Uprave Vojne policije za koordinisanje rada jedinica Vojne policije²⁰⁶⁰ - dok je Odjel za kriminalističke istrage isprva bio u Mostaru, u zgradi Odjela obrane,²⁰⁶¹ a zatim, od avgusta 1993. u Ljubuškom.²⁰⁶²

– 1. djelatna bojna, direktno potčinjena načelniku Uprave Vojne policije,²⁰⁶³ imala je oko 300 pripadnika,²⁰⁶⁴ djelovala je na cijelom prostoru HZ HB²⁰⁶⁵ i u svom sastavu imala specijalno obučene vojnike koji su izvršavali najsloženije zadatke.²⁰⁶⁶ Imala je tri satnije koje su bile zadužene za antiterorističko djelovanje (1. lakojurišna satnija), promet (2. satnija) i za pratnju i osiguranje osoba, konkretno na Heliodromu (3. satnija).²⁰⁶⁷ Prema riječima Zdenka Andabaka, kad je načelnik Uprave Vojne policije slao 1. djelatnu bojnu na zadatak, to je činio u skladu sa zapovijedi Glavnog stožera HVO-a, a kad bi ta bojna stigla na bojište, bila bi stavljena pod komandu zapovjednika OZ za izvršavanje "redovitih" zadataka vojne policije, kao i onih u vezi s borbenim dejstvima.²⁰⁶⁸

²⁰⁵⁴ Svjedok BB je precizirao da je negdje sredinom maja 1993. sjedište Vojne policije premješteno u zajednički objekat u zapadnom Mostaru, v. Svjedok BB, T(f), str. 17187, zatvorena sjednica.

²⁰⁵⁵ Svjedok C, T(f), str. 22520 i 22521, zatvorena sjednica; P 00957, str. 1; v. takode Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52648.

²⁰⁵⁶ Da bi se stekla opšta slika sastava Odjela za kriminalističke istrage Uprave Vojne policije u martu 1993., v. P 01605. Između ostalog, Vijeće primjećuje da se u nekim dokumentima ovaj Odjel naziva Odjelom za suzbijanje kriminaliteta, a u drugim Odjelom za kriminalističke istrage. Radi lakšeg razumijevanja, Vijeće će koristiti samo naziv Odjel za kriminalističke istrage.

²⁰⁵⁷ P 00956, str. 5; P 00957, str. 1.

²⁰⁵⁸ Zvonko Vidović, T(f), str. 51469; 2D 02000, par. 45

²⁰⁵⁹ Slobodan Božić, T(f), str. 36679 i 36680.

²⁰⁶⁰ 2D 01395.

²⁰⁶¹ 2D 01395; P 00956, str. 5; P 00128, str. 12.

²⁰⁶² P 04191, str. 3.

²⁰⁶³ Za ilustraciju direktnih komandnih ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije nad 1. djelatnom bojnomo, v. P 00754; P 01053; P 02988/ P 02982; Svjedok EA, T(f), str. 24876 i 24877, zatvorena sjednica; P 00957, str. 2 i 5; Zdenko Andabak, T(f), str. 51037; 5D 05110 pod pečatom, par. 4; u vezi s tim, Stojićeva odbrana tvrdi da je Uprava Vojne policije raspoređivala 1. djelatnu bojnu po naređenju Glavnog stožera i da je na bojištu ta bojna bila potčinjena vojnom zapovjedniku, v. Završni podnesak Stojićeva odbrane, par. 389; Ćorićeva odbrana podržava tu analizu, v. Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 28.

²⁰⁶⁴ Brojno stanje je u tom periodu variralo, v. P 00956, str. 7.

²⁰⁶⁵ Svjedok NO, T(f), str. 51179 i 51194, zatvorena sjednica; 5D 05110 pod pečatom, par. 4.

²⁰⁶⁶ P 00956, str. 6; P 00957, str. 2; P 00128, str. 12.

²⁰⁶⁷ P 00956, str. 6; P 00957, str. 2.

²⁰⁶⁸ Zdenko Andabak, T(f), str. 50910, 50911, 50990, 50991, 51154 i 51155.

- 2. bojna Vojne policije sa sjedištem u Tomislavgradu-Livnu,²⁰⁶⁹ imala je zonu odgovornosti koja se podudarala s OZ Sjeverozapadna Hercegovina, u svom sastavu je imala oko 450 pripadnika²⁰⁷⁰ i bila je zadužena za antiterorističko djelovanje, promet i opšte vojnopolicijske zadatke.²⁰⁷¹ Pored tih satnija, postojalo je i šest vodova u brigadama OZ.²⁰⁷² Bojna je imala i kriminalističku službu, odjeljenje veze i operativno dežurstvo.²⁰⁷³
- 3. bojna Vojne policije sa sjedištem u Mostaru,²⁰⁷⁴ imala je zonu odgovornosti koja se podudarala s OZ Jugoistočna Hercegovina, i u sastavu je imala oko 400 pripadnika.²⁰⁷⁵ Imala je, konkretno, četiri voda u sastavu brigada koje su djelovale u toj OZ.²⁰⁷⁶
- 4. bojna Vojne policije sa sjedištem u Travniku (Vitezu),²⁰⁷⁷ imala je oko 530 pripadnika i zonu odgovornosti koja se podudarala s OZ Srednja Bosna.²⁰⁷⁸ Pored toga, imala je osam vodova u sastavu brigada u toj OZ.²⁰⁷⁹
- 5. bojna, koja je trebala pokrивati OZ Posavina, nije bila organizovana zbog "okupiranosti tog prostora".²⁰⁸⁰

867. Prema riječima Davora Marijana, u prvoj polovini 1993., bojne Vojne policije su slale vrlo malo izvještaja Upravi Vojne policije, čime su kršile obavezu da informišu upravu.²⁰⁸¹ Međutim, Zdenko Andabak tvrdi da je, kao zapovjednik 2. bojne Vojne policije u periodu od oktobra 1992. do februara 1993.,²⁰⁸² prisustvovao mjesečnim koordinacionim sastancima, na kojima su bili načelnik Uprave i glavni oficiri Vojne policije.²⁰⁸³ Na tim sastancima se govorilo, između ostalog, o logističkim problemima i pitanju zbrinjavanja ranjenih vojnika Vojne policije na terenu.²⁰⁸⁴

²⁰⁶⁹ P 01825.

²⁰⁷⁰ Brojno stanje je u tom periodu variralo, v. P 00956, str. 7.

²⁰⁷¹ P 00956, str. 6; P 00957, str. 2 i 3.

²⁰⁷² P 00957, str. 3; Zdenko Andabak, T(f), str. 50912.

²⁰⁷³ Zdenko Andabak, T(f), str. 50912.

²⁰⁷⁴ P 01825.

²⁰⁷⁵ P 00956, str. 6; P 00957, str. 3 i 4.

²⁰⁷⁶ P 00957, str. 3 i 4.

²⁰⁷⁷ P 01825.

²⁰⁷⁸ P 00956, str. 6; P 00957, str. 4; za opštu sliku sastava 4. bojne u decembru 1992., v. P 00862.

²⁰⁷⁹ P 00957, str. 4.

²⁰⁸⁰ P 00956, str. 6; P 00957, str. 4 i 5. Međutim, dokument P 00956, kao i dokument P 00128, str. 12, ukazuju na to da je u to vrijeme jedna bojna Vojne policije pokrivala područje Orašje – Bosanska Bijela.

²⁰⁸¹ 2D 02000, par. 51; v. npr. P 01972, str. 3.

²⁰⁸² 5D 02164, str. 1; P 00803; P 01420; P 01460.

²⁰⁸³ Zdenko Andabak, T(f), str. 50915 i 50916.

²⁰⁸⁴ Zdenko Andabak, T(f), 50915 i 50916. Za primjer ovakvih sastanaka, v. npr. P 05869 i P 04947.

868. Ta prva reorganizacija Vojne policije iz oktobra 1992. doživjela je reviziju već u januaru 1993., što je dovelo do reforme koja je započeta u julu 1993.²⁰⁸⁵ Tako Vijeće konstatuje da je, na primjer, 1. djelatna bojna tokom januara 1993. preimenovana u 1. lakojurišnu bojnu: iako ne posjeduje dokument koji bi dokazao da joj je dodijeljeno novo ime, Vijeće konstatuje da se u tom periodu pojavljuje 1. lakojurišna bojna i, s obzirom na to da se njeno područje djelovanja podudaralo s područjem djelovanja 1. djelatne bojne, zaključuje da je riječ o istoj jedinici.²⁰⁸⁶

b) Druga reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: jul - decembar 1993.

869. Potreba da se ponovo obavi reorganizacija Uprave i bojni Vojne policije ukazala se otprilike u januaru 1993., i to, konkretno, zbog složenosti situacije koja je u to vrijeme vladala na području HZ HB²⁰⁸⁷ i izolovanosti nekih OZ.²⁰⁸⁸ Cilj je bio i da se smanji broj rezervnih vojnih policajaca i ojača profesionalni sastav Vojne policije.²⁰⁸⁹ Ova reorganizacija zahvatila je i organe Uprave Vojne policije (i), kao i jedinice (ii). Vijeće napominje da su izmjene u Upravi i jedinicama Vojne policije, iako predviđene između januara i juna 1993., primijenjene tek u julu 1993.: tako su, na primjer – o čemu će biti riječi dalje u tekstu – mjesto pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije u svakoj OZ, ustanovljeno u periodu od januara do juna 1993., bilo popunjeno tek počevši od jula i avgusta 1993.²⁰⁹⁰ Zbog toga će druga reorganizacija biti ispitana u dijelu Presude koji se bavi razdobljem od jula do decembra 1993.

i. Reorganizacija Uprave Vojne policije

870. U samoj Upravi je u periodu od januara do juna 1993. došlo do brojnih promjena: ustanovljeno je mjesto zamjenika načelnika;²⁰⁹¹ u Upravi su formirana tri Odjela – za opću vojnu policiju, prometnu vojnu policiju i za kriminalističke istrage.²⁰⁹² Formirano je i pet odsjeka: za IPD, logistiku, informatiku i veze, opšte, pravne i kadrovske poslove.²⁰⁹³ Pored toga, prema izvještaju o radu Vojne policije za period januar – jun 1993. godine, ovlaštenja

²⁰⁸⁵ Valentin Ćorić je usvojio plan mobilizacije u okviru prve reorganizacije tek u martu 1993., v. 2D 02000, par. 46; 2D 01449.

²⁰⁸⁶ 1. lakojurišna bojna pominje se konkretno u dokumentima P 01350, str. 1 i P 01635, str. 1.

²⁰⁸⁷ Zdenko Andabak, T(f), str. 50914.

²⁰⁸⁸ P 04699, str. 12; P 01350, str. 1.

²⁰⁸⁹ Zdenko Andabak, T(f), str. 50913; P 00960.

²⁰⁹⁰ V. "Reorganizacija Uprave Vojne policije" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²⁰⁹¹ P 04699, str. 13.

²⁰⁹² P 04699, str. 13; Svjedok C, T(f), str. 22317, zatvorena sjednica.

Odjela za kriminalističke istrage prenijeta su na OZ.²⁰⁹⁴ U vezi s tim, u izvještaju od 9. avgusta 1993. stoji da je Odjel za kriminalističke istrage bio podijeljen na pet novih ureda koji su se nalazili u Mostaru, Čapljini, Ljubuškom, Livnu, Bugojnu, Vitezu, Kiseljaku i Orašju.²⁰⁹⁵ Prema riječima Davora Marijana, u Upravi Vojne policije formiran je i četvrti odjel, zadužen za sigurnost, na čije čelo je 28. avgusta 1993. postavljen Branimir Tucak.²⁰⁹⁶

871. Pored toga, ustanovljena su četiri mjesta pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije, po jedno u svakoj OZ.²⁰⁹⁷ Oni su imali komandna ovlaštenja nad jedinicama Vojne policije raspoređenim u njihovim OZ, koja su prethodno pripadala načelniku Uprave, i bili su zaduženi za provođenje reorganizacije jedinica Vojne policije u svakoj od OZ, počevši od 1. jula 1993.²⁰⁹⁸ Vijeće konstatuje da je Bruno Stojić, na prijedlog Valentina Ćorića, imenovao pomoćnike načelnika Uprave Vojne policije zadužene za jedinice u OZ tek u periodu od juna do avgusta 1993.²⁰⁹⁹ Prema riječima Zdenka Andabaka,²¹⁰⁰ pomoćnici načelnika Uprave Vojne policije imali su zadatak da koordinišu rad lakojurišne bojne i bojne Vojne policije u svojim OZ.²¹⁰¹ Pomoćnici su dobijali naređenja od zapovjednika OZ i prenosili ih navedenim bojnama.²¹⁰² U Pravilniku u kojem su opisane funkcije u Vojnoj policiji, precizirano je da su pomoćnici načelnika Uprave Vojne policije ovlašteni da izdaju naređenja jedinicama Vojne policije raspoređenim na području za koje su bili nadležni, kao i da su dužni podnositi izvještaje načelniku Uprave Vojne policije.²¹⁰³ Za svoj rad bili su odgovorni načelniku Uprave Vojne policije.²¹⁰⁴

²⁰⁹³ P 04699, str. 13; Vijeće konstatuje da je Uprava Vojne policije, osim odjela, u svom sastavu imala i organe koji su nazivani odsjecima, odjeljenjima, pa čak i odjelima, v. P 04279, str. 4; P 04699, str. 13 i P 03090, str. 17. Vijeće će za ove organe upotrebljavati naziv "odsjek".

²⁰⁹⁴ P 04699, str. 13.

²⁰⁹⁵ P 04058, str. 2.

²⁰⁹⁶ 2D 02000, par. 34 i 45; P 02993. V. npr. izvještaj Branimira Tucaka upućen Valentinu Ćoriću, P 05579.

²⁰⁹⁷ P 04699, str. 12; 2D 01396, str. 2. Iako se u dokumentu P 04699 pominju samo tri pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije (str. 12), Vijeće se uvjerilo da su u to vrijeme postojale četiri OZ i da je u svakoj od njih bio po jedan pomoćnik načelnika Uprave Vojne policije.

²⁰⁹⁸ P 04699, str. 12; 2D 01396, str. 2; P 02991/ P 03000; 4D 01283.

²⁰⁹⁹ V. konkretno P 03487; P 03002; P 02996. Vijeće konstatuje da u prijevodu dokumenta P 02996 stoji datum 28. avgust 1993., dok se u originalnom dokumentu nalazi datum 28. jun 1993.

²¹⁰⁰ Zdenko Andabak je bio na dužnosti pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije u OZ Sjeverozapadna Hercegovina od jula do novembra 1993. V. Zdenko Andabak, T(f), str. 50903 i 50904.

²¹⁰¹ Zdenko Andabak, T(f), str. 50915.

²¹⁰² Zdenko Andabak, T(f), str. 50915.

²¹⁰³ P 00978, str. 3 i 4.

²¹⁰⁴ P 00978, str. 4.

ii. Reorganizacija jedinica Vojne policije

872. Pored 1. lakojurišne bojne, kako se 1. djelatna bojna nazivala od januara 1993.,²¹⁰⁵ od avgusta 1993. formirane su još tri takve bojne:

- 2. lakojurišna bojna u OZ Sjeverozapadna Hercegovina;
- 3. lakojurišna bojna u OZ Srednja Bosna;
- 4. lakojurišna bojna u OZ Posavina.²¹⁰⁶

873. Ove jedinice su bile namijenjene za vojna dejstva i mogle su se kretati po cijeloj teritoriji HR HB.²¹⁰⁷

874. Pored toga, četiri bojne koje su već postojale u svakoj OZ preimenovane su 1. jula 1993., s tim da su zadržale isto područje nadležnosti:²¹⁰⁸

- bivša 2. bojna Vojne policije postala je 6. bojna Vojne policije;
- bivša 3. bojna Vojne policije postala je 5. bojna;²¹⁰⁹
- bivša 4. bojna Vojne policije postala je 7. bojna;
- bivša 5. bojna preimenovana je u 8. bojnu²¹¹⁰ (provođenje nove organizacije u 7. i 8. bojni kasnilo je zbog teškoća uslijed žestokih borbi u OZ Srednja Bosna i OZ Posavina).²¹¹¹

875. Vijeće napominje da je Vojna policija tada imala osam bojni.²¹¹² U svakoj od četiri OZ, bila postojala je jedna lakojurišna bojna i jedna bojna Vojne policije, dok je 1. lakojurišna bojna bila nadležna za cijelo područje HZ HB. Kako je već navedeno, izgleda da je s ovom reorganizacijom stvarno započeto tek u julu 1993.²¹¹³

876. Vodovi Vojne policije u brigadama nisu prilikom ove reorganizacije nestali: Valentin Ćorić je 10. septembra 1993.²¹¹⁴ podsjetio na njihove nadležnosti, koje su ostale neizmijenjene u odnosu na decembar 1992.: osiguranje kasarni i zapovjedništava brigada,

²¹⁰⁵ V. "Prva reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: oktobar 1992. – jul 1993." u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²¹⁰⁶ P 04699, str. 12 i 13; 2D 01396/ P 04146, str. 2.

²¹⁰⁷ 2D 02000, par. 48; 2D 01396/ P 04146, str. 1.

²¹⁰⁸ P 02991/ P 03000, str. 2.

²¹⁰⁹ Što se tiče integrisanja službe za suzbijanje kriminaliteta 3. bojne u 5. bojnu Vojne policije, v. Zvonko Vidović, T(f), str. 51439, 51592 i 51731.

²¹¹⁰ 2D 01396/ P 04146, str. 2; P 02991/ P 03000; 4D 01283.

²¹¹¹ 2D 01396/ P 04146, str. 1.

²¹¹² P 04699, str. 12 i 13; Milivoj Petković, T(f), str. 49792-49794 i 50231.

²¹¹³ P 02991/ P 03000, str. 2; 4D 01283. Izgleda da je u martu 1993. Vojna policija bila još uvijek organizovana kao jedna brigada koja je u svom sastavu imala pet bojni, v. P 01635, str. 1.

pratnja konvoja, osiguranje ulaza u zonu odgovornosti brigade, kao i pritvaranje osoba u prostor koji je za to odredila brigada.²¹¹⁵

877. Vijeće smatra da je ova struktura Vojne policije bila na snazi između jula i decembra 1993.²¹¹⁶ Tokom novembra 1993., Marijan Biškić, koji je bio tek postavljen na čelo Sektora sigurnosti Odjela obrane, dobijao je izvještaje Uprave Vojne policije i vršioca dužnosti načelnika Uprave, Radoslava Lavrića, radi pripreme nove reorganizacije Vojne policije.²¹¹⁷ Od 17. novembra 1993. Lavrić je ustanovio sistem dnevnih biltena koje je Uprava Vojne policije sastavljala na osnovu informacija koje su jedinice Vojne policije²¹¹⁸ dostavljale i njemu i drugima, konkretno predsjedniku HR HB, predsjedniku Vlade, predsjedniku Vojnog suda, ministru obrane i ministru unutarnjih poslova.²¹¹⁹ On je takođe precizirao da je jedinica Vojne policije, koja izvršava zadatak po naređenju zapovjedništva ZP,²¹²⁰ dužna podnijeti izvještaj zapovjedniku ZP-a, a ovaj bi onda dostavljao izvještaj Glavnom stožeru HVO-a.²¹²¹ Marijan Biškić smatra da je i prije njegovog dolaska u HVO u novembru 1993. sistem prenosa informacija bio isti.²¹²²

878. Dana 3. decembra 1993., Perica Jukić, ministar obrane HR HB od sredine novembra 1993.,²¹²³ naredio je, na prijedlog Marijana Biškića²¹²⁴ i uz saglasnost Ante Rose,²¹²⁵ provođenje posljednje reorganizacije Vojne policije.²¹²⁶

c) Posljednja reforma Uprave i jedinica Vojne policije – od decembra 1993.

879. Razlozi koji su naveli ministra obrane da pokrene ovu reorganizaciju Vojne policije putem zapovijedi od 3. decembra 1993., jasni su: struktura ovog ogranka oružanih snaga HVO-a smatrana je neefikasnom i nefunkcionalnom, a sistem komandovanja je

²¹¹⁴ Vijeće je konstatovalo da u dokumentu koji preuzima tu informaciju nema godine objavljivanja, ali napominje da su se strane u postupku složile da je objavljen tokom 1993., v. Svjedok E, T(f), str. 22141 i 22142, zatvorena sjednica.

²¹¹⁵ P 04922; v. takođe P 00957, str. 5.

²¹¹⁶ Prema riječima Marijana Biškića, ovakva struktura je još postojala u novembru 1993., v. Marijan Biškić, T(f), str. 15046, 15047.

²¹¹⁷ Marijan Biškić, T(f), str. 15045, 15046, 15053, 15365 i 15366.

²¹¹⁸ Marijan Biškić, T(f), str. 15055.

²¹¹⁹ Marijan Biškić, T(f), str. 15055; P 06722, str. 6 i 7.

²¹²⁰ Mate Boban je preimenovao OZ u ZP 14. oktobra 1993., v. P 05876.

²¹²¹ Marijan Biškić, T(f), str. 15233.

²¹²² Marijan Biškić, T(f), str. 15231.

²¹²³ 2D 00416; P 06772.

²¹²⁴ Pomoćnik ministra obrane sigurnost, v. Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 06994.

²¹²⁵ Zapovjednik Glavnog stožera HVO-a HR HB, v. 3D 00280.

²¹²⁶ P 07018.

onemogućavao jedinicama Vojne policije da djelotvorno izvršavaju zadatke.²¹²⁷ Prema tome, cilj reforme je bio da se pojasni lanac komandovanja.²¹²⁸

i. Reorganizacija jedinica Vojne policije

880. Na osnovu zaključka o lošem funkcionisanju Vojne policije, Ministar obrane je, na prijedlog svog pomoćnika za sigurnost,²¹²⁹ naredio da se formiraju tri bojne Vojne policije i nekoliko satnija²¹³⁰ umjesto postojećih osam bojni:

- 1. bojna Vojne policije Ministarstva obrane, sa sjedištem u Mostaru i direktno potčinjena Upravi Vojne policije;²¹³¹
- 2. bojna, koja je pokrivala ZP Tomislavgrad, i u svom sastavu imala tri satnije i jedan vod;
- 3. bojna, koja je pokrivala ZP Mostar, i u svom sastavu imala četiri satnije i dva voda;
- satnija Vojne policije za sigurnost i nadzor nad ratnim zarobljenicima, sa sjedištem na Heliodromu;
- satnija za obuku regruta Vojne policije, sa sjedištem u kasarni Čapljina;
- samostalne satnije u nekim zbornim područjima.²¹³²

881. Nadalje, Radoslav Lavrić, koji je u novembru 1993. privremeno vršio dužnost koju je inače obavljao Valentin Ćorić, rekao je, 14. decembra 1993., na sastanku na kojem je predstavljena reforma,²¹³³ da lakojurišna brigada, koja je u svom sastavu imala četiri lakojurišne bojne Vojne policije, treba da iz strukture Vojne policije prijeđe pod komandu Glavnog stožera HVO-a HR HB.²¹³⁴ Vijeće podsjeća da do 14. decembra 1993. novi status te "lakojušne brigade Vojne policije" još nije bio definisan.²¹³⁵

²¹²⁷ P 07018, str. 2; V. takođe P 07169, str. 12; Marijan Biškić, T(f), str. 15058, 15060.

²¹²⁸ Marijan Biškić, T(f), str. 15060

²¹²⁹ P 07018.

²¹³⁰ P 07018. Vijeće konstatuje da se u dokumentu 2D 01379, na str. 7, pominju četiri bojne Vojne policije, ali, s obzirom na nepodudarnost datuma u ovom dokumentu, Vijeće je odlučilo da ga ne uzme u obzir u vezi s brojem bojni formiranih na osnovu reforme iz decembra 1993.

²¹³¹ P 07169, str. 13.

²¹³² P 07018, str. 2 i 3.

²¹³³ Marijan Biškić, T(f), str. 15063 i 15064.

²¹³⁴ P 07169, str. 12 i 13.

²¹³⁵ P 07169, str. 13; u vezi s "lakojušnim brigadom Vojne policije" Vijeću je predočena odluka Valentina Ćorića od 27. avgusta 1993., u kojoj je naveo referentne brojeve koje treba koristiti u raznim dokumentima Vojne policije: u tom dokumentu konkretno stoji da je lakojurišnoj brigadi dodijeljen posebni referentni broj (02-4/3-02). Prilikom ispitivanja ovog dokumenta, Vijeće je konstatovalo da prva, druga, treća i četvrta bojna imaju sljedeće referentne brojeve. 02-4/3-02/1, 02-4/3-02/2, 02-4/3-02/3 i 02-4/3-02/4. Na osnovu te konstatacije Vijeće smatra da je lakojurišna brigada Vojne policije, o kojoj je govorio Radoslav Lavrić na sastanku 14. decembra 1993., bila formacija koja je u svom sastavu imala četiri lakojurišne bojne Vojne policije.

882. Konačno, zapovijed Perice Jukića, ministra obrane HR HB, od 3. decembra 1993. ozvaničila je rasformiranje vodova Vojne policije u brigadama.²¹³⁶

ii. Reorganizacija Uprave Vojne policije

883. Reforma pokrenuta u decembru 1993. takođe je uticala na strukturu Uprave Vojne policije.²¹³⁷ Tri Odjela²¹³⁸ – Odjel opće vojne policije, Odjel prometne vojne policije i Odjel za kriminalističke istrage – i dalje su postojala, ali je broj odsjeka smanjen s pet na četiri: Odsjek operativnog dežurstva, Odsjek za opće i kadrovsko-pravne poslove, Odsjek veze i informatike i Odsjek za opskrbu.²¹³⁹

884. Isto tako, Vijeće konstatuje da su tom reformom ukinuta mjesta pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije u OZ.²¹⁴⁰

885. Konačno, Vijeće napominje da je svrha reforme koju su u decembru 1993. pokrenuli Marijan Biškić i Ante Roso bila da se aktivnosti Vojne policije definitivno preusmjere na obavljanje prvobitnog zadatka vojne policije. Izgleda, naime, da je angažovanje njenih jedinica u borbama onemogućilo Vojnu policiju da izvršava zadatke koje joj je Mate Boban povjerio prilikom formiranja u aprilu 1992., a to su nadzor nad zatočenicima i zatočeničkim centrima, suzbijanje kriminaliteta i kontrola slobode kretanja.

B. Zadaci Vojne policije HVO-a HZ HB

886. Tužilaštvo, kao i Petkovićeve i Stojićeva odbrana, u svojim završnim podnescima podsjećaju na zadatke koje je, po njihovom mišljenju, trebala izvršavati Vojna policija HVO-a.²¹⁴¹ Tužilaštvo navodi one zadatke koji su opisani u Uputstvu za rad Vojne policije iz novembra 1992., a to su zaštita ljudi i imovine, održavanje reda, discipline i preduzimanje sigurnosnih mjera u okviru postrojbi HVO-a, suzbijanje kriminaliteta, osiguranje "vojnih zatvora" i drugih objekata gdje su smješteni zatočnici, osiguranje "ratnih zarobljenika", nadziranje slobode kretanja u pojedinim sektorima i oduzimanje vojne opreme u nezakonitom

²¹³⁶ P 07018, str. 3; P 07169, str. 13; P 07419, str. 1.

²¹³⁷ P 07169, str. 13; Vijeće konstatuje da je Uprava Vojne policije, osim odjela, u svom sastavu imala i organe koji su nazivani odsjecima, odjeljenjima, pa čak i odjelima, v. P 04279, str. 4; P 04699, str. 13 i P 03090, str. 17. Vijeće će za ove organe upotrebljavati naziv "odsjek".

²¹³⁸ Vijeće podsjeća da je broj odjela u Upravi Vojne policije povećan s dva na tri u drugoj reorganizaciji, važećoj od jula do decembra 1993.

²¹³⁹ P 07169, str. 19 i 20.

²¹⁴⁰ P 07169, str. 13. V. takođe "Druga reorganizacija Uprave i jedinica Vojne policije: juli - decembar 1993." u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²¹⁴¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 990; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 377; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 90, 92 i 95.

posjedu.²¹⁴² Stojićeva odbrana dijeli zadatke Vojne policije u tri glavne grupe: "sigurnost vojnog prometa, [...] vojni red i disciplinu i [...] otklanjanje kažnjivih dijelova u oružanim snagama".²¹⁴³ Petkovićeva odbrana pak naglašava da su zadaci Vojne policije, posebno oni koji se odnose na prevenciju krivičnih djela i na krivične istrage, trebali biti izvršavani u saradnji sa službama SIS-a i MUP-a.²¹⁴⁴ Na kraju, prema riječima Ćorićeve odbrane, jedinice Vojne policije su imale tri "specijalnosti": opću vojnu policiju, kriminalističko-tehničke istrage i prometnu policiju.²¹⁴⁵ Ona takođe podsjeća da su službe Ministarstva unutarnjih poslova i ostale jedinice HVO-a trebale sarađivati s Vojnom policijom da bi mogle izvršiti povjerene im zadatke.²¹⁴⁶

887. Vijeće podsjeća da je Privremenim uputstvom za rad postrojbi Vojne policije donesenim u aprilu 1992., Mate Boban, predsjednik HZ HB, definisao nadležnosti Vojne policije HVO-a.²¹⁴⁷ Vijeće smatra da je taj okvirni dokument važio kao osnivački dokument sve vrijeme trajanja sukoba, što potvrđuje preambula zapovijedi od 3. decembra 1993.²¹⁴⁸ koju je izdao Perica Jukić, ministar obrane HR HB,²¹⁴⁹ s ciljem da se Vojnoj policiji omogući da izvršava zadatke u skladu s Privremenim uputstvom iz aprila 1992.²¹⁵⁰

888. Dvadeset zadataka nabrojanih u dokumentu iz aprila 1992 mogu se objediniti u nekoliko glavnih sfera djelovanja:

- zadaci u vezi sa zatočenicima i zatočeničkim centrima (1);
- zadaci u vezi sa suzbijanjem kriminaliteta na teritoriji HZ HB, održavanjem javnog reda i discipline u oružanim snagama HVO-a (2);
- kontrola slobode kretanja i obezbjeđenje objekata i zvaničnih ličnosti (3).

889. Ovi zadaci su trebali biti izvršavani u saradnji s MUP-om, SIS-om,²¹⁵¹ i ostalim jedinicama oružanih snaga HVO-a, a podrazumijevali su i angažovanje pravosudnih

²¹⁴² Završni podnesak tužilaštva, par. 990, na osnovu P 00837, str. 7 i 8.

²¹⁴³ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 377, na osnovu P 00588, članak 137.

²¹⁴⁴ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 60 i 78.

²¹⁴⁵ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 25; P 00142, str. 4.

²¹⁴⁶ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 25; P 00142, str. 4.

²¹⁴⁷ P 00143, str. 8 i 9; P 00142, str. 8 i 9.

²¹⁴⁸ P 07018.

²¹⁴⁹ V. P 06583.

²¹⁵⁰ P 07018, str. 2.

²¹⁵¹ Za primjer saradnje SIS-a i Vojne policije na suzbijanju kriminaliteta, v. Ivan Bandić, T(f), str. 38055 i 38056; 2D 00934; Zvonko Vidović, T(f), str. 51484; P 03118; 5D 04199; 5D 04169; 5D 04207, str. 2; 5D 04117; Slobodan Praljak, T(f), str. 42208 i 42209; P 04268, str. 2; P 04110, str. 2.; Zdenko Andabak, T(f), str. 50929 i 50930.

organa.²¹⁵² Na primjer, Slobodan Praljak je u svom svjedočenju rekao da su uhapšene i pritvorene osobe bile u nadležnosti ne samo Vojne policije, već i MUP-a i SIS-a.²¹⁵³ Međutim, Vijeće konstatuje da su ti organi imali velike teškoće u koordiniranju akcija.²¹⁵⁴

890. Radi efikasnog izvršavanja zadataka, Vojna policija je imala zakonsko pravo da izvrši provjeru identiteta, da upotrijebi fizičku silu, vatreno oružje ili bilo koje drugo sredstvo prisile, da pritvara osobe, izvrši pretres osoba i objekata, te da zaplijeni imovinu i dokumente.²¹⁵⁵

891. Međutim, pošto se sukob razbuktao, a pripadnici Vojne policije su bili među najbolje obučanim vojnicima u oružanim snagama HVO-a,²¹⁵⁶ jedinice Vojne policije su uglavnom bile angažovane na izvršavanju borbenih zadataka, nauštrb zadataka koji su im prvobitno bili povjereni (4).

1. Zadaci u vezi sa zatočenicima i zatočeničkim centrima

892. Vijeće će prvo definisati odgovornost Vojne policije za nadzor i obezbjeđenje zatočeničkih centara (a). Zatim će analizirati u kojoj je mjeri ona učestvovala u razmjenama, premještanju, radu zatočenika i njihovom oslobađanju (b).

a) **Odgovornost Vojne policije za nadzor i obezbjeđenje zatočeničkih centara HVO-a HZ HB**

893. Tužilaštvo tvrdi da je Vojna policija bila odgovorna za nadzor nad zatočeničkim centrima navodeći, konkretno, da je načelnik Uprave Vojne policije davao detaljne upute za određivanje pravila funkcionisanja zatvora i da su upravnici zatvora, kao što je zatvor u Ljubuškom, bili potčinjeni toj Upravi.²¹⁵⁷ Prema riječima tužilaštva, funkcionisanje četiri glavna zatočenička centra HVO-a – Heliodroma i zatvora u Ljubuškom, Gabeli i Dretelju – nadzirala je Uprava Vojne policije,²¹⁵⁸ koja je izdavala dozvole za ulazak u centre,²¹⁵⁹ upravljala obezbjeđenjem²¹⁶⁰ i učestvovala u njihovom osnivanju.²¹⁶¹ Tužilaštvo dalje tvrdi

²¹⁵² P 00143, str. 4 i 5; P 00142, str. 4 i 5; P 00837, str. 4 i 17; v. takođe P 00420, str. 38; za primjer saradnje na suzbijanju kriminaliteta, v. Zvonko Vidović, T(f), str. 51504, 51505, 51535, 51536, 51600, 51601, 51611, 51612 i 51681; 5D 04115; P 04058, str. 14; P 03616, str. 2 i 3; 5D 04117; Zvonko Vidović, T(f), str. 51484; P 03118; 5D 04199; 5D 04169; 5D 04207, str. 2.

²¹⁵³ Slobodan Praljak, T(f), str. 42775.

²¹⁵⁴ 2D 01501.

²¹⁵⁵ P 00143, str. 10-15; P 00142, str. 10-15; P 00837, str. 9-16.

²¹⁵⁶ V. npr. P 00956, str. 11.

²¹⁵⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 991 i 1072; Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 52108.

²¹⁵⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1065 i, kao primjer za nadzor, par. 1074.

²¹⁵⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1083.

²¹⁶⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 31 i 1064; Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 51990, 51991 i 51993.

da je Vojna policija, pored glavnih centara, bila odgovorna i za manje značajne zatvore, kao što je bio onaj u Prozoru.²¹⁶² Petkovićeva odbrana se slaže s tužilaštvom u pogledu analize odgovornosti Vojne policije za zatočeničke centre.²¹⁶³ Stojićeva odbrana je takođe mišljenja da Vojna policija bila odgovorna za te zatočeničke centre,²¹⁶⁴ i navodi, konkretno, primjer 5. bojne Vojne policije, zadužene za Heliodrom,²¹⁶⁵ ali precizira da su jedinice vojne policije u zatočeničkim centrima bile u vojnom lancu komandovanja, a ne u lancu komandovanja Odjela obrane.²¹⁶⁶ Ćorićeva odbrana se pridružuje ovom tumačenju i ističe, na primjer, da su zatočenički centri u Sektoru Jug bili u nadležnosti pukovnika Obradovića, dakle vojnog komandanta HVO-a.²¹⁶⁷ Pored toga, po mišljenju Ćorićeve odbrane, načelnik Uprave Vojne policije nije imao nikakva ovlaštenja za zatočeničke centre koje je osnovao HVO.²¹⁶⁸

894. Vijeće primjećuje da je Privremeno uputstvo za rad postrojbi VP iz aprila 1992. jasno odredilo da je odgovornost za "unutrašnje osiguranje vojnih zatvora" u HZ HB i drugih "prostorija za zadržavanje privedenih osoba" pripadala Vojnoj policiji i Upravi Vojne policije,²¹⁶⁹ kao i da je Vojna policija sudjelovala "u osiguranju ratnih zarobljenika".²¹⁷⁰

895. U vezi s tim, Vijeće prvo ističe da upotreba izraza "ratni zarobljenici", koji se koristi u više dokaza koji potiču iz HVO-a, ne znači da Vijeće nema dužnost da pojedinačno analizira status tih zarobljenika u dijelovima Presude koji se bave činjeničnim i pravnim pitanjima, kao i odgovornošću optuženih.

896. Vijeće zatim konstatuje da ni Privremeno uputstvo iz aprila 1992., ni Uputstvo iz novembra 1992.,²¹⁷¹ ne daju preciznu definiciju uloge Uprave i jedinica Vojne policije u "osiguranju" zatočeničkih centara i zatočenika. Međutim, Vijeću je predložen interni pravilnik Heliodroma²¹⁷² od 22. septembra 1992. koji je potpisao Valentin Ćorić, gdje se spominje da se na Heliodromu nalaze i "vojni zatvorenici" i "ratni zarobljenici", i da se sigurnosne mjere

²¹⁶¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1071 i 1076.

²¹⁶² Završni podnesak tužilaštva, par. 1077 i 1065.

²¹⁶³ V. konkretno Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 336, 338, 341, 342, 345, 346, 361 i 511.

²¹⁶⁴ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 51

²¹⁶⁵ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 506. Tužilaštvo takođe navodi primjer 5. bojne Vojne policije, v. Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 52111-52112.

²¹⁶⁶ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 506; v. takođe Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 516, u vezi sa zatvorom u Dretelju.

²¹⁶⁷ Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52117.

²¹⁶⁸ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 205.

²¹⁶⁹ P 00143, str. 8; P 00142, str. 8. V. Takođe, npr., P 03220, str. 1; P 07823.

²¹⁷⁰ P 00143, str. 9; P 00142, str. 9. V. takođe P 08550, str. 2; P 00513.

²¹⁷¹ P 00837, str. 7 i 8.

²¹⁷² U dokumentu se naziva "Središnjim vojnim zatvorom". Za korištenje naziva "Središnji vojni zatvor" za Heliodrom, v. takođe 2D 02000, par. 70.

primjenjuju na obje "kategorije" zatočenika.²¹⁷³ U tom internom pravilniku su takođe opisane dužnosti raznih zaposlenih u tom zatočeničkom centru.²¹⁷⁴

897. U tom pogledu, Vijeće napominje da je ravnatelj Heliodroma, inače pripadnik Vojne policije,²¹⁷⁵ kojeg je imenovao Valentin Ćorić,²¹⁷⁶ imao dužnost da organizuje svakodnevne aktivnosti u zatvoru, između ostalih one vezane za nadzor, i da je slao Upravi Vojne policije dnevne izvještaje o stanju u zatvoru.²¹⁷⁷ "Zapovjednik osiguranja", kojeg je postavljao Valentin Ćorić,²¹⁷⁸ i koji je bio odgovoran ravnatelju zatvora²¹⁷⁹ i načelniku Uprave Vojne policije,²¹⁸⁰ imao je ovlaštenje da direktno komanduje vodom Vojne policije zaduženim za osiguranje Heliodroma²¹⁸¹ i bio je odgovoran za opšte funkcionisanje službe osiguranja.²¹⁸² Pripadnici voda su određivani da u smjenama od 12 sati, nadgledaju stražare, i bili su zaduženi, između ostalog, za održavanje reda, za higijenske uslove u zatvoru i za potrebe "ratnih zarobljenika",²¹⁸³ to jest njihovu ishranu i zdravstveno stanje.²¹⁸⁴ Zapovjednik sigurnosti i ravnatelj zatvora izdavali su naređenja zapovjednicima smjena osiguranja koji su mogli, ako bi se za to ukazala potreba, pozvati interventnu grupu ili dati znak za uzburu.²¹⁸⁵

898. Drugi pripadnici voda Vojne policije izvršavali su zadatke čuvanja ćelija i hodnika zatočeničkog centra.²¹⁸⁶ Najzad, interventna grupa, takođe formirana od pripadnika voda Vojne policije, trebala je da obezbjeđuje pratnju "vojnih zatvorenika" kad bi išli u bolnicu, na vojni sud ili "drugdje", da nadzire podjelu hrane, tuširanje, da interveniše u slučaju pobune, bijega, požara ili napada na zatvor.²¹⁸⁷

899. S obzirom na navedene elemente, Vijeće smatra da je, barem u slučaju Heliodroma, Uprava Vojne policije bila nadležna za definisanje pravila unutrašnjeg obezbjeđenja. S obzirom na to da je ravnatelj bio odgovoran za opšti nadzor i da je bio podređen Upravi

²¹⁷³ V. npr. P 00514, str. 3 i 5; u Heliodromu su bili smješteni i zatočenici i ratni zarobljenici, v. konkretno P 00513; P 07541 i P 07544.

²¹⁷⁴ P 00514.

²¹⁷⁵ V. npr. P 00968, u kojem se pominje Mile Pušić, jedan od ravnatelja Heliodroma.

²¹⁷⁶ V. npr. P 00352, str. 20; Vijeće ističe, međutim, da je prvog ravnatelja Heliodroma imenovao Bruno Stojić, v. P 00452.

²¹⁷⁷ P 00514, str. 2.

²¹⁷⁸ Kao primjer za Heliodrom, v. P 00352, str. 12 i 17.

²¹⁷⁹ P 00514, str. 3.

²¹⁸⁰ V. npr. P 03133, str. 2, gdje Zvonko Vidović traži od Uprave Vojne policije da stupi u kontakt sa zapovjednikom sigurnosti tog zatvora radi pojačanja mjera sigurnosti. V. Takođe, npr., u vezi sa zatvorom u Ljubuškom P 05193.

²¹⁸¹ P 00514, str. 3.

²¹⁸² P 00514, str. 3.

²¹⁸³ V. P 00515, gdje se upotrebljava izraz "vojni zatvorenici (vojna i civilna lica)".

²¹⁸⁴ P 00514, str. 4.

²¹⁸⁵ P 00514, str. 5.

²¹⁸⁶ P 00514, str. 6.

Vojne policije,²¹⁸⁸ Vijeće smatra da je Uprava Vojne policije bila ovlaštena da izdaje naređenja u vezi s nadzorom. Naređenja je u ovom slučaju izvršavao vod Vojne policije raspoređen na Heliodromu.

900. Kao i u slučaju Heliodroma, ravnatelj zatvora u Ljubuškom slao je dnevne izvještaje načelniku Uprave Vojne policije.²¹⁸⁹ Svjedok E je potvrdio da je ravnatelj tog zatvora bio odgovoran načelniku Uprave Vojne policije.²¹⁹⁰ Pošto je ravnatelj zatvora u Ljubuškom bio nadležan za mjere sigurnosti i nadzor,²¹⁹¹ Vijeće smatra da može zaključiti da je Uprava Vojne policije bila, u krajnjoj instanci, odgovorna za obezbjeđenje i nadzor zatvora u Ljubuškom jer su te zadatke obavljali pripadnici Vojne policije.²¹⁹²

901. Vijeće podsjeća još jednom da će lanac rukovođenja i komandovanja u zatočeničkim logorima koji se pominje u Optužnici biti razmotren u okviru analize odgovornosti svakog od optuženih, i to za svakog od njih pojedinačno. Naime, Vijeće raspolaže dokazima koji pokazuju, na primjer, da su i druge jedinice oružanih snaga HVO-a osiguravale nadzor u zatočeničkim centrima, kao na primjer domobrani u Zatvoru u Dretelju,²¹⁹³ ili da su drugi organi izdavali naređenja ravnateljima zatočeničkih centara.²¹⁹⁴ Međutim, Vijeće smatra da pravilnik Heliodroma, kao i pravilnik Zatvora u Ljubuškom, jasno govore o nadležnosti Vojne policije i Uprave Vojne policije za unutrašnje obezbjeđenje zatočeničkih logora. Oni isto tako ilustruju konkretne dužnosti Vojne policije u tim centrima.

902. Što se tiče zatvora u Dretelju, Gabeli i nekih drugih zatočeničkih centara na području HZ HB, Vijeće će njihove lance rukovođenja i komandovanja konkretno i za svaki slučaj posebno analizirati u dijelu Presude u kojem se ispituju činjenice i odgovornost optuženih.

²¹⁸⁷ P 00514, str. 7.

²¹⁸⁸ Činjenica da je, u odsustvu Stanka Božića, Valentin Ćorić postavio Josipa Praljka za vršioca dužnosti ravnatelja Heliodroma i pritom naglasio da ovaj ne može izdavati naređenja bez njegovog odobrenja pokazuje da je ravnatelj Heliodroma bio podređen načelniku Uprave Vojne policije, v. P 00352, str. 23. Za primjer potčinjenosti ravnatelja zatvora načelniku Uprave Vojne policije, v. takođe P 05193.

²¹⁸⁹ V. konkretno Svjedok E, T(f), str. 22232 i 22233, zatvorena sjednica; za primjere izvještaja, v. P 02017; P 02042; P 05871.

²¹⁹⁰ Svjedok E, T(f), str. 22133, zatvorena sjednica.

²¹⁹¹ Svjedok E, T(f), str. 22134, zatvorena sjednica.

²¹⁹² U vezi sa zatvorom u Ljubuškom koji su osiguravali vojni policajci, v. P 05497, str. 3; v. takođe P 06663, str. 1; Spomenka Drljević, T(f), str. 1041; Ismet Poljarević, T(f), str. 11600; P 05642; Svjedok TT, P 09879, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 6683-6684.

²¹⁹³ P 03119; P 03134, str. 2; P 03462; P 05222.

²¹⁹⁴ Milivoj Petković, T(f), str. 50278-50280 i 50763; P 04750. V. takođe npr. P 03161 i P 03462; 5D 01059; P 01478.

903. U ovoj fazi analize, Vijeće zaključuje da su Vojna policija i Uprava Vojne policije bile među odgovornima za unutrašnje obezbjeđenje i nadzor u Zatvoru u Ljubuškom i na Heliodromu.

b) Odgovornost Vojne policije za razmjenu, premještanje, rad zatočenika i njihovo puštanje na slobodu

904. Tužilaštvo tvrdi da je Vojna policija bila jedan od glavnih aktera u razmjeni zarobljenika.²¹⁹⁵ Tužilaštvo generalno navodi da je, pored obezbjeđenja zatočeničkih centara, Uprava Vojne policije bila zadužena za razmjenu, premještanje i puštanje zatočenika na slobodu, kao i za pratnju zatvorenika kad bi odlazili na rad.²¹⁹⁶ Stojićeva odbrana tvrdi da su, što se tiče izvođenja radova, jedinice Vojne policije, između ostalih, imale ovlaštenje da koriste zatvorenike i da im odobravaju izlazak u tu svrhu, ali i podsjeća da su u tim situacijama djelovale u potpuno samostalnom lancu komandovanja koji je s Odjelom obrane bio povezan samo "stručno".²¹⁹⁷ Petkovićeva odbrana pak tvrdi, kao i tužilaštvo, da je Vojna policija bila nadležna za gorenavedena područja djelovanja, s tim da ističe da Glavni stožer nije mogao uticati na relevantne odluke ravnatelja zatočeničkih centara, konkretno u vezi s razmjenom i odobravanjem odvođenja zatvorenika na radove.²¹⁹⁸ Ćorićeva odbrana smatra da Uprava Vojne policije nije bila nadležna za zatočenike, što, po njenom mišljenju, pokazuje, na primjer, više dopisa MKCK-a upućenih visokim vojnim funkcionerima u kojima se traže informacije o tim zatočenicima.²¹⁹⁹ Pored toga, Ćorićeva odbrana naglašava da tužilaštvo svoje tvrdnje zasniva na dokumentima za koje nema dokaza da su bili predloženi Valentinu Ćoriću,²²⁰⁰ i da su vojni komandanti bili *in fine* zaduženi za ratne zarobljenike tokom cijelog trajanja zatočeništva, od hapšenja do puštanja na slobodu.²²⁰¹ Ćorićeva odbrana takođe tvrdi da Uprava Vojne policije nije imala nikakva ovlaštenja u Zatvoru u Ljubuškom ni u Logoru Vitina-Otok,²²⁰² navodeći da načelnik Uprave Vojne policije nije ni na koji način učestvovao u premještanju zatočenika ni u njihovom puštanju iz zatočeničkih centara, niti je imao ikakvih saznanja o događajima koji su se tamo odvijali.²²⁰³ Što se tiče Zatvora u Dretelju,

²¹⁹⁵ V. npr. Završni podnesak tužilaštva, par. 891, 1194 i 1196.

²¹⁹⁶ V. npr. Završni podnesak tužilaštva, par. 935, 1080, 1081 i 1120 i Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 52115.

²¹⁹⁷ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 527.

²¹⁹⁸ V. konkretno Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 344, 507 i 510.

²¹⁹⁹ V. konkretno Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52720-52728.

²²⁰⁰ V. konkretno Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52720-52728.

²²⁰¹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 344-349.

²²⁰² Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 524-548.

²²⁰³ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 540-548.

"bojna Vojne policije"²²⁰⁴ imala je, kako takođe tvrdi Ćorićeva odbrana, navodno samo jedan zadatak, da pomaže brigadi "u vezi s pitanjima sigurnosti koja su bila u nadležnosti zapovjednika brigade i da ukaže na eventualne kriminalne radnje u koje su bili upleteni pripadnici Vojne policije".²²⁰⁵

i. Odgovornost Vojne policije za razmjenu "ratnih zarobljenika"

905. Vijeće smatra da je, pored nadzora i obezbjeđenja zatočeničkih centara, Vojna policija igrala veoma važnu ulogu u razmjeni "ratnih zarobljenika": tako izvještaj o radu HVO-a HZ HB za period april - decembar 1992. govori o aktivnom učešću Vojne policije u razmjenama, i o tome da je Uprava Vojne policije zadužena za čuvanje dokumentacije o neprijateljskim zatvorenima i o zatočenim pripadnicima HVO-a.²²⁰⁶ Vijeće konkretno napominje da je 14. oktobra 1992., Berislav Pušić, kao pripadnik Vojne policije,²²⁰⁷ izvršio selekciju "ratnih zarobljenika" i odredio one koji će biti razmijenjeni,²²⁰⁸ te da je, 22. aprila 1993., Berislava Pušića, koji je tada još uvijek bio na dužnosti u Vojnoj policiji, Valentin Ćorić zadužio da bude predstavnik Vojne policije HVO-a prilikom razmjene zarobljenika u Mostaru.²²⁰⁹

906. Prema tome, Vijeće smatra, s obzirom na gorenavedene dokaze, da su Vojna policija i Uprava Vojne policije, uključujući i Odjel za kriminalističke istrage, koji je čuvao spiskove zatočenika s podacima da li su razmijenjeni,²²¹⁰ bile nadležne za izvršavanje razmjene zarobljenika barem u periodu od aprila 1992. do aprila 1993.

ii. Odgovornost Vojne policije za premještanje zatočenika

907. Izgleda da su Vojna policija i Uprava Vojne policije učestvovala i u premještanju zatočenika iz jednog zatočeničkog centra u drugi, odnosno da su ih pratile kad su izvođeni iz logora radi saslušanja u SIS-u²²¹¹ ili odvođenja na rad.²²¹² Tako su 1. jula 1993., Zvonko

²²⁰⁴ Ćorićeva odbrana ne daje više podataka u svom završnom podnesku o "bojni Vojne policije", koja je bila stacionirana, kako tvrdi, u Dretelju, v. Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 580.

²²⁰⁵ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 549-585.

²²⁰⁶ P 00128, str. 13; P 00956, str. 15 i P 00420, str. 38.

²²⁰⁷ Berislav Pušić, ranije član Odjela za kriminalističke istrage 3. bojne Vojne policije, predložen je 1. aprila 1993. za oficira Vojne policije zaduženog za saradnju s drugim zaraćenim stranama u vezi s pitanjima razmjene zarobljenika, v. 2D 00008, str. 2 i P 01773.

²²⁰⁸ P 00352, str. 17.

²²⁰⁹ P 02020, str. 2.

²²¹⁰ V. npr. P 07428.

²²¹¹ V. konkretno P 07810.

²²¹² P 03064; V. izjave Svjedoka E koji je potvrdio ulogu voda Vojne policije Brigade "Stjepan Radić" u vezi sa Zatvorom u Ljubuškom i sprovođenjem zatvorenika, T(f), str. 22257, zatvorena sjednica; V. takođe npr. Josip Praljak,

Vidović i Stanko Božić, prvi u svojstvu šefa Odsjeka za kriminalističke istrage Uprave Vojne policije, a drugi kao tadašnji ravnatelj Heliodroma, naredili da se 200 zatočenika premjesti iz Heliodroma u "zatvor u Čapljinu".²²¹³ Vijeću su, između ostalog, predočene zapovijedi Valentina Ćorića, tadašnjeg načelnika Uprave Vojne policije, u kojima se od ravnatelja zatvora u Ljubuškom i Gabeli, kao i od ravnatelja Heliodroma, traži da izvrše premještanje zatočenika, te zapovijedi koje su tim ravnateljima izdavane kasnije, od maja do septembra 1993.²²¹⁴ Radoslav Lavrić, koji je od novembra 1993. bio vršilac dužnosti načelnika Vojne policije, koju je inače obavljao Valentin Ćorić,²²¹⁵ takođe je izdavao o zapovijedi u vezi s tim tokom decembra 1993.²²¹⁶ Pored toga, Vijeće konstatuje da je Marijan Biškić, pomoćnik ministra obrane za sigurnost direktno pretpostavljen načelniku Uprave Vojne policije, mogao izdavati naređenja za premještanje zatočenika načelniku Uprave Vojne policije,²²¹⁷ i načelniku SIS-a,²²¹⁸ ali i odgovornim licima u zatočeničkim centrima direktno.²²¹⁹

908. Međutim, Vijeće primjećuje, ni u kom slučaju ne dovodeći u pitanje ulogu Vojne policije i Uprave Vojne policije u premještanju zatočenika, da su i druge instance HVO-a mogle učestvovati u tom procesu. Vijeće ističe, konkretno, da je Berislav Pušić, koji je postao predstojnik Službe za razmjenu 5. jula 1993.,²²²⁰ bio ovlašten da predloži premještanje, što pokazuje dokument od 6. januara 1994. upućen Marijanu Biškiću, u kojem on predlaže premještanje osoba s Heliodroma u Zatvor u Gabeli.²²²¹

T(f), str. 14963; P 02535; P 02541; P 02546, str. 1; P 05193; P 05194; P 05146; P 05214; P 05302; Svjedok E, T(f), str. 22042-22044, zatvorena sjednica; P 05312; P 03401, str. 1 i 2.

²²¹³ P 03055.

²²¹⁴ P 02535/P 02541: Vijeće napominje da je zapovijed o premještanju zatvorenika iz Zatvora u Ljubuškom u zatvor Heliodrom izdao Ante Prlić 27. maja 1993., i to po naređenju Berislava Pušića i Valentina Ćorića, te da su tada i Berislav Pušić i Valentin Ćorić bili članovi Komisije za razmjenu. Međutim, Vijeće primjećuje da se u tom dokumentu ne pominje ni zvanje ni funkcija Berislava Pušića, ali da se za Valentina Ćorića kaže da je "načelnik Vojne policije"; P 04838; P 05193; P 05214; P 05302; P 05312.

²²¹⁵ Vijeće nema na raspolaganju dokument o postavljenju Radoslava Lavrića na funkciju vršioca dužnosti načelnika Uprave Vojne policije HVO-a, ali konstatuje da je on 14. novembra 1993. određen za pomoćnika načelnika Uprave Vojne policije, v. P 06663, i da se u jednom drugom dokumentu, od 17. novembra 1993., za njega kaže da je načelnik Uprave Vojne policije, v. P 06695. Na osnovu tih dokumenata, Vijeće zaključuje da je na tu dužnost stupio između 14. i 17. novembra 1993. Za činjenicu da je postavljen samo kao vršilac dužnosti, v. P 07169, str. 2.

²²¹⁶ P 07184; P 07212.

²²¹⁷ P 07075; P 07212.

²²¹⁸ P 07149.

²²¹⁹ 6D 00216.

²²²⁰ P 03191; Amor Mašović, T(f), str. 25115 i 25116.

²²²¹ P 07494.

iii. Odgovornost Vojne policije za radove koje su zatočenici obavljali izvan zatočeničkih centara

909. Vojna policija i Uprava Vojne policije takođe su bile nadležne za odobravanje rada zatočenika izvan zatočeničkih centara i bile su obavještavane o slučajevima ranjavanja ili smrti zatvorenika na radu. Tako je Zvonko Vidović, operativac Odjela za kriminalističke istrage Vojne policije HVO-a u Mostaru i načelnik istog odjela 5. bojne Vojne policije HVO-a u Mostaru,²²²² izjavio da je u julu 1993. dobijao izvještaje od Stanka Božića, ravnatelja Heliodroma, s informacijama o zatočenicima koji su prilikom obavljanja radova izvan logora ranjeni ili poginuli.²²²³ Ovom odsjeku obraćali su se i "vojni zapovjednici HVO-a" radi vođenja istraga u vezi s tim incidentima.²²²⁴ Pored toga, Uprava Vojne policije dobijala je ne samo ovakve konkretne izvještaje, nego i izvještaje o slanju zatočenika van centara radi obavljanja radova za HVO.²²²⁵

910. Već u septembru 1992., Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije, pomenuo je da se "[r]atni zarobljenici ili vojni zatvorenici tijekom dana [...] mogu angažirati na radovima sukladno potrebama".²²²⁶ Od 27. oktobra 1992., on je bio zadužen za potpisivanje svih dozvola za korištenje zatočenika u tu svrhu;²²²⁷ dokazi pokazuju da je ovlaštenje za to imao i u avgustu 1993.²²²⁸

iv. Odgovornost Vojne policije za premještanje zatočenika van teritorije BiH i tranzit kroz Hrvatsku

911. Vijeće primjećuje da se Ured za izbjeglice, prognanike i raseljene osobe, prije izdavanja dozvola za tranzit, obraćao Odjelu za kriminalističke istrage da provjeri da protiv zatočenika HVO-a nije pokrenut krivični postupak.²²²⁹ Prema tome, Vijeće smatra da je Odjel za kriminalističke istrage, kao organ Uprave Vojne policije direktno odgovoran načelniku

²²²² Zvonko Vidović, T(f), str. 51438 i 51439.

²²²³ Zvonko Vidović, T(f), str. 51655, 51656 i 51663.

²²²⁴ Zvonko Vidović, T(f), str. 51667.

²²²⁵ V. npr. Ante Kvesić, T(f), str. 37468 i 37469; P 04157; P 04668.

²²²⁶ P 00514, str. 8.

²²²⁷ P00740, str. 2 i 3: "Izuzimanje zarobljenika je do 27. 10. 1992. god vršeno tako što zahtjev ovjeri neko od nadležnih iz logistike i usmeno se obavijesti načelnik Uprave Vojne policije HZ HB Valentin Ćorić. Pošto su se, kako izvori navode oni na ovaj način izuzimanja zarobljenika žalili te na osnovu toga Valentin Ćorić donosi odluku da niko više ne može izuzimati ljude."

²²²⁸ P 04020: "[Odmah izvršiti maksimalno utvrđivanje dostignutih crta. Za utvrđivanje crta možete koristiti zarobljenike i pritvorene Muslimane. Preko Uprave Vojne policije (nadležna je za uporabu zatvorenika) tražite odobrenje za to.]; P 04039: "Odmah izvršiti maksimalno utvrđivanje dostignutih crta. Za utvrđivanje crta možete koristiti zarobljenike i pritvorene Muslimane. Preko Uprave Vojne policije (nadležna je za uporabu zatvorenika) tražite odobrenje za to."

Uprave, imao u izvjesnoj mjeri kontrolu nad izdavanjem potvrda za tranzit, s obzirom na to da taj dokument nije mogao dobiti niko ko je krivično gonjen i prijavljen Odjelu.

v. Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu

912. Vijeće napominje da je, prema riječima Svjedoka E, eventualno puštanje na slobodu zatvorenika bilo u "nadležnosti isključivo Vojne policije".²²³⁰ U tom smislu, Vijeće primjećuje da je Valentin Ćorić, putem obavijesti od 6. jula 1993.,²²³¹ tražio od pukovnika Obradovića da stornira svoju zapovijed od 5. jula 1993. kojom je zabranio stražarima na Heliodromu i zatvorima u Ljubuškom, Dretelju i Gabeli da puste na slobodu bilo koga bez njegove lične saglasnosti. U obavijesti je naglašeno sljedeće: "Vojno-istražni zatvori su pod isključivom nadležnošću Uprave Vojne policije, pa prema tome [Obradović] ni[je] nadlež[an] izdati zapovijed o puštanju zatvorenika".²²³²

913. Iz ove obavijesti proizlazi da je Valentin Ćorić smatrao da je jedino Uprava Vojne policije ovlaštena da odobri puštanje zatvorenika na slobodu. Vijeće napominje da Ćorićeva odbrana tvrdi da je obavijest Valentina Ćorića od 6. jula 1993. u kojoj on podsjeća na svoje nadležnosti falsifikat.²²³³ Međutim, Vijeće napominje da je, kada je prihvatilo dokument P 03216 kao dokaz, smatralo da on sadrži dovoljno pokazatelja autentičnosti i vjerodostojnosti.²²³⁴ Iako postoje i drugi dokazi u prilog tvrdnji da je Uprava Vojne policije imala nadležnost za puštanje zatočenika,²²³⁵ to ne znači da Vijeće može zaključiti da je tu nadležnost imala isključivo Uprava Vojne policije.

914. Vijeće smatra, s obzirom na prethodnu analizu, da je Uprava Vojne policije bila ovlaštena da naredi puštanje na slobodu osoba koje je zatočio HVO. Nadalje, Vijeće odbija zaključke Ćorićeve odbrane u kojima se kaže, na primjer, da su zatočenici na Heliodromu

²²²⁹ Zvonko Vidović, T(f), str. 51523-51525; P 05128; P 05371.

²²³⁰ Svjedok E, T(f), str. 22258, zatvorena sjednica.

²²³¹ Pošto su dokazni predmeti P 03216 i P 03220 isti dokument, Vijeće će se u tekstu Presude pozivati samo na dokument P 03216 da bi izbjeglo nejasnoće. Vijeće ipak napominje da se, iako se radi o istom dokumentu, prijevodi neznatno razlikuju, konkretno u nazivu dokumenta, koji se pominje kao "[informacija]" (P 03220) odnosno "obavijest" (P 03216).

²²³² P 03216/P 03220; P 03201.

²²³³ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 699 do 701; Završni podnesak tužilaštva, par. 1079; Svjedok Slobodan Božić, T(f), str. 36412 do 36415 i 36643.

²²³⁴ "Nalog o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta u vezi sa Svjedokom E", javno, 27. septembar 2007., u vezi s dokaznim predmetom P 03216; "Nalog za uvrštavanje dokaznih predmeta u vezi sa Svjedokom C", javno, 10. oktobar 2007., u vezi s dokaznim predmetom P 03220. Prvo je 27. septembra 2007. prihvaćen dokument P 03216, dok je dokument P 03220 prihvaćen naknadno, 10. oktobra 2007. Oba naloga o prihvatanju dokaznih predmeta odnose se, međutim, na isti dokument. Vijeće donosi isti zaključak što se tiče autentičnosti ta dva dokazna predmeta i primjećuje da Ćorićeva odbrana nije podnijela zahtjev za odobrenje da uloži žalbu na pomenute dvije odluke.

²²³⁵ P 02285; P 03753 i P 10187; V. takođe Josip Praljak, T(f), str. 14964.

mogli biti pušteni samo uz saglasnost pukovnika Obradovića, i da je Uprava Vojne policije vršila samo "administrativnu" kontrolu.²²³⁶

915. Međutim, Vijeće želi naglasiti da ga taj zaključak ne sprečava da primijeti da su i druge vlasti HVO-a mogle izdavati naređenja za puštanje zatvorenika na slobodu, kao što su, konkretno, načelnik Glavnog stožera,²²³⁷ predstojnik Odjela obrane,²²³⁸ i vojni pravosudni organi.²²³⁹

2. Zadaci u vezi s održavanjem javnog reda, suzbijanjem kriminaliteta i disciplinom u oružanim snagama HVO-a

916. Privremenim uputstvom za rad Vojne policije, donesenim u aprilu 1992., Vojna policija je dobila nadležnost za "otkrivanje kaznenih djela, pronalaženje počinitelja kaznenih djela u slučajevima kada su ista počinjena prema [...] pripadni[cima] ili pak prema imovini i objektima u vlasništvu HVO-a".²²⁴⁰ Strane u postupku se uglavnom slažu da je dužnost Vojne policije HVO-a bila održavanje reda i discipline u oružanim snagama i suzbijanje kriminaliteta.²²⁴¹ Do razilaženja dolazi kad se pomene odgovornost svakog od aktera: tako tužilaštvo tvrdi da je, u skladu s nadležnostima koje je imao nad Vojnom policijom, načelnik Glavnog stožera mogao preduzeti mjere za suzbijanje krivičnih djela koja su počinili pripadnici Vojne policije.²²⁴² Praljкова i Petkovićeva odbrana - iako priznaju da je načelnik Glavnog stožera imao obavezu da obavijesti SIS i/ili Vojnu policiju o počinjenom zločinu - tvrde da su ovi organi bili dužni voditi istragu, pri čemu im vojni komandanti nisu mogli izdavati naređenja.²²⁴³ Ne osporavajući ovu nadležnost Vojne policije, Ćorićeva odbrana upozorava da Vojna policija nije imala nikakvu kontrolu nad pravosudnim organima kojima su dostavljani rezultati istrage niti nad radnjama izvršenim po podnošenju prijava.²²⁴⁴ Na

²²³⁶ V. npr. Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 468 i dalje.

²²³⁷ P 02182.

²²³⁸ P 00665. Za ovlaštenja predstojnika Odjela obrane u vezi s puštanjem zatvorenika na slobodu, v. takođe P 04002 i P 03995.

²²³⁹ V. npr. 2D 00888; 1D 01149; 2D 00889; 1D 01797.

²²⁴⁰ P 00143, str. 8; P 00142, str. 8. Za nadležnost Vojne policije za suzbijanje kriminaliteta, v. takođe Zvonko Vidović, T(f), str. 51439, 51503, 51504 i 51596; 5D 03087.

²²⁴¹ V. konkretno Završni podnesak tužilaštva, par. 987; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 375 i 405; Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 50; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 93 i 637 v).

²²⁴² V. Konkretno, npr. Završni podnesak tužilaštva, par. 954, za odgovornost Vojne policije i Milivoja Petkovića za preduzimanje mjera protiv pripadnika Vojne policije optuženih za pljačku.

²²⁴³ Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 50; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 637 v).

²²⁴⁴ Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52691 i 52692; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 232 do 236.

kraju, Ćorićeva odbrana ističe da su prvenstveno vojni komandanti HVO-a bili nadležni za pokretanje krivičnog postupka u svojim zonama odgovornosti.²²⁴⁵

917. Da bi što preciznije odredilo ulogu i funkcije Vojne policije u suzbijanju kriminaliteta, Vijeće će prvo opisati organ Vojne policije koji je prvenstveno bio zadužen za suzbijanje kriminaliteta, a to je Odjel za kriminalističke istrage (a), zatim će analizirati veze Vojne policije s drugim službama HVO-a zaduženim za suzbijanje kriminaliteta, kao što je civilna policija (b), a potom će opisati ovlaštenja Vojne policije i funkcije koje je ona imala u krivičnim postupcima (c). Na kraju će Vijeće posebno ispitati nadležnosti Vojne policije za suzbijanje kriminaliteta u oružanim snagama HVO-a (d).

a) Odjel za kriminalističke istrage u Upravi Vojne policije zadužen isključivo za suzbijanje kriminaliteta

918. Prema Privremenom uputstvu za rad Vojne policije iz aprila 1992., jedinice Vojne policije imale su nadležnost za patroliranje, potragu i ostale djelatnosti za suzbijanje kriminaliteta.²²⁴⁶ Radi koordinacije i kontrole rada Vojne policije u toj sferi, u Upravi Vojne policije osnovan je Odjel za kriminalističke istrage, u oktobru 1992.²²⁴⁷ U decembru 1992., Odjel za kriminalističke istrage, podijeljen u tri sektora, primio je 450 krivičnih prijava, od kojih je, od aprila 1992., 350 predato državnom tužilaštvu.²²⁴⁸ Na primjer, prema riječima Zvonka Vidovića, glavni zadatak operativca Odjela za kriminalističke istrage u Mostaru bilo je pronalaženje počinitelja krivičnih djela u oružanim snagama u sektoru za koji je bio zadužen.²²⁴⁹

919. Od januara do juna 1993., ovlaštenja Odjela za kriminalističke istrage prenijeta su na OZ:²²⁵⁰ svaka bojna Vojne policije u OZ imala je u svom zapovjedništvu službu za kriminalističke istrage, koja je vodila istrage i obezbjeđivala suzbijanje kriminaliteta "na terenu",²²⁵¹ pod nadzorom zapovjednika OZ.²²⁵² Odjel za kriminalističke istrage u Upravi Vojne policije još uvijek je postojao, ali je imao samo koordinacionu ulogu.²²⁵³ Na sastanku održanom 27. januara 1993., kojem su prisustvovali načelnik Uprave Vojne policije i

²²⁴⁵ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 260 i sljedeći.

²²⁴⁶ P 00143, str. 15 do 17; P 00142, str. 15 do 17.

²²⁴⁷ P 00128, str. 12; P 00957, str. 1.

²²⁴⁸ P 00956, str. 6.

²²⁴⁹ Zvonko Vidović, T(f), str. 51439, 51446, 51447, 51465 i 51466; P 00588, član 137, str. 40 i 41.

²²⁵⁰ P 04699, str. 13; V. takođe P 03090, str. 19.

²²⁵¹ P 00957, str. 2, 3 i 4; P 01350, str. 2; P 01614, str. 1.

²²⁵² Zvonko Vidović, T(f), str. 51442, 51443, 51512 i 51517; P 00453; 5D 02146.

²²⁵³ P 01350, str. 2.

zapovjednici 1., 2. i 3. bojne Vojne policije, naglašeno je da je koordinacija između Odjela za kriminalističke istrage i zapovjedništava bojni i službi za kriminalističke istrage u bojnama, slaba.²²⁵⁴ Na dan 9. marta 1993., i to uprkos problemima u funkcionisanju koje je Uprava Vojne policije primjećivala najmanje od novembra 1992.,²²⁵⁵ Odjel za kriminalističke istrage zaprimio je 2500 krivičnih prijava.²²⁵⁶ U julu iste godine Okružno vojno tužilaštvo Mostar primilo je od Vojne policije HVO-a 1394 krivične prijave.²²⁵⁷

920. U izvještaju Zvonka Vidovića od 6. novembra 1993. rezimirane su aktivnosti i struktura Odjela za kriminalističke istrage od osnivanja Vojne policije do tog datuma: prema tom izvještaju, organizacija te službe dovršena je u julu 1993. Služba je bila podijeljena na odsjeke i centre, i djelovala je na cijelom području HZ HB.²²⁵⁸ U novembru 1993., Odjel je imao od 137 pripadnika i, od osnivanja u oktobru 1992., radio je na suzbijanju krivičnih djela protiv HZ HB (oružana pobuna, služba u neprijateljskoj vojsci, napad na ustavni poredak i pomaganje neprijatelju), krivičnih djela protiv imovine (krađa, teška krađa, razbojništvo), života i tijela (ubistvo, pokušaj ubistva, teška tjelesna povreda, tučnjava), krivičnih djela protiv ljudskog dostojantva (silovanje, prinuda na obljubu, "protivprirodni blud"), krivičnih djela protiv oružanih snaga HVO-a (nezakonita upotreba oružja, nezakonito posjedovanje oružja), kao i drugih krivičnih djela kao što su nasilničko ponašanje, nedozvoljena trgovina, krivotvorenje zvaničnih dokumenata i korupcija.²²⁵⁹

b) Veze Vojne policije s drugim organima HVO-a zaduženim za suzbijanje kriminaliteta

921. Vijeće konstatuje da je u oblasti suzbijanja kriminaliteta tokom cijelog trajanja sukoba Vojna policija često bila primorana da preuzme na sebe djelatnosti koje su inače bile u nadležnosti civilne policije i da je, kad su službe civilne policije funkcionisale, saradnja između ta dva organa bila slaba.²²⁶⁰ Tek 6. decembra 1993., kada je Marijan Biškić,²²⁶¹ i to nakon više sastanaka u Ministarstvu obrane, izdao zapovijed u tom smislu,

²²⁵⁴ P 01350, str. 2; P 00696, str. 8.

²²⁵⁵ P 01350, str. 2; P 00696, str. 8.

²²⁵⁶ P 01635, str. 1.

²²⁵⁷ 5D 05068.

²²⁵⁸ 5D 04114, str. 2.

²²⁵⁹ 5D 04114, str. 2 i 3.

²²⁶⁰ P 00956, str. 17; P 00420, str. 1; Marijan Biškić, T(f), str. 15047; P 04191, str. 3; 5D 00538, str. 6; 5D 04115, str. 8. Vijeće, međutim, napominje da su ipak bili organizovani sastanci predstavnika civilne i vojne policije na visokom nivou radi poboljšanja saradnje, v. Zvonko Vidović, T(f), str. 51504, 51505, 51535, 51536, 51600, 51601, 51611, 51612 i 51681; 5D 04115; P 04058, str. 14; P 03616, str. 2 i 3; 5D 04117.

²²⁶¹ Pomoćnik ministra obrane za sigurnost, v. Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049.

institucionalizovana je saradnja vojne i civilne policije koja je potpadala pod Ministarstvo unutarnjih poslova.²²⁶²

c) Uloga Vojne policije u krivičnom postupku

922. Vojni sudovi bili su nadležni za krivična djela koja su činili pripadnici oružanih snaga HVO-a.²²⁶³ Odjel za kriminalističke istrage prestao bi sa svojim aktivnostima, kao što su, na primjer, bile istrage o predmetima koji su im povjereni,²²⁶⁴ čim bi prijava bila podnijeta vojnom tužiocu.²²⁶⁵ Međutim, Vijeću su predočeni dokazi koji pokazuju da je Odjel za kriminalističke istrage učestvovao u pozivanju svjedoka na suđenje, barem kad su ti svjedoci bili pripadnici oružanih snaga HVO-a,²²⁶⁶ kao i u istragama vođenim na zahtjev istražnog sudije ili razaslanju potjernica.²²⁶⁷

923. Prema tome, Odjel za kriminalističke istrage bio je ovlašten da podnosi prijave,²²⁶⁸ dok je istražni sudija bio nadležan za podnošenje zahtjeva Okružnom sudu za pokretanje istrage,²²⁶⁹ podizanje optužnice,²²⁷⁰ stavljanje osoba u policijski pritvor²²⁷¹ i istražni zatvor.²²⁷²

d) Uloga Vojne policije u suzbijanju kriminaliteta u oružanim snagama HVO-a

924. Vojna policija HVO-a je takođe imala zadatak da obezbijedi poštovanje discipline i kažnjavanje prekršaja počinjenih od strane pripadnika oružanih snaga HVO-a,²²⁷³ da radi na suzbijanju dezerterstva,²²⁷⁴ da hapsi osobe koje su pokušavale da izbjegnu vojnu obavezu,²²⁷⁵

²²⁶² P 07040; Marijan Biškić, T(f), str. 15061, 15062 i 15079; P 07064, str. 3.

²²⁶³ Zvonko Vidović, T(f), str. 51448, 51449, 51499 i 51584; P 00592, članak 6; 5D 04154.

²²⁶⁴ Za istražni postupak koji je vodila Vojna policija, v. konkretno Zvonko Vidović, T(f), str. 51461, 51464, 51560, 51635 i 51636; v. npr. 5D 02098.

²²⁶⁵ Zvonko Vidović, T(f), str. 51722 i 51723; Za razvoj događaja nakon podnošenja tužbe Vojnom tužiocu, v. 5D 04168. Za primjere upućivanja predmeta Odjela za kriminalističke istrage vojnom tužiocu, v. 2D 00872; 2D 00873; 2D 00874; 2D 00875; 2D 00876; 2D 00877; 2D 00878; 2D 00879; 2D 00880; 2D 00881; 2D 00882; 2D 00884; 2D 00885; 2D 00887.

²²⁶⁶ 2D 00870.

²²⁶⁷ Zvonko Vidović, T(f), str. 51493, 51495, 51525 i 51526; 5D 04226; 5D 04198.

²²⁶⁸ V. npr. Zvonko Vidović, T(f), str. 51508; P 04143; 5D 05022; 5D 04181; 5D 04164; 5D 04243; 5D 04248; 5D 04238.

²²⁶⁹ 5D 04168; P 01503; 5D 04230; 5D 04231; Zvonko Vidović, T(f), str. 51502 i 51503. Vojni tužilac je mogao tražiti pomoć MUP-a ili zapovjednika jedinica radi dobijanja tehničke pomoći ili preciznih informacija, v. Zvonko Vidović, T(f), str. 51463, 51493 i 51495.

²²⁷⁰ 5D 04237; 5D 04238; 5D 04165.

²²⁷¹ Zvonko Vidović, T(f), str. 51492; 5D 04212.

²²⁷² Zvonko Vidović, T(f), str. 51461; 5D 04216.

²²⁷³ V. npr. P 00129; P 01678, str. 3; P 01444; 5D 02020; P 06764.

²²⁷⁴ Davor Marijan, T(f), str. 35828 i 35829; 5D 04380; P 02540, str. 1; P 07559, p. 17. Za ulogu Vojne policije, konkretno, u vezi s održavanjem reda, vojne discipline i uklanjanja kriminalnih elemenata iz redova oružanih snaga, v. 2D 02000, par. 43; P 00588, str. 40 i 41, član 137; 5D 03046. Što se tiče krađa počinjenih na kontrolnim punktovima, v. 5D 04392; P 07644; 3D 02585.

da zaplijeni oružje koje su pripadnici oružanih snaga stekli nezakonito ili koristili bez dozvole.²²⁷⁶

925. Pored toga, Uprava Vojne policije je trebala da obezbijedi suzbijanje zločina počinjenih od strane pripadnika same Vojne policije, kao i poštivanje unutarnje discipline.²²⁷⁷

926. Međutim, Slobodan Praljak je u svom svjedočenju naglasio, da je, kada su jedinice Vojne policije, učestvovala u borbenim dejstvima pod komandom zapovjednika OZ, za zločine počinjene tokom tih dejstava bio odgovoran taj zapovjednik.²²⁷⁸ Nadalje, prema svjedočenju Milivoja Petkovića, mjere protiv pripadnika satnije Vojne policije prepotčinjene brigadi koji je počinio zločin preduzima bi zapovjednik satnije ili zapovjednik brigade.²²⁷⁹ Zdenko Andabak je rezimirao postupak koji je trebalo primijeniti kada bi neki pripadnik Vojne policije počinio krivično djelo. U tom slučaju, zapovjednik OZ se obraćao Glavnom stožeru, koji bi stupio u vezu sa Upravom Vojne policije odgovornom za imenovanje osobe koja je u pitanju, zahtijevajući da se pokrene disciplinski ili krivični postupak.²²⁸⁰

927. S obzirom na ove dokaze, Vijeće konstatuje da su komandanti jedinica HVO-a kojima su bile pridodate jedinice Vojne policije, bili dužni da ukažu na počinjena djela i da prosljede informaciju vojnim vlastima, između ostalih vojnom tužiocu,²²⁸¹ što uostalom potvrđuje i član 27 Uredbe o vojnim sudovima HZ HB od 17. oktobra 1992.²²⁸² Zatim bi informacija bila prenijeta Upravi Vojne policije, čija je obaveza bila da pokrene postupak protiv pripadnika Vojne policije osumnjičenih za počinjenje tih djela.

3. Zadaci Vojne policije u vezi sa slobodom kretanja i osiguranjem objekata i zvaničnih ličnosti

928. Posljednje područje djelovanja koje je Mate Boban odredio za Vojnu policiju odnosilo se na slobodu kretanja na teritoriji HZ HB. Vojna policija imala je zadatak da obezbijedi normalno kretanje vojnih konvoja i da spriječi pristup neovlašćenih osoba

²²⁷⁵ Za ulogu Vojne policije u vezi s tim, v. npr. P 02546, str. 2; P 02294; P 04528.

²²⁷⁶ P 00143, str. 8 i 9; P 00142, str. 8 i 9.

²²⁷⁷ Za krivična djela počinjena od strane pripadnika Vojne policije, v. Svjedok C, T(f), str. 22514 i 22516, zatvorena sjednica; P 03970 pod pečatom, str. 2 i 3; P 07027; 3D 01159. Za primjer suzbijanja dezerterstva u oružanim snagama HVO-a, v. 5D 04394.

²²⁷⁸ Slobodan Praljak, T(f), str. 43998; P 04177.

²²⁷⁹ Milivoj Petković, T(f) str. 49796 i 49797. Što se tiče odgovornosti zapovjednika brigada za suzbijanje krivičnih djela počinjenih od strane pripadnika Vojne policije HVO-a, v. 5D 00440; Davor Marijan, T(f), str. 35826 i 35827.

²²⁸⁰ Zdenko Andabak, T(f), str. 50909 i 50910.

²²⁸¹ V. npr. 2D 00858; Slobodan Praljak, T(f), str. 42665, 42666 i 41790; 4D 01317, str. 1.

²²⁸² Ivan Bandić, T(f), str. 38229-38231, 38035, 38158, 38159, 38356 i 38357; P 00592, str. 6, član 25, tačka 4 i str. 7, član 27; 4D 01317; Zvonimir Skender, T(f), str. 45209. Za primjer nadležnosti zapovjednika jedinica za suzbijanje kriminaliteta, v. P 03135/ 3D 00596; 3D 01146, str. 1 i 2.

područjima borbenih dejstava.²²⁸³ Ove djelatnosti, kao i one prethodno pomenute među ostalim zadacima Vojne policije, u cijelosti su obavljane u saradnji s MUP-om i SIS-om.

929. Tužilaštvo tvrdi da je Vojna policija služila HVO-u kao sredstvo za kontrolisanje slobode kretanja, konkretno putem kontrolnih punktova postavljenih na glavnim putevima, to jest na granici s Hrvatskom, na ulazu u najznačajnije gradove i područja gdje su se vodile borbe.²²⁸⁴ Prema mišljenju Stojićeve odbrane, Vojna policija je imala tek "sporednu ulogu kad su u pitanju humanitarni konvoji" i njihov prolaz kroz teritoriju koju je držao HVO.²²⁸⁵ S tom analizom se slaže i Ćorićeva odbrana, koja, pored toga, navodi da je načelnik Uprave Vojne policije imao samo ograničenu kontrolu nad punktovima na cestama,²²⁸⁶ i dodaje da su naređenja koja je izdavao bila legitimna,²²⁸⁷ da im je cilj bio, konkretno, sprečavanje zločina, jačanje mjera kontrole vozila HVO-a i vojnih vozila, te omogućavanje prolaza humanitarnih konvoja.²²⁸⁸

930. Vijeće smatra da se zadatak Vojne policije da kontroliše slobodu kretanja uglavnom sastojao u postavljanju kontrolnih punktova na teritoriji HZ HB i na njenim "granicama".²²⁸⁹ Preko tih punktova, jedinice Vojne policije mogle su regulisati kretanje ljudi i roba i vršiti provjere.²²⁹⁰ U vezi s tim, Slobodan Praljak je u svom svjedočenju pred Vijećem rekao da su postojali i nezvanični, divlji punktovi, koje su neki pojedinci postavljali s ciljem da otuđe imovinu.²²⁹¹

931. Vijeće primjećuje da su, već u julu i avgustu 1992., jedinice Vojne policije postavile nekoliko stalnih kontrolnih punktova u zonama svake od četiri operativne grupe,²²⁹² prvenstveno da bi spriječile kretanje neovlaštenih konvoja i, u slučaju potrebe, obavile zapljenu.²²⁹³ Zadatak kontrole kretanja i pretresa vozila bio je toliko važan da su u satnijama

²²⁸³ P 00143, str. 8 i 9; P 00142, str. 8 i 9; P 00377.

²²⁸⁴ V. npr. Završni podnesak tužilaštva, par. 215, 241, 236, 250, 256, 258, 331, 563, 991, 1000, 1001, 1002, 1006, 1012, 1013 i 1014.

²²⁸⁵ V. Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 450.

²²⁸⁶ Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52695, 52696 i 52698; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 305-323.

²²⁸⁷ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 324-337.

²²⁸⁸ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 199-202.

²²⁸⁹ P 00736; P 07772.

²²⁹⁰ V. npr.. P 00385, str. 1 i 2 i P 07535.

²²⁹¹ Slobodan Praljak, T(f), str. 44022.

²²⁹² V. npr. P 00420; P 00335; P 00360; u tom periodu postojale su sljedeće četiri operativne grupe: operativna grupa Jugoistočna Hercegovina, s opštinama Mostar, Ljubuški, Stolac i Čapljina, operativna grupa Sjeverozapadna Hercegovina, koja je obuhvatala, između ostalog, opštine Prozor, Gornji Vakuf i Jablanica, operativna grupa Srednja Bosna, kojoj je pripadala općina Vareš i operativna grupa Bosanska Posavina.

²²⁹³ P 00128, str. 11; v. npr. P 00508.

Vojne policije formirani vodovi specijalizirani za te poslove.²²⁹⁴ Za koordinaciju i organizaciju njihovog rada, bio je u Upravi Vojne policije zadužen Odsjek za opću i prometnu vojnu policiju, koji je u julu 1993. prerastao u Odjel opće i prometne vojne policije.²²⁹⁵

932. Po svemu sudeći, jedinice Vojne policije su u julu i avgustu 1992. postavile ukupno 11 kontrolnih punktova na granicama teritorije HZ HB s Hrvatskom uspostavljenim u novembru 1992.,²²⁹⁶ kao i 45 kontrolnih punktova na saobraćajnicama u blizini područja gdje su se vodile borbe.²²⁹⁷ Dana 7. decembra 1992., Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije, Slobodan Praljak, u to vrijeme "general bojnik" HV-a, i Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane HVO-a, izdali su zapovijed u vezi s kontrolnim punktovima, u kojoj su odredili kako treba da izgledaju policajci na punktovima i kako treba da postupaju prilikom kontrola i pretresa.²²⁹⁸ Intenzitet kontrolne aktivnosti potvrđuje i Izvještaj o radu HVO-a HZ HB za period siječanj - lipanj 1993., gdje se navodi, na primjer, da je na punktovima privedeno 900 osoba.²²⁹⁹ Više izvještaja jedinica Vojne policije, kao i naređenja koja su dobijale, pokazuju da su kontrolni punktovi, stalni i privremeni,²³⁰⁰ bili postavljeni do kraja sukoba.²³⁰¹

933. Pored praćenja prolaska ljudi i roba kroz područje HZ HB, kontrolni punktovi su služili i za hapšenje osoba,²³⁰² između ostalih onih koje su pokušavale da izbjegnu mobilizaciju,²³⁰³ i za kontrolu humanitarne pomoći koja je dostavljana na teritoriju BiH.²³⁰⁴

934. Na kraju, kontrolni punktovi Vojne policije HVO-a bili su konkretno sredstvo kojim su se vlasti HVO-a služile da bi kontrolisale pristup međunarodnih organizacija²³⁰⁵ i novinara²³⁰⁶ određenim područjima. Tako je, na primjer, Valentin Ćorić, 19. septembra 1992. naredio temeljito pretraživanje humanitarnih konvoja na ulasku na teritoriju HZ HB.²³⁰⁷ U

²²⁹⁴ P 00128, str. 11; P 00957, str. 2, 3 i 4.

²²⁹⁵ P 00128, str. 11; P 00956, str. 5; P 04699, str. 13.

²²⁹⁶ P 00956, str. 8.

²²⁹⁷ P 00956, str. 5; Marijan Biškić, T(f), str. 15047.

²²⁹⁸ P 00875; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37338-37341.

²²⁹⁹ P 04699, str. 14; v.npr. za Mostar, P 02578.

²³⁰⁰ V. npr. P 04699, str. 14.

²³⁰¹ V. konkretno P 03057; P 03069 pod pečatom; P 03753, str. 2; P 04110, str. 2; P 04749, str. 3; P 05497, str. 4 do 7; P 06722, str. 3; 3D 00422, str. 2.

²³⁰² P 04699, str. 14; v. npr.. 2D 00871; 5D 04352.

²³⁰³ P 00420, str. 7.

²³⁰⁴ P 05926; 1D 02025; 1D 01853; P 01451; P 01272, str. 3.

²³⁰⁵ V. npr. P 04792.

²³⁰⁶ P 02488, str. 1; P 06894, str. 3.

²³⁰⁷ P 00508.

izvještaju PMEZ-a od 17. maja 1993. konstatuje se da je povećan broj kontrolnih punktova Vojne policije HVO-a u srednjoj Bosni i njihov uticaj na slobodu kretanja konvoja međunarodnih organizacija.²³⁰⁸ Isto tako, Ivan Ančić, zapovjednik 5. bojne Vojne policije HVO-a, naredio je 26. avgusta 1993. da se jedino strani novinari i zvaničnici međunarodnih organizacija s određenim dozvolama mogu slobodno kretati u zoni nadležnosti 5. bojne.²³⁰⁹

935. S obzirom konkretno na ove dokaze, Vijeće smatra da su Vojna policija i Uprava Vojne policije bile odgovorne za postavljanje kontrolnih punktova na teritoriji HZ HB kako bi nadzirale, odnosno u nekim zonama ograničavale ili čak uskratile slobodu kretanja ljudi i roba.

936. Međutim, Vijeće napominje da Uprava Vojne policije nije bila jedina vlast koja je Vojnoj policiji izdavala naređenja koja su se odnosila na slobodu kretanja: tako je, 26. maja 1993., Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera HVO-a, zatražio od svih OZ i jedinica Vojne policije da garantuju slobodu kretanja za vozila UNPROFOR-a.²³¹⁰ Isto tako, u zapovijedi Nedjeljka Obradovića, zapovjednika Sektora Jug ZP-a Mostar, izdatoj 6. decembra 1993., stoji da Vojna policija ima dužnost da pregleda robu u konvojima koji su prolazili kroz njene kontrolne punktove i da provjeri putne dokumente.²³¹¹

937. Na koncu, paralelno sa zadacima koji se odnose na slobodu kretanja, Vojna policija je bila odgovorna za obezbjeđenje visokih oficira, objekata i područja od posebnog značaja za odbranu – osim zatočeničkih centara, komandnih mjesta i zvaničnih stranih delegacija.²³¹² Povremeno je bila zadužena i za zaštitu osoba prilikom posebnih događaja.²³¹³

4. Zadaci Vojne policije u borbenim dejstvima nauštrb "redovitih" zadataka

938. Privremeno uputstvo za rad Vojne policije, donijeto u aprilu 1992., ne predviđa angažovanje snaga Vojne policije u borbenim dejstvima. Ipak, od početka sukoba, od jedinica Vojne policije je traženo da drže linije fronta, da izvode napade, diverzantske akcije ili da "češlja[ju] oslobođen[i] teritorij[...] ili naselja".²³¹⁴ Isto tako, jedinice Vojne policije bile su angažovane na frontu u Gornjem Vakufu u januaru 1993. radi izvođenja vojnih dejstava, s

²³⁰⁸ P 02424, str. 1.

²³⁰⁹ P 04527.

²³¹⁰ P 02527; v. takođe npr. P 03835; P 03895; 1D 02019.

²³¹¹ 1D 02207.

²³¹² P 00143, str. 8 i 9; P 00142, str. 8 i 9; P 02801.

²³¹³ 2D 00201.

²³¹⁴ V. npr. P 00128, str. 13; P 00956, str. 11. V. takođe 2D 02000, par. 48; P 08548, str. 24.

obzirom na to da je "[lokalno] zapovjedništvo HVO-a zakazalo".²³¹⁵ Pored toga, u izvještaju o radu Vojne policije za period januar - jun 1993., stoji da je formiranje i ojačanje 1. lakojurišne bojne omogućilo bolju odbranu Mostara²³¹⁶ i imalo odlučujući uticaj na OZ Sjeverozapadna Hercegovina.²³¹⁷ Između 9. i 30. maja 1993., 600 vojnih policajaca učestvovalo je u borbama u Mostaru.²³¹⁸ U prvih šest mjeseci 1993. godine, 90% poginulih vojnih policajaca izgubilo je život na liniji fronta.²³¹⁹

939. Kao i tužilaštvo,²³²⁰ Vijeće konstatuje da je taj stalni angažman Vojne policije na linijama fronta doveo do potpune reorganizacije ovog dijela vojske, koja je imala za cilj formiranje jedinica specijalizovanih za oružane intervencije, nazvanih lakojurišnim bojnama²³²¹ i njihovo prepotčinjavanje operativnom zapovjedništvu načelnika Glavnog stožera ili OZ u julu 1993.²³²² Ovo pitanje će biti analizirano kasnije, i to konkretno u vezi s raspodjelom komandnih ovlaštenja nad tim jedinicama.²³²³

940. Vijeće, pored toga, konstatuje da je angažovanje Vojne policije na frontu dovelo do toga da Vojna policija nije mogla obavljati zadatke za koje je bila zadužena, kao što je Valentin Ćorić naglasio u pismu od 29. septembra 1993. upućenom ministru obrane Bruni Stojiću, zapovjedniku Glavnog stožera HVO-a Slobodanu Praljku, i načelniku Glavnog stožera Žarku Toli, u kojem je konkretno tražio da jedinice Vojne policije budu povučene iz borbenih dejstava.²³²⁴ Izgleda da su, uprkos ovom zahtjevu, jedinice Vojne policije još uvijek učestvovali u borbenim zadacima do decembra 1993.²³²⁵ Marijan Biškić je u svom svjedočenju izjavio da su, međutim, krajem decembra 1993., jedinice Vojne policije uglavnom bile povučene s fronta.²³²⁶

²³¹⁵ P 01350, str. 2. Što se tiče angažovanja jedinica Vojne policije u januaru 1993. u Gornjem Vakufu, v. konkretno P 03090, str. 6 i 7. V. takođe "HVO" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²³¹⁶ Npr., 1. lakojurišna bojna izvela je napad na Hotel Mostar, gdje su bili smješteni vojnici ABiH, v. P 03090, str. 4.

²³¹⁷ P 03090, str. 3.

²³¹⁸ P 03090, str. 5. Za angažovanje jedinica Vojne policije na linijama fronta u Mostaru, v. P 08548, str. 24. Vojna policija je takođe učestvovala u borbama u Mostaru u julu 1993., v. P 03124.

²³¹⁹ P 03090, str. 13. V. npr. dokument P 03090, str. 14, iz kojeg proizlazi da je "od početka rata [u dokumentu se ne navodi precizan datum] do dana 08. 07. 1993. godine, Vojna policija [...] [izgubila] 84 pripadnika".

²³²⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 1050.

²³²¹ V. npr. P 02991/ P 03000, str. 2; 4D 01283. Za primjer angažovanja lakojurišne bojne Vojne policije u borbenim dejstvima, v. 3D 00745, str. 5. V. takođe P 08548, str. 24; P 08550, str. 3 i 4.

²³²² V. P 03762; P 03763/P 03778.

²³²³ V. "Raspodjela ovlaštenja u rukovođenju i komandovanju nad jedinicama Vojne policije" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²³²⁴ P 05471; Svjedok C, T(f), str. 22532 i 22534, zatvorena sjednica; Milivoj Petković, T(f), str. 50267 i 50268 i Marijan Biškić, T(f), str. 15309.

²³²⁵ P 07169, str. 26; P 07234, str. 6; Marijan Biškić, T(f), str. 15047; P 07234, str. 2.

²³²⁶ Marijan Biškić, T(f), str. 15281.

C. Raspodjela ovlaštenja u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije

941. Vijeće je ranije konstatovalo da se struktura Vojne policije HVO-a, nastala 1992. godine, razvijala tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica, da bi se Vojnoj policiji konkretno omogućilo da obavlja različite zadatke koji su analizirani gore u tekstu. U ovom dijelu, Vijeće će opisati lanac rukovođenja i komandovanja u kojem su bile jedinice Vojne policije. Iz analize proizlazi da je za te jedinice važila subordinacija unutar redovnog lanca komandovanja oružanih snaga HVO-a, preko zapovjednika OZ i zapovjednika brigada (1), ali da su morale izvršavati i zapovijedi Uprave Vojne policije i načelnika Uprave Vojne policije, Valentina Ćorića (2).

1. Ovlaštenja zapovjednika OZ i brigada HVO-a u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije

942. Vijeće primjećuje da strane u postupku nisu saglasne u vezi s lancem komandovanja u kojem je bila Vojna policija. Tako su, prema riječima Stojićeve odbrane, s kojom se u tom pogledu slaže Ćorićeva odbrana,²³²⁷ "operativne" jedinice Vojne policije bile u nadležnosti oružanih snaga HVO-a – i posebno zapovjednika OZ – za izvršavanje "dnevnih zadataka",²³²⁸ te nisu bile direktno odgovorne predstojniku Odjela obrane i načelniku Uprave Vojne policije.²³²⁹ S druge strane, Petkovićeva odbrana kategorično tvrdi da su sve jedinice Vojne policije u OZ izvršavale naređenja Uprave Vojne policije, ali napominje da su bojne Vojne policije u OZ bile potčinjene zapovjednicima tih OZ.²³³⁰ Petkovićeva odbrana razlikuje "neborbene" od "borbenih" elemenata Vojne policije i navodi da načelnik Glavnog stožera nije imao nikakva ovlaštenja nad "neborbenim elementima" Vojne policije.²³³¹

943. Ćorićeva odbrana se pak slaže s Petkovićevom odbranom u vezi s pitanjem organizacije bojni Vojne policije u svakoj OZ, ali tvrdi da nije postojala nikakva hijerarhijska veza između Uprave Vojne policije i tih jedinica.²³³² Ćorićeva odbrana navodi da su jedinice

²³²⁷ V. konkretno Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52649, 52652, 52655 i 52656.

²³²⁸ Što se tiče prirode tih "dnevnih zadataka", v. "Ovlaštenja zapovjednika OZ i brigada HVO-a u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²³²⁹ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 363, 388 i 390.

²³³⁰ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 91 i 99.

²³³¹ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 104 i 577.

²³³² Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 18.

Vojne policije izvršavale "operativne zapovijedi" vojnih zapovjednika HVO-a²³³³ u borbama, kao i u izvršavanju "tekućih zadataka" Vojne policije.²³³⁴

944. Vijeće napominje da je jedino Ćorićeva odbrana u svom završnom podnesku dala informacije u vezi s definicijom "dnevni zadataka" Vojne policije, u okviru kojih su jedinice Vojne policije potpadale pod nadležnost zapovjednika OZ:²³³⁵ prema riječima Ćorićeve odbrane, "dnevni zadaci" su podrazumijevali 1) obezbjeđenje objekata; 2) obezbjeđenje osoba i zaštitu stanovnika određenog područja; 3) određivanje vojnika za službu u bojnama Vojne policije; 4) kontrolu kretanja vojno sposobnih muškaraca u Mostaru; 5) hapšenje i pritvaranje dezertera u Zatvor u Ljubuškom; 6) kontrolu izlaza iz zona odgovornosti i 7) kontrolu prekida vatre i dobijanje odobrenja za otvaranje vatre.²³³⁶ Iako su Stojićeva, Petkovićeve i Praljkova odbrana pomenule da je postojala razlika između "dnevni"²³³⁷ i vanredni zadataka Vojne policije, nisu precizno razgraničile te zadatke, nego su ih samo navele radi izvlačenja zaključaka o lancu komandovanja jedinicama Vojne policije.²³³⁸ U dijelu završnog podneska koji se odnosi na krivičnu odgovornost optuženog Ćorića, tužilaštvo ne razlikuje "dnevne zadatke" Vojne policije od njenih ostalih zadataka, i tvrdi da je optuženi Ćorić bio odgovoran za rad jedinica Vojne policije.²³³⁹

945. Vijeće smatra da su jedinice Vojne policije HVO-a bile u dva lanca komandovanja:²³⁴⁰ prilikom izvršavanja "dnevni zadataka" koji su, u principu, bili u djelokrugu Vojne policije, zapovjednici bojni Vojne policije bili su direktno potčinjeni zapovjedniku OZ u kojoj su djelovali.²³⁴¹ Valentin Ćorić je potvrdio da je između bojni Vojne policije i zapovjednika OZ postojao odnos subordinacije, i to u dokumentu izdatom

²³³³ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 97 do 110.

²³³⁴ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 111 do 125.

²³³⁵ V. konkretno Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 112 i 113.

²³³⁶ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 114. U vezi s tim, v. takođe Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 120, i dalje.

²³³⁷ U vezi sa zadacima Vojne policije, strane u postupku u svojim podnescima koriste više izraza: konkretno, pominju "redovne", "uobičajene", "tekuće" ili pak "stručne" misije, odnosno zadatke.

²³³⁸ V. konkretno Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 386 i 402; Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 81 i 205; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 99.

²³³⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 981 i dalje. Međutim, tužilaštvo precizira da su Bruno Stojić, Slobodan Praljak i Milivoj Petković takođe bili ovlašteni da komanduju tim jedinicama, v. dijelove u vezi s njihovom odgovornošću u Završnom podnesku tužilaštva.

²³⁴⁰ V. npr. Slobodan Praljak, T(f), str. 42719-42721.

²³⁴¹ P 00957, str. 5; V. npr. 5D 00538, str. 2 i 3; P 01548; v. takođe P 07018, str. 5; P 01148, str. 1; V. takođe Slobodan Praljak, T(f), str. 42694-42699; za primjer potčinjavanja 2. bojne zapovjedniku OZ Sjeverozapadna Hercegovina, v. Svjedok C, T(f), str. 22525 i 22526, zatvorena sjednica; Zdenko Andabak, T (f.) str. 50908, 50909, 50912 i 51146; P 00781; za primjer potčinjavanja jedinica OZ zapovjedništvu OZ, v. 5D 04377; Zdenko Andabak, T(f), str. 50979, 50980 i 50982; Svjedok C, T(f), str. 22520 i 22521, zatvorena sjednica; Svjedok EA, T(f), str. 24876-24881, zatvorena sjednica; 5D 04039, str. 1.

kao odgovor na zaključke sastanka održanog 9. marta 1993.,²³⁴² a Milivoj Petković je, prilikom svjedočenja pred Vijećem o izjavama koje je prethodno dao u predmetima *Kordić i Blaškić*, takođe potvrdio taj odnos subordinacije.²³⁴³

946. Što se tiče definicije "dnevni zadatak" za koje su jedinice Vojne policije bile potčinjene zapovjednicima OZ, Vijeće se poziva na svjedočenje Svjedoka NO²³⁴⁴ koji je izjavio da su zapovjednici OZ bili ovlašteni za izdavanje naređenja jedinicama Vojne policije u vezi s postavljanjem kontrolnih punktova, održavanjem javnog reda, osiguranjem objekata ili zaštitom osoba,²³⁴⁵ ali i u vezi s borbenim dejstvima.²³⁴⁶ Međutim, Vijeće smatra da to svjedočenje nije dovoljno da bi se tačno definisala priroda "dnevni zadatak" Vojne policije.

947. Vijeće takođe smatra da, što se tiče tih "dnevni zadatak", treba za svaki slučaj ponasob ocjenjivati da li su prilikom izvršavanja zadatak jedinice Vojne policije bile u lancu komandovanja Vojne policije ili zapovjednika OZ. Međutim, Vijeće podsjeća da su ti "dnevni zadaci" svakako, kao što je izjavio Svjedok NO, obuhvatali neke od 20 zadatak navedenih u Privremenom uputstvu iz aprila 1992.²³⁴⁷

948. Pored toga, Vijeće napominje da, u periodu na koji se odnosi Optužnica, zapovjednici OZ za angažovanje jedinica Vojne policije nisu morali prethodno tražiti

²³⁴² P 01678, str. 2.

²³⁴³ Milivoj Petković, T(f), str. 50244.

²³⁴⁴ Bosanski Hrvat, v. Svjedok NO, T(f), str. 51180, 51182, 51210 i 51225–51226, zatvorena sjednica; 5D 05110 pod pečatom, par. 3, 7, 8 i 9.

²³⁴⁵ Za primjere nadležnosti zapovjednika OZ i brigada nad jedinicama Vojne policije, v. Milivoj Petković, T(f), str. 50248–50254; 5D 05095; 5D 04374; 5D 04375; P 02534; P 04063; 3D 02584; P 02968; 4D 00924.

²³⁴⁶ Svjedok NO, T(f), str. 51326, zatvorena sjednica. Što se tiče zadatak 5. bojne Vojne policije u odbrani Mostara, v. Svjedok NO, T(f), str. 51182, zatvorena sjednica; Zdenko Andabak, T(f), str. 50934–50936. V. Takođe, npr., 5D 02102; Davor Marijan, T(f), str. 35831; 5D 04371; 5D 04382; 4D 00923; P 02599; Milivoj Petković, T(f), str. 50266 i 50267.

²³⁴⁷ P 00142, str. 8 i 9. To je sljedećih 20 zadatak: 1) zaštita ljudi i imovine u zoni odgovornosti određene OZ; 2) sigurnost vojnog prometa; 3) štovanje vojnog reda i discipline; 4) otkrivanje kaznenih djela i pronalaženje počinitelja kaznenog djela u slučajevima kada su ista počinjena prema i od strane pripadnika HVO-a; 5) osiguranje visokih vojnih časnika HVO-a, dokumenata, borbenih sredstava najvišeg stupnja tajnosti, zona od posebnog značaja za HVO i obranu zemlje; 6) onemogućavanje neovlašćenog napuštanja bojišta od strane pripadnika HVO-a ili ulaska u zonu vođenja ratnih operacija neovlašćenim osobama; 7) privođenje pripadnika HVO-a koji se nisu vratili sa odobrenog odsustva; 8) neposredno fizičko osiguravanje zapovjedništava, ustanova i časnika HVO-a i stranih delegacija; 9) unutrašnje osiguranje vojnih zatvora, tj. prostorija za zadržavanje privedenih osoba; 10) oduzimanje i predaja nadležnim vojnim organima bespravno oduđenog oružja; 11) oduzimanje vatrenog oružja od pripadnika HVO-a koji ga posjeduju na nepropisan način; 12) osiguravanje kretanja vojnih konvoja s tijelima MUP-a; 13) sudjelovanje u pronalaženju i dovođenju vojnih obveznika koji se nisu odazvali pozivu za obavljanje vojne obveze; 14) neposredno osiguravanje zapovjedništava, zapovjednika i vojnih postrojbi kada se to zapovijedi; 15) sudjelovanje u sprečavanju djelovanja ubačenih neprijateljskih grupa; 16) kontroliranje štovanja mjera sigurnosti u predjelima razmještaja, prikupljanja, ukrcavanja, iskrcavanja i kretanja vojnih postrojbi; 17) ostvarivanje zapovjedenih mjera zabrane ili ograničenja kretanja na određenim pravcima i predjelima; 18) osiguravanje savezničkih vojnih misija i delegacija; 19) sudjelovanje u usmjeravanju pravaca pokreta izbjeglica i otkrivanje pripadnika neprijateljskih formacija koje su ubačene među izbjeglice i 20) sudjelovanje u osiguranju ratnih zarobljenika.

posebnu dozvolu od Uprave Vojne policije,²³⁴⁸ iako su je o tome trebali obavijestiti.²³⁴⁹ Tako angažovane jedinice morale su, između ostalog, zapovjednicima OZ slati izvještaje o svojim aktivnostima.²³⁵⁰

949. Dokazi pokazuju da su lanac rukovođenja i komandovanja jedinicama Vojne policije regulisala dva opšta načela: 1) prvo, jedinice Vojne policije su, da bi izvršavale "dnevne zadatke" u svojoj zoni nadležnosti, bile potčinjene zapovjedniku jedinice HVO-a kojoj su bile pridodate.²³⁵¹ Vijeće napominje, na primjer, da je to bio slučaj s vodovima Vojne policije u sastavu brigada, koji su bili stvarno podređeni zapovjedniku brigade kojoj su bili pridodati;²³⁵² 2) s druge strane, kad bi se neka jedinica Vojne policije premjestila i kad bi se našla izvan svoje zone nadležnosti, bila je dužna da se za svoje "dnevne aktivnosti"²³⁵³ potčini jedinici u čijoj se zoni zatekla, odnosno zapovjedniku te OZ ili brigade.

950. Što se tiče vrha lanca komandovanja jedinica Vojne policije, imajući u vidu da su i sami zapovjednici OZ bili potčinjeni načelniku Glavnog stožera,²³⁵⁴ Vijeće smatra, kao i Marijan Biškić, da je, u krajnjoj instanci, Glavni stožer imao ovlaštenja nad bojnama Vojne policije kad su one izvršavale svoje "dnevne zadatke".²³⁵⁵ U tom smislu, Vijeće se ne slaže sa zaključkom Petkovićeve odbrane koja tvrdi da je načelnik Glavnog stožera bio hijerarhijski nadređen jedinicama Vojne policije jedino kad su one bile prepotčinjene, i to privremeno, njegovim jedinicama.²³⁵⁶ Isto tako, s obzirom na to da su brigade HVO-a bile, posredstvom OZ, podređene načelniku Glavnog stožera, on je imao i komandna ovlaštenja nad vodovima Vojne policije koji su bili u sastavu tih brigada.²³⁵⁷ Izgleda da je načelnik Glavnog stožera ponekad čak direktno izdavao naređenja tim vodovima. Vijeće kao primjer napominje da je u jednom memorandumu upućenom konkretno Valentinu Ćoriću 31. jula 1993., Slobodan

²³⁴⁸ Svjedok NO, T(f), str. 51326–51327, zatvorena sjednica.

²³⁴⁹ 5D 00538, str. 3.

²³⁵⁰ Davor Marijan, T(f), str. 35832; 5D 04385.

²³⁵¹ P 00837, str. 5; Svjedok C, T(f), str. 22521, 22522, 22527 i 22528, zatvorena sjednica; za primjer zapovijedi jednog vojnog zapovjednika izdate Vojnoj policiji, 5D 02009; 5D 01054.

²³⁵² P 00957, str. 6; P 01678, str. 2; P 04262; Svjedok E, T(f), str. 22150-22152, zatvorena sjednica; P 04922; Zdenko Andabak, T(f), str. 50925-50927; P 01099, str. 2 i P 04293, str. 2. Za pregled prvobitne organizacione šeme, v. 2D 01370, str. 2; Ivan Bandić, T(f), str. 38007; 2D 02000, par. 49; Svjedok EA, T(f), str. 24880 i 24881, zatvorena sjednica; 5D 04030, str. 1; Slobodan Praljak, T(f), str. 42725 do 42727 i 44669; 5D 04040; Svjedok EA, T(f), str. 24814, 24876-24878, 24880 i 24881, zatvorena sjednica; P 02017, p. 1; 5D 04039, p. 1. Za primjer zapovijedi zapovjednika brigade, v. P 04750.

²³⁵³ P 07018, str. 5.

²³⁵⁴ Zdenko Andabak, T(f), str. 51153. V. "Naređenja Glavnog stožera upućena oružanim snagama" i "Lanac rukovođenja i komandovanja oružanim snagama" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²³⁵⁵ Marijan Biškić, T(f), str. 15289. Neki dokazi pokazuju da je i Slobodan Praljak izdavao naređenja Valentinu Ćoriću, v. npr. P 03829.

²³⁵⁶ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 97.

²³⁵⁷ 5D 04394; Marijan Biškić, T(f), str. 15233 i 15235.

Praljak naveo da je vod Vojne policije kojim zapovijeda Perica Turajlija pod njegovom komandom.²³⁵⁸

951. Jedinice Vojne policije su MTS potreban za izvršavanje "dnevni zadatka", dobijale u postrojbama HVO-a u čijem su sastavu bile, u skladu s Privremenim uputstvom za rad Vojne policije.²³⁵⁹ Uprava Vojne policije bila je pak odgovorna za opremanje jedinica Vojne policije specijalnom vojno-policijskom opremom.²³⁶⁰ U tom pogledu, Vijeće napominje da u zapisniku s koordinacionog sastanka od 9. marta 1993., kojem su prisustvovali zapovjednici postrojbi OZ Sjeverozapadna Hercegovina, stoji da je Uprava Vojne policije, a ne postrojbe HVO-a, bila zadužena za isporuku MTS-a 2. bojni Vojne policije koja je djelovala u toj OZ.²³⁶¹

952. Vijeće dakle smatra da su jedinice u sastavu bojne Vojne policije, koja je bila prisutna u svakoj OZ, za izvršavanje "dnevni zadatka" bile potčinjene zapovjedniku OZ. Vodovi Vojne policije pridodati brigadama bili su pak za izvršavanje zadataka kao što su osiguranje kasarni i komande brigade, pratnja i nadzor konvoja brigade, osiguranje ulaza na granicama zone odgovornosti brigade, hapšenje i pritvaranje u ćelije u brigadama, podređeni zapovjedniku brigade.²³⁶² Međutim, navedeni dokazi neće onemogućiti Vijeće da sada konstatuje da više dokaza uvrštenih u spis takođe potvrđuje da je Uprava Vojne policije bila ovlaštena za rukovođenje i komandovanje Vojnom policijom, i to u više oblasti.

2. Ovlaštenja Uprave Vojne policije u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije

953. Načelnik Uprave Vojne policije je, po svemu sudeći, sam ili izvršavajući naređenja predstojnika Odjela obrane,²³⁶³ načelnika Glavnog stožera,²³⁶⁴ ili obojice,²³⁶⁵ učestvovao u formiranju jedinica Vojne policije,²³⁶⁶ standardizaciji administrativnih postupaka,²³⁶⁷ kao i u

²³⁵⁸ 5D 04394.

²³⁵⁹ P 00837, str. 6.

²³⁶⁰ P 00837, str. 6.

²³⁶¹ Svjedok C, T(f), str. 22525 i 22526, zatvorena sjednica; 5D 00538, str. 2.

²³⁶² V. P 00957, str. 5; P 04922; Zdenko Andabak, T(f), str. 50925; P 01099, str. 2. Za pregled prvobitne organizacione šeme, v. 2D 01370. Za primjere zadataka jedinica Vojne policije u brigadama, v. Zdenko Andabak, T(f), str. 51014-51016; 3D 03814; 3D 03815; 3D 03816; 2D 02000, par. 49; Svjedok EA, T(f), str. 24876 i 24877, zatvorena sjednica. Svjedok Zvonko Vidović je rekao da su vodovi Vojne policije u brigadama takođe imali zadatak da osiguravaju mjesta gdje su počinjeni zločini kako bi se sačuvali dokazi, da privedu počinitelje i da informišu osobe odgovorne za kriminalističku obradu, v. Zvonko Vidović, T(f), str. 51574, 51583 i 51584; P 02832; P 04922; 5D 02097; Zdenko Andabak, T(f), str. 50944, 50950 do 50952. Za primjer intervencije Vojne policije brigade u zoni odgovornosti te brigade, v. P 02832.

²³⁶³ P 00786; 2D 01365.

²³⁶⁴ V. npr. 2D 01394.

²³⁶⁵ P 00876/ P 00875.

²³⁶⁶ P 00334; P 00801; 2D 01394.

utvrđivanju pravila postupanja za dnevni rad Vojne policije.²³⁶⁸ Rukovođenje i komandovanje jedinicama Vojne policije vršio je prvenstveno putem imenovanja (a) i kontrole popune, školovanja i obuke jedinica (b). Pored toga, uprkos tome što je Svjedok NO, kao i Zdenko Andabak,²³⁶⁹ tvrdio da je Uprava Vojne policije imala samo administrativnu i logističku nadležnost nad jedinicama Vojne policije,²³⁷⁰ ona je ponekad, po svemu sudeći, jedinicama Vojne policije izdavala naređenja koja su prelazila administrativne i logističke okvire (c) i mogla im je, konkretno, izdavati naređenja za prepotčinjavanje (d).

a) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije za imenovanja u jedinicama Vojne policije

954. Među glavnim ovlaštenjima načelnika Uprave Vojne policije bilo je imenovanje: u aprilu 1992., načelnik je bio ovlašten da imenuje zapovjednike satnija Vojne policije, kao i rukovoditelje odsjeka i odjela Uprave Vojne policije.²³⁷¹ Tako je na početku sukoba Valentin Ćorić lično tražio od opštinskih stožera da mu pošalju prijedloge osoba za dužnost zapovjednika postrojbi Vojne policije u opštinama.²³⁷² Međutim, od novembra 1992., procedura imenovanja bila je izmijenjena, tako što je načelnik Uprave sada trebao da dobije saglasnost predstojnika Odjela obrane da bi imenovanja bila potvrđena.²³⁷³ Kao što je Vijeće ranije pomenulo u analizi ovlaštenja predstojnika Odjela obrane za imenovanja pripadnika Vojne policije, načelnik Uprave Vojne policije imao je mogućnost da predlaže kandidate predstojniku Odjela obrane, koji je direktno imenovao zapovjednike bojni, njihove zamjenike, kao i predstojnike odjela Uprave Vojne policije.²³⁷⁴ Valentinu Ćoriću su, kao načelniku Uprave Vojne policije, njegovi potčinjeni dostavljali na usvajanje prijedloge za imenovanja osoba na niže dužnosti u jedinicama Vojne policije. Tako je, na primjer, Ivan Ančić, zapovjednik 3. bojne Vojne policije, u zahtjevu od 13. aprila 1993. Upravi Vojne policije poslao prijedlog za imenovanje pripadnika 3. satnije.²³⁷⁵

²³⁶⁷ Pod "standardizacijom administrativnih postupaka" Vijeće podrazumijeva, npr., određivanje standardne forme za izvještaje koje je Vojna policija slala Upravi Vojne policije ili pak dodjelu brojeva za svaku službu Vojne policije. V. u tom smislu, P 00277; 2D 01395; P 00786; P 01821; P 04279; P 04548/ P 04544.

²³⁶⁸ P 00573; 2D 01365; P 00876/ P 00875 (identični dokumenti); 5D 00524; 5D 04110.

²³⁶⁹ Zdenko Andabak, T(f), str. 50905 i 50906; P 00143/ P 00142.

²³⁷⁰ 5D 05110 pod pečatom, par. 4.

²³⁷¹ P 00143/ P 00142, str. 5.

²³⁷² P 08548, str. 23.

²³⁷³ P 00837, str. 5 .

²³⁷⁴ P 00837, str. 4 i 5 i P 02467; v. npr. 2D 01349; P 04108; v. takođe 2D 00567, str. 3; P 01420; P 01466; 5D 02164; P 00803; P 01460.

²³⁷⁵ P 01858.

955. Pored toga, uprkos svjedočenju Milivoja Petkovića da je imenovanje pripadnika vodova Vojne policije u brigadama bilo u nadležnosti Uprave Vojne policije,²³⁷⁶ Vijeće se na osnovu dokaza uvjerilo da su za to bili ovlašteni zapovjednici brigada.²³⁷⁷ Štaviše, kad bi zapovjednik brigade imao probleme s nekim od pripadnika voda Vojne policije, trebao ih je sam riješiti, a od načelnika Uprave Vojne policije je mogao dobiti samo "stručnu pomoć",²³⁷⁸ no za taj pojam Vijeće nije dobilo definiciju.

956. Prema tome, Vijeće smatra da je načelnik Uprave Vojne policije imao ovlaštenje da predstojniku Odjela obrane predloži ljude za određene dužnosti, da je sam bio ovlašten za neka druga imenovanja,²³⁷⁹ ali da su, kad je riječ o pripadnicima vodova Vojne policije pridodatih brigadama, za imenovanja bili ovlašteni samo zapovjednici brigada.

b) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije za popunu, školovanje i obuku jedinica Vojne policije

957. Uprava Vojne policije imala je ključnu ulogu u popuni,²³⁸⁰ školovanju²³⁸¹ i obuci²³⁸² pripadnika Vojne policije HVO-a. Prema Privremenom uputstvu za rad Vojne policije iz aprila 1992., Uprava je predstojniku Odjela obrane takođe predlagala mjere za poboljšanje tih aktivnosti.²³⁸³ Tako je, na primjer, dana 20. septembra 1992., na zahtjev Valentina Ćorića,²³⁸⁴ Bruno Stojić, tadašnji predstojnik Odjela obrane HVO-a, osnovao Centar za obuku vojne policije u Neumu, koji je bio smješten u Hotelu Sunce.²³⁸⁵ Međutim, prema izvještaju o radu Vojne policije za period januar - jun 1993. koji je potpisao Valentin Ćorić, Centar za obuku u Neumu bio je zatvoren.²³⁸⁶ U izvještaju se pak navodi da je drugi centar otvoren u Ljubuškom u aprilu 1993.,²³⁸⁷ odnosno, kako tvrdi Svjedok C, u oktobru 1993.,²³⁸⁸ gdje je Uprava Vojne

²³⁷⁶ Milivoj Petković, T(f), str. 50228, 50229, 50840 i 50841.

²³⁷⁷ P 04262; P 00990; Zdenko Andabak, T(f), str. 50918 i 50919, 50923 i 50924; Svjedok C, T(f), str. 22525 i 22526, zatvorena sjednica. Što se tiče imenovanja na dužnost zapovjednika voda Vojne policije u brigadi, v. 5D 05106; Svjedok EA, T(f), str. 24881 i 24882, zatvorena sjednica; 5D 04039. Štaviše, pripadnici voda Vojne policije brigade bili su regrutovani među pripadnicima brigade, v. Zdenko Andabak, T(f), str. 50921 i 50922.

²³⁷⁸ P 04262; 2D 02000, par. 49; Svjedok C, T(f), str. 22535 i 22536, zatvorena sjednica.

²³⁷⁹ P 00837, str. 5; v. npr. P 01780.

²³⁸⁰ P 00837, str. 6.

²³⁸¹ Uprava je bila konkretno odgovorna za obuku zapovjednika Vojne policije u vezi s njihovim zakonskim obavezama u ratu, v. 5D 05110 pod pečatom, par. 6; za primjer nadležnosti Uprave Vojne policije za obuku pripadnika Vojne policije, v. Marijan Biškić, T(f), str. 15030 i P 05001.

²³⁸² P 00837, str. 6.

²³⁸³ P 00837, str. 6.

²³⁸⁴ P 00475.

²³⁸⁵ P 00509; P 00128, str. 13; prema riječima Miroslava Desnice, nastavni centar je osnovan u oktobru 1992., v. 5D 05109, par. 4. V. takođe P 00518, str. 6.

²³⁸⁶ P 04699, str. 16; iako Vijeće ne može s preciznošću utvrditi kad je centar zatvoren, ima dokaza da je još uvijek postojao barem do marta 1993., v. P 01678, str. 2 i 3.

²³⁸⁷ P 04699, str. 16; P 03090, str. 32; P 01416, str. 3; P 01678, str. 2 i 3; 5D 05109, par. 4.

policije slala svoje pripadnike na obuku.²³⁸⁹ U dokumentu od 17. marta 1993., koji je Valentin Ćorić poslao zapovjedniku OZ Jugozapadna Hercegovina, stoji da pripadnici Vojne policije takođe mogu ići na obuku u centar u Dretelju.²³⁹⁰ Na kraju, u decembru 1993., kada je provedena posljednja reforma Vojne policije, na prijedlog pomoćnika ministra Obrane za sigurnost i uz saglasnost načelnika Glavnog stožera i ministra obrane, formirana je jedna satnija sa sjedištem u Čapljini, kojom je zapovijedao Dragan Mustapić i čija je konkretna dužnost bila obuka pripadnika Vojne policije.²³⁹¹

958. Vijeće je saslušalo Miroslava Desnicu²³⁹² koji je u svom svjedočenju govorio o sadržaju školovanja vojnih policajaca. On je naglasio da je školovanje obuhvatalo i nastavu iz oblasti međunarodnog ratnog prava.²³⁹³ Nastavnici su koristili udžbenike i dokumente izdate u Hrvatskoj,²³⁹⁴ a na kraju obuke podijeljena je brošura o međunarodnom ratnom pravu.²³⁹⁵

c) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije

959. Što se tiče ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije u rukovođenju i komandovanju, Vijeće podsjeća da u Uputstvu za rad Vojne policije iz aprila 1992. stoji da načelnik Uprave Vojne policije rukovodi i komanduje svim jedinicama Vojne policije.²³⁹⁶ Iako su, kao što je Vijeće prethodno pomenulo, zapovjednici bojni i jedinica Vojne policije u njihovom sastavu za izvršavanje "dnevni zadataka" bili potčinjeni zapovjednicima OZ i brigada u čijem su sastavu bili,²³⁹⁷ izgleda da su "[sve jedinice] Vojne policije za svoj rad i izvršavanje zadataka [jednako bile odgovorne Upravi Vojne policije, preko bojni Vojne policije lociranih u svakoj OZ.]"²³⁹⁸

960. Vijeće napominje da se u Privremenom uputstvu iz aprila 1992. primjećuje protivrječnost između te "opšte odgovornosti" Uprave Vojne policije za komandovanje jedinicama Vojne policije i "posebnih" područja djelovanja Uprave, nabrojanih u navedenom

²³⁸⁸ Svjedok C, T(f), str. 22519, zatvorena sjednica.

²³⁸⁹ P 03351, str. 8 i 9; P 01416, str. 3; P 01678, str. 2.

²³⁹⁰ P 01678, str. 2 i 3.

²³⁹¹ P 07018, str. 2; P 07169, str. 22; P 07419, str. 1.

²³⁹² Zadužen za obuku vojnih policajaca od prve polovice 1992. godine do juna 1993., v. 5D 05109, par. 3; Miroslav Desnica, T(f), str. 50890 i 50891.

²³⁹³ 5D 05109, par. 6; Miroslav Desnica, T(f), str. 50890 i 50891.

²³⁹⁴ 5D 05109, par. 8; v. npr. 5D 05113, str. 4; 5D 05114, str. 3; 5D 05115.

²³⁹⁵ 5D 05109, par. 8.

²³⁹⁶ P 00837, str. 4; P 00978.

²³⁹⁷ V. "Ovlaštenja zapovjednika OZ i brigada HVO-a u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije" u zaključcima Vijeća o vojnoj strukturi HZ(R) HB.

²³⁹⁸ P 00837, str. 5.

Uputstvu, koje je Vijeće gore u tekstu Presude opisalo (radi se, naime, o ovlaštenjima za imenovanje, popunu, školovanje i obuku, kao i za opštu organizaciju Vojne policije).²³⁹⁹ Ta protivrječnost je omogućila Valentinu Ćoriću da izdaje naređenja jedinicama Vojne policije u domenima koji su, prema Uputstvu iz aprila 1992., bili u nadležnosti zapovjednika OZ i brigada.

961. Tako su, na primjer, vodovi Vojne policije u brigadama bili dužni izvršavati naređenja zapovjednika brigade, a povremeno i naređenja Uprave Vojne policije. Dakle, zapovjednik 4. brigade i načelnik SIS-a su vodu Vojne policije te brigade izdavali naređenja u vezi s dejstvima na liniji fronta i nadgledanjem bezbjednosne situacije u opštini, dok je Uprava Vojne policije izdavala naređenja koja su se odnosila na aktivnosti tog voda u Zatvoru u Ljubuškom.²⁴⁰⁰ Svjedok NO je pak izjavio da je Uprava Vojne policije imala izuzetno ograničenu nadležnost nad vodovima Vojne policije u brigadama, koja se svodila na izdavanje oznaka Vojne policije i pružanje obuke, u skladu s naređenjem zapovjednika brigade ili OZ.²⁴⁰¹ Ta protivrječnost između izjava Svjedoka NO, kao i više zapovijedi koje je Vijeće ispitalo i koje potvrđuju da je Uprava Vojne policije imala komandnu vlast nad jedinicama Vojne policije u brigadama i bojnama, pokazuje, po mišljenju Vijeća, zbrku koja je vladala u lancu rukovođenja i komandovanja. Vijeće smatra da se tom zbrkom može objasniti, konkretno, to što su jedinice Vojne policije dobijale veliki broj naređenja, od zapovjednika OZ, načelnika Uprave Vojne policije, Odjela obrane, pa čak i od načelnika Glavnog stožera.²⁴⁰²

962. Ravnoteža između komandnih ovlaštenja zapovjednika OZ odnosno brigade, te načelnika Uprave Vojne policije nad jedinicama Vojne policije za izvršavanje njihovih "dnevni zadataka", mijenjala se tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. U drugoj polovici 1992. godine i sve do otprilike jula 1993., u konkretnim slučajevima i za određene zadatke, Uprava Vojne policije je direktno komandovala jedinicama Vojne policije, a istovremeno je izdavala opšta uputstva za angažovanje jedinica Vojne policije na terenu. Tako, na primjer, Vijeće konstatuje da je Valentin Ćorić, u okviru svojih komandnih ovlaštenja nad jedinicama Vojne policije, izdao zapovijed zapovjedniku Vojne policije Mostara u kojoj traži premještanje izbjeglica s linije fronta u Gnojnicama u sektor Čapljinje; da je takođe, 19. februara 1993., naredio zapovjedniku 3. bojne Vojne policije da ojača

²³⁹⁹ P 00142, str. 6 i 7; P 00143, str. 6 i 7; P 00837, str. 4 i 6.

²⁴⁰⁰ Svjedok E, T(f), str. 22160, zatvorena sjednica; P 02886.

²⁴⁰¹ 5D 05110 pod pečatom, par. 4; Svjedok C, T(f), str. 22323, zatvorena sjednica.

²⁴⁰² V.npr. P 04947, str. 2.

kontrolne punktove na ulazima, odnosno izlazima iz Mostara i tražio da neke jedinice Vojne policije budu razmještene i ojačane.²⁴⁰³ Upravo s tim, u okviru svoje nadležnosti za izdavanje opštih uputstava, Valentin Ćorić je izdao opšta pravila za angažovanje jedinica Vojne policije na terenu i naredio, konkretno, da se postave kontrolni punktovi na granicama HZ HB, da se vojnim vozilima izda dozvola za slobodno kretanje i da se formiraju zajedničke patrole s ABiH.²⁴⁰⁴

963. Nadalje, Vijeće na osnovu ispitivanja dokaza zaključuje da je Uprava Vojne policije vremenom odustala od direktne komandne vlasti nad jedinicama Vojne policije. Svoje djelovanje svela je na definisanje postupaka koje Vojna policija treba primjenjivati i definisanje politike intervenisanja Vojne policije. Uprava je počela izdavati naređenja opšte prirode, primjenjiva na širokom geografskom području, koja je moralo izvršavati više jedinica Vojne policije na različitim nivoima.²⁴⁰⁵ U vezi s tim, Vijeće se, na primjer, može pozvati na zapovijed Valentina Ćorića od 1. jula 1993., koja se odnosi na vojno sposobne muškarce koji nisu regulisali svoj vojni status, a koju su na cijelom području HZ HB trebale izvršiti sve službe Uprave Vojne policije i sve bojne Vojne policije.²⁴⁰⁶ Pored toga, neke zapovijedi opšte prirode bile su izdate u skladu s drugim zapovijedima, konkretno Glavnog stožera HVO-a,²⁴⁰⁷ predstojnika Odjela obrane²⁴⁰⁸ ili obiju instanci.²⁴⁰⁹

964. Vijeće se, dakle, slaže s tumačenjem Ćorićeve odbrane, koja tvrdi da je Uprava Vojne policije imala sve manju komandnu vlast nad jedinicama Vojne policije kako je sukob odmicao, u periodu od 1992. do 1994.²⁴¹⁰ Međutim, Vijeće smatra da to ne znači da je u potpunosti odustala od svojih prerogativa u oblasti komandovanja jedinicama Vojne policije.²⁴¹¹

965. Vijeće napominje da je i predstojnik Odjela obrane povremeno upućivao direktna naređenja jedinicama Vojne policije. U vezi s tim, Stojićeva odbrana ističe da je u zapovijedima koje je tužilaštvo predočilo u prilog tvrdnji da je predstojnik Odjela obrane

²⁴⁰³ V. npr. P 00323; P 00360; 3D 00424; 3D 00425; P 01331; P 01517; P 02982; P 04151; P 03762; P 03075, str. 1; P 00397. Međutim, Vijeće napominje da postoji zapovijed od 13. oktobra 1993. koja pokazuje da je Uprava Vojne policije još uvijek imala operativnu komandnu vlast nad jedinicama, v. P 05863.

²⁴⁰⁴ V. npr. P 00335; P 00338; P 00355; P 00358; P 00385; P 00508; 5D 04282; P 00864; P 01095; P 01134; P 01562; P 02020.

²⁴⁰⁵ V. npr. P 03077; P 04126; P 04174; P 04258; P 04529.

²⁴⁰⁶ P 03077 ;

²⁴⁰⁷ V. P 04174; P 04258.

²⁴⁰⁸ P 00355; P 00864; P 03077; P 04126.

²⁴⁰⁹ P 04529.

²⁴¹⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 40.

²⁴¹¹ P 03077; P 04126; P 04174; P 04258; P 04529.

imao udjela u "dnevnim zadacima" Vojne policije, on bio samo jedan od potpisnika, što po njenom mišljenju pokazuje da predstojnik Odjela obrane nije imao komandna ovlaštenja nad jedinicama Vojne policije.²⁴¹² Vijeće primjećuje, u stvari, da su 26. juna 1993., Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane HVO-a, Jadranko Prlić, predsjednik HVO-a HZ HB i Mate Boban, predsjednik Predsjedništva HVO-a HZ HB, zajednički potpisali zapovijed kojom naređuju opštinskim HVO-ima Livna i Tomislavgrada da, između ostalog, obezbijede da Vojna policija dozvoli osobama srpske nacionalnosti da odu s područja tih opština.²⁴¹³ Međutim, Vijeće napominje da je 3. jula 1993., Bruno Stojić lično naredio izmještanje satnije Vojne policije iz Livna.²⁴¹⁴ Iako Vijeće konstatuje da ovi dokazi postoje, ono se nije uvjerilo van svake razumne sumnje da je broj zapovijedi koje je predstojnik Odjela obrane direktno izdao jedinicama Vojne policije toliki da podrazumijeva da je tako "zaobilazio" vlast Uprave Vojne policije.

d) Ovlaštenja načelnika Uprave Vojne policije za prepotčinjavanje jedinica Vojne policije

966. Dokazi pokazuju da je Uprava Vojne policije bila nadležna za prepotčinjavanje jedinica Vojne policije, što uostalom priznaje većina strana u postupku.²⁴¹⁵ Tako je 1. jula 1993., Valentin Ćorić, u svojstvu načelnika Uprave Vojne policije, naredio prepotčinjavanje voda Vojne policije kojim je komandovao Perica Turajlija, zapovjedniku OZ Sjeverozapadna Hercegovina, pukovniku Željku Šiljegu.²⁴¹⁶ Isto tako, Zdenko Andabak je Vijeću objasnio postupak prepotčinjavanja kada je jedan od zapovjednika OZ želio dobiti pojačanje od strane jedinica Vojne policije koje su se nalazile van date OZ:²⁴¹⁷ zapovjednik te OZ trebalo je da se obrati Glavnom stožeru HVO-a koji bi onda izdao zapovijed Upravi Vojne policije.²⁴¹⁸ Načelnik Uprave bi tada naredio određenoj jedinici da se izmjesti u datu OZ²⁴¹⁹ i da se po dolasku prepotčini zapovjedniku OZ.²⁴²⁰ Svjedok NO je potvrdio da se tako i postupalo,²⁴²¹ isto kao i Milivoj Petković.²⁴²²

²⁴¹² Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 402.

²⁴¹³ P 02967.

²⁴¹⁴ P 03146.

²⁴¹⁵ Barem što se tiče prepotčinjavanja jedinica Vojne policije radi učestvovanja u borbenim dejstvima, v. konkretno Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 379 i 397; Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 81; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 96; Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52660 i 52661; Završni podnesak tužilaštva, par. 999; Završna riječ tužilaštva, T(f), str. 52097, 52102-52104, 52113.

²⁴¹⁶ Zdenko Andabak, T(f), str. 50995 i 50996; P 03068; V. takođe npr. P 05657.

²⁴¹⁷ Zdenko Andabak, T(f), str. 51149; v. npr. Zdenko Andabak, T(f), str. 51163 i P 02911.

²⁴¹⁸ Zdenko Andabak, T(f), str. 50934; za još jedan primjer, Zdenko Andabak, T(f), str. 51040.

²⁴¹⁹ Zdenko Andabak, T(f), str. 50934.

²⁴²⁰ Zdenko Andabak, T(f), str. 50934; Svjedok NO, T(f), str. 51181 i 51283, zatvorena sjednica; 5D 05110 pod pečatom, par. 4.

967. Izgleda da se gore opisani postupak prepotčinjavanja jedinica Vojne policije nije primjenjivao kad je situacija bila previše "ozbiljna": tako je, 12. avgusta 1993., Slobodan Praljak, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a, naredio mobilizaciju svih resursa na području Čapljine, Mostara, Bune i Žitomislića – pored ostalih, i "vojno-policijski[h] [...] snag[a] [i] lovačk[ih] organizacij[a]", za zadatak likvidiranje "[muslimanskih] terorističkih grupa".²⁴²³ Dotično ljudstvo trebalo se staviti pod komandu Nedjeljka Obradovića, zapovjednika 1. sektora OZ Jugoistočna Hercegovina.²⁴²⁴ Slobodan Praljak je izjavio pred Vijećem da je tu zapovijed izdao u skladu s njegovim "dogovorom" s Brunom Stojićem.²⁴²⁵ Isto tako, zbog "složenosti situacije" u Gornjem Vakufu, 29. juna 1993., Željko Šiljeg, zapovjednik OZ Sjeverozapadna Hercegovina, naredio je da se snage Vojne policije OZ prepotčine brigadama "Eugen Kvaternik" i "Ante Starčević" za izvršavanje borbenih zadataka, pored onih koje su imale kao jedinice Vojne policije.²⁴²⁶ Ta zapovijed bila je dostavljena Upravi Vojne policije samo na znanje.²⁴²⁷

968. Što se tiče lakojurišnih bojni Vojne policije, dana 28. jula 1993., Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije je, u skladu sa zapovijedi koju je istog dana izdao Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, naredio njihovo prepotčinjavanje zapovjedniku Glavnog stožera i/ili zapovjednicima OZ.²⁴²⁸ Vijeće konstatuje da je tog dana čak i 1. lakojurišna bojna, bivša 1. djelatna bojna Vojne policije, inače pod kontrolom Uprave Vojne policije, stavljena pod komandu Slobodana Praljka i/ili zapovjednika OZ.²⁴²⁹ Dakako, Vijeće primjećuje tvrdnju Slobodana Praljka da je on inicirao tu promjenu, pošto je u svom svjedočenju rekao da je, kad je stupio na dužnost zapovjednika Glavnog stožera u julu 1993., tražio od Mate Bobana da dozvoli da se, bez prethodnog odobrenja Valentina Ćorića, koriste policijske jedinice u borbenim dejstvima.²⁴³⁰ Prema riječima Slobodana Praljka, cilj toga zahtjeva, motivisanog kritičnom situacijom na terenu u kojoj su se našle oružane snage HVO-a, bio je da se na ratištu brzo reaguje.²⁴³¹ Međutim, izuzev svjedočenja Slobodana Praljka,

²⁴²¹ Svjedok NO, T(f), str. 51196 i 51282-51283, zatvorena sjednica; Svjedok NO, T(e), str. 51284, zatvorena sjednica; P 05657.

²⁴²² Milivoj Petković, T(f), str. 49793, 50259, 50260, 50263 do 50265, 50833 i 50834; P 00645; P 02539.

²⁴²³ P 04125.

²⁴²⁴ P 04125.

²⁴²⁵ Slobodan Praljak, T(f), str. 41613-41615.

²⁴²⁶ 5D 02102.

²⁴²⁷ 5D 02102.

²⁴²⁸ P 03778/ P 03763; 5D 02002.

²⁴²⁹ P 03778/ P 03763.

²⁴³⁰ Valentin Ćorić je tada bio načelnik Uprave Vojne policije.

²⁴³¹ Slobodan Praljak, T(f), str. 42711, 42712 i 42715.

Vijeće ne raspolaže drugim dokazima u prilog tvrdnji da su Bruno Stojić, a zatim i Valentin Ćorić postupili po zapovijedi Mate Bobana.

969. Iako su četiri lakojurišne bojne bile pod komandom načelnika Glavnog stožera i/ili zapovjednika OZ, one su u skladu sa zapovijedima Valentina Ćorića²⁴³² i Brune Stojića²⁴³³ od 28. jula 1993, i dalje imale funkcionalnu vezu s ostalim jedinicama Vojne policije i s Upravom Vojne policije, konkretno putem slanja izvještaja,²⁴³⁴ s tim da su pomoćnici načelnika Uprave Vojne policije za svaku OZ trebali da obezbijede da ta veza funkcioniše.²⁴³⁵

970. Međutim, uprkos zapovijedima od 28. jula 1993., kojim se naređuje prepotčinjavanje lakojurišnih bojni, Vijeću je predočena i zapovijed Valentina Ćorića od 13. avgusta 1993., prema kojoj dio 4. lakojurišne bojne treba da ode u Mostar²⁴³⁶ i druga, od 7. avgusta 1993., upućena 2. lakojurišnoj bojni od koje se traži da istog dana krene u Mostar.²⁴³⁷ Prema tome, Vijeće smatra da, uprkos važećem opštem prepotčinjavanju lakojurišnih bojni Slobodanu Praljku i zapovjednicima OZ, Valentin Ćorić nije u otpunosti izgubio komandna ovlaštenja nad lakojurišnim bojnama.²⁴³⁸

971. Vijeće dakle zaključuje da je u periodu na koji se odnosi Optužnica postojao dvostruki lanac komandovanja za bojne Vojne policije i jedinice u njihovom sastavu. One su naime, za "dnevne zadaće" iz svojih nadležnosti bile pod komandom zapovjednika OZ u kojoj su djelovale, ali i pod komandom Uprave Vojne policije za ostala područja, kao što su imenovanja, disciplina i obuka pripadnika Vojne policije.²⁴³⁹ Vijeće međutim smatra da, iako je lanac komandovanja uglavnom bio organizovan po toj šemi, podjela odgovornosti između Uprave Vojne policije s jedne strane, i zapovjednika OZ s druge, nije bila tako jasna na terenu. Vijeće se u vezi s tim pitanjem ne slaže sa zaključcima Stojićeve odbrane koja smatra da je Uprava Vojne policije imala "čisto administrativnu" ulogu i osiguravala samo "homogeni logistički raspored jedinica Vojne policije na terenu".²⁴⁴⁰ To pokazuju brojne zapovijedi Valentina Ćorića, koje se odnose na postavljanje kontrolnih punktova, slobodu

²⁴³² P 03778/ P 03763.

²⁴³³ 5D 02002.

²⁴³⁴ V. npr. P 03624; P 05893.

²⁴³⁵ P 03778/ P 03763.

²⁴³⁶ P 04151.

²⁴³⁷ P 04010.

²⁴³⁸ P 05478.

²⁴³⁹ V. u vezi s tim 5D 05110 pod pečatom, par. 4.

²⁴⁴⁰ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 398.

kretanja na području HZ HB.²⁴⁴¹ Drugi dokumenti takođe pokazuju da oficiri oružanih snaga HVO-a nisu tačno znali u kojem se lancu komandovanja nalazi Vojna policija,²⁴⁴² posebno kad je riječ o vodovima Vojne policije u sastavu brigada.²⁴⁴³ Tako je 11. septembra 1993., na mjesečnom sastanku predstavnika Uprave Vojne policije i zapovjednika bojni, pomenuto da postoje brojne suprotnosti između zapovijedi Glavnog stožera, zapovijedi zapovjednika OZ i Odjela obrane.²⁴⁴⁴ Učesnici sastanka, među kojima je bio Valentin Ćorić, preporučili su da se u tom slučaju zaustavi izvršenje nejasne zapovijedi i da se o tome lično obavijesti načelnik Uprave Vojne policije.²⁴⁴⁵ U zapovijedi od 3. decembra 1993. Perica Jukić, tadašnji ministar obrane, zapovijeda da su, u slučaju da razne instance jedinicama Vojne policije izdaju kontradiktorne zapovijedi, mjerodavne one koje izdaje Uprava Vojne policije.²⁴⁴⁶

972. Vijeće zaključuje da je Vojna policija HVO-a, uprkos značajnim zadacima koji su joj dodijeljivani od osnivanja, glavninu svog sastava i sredstava morala posvetiti borbenim dejstvima. Samim tim, Vijeće primjećuje da kriminalitet kojeg je bilo u oružanim snagama HVO-a – uključujući Vojnu policiju – i na teritoriji HZ HB uopšte, nije mogao biti efikasno suzbijan, tim više što službe Vojne policije i vojni sudovi nisu funkcionisali na zadovoljavajući način.²⁴⁴⁷

973. Pored toga, Vijeće konstatuje da su jedinice Vojne policije bile u dvostrukom lancu komandovanja. Prema riječima Zvonimira Skendera, pripadnici Vojne policije bili su administrativno podređeni Upravi Vojne policije, a "operativno" zapovjednicima HVO-a.²⁴⁴⁸ Iako se, generalno, Vijeće slaže s ovom analizom, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da ju je potrebno iznijansirati, s obzirom na to da više gorenavedenih dokaza pokazuje, na primjer, da je Uprava Vojne policije izdavala zapovijedi jedinicama Vojne policije koje nisu bile isključivo administrativne prirode. Na kraju, što se tiče dvostrukog lanca komandovanja jedinicama Vojne policije, Vijeće se ne slaže s Oleom

²⁴⁴¹ V. npr. P 00360; 3D 00424; 3D 00425; P 01331; P 01517; P 02982; P 04151; P 03762; P 03075, str. 1; P 00397; P 05863; P 00335; P 00338; P 00355; P 00358; P 00385; P 00508; 5D 04282; P 00864; P 01095; P 01134; P 01562; P 02020; P 03077; P 04126; P 04174; P 04258; P 04529.

²⁴⁴² Svjedok C, T(f) str. 22323, zatvorena sjednica.

²⁴⁴³ V. konkretno 5D 00538, str. 2 i 3; P 04922; P 04262; Svjedok C, T(f) str. 22514, 22516, 22536 i 22538, zatvorena sjednica; P 03970 pod pečatom, str. 1 i 2; Marijan Biškić, T(f) str. 15047 i 15065; P 07234, str. 2.

²⁴⁴⁴ P 04947, str. 2.

²⁴⁴⁵ P 04947, str. 2.

²⁴⁴⁶ P 07018, str. 4.

²⁴⁴⁷ V. "Problemi u funkcionisanju pravosuđa" u zaključcima Vijeća o sistemu redovnog pravosuđa.

²⁴⁴⁸ Zvonimir Skender, T(f), str. 45240.

Brixom Andersenom,²⁴⁴⁹ koji u izvještaju od 16. juna 1993. navodi da je Vojna policija izvršavala jedino naređenja predstojnika Odjela obrane i Mate Bobana.²⁴⁵⁰

974. Dvostruki lanac komandovanja izazivao je zbunjenost zapovjednika jedinica Vojne policije.²⁴⁵¹ Posebni status pojedinih jedinica kao što su vodovi u sastavu brigada, o čemu je Vijeće već govorilo, zbrku je činio još većom. Vijeće se ne slaže s mišljenjem Svjedoka NO, koji je, konkretno, rekao da zapovjednik obrane Mostara nikad nije dobio pritužbe da je lanac komandovanja jedinicama Vojne policije nejasan, i time ukazao na to da u vezi s tim nije bilo nikakvih problema.²⁴⁵² Do reformi Vojne policije u julu i decembru 1993. upravo je i došlo da bi se pojasnio lanac komandovanja. Marijan Biškić, koji je izjavio da je otišao iz BiH u proljeće 1994., smatra da je, u vrijeme kad je on otišao, lanac komandovanja u Upravi Vojne policije bio pojašnjen i sistem informisanja u jedinicama poboljšan.²⁴⁵³ Naime, on objašnjava da su krajem decembra 1993., sve jedinice Vojne policije bile povučene s linija fronta, što im je omogućilo da budu efikasnije.²⁴⁵⁴ Vijeće smatra da ta izjava ide u prilog zaključku da su jedinice Vojne policije tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica djelovale u nejasnom lancu komandovanja i izvršavale zadatke za koje pri osnivanju nisu bile predviđene.

Odjeljak 3: Sistem redovnog pravosuđa

975. Iako se ni u Optužnici ni u Završnom podnesku, kao ni u završnoj riječi tužilaštva ne govori o specifičnostima pravosudnog sistema HZ(R) HB, Vijeće primjećuje da Prlićeva odbrana u svom završnom podnesku navodi da je HVO djelovao u skladu s Ustavom BiH kad je popunjavao pravne praznine nastale uslijed nezavisnosti BiH i rata.²⁴⁵⁵ Prlićeva odbrana nastoji da pokaže da je bilo neophodno izmijeniti i dopuniti određene zakone BiH radi njihove primjene u Herceg-Bosni i ističe teškoće koje je HVO navodno imao da bi osigurao funkcionisanje pravosuđa.²⁴⁵⁶

976. Nakon što konstatuje da su važeće pravne odredbe i pravosudni sistem Herceg-Bosne uglavnom bili zasnovani na modelu SR BiH (I), Vijeće će se posebno osvrnuti na

²⁴⁴⁹ Pomoćnik šefa PMEZ-a, v. P 02803, str. 1.

²⁴⁵⁰ P 02803, str. 4.

²⁴⁵¹ V. konkretno 5D 00538; 5D 04394; P 04262; P 04947, str. 2; P 07018; 3D 01184, str. 2.

²⁴⁵² Svjedok NO, T(f), str. 51327, zatvorena sjednica. Vijeće se konkretno oslanja na dokumente 3D 00796, str. 2, tačka 8 i 3D 00793, str. 1, tačka 6, da bi osporilo ovu tvrdnju.

²⁴⁵³ Marijan Biškić, T(f), str. 15181-15182.

²⁴⁵⁴ Marijan Biškić, T(f), str. 15181-15182; v. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 1054.

²⁴⁵⁵ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 188.

²⁴⁵⁶ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 188 do 192.

teškoće na koje je nailazilo redovno pravosuđe u Herceg-Bosni u periodu na koji se se odnosi Optužnica (II).

I. Pravosuđe uglavnom zasnovano na modelu SR BiH

977. Vijeće napominje, na osnovu dokaza koji su mu predočeni, da su zakonski akti koji su bili na snazi u SR BiH većinom zadržani nakon proglašenja nezavisnosti BiH, te preuzeti u HZ(R) HB.²⁴⁵⁷ Vijeće konstatuje, na primjer, da su se Krivični zakon SFRJ i Krivični zakon SR BiH, i dalje primjenjivali.²⁴⁵⁸ Isto tako, Vijeće primjećuje, kao i Prlićeva odbrana,²⁴⁵⁹ da je organizacija redovnih sudova kakva je postojala u SR BiH ostala ista u BiH i HZ(R) HB sve vrijeme trajanja sukoba.²⁴⁶⁰

978. Pored toga, dokazi koje je Vijeće ispitalo potvrđuju da je u periodu od kraja novembra 1992. do januara 1993., HVO donio više odluka i uredbi s ciljem jačanja i razvijanja pravosudnog sistema HZ HB.²⁴⁶¹ To je bio slučaj sa uredbom o provedbi dva zakona RBiH o građanskom postupku,²⁴⁶² uredbom o provedbi zakona RBiH o upravnom postupku,²⁴⁶³ i s uredbom o primjeni u Herceg-Bosni zakona SR BiH o redovnim sudovima.²⁴⁶⁴

979. Pored toga, Predsjedništvo HZ HB je uspostavilo u HZ HB nekoliko "lokalnih ureda" pravosudnih institucija koje su postojale u RBiH.²⁴⁶⁵ Tako je, na primjer, 17. oktobra 1992. ustanovljen ured Državnog tužilaštva BiH,²⁴⁶⁶ kao i ured Vrhovnog suda BiH u Mostaru.²⁴⁶⁷

²⁴⁵⁷ V. npr. 1D 00005, član 1; P 00449, član 1; 1D 00074, član 1; 1D 00075, član 1; 1D 00076, član 1; 1D 00113, član; 1D 00131, član 1; 1D 00133, član 1; 1D 00138, član 1; P 01760, član 1; v. takođe 2D00908, član 1; 2D 00911, član 1. V. takođe Zoran Buntić, T(f), str. 30259 do 30262; Slobodan Praljak, T(f), str. 42602 i 42603.

²⁴⁵⁸ 2D 00906; 2D 00907; v. takođe 2D 00909, član 1 i 2; 2D 00911, član 1.

²⁴⁵⁹ Završni podnesak Prlićeve odbrane, 7. januar 2011., par. 191. V. takođe Slobodan Praljak, T(f), str. 42600 do 42602.

²⁴⁶⁰ 1D 00073, član 5; 1D 00139, član 1; 1D 00201/P 01274, član 1. Vijeće primjećuje da ne raspolaže zakonskim aktima koji se odnose na sudove poslije decembra 1992. Vijeće međutim smatra da je pravosuđe ostalo organizovano na opisani način sve vrijeme trajanja sukoba.

²⁴⁶¹ 1D 00113; 1D 00131; 1D 00133; 1D 00138; 1D 00139; 1D 00201; 1D 02132; 1D 02124; 1D 02123; 1D 02379.

²⁴⁶² 1D 00113.

²⁴⁶³ 1D 00131.

²⁴⁶⁴ 1D 00201.

²⁴⁶⁵ P00589; 2D00890; v. takođe Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 190. V. takođe Zoran Buntić, T(f), str. 30261.

²⁴⁶⁶ P 00594, članak 4.

²⁴⁶⁷ P 00589; Zoran Perković, T (f), str. 31980/31981; 1D 02124; Zoran Buntić, T(f), str. 30261.

II. Problemi u funkcionisanju pravosuđa

980. Vijeće primjećuje da je sukob između srpskih oružanih snaga i združenih hrvatsko-muslimanskih snaga u 1992. godini uticao na funkcionisanje pravosuđa u HZ(R) HB. Naime, prema riječima Zorana Buntića,²⁴⁶⁸ trebalo je naći zamjenu za brojne sudije srpske nacionalnosti koji su napustili područje Mostara zbog toga što su vlast u toj opštini preuzele združene hrvatsko-muslimanske snage.²⁴⁶⁹ Zoran Buntić je istakao da je ponekad bilo teško zamijeniti ih s obzirom na to da su sudije u SR BiH uglavnom bili Srbi.²⁴⁷⁰

981. Pored toga, Zoran Buntić je izjavio pred Vijećem da su, zbog odlaska vojnih sudija srpske nacionalnosti, neke sudije redovnih sudova premještene u vojne sudove.²⁴⁷¹

982. Na kraju, Vijeće napominje da je osoblje pravosudnih organa ponekad bilo mobilisano na frontu, već od januara 1993.²⁴⁷²

983. Vijeće stoga konstatuje da je u cijelom pravosudnom sistemu nedostajalo kvalifikovanog osoblja.

984. Vijeće takođe napominje da su funkcije redovnih i vojnih sudova²⁴⁷³ često bile isprepletene, zbog čega je funkcionisanje civilnih sudova postalo još složenije.²⁴⁷⁴ U članu 7 i 8 Uredbe o okružnim vojnim sudovima za vrijeme rata ili neposredne ratne opasnosti od 17. oktobra 1992. stoji da su vojni sudovi nadležni za suđenje civilima optuženim za krivična djela.²⁴⁷⁵ Pored toga, u avgustu i septembru 1993., službenici zaduženi za krivične istrage u Vojnoj policiji prijave su slali istražnim sudijama i redovnih i vojnih sudova.²⁴⁷⁶

985. Vijeće međutim primjećuje da je na sastanku jedne radne grupe održanom 17. septembra 1993., kojem su prisustvovali Jadranko Prlić i Valentin Ćorić, zaključeno da je potrebno reorganizovati pravosuđe i određen je 1. oktobar 1993. kao datum za provođenje

²⁴⁶⁸ Zoran Buntić je bio načelnik Odjela pravosuđa i opće uprave HZ HB od 20. juna 1992. do 28. avgusta 1993. V. Zoran Buntić, T(f), str. 30243, 30244 i 30249.

²⁴⁶⁹ Zoran Buntić, T(f) str. 30265, 30266 i 30276; 1D 00745. Operacija kojom su združene hrvatsko-muslimanske snage preuzele kontrolu nad Mostarom izvedena je u junu 1992., v. "Borbe između srpskih oružanih snaga i združenih hrvatsko-muslimanskih snaga" u činjeničnim zaključcima Vijeća o opštini Mostar.

²⁴⁷⁰ Zoran Buntić, T(f), str. 30266 do 30268; v. npr. 1D 00274.

²⁴⁷¹ Zoran Buntić, T(f), str. 30265, 30266, 30276 i 31036.

²⁴⁷² Zoran Buntić, T(f), str. 30428 i 30429; 1D 02382; 1D 02341.

²⁴⁷³ Vijeće konstatuje da su, zbog toga što nisu provedene izmjene u redovnim sudovima i što je suspendovan zakon o vojnim sudovima u BiH od 11. aprila 1992., na području HZ HB osnovani vojni sudovi. V. 1D 02963, str. 3; P 00587, član 1.

²⁴⁷⁴ Zvonko Vidović, T(f), str. 51493, 51495, 51525 i 51526; 5D 04226; 5D 04198; P03135/3D 00596, str. 1; 2D 00888; 2D 00890.

²⁴⁷⁵ P 00592, član 7 i 8.

zaključaka do kojih se došlo u vezi s, konkretno, stavljanjem okružnih vojnih sudova u nadležnost Odjela za pravosuđe i opću upravu.²⁴⁷⁷ Međutim, Vijeće nije bilo u mogućnosti da utvrdi da li su zaključci tog sastanka uistinu provedeni.

986. S obzirom na sve događaje o kojima je riječ, Vijeće zaključuje da je sistem redovnog pravosuđa koji je funkcionisao na teritoriji HZ(R) HB u periodu na koji se odnosi Optužnica bio suočen sa značajnim teškoćama u radu i da je stoga imao ograničen radni kapacitet.

²⁴⁷⁶ 5D 02097; 5D 04249; Zvonko Vidović, T(f), str. 51496; 2D 00860.

²⁴⁷⁷ 2D 00854.